

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bülgü'l-Mecmû Tercümesi ve Şerhi

SELAMET YOLLARI

شجره و شجر
بالحمد لله الذي
لا يزعجنا الشيطان

4

Tercüme ve Şerh
AHMED DAVUDOĞLU

BÜLÜĞU'L-MERÂM TERCÜMESİ ve ŞERHİ

SELAMET YOLLARI

CİLT 4

BÜLÜĞÜ'L-MERÂM TERCÜMESİ ve ŞERHİ
SELAMET YOLLARI

CİLT 4

Tercüme ve Şerh
Ahmed Davudoğlu

Yayma Hazırlayan
Fazilet Neşriyat Araştırma Heyeti

Baskı ve Cilt
Fazilet Neşriyat

2. Baskı, Ocak 2015, İstanbul
(1.000 Adet)

ISBN:
978-9944-251-79-2 (tk.)
978-9944-251-87-7 (4.c.)

©Bütün hakları Fazilet Neşriyat ve Tic. A.Ş.'ye aittir.

FAZİLET
NEŞRİYAT

Bağlar Mah. Mimarşinan Cad. No: 52 Güneşli - Bağcılar / İstanbul
Tel: 0212 657 88 00 Faks: 0212 657 95 88
www.fazilet.com.tr

ترجمہ و شرح
بلاول مراد الہ آبادی
لابز حجاز الغسق لانی

BÜLÜĞÜ'L-MERÂM TERCÜMESİ ve ŞERHİ
SELAMET YOLLARI

CİLT 4

Tercüme ve Şerh
AHMED DAVUDOĞLU

HUDÛD-I ŞER'İYYE BAHSI

Hudûd kelimesi haddin cem'idir.

Hadd: Lugatte men etmek demektir. Başkalarını içeriye girmekten men ettiği için Araplar kapıcıya "haddâd" derler. Tarlaları birbirinden ayıran sınırlarla, devletlerin arasındaki sınırlara "hudûd" denilmesi bundandır. Kitaplarda görülen ta'rîfler, efrâdını câmi', ağıyarını mâni' yani bir şeyin bütün mânâlarını toplayıp başka mânâların o ta'rife girmesine mâni oldukları için onlara da "hadd" denilir.

Şer'iatte hudûd: Allâh'ın hakkı olmak üzere takdîr edilmiş bulunan cezâlardır. Bu ta'rife göre kısâs hadd değildir. Çünkü kısâs kul hakkıdır. Hattâ ta'zîr denilen cezâda mikdar belli olmadığı için o bile hudûd-ı şer'iyeden sayılamaz. Hudûdun meşhûr ta'rifi budur.

Diğer bir ta'rife göre **Hudûd:** Takdîr edilmiş cezâlardır. Bu ta'rîf mutlak olduğundan kısâsa da şâmilidir. Birinci ta'rife göre bir hadd-i şer'inin sebebi hâkim huzurunda sâbit olduktan sonra artık mutlak sûrette sukût kabûl etmez. Yani bir ara bulucunun şefâati ile affedilemez. Zîrâ böyle bir şefâat, vâcib olan bir şeyin terk edilmesini istemek demektir. Bundan dolayıdır ki, hırsızlık etmiş bir kadın hakkında aracılık yapmak isteyen **Üsâmetü'bnü Zeyd (r.a.)**'in şefâatini **Peygamber (s.a.v.)** kabûl etmemiş kendisine:

« أَتَشْفَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ؟ »

"Allâh'ın hudûdundan bir hadd hakkında şefâat mi ediyorsun?" buyurmuştur.

Maamâfih iş mahkemeye aksetmeden dâvâcıdan aff istenebilir. Nitekim **Hz. Zübeyr b. Avvâm**'ın kavli budur.

Yukarıdaki ikinci ta'rife göre **hudûd-i şer'iyye:** affı kabûl eden hadler ve affı kabûl etmeyen hadler nâmı ile iki kısma ayrılırlar. Kısâs, affı kabûl eden hadlerden, zinâ ve emsâli de affı kabûl etmeyenlerdendir.

Hudûd-i şer'iyye: naklî ve aklî delîllerle sâbittir. Naklî delîller, kitâb ve sünnettir. Kitâbdan delîli: « الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ »

«Zina eden kadın ve erkekden her birine yüz değnek vurun...»¹

« وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا »

¹ Sûre-i Nûr, âyet: 2.

«Hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesiverin...»²

«وَالَّذِينَ يَزُمُونَ الْمَخْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً»

«Namuslu kadınlara isnâdda bulunup da sonra dört şahid getiremeyenlere seksen değnek vurun...»³ ve emsali âyetlerdir.

Sünnetden delili: Babımızın hadîsleridir.

Aklî delili: İnsanın tabîatı ve nefsânî şehveti, maksûduna içki, zinâ, katil ve sair yollar ile ulaşmaya meyyâldir. İşte **Allâhü Teâlâ**, fitne ve fesâd kapısını kapamak ve yasak ettiği şeyleri irtikâba mâni olmak için hudûd-ı şer'iyeyi meşrû kılmıştır. Çünkü memnû olan şeyleri irtikâba bir mâni bulunmazsa cihân harâb olur gider.

Hudûd-ı şer'iyeye: Hadd-i zinâ, hadd-i kazif, hadd-i serika ve hadd-i şûrb gibi şeylerdir. Bunlar kitabımızda sırası ile görüleceklerdir.

Hudûd-ı şer'iyeye zikri geçen kötü fiilleri yapmayı men eden mânilerdir. Onların hikmet-i meşrûiyyeti zâten budur.

Her biri başlı başına bir cezâ demek olan hadlerin muhassenâtı ise saymakla bitmeyecek kadar çoktur. Meselâ: Zinâ bir neslin tamâmen târumâr olmasına sebep teşkil edebilir. Sâir menhiyyâtın ise bazıları akli giderir; bazıları ırzı ve malı ifnâ eder. Bunların çirkinliği aklen de ma'lûmdur.

Bundan dolayıdır ki, hırsızlık, ırz düşmanlığı zinâ ve sarhoşluk hiç bir dînde mübâh olmamış, yalnız bazı dinlerde sarhoş olmayacak kadar içmeye müsâade edilmiştir.

İşte zikri geçen menhiyyâtın husûle getirdiği fesâd ve yıkıcılık böyle umûmî olduğu içindir ki, onları men eden hudûd-ı şer'iyeye, sırf Allâh'a mahsûs haklardan addedilmiştir. Çünkü Allâh'a mahsûs olan haklar dâimâ âmmenin menfaatini ifâde ederler.

² Sûre-i Mâide, âyet: 38.

³ Sûre-i Nûr, âyet: 4.

بَابُ حَدِّ الرَّانِي

ZÂNÎNİN HADDİ

(١٠٣١/١٢٣١) - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا " أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَعْرَابِ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْشُدْكَ اللَّهَ إِلَّا قَضَيْتَ لِي بِكِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى فَقَالَ الْآخَرُ - وَهُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ - نَعَمْ فَأَقْضِ بَيْنَنَا بِكِتَابِ اللَّهِ وَأُذِّنْ لِي فَقَالَ: "قُلْ" قَالَ: إِنَّ ابْنِي كَانَ عَسِيفًا عَلَى هَذَا فَزَنَى بِامْرَأَتِهِ وَإِنِّي أَخْبَرْتُ أَنَّ عَلَى ابْنِي الرَّجْمَ فَأَقْتَدَيْتُ مِنْهُ بِمِائَةِ شَاةٍ وَوَلِيدَةٍ فَسَأَلْتُ أَهْلَ الْعِلْمِ فَأَخْبَرُونِي أَنَّ مَا عَلَى ابْنِي جَلْدُ مِائَةٍ وَتَغْرِيبُ عَامٍ وَأَنَّ عَلَى امْرَأَةٍ هَذَا الرَّجْمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا أَقْضِيَنَّ بَيْنَكُمَا بِكِتَابِ اللَّهِ الْوَلِيدَةُ وَالْغَنَمُ رَدٌّ عَلَيْكَ وَعَلَى ابْنِكَ جَلْدُ مِائَةٍ وَتَغْرِيبُ عَامٍ وَاعْدُ يَا أُنَيْسُ إِلَى امْرَأَةٍ هَذَا فَإِنْ اعْتَرَفَتْ فَارْجُمْهَا مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَهَذَا اللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ.

1031/1231 «Ebû Hüreyre ile Zeyd b. Hâlid-i Cühenî radıyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre çöl Araplarından bir adam, Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e gelerek:

Yâ Resûlallâh! Allâh aşkına senden hakkımda ancak Allâh'ın kitâbı ile hüküm vermeni dilerim; dedi. Ondan daha anlayışlı olan diğeri:

Evet, aramızda Allâh'ın Kitâbı ile hükmet ve bana müsâade buyur; dedi. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Söyle! dedi. Adam:

Gerçekten benim oğlum bu adamda çırak idi ve onun karısı ile zinâ etti. Ben oğlumun recmedileceğini haber aldım da, onun namına yüz koyunla bir câriye fidye verdim. Müteâkiben bilenlere sordum, oğluma yüz değnek ile bir sene sürgün lâzım geldiğini, bunun karısına da recim icâbettğini bana haber verdiler; dedi. Bunun üzerine Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Nefsim kabza-i kudretinde olan Allâh'a yemîn ederim ki, ara-

nızda behemehâl Allâh'm kitâbı ile hükmedeceğim; câriye ile koyunlar sana iâde olunacak; oğluna da yüz değnek ve bir sene sürgünlük gerek. Ey Üneys! Haydi şu adamın karısına git. Eğer itirâf ederse onu recmediver; buyurdular.»

Hadîs **müttetekun** aleyhdir. Bu lafız **Müslim**'indir.

Peygamber (s.a.v.)'in zinâ eden erkeğin muhsan olmadığını bildiği anlaşıyor. Zaten o çırak yaptığı zinâyı itirâf etmişti.

Muhsan: Evli veya dul olan erkektir. Evli kadına **muhsane** derler. Böylelerin hükmü recim olunmak, yani taşlayarak öldürülmektir. Bekârlara **gayr-i muhsan** denilir. Onlara yüz değnek vurulur.

Hadîsde geçen «Üneys» ta'bîri **Enes** isminin tasğiri yani küçültülmüşüdür. Sahâbeden olan bu zâtın ismi **Üneys b. Dahhâk** olup bu hadîsden başka hiç bir yerde geçmemiştir. Onu **Enes b. Mâlik** zannedenler hatâ etmişlerdir.

Bu hadîs: gayr-i muhsan zânîye yüz değnek dayak cezâsı ile bir sene sürgünlük verileceğine delîldir. Dayak cezâsı **Kur'ân-ı Kerîm**'de zikredilmişse de sürgün edilmesi hakkında bir hüküm yoktur. Binâenaleyh mezkûr hüküm, kitâb-ı ilâhî üzerine sünnetle ziyâde edilmiş oluyor. Mes'ele usûlî fıkıh ilminde münâkaşa edilmiştir.

Hadîs-i Şerîf, muhsan olan zânînin recmedileceğine ve bu iş için sâir ahkâmda olduğu gibi zinâda dahî bir defa itirâf kâfi geleceğine de delâlet ediyor. Nitekim **İmâm Mâlik**, **İmâm Şâfiî** ve **Dâvudu Zâhiri**'nin mezhebi de budur. **Hanefiler**'le **Hanbelîler**'e ve diğer bir takım ulemâya göre zinâyı itirâf etmiş olmak için dört defa ikrâr şarttır. Delîlleri: İleride gelecek **Mâiz** hadîsidir.

Hadîsimizdeki «Eğer itirâf ederse onu recmediver» ifâdesi ile bazıları hudûd mes'elesinde hâkimin hüküm vermesi için dâvâlnın bir kimseye yaptığı itirâf ve ikrârının kâfi geldiğine istidlâl etmişlerdir. **İmâm Şâfiî**'nin bir kavli bu olduğu gibi **ulemâdan Ebû Sevr**'in kavli dahî bu olduğunu **Kâdî İyâz** nakletmiştir.

Cumhûru ulemâya göre ise bu sahîh değildir. Çünkü **Üneys** kıssasında özür ihtimâlleri vardır. **Resûlü Ekrem (s.a.v.)**'in **Hz. Üneys**'e: "**Onu recmediver**" buyurması; ya hakikat-i hâli bildiğinden yahûd mes'eleyi ona havâle ettiğindendir. Mânâ şudur: Eğer kadın zinâyı, «Hükmettim» diyerek tesbît salâhiyetini hâiz bir kimse huzûrunda ikrâr ve itirâf ederse recmediver.

Fakat bazıları bu tevcihi tekellûf sayarak lüzümsuz addediyorlar. Diyorlar ki: «**Peygamber (s.a.v.), Hz. Üneys**'i o kadına had isbât etsin diye göndermemiştir. Çünkü bir kötülüğü yapanın onu ifşâ etmemesini, işitenlerin de tecessüsde bulunmayarak ört bas etmelerini bizzât **Resûlullâh (s.a.v.)** emir buyurmuşlardır. Burada dahî kadına zinâ isnâd edildiğini görünce **Hz. Üneys**'i göndermesi ya kadın zinâyı inkâr etsin de hadd-i kazif istesin, yâhud zinâyı itirâf eylesin de zâniden hadd-i kazif sâkıt olsun diyerdir. Kadın zinâyı itirâf etmiş; bu sûretle recme müstehak olmuştur». Ebû Dâvud ile Nesâî'nin **Hz. İbn-i Abbâs (r.a.)**'dan tahrîc ettikleri şu hadîs bu görüşü te'yîd eder:

« أَنْ رَجُلًا أَقْرَأَهُ زَنَى بِامْرَأَةٍ فَجَلَدَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، ثُمَّ سَأَلَ الْمَرْأَةَ فَقَالَتْ : كَذَبَ فَجَلَدَهُ جَلْدَةَ الْفَرْزَةِ ثَمَانِينَ »

Bir adam bir kadınla zinâ etmiş de, Peygamber (s.a.v.) kendisine yüz değnek hadd vurmuş. Sonra kadına sormuş: Kadın: O yalan söyledi; demiş. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.), o adama seksen değnek iftirâ haddi vurmuştu.» Ebû Dâvud bu hadîs hakkında bir şey söylememiştir. Onu Hâkim sahîhlemiştir. Nesâî ise münker saymıştır.»

(۱۰۳۲/۱۲۳۲) - وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "خُذُوا عَنِّي خُذُوا عَنِّي فَقَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا الْبِكْرُ بِالْبِكْرِ جَلْدُ مِائَةٍ وَنَفْيُ سَنَةٍ وَالتَّيِّبُ بِالتَّيِّبِ جَلْدُ مِائَةٍ وَالرَّجْمُ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1032/1232 «Ubâdetü'bnü's-Sâmit radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Benden öğrenin, benden öğrenin! Gerçekten Allâh kadınlara bir çıkar yol hâlketti. Bekârla bekâr (zînâ ederse) yüz dayak ve bir sene sürgünlük; evli ile evliye yüz dayak ve recim var; buyurdular.» Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîfde: « فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَقَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا »
«**O kadınları tâ eccl kendilerini buluncaya kadar, yâhud Allâh kendilerine bir çıkar yol halkedinceye kadar evler(iniz)de tutun.**»⁴ âyet-i kerîmesine işâret vardır. «**Çıkar yol**» dan murâd: Hadîsde beyân edilen haddlerdir.

⁴ Sûre-i Nisâ, âyet: 15.

Bu hadîsde iki me'sele vardır:

1 - Zinâ eden bekârın hükmü kendisine yüz sopa dayak cezası ile bir sene sürgünlük verilmektir. **Fukahâya** göre bekârdan murâd: hür ve âkil bâliğ olup henüz sahîh bir nikâh ile cimâ etmemiş bulunan kimse-dir. Hadîsde «Bekârın bekârla» denilmesi ekser-i ahvâle göredir; yoksa mefhûmu muhâlifî kasedilmemiştir. Zîrâ bekâr kimse evli bir kadınla da zinâ etse kendisine dayak cezası verilir. Nitekim yukarıda geçen **Üneys** hadîsindeki erkek bekâr, kadın evlidir. «Bir sene sürgünlük» ta'bîri bekâr olan zânî cezasının dayak vurmakla beraber bir sene sürgüne göndermek-le tamâm olacağına delâlet etmektedir. *Evzâî, Hasan bin Sâlih, İmâm Mâlik, Şâfiî, Ahmet b. Hanbel* ve diğer bazı **ulemânın** kavilleri budur. Hattâ bu bâbda icmâ iddiâ edenler olmuştur.

Hanefîler'le **ulemâdan** bir cemâate göre sürgün etmek vâcib de-ğil-dir. Çünkü âyetde sürgün etmek zikrolunmamıştır. Şu halde sürgün et-mek nass üzerine ziyâde olur. Bu ziyâdeyi isbât eden hadîs ise haber-i vâhiddir. Binâenaleyh onunla amel edilemez.

Hanefîler'in bu istidlâline bazı muhâlifleri şöyle cevap vermişlerdir:

a - Bu hadîs meşhûrdur, zîrâ bir çok tarîklerden rivâyet edilmiştir. **Ashâb-ı Kirâm**'dan birçokları onunla amel ettiği gibi Hanefîler onun derecesinde, hattâ ondan daha aşağı mertebedeki hadîslerle istidlâl et-mişlerdir. Meselâ: kakhaha ile gülmenin abdesti bozduğunu ifâde eden hadîs ve hurma şırası ile abdest câiz olacağını gösteren hadîsler böyle-dir. **Hanefîler** bunlarla **kitâbullâh** üzerine ziyâde etmişlerdir. Buradaki hadîs de onlar derecesindedir.

b - *İbni'l-Münzir* şu mütâlaada bulunuyor: «**Peygamber (s.a.v.)** çı-rak kıssasında **Allâh**'ın kitâbı ile hüküm vereceğine yemin etmiş; sonra o çırağa yüz değnek dayak cezası ile bir sene de sürgün edilmesi icâbettğini söylemiştir».

c - **Hanefîler**'den *Tahâvî* kendi cevaplarını zaîf bulmuş olacak ki, **sürgün hadîsinin** mensûh olduğunu ileri sürerek cevap vermiştir.

Yukarıdaki cevaplara cevâben deriz ki: mevzûu bahsimiz hadîsi **Ha-nefiyye** fakîhleri yalnız *Müslim*'den değil *Ebû Dâvud* ve *Tirmizî*'den dahî rivâyet ederler. Ancak bu hadîs meşhûr değil haber-i vâhid olup mensûhdur. Bunu bütün **Hanefî ulemâsı** böyle bilirler. **Hanefîler** zinâ âyetinin sarâhati karşısında hadîsdeki sürgün etme me'selesi ile **sahâbe-i kirâmdan Ebû Bekir, Ömer ve Osman (r. anhum)** hazarâtından

rivâyet olunan sürgün vak'alarının bir maslahata mebnî ta'zîr için yapıldığına, bunun hükümdar tarafından lüzûm görüldüğü takdirde her zaman câiz olacağına kâil olmuşlardır. Yoksa sürgün etmek haddin tamâmından değildir. Çünkü **Teâlâ Hazretleri**, zinânın hükmünü beyân sadedinde:

« الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ »

«**Zinâ eden kadın ve erkekden her birine yüz değnek vurun.**»⁵ buyurmuştur. Şu halde yüz değnek behemehâl hükmün tamâmı olmak îcâb eder. Aksi takdirde **Allâh**'ı techîl lâzım gelir. Zîrâ hükmü beyân için nâzil olan âyet, zinâ hükmünün dayak vurmaktan ibâret olduğunu ifâde ediyor, ama vâki'de hâşâ öyle değil, yarısı dayak, yarısı sürgündür; diye iddiâ edilmiş ve binnetice **Allâhü zü'l-Celâl** bir hükmü bize anlatmağa başlamışken hâşâ anlatamamış olur. Bu takdirde ise anlatmaması anlatmaktan evlâdır. Zîrâ anlatırsa bizlerde, cehl-i mürekkeb hâsıl olur; anlatmadığı takdirde hiç olmazsa cehlîmiz basît kalır. Bir hükmü unutmak veya anlatamamak ise aciz ve noksan olduğundan **Allâhü Teâlâ** hakkında muhâldir.

Bir de âyetteki dayak vurma hükmü cevâba delâlet eden **(fâ)**dan sonra gelmiştir. Arab lisânında şart cümlesinden sonra gelen cevâbın başında cevâb **(fâ)**sı bulunursa **(fâ)**dan sonra gelen kısım bilittifâk tam cevâb olur. Burada da öyledir. Biânenaleyh zinânın hükmünü ifâde eden cevap yalnız dayaktır. Şu kadar var ki, âyet-i kerîme bekârlara olduğu gibi evlilere de âmm ve şâmil iken onun evliler hakkındaki hükmünü sünnet neshetmiş; bekârlar hakkındaki hükmü olduğu gibi kalmıştır.

İmâm Mâlik ile Evzâî'ye göre kadın sürgün edilmez. Çünkü kadın avrettir. Onu sürgün etmek kendisini fitneye ma'rûz bırakmak ve dolaşısıyla zâyî etmektir. Kadının mahremsiz sefere gidememesi bu hikmete binâendir. Maamâfih: kadın sürgün edilir; diyenlere göre yanında mahremi bulunması şarttır. Yol ücreti bir kavle göre kadına, diğer kavle göre **Beytü'l-mâl**'e aittir. Yol emniyetli olursa bir kavle göre kadın mahremsiz sürgün edilir, diğer kavle göre edilemez.

Köle ve câriyelere gelince: Sevrî ile *Dâvudu Zâhiri*'ye göre onlar da sürgün edilirler, zîrâ delîller umûmidir. Bunlar:

« فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ »

«**Onlara muhsan kadınlara olan azâbın yarısı vardır.**»⁶ âyet-i kerîmesi ile de istidlâl ederler.

⁵ Sûre-i Nûr, âyet: 2.

⁶ Sûre-i Nisa, âyet: 25.

İmâm Mâlik, İmâm Ahmed b. Hanbel ve diğer bazı **ulemâya** göre sürgün edilemezler. Çünkü onları sürgün etmek **sâhiplerine** ceza olur. Sürgün edildikleri müddet zarfında **sâhipleri** onların hizmetinden mahrûm kalır. Hâlbuki **şeriatin** kâideleri ancak cinayet işleyenin cezalandırılmasını iktizâ eder. Bu sebeble **hacc** ve **cihad** gibi farzlar kölelerden sâkit olmuştur.

Sürgün edilecek mesâfe en az mesâfe-i seferdir. Gurbet onunla hissedilir. **Hz. Ömer (r.a.)** cezâlıyı **Medîne**'den **Şam'a**; **Osman (r.a.)** **Medîne**'den **Mısır'a** sürmüşlerdir.

2 - Hadîsdeki «evli ile evliye» ta'bîrinden murâd: **sahîh nikâhla** cimâ eden **hür âkil** ve **bâliğ** olan kimsedir. Bu hükümde **erkek**, **kadın**, **müslüman**, **kâfir** müsâvidir. Evlilerin hem **dayak**, hem de **recim** cezasına çarptırılması da **Hz. Ali (r.a.)**'dan rivâyet olunmuştur. Buhârî'nin rivâyetine göre **Ali (r.a.)**, **Şurâha**'ya Perşembe günü **dayak** vurmuş; Cuma günü de **recmetmiş** ve; «**Bu kadına Allâh'ın kitâbı ile dayak vurdum. Resûlullâh (s.a.v.)'in sünneti ile de recmettim**» demiştir. Hâzımî bu kavlin *İmâm Ahmed, İshâk, Dâvudu Zâhirî ve İbni'l-Münzir*'in mezhebi olduğunu söyler.

Hanefiler'le *İmâm Mâlik, Şâfiî* ve bir rivâyette *İmâm Ahmed bin Hanbel* ile diğer birçok **ulemâya** göre **recmedilecek** kimseye **dayak** vurulmaz. Çünkü **Ubâde hadîsi** mensûhdur. **Resûlullâh (s.a.v.)** zamanında beş kişi **recmedilmiştir**. Bunların **recimlerine** birçok **sahâbe-i kirâm** iştirâk ettiği halde hiç birisi **dayak** vurulduğunu rivâyet etmemiştir. Bu da **dayak** vurmanın **vukû** bulmadığını gösterir. Binâenaleyh **dayak** meşrû değildir. **Hz. Ali (r.a.)**'ın fiili kendi içtihadıdır. San'ânî bu meselede bir zamanlar **recimle** birlikte **dayak** vurulacağına kat'iyetle hükmetmişken, sonraları bir şey **deyemeyip** **tevakkuf** ettiğini söylüyor.

(۱۰۳۳/۱۲۳۳) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "أَتَى رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ - فَنَادَاهُ - فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي زَنَيْتُ فَأَعْرِضْ عَنْهُ فَتَنَحَّى تَلَقَاءَ وَجْهِهِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي زَنَيْتُ فَأَعْرِضْ عَنْهُ حَتَّى ثَنَى ذَلِكَ عَلَيْهِ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ فَلَمَّا شَهِدَ عَلَى نَفْسِهِ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ دَعَاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَبُكَ جُنُونٌ؟ قَالَ: لَا قَالَ: فَهَلْ أَحْصَيْتَ؟ قَالَ: نَعَمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اذْهَبُوا بِهِ فَارْجُمُوهُ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1033/1233 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anhî'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki:

Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem mescidde iken, yanma müslümanlardan bir adam gelerek ona nidâ etti ve:

Yâ Resûlallâh! Gerçekten ben zinâ ettim; dedi.

Bunun üzerine Resûlü Ekrem ondan yüz çevirdi. Fakat adam, yüzünü çevirdiği tarafa geçerek:

Yâ Resûlallâh! Ben muhakkak zinâ ettim; dedi. Hâsılı adam bunu kendisine dört defa tekrarladı, fakat Resûlullâh (s.a.v.) hep yüz çevirdi. Vaktâ ki adam kendi aleyhine dört defa şehâdetde bulununca Resûlullâh (s.a.v.) onu çağırđı ve:

Sende delîlik varmı? diye sordu. Adam:

Hayır; cevâbını verdi. Peygamber (s.a.v.):

O halde muhsan mısın? diye sordu. Adam:

Evet; dedi. Müteâkiben Peygamber (s.a.v.):

Bunu götürün de recmedin; buyurdular.»

Hadîs müttefekun aleyhdir.

Bazı kayıtlara göre **Peygamber (s.a.v.)'e** gelen adam **Mâiz b. Mâlik-i Eslemî**'dir. Nitekim bundan sonra gelen **İbn-i Abbâs (r.a.)** hadîsinde ismi zikredilmiştir. «Muhsan mısın?» ta'bîrinden murâd: evli olup olmadığını anlamaktır. Hadîs-i Şerîf aşağıdaki mes'elelere şâmindir:

1 - Zinâ itirâfı dört defa vâki olmuştur. Ulemâ dört defa ikrârın şart olup olmadığına ihtilâf etmişlerdir. **İmâm Mâlik, Şâfiî, Dâvûdu Zâhirî** ve diğer bazı **ulemâ** dört defa ikrârın şart olmadığına kâildirler. Delilleri katil ve hırsızlık gibi şeyleri ikrârda bunun şart olmamasıdır. **Resûlü Zîşân (s.a.v.)** Efendimiz, **H. Üneys'e:**

Kadın itirâf ederse onu recmediver; demiş, tekrar tekrar itirâf ettirmesini istememiştir. Tekrar şart olsaydı onu mutlaka söylerdi. Çünkü makâm, beyân icâbederdi. Beyânın ise hâcet vaktinden geriye bırakılması câiz değildir.

Hanefîler'le cumhûru ulemâya göre zinâyı dört mecliste dört defa ikrâr etmek şarttır. Bunların delîli **Mâiz hadîsidir.** Mezkûr hadîsin bazı rivâyetlerinde:

« قَدْ شَهِدْتَ عَلَى نَفْسِكَ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ »

«Gerçekten kendi aleyhine dört defa şehâdet ettin» buyurulmuştur.

İbn-i Ebî Leylâ ile İmâm Ahmed b. Hanbel'e göre ikrâr meclislerinin ayrı ayrı olması şart değildir, bir mecliste dört defa ikrâr kâfidir. On-

lar mevzûu bahsimiz hadîsin bu mânâda zahir olduğunu ileri sürerler. **Hanefîler** ise bu zâhir mânâyı kabûl etmekle beraber, ikrârın dört mecliste yapıldığını gösteren Müslim hadîsini daha zâhir bulmaktadırlar. Müslim hadîsi şudur:

« عَنْ بُرَيْدَةَ أَنَّ مَاعِزًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَدَّهُ ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ مِنَ الْغَدِ فَرَدَّهُ ثُمَّ أُرْسِلَ إِلَى قَوْمِهِ فَسَأَلَهُمْ هَلْ تَعْلَمُونَ بِعَقْلِهِ بِأَسَا فَقَالُوا مَا نَعْلَمُهُ إِلَّا وَفِي الْعَقْلِ مِنْ صَالِحِينَ فَأَتَاهُ الثَّالِثَةَ فَأُرْسِلَ أَيْضًا فَسَأَلَهُمْ فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُ لَا بَأْسَ بِهِ وَلَا بِعَقْلِهِ فَلَمَّا كَانَ الرَّابِعَةَ حَفَرَ لَهُ حُفْرَةً فَرَجَمَهُ »

«Büreyde (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre, Mâiz Peygamber (s.a.v.)’e gelmiş; fakat Resûlullâh (s.a.v.) onu geri çevirmiş. Sonra ertesi gün ona tekrar gelmiş. Resûlullâh kendisini yine geri çevirmiş. Bilâhare kavmine haber göndererek: "Bunun aklında bir bozukluk biliyormusunuz?" diye onlara sormuş:

Onu ancak akli başında iyilerimizden biri olarak tanırız; demişler. Mâiz Peygamber (s.a.v.)’e üçüncü defa gelmiş. Resûlullâh (s.a.v.) yine kavmine haber göndererek kendilerine sormuş. Onlar da Mâiz’de ve aklında bir kusûr olmadığını haber vermişler. Dördüncü defa gelince artık Resûlullâh (s.a.v.) ona bir kuyu kazarak kendisini recmetmiştir.» Aynı mânâda bir hadîsi İmâm Ahmed b. Hanbel ile İshak b. Râheveyh Müsned’lerinde, İbn-i Ebî Şeybe de Musannef’inde tahrîc etmişlerdir. Hadîs şudur:

« عَنْ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَتَى مَاعِزُ بْنُ مَالِكٍ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْتَرَفَ وَ أَنَا عَنْهُ مَرَّةً فَرَدَّهُ ثُمَّ جَاءَ فَأَعْتَرَفَ عِنْدَهُ الثَّانِيَةَ فَرَدَّهُ ثُمَّ جَاءَ فَأَعْتَرَفَ الثَّالِثَةَ فَرَدَّهُ فَقُلْتُ لَهُ إِنْ اعْتَرَفْتَ الرَّابِعَةَ رَجَمَكَ قَالَ: فَأَعْتَرَفْتُ الرَّابِعَةَ فَحَسَنَةً ثُمَّ سَأَلَ عَنْهُ فَقَالُوا لَا نَعْلَمُ إِلَّا خَيْرًا فَأَمَرَ بِهِ فَرَجَمَ »

«Ebû Bekir (r.a.)’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Mâiz b. Mâlik Peygamber (s.a.v.)’e gelerek bir defa itirâfda bulundu. Ben de Peygamber (s.a.v.)’in yanında idim. Resûlullâh (s.a.v.) onu geri çevirdi. Sonra (tekrar) gelerek onun yanında ikinci defa itirâfda bulundu. Resûlü Ekrem onu (yine) geri çevirdi. Bilâhare gelerek onun yanında üçüncü defa itirâfda bulundu. Resûlullâh (s.a.v.) kendisini (yine) geri çevirdi. Bunun üzerine ben ona:

Eğer dördüncü defa da itirâf edersen Resûlullâh (s.a.v.) seni recmeder dedim. O dördüncü defa da itirâfta bulundu. Artık Resûlullâh (s.a.v.)’de kendisini hapsetti. Sonra onu (kavmine

tekrar) sordu. Onlar: Hayırdan başka bir şey bilmiyoruz dediler. Nihâyet recmine emir verdi ve recmolundu.»

Hanefîler'le **cumhûrun**, **Mâiz** hadîsi ile istidlâllerine itirâz edenler olmuştur. Bunlar **Mâiz** hadîsinin muzdarib olduğunu; zîrâ ikrâr sayısını bildiren rivâyetlerin bazısında dört, diğer bazılarında iki veya üç defa itirâf etti; denildiğini ileri sürerlerse de yukarıki hadîsler müvâcehesinde bu itirâzın bir ehemmiyeti kalmaz. **Cumhûr**'un bir delîlleri de kıyâsıdır. Onlar bu mes'eleyi zinâyı isbât mes'elesine benzetmiş ve: «zinâ nasıl dört şahidin dört defa şehâdetleri ile sâbit olursa onu itirâf dahî dört defa tekrarlamakla olur.» demişlerdir.

3 - Hadîsimizin lafızları hâkimin haddi icâbeden şeyleri araştırıp soruşturmasının vücûbuna delâlet ediyor. Filhakîka bu hadîs çeşitli lafızlarla rivâyet olunmuştur. Meselâ: Büreyde rivâyetinde:

« قَالَ : أَشْرَبْتَ خَمْرًا ؟ قَالَ : لَا ، وَأَنَّهُ قَامَ رَجُلٌ يَشْتَكِيهِ فَلَمْ يَجِدْ فِيهِ رِيحًا »

«Resûlullâh (s.a.v.):

Şarap içtin mi? demiş. Mâiz :

Hayır; cevâbını vermiş. Bir adam kalkarak onu koklamış, fakat onda hiç bir koku bulamamış; denilmekde; İbn-i Abbâs (r.a.) rivâyetinde: «İhtimal onu öpmüş veya sıkılmışsındır: لَعَلَّكَ قَبِلْتَ أَوْ غَمَزْتَ » buyurulmaktadır. Bir rivâyetde:

« هَلْ ضَاجَعْتَهَا ؟ قَالَ : نَعَمْ ، قَالَ : فَهَلْ بَاشَرْتَهَا ؟ قَالَ : نَعَمْ ، قَالَ : هَلْ جَامَعْتَهَا ؟ قَالَ : نَعَمْ »

«Peygamber (s.a.v.):

Onunla yattın mı? diye sormuş: Mâiz:

Evet; demiş:

Ya tenini tenine yapıştırdın mı? diye sormuş: Maiz:

Evet, demiş.

Onunla cinsî münasebette bulundun mu? diye sormuş: Mâiz (yine) evet; cevabını vermiştir». Hz. Ebû Hüreyre rivâyetinde:

« أَبْكَنْتَهَا ؟ قَالَ : نَعَمْ ، قَالَ : دَخَلَ ذَلِكَ مِنْكَ فِي ذَلِكَ مِنْهَا ؟ قَالَ : نَعَمْ . قَالَ : كَمَا يَغِيْبُ الْمَرْوَدُ فِي الْمُكْحَلَةِ وَالرِّشَاءِ فِي الْبَثْرِ ؟ قَالَ : نَعَمْ ، قَالَ : تَذَرِي مَا الزَّيْنَى ؟ قَالَ : نَعَمْ أَتَيْتَ مِنْهَا حَرَامًا مَا يَأْتِي الرَّجُلُ مِنْ امْرَأَتِهِ خِلَالًا . قَالَ : فَمَا تُرِيدُ بِهَذَا الْقَوْلِ ؟ قَالَ : تُطَهِّرُنِي ، فَأَمَرَ بِهِ فَرَجِمَ »

«Resûlullâh (s.a.v.) Mâiz'e:

Onunla cima' ettin mi? diye sormuş. Mâiz:

Evet; demiş:

Senin âletin, onun âletine girdi mi? diye sormuş, Mâiz:

Evet; cevabını vermiş:

Milin sürme kesesine, kova ipinin kuyuya daldığı gibi mi? demiş. Mâiz :

Evet; cevâbını vermiş, Peygamber (s.a.v.) :

Zinâ; nedir: bilirmisin? demiş:

Mâiz: Evet; bir adamın karısına helâl olarak yaptığını ben ona harâm olarak yaptım; mukâbelesinde bulunmuş:

Bu sözle ne demek istiyorsun; diye sorunca:

Beni temizlersin; demiş. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.) Mâiz'in recmini emir buyurmuş ve recmedilmiştir» denilmektedir.

Bütün bunlar araştırıp, soruşturmanın lüzûmunu gösteriyor.

Bazıları soruşturmanın mendûb olduğuna kâildirler. Zinâyı ikrâr eden kimseye haddi ıskât edecek şeyleri telkîn etmek mendûbdur. Bunu **sahâbe-i kirâm**dan bir cemâat yapmışlardır. Yalnız **Mâlikîler**'e göre menhiyyâtı irtikâb etmekle şöhret bulan kimseye telkînâtta bulunulmaz.

Resûlullâh (s.a.v.)'in «Şarab içtin mi?» diye sorması, sarhoşun ikrârının sahîh olmadığına delildir. Maamâfih mesele ihtilâfıdır.

Hadîs-i Şerîf, recim esnasında erkeğin kuyuya gömüleceğine de delâlet ediyor. Çünkü **Müslim**'in tahrîc ettiği **Büreyde** rivâyetinde: «**ona bir kuyu kazdı**» denilmektedir. Fakat **Hanefiler**'e göre erkek için kuyu kazılmaz. **Buhârî**'nin rivâyetinde: «لَمَّا أَذْلَقَتْهُ الْحِجَارَةُ هَرَبَ فَأَذْرَكْنَاهُ بِالْخَوَةِ فَرَجَمْنَاهُ»

«**Taşlar kendisini bîtâb düşürünce kaçtı. Fakat ona çakıllıkta yetişerek kendisini recmettik**». **Ebû Davud**'un tahrîc ettiği rivâyetde

Resûlullâh (s.a.v.) Mâiz'in kaçtığını haber alınca: «هَلَّا رَدَدْتُمُوهُ إِلَيَّ»

«**Onu bana iâde etseydiniz ya**» buyurdu.

Bir rivâyetde:

«هَلَّا تَرَكْتُمُوهُ لَعَلَّهُ يَتُوبَ فَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَيْهِ»

Onu bıraksaydınız ya! İhtimâl tevbe eder de Allâh kendisini affederdi; buyurdular» deniliyor.

Bu rivâyetlerle istidlâl eden **Hanefiler**'le **Şâfiîler** ve **İmâm Ahmed b. Hanbel** zinâ ikrârında bulunan kimsenin ikrârından dönebileceğine kaçarsa recmin durdurulacağına kâil olmuşlardır.

«**İhtimal tevbe eder**» cümlesini bazıları müşkil görmüşlerdir. Zîrâ **Mâiz** zâten tevbekâr olarak **huzûr-ı Nebvî**'ye gelmiş ve kendisini günahdan temizlemesini istemişti.

Filhakika *Ebû Dâvud*'un tahrîc ettiği şu hadîsle **Fahr-i Kâinât (s.a.v.) Efendimiz** onun tevbesinin kabûl edildiğini tebsîr etmiştir: وَالَّذِي

«نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهُ الْآنَ لَنِي أَنْهَارُ الْجَنَّةِ يَنْعَمُسُ فِيهَا»

«**Nefsim kabza-i kudretinde olan Allâh'a yemîn ederim ki, o şimdi Cennet ırmaklarındadır; onlara dalıyor.**»

İşkâl'e şöyle cevap veriliyor: Yukarıki cümlelerin mânâsı: **Mâiz** ikrârından döner de gizlice Allâh'a tevbe eder; Allâh da onu afv ü mağfi-ret buyurur; demektir. Mezkûr cümle «Kendini yalancı çıkardığı için tevbe eder» mânâsına da gelebilir.

Recme hâkimin başlaması şart değildir. Nitekim: «**Resûlullâh (s.a.v.) Mâiz'in recmini emir buyurmuş...**» ifâdesi de bunu gösteriyor. **Hanefîler**'le **Şâfiîler**'in mezhebi budur. Yalnız **Hanefîler**'e göre recme şâhidlerin başlaması şarttır. **Şâfiîler**'ce şart değildir.

Recme hâkimin başlaması bazılarına göre mendûbdur. Bunlar **Hz. Ali (r.a.)**'dan rivâyet olunan bir hadîsle istidlâl ederler.

(۱۰۳۴/۱۲۳۴) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: «لَمَّا أَتَى مَا عَزُّ بْنُ مَالِكٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: لَعَلَّكَ قَبِلْتَ أَوْ غَمَزْتَ أَوْ نَظَرْتَ؟ قَالَ: لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ .

1034/1234 İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Mâiz b. Mâlik Peygamber (s.a.v.)'e geldiği vakit (Efendimiz) kendisine:

İhtimal öpmüş veya sıkılmış yâhud bakmışsındır; buyurdular.

Mâiz: Hayır, yâ Resûlallah; dedi.»

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Peygamber (s.a.v.)'in **Mâiz**'e bu şekilde hitâb etmesi mes'eleyi iyice anlamak içindir. Zîrâ olabilir ki, **Mâiz** bu fiillerden birini yapmıştır da ona zinâ demiştir. Nitekim zinânın mukaddimelerine mecâzen zinâ denilebilir.

Resûlullâh (s.a.v.):

«الْعَيْنُ تَرْنِي وَزَنَاهَا الظُّرُّ»

«**Göz zinâ eder; onun zinâsı bakmaktır**» buyurmuştur.

Hadîs-i Şerîf, araştırıp soruşturmaya, haddi iskât edecek şeyleri zinâyı itirâf edene telkîn etmeye ve ikrâr esnasında zinâ lafzını mutlaka söylemesi gerektiğine delâlet ediyor.

(۱۲۳۵/۱۰۳۵) - وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّهُ خَطَبَ فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ بَعَثَ مُحَمَّدًا بِالْحَقِّ وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ فَكَانَ فِيهَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ آيَةَ الرَّجْمِ قَرَأْنَاهَا وَوَعَيْنَاهَا وَعَقَلْنَاهَا فَرَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَجَمْنَا بَعْدَهُ فَأَخْشَى أَنْ طَالَ بِالنَّاسِ زَمَانٌ أَنْ يَقُولَ قَائِلٌ : مَا نَجِدُ الرَّجْمَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَيَضِلُّوا بِتَرْكِ فَرِيضَةِ أَنْزَلَهَا اللَّهُ وَإِنَّ الرَّجْمَ حَقٌّ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى عَلَى مَنْ زَنَى إِذَا أَحْصَنَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ إِذَا قَامَتِ الْبَيِّنَةُ أَوْ كَانَ الْحَبْلُ أَوْ الْإِعْتِرَافُ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1035/1235 «Ömer b. el-Hattâb radiyallâhü anh'dan rivâyet olunduğuna göre kendisi hutbe okumuş ve şöyle demiştir: «Şüphesiz ki Allâh, Muhammed'i hak (şeriat)le göndermiş ve ona kitâbı indirmiştir. Allâh'ın ona indirdikleri arasında recim âyeti de vardı. Biz onu okumuş, bellemiş ve anlamışızdır. Resûlullâh (s.a.v.) recim yapmış; ondan sonra biz de recim yapmışızdır. Yalnız ben insanların üzerinden uzun zaman geçerse biri çıkıp da: Biz recmi Kitâbullâhda bulamıyoruz; diyerek Allâh'ın indirdiği bir farîzayı terketmeleri sebebiyle dalâlete düşeceklerinden korkarım. Gerçekten zinâ eden erkek ve kadınlara muhsan olmak ve huccet getirilmek veya gebelik, yâhud itirâf vukû bulmak şartıyla recim kitâbullâhda mevcûd olan bir haktır.»

Hadîs müttefekun aleyhdir. İsmâîlî'nin rivâyetinde, hadîsin sonunda:

« وَقَدْ قَرَأْنَاهَا الشُّنُخُ وَالشُّيْحَةُ فَارْجُمُوهُمَا الْبَيِّنَةُ »

«Biz o âyeti ihtiyar erkeklerle ihtiyar kadın (zinâ ederlerse) onları mutlaka recmedin; diye okumuşuzdur» ibâresi de vardır. Nesâî'nin rivâyetinde bu âyetin **Ahzâb** Sûresi'nde olduğu beyân ediliyor. Ziyâdenin bir rivâyeti şöyledir:

« الشُّنُخُ وَالشُّيْحَةُ إِذَا زَنَى فَرْجُمُوهُمَا الْبَيِّنَةُ نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَزِيرٌ حَكِيمٌ »

«İhtiyar erkeklerle, ihtiyar kadın zinâ ederlerse onları Allâh tarafından bir tenkîl olmak üzere mutlaka recmedin. Allâh Azîz ve Hakîm'dir».

Diğer bir rivâyetde: « نُوَلَّا أَنْ يَقُولَ النَّاسُ زَادَ عُمَرُ فِي كِتَابِ اللَّهِ لَكَتَبْتُهَا بِيَدِي »

«Halk'ın: Ömer, Kitâbullâha ilâve yaptı; demesi olmasa, bu âyeti elimle yazdım» denilmiştir. Şu hâlde bu âyetin mensûh olduğu anlaşılıyor.

Fâide: Usûl-i fıkıh ilmine göre **Kitâbullâh**'ın neshi dört türlü olur.

1 - Hem tilâveti, yani okunması hemde hükmü neshedilir. Nitekim vaktiyle **Ahzâb Sûresi** âyet sayısı itibâriyle **Sûre-i Bakara**'ya müsâvî iken âyetlerinin bir kısmının neshedildiği rivâyet olunmuştur.

2 - Tilâveti bâkî olup, yalnız hükmü neshedilir. Kocaları ölen kadınlar, bir zamanlar bir sene iddet beklerlerdi. Sonra bu bâbdaki âyetin hükmü kalkmış; yerine dört ay on gün kâim olmuştur. Fakat nâsih ile mensûh âyetlerin ikisi de **Kur'ân-ı Kerîm**'de okunmaktadır. Yalnız mensûh olanın hükmü ile amel edilmez.

3 - Hükmü bâkî tilâveti mensûh olur. **Hz. Ömer (r.a.)**'dan rivâyet edilen âyet bu kısımdandır.

4 - Asıl hüküm bâkî olmakla beraber hükmün vasfı neshedilir. Meselâ: Âşûrâ orucu vaktiyle farz iken, farziyet vasfı neshedilmiş orucun aslı mendûb olarak kalmıştır.

Hadîs-i Şerîf; kocasız bir kadının gebe olduğu anlaşılır da, kadın haddi önleyecek bir şüpheden bahsetmezse kendisine hadd-i şer'î tatbîk edileceğine delildir. **Hz. Ömer (r.a.)** ile **Mâlikîler**'in mezhebi budur. Bunlar **Hz. Ömer (r.a.)**'a kimsenin itirâz etmemesini icmâ yerine tutarlar.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ile İmâm Şâfiî'ye göre ise hudûd-i şer'îye ancak beyyine ile yâhud suçu itirâf etmekle sâbit olurlar. Çünkü hudûd-i şer'îye şüphe ile sâkit olur.

(۱۰۳۶/۱۲۳۶) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ” إِذَا زَنْتَ أَمَةً أَحَدِكُمْ فَتَبَيَّنْ زَنَاهَا فَلْيَجْلِدْهَا الْحَدَّ وَلَا يُتْرَبْ عَلَيْهَا ثُمَّ إِنْ زَنْتَ فَلْيَجْلِدْهَا الْحَدَّ وَلَا يُتْرَبْ عَلَيْهَا ثُمَّ إِنْ زَنْتَ الثَّالِثَةَ فَتَبَيَّنْ زَنَاهَا فَلْيُغَيِّهَا وَلَوْ بِحَبْلِ مِنْ شَعْرِ “ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَهَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ.

1036/1236 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anhî» dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki, Resûlullâh (s.a.v.)'i:

Birinizin câriyesi zinâ eder de, zinâsı meydana çıkarsa ona hemen hadd vursun, ama başına kakmasın. Sonra (yine) zinâ ederse ona hadd vursun, fakat başına kakmasın. Sonra üçüncü defa zinâ eder de, zinâ ettiği meydana çıkarsa artık onu kıldan bir ip mukâbilinde bile olsa satıversin; buyururken işittim.»

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Bu lafız **Müslim**'indir.

Bu hadis bir kaç mes'eleye delâlet ediyor: Şöyle ki:

1 - «**Zinâ ettiği meydana çıkarsa...**» ifâdesi, câriye sâhibi, câriyesinin zinâ ettiğini öğrendiği zaman şahid bulunmazsa bile ona hadd vurabileceğine delâlet eder. **Ulemâdan** bazıları buna kâil olmuşlardır. Diğer bazılarına göre ise; câriyenin zinâsı dahî hurreninki gibi şehâdet veya ikrârla sâbit olmadıkça hadd vurulamaz; **Ekser-i ulemâ** şehâdetin hâkim huzûrunda yapılacağına kâildirler. Bazı **Şâfiîler** sâhibinin huzûrunda vurulmasına cevâz vermişlerdir.

2 - «**Ona dayak vursun...**» ifâdesi câriyeye dayak vurma hakkının sâhibine âid olduğuna delîldir. *İmâm Şâfiî*'nin mezhebi budur. Câriyelere tatbîk edilecek haddi:

«فَعَلَيْهِنَّ نِزْفٌ مَّا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ»

«**Bunlara muhsanelere verilecek azâbın yarısı icâbeder**»⁷ âyet-i kerîmesi ta'yîn etmiştir.

3 - «**Başına kakması**» buyurulması câriyeye hem hadd hem de tekdîr cezası tatbîk ederek, iki kere ceza vermiş olmamak içindir. *İbn-i Battâl* diyor ki : «Bundan, hadd vurulan kimseye tekdîr ve teşnî sûretiyle ta'zîr yapılamayacağı hükmü çıkarılır. Tekdîr sûretiyle ta'zîr ancak o şahıs mahkemeye verilmezden önce kendisini korkutmak ve sakındırmak için münâsib olur. Mahkemeye verildi de hadd vuruldu mu artık bu ona yeter.»

İbni Battâl'ın mütâlaasını **Peygamber (s.a.v.)**'in şu Hadîs-i Şerîfi te'yîd eder:

«لَا تَكُونُوا عَوْنًا لِلشَّيْطَانِ عَلَى أَخِيكُمْ»

«**Din kardeşiniz aleyhine şeytana yardımcı olmayınız**». Bu hadis şarab içtiği için kendisine hadd vurulan bir zâta **Ashâb-ı Kirâm** sebbet-tikleri zaman şeref-sâdır olmuştur.

4 - «**Sonra yine zinâ ederse**» ifâdesi hadd vurulduktan sonra zinâ te-kerrür ederse yeniden hadd vurmak lâzım geleceğine delâlet ediyor. Ancak hadd vurulmadan zinâ tekerrür ederse hepsi için bir hadd kâfi gelir.

5 - Tekrar tekrar zinâ eden câriyenin satılması emrini **Zâhirîler** vüçûba hamlederler. Onlara göre böyle bir câriyeyi milkinde tutmak, sâhibine haramdır. **Cumhûru ulemâya** göre ise satmak vâcib değil müstehabdır. *İbn-i Battâl* şöyle diyor: «**Fukahâ**, satma emrini kendisinden zinâ işi tekerrür eden câriyeden uzaklaşmaya teşvîk mânâsına almışlardır. Tâ ki, sâhibi buna râzı zannedilip de deyyûs addedilmesin. Filvâki deyyûslukla vasıflananlar hakkında azâb tehdîdi sâbit olmuştur.»

⁷ Sûre-i Nisâ, âyet: 24.

Hadîs-i Şerîf zinâ eden kadından ayrılmanın vâcib olmadığını gösteriyor. Çünkü ayrılmak vâcib olsa ilk defa zinâ ettiğinde **Resûlullâh (s.a.v.)** bunu emrederdi. Hâlbuki birinci ve ikinci defada bu husûsda bir şey söylememiş, ancak üçüncüde satmak sûretiyle onu elinden çıkarmasını emir buyurmuştur. Bu da mücerred zinâ için değil, zinânın tekerrürü içindir. Aynı hüküm zevceye de şâmilidir. Binâenaleyh zinâ eden zevceyi de boşamak vâcib değildir. Ancak kendisinden zinâ tekerrür ederse o zaman ondan ayrılmak icâbeder. **Fukahâ** diyorlar ki: «**Resûlü Ekrem (s.a.v.)**’in üçüncü defadan sonra câriyenin satılmasını emretmesi az evvel zikrettiğimiz sebebdan bir de zinâ mahsûlü çocukların çoğalmasına vesîle olacağındandır». *İbn-i Battâl* sözüne devâmla: «Bazıları bu emri vücûba hamletmişse de bu ümmetin selefinden vücûba kâil olan yoktur. Binâenaleyh bu söz meşgûl olmaya değmez. Malı isrâf etmekten nehiy vârid olduğu sâbittir. Şu halde nasıl olurda hakîr bir şey sebebiyle mühim bir kıymeti hâiz olan malın satılması vâcib olur?» diyor. *San’ânî, İbn-i Battâl*’a itirâz etmekde, **Zâhirîler**’i haklı bulmaktadır.

6 - Zinâ eden câriyeyi satarken satış sebebini müşteriye bildirmek vâcib olmasa gerektir. Çünkü **Peygamber (s.a.v.)**, câriyenin yalnız satılmasını emretmiş; kusûrunu bildirmesini istememiştir. Sonra bu kusûrun gelecekte vukûu belli değildir. Bazan sapık bir insan tevbekâr olur, bazan de dürüst olan sapar. Kendisine hadd vurulan câriye suçsuzlar gibi olmuştur. Bundan dolayı da suçunu başına kakmak yasak edilmiştir. Gerçi: «**Bizi aldatan bizden değildir:**» مَنْ عَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا

hadîsi vardır ama yukarıda zikredilen sebebler müvâcehesinde satış sebebini zikretmek yine de vâcib olamaz. Mendûb olması muhtemeldir.

7 - Hadîsin mutlak zikredilmesi câriye muhsane olsun, olmasın mutlaka kendisine hadd vurulacağına delâlet eder. Vâkîa:

« قَدْ أَهْصِنَ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ »

«**Muhsane olurlarda bir kötülük işlerlense onlara muhsanelere olan azâbm yarısı vardır.**»⁸ âyet-i kerîmesi ihsan (yani nikâh-ı sahîh ile cimâ görmüş olman)ın şart olduğuna delâlet ederse de, bu âyetin muhsane olan câriyeler recmedilmeyerek kendilerine yarım hadd yani elli değnek vurulacağına delâlet etmesi muhtemeldir. Nitekim **Hz. İbn-i Abbâs’la, Hanefîler**’in mezhebi budur.

⁸ Sûre-i Nisâ, âyet: 25.

Câriyeler hakkındaki itlâkı **Hz. Ali (r.a.)**'in şu hutbesi sarâhaten göstermektedir: « يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَقِيمُوا عَلَى أَرْقَانِكُمُ الْحَدَّ مَنْ أَحْصَيْنَ مِنْهُنَّ وَمَنْ لَمْ يَحْصِ »
«**Ey nâs! Cârîyelerinizin muhsane olanlarına da olmayanlarına da haddi vurun.**» Bunu *İbn-i Uyeyne* ile *Yahya b. Said, Zühri*'den rivâyet etmişlerdir. **Cumhûr**'un mezhebi de budur.

(۱۰۳۷/۱۲۳۷) - وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَقِيمُوا الْحُدُودَ عَلَى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ. وَهُوَ فِي مُسْلِمٍ مَوْقُوفٌ.

1037/1237 «Ali radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demişti ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Hudûdu sâhibi bulunduğunuz kölelerinize tatbîk edin; buyurdular.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** rivâyet etmiştir. Hadîs **Müslim**'de mevkûf olarak zikredilmiştir.

Müslim'in mevkûf rivâyeti de **Hz. Ali (r.a.)**'dandır. Beyhakî onu merfû olarak rivâyet ediyor.

Hâkim bu hadîsi *Buhârî* ile **Müslim**'den biri zikretmemiş zannetmişse de bu onun ya bir hatâsıdır; yahud **Müslim** merfû olarak rivâyet etmediği için o kanâate varmıştır. Yoksa hadîs, **Hâkim**'e göre sahîhdir.

Bu hadîs aynen yukarıki hadîsin delâlet ettiği hükme delâlet ediyor. Yalnız yukarıki hadîs cârîyelere mahsûs idi. Bu hem cârîyelere hem de kölelere âmm ve şâmilidir; ve kölelerle cârîyeler muhsan olsun, olmasın kendilerine hadd-i şer'i tatbîk edileceğine, kezâ sâhibleri erkek olsun, kadın olsun, hadd vurabileceklerine delâlet ediyor.

Evli cârîye hakkında ihtilâf vardır. **Cumhûru ulemâya** göre ona hadd-i şer'îyi sâhibi vurur. **İmâm Mâlik**: «Bu haddi hâkim vurur» diyor. Ona göre cârîyenin kocası aynı adamın kölesi olursa ancak o zaman sâhibi vurabilir. *İbn-i Hazm*'e göre evli cârîyeye haddi sâhibi vurursa da sâhibinin müslüman olması şarttır. Çünkü bir kâfir, müslüman olan köle ve cârîyelerine hadd vuramaz.

Hadîsin zâhiri içki ve hırsızlıktan dolayı da sâhibinin köle ve cârîyelerine hadd vurabileceğini gösteriyorsa da bu mes'ele **ulemâ** arasında ihtilâfıdır.

Hanefiler'e göre hudûdu şer'îyenin icrâsı mutlak sûrette devlet reîsine yahud onun izin verdiği kimselere mahsûsdur. Delîlleri *Tahâvî*'nin **Müslim b. Yesâr** tarîkiyle tahrîc ettiği şu hadîsdir:

« قَالَ: كَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ رَجُلٌ مِنَ الصَّحَابَةِ يَقُولُ: الزَّكَاةُ وَالْحُدُودُ وَالْفَيْءُ وَالْجُمُعَةُ إِلَى السُّلْطَانِ »

«Müslim demiştir ki: Ebû Abdillâh, Sahâbeden bir zât idi: Zekât, hudûd, ganîmet ve Cuma sultana âiddir; derdi.»

Tahâvî bu zât hakkında: «Sahâbe-i Kirâm'dan buna hiç bir muhâlif bilmiyoruz» demiştir. Maamâfih *İbn-i Hazm Tahâvî*'nin bu sözüne itirâz etmiş; ve hadîse bazı muhâlefet edenler olduğunu söylemiştir.

Ulemâdan bazıları: «Köle ve câriyelere müslümanların reîsi hadd vursa da reîs bulunmadığı zaman sâhibleri dahî vurabilir» demişlerdir. Bir takımları: köle sâhibinin, kayıdsız şartsız köle ve câriyesine hadd vura-bileceğine zâten bu hak onun olduğuna kâildirler. Bunların delilleri şu eserlerdir:

1 - Abdürrezzâk Ma'mer'den o Eyyûb'dan o da Nâfi'den rivâyet ettiğine göre:

«أَنَّ ابْنَ عُمَرَ قَطَعَ يَدَ غُلَامٍ لَهُ سَرَقَ وَجَلَدَ عَبْدًا لَهُ زَنَى مِنْ غَيْرِ أَنْ يَرْفَعَهُمَا إِلَى الْوَالِي»

«İbn-i Ömer hırsızlık eden bir kölesinin elini kesmiş; zinâ eden bir köle-sine de dayak vurmuş; her ikisini de valiye arzetmemiştir.»

2 - İmâm Mâlik «el-Muvatta»da senediyle şu eseri tahrîc etmiştir:

«أَنَّ عَبْدًا لِبَنِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ سَرَقَ وَاعْتَرَفَ فَأَمَرَتْ بِهِ عَائِشَةُ فَقَطَعَتْ يَدَهُ»

«Abdullah b. Ebî Bekir oğullarının bir kölesi hırsızlık etmiş; (bunu) itirâfda da bulunmuş. Bunun üzerine Âişe (r.a) emir vererek eli kesilmiş.»

3 - İmâm Şâfiî ile Abdürrezzak, Hüseyin b. Muhammed b. Ali tarîkile şu eseri tahrîc etmişlerdir:

«أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَتْ جَارِيَةً لَهَا زَنْتٌ»

Resûlullah (s.a.v.)'in kızı Fâtîma zinâ eden bir câriyesine hadd vur-muştur.»

(۱۰۳۸/۱۲۳۸) - وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ” أَنَّ امْرَأَةً مِنْ جَهَنَّمَ أَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهِيَ حُبْلَى مِنَ الزِّنَا - فَقَالَتْ : يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَصَبْتُ حَدًّا فَأَقِمَّهُ عَلَيَّ فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَيْهَا فَقَالَ: ”أَحْسِنِ إِلَيْهَا فَإِذَا وَضَعْتَ فَأَتِنِي بِهَا“ فَفَعَلَ فَأَمَرَ بِهَا فَشَكَّتْ عَلَيْهَا ثِيَابَهَا ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فَرُجِمَتْ ثُمَّ صَلَّى عَلَيْهَا فَقَالَ عُمَرُ: أَتُصَلِّي عَلَيْهَا يَا نَبِيَّ اللَّهِ وَقَدْ زَنْتُ؟ فَقَالَ: لَقَدْ تَابَتْ تَوْبَةً لَوْ قُسِمَتْ بَيْنَ سَبْعِينَ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ لَوَسِعَتْهُمْ وَهَلْ وَجَدْتُ أَفْضَلَ مِنْ أَنْ جَادَتْ بِنَفْسِهَا لِلَّهِ تَعَالَى؟“ رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1038/1238 «İmrân b. Husayn radiyallâhü anhî'dan rivâyet olunduğuna göre, Cüheyne'den bir kadın zinâdan gebe olarak Peygamber (s.a.v.)'e gelmiş ve:

Yâ Nebiyyallâh! Başıma hadd (icâbeden bir hâl) geldi. Binâenaleyh bana hadd vur; demiş. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.) onun velîsini çağırması ve:

Buna iyi muâmele et; doğurduğu zaman kendisini bana getir» demiş. Velîsi de öyle yapmış. Âkıbet Peygamber (s.a.v.) kadını (n getirilmesini) emretmiş ve üzerine elbisesini bağlamışlar. Sonra kadını (n recmini) emretmiş ve recmolunmuş. Bundan sonra Resûlullâh (s.a.v.) onun cenaze namazını kılmış. Ömer:

Bu kadın zinâ ettiği halde birde onun cenaze namazını mı kılıyorsun yâ Nebiyyallâh? demiş. Resûlü Ekrem (s.a.v.):

Vallâhi bu kadın öyle bir tevbe etti ki, tevbesi Medîne'lilerden yetmiş kişi arasında taksîm edilse onlara yeter artardı... Sen canını Allâhü Teâlâ için fedâ edenden daha efdal bir kimseye hiç rastladın mı?» buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîfde zikri geçen kadın **Gâmidiyye** diye meşhûrdur. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in «Doğurduğu zaman kendisini bana getir» emrin-den sonra **«Velîsi de öyle yapmış»** denilmesi recmin hemen doğumdan sonra yapıldığına delâlet ediyorsa da, hadîsin diğer bir rivâyetinden recim hâdisesinin çocuk memeden kesildikten sonra vukû bulduğu hattâ annesinin onu elinde bir parça ekmek olduğu halde **Huzûru Nebvî'**ye getirdiği zikrediliyor. Şu halde kitâbımızın hadîsinde kısaltma yapıldığı anlaşılıyor. *Nevevî* her iki rivâyeti zikrettikten sonra şöyle diyor: «Bu rivâyetlerin ikisi de *Sahîh-i Müslim*'dedir. Zâhirleri ihtilâf gösteriyor. Çünkü ikinci rivâyet recmin çocuk memeden ayrılarak ekmek yemeğe başladıktan sonra yapıldığını sarâhaten ifâde ediyor. Hâlbuki birinci rivâyet doğumun akabinde recmedildiğini gösteriyor. Şu halde birinci rivâyeti te'vîl ile ikinci rivâyete muvâfık bir şekle hamletmek icâbeder. Bu takdîrde birinci rivâyetteki:

« قَامَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ: إِلَى رَضَاعِهِ »

«Ensârdan bir zât kalkarak: Çocuğun radâmı bana verin; dedi.» cümlesi çocuk memeden ayrıldıktan sonra söylenmiş ve radâ ta'bîri mecâzen çocuğun bakılıp terbiye edilmesi mânâsında kullanılmış demektir.»

Hadîs-i Şerîf recmin vücûbuna delâlet ediyor. Bu husûsda yukarıda îzâhât verildi. Kadının elbisesinin bağlanması recmedilirken taşların te'sîriyle açılıp saçılmasının diyedir.

Ulemâ kadının oturarak erkeğin ise ayakta recmedileceği husûsunda ittifâk halindedir. Yalnız *İmâm Mâlik*'e göre erkek de oturtularak recmolunur. Bazıları: «Hâkim muhayyedir, isterse oturtur, dilerse ayakta recmeder» derler. **Hanefiler**'e göre recmedilecek kadın göğsüne kadar bir kuyuya gömülür.

Bu hadîs recmedilen **Gâmidîyyenin** cenaze namazını bizzât **Peygamber (s.a.v.)**'in kıldığını gösteriyor. Ancak *Taberî* «kıldı» fi'linin meçhûl sîgasiyle rivâyet edildiğini söylüyor ve: «Bu fiil *İbn-i Ebî Şeybe* ile *Ebû Davud*'un rivâyetlerinde böyledir» dedikten sonra *Ebû Davud*'un bir rivâyetinde: « فَأَمَرَهُمْ أَنْ يُصَلُّوا » «**Ashâb-ı Kirâma cenaze namazını kilmalarını emretti**» denildiğini beyân ediyor. Lâkin «kıldı» fiilini *Müslim*'in râvileri ekseriyetle ma'lûm sîgasiyle rivâyet etmişlerdir. Hz. *Ömer (r.a.)*'in: «**Bir de onun cenaze namazını mı kılıyorsun?**» demesi dahî cenaze namazını bizzât **Peygamber (s.a.v.)**'in kıldığını gösteriyor.

Bazıları: «Namazı kılmanın **Peygamber (s.a.v.)**'e izâfe edilmesi, kılma emrini o verdiği içindir: yoksa kendisi kılmamıştır» diyorlar. Fakat bu kavi hılâf-ı zâhir görülmüştür. Zira kelâmda asıl hakikat olmasıdır; diyorlar. Maamâfih, **Resûlullâh (s.a.v.)** bizzât kılmış olsun olmasın, recmedilen kimsenin cenaze namazını kılmak mekrûhdur diyenler nass-ı hadîse muhâlif hareket etmişlerdir. Bunların delili de yoktur.

Cumhûru ulemâya göre recmolunanların cenaze namazı kılınır. Hadîs-i Şerîf, tevbenin haddi ıskât etmediğine de delildir. **Cumhûr** ile **Şâfiîler**'den rivâyet olunan iki kavlin esah olanı budur.

(۱۰۳۹/۱۲۳۹) - وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "رَجَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا مِنْ أَسْلَمَ وَرَجُلًا مِنَ الْيَهُودِ وَامْرَأَةً" رَوَاهُ مُسْلِمٌ - وَقِصَّةُ الْيَهُودِيِّينَ فِي الصَّحِيحَيْنِ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عُمَرَ .

1039/1239 «Câbir b. Abdillâh radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Peygamber (s.a.v.) Eslem (kabilesin) den bir adam ile Yahûdîlerden bir adam ve bir kadın recmetti».

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Sahihayn'deki iki Yahûdî kıssasını **İbn-i Ömer** rivâyet etmiştir.

Hz. Câbir (r.a.), Eslem kabilesinden dediği adamla **Mâiz**'i, kadınla da **Cüheyne**'li kadını kasdetmiştir ki her ikisine âid hadisler yukarıda geçti.

Hadîs-i Şerîf, zinâ eden kâfire hadd vurulacağına delildir. **Cumhûrun** kavli budur. **Mâlikîler**'le **Hanefiler**'den birçoğu recm için İslâmiyet'in şart olduğuna kâildirler. Onlara göre recm için muhsan olmak da şarttır. Hattâ **İbn-i Abdilberr** bu husûsda **ulemâ** arasında ittifâk bulunduğunu nakletmiştir. Ancak kendisine itirâz vâki olmuş ve **İmâm Şâfiî** ile **İmâm Ebû Yûsuf** ve **İmâm Ahmed b. Hanbel**'in mezkûr şartları koşmadıkları ihtâr olunmuştur.

Recimde İslâmiyet'i şart koşanlar bu hadîsin ifâde ettiği recmi **Peygamber (s.a.v.)** yahûdîlere **Tevrât** hükmü ile tatbik etmiş sonra nesh olunmuştur; diyorlar. Nitekim **Buhârî** ile **Müslim**'in ittifâkla rivâyet ettikleri **İbn-i Ömer** hadîsinde bu hâdise sarâhaten zikredilmiştir. **Buhârî**'nin rivâyeti şudur:

« عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: أُنِّي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَهُودِيٍّ وَ يَهُودِيَّةٍ قَدْ أَخَذْنَا جَمِيعًا فَقَالَ لَهُمْ: مَا تَجِدُونَ فِي كِتَابِكُمْ؟ قَالُوا: إِنْ أَخْبَارَنَا أَخَذْتُمُ الرَّجِيمَ الْوَجْهَ - يَعْنِي تَسْحِيمَهُ وَ تَسْوِيْدَهُ بِالْفَحْمِ وَ التَّجْبِيَةِ - قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ: ادْعُهُمْ بِالتَّوْرَةِ فَأَتَيْنِي بِهَا فَوَضَعَ أَحَدُهُمْ يَدَهُ عَلَى آيَةِ الرَّجْمِ وَ جَعَلَ يَقْرَأُ مَا قَبْلَهَا وَ مَا بَعْدَهَا فَقَالَ لَهُ ابْنُ السَّلَامِ: ارْفَعْ يَدَكَ فَإِذَا آيَةُ الرَّجْمِ تَحْتَ يَدِهِ فَأَمَرَ بِهِمَا فَرُجِمَا. قَالَ ابْنُ عُمَرَ فَرُجِمَا عِنْدَ الْبَلَّاطِ فَرَأَيْتُ الْيَهُودِيَّ أَجْنَأَ عَلَيْهَا يَعْنِي يَقِيهَا الْحِجَارَةَ بِتَفْسِيهِ »

«**İbn-i Ömer (r.a.)**'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: **Resûlullâh (s.a.v.)**'e bir erkekle bir kadın yahûdî getirdiler. Bunların ikisi de bir haltda bulunmuşlardı. **Peygamber (s.a.v.)** onlara:

Kitabınızda zinâ hakkında ne buluyorsunuz? diye sordu:

Doğrusu bizim âlimlerimiz yüzü tahmîn yani kömürle boyayıp karartmayı ve boyun bükmeyi ihdâs ettiler; dediler:

Abdullah b. Selâm: şunlara **Tevrât**'ı getirt; dedi. Hemen **Tevrât** getirildi Derken yahûdîlerden birisi⁹ elini (**Tevrât**taki) recim âyeti'nin üzerine koyarak onun üst ve alt tarafını okumağa başladı. Bunun üzerine **İbn-i Selâm** ona:

⁹ Elini koyanın ismi Abdullah b. Surya idi. Yahudiler suçluları Peygamber (s.a.v.)'e getirmişlerdi. Balat, Mescid-i Nebvî'nin kapısına yakın bir yerdir.

Elini kaldır; dedi. Bir de ne görsünler recim âyeti elinin altında değil mi imiş? Artık Resûlü Ekrem (s.a.v.) her ikisini(n recmini) emir buyurdu ve recmolundular. İbn-i Ömer demiştir ki: Balatın yanında recmedildiler. Yahûdîyi kadının üzerine eğilmiş gördüm, yani onu kendi vücûdu ile taşlardan koruyordu.»

İbnü'l-Arabî bu mesele hakkında şöyle demektedir: «**Resûlullâh (s.a.v.)**’in bunları recmetmesi kendi şeriatında câiz görmediği bir huccetle olmuştur. Anlaşılan aleyhlerine huccet kendilerinden olsun diye onlardan şahid istemiştir.» *İbnü'l-Arabî*’ye itirâz edenler olmuştur. Bunlar **Hz. Peygamber (s.a.v.)**’in mensûh bulunan **Tevrat** âyetleri ile istidlâl edemeyeceğini ileri sürmüş, bu recmin İslâm dininde câiz olduğunu iddiâ etmişlerdir.

Yahûdî kıssası Ehl-i Kitâb olanların kendi itirâflarına göre yaptıkları nikâhlarının sahîh olduğuna da delâlet eder. Çünkü muhsan sayılmak nikâhın sahîh olmasına bağlıdır.

(۱۰۴۰/۱۲۴۰) - وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ: "كَانَ بَيْنَ أَتِيَاتِنَا رُوَيْجَلٌ ضَعِيفٌ، فَحَبَثَ بِأَمَةٍ مِنْ إِمَائِهِمْ فَذَكَرَ ذَلِكَ سَعِيدٌ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: اضْرِبُوهُ حَدَّهُ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ أَوْعَفُ مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ: خُذُوا عِشْكَالًا فِيهِ مِائَةُ شِمْرَاحٍ ثُمَّ اضْرِبُوهُ بِهِ ضَرْبَةً وَاحِدَةً" فَمَعْلُومًا رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَإِسْنَادُهُ حَسَنٌ لَكِنْ اِخْتَلَفَ فِي وَصْلِهِ وَإِرْسَالِهِ .

1040/1240 «Saîd b. Sa'd b. Ubâde¹⁰ radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki:

Evlerimizin arasında zaîf bir adamcağız vardır. Bu adam: Evlerin câriyelerinden biri ile bir habâset işlemiş. Derken Saîd bunu Resûlullâh (s.a.v.)’e söyledi:

Ona haddini vurun; buyurdular. Ashâb:

Yâ Resûlallâh! Bu adamcağız bu işe tahammül edemez, pek zaîfdir; dediler. Resûlullâh (s.a.v.):

İçinde yüz tane filiz bulunan bir hurma salkımı alm sonra o adama bununla bir defa vurun; buyurdular. Onlar da öyle yaptılar.»

¹⁰ Bu zât Ensâr’ dandır. Vâkîdî onun gerçekten sâhâbî olduğunu söylemiştir. Hz. Ali (r.a.) devrinde Yemen’de valilik yapmıştır.

Bu hadîsi Ahmed, Nesâî ve İbn-i Mâce rivâyet etmişlerdir. İsnâdı güzeldir. Lâkin vasil ve irsâlinde ihtilâf olunmuştur. Beyhakî bu hadîs için: «Ebû Ümâme'den mahfûz olan mürsel oluşudur.» diyor. Fakat aynı hadîsi *İmâm Ahmed* ile *İbn-i Mâce*, *Ebû Ümâme* tarîkiyle **Saîd b. Sa'd**'dan mevsûl olarak tahrîc etmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf, hastalık gibi bir sebeble zaîf düşerek mu'tâd olan hadde tahammülü olmayan kimseye tahammülü nisbetinde ince çubuklardan yapılmış bir deste ile bir defa vurulacağına delâlet ediyor. **Cumhûru ulemânın** kavli de budur. Ancak her bir çubuğun vücûduna temas etmesini şart koşuyorlar. Zîrâ bazısı; vücûduna dokunamazsa hadd vurmaktan maksad hâsıl olmaz; diyorlar. Maamâfih; hepsi isâbet etmese de edenler yeter; diyenler de vardır. Eğer hastanın iyileşmesi ümidi varsa yâhud sıcağın veya soğuğun şiddeti hastaya te'sîr ederse o hâl geçinceye kadar beklenir; hadd ondan sonra vurulur.

(۱۰۴۱/۱۲۴۲) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ وَجَدْتُمُوهُ يَعْمَلُ عَمَلٍ لَوْطٍ قَوْمٌ لَوُطٌ فَاقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ بِهِ وَمَنْ وَجَدْتُمُوهُ وَقَعَ عَلَى بَهِيمَةٍ فَاقْتُلُوهُ وَاقْتُلُوا الْبَهِيمَةَ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْهَرَةُ وَرِجَالُهُ مُوْتَقُونَ إِلَّا أَنَّ فِيهِ اخْتِلَافًا .

1041/1242 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre Peygamber (s.a.v.):

Her kimi Lût kavminin yaptığı işi yaparken bulursanız hem yapanı, hem de yapılanı öldürün ve her kimi hayvana yakınlık ederken bulursanız derhâl öldürün; hayvanı da öldürün; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi, **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmişlerdir. Râvileri mevsûk iseler de, hadîs hakkında ihtilâf vardır.

Zâhire bakılırsa ihtilâf yalnız hayvana yaklaşmayı men eden kısmında değil, hadîsin bütünündedir. Bunun sebebi hadîsin **İbn-i Abbâs (r.a.)**'dan dağınık olarak rivâyet edilmiş olmasıdır. Meselâ birinci hüküm husûsunda *Beyhakî*, *Saîd b. Cübeyr* ve *Mücâhid* tarîkiyle **İbn-i Abbâs (r.a.)**'dan rivâyeten **«Bekâr lûtîlik yaparken bulunursa recmedilir.»** dediğini yine **Hz. İbn-i Abbâs (r.a.)**'ın böyleleri hakkında: **«O yerden en yüksek bina aranıp bulunur ve onun üzerinden tepe taklak**

yere atılır; arkasından taşlanır» dediğini tahrîc etmiştir. İkinci hüküm bâbında *Beyhakî*, **Ebû Zerr** (r.a.) vâsıtası ile **İbn-i Abbâs**'dan rivâyeten, kendisine hayvana yakınlık edenin hükmü soruldukda: «**Ona hadd yoktur»** dediğini tahrîc eylemiştir. İşte **Hz. İbn-i Abbâs** (r.a.)'dan rivâyet edilen bu muhtelif eserler gösteriyor ki, kendisi bu husûsda **Peygamber (s.a.v.)**'den bir şey duymamıştır, söyledikleri kendi ictihâdıdır.

Hadîs-i Şerîf iki mes'eleye delâlet ediyor:

1 - Lûtîlik büyük günahdır. Bunun hükmü bâbında dört kavil vardır:

Lûtîlik yapana zinâya kıyâsen hadd vurulur. **Selef** ile **halefden** bazıların ve **Hanefiler**'den **İmâmeyn**'in mezhebi budur. **İmâm Şâfiî** de bu kavle rücû etmiştir. **İmâm-ı A'zam**'a göre ise sadece ta'zîr yapılır. Yani ölünceye yâhud tevbe edinceye kadar hapsedilir.

a) Lûtîliği yapan fâil ile mef'ûl ister muhsan, ister gayr-i muhsan olsunlar mutlaka öldürülürler. **İmâm Şâfiî**'nin eski kavli budur. Delîli buradaki **İbn-i Abbâs** (r.a.) hadisidir. **İmâm Mâlik** ile **Ahmed**'e göre mutlak sûrette recmedilirler. Bu şenî' fiili işleyenler, **Hz. Ebû Bekir** ve **Hz. Ali** (r.anhümâ) zamanlarında ve daha başka devirlerde hep öldürülmüş, itirâz eden bulunmamıştır. Binâenaleyh bu bâbda icmâ mün'akid olmuş gibidir. Bununla beraber lûtînin öldürüleceğine kâil olanlar pek azdır. Onun için "el-Menâr" adlı eserin sâhibi bu hâle şaşmaktan kendini alamamıştır.

b) Lûtî ateşte yakılır. *Beyhakî*'nin tahrîc ettiği bir hadîse göre **Ashâb-ı Kirâm**'ın reyleri lûtîlik yapan fâil ile mef'ûlün yakılması merkezinde toplanmıştır. Hattâ bu bâbda bir kıssa bile varsa da isnadı zaîfidir. **Hâfız el-Münzirî**: «Lûtîlik yapanları halîfelerden dördü yani **Ebû Bekr-i Sıddîk**, **Ali b. Ebî Tâlib**, **Abdullah b. Zübeyr** ve **Hişâm b. Abdilmelik** ateşle yakmışlardır» demiştir.

c) Lûtî, bulunduğu yerin en yüksek binâsının üzerinden tepesi üstü aşağı atılır; arkasından da taşlanır. Bu kavli *Beyhakî*, **Hz. Ali** (r.a.)'dan rivâyet etmiştir. Aynı kavlin **İbn-i Abbâs** (r.a.)'dan dahî rivâyet edildiğini az yukarıda görmüştük.

2 - Hadîs-i Şerîf hayvanla cinsî münâsebette bulunmanın harâm olduğuna ve bu işi yapanın öldürülmesi icâbettiğine delâlet ediyor. **Hz. Şâfiî**'nin son kavli budur. **Şâfiî**: «Eğer bu hadîs sahîh ise ben ona kâil olurum» demiştir. **İmâm Şâfiî**'nin bir kavline göre, zinâ edene kıyâsen buna da zinâ haddi vurulur. **İmâm Ahmed b. Hanbel** ile **Hanefiler** hayvana yakınlık edenin yalnız ta'zîr olunacağına kâil olmuşlardır.

Hadis-i Şerîf, hayvanın kesilmesi lüzûmuna delâlet ediyor. **H.z. Ali (r.a.)**'ın ve bir kavlinde **İmâm Şâfi'**'nin mezhebi budur. **Hanefiler**'e göre dahî kesilir. Hattâ kesildikten sonra yakılırsa da vâcib olduğu için değil, hayvanı her gördükçe o bâbdaki dedikodu tazelenerek laf uzamasın, suçlu da bundan müteesir olup durmasın, diyerdir. Hayvan, eti yenenlerden ise **İmâm-ı A'zam**'a göre yenilir ve suçlu onu öder. **İmâm Ebû Yûsuf**'a göre o hayvanın eti yenmez; zîrâ **İbn-i Abbâs (r.a.)**'a:

Hayvan ne yapılacak? diye sorulmuş:

Bu bâbda Resûlullâh (s.a.v.)'den bir şey duymadım. Lâkin bu işden sonra ben onun etinin yenmesini, yâhud ondan faydalanılmasını kerîh görürüm.» demiştir.

Bir rivâyette : **«Bu hayvan görüldükçe: işte kendisine filân halt işlenen hayvan budur; derler»** cevâbını vermiştir.

(۱۰۴۲/۱۲۴۳) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَرَبَ وَغَرَّبَ وَأَنَّ أَبَا بَكْرٍ ضَرَبَ وَغَرَّبَ وَأَنَّ عُمَرَ ضَرَبَ وَغَرَّبَ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ إِلَّا أَنَّهُ اخْتَلَفَ فِي وَقْفِهِ وَرَفْعِهِ.

1243/1042 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olduğuna göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem (gayr-ı muhsan zânîlere) hem dayak vurmuş hem de sürgün etmiş; Ebû Bekir'de dayak vurmuş ve sürgün etmiş; Ömer de dayak vurmuş ve sürgün etmiştir.

Bu hadîsi **Tirmizî** rivâyet etmiştir. Râvileri mu'temedirler; ancak mevkûf veya merfû olduğunda ihtilâf edilmiştir.

Beyhakî, H.z. Ali (r.a.)'ın zinâ eden gayr-ı muhsanları dayak vurduktan sonra **Basra**'dan **Kûfe**'ye; **Kûfe**'den Basra'ya sürgün ettiğini kaydeder. Bu mesele geçtiği halde musannıfın bu hadîsi burada zikretmesi: «Sürgün meselesi neshedilmiştir» diyenlere cevap için olsa gerektir.

(۱۰۴۳/۱۲۴۴) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُخْتَبِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالْمُتَرَجِّلَاتِ مِنَ النِّسَاءِ. وَقَالَ: أَخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1244/1043 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem kadınlaşmış erkeklere ve erkekleşmiş kadınlara la'net etti ve:

Onları evlerinizden çıkarın; buyurdular.»

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, ism-i fâil sığasıyla de rivâyet olunmuştur. Bu takdîrde mânâ: «**kadınlaşan erkeklerle, erkekleşen kadınlara la'net etti**» şekline girer.

Peygamber (s.a.v.)'in günah işleyene la'net buyurması işlenen günahın büyüklüğüne delâlet eder. «Kadınlaşan erkekler» den murâd: Konuşmasında harekâtında giyinişinde ve sâirede kendini kadınlara benzetenlerdir. Doğuştan kadın tâbiatlı olanlara la'netin şümûlü yoktur. «Erkekleşen kadınlar» dan murâd da aynı şekilde kendilerini erkeklere benzeten kadınlardır. Nitekim Ebû Davud'un tahrîc ettiği bir hadîs kadınlaşma ile erkekleşmeyi aynı mânâ ile tefsîr etmiştir. Binâenaleyh bu hadîs erkeklerin kendilerini kadınlara, kadınların da erkeklere benzetmelerinin harâm olduğuna delîldir.

İbnü't-Tîn şöyle demiştir: «Erkeklerin kadınlara benzemekte lûtîlik yapacak derecede ileri gidenleri ile kadınların erkeklere benzemekde sürüştürme yapacak derecede ileri gidenlerine gelince: hiç şüphe yoktur ki, bu iki sınıfta teşnî' ve tecziye husûsunda ötekilerden daha fazla şiddet gösterilir.»

İşi lûtîliğe vardiyanların hükmünü az yukarıda gördük. Bu meselede bazılarına göre erkekle kadın arasında fark yoktur. Lûtîliği âdet edinen kimse siyâseten katledilir. Bu bâbda muhsan ile gayr-ı muhsan arasında fark yoktur. Ferclerine sürüştürme yapan kadınlar ta'zir olunurlar.

(۱۰۴۴/۱۲۴۵) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : "ادْفَعُوا الْحُدُودَ مَا وَجَدْتُمْ لَهَا مَدْفَعًا" أَخْرَجَهُ ابْنُ مَاجَةَ بِإِسْنَادٍ ضَعِيفٍ - وَأَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْحَاكِمُ مِنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا بِلَفْظٍ : "ادْرَأُوا الْحُدُودَ عَنِ الْمُسْلِمِينَ مَا اسْتَطَعْتُمْ" وَهُوَ ضَعِيفٌ أَيْضًا - وَرَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ عَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مِنْ قَوْلِهِ بِلَفْظٍ "ادْرَأُوا الْحُدُودَ بِالشُّبُهَاتِ"

1245/1044 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anhi'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hudûdu (şer’iyyeyi) defi‘ çâresi buldukça defediniz; buyurdular.»

Bu hadîsi **İbn-i Mâce** zâif bir isnadla tahrîc etmiştir. Aynı hadîsi **Tirmizî** ile **Hâkim**, **Hz. Âişe**’den şu lafızlarla tahrîc etmişlerdir: «**İmkân buldukça müslümanlardan hudûdu defi‘ ediniz**». Bu hadîs dahi zâifdir. Onu **Beyhakî**, **Hz. Ali**’den kendi sözü olmak üzere: «**Hudûdu şüpheler sebebiyle defedin**» ifâdesiyle rivâyet etmiştir.

Musannıf bu hadîsi «*et-Telhîs*» nâm eserinde **Hz. Ali** (r.a.)’dan merfû’ olarak rivâyet ediyor. Hadîsin tamâmı şudur: «وَلَا يَنْبَغِي لِلْإِمَامِ أَنْ يُعْطَلَ الْحُدُودُ» «**Hükümdarın hudûdu muattal bırakması câiz değildir.**» Ancak yine musannıf bu hadîsin isnâdında *el-Muhtâr b. Nâfi*’ bulunduğunu, bu zâtın münker olduğunu *Buhârî*’den nakletmiştir. Bununla beraber hadîs yine de asılsız değildir. Çünkü musannıf onu «*et-Telhîs*»de müteaddid yollardan mevkûf olarak rivâyet etmiştir ki, bunların bazıları sahîhdir ve merfû rivâyeti takviye ederler. *Beyhakî*’nin *Zühri* tarikiyle **Hz. Âişe** (r.anha)’dan tahrîc ettiği rivâyette şu ziyâde vardır:

«فَإِنْ كَانَ لَهُ مَخْرَجٌ فَخَلُّوا سَبِيلَهُ فَإِنَّ الْإِمَامَ أَنْ يَخْطِئَ فِي الْعَفْوِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَخْطِئَ فِي الْعُقُوبَةِ»

«**Eğer onun için çıkar bir yol varsa hemen kendisine yol verin; çünkü hükümdarın afv bâbında hatâ etmesi; cezâ bâbında hatâ etmesinden daha hayırlıdır.**» Bunun isnâdında da *Yezîd b. Ziyâd-ı Dimeşkî* vardır. Bu zât hakkında İmâm *Buhârî*: «Münkeru’l-hadîs» demiş; *Nesâî* onun hakkında «metruk» ta’bîrini kullanmıştır. Aynı hadîsi *Vekî*’; *Zühri*’den mevkûf olarak rivâyet etmektedir. *Tirmizî*: «Bu daha sahîhdir» diyor. Hâsılı bu mânâda **Ashâb-ı Kirâm**’ın birçoklarından eserler rivâyet edilmiştir.

Hadîs-i Şerîf, şüphe sebebiyle hadd-i şer’înin defi‘ edilip vurulmayacağına delîldir.

(۱۰۴۵/۱۲۴۸) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ” اجْتَنِبُوا هَذِهِ الْقَادُورَاتِ الَّتِي نَهَى اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا فَمَنْ أَلَمَ بِهَا فَلْيَسْتَرْ بِسِرِّ اللَّهِ تَعَالَى وَلْيَتَّبِعْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فَإِنَّهُ مَنْ يُبْدِ لَنَا صَفْحَتَهُ نَقِمَ عَلَيْهِ كِتَابُ اللَّهِ تَعَالَى “ رَوَاهُ الْحَاكِمُ وَهُوَ فِي الْمَوْطَأِ مِنْ مَرَّاسِيلِ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ .

1248/1045 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet edil-

miştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Allâhın yasak ettiği şu kâzûrâtta sakının! Bunları kim irtikâb ederse hemen Allâh'ın örtüsü ile örtünsün de Allâh'a tevbe etsin. Zîrâ bize yüzünü gösterirse Allâh Azze ve cellenin kitabını ona tatbîk ederiz; buyurdular.»

Bu hadîsi **Hâkim** rivâyet etmiştir. Hadîs «**el-Muvatta**»da **Zeyd b. Eslem**'in mürsellerinden olmak üzere rivâyet edilmiştir.

Kâzûrât'dan murâd: Allâh'ın yasak ettiği kötü fiil ve sözlerdir. «Yüzünü göstermek» işlediği günahın hakikatini meydana çıkarmaktan kina-yedir.

İbnü Abdilberr: «Bu hadîsin hiç bir vecihle isnâd edildiğini bilmiyorum» demiştir. Bundan maksadı *İmâm Mâlik*'in hadîsidir. *Hâkim*'in hadîsi ise müsneddır. Maamâfih *İmâmü'l-Haremeyn «en-Nihâye»* adlı eserinde: «Bu hadîs sahîhdir, sahîh olduğuna ittifâk vardır» demiş; *İbn-i Salâh* ise onu bu dikkatsizliğinden dolayı ayıplayarak: «Bu iş hadîs âlimlerinin hayret edeceği bir şeydir. Onun buna benzer işleri çoktur. Kendisini böyle bâdirelere düşüren şey, her fakîh ve âlimin muhtaç olduğu hadîs san'atını bir tarafa atmasıdır.» tarzında mütâlaa yürütmüştür.

Hadîs-i Şerîf, bir günah irtikâb edenin onu gizlemesi icâbetliğine, ikrâr edip de kendini rezil rûsvây etmenin doğru olmadığına, böylesine tevbeye şitâb etmek gerektiğine delildir. Çünkü yaptığını ikrâr ederse hâkimin ona hadd-i şer'îyi tatbîk etmesi lâzım gelir. Filhakika *Ebû Davud*'un merfû olarak tahrîc ettiği bir hadîsde şöyle buyurulmaktadır:

«تَعَاَفُوا الْخُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ فَمَا بَلَّغَنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجِبَ»

«Hudûdu kendi aranızda birbirinize affedin. Eğer bir hadd benim kulağıma gelirse muhakkak (tatbîki) vâcib oldu demektir.»

بَابُ حَدِّ الْقَذْفِ

HADD-İ KAZİF BÂBÎ

Kazif: Lugatte birşeyi atmaktır. **Şeriat**de ise: Bir kimsenin üzerine zinâ suçunu atmaktır.

Kazif'in büyük günahlardan olduğuna **icmâ-ı ümmet** vardır. **Teâlâ** hazretleri:

«إِنَّ الَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لَعُنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ»

«Hiç şüphe yok ki; namuslu, kendi halinde mü'min kadınlara (zinâ iftirâsı) atanlar dünyâda ve âhirette la'net olunurlar. Hem onlar için pek büyük bir azâb vardır.»¹¹ buyurmuş; **Resûlü Zîşân'ı** (s.a.v.)'de:

«إِجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قِيلَ وَمَا هُنَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَالسَّحَرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ وَأَكْلُ الرِّبَا وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الرَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ»

«Yedi helak unsûrundan sakınınız; buyurmuş (Ashab-ı Kirâm tarafından):

Nedir onlar ya Resûlallâh? diye sorulunca:

Allâh'a şirk koşturmak, sihirbazlık, Allâh'ın haram kıldığı kimseyi öldürmek, faiz yemek, yetim malını yemek, harbe gitmekten kaçmak ve namuslu, kendi hâlinde olan mü'min kadınlara zinâ iftirâsı atmaktır; mukâbelesinde bulunmuşlardır.»

Bu ve emsâli delillere istinâden namuslu kadınlara zinâ isnadında bulunanlara hadd vurmak bilicmâ' meşrû olmuştur.

Hadd-i kazif seksen değnek dayak cezâsıdır. Buna delil:

وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا

«Namuslu kadınlara zinâ isnadında bulunup da, sonra dört şahid getiremeyenlere derhâl seksen değnek (hadd) vurun. Hem onların şehâdetlerini ebediyyen kabûl etmeyin»¹² âyet-i kerîmesiyle emsâli âyetler ve bâbımızın hadisleridir.

¹¹ Sûre-i Nûr, âyet: 23.

¹² Sûre-i Nûr, âyet: 4.

(۱۰۴۶/۱۲۴۹) - عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: "لَمَّا نَزَلَ عُذْرِي قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَذَكَرَ ذَلِكَ وَتَلَا الْقُرْآنَ فَلَمَّا نَزَلَ أَمَرَ بِرَجُلَيْنِ وَامْرَأَةٍ فَضَرَبُوا الْحَدَّ" أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْبَعَةُ وَأَشَارَ إِلَيْهِ الْبُخَارِيُّ .

1249/1046 Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Benim ma'sûmiyetim hakkında (vahi) nâzil olunca Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem minberin üzerinde ayağa kalkarak bunu anlattı ve Kur'ân'ı okudu. Minberden indikde iki erkekle bir kadın(ın getirilmesini) emir buyurdu ve bunlara hadd vuruldu.»

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dörtler** tahrîc etmişlerdir. **Buhârî** de buna işârette bulunmuştur. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in minberde okuduğu âyetler:

«إِنَّ الدِّينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ»

«**Hiç şüphe yok ki, iftirâyı yapanlar sizden bir cemâattir...**»¹³ âyet-i kerîmesi ile bir rivâyette onu ta'kîb eden on yedi âyettir. **Buhârî**'nin rivâyetinde ise **ifk** âyetlerinin sayısı ondur.

Hadîs-i Şerîfde zikredilen iki adam **Hassân b. Sâbit** ile **Mistah b. Üsâse**; kadın da **Hamne binti Cahş**'dir.

Bu hadîs, yukarıda zikredilen âyetler gibi hadd-i kazîf'in sübûtuna delâlet ediyor. Mezkûr üç kişiye hadd vurulması meşhûr ifk hâdisesi dolaşısıyla **Hz. Âişe (r.anhâ)**'ya kazfettikleri sübût bulduğu içindir.

İfk: Yalan nevîlerinin en kötüsüdür. Maalesef **Âişe-i Sıddîka (r.anhâ)** vâlidemiz bir sefer dönüşünde hiç bir şeyden haberi yokken pek çirkin bir iftirâyı ma'rûz kalmıştı. Hâdis **Buhârî** ve diğer hadîs kitaplarında uzun uzadıya rivâyet olunmuştur. Hulâsası şudur:

Müslüman kadınlarına tesettür farzolduktan sonra **Hz. Âişe (r.anhâ)** **Peygamber (s.a.v.)** ile birlikte bir seferden dönüyormuş. **Medîne** yakınlarında bir yerde bir gece tam kâfile yola revân olacağı sırada **Âişe (r.anhâ)** kazâ-yı hâcet için ordudan biraz uzaklaşmış. Dönüşde gerdanlığı'nın düştüğünü hissetmiş ve aramak için geri dönmüş. Nihâyet gerdanlığı bulmuş. Fakat onu ararken biraz vakit geçmiş. Bu arada ordu hareket etmiş. **Hz. Âişe (r.anhâ)** yerine döndüğü vakit orada kimsenin kalmadığını görmüş. Artık her halde beni aramağa dönerler ümîdi ile olduğu yerde kalmış. Derken uyuklamış.

¹³ Sûre-i Nûr, âyet: 11.

Ordunun arkasından gelmekte olan **Safvân b. el-Muattal (r.a.)** onu devesine bindirerek orduya yetiştirmiş. Bunu fırsat bilen bazı münâfıklar derhal faaliyete geçerek **Hz. Âişe (r.anhâ)** hakkında çirkin çirkin söylemeye, onun **Hz. Safvân**'la hâşâ bir olduğunu ortalığa yaymaya başlamışlar. Hattâ bu arada **Hz. Hassân b. Sâbit (r.a.)** gibi bazı hâlis müslümanları bile kandırmışlar. Münâfıkların başında **Abdullah b. Übey b. Selûl** bulunuyormuş. Asıl bühtânı uyduran o imiş. **Medîne-i Münevvere** bir ay kadar bu bühtân ile çalkalandıktan sonra nihayet **Allâhü Azîmüşşân, Hz. Âişe**'nin berâet ve ma'sûmiyeti hakkında yukarıda zikri geçen **Sûre-i Nûr** âyetlerini indirmiştir. Bunun üzerine iftirâda bulunanlara hadd vurulmuştur.

Bu rivâyetten asıl suçlu olan **Abdullah b. Übeyy'e** hadd vurulmadığı anlaşıyor. **İbni'l- Kayyim** bu meseleyi ele alarak **Resûlullâh (s.a.v.)**'in ona hadd vurmamasının vecihlerini anlatmış bu işe mâni olan birçok özürler göstermişse de **Hâkim «el-İklîl»** adlı eserinde **Peygamber (s.a.v.)**'in ona da hadd vurduğunu rivâyet etmiştir.

Mârûdî Peygamber (s.a.v.)'in **Hz. Âişe**'ye iftirâ edenlerden hiç birine hadd vurmadığını iddiâ etmiş ve: «Hadd ancak huccet veya ikrârla sâbit olur» demiş. Fakat kendisine: «haddi, nass-ı Kur'ân icâbediyor; zâten hadd-i kazif, kâfi isbât edememekle lâzım gelir. Binâenaleyh onu huccetle isbâta ne hâcet kalır.» diye cevap verilmiştir. Fakat kendisine kazfedilen kimsenin mahkemeye dâvâ açarak hadd istemesi şarttır.

(۱۰۴۷/۱۲۵۰) - وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: أَوَّلُ لِعَانٍ كَانَ فِي الْإِسْلَامِ أَنَّ شَرِيكَ ابْنِ سَحْمَاءَ قَذَفَهُ هَلَالٌ بِنِ أُمَيَّةَ بِأَمْرَائِهِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْبَيْتَةُ وَالْأَفْحَدُ فِي ظَهْرِكَ" الْحَدِيثُ أَخْرَجَهُ أَبُو يَعْلَى وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ.

1250/1047 «Enes b. Mâlik radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: İslâm'da vâki olan ilk liân Hilâl b. Ümeyye, kendi karısı ile Şerîk b. Sehmâ'ya kazifde bulunduğu zaman olmuştur. Resûlullâh sallallahü aleyhi ve sellem kendisine:

Hucceti(ni) getir; yoksa sırtına hadd var...ilâh...» buyurdular.»

Bu hadîsi **Ebû Ya'lâ** rivâyet etmiştir, ricâli mu'temedirler **Buhârî**'de de **İbn-i Abbâs**'dan bunun bir benzeri vardır.

Liân âyetinin sebab-i nüzûlü ihtilâfıdır. **Enes (r.a.)**'dan bir rivâyete göre **Hilâl** kıssası hakkında başka bir rivâyete göre **Uveymir-i Aclânî**

hakkında nâzil olmuştur. İlk liânın, âyet nâzil olduktan sonra yapıldığında şüphe yoktur. Bazıları: «Âyet, **Hilâl** hakkında nâzil olmuş, fakat **Uveymir**'in gelişine tesâdüf etmiştir» diyerek iki kıssanın arasını cem etmek istemişlerdir.

Hadis-i Şerif, erkek iddiâsını isbât edecek huccet bulamadığı zaman kendisine hadd vurmanın vâcib olduğuna delâlet ediyorsa da, bu hüküm liân âyeti ile neshedilmiştir. Mezkûr nesih, sünnetin kitâbla neshi kabilindendir. Yalnız bunun tahakkuku için kazif âyetinin liân âyetinden evvel nâzil olmuş bulunması şarttır. Şayed liân âyeti evvel nâzil olmuşsa o takdîrde o nâsih olur; yâhud beraber nâzil olmuşlarsa kazif âyetini tahsis etmiş olur.

Liân âyeti, kazif âyetindeki umûmdan, husûs kasededildiğine yâni âyetden muradın, karısına kazfeden erkekten mâadâları olduğuna karînedir; diyenler de olmuştur. Fakat tahkika göre karılarına kazif yapan erkekler âyetin umûmunda bâkîdir. Ancak **Teâlâ Hazretleri** erkeğin dört defa şehâdetini dört şâhid yerine tutmuştur. Bu sebeple onun yemînlerine «şehâdet» demiştir. Kazfeden erkek bu yemînlerden cayarsa kendisine hadd-i kazif vurmak vâcib olur. Nitekim yabancı bir kadına kazif yapar da dört şâhid getirmezse kendisine hadd-i kazif vurulurdu.

Liândaki beşinci yemîn te'kid ve teşdid için meşrû olmuştur. Karısına kazifde bulunduktan sonra yemîninden cayan erkeğe hadd vurmak, **cumhûru ulemânın** mezhebidir.

(١٠٤٨/١٢٥١) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ: "لَقَدْ أَدْرَكْتُ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ وَمَنْ بَعْدَهُمْ فَلَمْ أَرَهُمْ يَضْرِبُونَ الْمَمْلُوكَ فِي الْقَذْفِ إِلَّا أَرْبَعِينَ" رَوَاهُ مَالِكٌ وَالثَّوْرِيُّ فِي جَامِعِهِ.

1251/1048 «Abdullah b. Âmir b. Rebîa'dan¹⁴ rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Gerçekten Ebû Bekir, Ömer, Osman ve onlardan sonrakilere yetişdim. Ama bunların kazif için köleye kırk değnekden başka dayak vurduklarını görmedim.

Bu hadîsi *Mâlik* ile *Sevrî* «**Câmi**»inde rivâyet etmiştir.

¹⁴ **Ebû İmrân Abdullâh b. Âmir:** Şam'ın hâfızlarındandır. Âlim ve rivâyet ettiğini belleyen bir zattı. Tâbiîn'in sekizinci tabakasından ve yedi kurradan biri idi. Vâsile b. el-Eska' ve başkalarından rivâyette bulunmuş; Kur'ân-ı Kerim'i Muğîretü'bnü Şihâb-ı Mahzûmî'den okumuştur. Onun üstadı ise Hz. Osman (r.a.) idi. İbn-i Âmir, hicretin 21. yılında doğmuş; 118'de vefât etmiştir.

Hadîs adı geçen zevâtın köle ve câriyelere hür olanların yarısı kadar hadd vurulacağı fikrinde olduklarına delâlet ediyor. Zâten hadd-i zinâda:

«فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ»

«**O câriyelere hür kadınlara olan azâbın yarısı vardır**»¹⁵ âyet-i kerîmesiyle câriyelere yarım hadd vurulacağı nassan bildirilmiştir. Her halde hadd-i kazfî de buna kıyâs etmiş olacaklar. Nass câriyeler hakkında vârid olduğuna göre köleyi de câriyeye kıyas etmişler; sonra kazif âyetinin umûmunu kıyasla tahsîsde bulunmuşlardır.

Cumhûru ulemânın mezhebi budur. **İbn-i Mes'ûd** (r.a.) ile **Ömer b. Abdülazîz**, **Evzâî** ve **Ebû Sevr'e** göre hadd-i kazif kölelere de 80 değnek üzerinden vurulur. Çünkü âyet umûmîdir. Bu zevâtın **Zahirîler** gibi kıyâsla amel etmedikleri anlaşıyor.

(۱۰۴۹/۱۲۳۵) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :
«مَنْ قَذَفَ مَمْلُوكَهُ يُقَامُ عَلَيْهِ الْحَدُّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ كَمَا قَالَ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1252/1049 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim köle ve câriyesine zinâ iftirâsı atarsa ona kıyâmet gününde hadd vurulur. Ancak (hakikat-ı hâl) onun söylediği gibi çıkarsa o başka; buyurdular.»

Hadîs **müttefekun aleyh**'dir.

Bu hadîs, câriyesine kazifde bulunan sâhibine dünyada hadd vurulmıyacağına delîldir. Çünkü ihsânın şartı, kazfedilen kimsenin hür, âkil ve bâliğ olmasıdır. Hattâ ekser-i **Hanefiyye**ye göre müslüman ve namuslu olması da şarttır. Bundan dolayı **Peygamber (s.a.v.)** köle ve câriyesine kazfeden sahibine hadd vurulmayacağını bildirmiş; ona bu cezânın âhirette verileceğini söylemiştir. Câriyeye sâhibinden başkası da kazfetse yine bilittifâk hadd vurulmaz. Yalnız Ümmü veled mes'elesi ihtilâfıdır. **Hanefîler**'le **Şâfiîler**'e göre ümmü veled olan câriye dahî bu bâbda diğer câriyelerle müsâvîdir; yani ona kazfedene de hadd vurulmaz. **İmâm Mâlik** ile **Zâhirîler**'e göre ise hadd vurulur. Onlar bunun **Hz. Ömer (r.a.)**'dan sahîh rivâyetle nakledildiğini söylerler.

¹⁵ Sûre-i Nûr, âyet: 4.

بَابُ حَدْ السَّرِقَةِ

HADD-İ SERİKAT BÂBİ

Serikat: Lugat'de bir şeyi başkasından gizlice almaktır. Türkçede buna hırsızlık denilir.

Şeriat'de dahî aynı mânâyâ gelirse de şer'î bir hüküm ifâde edebilmesi için ta'rife bazı kayıtlar ilâve edilmiş ve «Serikat, âkil bâliğ bir şahsın, gizlice bir kimsenin korunan ve bozulmayan şeylerden olan on dirhem kıymetindeki malını almasıdır.» denilmiştir.

Bu mikdar mal çalanın hadd-i şer'îsi **Hanefiler**'le **Tâbiîn**'den bir cemâate göre sağ elinin bilekden kesilmesidir. *İmâm Şâfiî*'ye göre hadd-i şer'îyi icâbeden hırsızlık çeyrek dînârdır. *İmâm Mâlik* ile *İmâm Ahmed b. Hanbel*'e göre ya çeyrek dînâr, yâhud üç dirhemdir. *Hatta Hasan-ı Basrî* ile *Dâvudu Zâhirî*'ye ve **Hâricîler**'e göre azı veya çoğu tahdîd olunmaksızın her malı çalan hırsızın eli kesilir.

Teâlâ hazretleri malı, can ve ırzı muhâfaza için yaratmıştır. Bunun te'mini için de:

«وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا»

«**Hırsızlık yapan erkek ve kadının ellerini kesiverin..**»¹⁶ buyurarak hadd-i şer'î vaz' etmiştir.

Hadd-i serikat'ın sünnetten delilleri aşağıdaki hadîslerdir:

(۱۰۵۰/۱۲۵۳) - عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَقْطَعُ يَدُ السَّارِقِ إِلَّا فِي رُبْعِ دِينَارٍ فَصَاعِدًا» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ. وَلَفْظُ الْبُخَارِيِّ: «تَقْطَعُ يَدُ السَّارِقِ فِي رُبْعِ دِينَارٍ فَصَاعِدًا» وَفِي رِوَايَةٍ لِأَحْمَدَ: «اقْطَعُوا فِي رُبْعِ دِينَارٍ وَلَا تَقْطَعُوا فِيمَا هُوَ أَذْنَى مِنْ ذَلِكَ».

1253/1050 «Âişe radiyallâhü anha' dan rivâyet edilmiştir. Demmiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bir hırsızın eli ancak çeyrek dînâr veya daha yukarısında kesilir; buyurdular.»

Bu hadîs **müttefekun aleyh**'dir. Lafzı **Müslim**'indir. **Buhârî**'nin lafzı şöyledir: «**Hırsızın eli çeyrek dînârda ve daha fazlasında kesilir**»

¹⁶ Sûre-i Nisâ, âyet: 41.

Ahmed'in bir rivâyetinde «**Çeyrek dînârda (eli) kesin ama on-dan aşağısında kesmeyin**» buyurulmuştur. *İmâm Ahmed*'in rivâyeti de **Hz. Âişe** (r.anhâ)'dandır.

Hadd-i serikatin **kitâb-ı ilâhî** ile sâbit olduğunu az yukarıda arzemiştik. Ancak hırsız ne mikdâr mal çalarsa eli kesileceği âyetde beyân olunmamıştır. Bu sebeble **ulemâ** ihtilâf etmişler ve ortaya bir kaç mes'ele çıkmıştır.

Birinci mes'ele: Hadd-i serikat için muayyen bir nisâb olup olmadığıdır. **Cumhûra** göre nisâb şarttır. Delilleri buradaki hadislerdir. Az yukarıda gördüğümüz vechile *Hasan-ı Basrî* ile **Zâhirîler** ve **Hâricîler** nisâbın şart olmadığına kâildirler. Çünkü âyet mutlaktır. Bir de *Buhârî*'de **Hz. Ebû Hüreyre**'den rivâyeten şu hadis vardır:

«لَعَنَ اللَّهُ الشَّارِقَ يَسْرِقُ الْبَيْضَةَ فَتُقَطَّعُ يَدُهُ وَيَسْرِقُ الْخَبْلَ فَتُقَطَّعُ يَدُهُ»

«**Allâh hırsıza la'net etsin, yumurtayı çalar eli kesilir ipi çalar (yine) eli kesilir.**» Fakat kendilerine şöyle cevap verilmiştir: «Âyet-i kerîme çalınan şeyle onun mikdarını mutlak olarak ifâde etmiştir. Bu hadis onu beyân ediyor. Sonra yumurtadan murâd: hakikaten yumurta çalmak değil hırsızın ne kadar aşağı duygulu olduğunu ve çaldığı şeyin ne kadar kıymetsiz bulunduğunu göstermekdir. Artık bu kadar kıymetsiz şeyleri çalmağa tenezzül eden elbette yarın kıymetli mallar çalmaya da cür'et eder. Binâenaleyh henüz âdet hâline gelmeden kıymetsiz şeyleri çalmaktan vaz geçmesi için kendisine aynı zamanda bir ihtârdır.»

Mezkûr cevâbı *Hattâbi* zikrederse de ondan evvel *İbn-i Kuteybe* aynı cevâbı kaydetmiştir. Nisâbı şart görmeyenlere şöyle de cevap verilebilir: «Mutlak olan serikat âyeti, az mala şâmil olduğu gibi bir tek buğday dânesine de şâmilidir. Bu kadar kıymeti az olan bir şey için siz dahî el kesileceğine kâil değilsiniz. Binâenaleyh mukâbilinde el kesilecek malın en az ne mikdar olacağını ta'yîn etmek şarttır.»

İkinci mes'ele: Nisâbın mikdarıdır. Nisâb şart koşan **cumhûru ulemâ** bunun mikdarı husûsunda ihtilâf etmişler ve ortaya yirmi kadar kavi çıkmıştır. Bunların içinde delîle istinâd eden yalnız iki tanesi olup, bunlarda **Hanefîler**'le **Şâfiîler**'in kavilleridir. Biz yukarıda bunları da gördük. Mezkûr kavillerin tafsîlâtına gelince:

«El kesmeyi icâbeden hırsızlık en az on dirhem veya o kıymetde bir malı çalmaktır» diyen **Hanefîler**'in delilleri: «**Peygamber (s.a.v.)** za-

manında kalkanın fiyatı on dirhemdi» diyen **İbn-i Abbâs** (r.a.) hadîsi ile **Buhârî** ve **Müslim**'deki **İbn-i Ömer** (r.a.) hadîsi ve emsâlleridir. **İbn-i Ömer** hadîsinde **Peygamber** (s.a.v.) bir kalkan için el kesdi» denilmektedir. Vâkiâ bu rivâyetde kalkanın kıymeti üç dirhem olarak gösterilmişse de aynı rivâyet **Sahîhayn**'deki rivâyete muârizdir. Kesilmesi icâbeden bir uzuv hakkında ise a'zamî dikkat ve ihtiyâtı göstermek gerekir. Bunun için de yüzde yüz bilinen mikdar ile amel edilir ki, o da on dirhemdir.

İbnü'l-Arabî diyorki: «Süfyan-ı Sevrî hadîs ilminde bu kadar büyük bir âlim olmakla beraber el kesmenin ancak on dirhemde vâcib olacağına zâhib olmuştur. Çünkü gelişi güzel el kesmek bilicmâ harâmıdır. Ona mübâh muâmelesi yapabilmek ancak müttefekun aleyh olan yerde câizdir. On dirhem bütün **ulemânın** el kesmek için ittifâk ettikleri bir mikdardır. Binâenaleyh onunla amel edilir, ihtiyât da budur.»

İmâm Şâfiî ile **Hicâz ulemâsına** ve diğer bazılarına göre el kesmenin nisâbı çeyrek dînâr altın yâhud üç dirhem gümüştür. Onlar **Hz. Âişe** (r.anhâ) hadîsi ile istidlâl ederler ve: «Üç dirhem kıymeti zâten çeyrek dînârdır. Çünkü **Peygamber** (s.a.v.) zamanında on iki dirhem bir dînâr ederdi. Sonraları da öylece devâm etmiştir. Onun için diyeti, gümüşten 12000 dirhem, altından 1000 dînâr almıştır» derler.

Bir delilleri de aşağıda gelen kalkan hadîsidir. Bu hadîs **Peygamber** (s.a.v.)'in üç dirhem kıymetinde bir kalkan çalanın elini kesdiğini ifâde ediyor. **İmâm Şâfiî**: «Eğer üç dirhem kıymeti çeyrek dînâr etmezse el kesmek vâcib olmaz» demiştir. **Hz. Osman** (r.a.)'ın üç dirhem kıymetinde bir mal, **Hz. Ali** (r.a.)'ın iki buçuk dirhem kıymetinde bir çeyrek dînâr için el kestikleri rivâyet olunmuştur ki; bunlarda **Şâfiî**'ye delîl olabilirler.

Üçüncü mes'ele: «El kesmek için nisâb şarttır» diyenler altınla gümüşten başka bir şeyden nisâb ne ile takdîr edileceği mes'elesinde ihtilâf etmişlerdir.

İmâm Mâlik'den rivâyet olunan meşhûr kavle göre: sâir eşyâ dirhemle takdîr olunur: Yani altınla gümüşün geçer fiyatları değişik olur. Meselâ çeyrek dînâr iki dirhem kıymet tutarsa eşyâ dirhemle kıymetlendirilir. **İmâm Şâfiî** ise: «Eşyayı kıymetlendirme husûsunda asıl olan altındır. Çünkü bütün yer altı cevherlerinde asıl odur» demiştir.

Ulemâdan Ebû Sevr, Evzâi ve Dâvudu Zâhirî, Şâfiî'nin kavlini tercîh etmişlerdir. **İmâm Ahmed** ise **Mâlik**'in kavline zâhib olmuştur.

(۱۲۵۴/۱۰۵۱) وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا : ” أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطَعَ فِي مِجَنٍّ ثَلَاثَةَ دَرَاهِمٍ. “ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1254/1051 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olduğuna göre; Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem, kıymeti üç dirhem olan bir kalkan için el kesmiştir.»

Hadis **müttefekun aleyh**dir.

Üç dirhem in çeyrek dînâr demek olduğunu yukarıda gördük. *İmâm Ahmed*'in bir rivâyetinde: « وَلَا تَقْطَعُوا فِيمَا هُوَ أَذْنَىٰ مِنْ ذَلِكَ »
«**Bundan (kıymetçe) daha aşağı olanında el kesmeyin**» buyurulması da aynı mânâyı te'yîd eder.

(۱۲۵۵/۱۰۵۲) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ”لَعَنَ اللَّهُ السَّارِقَ يَسْرِقُ الْبَيْضَةَ فَتَقْطَعُ يَدُهُ وَيَسْرِقُ الْحَبْلَ فَتَقْطَعُ يَدُهُ“ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ أَيْضًا.

1255/1052 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Allâh hırsıza lanet eylesin. Bir yumurtayı çalar eli kesilir; ipi çalar (yine) eli kesilir; buyurdular.»

Bu hadîs dahî **müttefekun aleyh**dir.

Hadîsin **Zâhirîler**'in delillerinden olduğunu, fakat te'vîl edildiğini yukarıda görmüştük. *İmâm A'meş* buradaki yumurtayı demirden yumurta; ipi de gemi halatı diye te'vîl etmişse de bu te'vîl doğru sayılmamıştır. Zîrâ hırsız tekdi'r ve ta'yîb için vârid olmuştur.

(۱۲۵۶/۱۰۵۳) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ” أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : أَتَشْفَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ؟ ثُمَّ قَامَ فَحَظَبَ فَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ ، وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ وَلَهُ مِنْ وَجْهِ آخَرَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: ” كَانَتْ امْرَأَةٌ تَسْتَعِيرُ الْمَتَاعَ وَتَجَحُّدُهُ فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَطْعِ يَدِهَا. “

1256/1053 Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet edildiğine göre **Resûlullâh (s.a.v.) (Ûsâme'ye):**

Allâh'ın hudûdundan bir hadd hakkında şefâat mı ediyorsun? demiş: bundan sonra ayağa kalkarak hutbe okumuş ve:

«Ey nâs! Sizden öncekiler ancak ve ancak şu sebeble helâk olmuşlardır: Aralarından şerefli biri hırsızlık ederse onu bırakırlar; zaîf olan çalarsa ona haddi tatbîk ederlerdi...ilah...» buyurmuşlardır.

Hadîs müttefekun aleyhdir. Lafız **Müslim**'indir. **Müslim**'in **Âişe (r.a.)**'dan başka bir yoldan gelen rivâyetinde **Âişe (r.anhâ): «Eskiden kadın bir malı emâneten alır da onu inkâr ederdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) elinin kesilmesini emir buyurdu»** demiştir.

Hadîs-i Şerîfdeki hitâb **Hiz. Üsametü'bnü Zeyd**'edir. **Buhârî**'nin rivâyetine göre: **Beni Mahzûm** kabilesinden hırsızlık eden bir kadın¹⁷ **Kureys**'i bir hayli meşgûl etmiş. Kendi aralarında konuşurken:

“**Resûlullâh (s.a.v.) ile kim konuşabilir; onun sevdiği Ûsâme'den başka huzûruna çıkmağa kim cesâret edebilir?**” demişler. Nihayet O da **Resûlullâh (s.a.v.)**'le konuşmuş. **Resûlü Ekrem (s.a.v.)** kendisine: “**Allâh'ın hudûdundan bir had hakkında şefâat mi ediyorsun?**” demiştir.

Hadîsdeki istifhâm inkârîdir. Her halde **Ûsâme (r.a.)** hadd-i şer'î husûsunda şefâat olmadığını biliyormuş. Bu hadîsde iki mes'ele vardır:

1 - Hudûdu şer'îye husûsunda şefâat yasaktır. **Buhârî** bunun için ayrı bir bâb tahsis etmiştir. Bu hadîsin bazı rivâyetleri şefâatin, mes'ele mahkemeye aksettikten sonra yasak olduğuna delâlet ediyor. Meselâ bir rivâyetle **Fahr-i Kâinât (s.a.v.), Hiz. Üsâme'ye:**

« لَا تَشْفَعُ فِي حَدٍّ فَإِنَّ الْخُدُودَ إِذَا انْتَهَتْ إِلَى فَلَيْسَتْ بِمَثْرُوكَةٍ »

“**Hiç bir hadd için şefâatçi olma, çünkü hudûd bana dayandı mı artık bırakılmazlar**”; buyurmuşlardır. **Ebû Dâvud** ile **Hâkim Hiz. İbn-i Ömer (r.a.)**'dan şu hadîsi tahrîc etmişlerdir :

« سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ حَالَتْ شَفَاعَتُهُ دُونَ حَدٍّ مِنْ خُدُودِ اللَّهِ فَقَدْ ضَادَّ اللَّهَ فِي أَمْرِهِ »

«**Resûlullâh (s.a.v.):**

¹⁷ Bu kadının ismi Fâtıma binti Esved'dir. Babası kâfir olarak Bedir harbinde **Hiz. Hamza (r.a.)** tarafından öldürülmüştür.

Eğer bir kimsenin şefâati Allâh'ın hudûdundan birinin arasına girirse o kimse muhakkak Allâh'ın işinde ona zıd hareket etmiş olur». Bu hadîsi *Hâkim* sahîhlemiştir. Aynı hadîsin başka rivâyetlerini *İbn-i Ebî Şeybe* **Hz. İbn-i Ömer**'den mevkûfen *Taberânî*, **Hz. Ebû Hüreyre**'den merfû olarak tahrîc etmişlerdir. *Dâre Kutnî*'nin **Hz. Zübeyr**'den mevsûl olarak tahrîc ettiği şu hadîs dahî bu cümledendir:

« اَسْفَعُوا مَا لَمْ يَصِلْ إِلَى الْوَالِي فَإِذَا وَصَلَ إِلَى الْوَالِي فَعَمَّا فَلَا عَمَّا اللَّهُ عَنْهُ »

«**Dava hâkime varmadıkça şefâat edebilirsiniz. Fakat hâkime varır da hâkim afvederse Allâh o hâkimi affetmez.**» Bu hadîsin **Hz. Urvetü'bnü Zübeyr**'den bir de mevkûf rivâyeti vardır. *Taberânî*'nin tahrîc ettiği bu rivâyetin lafzı da şudur:

« لَقِيَ الرَّبِيزَ سَارِقًا فَشَفَعَ فِيهِ فَبُيْلَ: حَتَّى يَبْلُغَ الْإِمَامَ فَقَالَ: إِذَا بَلَغَ الْإِمَامَ فَلَعَنَ اللَّهُ الشَّافِعَ وَالْمُشَفَّعَ »

«**Zübeyr bir hırsıza tesâdüf etmiş de ona şefâatte bulunmak istemiş; (kendisine: Dur bakalım dava) hâkime varsın da (öyle şefâat edersin) demişler. Bunun üzerine Hz. Zübeyr:**

(Dava) hâkime vardığı zaman artık Allâh şefâat edene de edilene de la'net etsin; demiştir». Hadîs imâmları bu mevkûf rivâyeti daha mu'temed kabûl etmişlerdir. İleride «**Hz. Safvân (r.a.)'ın** hırkası kıssası da gelecektir.

Bütün bu hadîsler, dâvâ hâkime arzedildikten sonra şefâat yapmanın haram olduğunu isbât husûsunda birbirlerini takviye ederler. O halde hâkime vâcib olan vazîfe hadd-i şer'îyi vurmaktır. Hattâ **ulemâdan İbn-i Abdilberr** bu husûsda icmâ bulunduğunu iddiâ etmiştir. *İmâm Mâlik*'den nakledildiğine göre: başkalarına eziyet vermekle meşhûr olan suçlu ile eziyet vermeyen arasında fark görür ve: «Eziyet verene şefâatte bulunmak mutlak sûretde câiz değildir. Eziyet vermeyene davadan önce şefâat yapılabilir» dermiş.

2 - Emâneten kullanmak üzere alınan şey inkâr edilirse inkâr edenin elini kesmek vacibolur. Bu bâbda *Nesâî* ile *Abdürrezzak* da hadîsler rivâyet etmişlerdir. *İmâm Ahmed b. Hanbel* ile **Zâhirîler**'in mezhebi budur.

İbn-i Dakîk'l-İd: «İnkâr ettiğini bildiren rivâyetin çaldığını gösteren rivâyet üzerine tercihi anlaşılmadıkça inkâra terettüb eden hüküm sâbit olamaz» diyor. **Cumhûru ulemâya** göre emâneten alınan malı inkâr etmekle, el kesmek vâcib olmaz. Çünkü el kesmeyi emreden âyet hır-

sız hakkındadır. İnkâr edene «hırsız» denilmez. *İbni'l-Kayyim cumhûrun* kavlini reddederek inkârın, hırsızlık isminde dâhil olduğu iddiâ etmişsede kendisine: «İnkârın hırsızlık isminin şümûlüne girmesine lûgat müsâid değildir. Delîle gelince: inkâr edenin eli kesilmesi bu hadisle sâbit olmuştur» diye cevap verilmiştir.

Cumhûru ulemâ, Mahzûmiyye hadîsinin **Hz. Âişe, Câbir, Urvetü'bnü Zübeyr** ve **Mes'ûd b. Esved** tarîkleriyle «çaldı» lafzıyla vârid olduğunu onu *Buhârî* ile *Müslim'in* ve *Beyhakî'nin* de çalmayı tasrîh ederek rivâyetde bulunduklarını söylerler. Böylece onlarca burada hırsızlık tekarrur etmiştir. İnkâr rivâyeti el kesmenin inkâr sebebi ile olduğuna delâlet etmez. Kadının inkârı kendisine bir âdet olduğu artık herkes onu inkârcı olarak tanıdığı için zikredilmiştir. Yoksa elinin kesilmesi hırsızlığından dolayı idi. Bu cevabı **cumhûrun** nâmına *Hattâbî* vermiştir. Aşağıdaki hadîs dahî **cumhûrun** mezhebini te'yîd etmektedir:

(۱۰۵۴/۱۲۵۷) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَيْسَ عَلَى خَائِنٍ وَلَا مُخْتَلِسٍ وَلَا مُتَّهَبٍ قَطْعٌ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ حِبَّانَ .

1257/1054 «Câbir radiyallâhü anh'dan Peygamber (s.a.v.)'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Efendimiz:

Hâinin, yağmacı ve muhtelisin (elini) kesmek yoktur; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dört'ler** rivâyet etmiş, **Tirmizî** ile **İbn-i Hibbân** da onu sahîhlemiştir.

Cumhûr şu mütâlaada bulunuyorlar: Elindeki, emâneten istifâde ettiği şeyi inkâr eden hâindir. Bu kelime her türlü hıyânet yapanlara âmm ve şâmil ise de eli kesilmek sadece aldığı eşyâyı inkâr edene mahsûstur.

Hadîs-i Şerîf üzerinde hadîs ulemâsının sözleri çoktur.

Hâin: «Âşikâre yapamadığı şeyi kalbinde gizleyen mânâsına ise de burada ondan murâd, bir mâlî sâhibinden gizli alarak onu korur ve hoş tutarmış gibi görünmektir» diyorlar.

Yağmacı: Baskın yaparak zorla başkalarının malını alandır.

Muhtelis: Bir malı kurnazlıkla çalan, yâhud kapıp kaçandır.

Usûlü fıkıh ilminde hırsız kelimesinin yanında tarrâr ve nebbâş ta'bîrleri

mevzûu bahis olurlar. Zîrâ «sânik» korunan bir malı gizlice alan hırsızdır. Âyet-i kerîme’de bunun hükmü elinin kesilmesi olduğu beyân edilmiştir.

Fakat mezkûr hüküm birer nevi hırsız demek olan tarrâr ile nebbâş hakkında hafîdir. Zîrâ tarrâr: yankesici demektir. Bunun hırsızlığı âdî hırsızlıktan farklıdır. Âdî hırsız bir malı sâhibi yanında yokken çalar. Tarrâr ise sâhibinin huzûrunda, fakat onun haberi olmadan çalar. Bittabi gözünün önündeki bir şeyi göstermeden çalmak büyük bir mahârettir. Binâenaleyh yankesiciye «hırsızların ustası» denilse yeridir. Bu sebeble âdî hırsıza sâbit olan hüküm yankesici hakkında evleviyetle sâbit olur. **Nebbâş**’a gelince: Nebbâş kefen soyucudur. Bunda da bir gûna hırsızlık varsa da ötekiler derecesinde değildir. Çünkü kefen soyucunun hırsızlık yaptığı yer korunan bir yer değildir. Şu halde ona hırsız hükmü verilemez. *İmâm Ebû Yûsuf*’la *Şâfiî*’ye göre ise eli kesilir.

Hadîs-i Şerîfde zikri geçen muhtelisden murâd ihtimal ki nebbâş hükümünde olan hırsızdır.

Ulemâ çalınan malın korunması husûsunda ihtilâf etmişlerdir. *İmâm Ahmed b. Hanbel* ile **Hâricîler**’e ve bazı **Zâhirîler**’e göre malın korunması şart değildir. Çünkü korunmanın şart olduğuna kitâb ve sünnetten bir delîl yoktur. **Sâir** ulemâ bu hadîsle istidlâl ederek korunmanın şart olduğuna kâildirler. *İbn-i Battâl*: «lugaten hırsızlığın mânâsında korumak vardır» demiştir.

(۱۰۵۵/۱۲۵۸) - وَعَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا قَطْعَ فِي ثَمَرٍ وَلَا كَثْرٍ» رَوَاهُ الْمَذْكُورُونَ وَصَحَّحَهُ أَيْضًا التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ حِبَّانَ .

1258/1055 «Râfi‘ b. Hadîc radiyallâhü anh’dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem’i:

Meyve ve hurma yağı için el kesmek yoktur; derken işittim.»

Bu hadîsi bundan evvelki hadîsde zikri geçen zevât rivâyet etmişlerdir. Onu **Tirmizî** ile **İbn-i Hibbân** da sahîhlemişlerdir.

«**Keser**» hurmanın iç yağı dedikleri beyaz bir şey olup, sığırdili gibi hurmanın ortasından çıkar, araplar bunu yerler.

Meyve’den murâd: henüz ağacında bulunan hurma ve sâiredir. Ancak yaşına da, kurusuna da şâmindir.

Bu hadîsi ümmet kabûl ile telakkî etmiştir. Hadîs, meyve ve emsâlini çalmanın el kesmeyi icâb ettirmeyeceğine delîldir. Zâhirine bakılırsa ağacındaki meyve ile devşirilmişin arasında fark yoktur. Nitekim *İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe*'nin mezhebi de budur. Ona göre yiyecek çalmakla asılları mübâh olan av, odun ve ot gibi şeyleri çalmak el kesmeyi icâbetmez. Meyveler hakkındaki delîli bu hadîsdir.

Cumhûru ulemâya göre ise her muhâfaza edilen malı çalmak el kesmeyi icâbeder. Bunlar **serikat âyetinin** umûmuna ve el kesme husûsunda nisâb bildiren hadîslerle istidlâl ederler. Buradaki **Râfi'** hadîsi için *İmâm Şâfiî*: «**Medîneliler**'in âdetleri vechile vârid olmuştur. Çünkü onlar bahçelerin etrafına duvar yapmazlar; el kesilmemesi de duvar yapmadıkları içindir. Duvar yapsalar, hüküm sâir eşyâ gibi olurdu» demiştir.

(۱۰۵۶/۱۲۵۹) - وَعَنْ أَبِي أُمَيَّةَ الْمَخْزُومِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "أَبَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَلَصٍ قَدْ اعْتَرَفَ اعْتِرَافًا وَلَمْ يَوْجَدْ مَعَهُ مَتَاعٌ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا إِخَالُكَ سَرَفْتَ قَالَ: بَلَى فَأَعَادَ عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا فَأَمَرَ بِهِ فَقُطِعَ وَجِيءٌ بِهِ فَقَالَ: اسْتَغْفِرِ اللَّهَ وَتُبْ إِلَيْهِ فَقَالَ: اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيْهِ -ثَلَاثًا-“ أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَاللَّفْظُ لَهُ وَأَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ وَرِجَالُهُ ثَقَاتٌ وَأَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ “ فَسَاقَهُ بِمَعْنَاهُ وَقَالَ فِيهِ: اذْهَبُوا بِهِ فَاقْطَعُوهُ ثُمَّ اخْسِمُوهُ “ وَأَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ أَيْضًا وَقَالَ: لَا بَأْسَ بِإِسْنَادِهِ.

1259/1056 Ebû Ümeyyete'l-Mahzûmî¹⁸ radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e hırsızlığını adam akıllı itirâf etmiş, fakat yanında mal bulunmamış bir hırsız getirdiler. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem ona:

Senin hırsızlık ettiğini zannetmiyorum; dedi. Hırsız:

Bilâkis! cevâbını verdi. Aynı sözü ona iki veya üç defa tekrarladi. Nihâyet emir buyurarak (eli) kesildi ve adamı getirdiler. Resûlullâh (s.a.v.):

Allâh'a tevbe ve istiğfâr et; dedi. Hırsız:

¹⁸ Bu zatın ismi ma'lûm değildir. Hicâzlılar'dan sayılır. Bu hadîsi kendisinden Ebû Zerr (r.a.)'ın mevlâsı Ebû'l-Münzir rivâyet etmiştir.

Allâh'a tevbe ve istiğfâr ediyorum; dedi. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.) üç defa:

Allâhım! bunun tevbesini kabûl buyur; dedi.

Bu hadîsi **Ebû Dâvud, Ahmed** ve **Nesaî** tahrîc etmişlerdir. Lafız **Ebû Davud**'undur. Râvîleri mutemedirler. Aynı hadîsi **Hâkim, Ebû Hüreyre (r.a.)**'dan tahrîc eylemiş, yalnız onu mânâsı itibâriyle nakletmiş; ve o adam hakkında: «**Resûlullâh (s.a.v.)**»

Bunu götürün; elini kesin sonra onu haşlayın; buyurdu» demiştir. Hadîsi *Bezzâr* dahî (**Ebû Hüreyre**'den) tahrîc etmiş ve: «isnâdında beis yoktur» demiştir.

Hattâbî: «Bu hadîsin isnâdında söz vardır; bir hadîsi mechûl biri rivâyet ederse o hadîs huccet olmaz; ve onunla hüküm vermek icâb etmez» diyor. *Abdülhak* ise: «İsnâdında zikri geçen *Ebû'l-Münzir*'den yalnız *İshâk b. Abdillâh b. Ebî Talha* hadîs rivâyet etmiştir; başka rivâyet eden yoktur» demektedir.

Hadîs-i Şerîf hâkimin hırsıza inkârı telkîn etmesi gerektiğine delildir. Rivayete göre **Peygamber (s.a.v.)** bir hırsıza:

“Çaldın mı?” diye sormuş ve: «hayır de» buyurarak ona inkârı telkîninde bulunmuştur. Fakat *Râfiî*: «ulemâ bu hadîsi sahîh bulmadılar» demiş; *Gazâlî* dahî: «Hayır de» ifâdesini imâmın sahîh bulmadığını söylemiştir. *Beyhakî*'nin, **Ebû'd-Derdâ (r.a.)**'a. mevkûf olarak rivâyet ettiği şu hadîsde telkîni te'yîd eder:

« أَنَّهُ أَتَى بِجَارِيَةٍ سَرَقَتْ فَقَالَ: أَسْرَقْتَ؟ قُولِي: لَا فَقَالَتْ: لَا فَخَلَّى... بِهَا »

«Ebû'd-Derdâ'ya hırsızlık etmiş bir câriye getirmişler. Ebû'd-Derdâ câriyeye: “Çaldın mı?” diye sormuş ve: “hayır de” şeklinde telkîninde bulunmuş; câriye: Hayır; cevabını vermiş o da kendisine yol vermiştir.» Bu rivâyetin bir benzeri de **H. Ömer (r.a.)**'dan naklolunmuştur. Telkîne delâlet eden rivâyetler diğer **sahâbe-i kirâm**dan da nakledilmiştir.

Hırsızın ikrârı, hakkında **ulemâ** ihtilâf etmişlerdir. *İmâm Ahmed, Ebû Yûsuf, Züfer* ve diğer bazı zevâtâ göre hırsızlık ikrârla sâbit olmak için hırsızın iki defa ikrâr etmesi mutlaka lâzımdır. Delilleri bu hadîsdir. Fakat hadîsimizde ikrârın iki mi, üç mü yapıldığında râvî tereddüd etmiştir. Binâenaleyh bazıları: «*İmâm Ahmed* ile tarafdarlarına ihtiyât olan, ikrârı üç defa şart koşmaları idi. Hâlbuki onlar bunu yapmadılar» diye itirâzda bulunmuşlardır.

İmâm-ı A'zam, İmâm Muhammed, İmâm Mâlik, İmâm Şâfiî ve ekser-i ulemâ sâir ikrârlarda olduğu gibi burada da bir defa itirâfın kâif geleceğine kâil olmuşlardır.

Hadîsimizin *Hâkim* tarafından **Hz. Ebû Hüreyre**'den rivâyet edilen kısmı, kesilen elin dağlanması lüzûmuna delâlet ediyor.

Hasim: ateşle dağlamaktır. Dağlamanın hikmeti kanı kesmesidir. Zîrâ dağlanmazsa kan dinmeyebilir. Bu ise bittabi ölüm ile netîcelenir.

Elin kesilmesi ve kesilen yerin dağlanması için emri hâkim verecektir. Kesme ve dağlama ücreti ile ilâç parası **Beytü'l-mâl**'den verilir. Hırsızın eli kesilen kolunu boynuna asmak sünnetdir. Bunu Beyhakî'nin **Fadâle b. Ubeyd**'den tahrîc ettiği şu hadîsden anlıyoruz.

« أَنَّهُ سُئِلَ أَرَأَيْتَ تَغْلِيْقَ يَدِ السَّارِقِ فِي عُنُقِهِ مِنَ الشُّنَّةِ؟ قَالَ : نَعَمْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطَعَ سَارِقًا ثُمَّ أَمَرَ يَدَهُ فَعَلِقَتْ فِي عُنُقِهِ »

«**Fadâle**'ye: Ne dersin! Hırsızın kolunu boynuna asmak sün-
netden midir? diye sorulmuş:

Evet. Peygamber (s.a.v.)'in bir hırsızın elini kesdiğini, sonra emir buyurarak kolunun boynuna asıldığını gördüm; cevâbını vermiştir.» Buna benzer vak'alar **Hz. Ali** (r.a.)'dan da rivâyet olunmuştur.

(١٠٥٧/١٢٦١) وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " لَا يَغْرَمُ السَّارِقُ إِذَا أُقِيمَ عَلَيْهِ الْحَدُّ " رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَبَيَّنَّ أَنَّهُ مُنْقَطِعٌ وَقَالَ أَبُو حَاتِمٍ : هُوَ مُنْكَرٌ .

1261/1057 «Abdurrahman b. Avf radiyallâhü anh'dan rivâyet olunduğuna göre; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hırsız kendisine hadd vurulduğu vakit borçlu kalmaz; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Nesâî** rivâyet etmiş ve onun münkatı olduğunu açıklamıştır. **Ebû Hâtim** ise : «Bu hadîs münkerdir» demiştir.

Hadîsi, **Nesâî**, **Misver b. İbrahim**'den o da **Abdurrahman b. Avf**'dan rivâyet etmiştir. Hâlbuki **Misver** ceddi, **Abdurrahman b. Avf**'a yetişmemiştir. **Nesâî**: «Bu hadîs mürseldir; sâbit değildir» demiştir. Bu hadîsi **Beyhakî** dahî tahrîc etmiş ve mürsel olmaktan başka illeti de bulunduğunu söylemiştir.

Hadîs-i Şerîf, hırsızın elini kesmek vâcib olduktan sonra artık çaldığı mal elinde telef olsa bile kendisine ödettirilmeyeceğine delâlet ediyor. Bu bâbda o malı eli kesildikten sonra itlâf etmekle kesilmeden itlâf arasında bir fark yoktur. **Ulemâdan** bazıları ile *İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe*'nin mezhebinin bu olduğunu kendisinden *İmâm Ebû Yûsuf* rivâyet etmiştir. *İmâm-ı A'zam*'a göre mes'elenin ta'lîli şöyledir: **Bir yerde iki hakkın birleşmesi ictimâî usûle muhâlifdir.** Binâenaleyh burada hırsızın elinin kesilmesi o mala karşı olan mes'ûliyetinin de yerini tutar. Bundan dolayıdır ki, elinin kesilmesine sebep olan malı tekrar çalsa **Hanefiler**'e göre tekrar eli kesilmez. Maamâfih *Ebû Yûsuf*'a göre yine kesilir. *İmâm Şâfiî*'nin mezhebi de budur.

İmâm Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve diğer bazı **ulemâya** göre hırsız itlâf ettiği malı öder. Hanefiler'e göre sadece mal mevcûd ise onu sâhibine iâde eder. Ödemenin delili:

« عَلَى الْيَدِ مَا أَخَذَتْ حَتَّى تُؤَدِّيَهُ »

«**El aldığı şeyi verinceye kadar ondan mes'ûldür**» Hadîs-i Şerîfidir. **Şâfiîler** buradaki **Abdurrahman** hadîsini ihticâca elverişli görmezler. Kitâbdan delilleri:

« وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ »

«**Mallarınızı aranızda bâtil ile yemeyin.**»¹⁹ âyetidir. Aklî delilleri şudur: Hırsızlıkta hem kul hakkı, hem de **Allâh** hakkı vardır. Bunların ikisini de hırsızdan almak gerekir. Bir de çalınan malın aynı duruyorsa bilicmâ sâhibine verilir. Mal mevcûd olmadığı zaman da buna kıyâsen ödettirilir.

(١٠٥٨/١٢٦٢) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ التَّمْرِ الْمُعْلَقِ فَقَالَ: "مَنْ أَصَابَ فِيهِ مِنْ ذِي حَاجَةٍ غَيْرَ مُتَّخِذٍ خُبْنَةً فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ وَمَنْ خَرَجَ بِشَيْءٍ مِنْهُ فَعَلَيْهِ الْغَرَامَةُ وَالْعُقُوبَةُ وَمَنْ خَرَجَ بِشَيْءٍ مِنْهُ بَعْدَ أَنْ يُؤْوِيَهُ الْجَرِينِ فَلْيَعْلَمِ أَنَّ الْمَجْنُونَ فَعَلَيْهِ الْقَطْعُ" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ .

1262/1058 «Abdullâh b. Amr b. Âs radiyallâhü anhümâ'dan Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'den duymuş olarak rivâyet edildiğine göre Efendimiz'e dalındaki hurmanın hükmü sorulmuş: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

İhtiyâcı olan bir kimse etek yaymadan ağzı ile alırsa ona bir şey yoktur. Biraz hurma ile (oradan) çıkana ödeme ve cezâ var-

¹⁹ Sûre-i Bakara, âyet: 188.

dır. Eğer hurmayı harmanında topladıktan sonra kıymeti kalkanın kıymetine varan bir mikdarla oradan çıkarsa ona da kesme cezâsı vardır: buyurmuşlardır.» Bu hadîsi Ebû Dâvud ile Nesaî tahrir etmişlerdir. **Hâkim** onu sahihlemiştir.

«**Temr**» yaş ve kuru hurma ve kezâ yaş ve kuru üzüm mânâsına gelen cem'iyetli bir isimdir.

Hadîs-i Şerîf aşağıdaki mes'eleleri ihtivâ etmektedir:

1 - Muhtaç kalan bir kimse ihtiyacını gidermek için ağzı ile birisinin meyvesinden alabilir; bu kendisine mübâhdır.

2 - Fakat başkasının bahçesinden bir şey alıp götürmek kendisine haramdır. Eğer bağ bozulmadan ve meyveler devşirilmeden bir şey alıp giderse aldığını ödediği gibi kendisine cezâ dahî verilir. Bağ bozumundan sonra alıp götürürse aldığı şeyler nisâbı doldurduğu takdîrde eli kesilir.

3 - Hadîsde ödenecek şeyle verilecek cezâ hakkında tafsîlât verilmiştir. Fakat *Beyhakî*'nin rivâyetinde bunlar tefsir edilmiş ve ödeneğin: aldığının iki misli; cezânın da tenkîl için dayak vurmaktan ibâret olduğu açıklanmıştır. *Beyhakî*'nin rivâyet ettiği hadîsle mal cezâsı almanın câiz olduğuna istidlâl edilmiştir. *İmâm Şâfiî* eski mezhebinde buna kâil olmuş; fakat sonra ondan dönmüştür. *Hazret-i Şâfiî'nin*: «Hiç bir kimseye bir şey için iki kat vergi konamaz, cezâ ancak bedenlere tatbîk edilir; malda cezâ olmaz. Bu hüküm neshedilmiştir. Onu nesih eden nâsih de bizzât **Resûlullâh (s.a.v.)**'in, geceleyin koyunları başkasının bağını telef eden zâta verdiği ödeme hükmüdür. Zarar ancak kıymeti ile ödenir...» dediği rivâyet olunur.

4 - El kesmenin vâcib olması için malın korunan mallardan olması şarttır. Bu hüküm şu hadîsden dahî anlaşılmaktadır:

«لَا قَطْعَ فِي ثَمَرٍ وَلَا فِي حَرِيسَةِ الْجَبَلِ فَإِذَا آوَاهُ الْجَرِينُ أَوْ الْمَرَاخَ فَالْقَطْعُ فِيمَا بَلَغَ لَمَنَ الْجَرِينُ»

«**Meyve ile dağın koruduğu koyun için el kesmek yoktur. Meyveyi kurutma harmanı, koyunu da ağılı barındırırsa o takdîrde kalkanın kıymetini bulan malda el kesme vardır.**»

Emânete hıyânet ederek onu sâhibine iâde etmeyene «hırsız» demezler. **Cumhûru ulemânın** mezhebi budur.

«**Harîsetü'l-cebel**» dağın koruduğu şey mânâsınadır. Bazıları ona bu mânâyı vererek: «dağ vasıtası ile korunan mal çalınırsa el kesilmez» demişlerse de ekser-i ulemâyâ göre murâd: ağılına varamadan karanlık basan koyundur. Hadîse bu mânâyı vermek daha muvâfık görülmüştür.

(۱۰۵۹/۱۲۶۳) - وَعَنْ صَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ " أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ - لَمَّا أَمَرَ بِقَطْعِ الَّذِي سَرَقَ رِدَاءَهُ فَشَفَعَ فِيهِ - هَلَّا كَانَ ذَلِكَ قَبْلَ أَنْ تَأْتِيَنِي بِهِ ؟ " أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ ابْنُ الْجَارُودِ وَالْحَاكِمُ.

1263/1059 «Safvân b. Ümeyye radiyallâhü anh'dan rivâyet olunduğuna göre; Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem, onun cübbesini çalanın eli kesilmesini emrettiği, Safvân da hırsıza şefâatte bulunduğ u zaman kendisine:

Bu iş i o adamı bana getirmezden önce yapsaydın a! buyurmuşlardır.» Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dört'ler** tahrîc etmişlerdir. **İbnü'l-Cârûd** ile **Hâkim** onu sahîhlemişlerdir.

Hadîs-i Şerîfi birçok yollardan tahrîc etmişlerdir. Bunlardan biri de **Tavûs'un Safvân (r.a.)'dan rivâyet ettiğ i** tarîkdir. **İbn-i Abdilberr** bu yolu tercih etmiş; ve şöyle demiştir: «Tâvûs'un **Safvân'dan** iş itmiş olması mümkündür. Çünkü kendisi **Osman (r.a.)'a** yetişmiş ve: Ben **Resûlullâh (s.a.v.)'in Ashâb'ından** yetmiş şeyhe yetişdim; demiştir».

Hadîsin tafsîlâtını **Beyhakî, Atâ b. Ebî Rebâh'dan** şu lafızlarla tahrîc etmiştir:

« قَالَ: بَيْنَمَا صَفْوَانُ بْنُ أُمَيَّةَ مُضْطَجِعٌ بِالْإِطْحَاءِ إِذْ جَاءَ إِنْسَانٌ فَأَخَذَ بُرْدَةً مِنْ تَحْتِ رَأْسِهِ فَأَتَى بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَ بِقَطْعِهِ فَقَالَ: إِنِّي أَغْفُو وَأَتَجَاوَزُ فَقَالَ: فَهَلَّا قَبْلَ أَنْ تَأْتِيَنِي بِهِ »

«Atâ b. Ebî Rebâh demiştir ki: Bir defa Safvân b. Ümeyye vadide yatarken bir insan çıka geldi: ve hemen Safvân'nm başının altından bir cübbe aldı. Müteâkiben Safvân onu Peygamber (s.a.v.)'e getirdi. Resûlullâh (s.a.v.) derhal elinin kesilmesini emir buyurdular. (Bu sefer) Safvân: Ben onu affediyor ve bağışlıyorum, dedi. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.):

Onu bana getirmeden önce affetseydin ya! buyurdular.»

Hadîs çeşitli lafızlarla rivâyet edilmiştir. Bunların bazısında hâdisenin **Mescid-i Harâm'da** geçtiğ i, diğerlerinde **Medîne** mescidinde uyurken vukû bulduğ u kaydediliyor.

Hadîs-i Şerîf, bir malı sâhibi muhâfaza ederse kilidli bir yerde bulundurmasa bile o malı çalan hırsızın eli kesileceğ ine delîldir. **İmâm Şâfiî «Safvân'ın** cübbesi, üzerine yatmasıyla muhâfaza olunmuştu» diyor. **Şâfiî, Hanefî ve Mâlikîler'in** mezhebi budur. «**Nihâyetü'l-Müctehid**»nâm eserde şöyle deniliyor: «Uyuyan bir kimse bir şey i kendine yastık yapsa **Safvân'ın** cübbesi kıssasında vârid olduğ u vecihle bu iş i o şey i muhâfaza sayılır.»

Hanefîler'in «*el-Kenz*» adlı kitabında dahî şu satırlar mevcûddur: «Bir kimse mescidde sahibinin yanından bir malını çalsa her ne kadar duvarla çevrilmiş olmasa bile yine eli kesilir.»

Muhâfazayı şart koşanlar muhâfazanın neden ibâret olacağına ihtilâf etmişlerdir. **Şâfiîler**'le **Malikîler**'e göre her malın kendine mahsûs muhâfazası vardır. Meselâ hayvanların ağılı, altın ve gümüşe mahfaza olmaz. **Hanefîler**'le diğer bazı **ulemâya** göre içerisinde bir mal muhâfaza edilen şey, başkasına mahfazadır. Çünkü mahfaza: girenin girmesine, çıkanın çıkmasına mâni olmak için kullanılan şeydir. Böyle olmazsa ona ne lugaten ne de şer'an mahfaza denilemez. **Ka'be-i Muazzama** ile sâir câmiler, içlerinde bulunan kendi âlât ve edevâtına mahfazadırlar.

Kabrin kefen için mahfaza sayılıp sayılamayacağına dahî ihtilâf etmişlerdir. **Şâfiîler**'le **Malikîler**'e ve diğer bazı **ulemâya** göre mahfaza sayılır ve kefen soyan hırsızın eli kesilir. **Hz. Ali** ve **Hz. Âişe** (r. anhumâ) ile *Sevrî* ve *İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe*'ye göre kabir mahfaza sayılamaz; kefen soyanın da eli kesilmez.

Beytü'l-mâl'den çalan hırsız hakkında da ihtilâf vardır. **Hanefîler**'le **Şâfiîler**'e ve diğer bazı **ulemâya** göre Beytü'l-mâl'den bir şey çalan hırsızın eli kesilmez. Bir rivâyette **Hz. Ömer** (r.a.)'a göre eli kesilir. *İmâm Mâlik*'in mezhebi de budur.

Ordunun düşmandan aldığı ganîmet mallarından çalanın ise bilittifâk eli kesilmez. Bu mes'eledde, o harbe iştirâk etmekle etmemenin dahî farkı yoktur. Çünkü olabilir kendisine o ganîmetten bir ihsân payı ayrılır da ganîmete o da iştirâk eder.

(۱۰۶۰/۱۲۶۴) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ "جِيءَ بِسَارِقٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : أَقْتُلُوهُ فَقَالُوا : إِنَّمَا سَرَقَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ : أَقْطَعُوهُ فَقُطِعَ ثُمَّ جِيءَ بِهِ الثَّانِيَةَ فَقَالَ : أَقْتُلُوهُ فَذَكَرَ مِثْلَهُ ثُمَّ جِيءَ بِهِ الثَّالِثَةَ فَذَكَرَ مِثْلَهُ ثُمَّ جِيءَ بِهِ الرَّابِعَةَ كَذَلِكَ ثُمَّ جِيءَ الْخَامِسَةَ فَقَالَ : أَقْتُلُوهُ" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَاسْتَكْرَهُ وَأَخْرَجَ مِنْ حَدِيثِ الْحَارِثِ بْنِ حَاطِبٍ نَحْوَهُ.

1264/1060 «Câbir radiyallâhü *anh*'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Peygamber sallalâhü aleyhi ve sellem'e bir hırsız getirdiler. Efendimiz:

Onu öldürün! buyurdular. Bunun üzerine Ashâb:

Yâ Resûlallâh! Bu adam sadece hırsızlık etmiştir; dediler.
Resûlullâh sallalâhü aleyhi ve sellem:

Onun elini kesin! dedi ve hemen kesildi. Sonra o adamı tekrar getirdiler. Resûlullâh sallalâhü aleyhi ve sellem:

Onu öldürün! buyurdular. (Râvî) vak'anın evvelki gibi olduğunu anlattı. Sonra o adamı üçüncü defa getirdiler. Râvî vak'anın yine evvelki gibi olduğunu anlattı. Sonra adamı dördüncü defa aynı minval üzere getirdiler. Bilâhare beşinci defa getirdiler. Resûlullâh sallalâhü aleyhi ve sellem:

Onu öldürün; buyurdular.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Nesâî** tahrîc etmişler; fakat **Nesâî** onu münker saymış; ve **el-Hâris b. Hatîb**'den bu hadîsin bir benzerini tahrîc etmiştir. Şâfiî beşinci defada katletmenin neshedildiğini söylemiştir.

Hadîsin **Ebû Dâvud** ile **Nesâî** tarafından ittifâkla tahrîc edilen ilk kısmının tamâmı şöyledir:

« قَالَ جَابِرٌ: فَأَنْطَلَقْنَا بِهِ فَقَتَلْنَاهُ ثُمَّ اجْتَرَزْنَاهُ فَأَلْقَيْنَاهُ فِي بئرٍ وَرَمَيْنَا عَلَيْهِ الْجِجَارَةَ »

«Câbir demiştir ki: Bunun üzerine adamı götürdük ve öldürdük. Sonra onu sürükleyerek bir kuyuya attık; üzerine de taşları attık.»

Nesâî: «Bu hadîs münkerdir. *Mus'ab b. Sâbit* hadîsde râvî değildir.» demiştir. Lâkin yine **Nesâî**'nin *el-Hâris*'den tahrîc ettiği hadîs buna şâhiddir; diyorlar. *Hâris* hadîsini *Hâkim* ile *Ebû Nuaym* de tahrîc etmişlerdir. Fakat *İbn-i Abdilberr*: «Katil hadîsi münkerdir; aslı yoktur» demiştir. *İbn-i Abdilberr*, *Şâfiî*'nin nesih iddiâsını te'yîd için: «Bu husûsda ehl-i ilim arasında ihtilâf yoktur» demiştir.

Bazıları, bunu nesheden:

« لَا يَجُزُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا بِإِحْدَى ثَلَاثٍ ... »

«Müslüman bir kimsenin kanı ancak üç şeyden biri ile helâl olur...» hadîsidir; diyorlar. Bu hadîs yukarıda geçmiştir.

Nesâî'nin rivâyetinde: «**Adam, ellerini ve ayaklarını kesdikten sonra, Hz. Ebû Bekir zamanında beşinci defa tekrar hırsızlık etti. Bunun üzerine Ebû Bekir: Resûlullâh (s.a.v.), bunu öldürün; dediği zaman onun hâlini pek âlâ bilirmiş; dedi. Sonra onu Kureyş'den bir takım gençlere verdi ve: Bunu öldürün; dedi. Onlar da hemen öldürdüler**» denilmektedir.

Nesâî «Bu bâb da hiç bir sahîh hadîs bilmem» diyor.

Hadîs, dört defa hırsızlık eden bir kimsenin bütün el ve ayaklarının kesileceğine; beşinci defa yine çalarsa artık öldürüleceğine delâlet ediyor.

İlk hırsızlıkta, hırsızın bilicmâ sağ eli kesilir. **İbn-i Mes'ûd** (r.a.) hazretlerinin âyet-i kerîme'yi: «فَاقْطَعُوا أَيْمَانَهُمَا»

«**Hırsızlık yapan erkek ve kadının sağ ellerini kesin**» diye okuması âyetteki mücmel hükmü beyân etmiştir.

İkinci defa çalarsa **ekser-i ulemâya** göre sol ayağı kesilir. Çünkü **sahâbe-i kirâm** böyle yapmışlardır. *Tâvûs* 'a göre sol el kesilir; zîrâ sağ ele en yakın odur.

Üçüncü defada sol el, dördüncüde sağ ayak kesilir. Ancak bu cihet ittifâkî değil, **Şâfiîler**'le **Mâlikîler**'e göredir. Delîlleri *Dâre Kutnî*'nin **Hz. Ebû Hüreyre**'den tahrîc ettiği şu hadîsdir:

«أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : فِي السَّارِقِ إِنْ سَرَقَ : فَاقْطَعُوا يَدَهُ ثُمَّ إِنْ سَرَقَ فَاقْطَعُوا رِجْلَهُ ثُمَّ إِنْ سَرَقَ فَاقْطَعُوا يَدَهُ ثُمَّ إِنْ سَرَقَ فَاقْطَعُوا رِجْلَهُ»

«**Peygamber sallalâhü aleyhi ve sellem hırsız hakkında:**

Eğer çalarsa hemen elini kesin, sonra tekrar çalarsa ayağını kesin; sonra yine çalarsa elini kesin; sonra yine çalarsa ayağını kesin; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsin isnâdında *Vâkîdî* vardır. Aynı hadîsi *İmâm Şâfiî* başka bir yolla **Hz. Ebû Hüreyre**'den merfû olarak rivâyet etmiştir.

Hanefiler'le diğer bir takım **ulemâya** göre üçüncü defada artık hırsızın eli veya ayağı kesilmeyip sadece hapsedilir. Delîlleri *Beyhaki*'nin **Hz. Ali** (r.a.)'dan rivâyet ettiği hadîsdir. **Hz. Ali** (r.a.) bir eli ve bir ayağı kesildiği halde tekrar hırsızlık eden biri hakkında kendisine: Bunun sol elini kes; denildiği zaman: «بَئِي شَيْءٌ يَتَمَسَّحُ وَبَئِي شَيْءٌ يَأْكُلُ»

(Onu da kesersem) bu adam ne ile silinir; ne ile yer? demiş; ayağı hakkında dahî:

«أَقْطَعُ رِجْلَهُ ؟ عَلَى أَيْ شَيْءٍ يَمْشِي ؟ إِنِّي لَأَسْتَحِي مِنْ اللَّهِ ثُمَّ ضَرْبُهُ وَخِلْدٌ فِي السَّجْنِ»

Ayağını mı keseyim? Sonra ne üzerinde yürür? Gerçekten ben Allâh'dan utanırım» demiş; sonra hırsıza dayak vurarak kendisini ebedî hapse atmıştır.

El ve ayağın nereden kesileceğine gelince: El, bilekten yani el ile kolu birleştiren mafsaldan kesilir. Çünkü en azından el buna denilir. *Dâre Kutnî*'nin tahrîc ettiği **Amr b. Şuayb** hadîsinden anlaşıldığına göre

Peygamber (s.a.v.) dahî kendisine arzedilen bir hırsızın elini bilekten kesmiştir. Bu bâbda müteaddid hadîsler vardır.

İmâmiye tâifesi ile bir rivâyette **Hz. Ali (r.a.)**'a göre parmakların kökünden kesilir. Fakat parmakları kesilen bir kimseye ne lügaten ne de örfen eli kesik denilmediğinden bu kavil reddedilmiştir. **Hz. Ali (r.a.)**'dan bu bâbda rivâyetler muhtelifdir. Hattâ hırsızın küçük parmağından orta parmağına kadar üç parmağını kestiği bile rivâyet edilmiştir.

Zührî ile **Hâricîler**'e göre tâ omuzdan bütün kol kesilir. Çünkü Araplarca hakikatte el budur.

Ayak dahî topuktaki mafsaldan kesilir. **Hz. Ali (r.a.)**'dan bir rivâyete göre kendisi ayağı yarıdan yani ayağının üzerinde biraz yan tarafına düşen kuş yumurtası şeklindeki tümsekden kesermiş. **İmâmiye** tâifesinin mezhebi budur.

Fâide : İmâm Ahmed b. Hanbel ile Ebû Dâvud, Atâ tarîkıyle **Hz. Âişe (r.anhâ)**'dan şu hadîsi tahrîc etmişlerdir:

« عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهَا : وَقَدْ دَعَتْ عَلَى سَرِقٍ سَرَقَهَا وَلَحَقَهَا لَا تُسَبِّحُنِي عَنْهُ بِدُعَائِكَ عَلَيْهِ »

«**Peygamber sallalâhü aleyhi ve sellem** hırsızın biri çarşafını çaldığı zaman ona bedduâ eden **Âişe**'ye:

Ona bedduâ etmenle onun günahını hafifletme; buyurmuşlardır.»

Bu hadîs mazlûmun bedduâsı zâlimin günâhını hafifleteceğine delildir.

İmâm Ahmed, *Kitâbü'z-Zühhd*'ünde **Hz. Ömer b. Abdilazîz**'den şunu rivâyet eder:

«**Ömer b. Abdilazîz:** Duydum ki: Bir adam bir zulüm yaparsa mazlûm zâlime söğmeye ve onun günahını azaltmaya devam ede ede nihâyet ondan hakkını alır da zâlim ondan daha fazîletli bile olurmuş, demiştir.»

بَابُ حَدِّ الشَّارِبِ وَبَيَانِ الْمُسْكِرِ

SARHOŞUN HADDİ VE SARHOŞ EDİCİ ŞEYLERİN BEYÂNI

Sarhoşa vurulan hadde **hadd-i şürb** derler ki, keyfiyet itibârı ile hadd-i zinâya, kemmiyyet itibârı ile de hadd-i kazfe benzer. Yani zinâ haddinde olduğu gibi bunda da hadd vurulacak şahsın elbisesi çıkarılır ve sopa vücûdunun muhtelif yerlerine vurulur. Hadd-i şürbün sayısı hür hakkında seksen; köle hakkında kırktır.

Sâir hudûdu şer'îye gibi bu da men ve zecir için meşrû olmuştur. Çünkü insanlar arasında öyleleri vardır ki, bunları düştükleri vâdî-i helâktan ne akıl kurtarabilir ne de kötü fiillerine nakil mâni olabilir. Din ve diyânetleri kendilerine mâni olacak derecede kuvvet bulmamıştır. İşte böylelerini men etmek için bu gibi şer'î mâniler meşrû olmuştur.

Hadd-i şürbün vâcib olmasında esâs, aşağıdaki hadîslerdir:

(١٠٦١/١٢٦٧) - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَجَلَدَهُ بِعَرِيدَتَيْنِ نَحْوَ أَرْبَعِينَ قَالَ: وَفَعَلَهُ أَبُو بَكْرٍ فَلَمَّا كَانَ عُمَرُ اسْتَشَارَ النَّاسَ فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: أَخَفُّ الْحُدُودِ ثَمَانُونَ فَأَمَرَ بِهِ عُمَرُ وَلِمُسْلِمٍ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فِي قِصَّةِ الْوَلِيدِ بْنِ عُقْبَةَ: "جَلَدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعِينَ وَجَلَدَ أَبُو بَكْرٍ أَرْبَعِينَ وَجَلَدَ عُمَرُ ثَمَانِينَ وَكُلُّ سُنَّةٍ وَهَذَا أَحَبُّ إِلَيَّ" وَفِي الْحَدِيثِ: "أَنَّ رَجُلًا شَهِدَ عَلَيْهِ أَنَّهُ رَأَى يَتَقَيُّ الْخَمْرَ فَقَالَ عُثْمَانُ: إِنَّهُ لَمْ يَتَقَيَّهَا حَتَّى شَرِبَهَا"

1266/1061 «Enes b. Mâlik radiyallâhü anh'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber sallalâhü aleyhi ve sellem'e şarab içmiş bir adam getirmişler.

Resûlullâh sallalâhü aleyhi ve sellem ona iki hurma dalı ile kırk kadar sopa vurmuş. Enes demiştir ki: Bunu Ebû Bekir de yaptı. Ömer halife olunca halk ile istişâre etti. Bunun üzerine Abdurrahman b. Avf:

Hudûdun en hafifi seksen (değnek) dir; dedi.

Ömer de onu emretti.»

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. **Müslim**'in **Velîd b. Ukbe** kıssası hakkında **Ali**'den rivâyet ettiği hadîsde «**Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem kırk değnek hadd vurdu; Ebû Bekir de kırk değnek vurdu. Ömer seksen değnek vurdu; (bunların) hepsi sünnettir. Bu ben-ce daha makbûldür**» denilmektedir. Bu hadîsde «**Bir adam Velîd'i şarap kusarken gördüğüne şehâdet etti. Bunun üzerine Osman: Şüphesiz ki, bu adam onu içmeden kusmamıştır; dedi**» cümlesi de vardır.

Hamr: Üzüm şirasından olan şaraptır. Kelime hem müzekker hem müennes olarak kullanılır. Bütün memnû içkilerin esâsını teşkil ettiği için buna «**ümmü'l-habâis**» yani «pis şeylerin anası» derler.

Hadîs-i Şerîf aşağıdaki meseleleri ihtivâ ediyor:

1 - Üzüm suyundan yapılan içkiye bilicmâ hamr denilir. Fakat hurma şırası gibi şeyler de sarhoşluk verirse birçokları onlara da hamr derler. Yalnız **ulemâ** bu itlâkın hakikat olup olmadığında ihtilâf etmişlerdir.

Kâmûs sâhibi: «Umûm (yani her içkiye hamr itlâkı) esahdır. Çünkü şarap Medîne'de haram kılındı; hâlbuki o zaman Medîne'de üzüm şarabı yoktu; yalnız hurma ve hurma kuruğu şarabı vardı» diyor. **Kâmûs** sahibinin bu sözünden: şarap kelimesi her içki hakkında hakikat olarak kullanılır; demek istediği anlaşılıyor.

Şaraba niçin hamr denildiği de ihtilâflıdır. Bazılarına göre akli örttüğü için hamr denilmiştir. Bu takdîrde kelime ism-i fâil mânâsına gelir. Yani hamr akli örten içki demek olur. Bazıları: «şaraba hamr denilmesi, şarap olması için örtüldüğündendir» derler. Bu takdire göre kelime ism-i mef'ûl mânâsına gelir ve hamr: örtülmek sûretiyle yapılan içki; demek olur. Bir takımları: «hamr muhâmereden alınmıştır. Muhâmere ise karıştırmak demektir. Şarap akli karıştırdığı için ona bu isim verilmiştir» diyor. Diğerleri ise: «Bu kelime bırakmak mânâsından alınmıştır. Çünkü şarap kıvamını buluncaya kadar kendi haline bırakılır.» mütâleasında bulunmuşlardır. Hattâ: «Bu mânâların hepsi şarapta vardır; binâenaleyh hamr kelimesi bunların hepsinden alınmıştır» diyenler bile olmuştur. **İbn-i Abdilberr:** «En iyisi, bu mânâların hepsi şarapta mevcûddur; demektir. Zîrâ şarap tâ kıvâmını bulup sâkinleşinceye kadar terkedilir. İçildiği vakit ise akla galebe çalacak derecede onu karıştırır ve örter» diyor.

Elhâsıl hamr: kükremiş üzüm şırasıdır. Onun hakikati bilicmâ budur. Yalnız köpüğünü atmış olması ekseriyete göre şart değil İmâm-ı A'zam'a göre şarttır.

Bazılarına göre her içkiye şarap denilebilir. Bu, lügatte kıyas yapmak olsada yine câizdir. Fakat **ekser-i ulemâya** göre hakikat olarak her içkiye şarap denilemez. Çünkü kıyâs ile lügat sâbit olamaz; ancak mecâzen sâir içkilere de şarap denilebilir. **Hanefiler**'in mezhebi budur. Hattâ «*el-Hidâye*» nâm eserde şöyle denilmektedir: «Bize göre şarap üzümünden sıkılan şıranın şiddetlenmiştir. Lugatçılarla ehl-i ilim arasında ma'rûf olan da budur».

Hattâbî, «*Hidâye*» sâhibinin bu sözlerini redd için birçok şeyler söylemiş; ez-cümle şöyle demiştir: «Bir kavim zannetti ki Araplar şarabın yalnız üzümünden yapıldığını biliyor. Bunlara cevâben şöyle de denilir: Şüphesiz ki üzümünden başka bir şeyden yapılan içkiye hamr diyen sahâbe fasîh Araplardandılar. Eğer bu isim sahîh olmasa idi onu söylemezlerdi».

Kurtubî ise sözü büsbütün uzatmış ve şunları söylemiştir: «Enes ve başkalarından rivâyet edilen hadisler hem sahîh hem de çok olmaları dolayısıyla “şarap üzümünden başka bir şeyden olmaz; başka şeyden yapılan içkiye şarap demezler, hamr ismi de ona şâmil değildir” diyen **Küfeler**'in mezhebini ibtâl eder. Bu söz Arap dilinde, sahîh sünnete ve **sahâbenin** anlayışına aykırıdır. Çünkü şarabın haram kılındığını bildiren âyet nâzil olunca **Sahâbe** şaraptan sakınma emrinden her sarhoş edici içkiyi anladılar; üzümünden yapılanla yapılmayan arasında fark görmediler. Bilâkis kendileri ehl-i lisân oldukları halde üzümünden başka bir şeyden yapılan içkiyi de haram bildiler. **Kur'an** onların dili ile inmişti. Eğer bu mes'eledede bir tereddüdleri olsaydı şarapları dökmez tevakkuf ederler; haramın hakikatini tafsîlatı ile anarlardı».

San'ânî de şunları kaydediyor: « Şarabın haram kılındığını bildiren âyet nâzil olduğu zaman şarabın beş şeyden ibâret bulunduğunu ifâde eden **Ömer** hadîsi ileride gelecektir. **Ömer** de ehl-i lisândandır. Vâkiâ bu hadîsle haram kılınan içkileri beyân etmek istemiş olması lügat mânâsını kasdetmemesi de bir ihtimâl ise de doğrusu budur. Çünkü **Ömer** bunu ahkâm-ı şer'iyyeyi beyân sâdedinde söylemiştir. İhtimâl **hamr** ismi, bu içki nev'ine şer'î bir ad olmak üzere verilmiştir. Bu takdîrde bir hakikat-i şer'iyye olur. **Müslim**'in **İbn-i Ömer**'den tahrîc ettiği:

« أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ خَمْرٍ حَرَامٌ »

“Peygamber (s.a.v.): Her sarhoş eden şey şaraptır. Her şarap da haramdır; buyurdu” hadîsi de buna delâlet eder.» **San'ânî** devâmla diyor ki: «**Hattâbî** az yukarıda geçen sözlerini unutarak şunları kaydetmiştir: Şarabın haram kılınması hakkındaki âyet indiği zaman hamr'ın

mânâsı muhâtablar için mechûl bulunduğundan bu kelimenin mânâsı: her sarhoşluk veren içki; diye beyân edilmiştir. Böylece hamr kelimesi salât, zekât ve sâire gibi şer'î hakikatlerden olmuş olur... Hâlbuki bu iddiâlar zayıftır. Çünkü şarap, Araplar arasında en meşhûr içkilerden biri idi. Onun adı her şeyden meşhûrdu. Arapların şarap hakkındaki şiirleri saymakla bitmez. Namaz ve zekât gibi şeyler öyle değildi. Araplar içkilere çeşidlerine göre ad verirlerdi. Meselâ tatlı şaraba «mezze» derlerdi...»

Şarâbla sâir içkiler arasında **Hanefiler**'e göre hüküm itibâniyle fark vardır. Şarabın bir damlası bile hadd icâbeder; fakat öteki içkilerden sarhoş olmadıkça hadd lâzım gelmez. **Şâfiîler**'le **Mâlikîler**'e göre sarhoşluk veren her şey şaraptır.

2 - Hadîsimiz şarap içene hadd-i şer'î vurulacağına delâlet ediyor. Bu bâbda **icmâ'-ı sahâbe** vardır. Haddin hurma dalı ile vurulacağına da delildir. Ancak bu iş için hurma dalının mutlaka şer'ân ta'yîn edilmiş bir âlet olup olmadığı ihtilâfıdır. Çeşitli kaviller içinde en şâyân-ı kabûl görüleni hurmadan başka ağaçlardan yapılan sopa ile vurmanın da câiz olmasıdır. Hattâ ayakkabı ve yumruk gibi şeylerle bile câizdir. *Müslim* şerhinde: «Ulemâ hurma dalları ayakkabıları ve elbise kenarları ile iktifâ ederek hadd vurmanın câiz olduğuna icmâ ettiler» dedikten sonra: «Esah olan kırbaçla câiz olmasıdır» denilmektedir. Musannıf: müteahhirîn **ulemâ**dan bazılarının, kırbacı zorbalara, elbise kenarıyla ayakkabıyı zâiflere tahsis ettiklerini bunlardan mâadâlarına neye lâayık iseler onunla vurulacağına kâil olduklarını söylemiştir.

Hadîsimizde sopa adedinin kırk olduğu bildiriliyor. *Beyhakî* ile *İmâm Ahmed b. Hanbel*'in tahrîc ettikleri şu hadîs dahî aynı hükmü te'yîd etmektedir: « فَأَمَرَ قَرِينَا مِنْ عَشْرِينَ رَجُلًا فَجَلَدَهُ كُلُّ وَاحِدٍ جَلْدَتَيْنِ بِالْجَرِيدِ وَالنَّعَالِ » **«Bunun üzerine yirmiye yakın adama emrederek her biri ona hurma dalları ve ayakkabılarıyla ikişer dayak vurdular.»** Musannıf diyor ki: işte bu hadîs ihtilâf olunan şeyleri bir yere topluyor; sopa adedinin kırk olduğunu ve kırk sopanın iki hurma dalı ile vurulmadığını gösteriyor.

3 - **Hz. Ömer** (r.a.)'ın halk ile istişârede bulunmasının sebebi, *Ebû Dâvud* ile *Nesâî*'nin tahrîc ettikleri bir rivâyete göre: **Hâlid b. Velîd**'in **Ömer** (r.a.)'a **«Halk şaraba düştü. Cezâyı hiçe sayıyorlar»** diye yazması olmuştur. **Ömer** (r.a.)'ın yanında **Ensâr** ve **Muhâcirler** bulunuyormuş. Mes'eleyi onlara sormuş. Hepsî seksen değnek vurmasına ittîfâk etmişler.

İmâm Mâlik «el-Muvatta'»da *Sevr b. Yezîd*'den şu hadîsi tahrîc etmiştir:
«أَنَّ عُمَرَ اسْتَشَارَ فِي الْخَمْرِ فَقَالَ لَهُ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : نَرَى أَنَّ تَجْلِدَهُ ثَمَانِينَ
فَإِنَّهُ إِذَا شَرِبَ سَكِرَ وَإِذَا سَكِرَ هَذَى وَإِذَا هَذَى افْتَرَى فَجَلَدَ عُمَرُ فِي الْخَمْرِ ثَمَانِينَ»

«Ömer, şarap hakkında istişârede bulunmuş. Ali b. Ebî Tâlib Ömer'e:

Buna seksen değnek vurulması kanâatindeyiz. Çünkü bu adam içerse sarhoş olur; sarhoş olursa saçmalamağa başlar. Saçmaladı mı iftirâ eder; demiş. Bunun üzerine Ömer şarap içene seksen değnek vurmağa başlamıştır». Bu hadîse dahî: «mu'daldır» diyerek itirâz edenler olmuş, hattâ *İbn-i Hazm-i Zâhirî* onu inkâr bile etmişse de bâbımız hadîsinin *Müslim*'in rivâyet ettiği son kısmı bu hadîsi te'yîd etmektedir. Şöyleki: «Hz. Osmân (r.a.), Velîd b. Ukbe şarap içtiği için kendisine dayak vurmak üzere Ali (r.a.)'a emir vermiş. O da Abdullah b. Ca'fer'e:

Şuna dayak vuruver; demiş. Abdullah dayağı vurmuş. Sopa adedi kırka varınca Osman (r.a.):

Dur! Resûlullâh (s.a.v.) kırk sopa vururdu. Ebû Bekir de kırk vururdu; Ömer ise seksen değnek vurdu. Bunların hepsi sünnettir. Ama bu Ömer'inki bana daha iyi geliyor; demiştir». Burada bazıları şu mütâlaayı ileri sürerler: Osman (r.a.) bu sözleri ile Ömer (r.a.)'ın yaptığını mutlak sûrette değil sarhoşların cür'etine karşı beğenmişti. Binâenaleyh Peygamber (s.a.v.)'in fiili dururken Hz. Osman nasıl oluyor da Ömer (r.a.)'ın yaptığını beğenebiliyor? şeklinde bir suâl varid olamaz. Çünkü onu beğenmekle beraber sopa adedi kırkı bulduktan sonra haddi durdurması o sayıdan fazla bir şey vurdurmadığına delâlet eder.

Bunlara şu cevap verilmiştir: *Sahîh-i Buhârî*'deki Abdullah b. Adiy rivâyeti ziyâde vurdurduğunu tasrîh etmektedir. Mezkûr rivâyete göre: Hz. Ali (r.a.), Velîd'e seksen değnek vurmuştur. Kissa aynı kıssadır. Şu halde *Buhârî*'nin rivâyeti tercih edilir. Demek oluyor ki, kırk değnekte haddi durdurarak Ömer (r.a.)'ın yaptığını beğendiğini söyledikten sonra hadd vurmağa devam etmiştir. Bu cevap; «iki başlı bir kırbaçla kırk defa vurmuştur; netice yine seksendir» demekden daha güzeldir.

Resûlullâh (s.a.v.)'in şarap içenlere kırk sopa vurduğunu ifâde eden rivâyetler çok ise de bunların bazısında «kırk kadar» denilmekte, bazılarında ise haddin ayakkabılar ile vurulduğu ifâde olunmaktadır. Bu ise

sahâbenin: bu iş kırk sopa ile olacak; manâsını çıkarmış olduğuna delil sayılıyor. Binâenaleyh **ulemâ** sopa adedinde ihtilâf etmişlerdir.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ile İmâm Mâlik, İmâm Ahmed ve bir kavlinde İmâm Şâfiî sarhoşa seksen dayak vurulacağına kâildirler. Delilleri, **Hz. Ömer** (r.a.) zamanında bu sayı üzerine icmâ'-ı sahâbe vâkî' olmasıdır. Meşhur kavline göre İmâm Şâfiî kırk sopa vurulacağına kâil olmuştur. *Dâvudu Zâhiri*'nin mezhebi de budur. Zîrâ fiilen **Resûlullâh (s.a.v.)**'den rivâyet edilen mikdar budur. **Ebû Bekir** zamanında dahî bu mikdar tatbîk edilmiştir.

Kitabımız hadîsinde: «**Bir adam, Velîd'i şarap kusarken gördüğüne şehâdet etti**» deniliyor. *Müslim*'dekinde ise iki kişinin şehâdet ettiği birisinin şarabı içerken diğerinin de kusarken gördüğü beyân ediliyor.

İmâm Nevevî, *Müslim Şerhi*'nde şöyle diyor: Bu hadîs Mâlik ile ona muvâfakat edenlere yani şarap kusan kimseye şarabı içenler gibi hadd vurulur; diyenlere delîldir. Bizim mezhebimize göre mücerred bunu görmekle hadd vurulmaz. Çünkü olabilir şarab olduğunu bilmeden içmiştir; yâhud kendisine zorla içirmişlerdir; yâhud daha başka haddi ıskât eden bir özrü vardır. Ama Mâlik'in delîli kuvvetlidir. Zîrâ **Sahâbe** bu hadîsde zikri geçen **Velîd b. Ukbe**'ye hadd vurulmasına ittifâk etmişlerdir...» Bu meselede **Hanefiler** de **Şâfiîler**'le beraberdirler.

(۱۰۶۲/۱۲۶۸) - وَعَنْ مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ فِي شَارِبِ الْخَمْرِ: "إِذَا شَرِبَ فَاجْلِدُوهُ ثُمَّ إِذَا شَرِبَ فَاجْلِدُوهُ ثُمَّ إِذَا شَرِبَ فَاجْلِدُوهُ ثُمَّ إِذَا شَرِبَ الرَّابِعَةَ فَاضْرِبُوا عُنُقَهُ" أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَهَذَا لَفْظُهُ وَالْأَرْبَعَةُ وَذَكَرَ التِّرْمِذِيُّ مَا يَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ مَسْسُوحٌ وَأَخْرَجَ ذَلِكَ أَبُو دَاوُدَ صَرِيحًا عَنِ الزُّهْرِيِّ .

1268/1062 «Muâviye (r.a.)'den, Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den içitmiş olmak üzere rivâyet edildiğine göre **Resûlullâh (s.a.v.)** şarap içen hakkında şöyle buyurmuştur:

İçti mi, ona hemen dayak vurun; sonra ikinci defa içerse yine kendisine dayak vurun; sonra üçüncü defa içerse kendisine yine dayak vurun; bilâhare dördüncü defa içerse artık boynunu vuruverin.

Bu hadîsi **Ahmed** tahrîc etmiştir; bu onun lafzıdır. Onu **Dörtler** de tahrîc etmişlerdir. **Tirmizî** onun mensûh olduğuna delâlet eden şeyler söylemiştir. Bunu **Ebû Dâvud**, **Zühri**'den sarâhaten tahrîc etmiştir.

Sarhoşun dördüncü defa içtiğinden mi yoksa beşinci defada mı öldürüleceği husûsunda rivâyetler muhtelifdir. **Zâhirîler**'e göre beşinci defa içen sarhoş öldürülür. *İbn-i Hazm* bu kavi üzerinde ısrâr etmiş, onu isbâta çalışmış ve mensûh olduğuna dâir icmâ bulunmadığını iddiâ eylemiştir.

Cumhûru ulemâya göre katil mensûhdur. *San'ânî cumhûr*un açık bir nâsih göstermediklerini, yalnız *Ebû Davud'un Zühri*'den rivâyetinde «**Peygamber (s.a.v.) dördüncü defada katli terketti**» denilmiş olması ile istidlâl ettiklerini, hâlbuki sözün fiilden daha kuvvetli olduğunu, ihtimâl **Peygamber (s.a.v.)** o adamı bir özürden dolayı öldürmediğini ileri sürerek **Zahirîler**'i haklı göstermeğe çalışıyor.

Bizce bu gayret yersizdir. Çünkü **cumhûru ulemâ** iddiâ ettikleri neshi isbât etmiş; nâsihi de açık olarak göstermişlerdir. Meselâ: Nesâî'nin «*Sünen-i Kübrâ*» adlı eserinde *Muhammed b. İshâk* tarîkiyle rivâyet ettiği merfû bir hadîsde şöyle denilmektedir:

« ثُمَّ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الرَّابِعَةِ فَجَلَدَهُ وَلَمْ يَقْتُلْهُ »

Sonra Peygamber (s.a.v.)'e dördüncü defa şarab içmiş bir adam getirdiler. Resûlullâh (s.a.v.) ona (tekrar) dayak vurdu; ama öldürmedi» yine *Nesai'nin* bir rivâyetinde:

« فَرَأَى الْمُسْلِمُونَ أَنَّ الْحَدَّ قَدْ وَقَعَ وَأَنَّ الْقَتْلَ قَدْ ارْتَفَعَ »

«**Bunun üzerine Müslümanlar gördüler ki, hadd tatbik edilmiş; öldürme kalkmıştır.**» denilmektedir. Aynı hadîsi *Bezzâr* «*Müsned*'inde *İbn-i İshak*'dan şu lafızlarla rivâyet etmiştir:

« أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَتَى بِالنِّعْمَانِ قَدْ شَرِبَ الْخَمْرَ ثَلَاثًا فَأَمَرَ بِهِ فَضُرِبَ فَلَمَّا كَانَ فِي الرَّابِعَةِ أَمَرَ فَجُلِدَ الْحَدَّ فَكَانَ نَسَحًا »

Peygamber (s.a.v.)'e üç defa şarap içen Nu'mân'ı getirdiler: «Resûlullâh (s.a.v.) ona dayak vurulmasını emretti ve hemen dayak vuruldu. Vâktâ ki, dördüncü defa içince Resûlullâh (s.a.v.) ona hadd vurulmasını emretti ve kendisine hadd vuruldu. Bu, nesih olmuştu.»

Kitabımız hadîsinin sonunda *Ebû Davud'un Zühri*'den sarâhaten rivâyet ettiğine işâret olunan hadîs de şudur:

« أَن النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَاجْلِدُوهُ فَإِنْ عَادَ فَاجْلِدُوهُ فَإِنْ عَادَ فِي الثَّالِثَةِ أَوْ الرَّابِعَةِ فَاقْتُلُوهُ فَأَتَى بَرَجَلٌ قَدْ شَرِبَ فَجَلَدَهُ ثُمَّ أَتَى بِهِ فَجَلَدَهُ ثُمَّ أَتَى بِهِ فَجَلَدَهُ وَرَفَعَ الْقَتْلَ وَكَانَتْ رُخْصَةً »

«Peygamber (s.a.v.):

Her kim şarap içerse ona dayak vurun. Eğer tekrar içerse yine dayak vurun. Üçüncü veya dördüncüde yine içerse artık onu öldürün; buyurdular. Derken huzûru Nebvîlerine şarap içmiş bir adam getirdiler. Resûlullâh (s.a.v.) ona dayak vurdu. Sonra o adamı tekrar getirdiler; Resûlullâh (s.a.v.) ona yine dayak vurdu; sonra yine getirdiler, ona yine dayak vurdu ve öldürme kaldırıldı. Bu bir ruhsat idi».

Bundan dolayıdır ki, İmâm Şâfiî bu nesih mes'elesi için: «Bu mes'ele ulemâ arasında ihtilâf olunmayan şeylerdendir» demiştir. Tirmizî dahî bunun gibi bir şey söylemiştir.

(١٠٦٣/١٢٦٩) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَّقِ الْوَجْهَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1269/1063 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Biriniz döğdüğü zaman yüze vurmaktan sakınsın; buyurdular.» Hadîs müttefekun aleyhidir.

Bu hadîs, hadd vururken olsun sâir zamanlarda olsun yüze darbe vurmağın helâl olmadığına delildir. Kendisine hadd-i şer'î vurulan bir kimse'nin dahî karnına ve edeb yerlerine vurulmaz. Bu bâbda İbn-i Ebî Şeybe, Hz. Ali (r.a.)'dan şu eseri tahrîc etmiştir. Ali (r.a.) cellâd'a:

« اضْرِبْ فِي أَعْضَائِهِ وَأَعْطِ كُلَّ غَضُو حَقَّهُ وَاتَّقِ وَجْهَهُ وَمَذَاقَهُ »

«Bütün uzuvlarına vur ve her uzvun hakkını ver; ama yüzüne ve edeb yerlerine vurmaktan sakın» demiştir. Aynı eseri Abdürrezâk, Said b. Mansur ve Beyhakî dahî Hz. Ali (r.a.)'dan çeşitli yollarla tahrîc etmişlerdir. Döğülen kimsenin o yerlerine vurmağın yasak edilmesi bu yerlere vurmakla hayâtı tehlikeye düşeceği içindir.

Baş vurmak ihtilâflıdır: «Vurulmaz» diyenler hayâtının tehlikeye düşüreceğini nazar-ı itibâra almışlardır. «Vurulur» diyenler ise Hz. Ali (r.a.)'ın cellâda: Başına vur; demiş olmasıyla istidlâl ederler. Hz. Ebû Bekir

(r.a.) dahî:

« اضْرَبِ الرَّأْسَ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ فِيهِ »

«**Kafaya vur; zîrâ şeytan oradadır**» demiştir. Bu hadîsi de *İbn-i Ebî Şeybe* tahrîc etmişse de zaîf ve munkatıdır.

İmâm Mâlik döğerken yalnız kafaya vurulacağına kâil olmuştur. **Hanefiler**'den *Ebû Yûsuf*'a göre de kafaya vurulabilir. Kırbacın sıfatı hakkında *İmâm Mâlik* «*el-Muvatta'*» da *Yezîd b. Eslem*'den mürsel olarak şu hadîsi tahrîc etmiştir.

« أَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَادَ أَنْ يَجْلِدَ رَجُلًا فَأَتَى بِسَوْطٍ خَلِقٍ فَقَالَ: فُزِقَ هَذَا فَأَتَى بِسَوْطٍ جَدِيدٍ فَقَالَ دُونَ هَذَا »

«**Peygamber (s.a.v.) bir adama hadd vurmak istemiş. Kendilerine eski bir kırbaç getirmişler:**

Bundan daha a'lâsını getirin! buyurmuş. Bu sefer de yeni bir kırbaç getirmişler:

Bundan daha aşağısını getirin; buyurmuşlardır.» Şu halde kırbaç yeni ile eskinin arası yani orta olacak demektir.

Râfiî, **Hz. Ali (r.a.)**'ın: «hadd kırbacı iki nevi kırbaç arasında hadd vuruşu da iki vuruş arasındadır» dediğini nakleder.

(۱۰۶۴/۱۲۷۰) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "لَا تُقَامُ الْحُدُودُ فِي الْمَسَاجِدِ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْحَاكِمُ.

1270/1064 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hudûd mecsidlerde vurulmaz; buyurdular.»

Bu hadîsi **Tirmizî** ile **Hâkim** rivâyet etmişlerdir. Onu *İbn-i Mâce* de tahrîc etmişse de rivâyet zaîfdir. Çünkü isnadında *İsmail b. Müslim-i Mekkî* vardır ki, bu zât belleyişçe zaîfdir.

Aynı hadîsi *Ebû Dâvud*, *Hâkim*, *Dâre Kutnî*, *Beyhakî* ve *İbnü's-Seken*, **Hakîm b. Hizâm**'dan rivâyet etmişlerdir. Bu isnâdda beis yoktur. Hadîsin daha başka tarîkleri de vardır ve birbirlerini takviye ederler. **Ashâb-ı Kirâm** da onunla amel etmişlerdir. *İbn-i Ebî Şeybe*'nin *Târik b. Şihab*'dan tahrîc ettiği bir hadîsde: **Hz. Ömer (r.a.)**'a hadd vurmak için bir adam getirildiği, **Ömer (r.a.)**'ın: « أَخْرَجَاهُ مِنَ الْمَسْجِدِ ثُمَّ اضْرِبَاهُ »

«**Onu mescidden çıkarın da sonra döğün**» dediği zikrediliyor. Buna benzer bir hâdis de **Hz. Ali (r.a.)**'dan rivâyet olunur.

Hanefiler'le **Hanbeliler**'e ve diğer bazı **ulemâ**ya göre mescidlerde hadd vurulmaz. Delilleri buradaki **İbn-i Abbâs** hadisidir. **İbn-i Ebî Leylâ** ile **Şa'bî**'nin mescidde hadd-i şer'î vurulmasına cevâz verdikleri rivâyet olunursa da delilleri ma'lûm değildir. **İbn-i Battâl**, **Hanefiler** tarafını kasdederek: «Mescidi tenzîh edenin kavli evlâdır» demiştir.

(۱۰۶۵/۱۲۷۱) - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "لَقَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى تَحْرِيمَ الْخَمْرِ وَمَا بِالْمَدِينَةِ شَرَابٌ يُشْرَبُ إِلَّا مِنْ تَمْرٍ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1271/1065 «Enes radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demmiştir ki: Gerçekten Allâh şarabın haram kıldığını bildiren âyeti indirdiği zaman Medîne'de hurma şarabından başka içilen bir içki yoktu». Bu hadisi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, **tahrîm** âyeti indiği zaman hurma şirasından yapılan içkiye şarap denildiğini gösteriyor. Buna binâen **eimme-i selâse** denilen üç mezhebin imâmılarına göre sarhoşluk veren her içki şaraptır ve üzüm şirasından yapılan şarap ile sâir içkiler arasında hüküm itibarıyla bir fark yoktur. Her hangi birinden az bir mikdar da içilse hadd vurmak icâbeder.

Hanefiler'e göre ise yukarıda da görüldüğü vecihle hamr denilen şarabın hükmü diğer içkilerden farklıdır. Zâten onlarca, her içkiye şarap denilemez. Hâl böyle olunca bittabi hükümleri de bir değildir. Şarabın bir damlasını içmek bile haddi icâb eder; fakat sâir içkiler öyle değildir. Onlar ancak sarhoş edecek mikdar içilirse haddi icâbeder.

Hanefiler'e göre sâir içkilere şâri' tarafından şarap denilmesi hakikat değil mecâzdır ve bir teşbîh-i belîğden ibârettir. Meselâ: «Her sarhoşluk veren içki şaraptır» hadîsinin mânâsı: «Her sarhoşluk veren içki hüküm itibarı ile şarap gibidir» demektir. Diğer hadîslerin mânâları da böyledir. Teşbîhde vech-i şebihin her sîfata âmm ve şâmil olması lâzım gelmez. Binâenaleyh sâir içkileri şaraba benzetmekle şarap hükmünün tamamıyla onları da verilmesi icâbetmez.

(۱۰۶۶/۱۲۷۲) - وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ وَهِيَ مِنْ خَمْسَةٍ: مِنَ الْعَنْبِ وَالتَّمْرِ وَالْعَسَلِ وَالْجَنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالْخَمْرُ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1272/1066 «Ömer radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur.

Demiştir ki: Şarabın haram kılınması (bâbındaki âyet) şarap beş şeyden yapılırken indi: üzümnden, hurmadan, baldan, buğdaydan ve arpadan. Hamır: akli karıştıran her şeydir».

Hadis **müttefekun aleyh**dir.

Bu hadîsi **Üçler** de tahrîc etmişlerdir. Hadîs-i Şerîf, **Enes** hadîsine muâriz değildir. Çünkü **Enes** hadîsi ile o zaman Medîne’de içilmekte olan içkiler haber verilmiştir. Hz. Ömer hadîsinde ise Medîne kaydı yoktur; o mutlak sûrette o zaman içilen içkileri haber vermektedir.

«**Hamır: akli karıştıran her şeydir**» ifâdesi tesmiyenin vechine yâni hamra niçin hamr denildiğine işârettir.

(۱۰۶۷/۱۲۷۳) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ، وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ» أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ

1273/1067 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her sarhoş eden içki şaraptır; her sarhoş eden içki de haramdır; buyurmuşlardır.» Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Bu dahî yukarıki hadîs gibi her sarhoş eden içkiye şarap denilebileceğine delâlet ediyord.

«**Her sarhoş eden içki haramdır**» ifâdesi içkilerin hepsine, yani gerek üzüm şirasından, gerekse sair meyve ve hubûbâtta yapılan bütün içkilere âmm ve şâmil ve bunların hepsinin haram olduğuna delildir. Yalnız «sarhoş eden» ta’bîrinden murâd sarhoş eden mikdar mıdır; yoksa az veya çok mutlak sûrette içmesi haram demek midir? Bu cihet **ulemâ** arasında ihtilâfıdır. **Sahâbe-i kirâm**ın cumhûru ile **İmâm Mâlik**, **İmâm Şâfiî**, **İmâm Ahmed b. Hanbel** ve diğer birçok zevât, çok içildiği zaman sarhoşluk veren içkinin azının içilmesi de haram olduğuna kâildirler. Delilleri bu hadîsle bundan sonra gelecek olan **Câbir** hadîsidir. Bunlar **Ebû Davud**’un **H. Âişe (r.anhâ)**’dan tahrîc ettiği şu hadîs ile de istidlâl ederler:

«كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ وَمَا أَشْكُرُ مِنْهُ الْفَرْقُ قَبْلَهُ الْكَفِّ مِنْهُ حَرَامٌ»

«**Her sarhoş eden şey haramdır. Bir fark içildiği zaman sarhoş eden içkiden ise avuç dolusu içmek haramdır.**» **İbn-i Hibbân** ile **Tahâvî**’nin tahrîc ettikleri **Sa’d b Ebî Vakkâs** hadîsi dahî onlara delildir. Hadîs şudur:

«أَنَّ اللَّهَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَنَهَاكُمْ عَنْ قَلِيلٍ مَا أَشْكُرُ كَثِيرُهُ»

«**Peygamber (s.a.v.): Sizi, çoğu sarhoşluk veren şeyin azından da nehyediyorum.**» buyurdular. Bu mânâda hadisler çoktur; fakat hiç biri isnâdî bâbında söz edilmekten hâlî kalmamıştır. Şu var ki bunlar birbirlerini takviye ederler. Hattâ *Ebû Muzaffer Sem'ânî*: «Bu husûsda haberler çoktur. Bu haberlerin dışına çıkmağa kimseye müsâade yoktur» demiştir.

Hanefiler'den *İmâm Muhammed*'in şarap vesâire içkiler hakkındaki kavli hemen hemen **eimme-i selâse** denilen üç mezheb imâmlarının kavli gibidir. *İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe* ise gerek şarap ve gerekse sâir içkiler hakkında tafsîlât vermiştir. Ona göre şarap: kükreyip köpürdükten sonra köpüğünü atan üzüm şırasdır. *İmâm Ebû Yûsuf*'la *İmâm Muhammed*'e göre de öyle ise de onlara göre köpüğünü atması şart değildir; kükredi mi şarap olmuştur. Hanefiyye imâmları bilhâssa şarap üzerinde on noktadan söz etmişlerdir. Bu on nokta şunlardır.

1 - Şarabın mâhiyeti sarhoşluk veren üzüm şırasdır. Hamr yani şarap ismi, lisân âlimlerinin ittifâkıyla yalnız bu içkiye verilmiştir. Sâir içkilerin adları da başka, hükümleri de şaraptan farklıdır. Meselâ şarabın haram olduğu kat'î delîl ile diğerlerinin ise zannî delîl ile sâbittir.

2 - Şarap ismi verilebilmek için kükreyen şıranın köpüğünü atması *İmâm-ı A'zam*'a göre şart; **İmâmeyn**'e göre şart değildir. Nitekim az yukarıda görmüştük.

3 - Şarabın aynı yani kendisi haramdır. O sarhoşluk vermekle illetlendirilemez. Vâkiâ bazı kimseler: şarabın kendisi değil, sarhoş eden mikdarı haramdır, demişlerse de bu söz doğrudan doğruya âyeti inkâr mânâsına geldiğinden **Hanefiyye** imâmları buna kâil olanların küfrüne hükmetmişlerdir. Çünkü **Teâlâ Hazretleri** şarap için «**rics**» demiştir.

Rics: Aynı haram olan şeydir. **Peygamber (s.a.v.)**'in şarabı haram kıldığına dâir vârid olan hadisler ise tevâtür derecesini bulmuştur. Bu husûsda **icmâ-ı ümmet** de vardır. Bir de şarapta sâir içkilerde bulunmayan bir hâssa vardır ki, o da azı çoğunu da'vet etmesi yani azıcık içildi mi arkasından daha fazla içmeye heves gelmesidir.

4 - Şarap bevil gibi necâset-i galîzadır. Zîrâ hükmü, kat'î delîllerle sâbit olmuştur.

5 - Şarabı helâl itikâd eden kat'î delili inkâr ettiği için dinden çıkar.

6 - Müslüman hakkında şarabın hiç bir malî kıymeti yoktur. Çünkü ona kıymet takdîr etmek ona bir mevki ve şeref tanımak demektir. Hâlbuki **Allâhü Teâlâ** onu necâset addetmekle kıymetini hiçe indirmiştir.

7 - Şarabdan hiç bir sûretle faydalanmak helâl değildir. Zîrâ ondan kaçınmak emrolunmuştur. Ondan istifâdeye kalkışmak ise ona yaklaşmak demektir.

8 - Şarabın bir damlasını bile içene hadd vurulur.

9 - Şarabı kaynatmak dahi te'sîr etmez. O yine haramdır.

10 - **Hanefiler**'e göre: şaraptan sirke yapılabilir.

Sâir sarhoşluk veren içkilere gelince: Onlar da haramdırlar. Ancak bazı hükümlerle şaraptan ayrılırlar. Yani onların harâmlık derecesi şaraptan biraz aşağıdır. Tafsîlât fıkıh kitaplarındadır.

İçkiler hakkında **Resûlullâh (s.a.v.)** ile **Ashâb-ı Kirâm**'ından muhtelif eserler vârid olmuştur. Bu eserlerde isimleri geçen içkiler: tilâ, bâzak, bît', ci'a, mizir, seker, fadîh ve sükrûke gibi şeylerdir.

Tilâ: Üçte birinden biraz fazla kalıncaya kadar kaynatılan üzüm şırasıdır. Yani kaynaya kaynaya üçte ikisine yakın kısmı buhar olmuştur. Bâzak da bunun farsçasıdır; kelimenin fârisîce aslı bâdedir. Doğrudan doğruya şaraba dahî bâde diyenler vardır.

Beyhakî'nin **İbn-i Abbâs (r.a.)**'dan tahrîc ettiği bir hadîse göre: **İbn-i Abbâs (r.a.)**'a bir kavim gelerek tilâ'nın hükmünü sormuşlar. **İbni Abbâs (r.a.)** kendilerine:

Sizin bu tilâ dediğiniz şey nedir? diye sormuş ve: «**Bana bir şey sorduğunuz zaman onu iyice açıklayın**» demiş. Bunun üzerine o kavim:

Tilâ üzümü sıkarak suyunu kaynatmak ve sonra onu küplere koymaktır; demişler:

Küpler nedir? diye sormuş:

Katranlı küpler; demişler:

Ziftli mi? diye sormuş:

Evet; demişler. İbn-i Abbâs (r.a.) cevaben:

Sarhoş eder; demiş. O kavim:

Yâ bu içkiyi çok içerse ne olacak? demişler. **İbn-i Abbâs:**

Her sarhoşluk veren şey haramdır; cevabını vermiştir.» Yine **İbn-i Abbâs**'ın tilâ hakkında:

Ateş bir şeyi helâl veya haram etmez; dediği rivâyet olunur.

Beyhakî Ebû Mâlik-i Eş'arî'den şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« أَنَّهُ قَالَ: "لَيَشْرَبَنَّ أَنَا مِنْ أُمَّتِي الْخَمْرَ يُسْمَوْنَهَا بِغَيْرِ اسْمِهَا وَتُضْرَبُ عَلَى رُءُوسِهِمُ الْمَعَارِفُ يَخْيفُ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ وَيَجْعَلُ مِنْهُمْ قِرْدَةً وَخَنَازِيرَ." »

«Peygamber (s.a.v.): Ümmetimden bir takım insanlar şarabı

mutlaka içecekler; ona isminden başka bir ad takacaklar; tepelerinde çalgılar çalınacak. Allâh onları yere batıracak ve onlardan bir takım maymunlar ve domuzlar yaratacaktır; buyurdular.»

Bît: Bal şerbetinden yapılan içkidir.

Ci'a: Arpa suyundan yapılan içkidir.

Mizr: Darıdan yapılan içkidir.

Seker: Ateşte kaynatmadan suda ıslatılarak kuru hurmadan yapılan içkidir. Aynı şekilde hurma koruğundan yapılabana **fadîh** derler.

Bu dört nevi içkinin tefsiri **Hz. İbn-i Ömer** (r.a.)'dan rivâyet olunmuştur. **İbn-i Mes'ûd** (r.a.)'dan bir rivâyete göre: **Seker** şaraptır. **İbni'l Münzir'in** **Hz. Abdullah b. Ömer**'den rivâyet ettiği bir hadîsde ise: «**Şarab üzümünden, seker hurmadan olur**» kaydı vardır.

Sükrüke: Mısır ve darıdan yapılan içkidir.

Halıtayn: Kuru hurma ile koruk hurmayı suda ıslatarak yapılan içkidir.

(۱۰۶۸/۱۲۷۴) - وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا

أَشْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ» أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حَبَّانَ .

1274/1068 «Câbir radiyallâhü anh'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Çoğu sarhoş eden içkinin azı da haramdır; buyurmuştur.»

Bu hadîsi **Ahmed**'le **Dörtler** tahrîc etmişlerdir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir. Hadîsi **Tirmizî**, dahî tahrîc etmiştir. Râvîleri mu'temedirler. **Nesaî**, **Dâre Kutnî** ve **İbn-i Hibbân** ise onu **Âmir b. Sa'd** tarikiyle **Hz. Sa'd b. Ebî Vakkâs**'dan şu lafızlarla tahrîc etmişlerdir:

«نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَلِيلٍ مَا أَشْكَرَ كَثِيرُهُ»

«Resûlullâh (s.a.v.) çoğu sarhoş eden içkinin azından da nehyetti». Bu bâbda **Hz. Ali**, **Hz. Âişe**, **İbn-i Ömer**, **Zeydû'bnü Sâbit**, **Havvât** (r.anhüm) ile diğer bazı zevâtтан hadisler vardır.

Fâide: sarhoşluk veren şey eroin ve kokain gibi içilmeyen şeyler de olsa yine haramdır. Musannıf merhûmun beyânına göre bu gibi maddeler için «sarhoş etmez, yalnız vücuda bir gevşeklik ve uyuşukluk verir» iddiâsı sırf bir kuru inaddan başka bir şey değildir. Çünkü bütün uyuşturucu maddeler şarabın verdiği neşve ve tarebi verirler. Sarhoşluk vermediğini kabûl etsek bile bunların uyuşturuculuğu inkâr edilemez. Uyuşturucu maddeler ise şarap gibi yasak edilen şeylerdendir.

Nitekim Ebû Dâvud'un tahrîc ettiği şu hadîsden de sarâhaten anlaşıl-
maktadır:

«نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ كُلِّ مُشْكِرٍ وَمُفْتَرٍ»

«**Resûlullâh (s.a.v.) sarhoş eden ve uyuşukluk veren her şey-
den nehiy buyurdu**». Hattâbi diyor ki: “Müfettir, a'zâya gevşeklik ve
uyuşukluk veren her içkidir”. İbn-i Teymiye ve başkaları esrarın haram
olduğuna icmâ nakletmişlerdir. İbn-i Teymiye: «Esrar hicrî altıncı yüzyılın
sonlarında **Tatar** devleti zuhûr ettiği zaman meydana çıkmış bir şeydir; ve
münkerâtın en büyüklerindendir. Onu kullanmak bazı husûsâtta şaraptan
da zararlıdır» dedikten sonra esrar kullanana hadd-i şer'î vurmanın vâcib
olduğunu söyler. Eroinin dînî ve dünyevî zararlarını bazıları yüz yirmiye çı-
karmışlardır.» Aynı zararlar kokainde de ziyâdesiyle mevcûddur» deniliyor.

(۱۰۶۹/۱۲۷۵) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: “كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ يُبَدِّلُ لَهُ الرَّبِيبُ فِي السِّقَاءِ فَيَشْرِبُهُ يَوْمَهُ وَالْعَدَّ وَبَعْدَ الْعَدِّ فَإِذَا كَانَ مَسَاءً
الثَّالِثَةَ شَرِبَهُ وَسَقَاهُ فَإِنْ فَضَلَ شَيْءٌ أَهْرَاقَهُ.” أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

**1275/1069 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet
olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e
su tulumunda kuru üzüm şerbeti yapılır; onu o gün, ertesi ve
daha sonraki gün içerdi. Üçüncü günün akşamı oldu mu, o şer-
beti (yine) içer ve (yanındakilere) içirirdi. Şayet bir şey artarsa
onu dökerdi».**

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir. İmâm Müslim bu hadîsi muhtelif
rivâyetler ve çeşitli lafızlarla tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, kuru üzümünden şerbet ve hoşaf yapılabileceğine delîldir
ki; câiz olduğu zaten ittîfâkî bir mes'eledir. Aynı şerbetin kükredikten son-
ra dahî içilebileceğine kâil olanlar da bu hadîsle istidlâl ederler. Derler ki:
«**Resûlullâh (s.a.v.)** bir rivâyette böyle kükremiş bir şerbeti hizmetçisine
sunmuştur. Bu da onun içilebileceğine delîldir.» Fakat bu kavle zâhib olan-
lara şöyle cevap verilmiştir: «Bu hadîsde şerbetin sarhoş edecek dereceye
vardığına bir delîl yoktur. Rivâyetin sonunda da «**yâhud dökülmesini
emretti**» deniliyor. Şu halde câiz ki; ya iyi zannıyla hizmetçiye vermiş;
yâhud şerbette bozulma âlâmeti görmüş de hizmetçiye vermeden yere dö-
külmesini emretmiştir. İmâm Nevevî bu mânâyâ kat'iyetle kâil olmuştur.

(١٠٧٠/١٢٦٧) - وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ

اللَّهُ لَمْ يَجْعَلْ شِفَاءَكُمْ فِيمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ" أَخْرَجَهُ الْبَيْهَقِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ

1276/1070 «Ümmü Seleme radiyallâhü anhâ'dan Peygamber (s.a.v.)'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Efendimiz:

Şüphesiz ki Allâh sizin şifânızı size haram kıldığı şeylerde halketmemiştir; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi, **Beyhakî** tahrîc etmiş; **İbn-i Hibban** sahîhlemiştir.

Aynı hadîsi **İmâm Ahmed b. Hanbel** de tahrîc etmiştir. **Buhârî İbn-i Mes'ûd** (r.a.)'dan da ta'lik sûretiyle zikretmektedir. **Müslim** dahî az sonra görüleceği vecihle onu **Vâil b. Hucr**'dan rivâyet eder.

Hadîs-i Şerîf, şarabla tedâvî görmenin haram olduğuna delildir. Çünkü onda bir şifâ olmayınca içmesini helâl kılacak, yani hürmeti kaldıracak bir tarafı yok demektir. **Şâfiîler**'le **Hanefîler**'in mezhebi budur. Ancak, haramla tedâvîde şifâ olduğu bilinir ve başka ilâç da bulunmazsa **Hanefîler**'e göre haram ile tedâvî câiz olur.

Fâide: Bazı büyüklerin ifâdesine göre hekimlerin şarapta mevcûd olduğunu iddiâ ettikleri fâideler şarabı haram kılan **Mâide** âyetiyle kaldırmışlardır. Binâenaleyh şarapta hiç bir fayda yoktur. Bu sebeble onunla tedâvî dahî sâkıt olmuştur. Hattâ bu bâbda **Sa'lebî** ve başkaları **Peygamber (s.a.v.)**'den müsned olarak şu hadîsi rivâyet etmişlerdir:

«أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمَّا حَرَّمَ الْخَمْرَ سَلَبَهَا الْمَنَافِعَ."»

«Peygamber (s.a.v.): Şüphesiz ki Allâhü Teâlâ şarabı haram kılınca ondan bütün faydaları almıştır; buyurdular.»

(١٠٧١/١٢٧٧) - وَعَنْ وَائِلِ الْحَضْرَمِيِّ أَنَّ طَارِقَ بْنَ سُوَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْخَمْرِ يَصْنَعُهَا لِلدَّوَاءِ فَقَالَ: "إِنَّهَا لَيْسَتْ بِدَوَاءٍ وَلَكِنَّهَا دَاءٌ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَغَيْرُهُمَا .

1277/1071 «Vâil-i Hadramî'den rivâyet olunduğuna göre Târik b. Süveyd radiyallâhü anh, Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'e ilâç için şarap yapmanın hükmünü sormuş; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hiç şüphe yok ki o devâ değil, lâkin derttir; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Müslim** ile **Ebû Dâvud** ve başkaları tahrîc etmişlerdir.
Vâil-i Hadramî'den murâd Vâil b. Hucr'dur.

Hadîs-i Şerîf, aynen yukarıki hadîsin delâlet ettiği hükme: yani şarapla tedâvînin haram olduğuna delîldir. Fazla olarak da onun bir devâ değil, dert olduğunu bildiriyor. Şarap içenlerin hâli bile onun birçok dertlere sebep olduğunu gösterip dururken **Sâhib-i Şerîat (s.a.v.)** Efendimizin ona: «dert» demesi elbette bir mübâlağa sayılamaz.

Resûlullâh (s.a.v.)'in bu sarîh beyânâtından sonra, kalkıp onun faydalarından bahsetmek, onu birçok şâirlerin yaptığı gibi içmeye teşvikte bulunmak **Allâh** ve **Resûlüne** meydan okumaktan başka bir şey değildir.

TA ZİR VE SALDIRGANIN HÜKMÜ BÂBİ

Ta zîr: Lugatte redd ve men etmek manasındadır. Şeriatte ise hadd icâbetmeyen bir suçtan dolayı te'dîb etmektir. Bu te'dîb icâbına göre: hapis, dayak, tokat, kulak çekme, azarlama veya hâkimin surat asarak bakması gibi muhtelif şekillerde olur. Dayak atmanın en azı üç, en çoğu otuz dokuz değnektir. Çünkü ta'zîrin hadd derecesine varmaması gerekir. Haddin en az mikdarı köleye vurulandır ki, kazif ve içkide kırk sopadır.

Hanefiler'den *İmâm Ebû Yûsuf*'a göre ta'zîr, hür kimselerin haddine göre yapılır; zirâ asıl olan köleler değil hürlerdir. Şu halde mezkûr hüküm hürler hakkında seksen değnek olduğuna göre, ondan bir sayı noksân vurulacak ta'zîr yetmiş dokuz değnek olur. Bir rivâyette *İmâm Ebû Yûsuf*'a göre ta'zîr hadden beş değnek noksân vurulur. Ta'zîrin en az üç sopa olması daha azı bir işe yaramadığındandır. Çünkü ta'zîr, yapılan kötülükten vazgeçirmek içindir. Bir veya iki sopa ise bu işe kâfi gelmez.

Ta'zîr, üç cihetten hadde benzemez:

1 - Ta'zîr eşhâsa göre değişir. Bunun dört mertebesi vardır: Eşrâfû'l-eşrâf, eşrâf, orta dereceli insanlar ve ayak takımlarına tatbik edilecek ta'zîrler:

a) **Eşrâf-ı eşrâf: Fukahâ, ulemâ ve Resûlullâh (s.a.v.)'in sülâle-i tâhiresine mensûb olanlar** gibi insanlar arasında en büyük makâm-ı hürmet ve ta'zîmde bulunan zevâttir. Bunların ta'zîri, i'lâmdan ibârettir. Yani hâkim bunlardan birine tesâdüf ettikde: «Senin şöyle şöyle bir harekette bulunduğunu duydum» der. Yâhud evine birisini göndererek söyler.

b) **Eşrâf:** Büyük tâcirler ve hükûmet büyükleri gibi itibârlı kimselerdir. Bunların ta'zîri kendilerini mahkemeye da'vet ederek orada i'lâmda bulunmaktır. Hattâ bazılarına göre dâvâ açmak bile lâzımdır.

c) **Orta dereceli insanlar:** Esnâf, çiftçi ve san'at erbâbı gibi çarşı ve pazarlarda dolaşan kimselerdir. Bunların ta'zîri kendilerini mahkemeye celbederek i'lâm ve hapisle olur.

d) **Ayak takımından murâd:** İşsiz, güçsüz dolaşarak ikide birde kavgaya çıkaran serserilerdir. Böylelerin ta'zîri: i'lâm, mahkemeye celb, hapis ve dayak gibi bütün ta'zîr nevileriyle olur. Hattâ hâkim lüzûm görürse hem dayak, hem hapis cezâlarını birden verebilir. Ta'zîr için vurulan dayak hadd için vurulandan daha şiddetli olur. Zirâ aded itibâriyle ta'zîrde hafiflik vardır. Buna bir de vasıf itibâriyle hafifletme katılamaz.

2 - Ta'zîr husûsunda şefâatte bulunmak câizdir; fakat hudûd için şefâat asla câiz değildir.

3 - Ta'zîr sebebiyle telef olan şahıs ödenir. Yalnız İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ile İmâm Mâlik'e göre ödenmez. Bazıları ta'zîrle te'dîb arasında fark görürlerse de bunu delille isbât edemezler.

Sâil'den murâd: Saldırgan ve mütecâviz kimsedir.

(۱۰۷۲/۱۲۷۸) - عَنْ أَبِي بُرْدَةَ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "لَا يُجْلَدُ فَوْقَ عَشْرَةِ أَسْوَاطٍ إِلَّا فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ تَعَالَى" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1278/1072 «Ebû Bürdete'l-Ensârî radiyallâhü anh'dan rivâyet edildiğine göre kendisi, Resûlullâh (s.a.v)'i:

On kırbaçtan yukarı Allâh'ın hudûdundan başka hiç bir şeyde dayak vurulmaz; derken işitmiştir.» Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Allâh'ın hudûdundan murâd: İşleyene, Allâh tarafından muayyen mikdarda verilen dayak vurma, el kesme veya recim denilen taşla öldürme gibi cezâlardır. Vâkıâ el kesmekle, recim buradaki hadîsin siyâkından hâric iseler de hudûdu ilâhiyyenin umûmunda dâhildirler. **Ulemâ**, hadd-i zinâ, hadd-i serikat, hadd-i şûrb ve hadd-i kazif gibi hudûda **hadd** denileceğinde müttefiktirler. Yalnız kol ve bacak gibi uzuvların kısâsen kesilmesine **hadd** denilip, denilemeyeceği ihtilâflı olduğu gibi, emâneten alınan bir malın inkârı, lûtîlik, hayvanla cimâ, kadının erkek hayvanla cimâi, kadınların birbirleriyle ferc sürüşdürmesi, kan, murdar et ve domuz eti gibi şeyleri hiç bir zarûret yokken yemek, sihir yapmak, şarap içenlerle tenbelliklerinden dolayı namaz kılmayan ve oruç tutmayanlara kazifde bulunmak gibi suçlara verilen cezalara da **hadd** denilip denilemeyeceği ihtilâflıdır.

Bu suçlara verilen cezâları birer hadd-i şer'î sayanlar cezâların onar kırbaçtan fazla vurulabileceğine kâildirler. Mezkûr cezâları hadd saymayanlar on kırbaçtan fazla vurulmasını tecvîz etmezler. Bu arada bâbımız hadîsi ile amel edilip edilmeyeceği dahî ihtilâf mevzûu olmuştur. İmâm Ahmed b. Hanbel ile **Şâfîler**'den bir cemâat bu hadîsle amel etmişlerdir. İmâm Mâlik, İmâm Şâfiî ve diğer bazı **ulemâya** göre ta'zîrde on kırbaçtan fazla vurulabilir, ancak haddin en az mikdarını bulmamış olması şarttır.

Hanefiler'den bir rivâyete göre ta'zîrin en az mikdarı üç sopadır. Bazılarına göre bu iş hâkimin re'yine kalmıştır: suçlunun ne mikdarla terbiye olup bir daha o suçu işlemeyeceğini aklı keserse o kadar sopa vurur.

İmâm Ebû Yûsuf’dan bir rivâyete göre dayak suçun büyüklüğüne, küçüklüğüne göre takdîr olunur. Diğer bir rivâyete göre her suça kendi nev’inin haddine yakın bir cezâ verilir. Meselâ: öpme, sıkma gibi şeyler zinâ haddine yakın; zinâdan başka bir şeyle kazif, hadd-i kazf’e yakındır. Defîlleri: **H.z. Ali** (r.a.)’ın böyle yapmış olması ve zinâ etmediği halde bir kadınla beraber bulduğu erkeğe 98 kamçı vurmasıdır. Buna benzer bazı hadisler **H.z. Ömer** ile **İbn-i Mes’ûd** (r.anhümâ)’dan da rivâyet olunmuştur.

(۱۰۷۳/۱۲۷۹) وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "أَقْبِلُوا ذَوِي الْهَيْئَاتِ عَثَرَاتِهِمْ إِلَّا الْحُدُودَ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَالْبَيْهَقِيُّ.

1279/1073 «Âişe radiyallâhü anha’dan rivâyet olunduğuna göre, Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Mürüvvet sâhiblerinden hatâlarını(n hükümünü) kaldırın; yalnız hudûd müstesnâ; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Ebû Dâvud**, **Nesâî** ve **Beyhakî** rivâyet etmişlerdir. Hadîsin birçok yolları varsa da, hiç biri itirâzdan sâlim değildir.

İkâle: yerinde de görüldüğü vecihle satışı kaldırmak için satıcı ile alıcının anlaşmaya varmasıdır. Buradaki ikâle dahî aynı mânâdan alınmış ve mürüvvet sahibi bir insanı muâhaze etmekten vezgeçmeye muvâfakat göstermek mânâsında kullanılmıştır.

İmâm Şâfiî hadîsde geçen **«Zevül-hey’ât»** terkibini: kötülük yaptıkları bilinmeyen kimseler; diye tefsîr etmiştir. Maksud, böylelerin yaptıkları hatâların afvidir.

«Aserât»dan murâd: hatâ sûretiyle işlenen günahlardır. *Mârûdî* bu husûsta iki vecih nakleder: Birinci veche göre hatâ sûretiyle günah işleyenlerden murâd: küçük günah işleyenlerdir. İkinci veche göre maksud: günah işlediği zaman tevbe edenlerdir. Böyleleri dahî ya küçük günah işleyenler; yâhud ömründe ilk defa günaha girenlerdir.

Hadîs-i Şerîfdeki hitâb, hükûmet âmirlerinedir. Zîrâ onların vilâyeti umûmîdir; ta’zîr hakkı dahî onlarındır. Binâenaleyh halkın değişik rütbelerine ve işlenen günahların muhtelif oluşuna bakarak muvâfık hal çâresini bulmağa çalışmaları icâbeder. Ta’zîr hakkı hükûmet reîsine âittir. Bundan yalnız üç sınıf insanlar müstesnâdır ki; onlar da şunlardır:

1 - Baba oğluna ta’lîm ve terbiye için ta’zîrde bulunabilir. Bu bâbda anne dahî baba gibidir. Ancak bu hak çocuğun henüz bulûğa ermemiş

olmasıyla mukayyedir. Küçük çocukları namaza alıştırmak ve kötü ahlâktan menetmek için onları döğmek bile câizdir. Çocuklar âkil bâliğ olduktan sonra ise anne ve babalarının artık onları ta'zîre hakları kalmaz.

2 - Köle ve câriyeleri sâhibleri ta'zîr edebilir.

3 - Kocasını itâatsizliğinden dolayı ta'zîr edebilir. Nitekim bu cihet **Kur'ân-ı Kerîm**'de de tasrîh buyurulmuştur. Hattâ: «Namaz ve orucu terketmek gibi Allâh'a karşı olan itâatsizliğinden dolayı dahî ta'zîr edebilir» diyenler vardır.

(۱۰۷۴/۱۲۷۹) وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "مَا كُنْتُ لِأَقِيمَ عَلَى أَحَدٍ حَدًّا فَيَمُوتَ فَأَجِدَ فِي نَفْسِي إِلَّا شَارِبَ الْخَمْرِ فَإِنَّهُ لَوْ مَاتَ وَدَيْتُهُ" أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ .

1279/1074 «Ali radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demişti ki: Hiç bir kimseye hadd vurduğumdan dolayı ölürse gam yemem, yalnız şarap içen müstesnâ. Çünkü böylesi ölürse diyetini veririm». Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir.

Aynı hadîsi **Ebû Dâvud ile İbn-i Mâce**'de rivâyet etmişlerdir. Onların rivâyetinde: «**Ali (r.a.): «Bu bâbda Peygamber (s.a.v.) hiç bir şey bırakmadı, onu biz söyledik; dedi.»**» cümlesi de vardır.

Hadîs-i Şerîf şarap hakkında **Resûlullâh (s.a.v.)** tarafından tahdîd olunmuş bir hadd bulunmadığını; bu bâbdaki cezânın ta'zîr kabilinden olduğunu gösteriyor. Ayrıca ta'zîrden ölen bir kimsenin diyeti ödeneceğine de delâlet ediyor. **Cumhûru ulemânın** mezhebi budur.

Hanefîler'le diğer bazı **ulemâya** göre gerek hadd, gerekse ta'zîrden ölen kimsenin diyeti ödenmez. Çünkü bunlar şerîatin izniyle yapılan işlerdir. Böyle me'zûnen yapılan işlerde ise ödeme yoktur; bunlarda hüküm âmirine izâfe edilir. Binâenaleyh eceliyle ölmüş gibi olurlar. Ancak kocasının ta'zîrinden ölen kadının kanı heder olmaz; ödemek icâbeder. Zîrâ kocaya yalnız te'dîb hakkı verilmiştir. Öldürmeğe hakkı yoktur. **Hanefîler**'in bir delîli de **H.z. Ali (r.a.)**'in: «**O ancak ihtiyât içindir**» demiş olmasıdır. Bu bâbda yukarıda söz geçmişti.

İmâm Nevevi, «**Müslim şerhi**»nde şöyle demektedir: «İçkiden mâadâ bir hadd esnasında ölenlere gelince: Dayacağı hükümdar veya onun cellâdı vurur da ölürse, hükümdara ve cellâdına diyet ve keffâret vermek lâzım gelmez. Beytül-mâl'den de ödenmez. Fakat ta'zîrden ölürse bizim mezhebe yani **Şâfiîler**'e göre diyet ve keffâret vâcib olur...»

(١٢٨٠/١٠٧٥) - وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قَتَلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ" رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ .

1280/1075 «Saîd b. Zeyd radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim malı uğrunda öldürülürse, o kimse şehîddir; buyurdular.» Bu hadîsi **Dörtler** rivâyet etmişlerdir. **Tirmizî** onu sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerîf mal müdâfaasının câiz ve meşrû olduğuna delîldir. Nitekim **cumhûru ulemânın** mezhebi de budur. Hattâ: «mal müdâfaası vâcibdir» diyenler de vardır. Hadîsimiz, malının müdâfaası uğrunda ölenin şehîd gideceğini de müjdelemektedir. Bu mânâda bir hadîsi, yerinde de zikrettiğimiz vechle **İmâm Müslim, Hz. Ebû Hüreyre'**den şu lafızlarla tahrîc etmiştir:

«جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَرَأَيْتَ إِنْ جَاءَ رَجُلٌ يُرِيدُ اخْتِذَ مَالِي؟ قَالَ: فَلَا تُنْطِهِ قَالَ: فَإِنْ قَاتَلَنِي؟ قَالَ فَأَقْتُلُهُ قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلَنِي؟ قَالَ: فَأَنْتَ شَهِيدٌ قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلْتَهُ؟ قَالَ: فَهُوَ فِي النَّارِ»

«Peygamber (s.a.v.)'e bir adam gelerek:

Yâ Resûlallâh bir adam gelir de, benim malımı almak isterse ne yapmalıyım? haber ver; dedi. **Resûlullâh (s.a.v.):**

Ona (bir şey) verme! mukâbelesinde bulundu.

- **Şayet benimle çarpışırsa?**

- **Onu öldürüver!**

- **Ya o beni öldürürse ne buyurulur?**

- **O halde şehîd olursun.**

- **Ya ben onu öldürürsem ne buyursun?**

- **Bu takdîrde o Cehennemlik olur;** buyurdular.»

Ulemâ: «malını müdâfaa ederken öldürdüğü mütecâvizin diyetini ödemek lâzım gelmez; çünkü bu katil tecâvüz değildir» diyorlar. Hadîs-i Şerîf malın azına ve çoğuna şâmilidir. Filvâki **Ebû Dâvud'**un tahrîc ettiği **Tirmizî'**nin sahîhlediği bir hadîsde **Fahr-i Kâinât (s.a.v.)** şöyle buyurmuşlardır:

«مَنْ قَتَلَ دُونَ دِينِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ قَتَلَ دُونَ دَمِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ قَتَلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ قَتَلَ دُونَ أَهْلِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ»

«Her kim dîni uğrunda öldürülürse o kimse şehîddir. Her kim canı uğrunda öldürülürse o kimse şehîddir. Her kim malı

uğrunda öldürülürse o kimse şehîddir. Her kim ırz u nâmûsu uğurunda öldürülürse o kimse şehiddir.» *Sahîhayn*'da bu hadîsin yalnız mal kısmı zikredilmiştir. Hadîsin delâleti şu sûretledir. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in dîni, canı, malı ve ırz u nâmusu uğrunda ölenleri şehid addetmesi bu uğurda katlin ve çarpışmanın câiz olduğunu gösterir,

«Yer bulunursa oraya sığınmak veyâhud kaçmak mümkünse kaçmak vâcibdir» diyenler olduğu gibi, «Malı müdâfaa îcâb etmez; teslim edivermeli» diyenler de bulunmuştur. Ancak ırz u nâmus mes'elesinde müdâfaanın vâcib olduğu ittîfâkîdir. Can müdâfaası bâbında dahî bazılarına göre düşman kâfirse hüküm yine böyledir. Fakat düşman Müslüman ise müdâfaa vâcib değildir. Bunların delîli **Hz. Osman (r.a.)**'in dört yüz kölesine kendini müdâfaaya müsâade etmemesi ve: «**Her kim silâhını bırakırsa hür olsun**» demesidir.

(١٠٧٦/١٢٨١) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبَّابٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "تَكُونُ فِتْنٌ فَكُنْ فِيهَا يَا عَبْدَ اللَّهِ الْمَقْتُولُ وَلَا تَكُنِ الْقَاتِلُ" أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي خَيْثَمَةَ وَالْدَّارَقُطْنِيُّ وَأَخْرَجَ أَحْمَدُ نَحْوَهُ عَنْ خَالِدِ بْنِ عَرْفُطَةَ .

1281/1076 «Abdullah b. Habbâb radiyallâhü anhî'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Babamı şöyle derken işittim: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'i:

Bir takım fitneler olacaktır. Sen o fitnelerde yâ Abdallâh, maktûl ol da kâtil olma! buyururlarken işittim.»

Bu hadîsi **İbnü Ebî Hayseme** ile **Dâre Kutnî** tahrîc etmişlerdir. **Ahmed dahi Hâlid b. Urfûta**'dan²⁰ bunun benzerini tahrîc etmiştir.

Bu hadîs birçok yollardan tahrîc olunmuştur. Lâkin bütün yollarında ismi zikredilmeyen bir râvî vardır. Bu râvînin vaktiyle **Hâricîler**'le beraber olup sonradan onlardan ayrılan ve **Abdülkays** kabilesine mensûb bulunan bir adam olduğu söylenir. Hadîsin sebebi şudur:

İsmi bilinmeyen bu zât: “Gerçekten hâricîler filân köye girdiler” demiş. Bunun üzerine **Resûlullâh (s.a.v.)**'in **sahâbîsi** olan **Abdullah b. Habbâb** gazâba gelerek abasını sürükleye sürükleye dışarı çıkmış ve iki defa:

²⁰ **Hz. Hâlid**, sahâbîdir. Küfeliler'den sayılır. Kendisinden Ebû Osman-ı Nebdî, Abdullah b. Yesâr ve mevlâsı Müslim rivâyette bulunmuşlardır. Hz. Hâlid'i, Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.) Kadisiye harbine kumandan ta'yîn etmişti. Kûfe'de 60 târihinde vefât etmiştir.

- Vallahi bizi korkuttunuz; demiş. **Hâriciler:**
- **Sen Abdullah b. Habbâb'mısın?** diye sormuşlar:
- **Evet;** deyince:
- **Babandan bize anlatacağın bir şey işittin mi?** demişler.

Abdullâh (r.a.):

- **Evet, ondan Resûlullâh (s.a.v.)'den işitmiş olarak naklederken duyduğuma göre Peygamber (s.a.v.):** Bir fitne çıkacağını haber vermiş; o fitnede oturanın ayakta durandan, ayakta duranın yürüyenden, yürüyenin de koşandan daha hayırlı olacağını bildirmiş ve:

- **Eğer o güne yetişirsen Abdullâh, sen maktûl ol; buyurmuşlar;** demiş. **Hâriciler:**

- **Bunu sen babandan, Resûlullâh (s.a.v.)'den naklen anlatırken işittin ha?** demişler. **Hiz. Abdullah:**

- **Evet;** cevâbını verince, **Hâriciler** hemen kendisini nehir kenarına götürerek boynunu vurmuşlar. Ümmü veled olan câriyesinin de içindeki cenîni çıkarmak için karnını deşmişler.

Bu hadisi *İmâm Ahmed, Taberânî ve İbn-i Kani'* meçhûl olmayan tarikden rivâyet etmişlerse de onların isnadında da *Ali b. Zeyd b. Ced'an* vardır ki; hakkında söz edilen bir zâttır. **Hâlid b. Urfûta** rivâyeti şudur:

« سَتَكُونُ فِتْنَةً بَعْدِي وَأَخْذَاتٌ وَاجْتِلَافٌ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَكُونَ عَبْدَ اللَّهِ الْمَقْتُولِ لَا الْقَاتِلَ فَافْعَلْ »

«**Benden sonra bir fitne, yeni yeni hâdiseler ve karışıklık olacaktır. Eğer kâtil değil de maktûl olabileceksen yâ Abdallâh hemen bunu yap.**» Aynı hadîsi *İmâm Ahmed Hiz. İbn-i Ömer (r.a.)*'dan şu lafızlarla tahrîc etmiştir:

« مَا يَفْتَعُ أَحَدَكُمْ إِذَا جَاءَ أَحَدٌ يُرِيدُ قَتْلَهُ أَنْ يَكُونَ مِثْلَ ابْنِي آدَمَ الْقَاتِلُ فِي النَّارِ وَالْمَقْتُولُ فِي الْجَنَّةِ »

«**Sizden birinizi öldürmek maksadıyla biri geldiği zaman Âdem'in iki oğlu gibi olmaktan men eden şey nedir? Kâtil cehennemde, maktûl da cennette olacaktır.**»

Yine *İmâm Ahmed*'le *Ebû Dâvud ve İbn-i Hibbân, Hiz. Ebû Mûsâ*'dan **Resûlullâh (s.a.v.)**'in fitne hakkında şöyle buyurdıklarını tahrîc etmişlerdir:

« بَرَّزُوا فِيهَا بَيْتَكُمْ وَأَوْتَارَكُمْ وَاضْرِبُوا شُيُوكُمْ بِالْحِجَارَةِ فَإِنْ دَخَلَ عَلَى أَحَدِكُمْ بَيْتُهُ فَلْيَكُنْ »

كَخَيْرِ ابْنِي آدَمَ »

«**Onda yaylarınızı ve kışkırlarınızı kırın. Kılıçlarınızı da taşlara çalın! Eğer birinizin evinde yanına girerse ev sâhibi iki**

Âdemoğlunun hayırlısı gibi olsun.» Bu hadîsi Kuşeyrî “el-İktirâh” nâm eserinde Şeyhayn’ın şartları üzere sahîhlemiştir.

Hadîsimiz, fitne zuhûrunda savaşı terketmenin ve kezâ fitnelere iştirâkten kaçınmanın lüzûmuna delildir. *Kurtubî* diyor ki: «Selef bu husûsda ihtilâf etmişlerdir. Meselâ **Sa’d b. Ebî Vakkâs, Abdullah b. Ömer, Muhammed b. Mesleme** ve başkaları çarpışmadan vazgeçmenin vâcib olduğuna kâil olmuşlardır. Bazıları evinde oturmanın vâcib olduğuna zâhib olmuş; bir tâife de esâsen fitne yerinden başka bir beldeye gitmenin vâcib olduğu kanâatinde bulunmuştur. **Cumhûra** göre savaşı terketmek gerekir. Bazıları: «Terketmek vâcibdir; hattâ âsilerden biri kendini öldürmek bile istese kendini müdâfaa etmemelidir» demişlerdir. Bir kısmı da: «Kendini ve ailesi efrâdı ile malını müdâfaa eder; eğer bu arada ölür veya öldürürse ma’zûr olur» mütâlaasında bulunmuşlardır.

Sahâbe ve **Tabîîn**’in cumhûru ise hakka yardım ve âsilerle harb etmenin vâcib olduğuna kâildirler. Onlar bu hadîsleri savaştan âciz kalanlara veya hakkı göremeyenlere hamletmişlerdir. Bazıları tafsîlât vererek : «Eğer çarpışma kumandanları olmayan iki tâife arasında vukû buluyorsa savaşa iştirâk memnûdur» demektedirler. Onlarca hadîsler bu mânâya hamledilirler. *Euzâî*’nin kavli budur. *Taberî* «Fenalığı inkâr onu defetmeye muktedir olanlara vâcibdir; haklıya yardım eden doğruya isâbet etmiştir. Bozguncuya yardım eden ise hatâ eylemiştir. Haklı ile haksız ayrılmazsa harpten nehyedilen hâl de işte budur» demiştir.

Bazıları: «Savaştan nehyin ancak âhir zamanda karşılaşmayı iktidârı ele geçirmek maksadıyla yapacak olanlara mahsûs olduğunu söylemişlerdir».

Hadîs-i Şerîf nefis müdâfaasının vâcib olmadığına delil gösterilmektedir. Fakat müdâfaayı vâcib görmeyenler dahî müdâfaa yapmanın haram olduğuna kâil değillerdir. Onlar buradaki nehyi tenzîh mânâsına alırlar.

(۱۰۷۷/۱۲۸۲) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: “لَوْ أَطْلَعَ فِي بَيْتِكَ أَحَدٌ وَ لَمْ تَأْذَنْ لَهُ فَخَذَفْتَهُ بِحَصَاةٍ فَقَطَّاتِ عَيْنَهُ مَا كَانَ عَلَيْكَ مِنْ جُنَاحٍ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَ اللَّفْظُ لِلْبُخَارِيِّ، وَ فِي رِوَايَةٍ لِلنَّسَائِيِّ “فَلَا دِيَّةَ وَ لَا قِصَاصَ”.

1282/1077 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anhî dan rivâyet olduğuna göre kendisi Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem’i :

İzin vermediğin halde biri senin evinin içine bakar da, ona bir taş atarak gözünü çıkarırsan, sana hiç bir günah olmaz; buyururken işitmiştir.»

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Lafız **Buhârî**'nindir.

Nesai'nin bir rivâyetinde: «**Ne diyet vardır, ne de kısâs**» buyurulmuştur.

Bu hadîs izinsiz bir kimsenin evine bakmanın memnû olduğuna, hattâ izinsiz bakanın gözü çıkarılabileceğine delâlet ediyor. Hadîs, şerhi ile birlikte yukarıda «**Canî ve mürted**» bâbında **1026/1226**'da geçmiştir.

(١٠٧٨/١٢٨٢) وَ عَنْ حَرَامِ بْنِ مُحَيَّصَةَ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّ نَاقَةَ
لِلْبَرَاءِ دَخَلَتْ حَائِطَ رَجُلٍ فَأَفْسَدَتْ فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عَلَى أَهْلِ الْأَمْوَالِ حِفْظُهَا بِالنَّهَارِ وَعَلَى أَهْلِ الْمَوَاشِي حِفْظُهَا بِاللَّيْلِ" أَخْرَجَهُ
أَبُو دَاوُدَ وَ النَّسَائِيُّ وَ صَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ وَ فِي إِسْنَادِهِ اخْتِلَافٌ

1282/1078 «Harâm b. Muhayyisa'dan oda babası radiyallâhü anh'dan işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre, Berâ'nın dışı bir devesi bir adamın bahçesine girerek bahçeyi harâb etmiş. Bunun üzerine Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem: Mal sâhiblerine mallarını gündüzün korumaları; hayvanât sâhiblerine de hayvanlarını geceleyin korumaları gerektiğine, hüküm buyurmuştur.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Nesai** tahrîc etmişlerdir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir. İsnâdında ihtilâf vardır.

Hadîs-i Şerîfin ifâde ettiği ahkâm az yukarıda **1027/1227** numara da geçmiştir. Bu hadîsle bundan önceki **Ebû Hüreyre** hadîsi *Bülûğu'l-Merâm*'in **Mısır** nüshalarında yoktur. Buraya **Hind** nüshalarından alınmışlardır.

كتاب الجهاد CİHÂD BAHSİ

Cihâd: Lugatte meşakkata ulaşmak mânâsına gelen bir mastardır.

Şeriatte ise: Kâfirlerle veya âsilerle çarpışmak için gücünü kuvvetini sarfetmektir. Cihâda siyer ve megâzî adlarını verenler de vardır.

Cihâd, hâlis bir ibâdet olup fazîleti pek büyüktür. Nasıl büyük olmasın ki insan, **Allâh**'ın rızâsını kazanmak için onun uğrunda nefsine meşakkatlerin en ağırını yüklemekte ve en azîz varlığı olan canını fedâ etmektedir. Maamâfih nefsi, devâm üzere ibâdet ve tâatlere hasrederek onu hevâ ve heveslerine tâbi olmaktan menetmek cihâddan da güçtür. Bundan dolayıdır ki, bir gâzâdan dönerken **Peygamber (s.a.v.):**

« رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ »

«**Küçük cihâddan büyük cihâda döndük**» buyurmuşlardır. Nitekim **İbn-i Mes'ûd** (r.a.)'dan rivâyet edilen bir hadîsde **Resûlullâh (s.a.v.)**'in cihâdı fazîlet itibâriyla namazdan sonra zikretmesi de bunu gösterir. **Hızır İbn-i Mes'ûd** şöyle diyor:

« قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ قَالَ الصَّلَاةُ عَلَى مِقَاتِهَا قُلْتُ ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: بِرُّ الْوَالِدَيْنِ قُلْتُ ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَوْ اسْتَرْزَدْتَهُ لَرَأَيْتَنِي »

Dedim ki:

- **Yâ Resûlallâh! Amellerin en fazîletlisi hangisidir?**

- **Vaktinde kılınan namazdır; buyurdular.**

- **Ondan sonra hangisidir? dedim:**

- **Anneye, babaya itâattir; buyurdular.**

- **Ondan sonra hangisidir? dedim:**

- **Allâh yolunda cihâddır; buyurdular. Daha ziyâde sorsaydım bana daha ziyâde cevap verecekti.**» Bu hadîsi Buhârî rivâyet etmiştir.

Vâkiâ Buhârî ile Müslim'in ittifakla tahrîc ettikleri **Ebû Hüreyre** hadîsinde **Resûlullâh (s.a.v.)** fazîlet itibâriyla îmândan sonra cihâdı zikretmiş; binâenaleyh o hadîsle bu hadîs sûret-i zahîrede birbirlerine muâriz düşmüş gibi görünürse de iki hadîsin araları bulunmuş ve «**Resûlullâh (s.a.v.)** her iki hadîsde soranın hâline en muvâfık olan ne ise onunla cevap vermiştir» denilmiştir. Meselâ cihâd için hazırlanarak gelene nispetle, cihâd başka ibâdetlerden daha fazîletlidir.

Lâkin bu cevâbı *Kemâl b. Hümmâm* beğenmemiş ve hulâsa olarak şöyle demiştir: «Farz namazları vakitlerinde kılmağa devam etmek cihâddan

efdaldır. Çünkü bunlar birer farz-ı ayn olup her gün tekrarlanırlar; cihâd böyle değildir. Sonra cihâdın farz kılınması ancak îmânla namazı muhâfaza içindir. Şu halde cihâd «hasen li-gayrihi» yani bizzât değilde bi'l-vâsıta güzel olan ibâdetlerdendir; namaz ise «hasen li-aynihi» yani bizzât güzel bir ibâdetdir; cihâddan maksat odur.»

Kemal b. Hümâm bu bâbdaki sözünü şöyle tamamlamaktadır: «Hak şudur ki, burada muâraza yoktur. Zîrâ o hadîsde namaz zikredilmemiştir. Hadîsde yalnız cihâd îmândan sonra zikredilmiştir. Bu onun namazdan sonra olmasına da sâdiktır; ve namaz cihâddan evvel; îmândan sonra bir mertebede olmuş olur...»

Cihâd, farz-ı kifâyedir; ancak umûmî seferberlikte eli silâh tutan her-
kese farz-ı ayn olur. Farziyetinin delîli: « فَاَقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَجَدْتُمُوهُمْ »

«**Müşrikleri bulduğunuz yerde tepeleyin**»²¹

« وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ لَا تَكُونُ فِتْنَةً وَيَكُونُ الدِّينُ لِلَّهِ »

«**Onlarla tâ fitne ortadan kalkıp dînin tamâmı Allâh'ın oluncaya kadar harbedin**».

« كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ »²²

«**Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılındı**»²³ ve emsâli âyetlerle:

« أُمِرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ »

«**Allâh'tan başka ilâh yoktur; deyininceye kadar insanlarla çarpışmaya me'mûr oldum**» Hadîs-i Şerîfi ve bâbımızın hadîsleridir. Cihâdın farz olduğuna icmâ'-i ümmet de vardır.

(۱۰۷۹/۱۲۸۳) - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُحَدِّثْ نَفْسَهُ بِهَ مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنْ نِفَاقٍ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1283/1079 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

**Her kim harb etmeden ve(ya) harbetmeyi gönlünden geçir-
meden ölürse nifâkın bir şu'besi üzerinde ölür; buyurdular.**

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, cihâda azimli olmanın vücûbuna delîldir.

²¹ Sûre-i Nûr, âyet: 5.

²² Sûre-i Enfâl, âyet: 39.

²³ Sûre-i Bakara, âyet: 216.

Ulemâ sâir vâcib fiilleri de buna ilhâk etmişler ve: bir fiil cihâd gibi mutlak vâciblerdense, onu yapmaya imkân bulunduğu takdîrde azmetmek vâcib olduğu gibi muvakkat vâciblerdense vakti girdiği zaman azmetmek vâcibdir» demişlerdir. Usûl-i fıkıh imâmlarından bir çoğunun mezhebi budur.

“وَلَمْ يُحَدِّثْ نَفْسَهُ” ta’bîrinden murâd: cihâdı fiilen yapmaya niyet etmek değil, onu gönülden geçirmemektir. Eğer ömründe bir defa olsun cihâd etmeyi gönülden geçirirse nifâk hasletlerinden biri ile vasıflanmaktan kurtulur. Bir şeyi kendi kendine yasaklamak onu yapmağa niyet etmek değildir. Hadîsimiz bir ibâdeti yapmayı gönülden geçirerek yapmadan ölen kimseye, onu hiç hatırından geçirmeden ölen gibi cezâ verilmiyeceğine de işâret etmektedir.

(۱۰۸۰/۱۲۸۴) - وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ “جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَأَلْسِنَتِكُمْ” رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ.

1284/1080 «Enes radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre; Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Müşriklerle mallarınız, canlarınız ve dillerinizle mücâhede edin; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Nesâî** rivâyet etmişlerdir. **Hâkim** onu sahihlemiştir.

Hadîs-i Şerîf: mal, can ve dille mücâhede etmenin vücûbuna delildir. Mal ile cihâd: onu mücâhidlerin nafaka ve silâhı gibi şeylere sarfetmektir. Canla cihâd ise fi’len küffârın karşısına çıkarak onlarla harbetmektir. Birçok âyetlerde:

«جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ»

«**Mallarınızla, canlarınızla mücâhede edin**»²⁴ buyurularak bu mânâ ifâde edilmiştir.

Dille mücâhede kâfirlere karşı delil getirmek, onları Allâh’a îmâna da’vet etmek, harbeden iki taraf, karşı karşıya geldikleri vakit «**Allâh, Allâh**» veya buna benzer sözlerle düşmanı kahr u tenkîl etmektir. Filhakîka **Resûlullâh (s.a.v.)** bu husûsda **Hz. Hassân (r.a.)’a:**

«إِنَّ مَجْرَ الْكُفَّارِ أَشَدُّ عَلَيْهِمْ مِنْ وَقْعِ الثَّلِّ.»

«**Hiç şüphe yok ki kâfirleri hicvetmek kendilerine ok isâbetinden daha şiddetli gelir**» buyurmuşlardır.

²⁴ Tevbe Sûresi, âyet: 89.

(۱۰۸۱/۱۲۸۵) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَى النِّسَاءِ جِهَادٌ؟ قَالَ: "نَعَمْ جِهَادٌ لَا قِتَالَ فِيهِ هُوَ الْحَجُّ وَالْعُمْرَةُ" رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَأَصْلُهُ فِي الْبُخَارِيِّ .

1285/1081 «Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet edilmiştir. Demıştır ki:

Yâ Resûlallâh! Kadınlara cihâd var mı? diye sordum:

Evet, (onlara) muhârebesiz cihâd; (yâni) hacc ile umre var; buyurdular».

Bu hadîsi **İbn-i Mâce** rivâyet etmiştir. Aslı **Buhârî**'dedir. *Buhârî*'deki lafzı şudur: « قَالَتْ عَائِشَةُ : اسْتَأْذَنْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجِهَادِ فَقَالَ: جِهَادُكُنَّ الْحَجُّ »

«Âişe demiştir ki: Peygamber (s.a.v.)'den cihâd için izin istedim:

- Sizin cihâdınız hacdır; buyurdular.» Bir rivâyetle:

« فَسَأَلَهُ نِسَاؤُهُ عَنِ الْجِهَادِ فَقَالَ: "نَعَمْ الْجِهَادُ الْحَجُّ" »

«Ona kadınları cihâdı sordu da, Peygamber (s.a.v.):

- Evet, Cihâd, hacdır; buyurdular» deniliyor.

İmâm Nesâî, Hz. Ebû Hüreire'den şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« جِهَادُ الْكَبِيرِ أَيْ الْعَاجِزِ وَالْمَرْأَةِ وَالضَّعِيفِ الْحَجُّ »

«Büyüğün yâni âcizin ve kadınla zaîfin cihâdı hacdır».

Bu hadîsler kadına cihâdın vâcib olmadığına onun hacc veya ömre yapması kendisine cihâd sevabı kazandıracağına delildirler. Çünkü kadınlar tesettür ve sükûnetle yaşamağa me'mûrdurlar; cihâd buna zıddır. Zîrâ cihâdda erkekler arasına karışmak, mübârezeye çıkmak, yüksek sesle na'ra atmak gibi şeyler vardır. Maamâfih hadîsde kadınlara cihâd câiz olmadığına delâlet yoktur. *Buhârî* bu bâbdan sonra **«Kadınların harbe çıkmaları ve harbetmeleri bâbı»**nı zikreder. **İmâm Müslim, Hz. Enes (r.a.)**'dan şu hadîsi rivâyet etmiştir:

« أَنَّ أُمَّ سَلِيمٍ اتَّخَذَتْ حَنْجَرًا يَوْمَ خَيْبَرٍ وَقَالَتْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اتَّخَذْتُهُ إِنْ دَنَا مِنِّي أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ بِقُرْثٍ بَطْنُهُ »

«Ümmü Süleym Huneyn gazâsının yapıldığı gün bir hançer tedârik etti: ve Peygamber (s.a.v.)'e: Bunu bana müşriklerden biri yaklaşırsa karnını deşerim diye edindim; dedi». Bu hadîs kadınların harbe iştirâk edebileceğini gösteriyorsa da bundan kadınların yal-

nız müdâfaa harbi yapabilecekleri anlaşılıyor. *Buhârî*'de, kadınların harp yerine gittikleri takdirde yapacakları cihâdın askere su ve erzâk taşımak, hastalara bakmak gibi şeylerden ibâret olacağını bildiren rivâyetler vardır.

(۱۰۸۲/۱۲۸۶) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَأْذِنُ فِي الْجِهَادِ فَقَالَ: "أَحْيِي وَالِدَاكَ؟ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: "فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَلِأَحْمَدَ وَأَبِي دَاوُدَ مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَعِيدٍ نَحْوُهُ وَزَادَ أَرْجَعُ فَاسْتَأْذَنُهَا فَإِنْ أَذِنَا لَكَ وَإِلَّا فَبِرَّهُمَا

1286/1082 «Abdullah b. Amr radiyallâhü anhümâ dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Bir adam cihâd için izin istemek üzere Peygamber (s.a.v.)'e geldi. Resûlullâh (s.a.v.):

- **Annen, baban sağ mı?» diye sordu Adam:**
- **Evet; dedi. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:**
- **Öyle ise onlar hakkında mücâhede et; buyurdular.»**

Bu hadîs **müttefekun aleyh**dir. **Ahmed**'le **Ebû Dâvud**, **Ebû Saîd**'den bunun benzerini rivâyet etmişlerdir. **Ebû Saîd** bir rivâyette şunu ziyâde etmiştir: «Dön de onlardan izin iste, eğer sana izin verirlerse ne âlâ! Vermezlerse onlara itâat eyle».

Resûlî Ekrem (s.a.v.) anne babaya hizmet uğrunda çalışıp yorulmaya, onlar için mal sarfetmeye «müşâkele yolu ile cihâd» demiştir. Ziddiyet alâkası ile istiâre de olabilir. Çünkü cihâdda düşmanlara zarar vermek vardır. Bu zarar, anne babaya fayda vermek mânâsında kullanılmış olabilir.

Hadîs-i Şerîf, anne baba veya onlardan biri varken evlâddan cihâdın sâkıt olduğuna delîldir. Nitekim **İmâm Ahmed** ile **Nesâî**'nin **Muâviye b. Câhime** tarîkıyle tahrîc ettikleri bir hadîse göre:

Ebû Câhime, Peygamber (s.a.v.)'e gelerek:

- **Yâ Resûlallâh! Gazâyâ gitmek istiyorum da, sana danışmaya geldim; demiş. Resûlullâh (s.a.v.) kendisine:**

- **Annen var mı?** diye sormuş: **Evet;** cevâbını alınca;

- **Ondan ayrılma;** buyurmuşlar. Zâhirine bakılırsa: cihâd farz-ı ayn olsun farzı kifâye olsun evlâddan sâkıttır ve kezâ evlâdın gazâyâ gitmesinden anne babası zarar görüp görmemesi bu bâbda müsâvîdir.

Cumhûru ulemâya göre ebeveyn veya onlardan birisi evlâdını harbe gitmekten menederse, evlâdın harbe gitmesi haram olur. Yalnız bunun

için ebeveynin müslüman olmaları şarttır. Çünkü müslüman oldukları takdîrde onlara itâat alelîtlâk farz-ı ayn olur; cihâd ise farz-ı kifâyedir. Fakat cihâd dahî farz-ı ayn olursa artık ebeveyni bırakıp ona koşmak icâbeder; çünkü cihâdın te'mîn ettiği faydalar umûmîdir; onunla din ve din kardeşleri müdâfaa edilir. Âmmeyi alâkadar eden maslahatlar ise dâimâ tercih olunurlar.

Hadîs-i Şerîf, ana baba hakkının büyüklüğüne de delîldir. Cihâddan bile ileri gelen bir hak elbette kelimenin tam mânâsıyla büyüktür.

Kendisiyle istişâre edilen kimsenin hâlisâne nasihatte bulunması ancak en iyi yolu gösterebilmesi için danışan kimseden tafsîlât almasının yerinde olacağı dahî hadîsimizin işâreti cümlesindendir.

(۱۰۸۳/۱۲۸۸) - وَعَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يَقِيمُ بَيْنَ الْمُشْرِكِينَ" رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ وَإِسْنَادُهُ صَحِيحٌ وَرَجَعَ الْبُخَارِيُّ إِسْرَافَهُ.

1288/1083 «Cerîr-i Becelî radıyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Ben müşriklerin arasında ikâmet eden her müslümandan berîyim; buyurdular».

Bu hadîsi **Üçler** rivâyet etmişlerdir. İsnâdı sahîhtir. **Buhârî** mürsel oluşunu tercih eylemiştir.

Ebû Hâtim, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Dâre Kutnî dahî onun *Kays b. Ebî Hâzim*'in mürsellerinden olduğunu tercih ederler. Yalnız *Taberânî* mevsûl olarak rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, **Mekke**'den başka bütün müşrikler diyârından hicret etmenin müslümanlara vâcib olduğuna delîldir. **Cumhûru ulemânın** mezhebi budur. Delîlleri buradaki **Cerîr** hadîsi ile *Nesâî*'nin, *Behz b. Hakîm* tarîki ile babasından onun da dedesinden merfû olarak tahrîc ettiği şu hadîsdir:

« لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْ مُشْرِكٍ عَمَلًا بَعْدَمَا أَسْلَمَ أَوْ يَفَارِقَ الْمُشْرِكِينَ »

«Bir müşrik müslüman olduktan sonra müşriklerden ayrıldıkça Allâh onun hiç bir amelini kabûl etmez».

Bazıları hicretin vâcib olmadığına kâil olmuşlardır. Bunlar aşağıdaki hadîse bakarak hicret hadîslerinin mensûh olduklarını söylerler.

(۱۰۸۴/۱۲۸۹) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَبَيْتَةٌ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1289/1084 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Fetihden sonra hicret yok, lâkin cihâd ve niyet vardır; buyurdular.» Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Yani artık **Mekke**'den hicret yoktur. Çünkü fetihden sonra **Mekke** bir İslâm diyârı olmuştur. Fakat müslümanların zâif bulunduğu ve İslâmiyetin ahkâmı icrâ edilemeyen yerlerden müslüman memleketlerine hicret etmek müslümanlara vâcibdir.

Hicretin vâcib olmadığına kâil olanlar bu hadîsle istidlâl ederek hicret hadîslerinin neshedildiğini iddiâ ederler ve derler ki: «**Peygamber (s.a.v.)**, Araplardan müslüman olanların kendi yanına hicret etmelerini emir buyurmamış; onları yerlerinden ayırmadıkları için muâhaze etmemiştir. Şu da var ki **Resûlullâh (s.a.v.)** bir yere bir müfreze asker gönderirse kumandana tenbîhâtta bulunur ve:

Düşmanın olan müşriklere rastladın mı, onları üç şeye da'vet et; bunların hangisine icâbet ederlerse kabûl eyle ve onlarla sa-vaştan vazgeç. Sonra kendilerini memleketlerinden muhâcirler diyârına göçetmeye da'vet eyle ve onlara bildir ki, bunu yaparlarsa kendilerine muhâcirlerin lehinde ve aleyhinde olan her şey var. Eğer kabûl etmezler de kendi memleketlerini ihtiyar eylerlerse kendilerine bildir ki; müslümanların yerlileri gibi olacaklar. Onlara da, müslümanların üzerine tatbîk edilen hükm-i ilâhî tatbîk olunacaktır...; buyururlardı. Bu hadîs ileride gelecektir. **Resûlullâh (s.a.v.)** onlara hicreti vâcib kılmamıştır. **İbn-i Abbâs** hadîsi istisnâ edilirse bu bâbdaki bütün hadîsler dîni husûsunda emniyette olmayanlara hamledilmiş; böylelikle hadîslerin arası bulunmuştur.

Hicreti vâcib görenler derler ki: «**İbn-i Abbâs** hadîsi, **Mekke**'den hicret edilemeyeceğini gösterir. Nitekim «fetihden sonra» ta'bîri de buna delâlet eder. Çünkü evveleri **Mekke**'den hicret vâcibdi.

İbnü'l-Arabî şöyle diyor: «Hicret küfür diyârından İslâm memleketine gitmektir. **Resûlullâh (s.a.v.)** devrinde farz idi; hayâtı tehlikede olanlara ondan sonra da devâm etmiştir. Esâsen durdurulan hicret, **Peygamber (s.a.v.)** nerede olursa olsun onun yanına gitmek için yapılandır».

«**Lâkin cihâd ve niyet vardır**» ifâdesi için Tıybî ile diğer bazı **ulemâ** şöyle demişlerdir: «Bu istidrâk, kendinden sonraki hükümün kendinden evvelki hükme muhâlif olmasını iktizâ eder. Mânâ şudur: vatanından ayrılıp **Medîne**'ye gitmekten ibâret olan hicret bitmiş; yerini cihâd sebebiyle ayrılmaya bırakmıştır. Binâenaleyh cihâd sebebiyle hicret bâkidir. Küfür diyârından kurtulmak, okumak için gurbete çıkmak, fitneden kaçmak gibi hâlîsâne bir niyetle yapılan hicret de öyledir. Bunların hepsinde niyet mu-teberdir.» **Îmâm Nevevî** diyor ki: «Mânâ: hicretin sona ermesiyle inkıtâa uğrayan hayrı, cihâd ve iyi niyetle elde etmek mümkündür; demektir».

(۱۰۸۵/۱۲۹۰) - وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "مَنْ قَاتَلَ لَتَكُونَ كَلِمَةً اللَّهُ هِيَ الْعُمْلَى فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1290/1085 «Ebû Mûse'l-Eş'arî radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim kelimetullâhın yüce olması için harbederse işte o kimse Allâh yolundadır; buyurdular.» Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Yalnız burada ihtisar edilmiştir. Baştarafı şöyledir:

«عَنْ أَبِي مُوسَى أَنَّهُ قَالَ أَغْرَابِيٌّ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلْمَغْنَمِ وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلذِّكْرِ وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِبَرٍّ مَكَانَهُ فَمَنْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ قَالَ: مَنْ قَاتَلَ...» الْحَدِيثُ.

«**Ebû Mûsâ'dan rivâyet edildiğine göre: A'râbînin biri Peygam-ber sallallâhü aleyhi ve sellem'e:**

- Bazı adam ganîmet için harbediyor; bazısı nâm bırakmak için çarpışıyor; kimi de yerini görmek için savaşıyor; acabâ bunların hangisi Allâh yolundadır? demiş; Resûlullâh (s.a.v.)

- Her kim ... ilah; buyurmuştur».

Hadîs-i Şerîf, hak yolunda yapılan gazânın ecr u mükâfâtı **kelimetullâhı** yüce kılmak niyetiyle harbedenlere verileceğine delîldir. Bunun mefhûmu muhâlifî; bu haslet kendinde olmayan, **Allâh** yolunda değil mânâsına gelir. Mefhûmu muhâlifden murâd: mefhûmu şarttır. Acabâ **kelimetullâhı** yüceltmek maksadına başka bir şey, meselâ ganîmet almak niyeti de inzîmâm etse yine gazası **Allâh** yolunda olur mu?

Evet, olur. **Taberî** diyor ki: «Asıl maksad **i'lâ-yı kelimetullâhı** ol-dukdan sonra onun zîmnında vâki olan şeyler zarar etmez». **Cumhûru ulemânın** kavli de budur. Hadîs-i Şerîfin bu mânâyâ gelmesi muhtemel-dir. Nitekim şu âyet-i kerîme aynı mânâyı te'yîd etmektedir:

«لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ»

«**Rabbinizden fadl u ihsân dilemenizde size bir günah yoktur**»²⁵

Bu âyet haccın fazîletini dilemeğe münâfî olmadığı gibi başka fiillerde de hüküm aynıdır. Binâenaleyh harbden maksad i'lâ-yı **kelimetullâh** olduktan sonra onun zımmında vâki olan fiiller bu maksada zarar vermezler. Hattâ hadîsin zâhirine bakılırsa i'lâ-yı **kelimetullâh** ile meselâ ganîmet alma niyeti müsâvî bile gelseler yine zarar etmez gibi görünüyorsa da *Ebû Dâvud* ile *Nesâî*'nin, **Hz. Ebû Ümâme**'den tahrîc ettikleri şu hadîs bu müsâvâta münâfidir:

«قَالَ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ رَجُلًا عَزَا يَلْتَمِسُ الْأَجْرَ وَالذِّكْرَ مَا لَهُ؟ قَالَ: «لَا شَيْءَ لَهُ» فَأَعَادَهَا ثَلَاثًا كُلُّ ذَلِكَ يَقُولُ لَا شَيْءَ لَهُ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَا يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا كَانَ خَالِصًا وَابْتَغَى بِهِ وَجْهَهُ»

«**Ebû Ümâme demiştir ki: Bir adam gelerek:**

- **Yâ Resûlallâh; dedi: «Ne buyurursun bir kimse hem sevâb, hem nâm bırakmak niyetiyle gazâ etse kendisine ne vardır? Resûlullâh (s.a.v.):**

- **Ona hiç bir şey yoktur?** buyurdular. Adam bu sözü üç defa tekrarladı ise de Resûlî Ekrem (s.a.v.) hepsinde:

- **Ona hiç bir şey yoktur;** buyurdular. Bundan sonra Resûlullâh (s.a.v.):

- **Şüphesiz ki Allâhü Teâlâ amelin samîmî olanından ve kendisiyle Allâh'ın rızası kastedileninden başkasını kabûl etmez;** buyurdular.» Hadîsin isnadı iyidir.

Bundan anlaşılıyor ki, bir kimse aynı derecede arzuladığı iki şeyden dolayı harb etse; meselâ: Hem sevap, hem de şöhret kazanmayı niyet ederek savaşırsa, beklediği sevap bâtil olur. İhtimâl bâtil olması da yalnız şöhret mes'elesine mahsûsdur. Zîrâ bu iş riyâdır; riyâ hangi işe karışsa onu ibtâl eder. Fakat ganîmet arzusu böyle değildir; o cihâda münâfî değil, bilâkis aldığı ganîmetle müşrikleri hiddetten çatlatmayı ve onu ibâdet ve tâata harcamayı niyet ederse sevap bile kazanır. **Fahr-i Kâinât (s.a.v.) Efendimiz** in şu hadîs-i şerîfleri de ganîmet arzusunun harbe münâfî olmadığına delîldir:

«مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا فَلَهُ سَابِقَةٌ»

«**Bir kimse bir düşmanı öldürürse ölenin üzerinden soyulan eşyâsı onundur**».

²⁵ Sûre-i Bakara, âyet: 198.

Bu bâbda başka hadisler de vardır ve hepsi niyetde başka bir şeyi **i'lâ-yı kelimetullâha** ortak etmenin câiz olduğuna delâlet ederler. Binâenaleyh **i'lây-ı kelimetullâh**ın içinde, kâfirleri korkutmak, mallarını almak ve ağaçlarını kesmek gibi şeyler dâhildir; yeter ki, asıl maksad **i'lâ-yı kelimetullâh** olsun. Nitekim yukarıda zikrettiğimiz **Ebû Ümâme** (r.a.) hadisinden anlaşıldığına göre **Peygamber (s.a.v.)** maksadın dünyâ menfaati olduğunu anlamış da onun için: «**ona hiç bir şey yoktur**» demiştir. Yoksa ganîmet arzusunun cihâda zarar vermediği **Ashâb-ı Kirâm** arasında ma'lûm idi. *Hâkim* ve *Beyhakî*'nin sahîh bir isnâdla tahrîc ettikleri bir hadîse göre **Abdullah b. Cahş, Uhud** gazâsı günü:

Yâ Rabbi bana şiddetli bir adam nasîb et; birbirimizle harbedelim. Sonra ona karşı bana sabır ihsân eyle. Ta ki, onu öldüreyim de soyulan eşyâsını alayım; demiştir. Görülüyor ki cihâdla birlikte dünyâyâ âid bir menfaati istemenin câiz olduğu **Sahâbe-i Kirâm** arasında ma'lûm bir şey imiş; onun için de onu arzu ederlermiş.

(۱۰۸۶/۱۲۹۱) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّعْدِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَنْقَطِعُ الْهَجْرَةُ مَا قُوتِلَ الْعَدُوُّ" رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ جِبَّانَ.

1291/1086 «Abdullah b. Sa'dî²⁶ radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Düşmanla harbolundukça hicret(in arkası) kesilmez; buyurdular». Bu hadîsi **Nesâî** rivâyet etmiştir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerîf hicret hükmünün kıyamete kadar bâkî olduğuna delîldir. Çünkü düşmanla muhârebe etmek nass-ı hadîsle kıyâmete kadar devâm edip gidecektir. **Resûlullâh (s.a.v.):** «الْجِهَادُ مَاضٍ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ»

«Cihâd kıyamete kadar devam edecektir» buyurmuşlardır. Şartlarını hâiz olan cihâdın sevâbı hakkında söz yoksa da vücûbu ihtilâfıdır. Bu ciheti yukarıda gördük.

²⁶ **Abdullah b. Sa'dî** (r.a.)'in künyesi **Ebû Abdillâh**'dır. Sa'dî ismi etrafında birçok sözler vardır. Hz. Abdulâh'a Sa'dî denilmesi Benî Sa'd kabîlesinden bir sûtanaya verildiği içindir. **Abdullah** (r.a.) Şarku'l-Ürdün'de yaşamış; bir rivâyete göre Şam'da 50 târîhinde vefât etmiştir. Sahâbîdir; rivâyeti de vardır. Bunu **İbnü'l-Esîr** kaydeder: «Kendisine **İbn-i Sa'dî** denilmesi ceddine nisbetledir» diyenler olduğu gibi **İbn-i Sa'dî** diyenler de vardır. Nitekim **Ebû Dâvud**'un «Sünen»inde bu isimle yâd olunur.

(١٠٨٧/١٢٩٢) - وَعَنْ نَافِعٍ قَالَ: "أَغَارَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى بَنِي الْمُصْطَلِقِ وَهُمْ غَارُونَ فَقَتَلَ مَقَاتِلَتَهُمْ وَسَبَى ذَرَارِيَهُمْ" حَدَّثَنِي بِذَلِكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَفِيهِ: "وَأَصَابَ يَوْمَئِذٍ جُوزَيْرِيَّةٌ"

1292/1087 «Nâfi²⁷ radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.), Beni'l-Mustalık (kabilesi) üzerine gâfil bulundukları bir sırada baskın yapmış ve harbedenleri öldürmüş; zürriyetlerini de esir almıştır. Bunu bana Abdullah b. Ömer anlattı.» Hadîs müttefekun aleyhdir.

Bu hadîsde «O gün Peygamber (s.a.v.) Cüveyriye'yi de almıştır» cümlesi dahî vardır.

Benî Mustalık, Huzâa kabilesinin meşhûr bir dalıdır. Hadîs-i Şerifde iki mes'ele bulunmaktadır.

1- Bu hadîs kendileri bir defa İslâm'a davet edilen kâfirleri tekrar dîne da'vet etmeden onlarla harb edilebileceğine delîldir. Bu mes'elede üç kavil vardır:

Birincisi: Mutlak sûrette düşmanı dîne da'vet ve tehdîd vâcib değildir. Fakat bu kavle aşağıda gelen Büreyde hadîsi muâırızdır.

İkincisi: Mutlak sûrette düşmanı tehdîd vâcibdir. Bu kavle de sadedinde bulunduğumuz **Nâfi'** hadîsi muâırızdır.

Üçüncüsü: Kâfirlere İslâmiyete da'vet ulaşmamışsa da'vet ve tehdîd vâcib, da'vet ulaşmışsa tehdîd vâcib değil müstehâbdır. *İbn-i Münzir*: «Ekser-i ehl-i ilmin kavli budur. Sahîh hadîsler bu mânâda birbirlerini te'yîd etmektedir; buradaki hadîs de onlardan biridir. **Ka'b b. Eşref'e** ve **İbn-i Ebî'l-Hukayk**'ın katline âid hadîsler dahî onlardandır; diyor.

«el-Bahr» nâm eserde kendilerine da'vet vâki olmayan kâfirlere da'vetin vâcib olduğuna icmâ bulunduğuna nakledilmiştir.

2- «Zürriyetlerini de esir aldı» ifâdesinde Araplardan köle yapılabileceğine delâlet vardır. Çünkü **Benî Mustalık**lar Araptırlar. **Cumhûru ulemânın** kavli bu olduğu gibi, *İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe* ile *İmâm Mâlik*'in ve *Evzâî*'nin mezhepleri de budur. Diğer **ulemâ** Araplardan köle olamayacağına kâildirler. Lâkin bunların kuvvetli bir delîli yoktur.

²⁷ **Ebû Abdillâh Nâfi b. Sercis.** Hz. İbn-i Ömer'in âzâdlısıdır. Medine'li olup Tâbiî'nin büyüklerindendir. Mutemed râvilerin meşhûrlarındandır. İbn-i Ömer'le Ebû Saîd (r.a.)'dan hadîs dinlemiştir. Bir rivâyete göre «117» diğer rivâyette «120» târihinde vefât etmiştir.

Siyer ve megâzî kitaplarını mütalaa edenler pek âlâ bilirler ki, **Peygamber (s.a.v.)** kitâbî olmayan **Hevâzin** ve **Benî Mustalık** gibi Arap kabîlelerini köle olarak almış; Mekkeliler'e de «**Gidin sizler âzâdsınız**» demiştir. **Bedir** esirlerini ise fidyeye bağlamıştır. **Zâhire** bakılırsa fidye ile katil ve esâret arasında bir fark yoktur. Zîrâ bunlar Araplardan başkaları hakkında mutlak sûrette sâbittir. Araplarda da sâbit olmuştur. Hükümün neshedildiğine dâir rivâyet de yoktur. **Îmâm Ahmed b. Hanbel:** «Ben **Hz. Ömer**'in: **hiç bir Arap temellük edilemez;** sözüne kâil olamam» demiştir. Şüphe yok ki, **Peygamber (s.a.v.)** Araplardan esir almıştır. Nitekim birçok hadîslerde **Ebû Bekir** ve **Ali** (r.anhümâ)'nın **Benî Nâciye**'den esir aldıkları rivâyet olunmuştur. Aşağıdaki hadîs dahî buna delâlet etmektedir.

(۱۰۸۸/۱۲۹۳) - وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْصَاهُ فِي خَاصَّتِهِ بِتَقْوَى اللَّهِ وَبِمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا ثُمَّ قَالَ: "أَغْزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ أَغْزُوا وَلَا تَغْلُوا وَلَا تَغْدُرُوا وَلَا تُمَثِّلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ فَأَيُّتَهُنَّ أَجَابُوكَ إِلَيْهَا فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكَفَّ عَنْهُمْ: أَدْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَإِنْ أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ ثُمَّ أَدْعُهُمْ إِلَى التَّحَوُّلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ فَإِنْ أَبَوْا فَأَخْبِرْهُمْ بِأَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَغْرَابِ الْمُسْلِمِينَ وَلَا يَكُونُ لَهُمْ فِي الْغَنِيمَةِ وَالْفَيْءِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَاسْأَلْهُمْ الْجِزْيَةَ فَإِنْ هُمْ أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ فَإِنْ أَبَوْا فَاسْتَعِنَ بِاللَّهِ وَقَاتِلْهُمْ وَإِذَا حَاضَرَتْ أَهْلُ حِصْنٍ فَأَرَادُواكَ أَنْ تَجْعَلَ لَهُمْ دِمَّةَ الْيَهُودِ نَبِيَّهَ فَلَا تَفْعَلْ وَلَكِنْ اجْعَلْ لَهُمْ دِمَّتَكَ فَإِنْ كُنْتُمْ أَنْ تَخْفَرُوا دِمَّتَكُمْ أَهْوَنُ مِنْ أَنْ تَخْفَرُوا دِمَّةَ اللَّهِ وَإِنْ أَرَادُواكَ أَنْ تُنْزِلَهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ فَلَا تَفْعَلْ بَلْ عَلَى حُكْمِكَ فَإِنَّكَ لَا تَذَرِي: أَتَصِيبُ فِيهِمْ حُكْمَ اللَّهِ تَعَالَى أَمْ لَا " أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

1293/1088 «Süleymân b. Büreyde'den o da babasından (radıyallâhü anhümâ) işitmiş olarak rivâyet olunmuştur. Babası demiştir ki:

Resûlullâh *sallallâhü aleyhi ve sellem* bir orduya veya müfrezeye kumandan ta'yîn ettiği zaman ona yakınları hakkında Allâh'dan korkmasını tavsiye eder; yanında bulunan müslümanlar hakkında da hayrı tavsiyede bulunur; sonra:

Allâh'ın adı ile Allâh yolunda gazâ edin; Allâh'a küfredenlerle çarpışın. Gazâ edin, fakat ganîmet husûsunda hıyânette bulunmayın; hem gadir etmeyin, kimsenin bir yerini kesmeyin; hiç bir çocuğu öldürmeyin.

(Kumandan!) Müşriklerden olan düşmanınla karşılaştığın zaman onları üç haslete da'vet et. Bunların hangisi husûsunda sana icâbet ederlerse hemen kabûl eyle ve kendilerini serbest bırak. Onları İslâm'a da'vet et; eğer sana icâbet ederlerse derhal kabûl et. Sonra onları kendi yurtlarından muhâcirler diyârma göçmeye da'vet eyle. Eğer kabûl etmezlerse kendilerine haber ver ki, müslümanların yerlileri gibi olacaklar; onlara ganîmet ve yağmadan bir şey verilmeyecektir. Ancak Müslümanlarla birlikte mücâhede ederlerse o başka. Eğer İslâmiyet'i kabûl etmezlerse o halde kendilerinden cizye²⁸ iste. Sana icâbet ederlerse bunu onlardan kabûl et. Kabûl etmezlerse artık Allâh'dan yardım dileyerek kendileriyle harb et. Bir kal'a ahâlisini muhâsara altına alır da sana Allâh ve Resûlüne ahd ü peymân vermeni teklîf ederlerse bunu yapma; lâkin onlara kendi zimmetine ahd ü peymân ver. Çünkü siz kendi ahd ü peymânınızı bozarsanız bu Allâh'a verilen ahdi bozmanızdan ehvendir. Şayet senden kendilerini Allâh'ın hükmüne havâle etmeni isterlerse bunu da yapma. Bilâkis kendi hükmüne bırak. Zîrâ sen onlar hakkında Allâh'ın hükmüne isâbet edip edemeyeceğini bilmezsin: buyururdu.» Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Ganîmet: Harbde düşmandan alınan mallardır. **Fey'** ise: kâfirlerden harbsiz olarak alınan mallardır. Görülüyor ki, **Fahr-i Kâinât (s.a.v.)**'in küffârdan istenmesini tavsiye buyurduğu üç şey: İslâm'a da'vet, vergi ve harbdır.

Hadîs-i Şerîfde bir kaç mes'ele vardır:

1 - Bu hadîs, devlet reîsinin bir gazaya ordu gönderirken gerek ordu, gerekse maiyyetindeki mücâhidlere **Allâh**'dan korkmalarını ve hayrı

²⁸ Cizye: Ceza'dan müştak olup gayr-ı müslimlerden alınan vergidir.

tavsiye etmesi lüzûmuna, ganîmet husûsunda hıyânetde bulunmamalarını, gadir etmemelerini, müşrik çocuklarını öldürmemelerini kendilerine tenbîh gerektiğine delîldir. Çünkü bunlar icmâan haramdırlar. Ordu kumandanının harbden önce müşrikleri İslâm dînine da'vet etmesi, müslüman olanları İslâm diyârında hicrete teşvîk gibi şeylerin lüzûmu ve ganîmete yalnız muhâcirlerin hak kazanması, yerlilerin buna hakkı olmaması; ancak cihâda iştirak ederlerse onlara da ganîmet verilebileceği dahî hadîsin ahkâmı cümlesindendir. *İmâm Şâfiî*'nin mezhebi budur. Sâir ulemâ aksine kâil olarak bu hadîsin nesholunduğunu iddiâ etmişlerdir.

2 - Hadîs-i Şerîf her kâfirden mutlak sûrette vergi alınacağına delîldir. Bu bâbda sâir kâfirler arasında bir fark olmadığı gibi arap olmaları veya olmamaları dahî müsâvidir. Zîrâ hadîsdeki «düşmanın» ta'bîri âmmdır. *İmâm Mâlik* ile *Evzâî*'nin ve diğer bazı ulemânın mezhebi budur.

Hanefiler'e göre cizye, Arap olsun, acem olsun; Ehl-i kitâb denilen Hristiyanlarla yahûdilerden ve mecûsîlerle, acem putperestlerinden alınır. Arap putperestler ile mürtedlerden alınmaz. Bunlar ya müslüman olur, yâhud kılıçtan geçirilirler. Kadın çocuk ve sakatlara da cizye yoktur. *İmâm Şâfiî*'ye göre ise cizye denilen vergi, Arap olsun acem olsun yalnız Ehl-i Kitâb ile mecûsîlerden alınır. Çünkü Teâlâ Hazretleri Ehl-i Kitâbı zikrettikten sonra: «**Tâ cizyeyi verinceye kadar...** حَتَّى يُغْطُوا الْجِزْيَةَ»²⁹

buyurmuştur. Peygamber (s.a.v.) dahî: «سُئِلُوا بِهَمِّ سُنَّةِ أَهْلِ الْكِتَابِ»

«**Onlara karşı Ehl-i kitâb muâmelesi yapın**» buyurmaktadır. Bunlardan geriye kalanlar: «وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً»

«**Onlarla muharebe edin. Tâ ki fitne olmasın**»³⁰ ve:

«قَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ»

«**Müşriklerle bulduğunuz yerde harbedin**»³¹ âyet-i kerîmelerinin umûmunda dâhildirler. **Şâfiîler**: «Bu hadîs **Mekke**'nin fethinden önce vârid olmuştur, âyetler ise hicretten sonra nâzil oldu. Binâenaleyh **Büreyde** hadîsi ya mensûhdur, yâhud ondan murâd: Ehl-i Kitâb olan düşmanlardır; diyerek hadîsle istidlâlden özür beyân etmişlerdir.

İbn-i Kesîr «*el-İrşâd*» adlı eserinde *İmâm Şâfiî*'nin mezhebini te'yîd ve takviye sadedinde «Cizye âyeti, müşrikler ve putperestlerle harb nihâyete

²⁹ Sûre-i Tevbe, âyet: 29.

³⁰ Sûre-i Bakara, âyet:193.

³¹ Sûre-i Nisâ, âyet: 89.

erdikten sonra inmiştir. O nâzil olduktan sonra yalnız Ehl-i Kitâb kalmıştı» demekte ise de bazıları onun bu iddiâsını bâtil saymışlardır. Bunlar cizye âyeti nâzil olduktan sonra yalnız Ehl-i Kitâb kaldığını kabûl etmeyerek **İran**'da o zaman ateşe tapanlar bulunduğunu, **Hindistan**'da ise putpe-restler var olduğunu ileri sürerler ve cizye, yani verginin her nevi kâfire âmm ve şâmil olduğuna Büreyde hadîsinin umûmu ile istidlâl ederler. Cizye âyetine gelince: Bu bâbda sözü uzatarak şöyle derler: «Bu âyet yalnız Ehl-i Kitâbdan cizye alınacağını bildiriyor; kitâbî olmayanlardan cizye alınıp alınmayacağı husûsunda onda bir beyân yoktur. Bu ciheti hadîs beyân etmiştir. Binâenaleyh hadîsdeki «düşmanın» ta'bîrini Ehl-i kitâb olanlara hamletmek son derece uzak bir ihtimâldir. Araplardan cizye alınmaması ise o zaman bütün Arapların müslümanlığı kabûl etmiş bulunduklarından. Zîrâ cizye **Mekke**'nin fethinden sonra meşrû olmuştur. Hâlbuki o zaman Araplar kâmilten müslüman olmuş bulunuyorlardı. Şu halde onlardan esir olacak ve vergiye bağlanacak kimse zâten kalmamıştı. İrtidâd edenler de, ya müslümanlığa döner, yâhud kılıçtan geçirilirlerdi; Nitekim mürtedlerin hükmü zaten budur. Bu hüküm **Resûlullâh (s.a.v.)** devrinde böyle olduğu gibi **Ashâb-ı Kirâm** devrinde dahî böyle cereyân etmiştir. **Sahâbe-i Kirâm** (r.anhüm), **İran** ve **Roma** memleketlerini fethettikleri vakit o yerlerde, bâhusus **Şam**'da **Irak**'ta Araplar bulunuyordu. Bununla beraber Arap veya Acem demeyerek umûm halkı esir etmiş ve cizyeye bağlamışlardır. Bu da gösteriyor ki, **Büreyde** hadîsi cizye farz kılındıktan sonra vârid olmuştur...» *İbn-i Kayyim «el-Hedyü'n-Nebevî»* nâm eserinde bu kavle meyletmiştir.

3 - Hadîs-i Şerîf, düşmanın müslümanlardan **Allâh** ve **Resûlü**'ne ahd ü peymân talebini müslümanların kabûl etmesini yasak etmiştir. **Resûlullâh (s.a.v.)** bu ahdi müslümanların kendi zimmetlerine vermelerini emir buyurmuş; verilen bir sözden dönmek mutlak sûrette haram olmakla beraber müslümanların kâfirlere verdikleri sözden dönmelerinin **Allâh**'a verdikleri sözden dönmekten de ehven olacağını beyân etmiştir.

Bazıları buradaki nehyin tahrîm için olmayıp tenzîh ifâde ettiğine kâildirler. Hattâ bu bâbda icmâ olduğunu söylerler. Fakat: «Nehiyde asıl, tahrîm ifâde etmektir» diyerek bu icmâi kabûl etmek istemeyenler de vardır.

Hadîs-i Şerîf'de kâfirleri **Allâh**'ın hükmüne arz etmek de nehiy buyrulmakta ve bu nehyin sebebi izâh edilirken: «**Çünkü sen onlar hakkında Allâh'ın hükmüne isâbet edip etmediğini bilemezsin**» de-

nilmektedir. İslâm kumandanından onlar hakkında kendi içtihadı ile hüküm vermesi isteniyor. Bu da gösterir ki, içtihadî meselelerde hak birdir; her müctehid hakka isâbet edemez.

(۱۰۸۹/۱۲۹۴) - وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَرَادَ غَزْوَةً وَرَىٰ بَغِيرَهَا" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1294/1089 «Ka'b b. Mâlik radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre. Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem bir gazâyâ çıkmak istedi mi onu başka bir gazâ(ya gidecekmiş gibi göstermek sûreti) ile gizlermiş.» Hadîs müttefekun aleyhdir.

Bundan yalnız **Tebûk** gazâsı istisnâ edilmiş ve:

«إِلَّا فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ فَإِنَّهُ أَظْهَرَ لَهُمْ مُرَادَهُ»

«Ancak Tebûk gazâsı müstesnâ. Çünkü Resûlullâh (s.a.v.) Ashâbına murâdını açıklamıştı» denilmiştir. Zîrâ bu harp kıtlık ve şiddet zamanında olmuştur. Düşman **Roma**'lılar olup hazırlıkları çoktu. Harbe **100 bin** askerle iştirâk etmişlerdi. Müslümanların ise ancak **üç bin** mücâhidi vardı. Bu hadîsi *Ebû Dâvud* da tahrîc etmiştir. Onun rivâyetinde: **«Harb, aldatmadır; diyordu: وَيَقُولُ الْحَزْبُ خُدْعَةٌ»** ziyâdesi vardır.

Resûlullâh (s.a.v.)'in gideceği yeri gizleyişi başka tarafın yolunu sorarak o tarafa gidecekmiş zannını vermekle olurdu. Böyle yapması bitabi düşmanı istediği şekilde gâfil avlamak ve maksadına tam isâbetle vâsil olmak içindi.

Hadis-i Şerîf kumandanın gideceği yeri gizli tutmasının câiz olduğuna da delildir. Bilhâssa «harb, hiledir» hadîsi bu bâbda nâssdır.

(۱۰۹۰/۱۲۹۵) - وَعَنْ مَعْقِلِ بْنِ النُّعْمَانِ بْنِ مِقْرَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "شَهِدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا لَمْ يُقَاتِلْ أَوَّلَ النَّهَارِ آخَرَ الْقِتَالِ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ وَتَهْبِ الرِّيحُ وَيَنْزِلَ النَّصْرُ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالثَّلَاثَةُ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ وَأَصْلُهُ فِي الْبُخَارِيِّ .

1295/1090 «Ma'kıl'den rivâyet olunduğuna göre Nu'mân b. Mukarrin radiyallâhü anh şöyle demiştir: Resûlullâh sallallâhü

aleyhi ve sellem ʔ gördüm. Günün evvelinde harbetmezse harbi güneş zevâle erip rüzgârlar esinceye ve (Allâh'tan) yardım ininceye kadar te'hîr ederdi.»

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Üçler** rivâyet etmiştir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir. Aslı **Buhârî**'dedir.

Hadîsin râvîsini bazıları *Ma'kıl b. Nu'mân* diye tesbît etmişlerse de *İbn-i Esîr* **sahâbe** arasında böyle bir isim zikretmemiştir. Onun zikrettiği **Nu'mân b. Mukarrin**'dir; ve bu hadîsin râvîsi olduğunu da açıklamıştır. Aynı hadîsi **Buhârî**, **Ebû Dâvud** ve **Tirmizî** dahî **Nu'mân b. Mukarrin**'den tahrîc etmişlerdir. *İbn-i Esîr* bu **Nu'mân**'ın yedi kardeşi ile birlikte hicret ettiğini yazmaktadır. Anlaşıyor ki *Ma'kil* adı «*Bülûğu'l-Meram*»'ın bazı nüshalarına yanlışlıkla karışmıştır. **Buhârî**'nin rivâyetinde harbin namaz vaktine te'hîr edilirdiği zikredilmiştir.

Resûlullâh (s.a.v.)'in muhârebeyi namaz vaktine bırakmasının hikmeti **ulemâ-yı kirâma** göre duâların kabûlüne medâr olur ümîdine mebnîdir. Rüzgârların esmesi mes'elesine gelince: **Ahzâb** harbinde zafer, rüzgârın estiği zamanda kazanılmıştı. Nitekim **Teâlâ Hazretleri**:

«فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا»

«Onların üzerine bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz bir takım askerler gönderdik.»³² buyurmuştur. Demek oluyor ki, rüzgârların esmesi de zafer için bir ümîd kapısıdır. Bunun illeti şöyle îzâh olunmuştur: Rüzgârlar ekseriyetle zevâlden sonra eser ve bu esnâda harp silâhları soğur; muhârebe için daha ziyâde neşât hâsıl olur. Bu hadîs **Peygamber (s.a.v.)**'in düşmana sabahları baskın yaptığını ifâde eden hadîse muâriz değildir. Çünkü hadîslerin biri baskın, diğeri muhârebe için karşılaşma hakkında vârid olmuşlardır.

(۱۰۹۱/۱۲۹۶) - وَعَنِ الصَّغْبِ بْنِ جَثَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سِئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَهْلِ الدَّارِ مِنَ الْمُشْرِكِينَ يُبَيِّتُونَ قَيْصِيُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ وَذَرَارِيهِمْ فَقَالَ: «هُمْ مِنْهُمْ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1296/1091 «Sa'b b. Cessâme radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e müşrikler diyârı(nın halkı) soruldu. Bunlara gece baskını yapı-

³² Sûre-i Ahzâb, âyet: 9.

hiyor; bu sûretle kadınlarından ve çocuklarından bazılarını ele geçiriyorlar (denildi). **Resûlullâh** sallallâhü aleyhi ve sellem:

Onlar onlardandır; buyurdular.» Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

İbn-i Hibbân'ın *Sahîh*'inde soranın bizzât **Sa'b** (r.a.) olduğu zikrediliyor. *Buhârî*'nin rivâyetinde hadîsdeki mahzûf muzâf tasrîh olunmuş ve: «**Müşrikler diyârının halkı**» denilmiştir.

Tebyât: geceleyin müşriklerin kadın ve çocukları ile bir arada her şeyden habersiz bulundukları sırada üzerlerine yapılan baskındır. Bu sûretle onların kadınları ile çocukları da erkekleri ile birlikte ele geçirilirdi. Fakat bunlar öldürölmek kasdı ile değil erkeklerine tâbi olarak alınırlardı.

Hadîsi *İbn-i Hibbân* dahî **Hz. Sa'b**'dan tahrîc etmiştir. Onun rivâyetinde şu ziyâde de vardır:

«ثُمَّ نَهَى عَنْهُمْ يَوْمَ حُتَيْنٍ»

«**Sonra onlar(a dokunmak)dan Huneyn günü nehyetti.**» Fakat bu cümle Sa'b hadîsine müdreddir. *Ebû Dâvud*'un «*Sünen*»inde mezkûr hadîsin sonunda *Zührî*'nin: «Bilâhare **Resûlullâh (s.a.v.)** kadınlarla çocukların öldürölmesini yasak etti» dediğı, *Süfyân* tarîki ile rivâyet edilmiştir. Bu yasaklama keyfiyetinin **Huneyn** gazâsında olduğunu *Buhârî*'deki şu rivâyet te'yîd ediyor:

«قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَخِيهِمُ الْحَقِّ خَالِدًا قَتَلَ لَهُ. لَا تَقْتُلْ ذُرِّيَّةً وَلَا عَسِيفًا»

«**Peygamber** sallallâhü aleyhi ve sellem, **Ashâb'dan birine:**

Hâlid'e yetiş de hiç bir çocuk ve hizmetkârı öldürmemesini söyle; buyurdu.» «**Hz. Hâlid** (r.a.)'ın **Peygamber (s.a.v.)** ile birlikte bulunduğu ilk gazâ **Huneyn** vak'asıdır» diyenler varsa da onun daha önce **Mekke**'nin fethine de iştirâk ettiğı ma'lûmdur. *Taberânî* «*el-Evsat*» nâmındaki eserinde **İbn-i Ömer** (r.a.)'dan şu hadîsi tahrîc etmiştir:

«قَالَ لَمَّا دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ أُنِيَ بِأَمْرٍ أَوْ مَقْتُولَةٍ فَقَالَ: مَا كَانَتْ هَذِهِ تَقَاتِلُ وَنَهَى عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ»

«**İbn-i Ömer** demiştir ki: **Peygamber** sallallâhü aleyhi ve sellem: **Mekke'ye girdiğı vakit kendisine öldürölmüş bir kadın getirdiler. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.): Bu kadın öldürölmecekti;** buyurdu ve kadınları öldürölmekten nehyetti.»

Ulemâ bu meselede ihtilâf etmişlerdir. *Ebû Hanîfe* ile *Şâfiî* ve **cumhûru ulemâ** gece baskınlarında kadın ve çocukların öldüröllebileceğine kâil olmuşlardır. Delîlleri *Sahîhayn*'in rivâyet ettiğı **Sa'b** hadîsidir. *Zîrâ* hadîsdeki : «**Onlar onlardandır**» ifâdesi, kadın ve çocukların kas-

den değil de tebean öldürülmelerinin mübâh olduğunu gösterir. Ancak bu, onların ölümü hak etmiş bulunan erkeklerinden ayrılmasına imkân olmadığı zamana mahsûsdur. *İmâm Mâlik* ile *Euzâî*'ye göre kadınlarla çocukları öldürmek hiç bir sûretle câiz değildir. Hattâ düşman kadınlarla çocukları kendine siper etse, yâhud kadınlarla çocukların bulunduğu bir kal'a veya gemiye sığınsa o düşmanla ne harbedilir; ne de kal'a veya gemi yakılabilir. *İbn-i Battâl* ve başkaları kasden kadın ve çocukları öldürmenin câiz olmadığına bütün ulemânın müttelik bulunduğunu nakletmişlerdir. Çünkü bu memnûdur.

Küffârın ölen çocukları hakkında üç kavil vardır:

1 - Bunlar hakkında bir şey söylenemez; tevakkuf olunur. *İmâm-ı A'zam*'ın tevakkuf ettiği mes'elelerden biri budur.

2 - Küffârın çocukları cennetliktir.

3 - Küffârın çocukları da kendileri gibi cehennemliktirler. Hadîs-i Şerîfdeki «**Onlar onlardandır**» yani çocuklar kâfirlerdendir; ifâdesi bu üçüncü kavle zâhib olanların dellildir.

(۱۰۹۲/۱۲۹۷) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ قَالَ لِرَجُلٍ تَبِعَهُ فِي يَوْمٍ بَدْرٍ: ارْجِعْ فَلَنْ أَسْتَعِينَ بِمُشْرِكٍ“ رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1297/1092 «Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet edildiğine göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem: Bedir (Harbi) günü kendisine tâbi' olan (müşrik) bir adama:

Dön, ben asla bir müşrikten yardım istemem; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir. Hadîsin tamâmı şöyledir:

« قَالَتْ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ بَدْرٍ فَلَمَّا كَانَ بِحِزَّةِ الْوَبَرَةِ أَدْرَكَهُ رَجُلٌ قَدْ كَانَ يُدْكَرُ فِيهِ جُرْأَةٌ وَنَجْدَةٌ فَفَرَحَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ رَأَوْهُ فَلَمَّا أَدْرَكَهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِئْتُ لِأَتُبِيعَكَ وَأَصِيبَ مَعَكَ قَالَ: أَتُؤْمِنُ بِاللَّهِ قَالَ: لَا قَالَ: فَارْجِعْ فَلَنْ أَسْتَعِينَ بِمُشْرِكٍ فَلَمَّا أَسْلَمَ أَذِنَ لَهُ »

«Âişe demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem: Bedir tarafına doğru yola çıktı. Harratü'l-Veber denilen yere vardığında ona cür'et ve cesâretli olduğu söylenen bir adam yetişti. Ve onu görünce Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'in Ashâbı sevindiler. Bu adam kendilerine yetişince Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem ona:

- **Allâh'a inanır mısın?** diye sordu. Adam:

- **Hayır; dedi. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:**

- **Öyle ise hemen dön, zîrâ ben bir müşrikten asla yardım bekleyemem;** buyurdu.» Müteakiben adam müslüman olunca kendisine izin verdi.

Bu hadîs: «Harbde müşriklerden yardım almak câiz değildir» diyenlerin delilidir. *İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe* ile arkadaşları ve diğer bir takım ulemâ bunun câiz olduğuna kâildirler. Çünkü **Peygamber (s.a.v.)**, **Huneyn** gazâsında **Safvân b. Ümeyye**'den ve **Benî Kaynukâ'** yahûdilerinden faydalanmış; kendilerine atıyye ve ihsânda bulunmuştur. Bunu *Ebû Dâvud* mürsellerinde tahrîc ettiği gibi *Tirmizî* dahî *Zühri*'den mürsel olarak rivâyet eder; yalnız *Zühri*'nin mürsellerini zaîf sayarlar. *Zehebî*: «Çünkü *Zühri* çok hatâ ederdi. Bu sebeble onun yaptığı irsâlde tedlîs şüphesi vardır» diyor. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in müşrikleri reddettiğine dâir de hadîs vardır. Bu hadîsi *Beyhakî*, *Ebû Humeyd-i Sâidî*'den rivâyet etmiş ve sahîhlemiştir.

Musannıf şöyle diyor: «Bu rivâyetlerin arası bulunur ve: **Bedir** gününde reddettiği şahısta İslâmiyet'e karşı bir rağbet sezmiş de belki müslüman olur ümîdi ile onu geri çevirmiştir; denilir. Nitekim zannı doğru da çıkmıştır. Yâhud müşriklerden yardım istemek yasakmış da sonradan ruhsat verilmiştir. Bu daha akla yakındır. Filhakîka **Resûlullâh (s.a.v.)** **Huneyn** harbinde müşriklerden bir cemâatten yardım görmüş; onları ganîmetlerden memnûn etmiştir.»

«*Müslim şerhi*»nde *İmâm Şâfiî*'nin: «Eğer kâfirin müslümanlar hakkında iyi niyeti olur ve ondan yardım istemeye bir ihtiyaç da bulunursa, ondan yardım istenebilir. Aksi hâlde yardım istemek mekrûh olur» dediği rivâyet edilmiştir. Münâfıktan ise bilittifâk faydalanılır. Zîrâ **Resûl-i Ekrem (s.a.v.)**, Abdullah b. Übey ile arkadaşlarından faydalanmıştır.

(۱۰۹۳/۱۲۹۸) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى

امْرَأَةً مَقْتُولَةً فِي بَعْضِ مَعَارِيزِهِ فَأَنْكَرَ قَتْلَ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ. " مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1298/1093 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olduğuna göre; Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem gazâlarından birinde öldürülmüş bir kadın görmüş; Bunun üzerine kadınlarla çocukların öldürülmesini yasak etmiştir.»

Hadîs **müttefekun aleyhi**dir.

Taberânî dahî **Resûlullâh (s.a.v.) Mekke’ye** girdiği vakit kendisine ölü bir kadın getirildiğini; bunu görünce **Peygamber (s.a.v.)’in: Bu kadın öldürülmeyecekti;** dediğini **Hz. İbn-i Ömer’den** tahrîc etmiştir. *Taberânî’nin* rivâyetlerinin de aynı hadîs olması pek muhtemeldir. *Ebû Dâvud* mürsellerinde **İkrime’den** şu hadîsi rivâyet eder:

« أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى امْرَأَةً مَقْتُولَةً بِالطَّائِفِ فَقَالَ: أَلَمْ أَنَا عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ مِنْ صَاحِبَيْهَا؟ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَدْتُهَا فَارَادَتْ أَنْ تَضْرَعَنِي فَتَقْتُلَنِي فَتَقْتُلُنِي فَأَمَرَ بِهَا أَنْ تُوَارَى. »

«**Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem Tâif’de öldürülmüş bir kadın gördü. Bunun üzerine:**

Ben sizi kadınları öldürmekten men etmedim mi? Bunun sâhibi kim? dedi. Müteâkiben bir adam:

Yâ Resûlallâh! Ben bu kadını terkime aldım; o ise beni yere vurarak öldürmeye kalkıştı. Artık ben de kendisini öldürdüm dedi. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem kadının gömülmesini emir buyurdular.» **Resûlullâh (s.a.v.)’in** kâtile bir şey demeyip onu takrîr buyurması gösteriyor ki, kadın çarpışmaya iştirâk ederse öldürülür. *İmâm Şâfiî’nin* mezhebi budur. *Hz. Şâfiî’nin* bir delili de *Ebû Dâvud*, *Nesâî* ve *İbn-i Hibbân’ın* **Hz. Rabâh b. Rebî-i Temimî’den** tahrîc ettikleri şu hadîsdir:

« قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةٍ فَرَأَى النَّاسَ مُجْتَمِعِينَ فَرَأَى امْرَأَةً مَقْتُولَةً فَقَالَ: مَا كَانَتْ هَذِهِ لِتُقَاتَلَ. »

«**Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem 1e bir gâzâda beraberdik. (Bir ara) halkın bir yere toplandığını gördü. Baktı ki öldürülmüş bir kadın var. Bunun üzerine: Bu kadın öldürülmeyecekti; buyurdular.»**

(۱۰۹۴/۱۲۹۹) - وَعَنْ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَقْتُلُوا شُيُوخَ الْمُشْرِكِينَ وَاسْتَبِقُوا شَرَحَهُمْ» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ.

1299/1094 «Semüra radiyallâhü anh’den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Müşriklerin yaşlılarını öldürün, çocuklarını bırakın; buyurdular.» Bu hadîsi *Ebû Dâvud* rivâyet etmiştir. *Tirmizî* onu sahihlemiştir.

İmâm Tirmizî onun hakkında bir nüshada: «hasen garîb» demiş; başka bir nüshada: «sahîhdir» ta'bîrini kullanmıştır.

Şerh: henüz bulûğa ermeyen çocuklardır.

Şeyh: kendisinde yaşlılık alâmetleri beliren, yâhud 50-51 yaşlarına varan kimsedir. Burada murâd: gücü kuvveti yerinde olup harbe yarayacak adamlardır. Yâhud mutlak sûrette bulûğa erenler kasdedilmiştir. Yoksa elden ayaktan düşmüş ihtiyarlar kasdedilmemiştir. Şu halde: «Bulûğa ermeyen çocuklarla işe yaramayan ihtiyarlar öldürülmeyecek, demek olur ve hadîs, çocukların öldürülmesini yasak eden hadîse muvâfık düşer.

Şerh sözünden, bıyıkları yeni terlemiş delikanlılar da kasdedilmiş olabilir. Böyleleri müslüman olurlar ümidi ile öldürülmeyebilir. Nitekim *İmâm Ahmed b. Hanbel*: «Yaşlılar hemen müslüman olmazlar; gençler İslâmiyet'i kabûle daha yakındırlar» demiştir. Binâenaleyh bu hadîs vergi karşılığında kâfir olarak bırakılanlarla tahsîs edilmiş olur.

(۱۰۹۵/۱۳۰۰) - وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُمْ تَبَارَزُوا يَوْمَ بَدْرٍ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ مُطَوَّلًا .

1300/1095 «Ali radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre kendileri Bedir harbinde³³ mübâreze yapmışlardır».

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir. **Ebû Dâvud** onu uzun olarak tahrîc etmiştir. *Megâzî*'de *Buhârî*'den naklen **Hz. Ali** (r.a.)'ın: «**Kıyâmet gününde da'vâ için ilk oturacak benim**» dediği zikredilmiştir.

Bâzılarına göre:

« هَذَا خَصْمَانِ اخْتَصَمَا فِي رَبِّهِمْ »

«**Bunlar Rabları hakkında birbirlerine husûmet eden iki hasımdır**»³⁴ âyet-i kerîmesi mübâreze yapanlar hakkında nâzil olmuştur. Hattâ **Kays** (r.a.), **Bedir** gazâsındaki mübârezenin **Hamza**, **Ali** ve **Ubeydetü'bnül-Hâris** (radiyallâhü anhüm) hazarâtı ile müşriklerden **Şeybetü'bnü Rebîa**, **Utbetü'bnü Rebîa** ve **Velîd b. Utbe** arasında yapıldığını tasrîh eylemiştir. Bu mübârezenin tafsîlâtını *İbn-i İshâk* şöyle anlatır:

«**Hz. Ubeyde**, **Utbe** ile **Hz. Hamza**, **Şeybe** ile **Hz. Ali** de **Velîd** ile cenk etmişler. Netîcede **Ali** ve **Hamza** (r.anhümâ) hasımlarını öldürmüşler; **Hz. Ubeyde** ile hasmı ise iki darbe ile birbirlerine girmişler; hasmının kılıç darbesi **Hz. Ubeyde**'nin dizine isâbet etmiştir. **Hz. Ali** ile **Hz.**

³³ Mübâreze: İki kişinin cenk etmesidir.

³⁴ Sûre-i Hac, âyet: 19.

Hamza, Ubeyde (r.a.)'in hasmına vararak katli için **H. Ubeyde**'ye yardım etmişlerdir. Maamâfih **Ubeyde** (r.a.) aldığı yaranın te'siri ile **Safrâ'** denilen yere döndükleri sırada vefat etmiştir.»

Hadîs-i Şerîf, harbde mübâreze yapmanın câiz olduğuna delildir. **Cumhûru ulemânın** mezhebi budur. *Hasan-ı Basrî* câiz olmadığına kâildir. *Euzâî, Sevri, İmâm Ahmed* ve diğer bazılarına göre mübâreze için kumandanın izni şarttır.

(۱۰۹۶/۱۳۰۱) - وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: إِنَّمَا أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِينَا مَعَشَرَ الْأَنْصَارِ يَعْنِي قَوْلَهُ تَعَالَى: "وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ" قَالَه رَدًّا عَلَى مَنْ حَمَلَ عَلَى صَفِّ الرُّومِ حَتَّى دَخَلَ فِيهِمْ رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ حِبَّانَ وَالْحَاكِمُ.

1301/1096 «Ebû Eyyûb radıyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Bu âyet yani (kendinizi tehlukeye atmayın âyeti) ancak biz Ensâr cemaati hakkında nâzil oldu. Ebû Eyyûb bunu, Romalıların harb safına hücum ederek içerisine girenî iyi karşılamayanlara reddiye olmak üzere söylemiştir.»

Bu hadîsi **Üçler** rivâyet etmişlerdir. **Tirmizî, İbn-i Hibbân** ve **Hâkim** onu sahîhlemişlerdir.

İmâm Tirmizî onun için : «hasen, sahîh, garîbdir.» demiştir. Adı geçen zevât bu hadîsi *Eslem b. Yezîd*'den rivâyet etmişlerdir. *Eslem* şöyle demiştir: «İstanbul'da idik. Birden karşımıza Romalılardan büyük bir saf asker çıktı. Derken müslümanlardan bir zât Romalıların safına hücum ederek, tâ içlerine sokuldu. Sonra aralarından dönüp geldi. Bunu üzerine nâs yaygara kopardılar:

Sübhânallâh! Bu adam kendini tehlukeye attı; dediler.

Müteâkiben **Ebû Eyyûb:**

Ey nâs siz âyeti bu şekilde te'vîl ediyorsunuz, ama bu âyet ancak biz Ensâr cemâati hakkında nâzil oldu. Filhakika biz Allâh dînini kuvvetlendirip, dînin yardımcıları çoğaldığı vakit aramızda gizlice konuştuk ve: muhakkak mallarımız zâyî oldu. Biz yurtlarımızda otursak da zâyî olan mallarımızı derleyip toplasa idik ya; dedik. Bunun üzerine Allâhü Teâlâ bu âyeti indirdi ve anlaşıldı ki tehluke bizim murâd ettiğimiz yurtlarımızda oturmakta imiş; dedi.»

Ulemâ-i Kirâm bu hadîsde, bir kişinin -velev helâk olacağını bilse yine- harb safına girebileceğine delâlet olduğunu söylerler. Musannıf bir kişinin kalabalık düşman üzerine hücumu me'selesinde şunları söylemektedir: «Şâyed bir kişinin hücumu son derece cesûrlüğünden neş'et ediyor ve bununla düşmanı korkutacağını yâhud müslümanları düşmanlara karşı teşcî' edeceğini veya buna benzer sahîh bir maksad umuyorsa **cumhûru ulemâ** bunun iyi bir şey olduğunu tasrîh etmişlerdir. Fakat hücum sırf tehevürden ibâretse memnûdur. Bilhâssa bu hücumun neticesi müslümanlara za'f îrâs ederse...» *İbn-i Kesîr*, bu bâbda hadîs ve eserlerin çok olduğunu, bunların harplerde tecrübe ve yararlık husûsunda kendine gü- venenlere mübârezenin câiz olduğuna delâlet ettiğini söyler.

(۱۰۹۷/۱۳۰۲) - وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "حَرَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَقَطَعَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1302/1097 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olun- muştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem, Benî Nâdir'in hurmalarını yaktı ve kesti.» Hadîs müttefekun aleyhdir.

Bu hadîs, harbde düşmanın mallarını yakmak ve kesmek sûreti ile batırmanın câiz olduğuna delîldir. Yalnız bunda müslümanlara bir menfa- at olması icâbeder. Hattâ bu bâbda âyet vardır. Müşrikler **Resûlullâh (s.a.v.)'e**: «Sen yeryüzünde fesâd çıkmasını yasak ediyorsun da ağaçları kesmek ve yakmak ne oluyor?» diye itirâz bile etmişlerdir.

Cumhûru ulemâ düşmanın memleketini yakıp yıkmanın câiz ol- duğuna kâildirler. Yalnız *Ebû Sevr* ile *Euzâi* bunu mekrûh görmüşler ve **Hz. Ebû Bekir'in**, ordularına böyle bir şey yapmamalarını tavsiye etmesi ile istidlâlde bulunmuşlardır. Fakat kendilerine, **Ebû Bekir (r.a.)'ın** bunu bir maslahata mebnî yaptığı ihtâr olunmuştur. Çünkü **Ebû Bekir (r.a.)** o yerlerin müslümanların eline geçeceğini biliyordu, diye cevap verilmiştir.

(۱۰۹۸/۱۳۰۳) - وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَغْلُوا فَإِنَّ الْغُلُولَ نَارٌ وَعَارٌ عَلَى أَصْحَابِهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ.

1303/1098 «Übâdetü'bnü's-Sâmit radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Ganîmete hıyânet etmeyin, zîrâ hıyânet bir âteştir. Hem sâhiblerine dünyâda ve âhirette bir ardır; buyurdular.»

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Nesâî** rivâyet etmişlerdir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

Gulûl'ün ganîmette hıyânet mânâsına geldiğini yukarıda görmüştük. **İbn-i Kuteybe** diyor ki: «Hıyânete gulûl denilmesi, hıyânet yapanın o malı kendi malının içinde gizlemesindendir.» Gulûl, büyük günahlardandır. Bu husûsda ulemâ arasında ittifâk vardır. Nitekim **İmâm Nevevî** de icmâ bulunduğunu nakleder.

Âr: kepâzelik demektir, yani bir kimsenin ganîmet bâbından hıyâneti meydana çıkarsa dünyâda rezil ü rüsvây olur. Âhiretteki âra gelince onu da **İmâm Buhârî'nin Hz. Ebû Hüreyre'den** tahrîc ettiği şu Hadîs-i Şerîf'den dinleyelim:

« قَالَ ” قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَكَرَ الْغُلُولَ وَعَظَّمَهُ أَمْرُهُ فَقَالَ: لَا أَلْفَيْنِ أَحَدَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ شَاةٌ لَهَا تُغَاءُ عَلَى رَقَبَتِهِ فَرَسٌ لَهُ حُمَحْمَةٌ يَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اغْنِنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا قَدْ أَبْلَغْتُكَ “

«Ebû Hüreyre demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.) aramızda ayağa kalktı ve ganîmette hıyâneti anlattı. Onu büyüttü; onun hâl(ü âkibetini) de büyüttü ve:

Sakın sizden birinizi kıyâmet gününde ensesinde meleyen bir koyun, ensesinde kişneyen bir at olduğu halde: Yâ Resûlallâh! Beni kurtar; derken bulmayayım, ben de: senin için hiç bir şeye mâlik değilim ben sana tebliğ ettim; demeyeyim. ilâh... buyurdular.» Bu hadîsde **peygamber (s.a.v.)** deveyi ve altın gümüş gibi şeyleri de zikretmiştir.

Hadîs-i Şerîf, hıyânet edenin kıyâmet gününde bu çirkin sıfatlarla haşır olunacağına delildir. Bunun hikmeti de ganîmet aşırان kimseyi çaldığı ganîmetle o korkunç günde rezil rüsvây etmektir. Nitekim **Teâlâ Hazretleri:**

« وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ »

«Her kim ganîmet hâinliği yaparsa kıyâmet gününde aşırıldığı şeyle gelecektir.»³⁵ buyurmuştur. İşte âhirette ganîmete hıyânet edenin kepâzeliği budur. Maamâfih âhîret ârının bundan daha büyük bir şey olması da mümkündür. Bu suç için şefâat dahî kabûl edilemeyeceği hadîsin işâretinden anlaşılmaktadır.

³⁵ Sûre-i Nisâ, âyet, 161.

Resûlullâh (s.a.v.)’in: Senin için hiç bir şeye mâlik değildim; buyurmuş olmasından bu mânâ anlaşıldığı gibi, tekrîr ve teşdîd mânâsı da anlaşılabilir. Hâini o çirkin hali ile teşhîr ettikten sonra af etmek ihtimâlî vardır. *Buhârî*’nin rivâyet ettiği **Ebû Hüreyre** hadîsi sadaka me’mûrları hakkında vârid olmuştur. Şu halde hıyânetin bilumûm kul haklarına âmm ve şâmil olduğunu gösterir.

Acabâ hıyâneti yapana aşırıldığı şeyi iâde etmesi lâzım mıdır? *İbnü’l-Münzir*: «Ganîmetler taksîm edilmezden önce hâinin aşırıldığı malı yerine iâde etmesi lüzûmuna ulemâ müttefiktir» diyor. Taksîmden sonra ise: *Evzâi Leys* ve *Mâlik*’e göre malın beşte birini devlet reîsine verir, geri kalanını tasadduk eder. *İmâm Şâfiî* buna kâil değilmiş ve: «O malı başkasına temlik etsin, etmesin tasadduk edemez; zîrâ mal kendinin değildir. Onu kaybolan mallar gibi hükûmete teslim etmesi vâcibdir» dermiş. **Hanefiler**’e göre: Taksîmden sonra elinde kalan ganîmeti tasadduk eder. Hattâ fakir ise kendisi istifâde edebilir.

(۱۰۹۹/۱۳۰۴) - وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: ”أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى بِالْثَلْبِ لِلْقَاتِلِ“ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَأَصْلُهُ عِنْدَ مُسْلِمٍ .

1304/1099 «Avf b. Mâlik radiyallâhü anh’dan rivâyet olunduğuna göre; Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem, maktûlün eşyasının kâtile verilmesine hükmetmiştir.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** rivâyet etmiştir. Aslı **Müslim**’dedir.

Hadîs-i Şerîf, kâfir olan düşmanın silâh, at ve elbise gibi eşyasının onu öldüren gâziye verileceğine delildir. Bu husûsda kumandanın önceden: «Her kim bir düşman öldürürse, eşyası kendinin olacak» diye i’lân etmesi veya etmemesi arasında fark olmadığı gibi kâtilin dahî cenk ederken veya kaçarken vurması ve kezâ ganîmetten hisse alma hakkına sâhib olup olmaması hüküm itibârı ile hep birdir. Çünkü **«Eşyanın kâtile verilmesine hükmetti»** ifadesi mutlakdır. *İmâm Şâfiî*: «Bu hüküm **Resûlullâh (s.a.v.)**’den bir çok yerlerde bellenmiştir.» diyor. Bunlardan biri de **Bedir** harbidir. Filvâki **Peygamber (s.a.v.)** o harbde Ebû Cehl’in eşyasını **Muâz b. Cemûh**’a hükmetmişti. Zîrâ Ebû Cehl’in katlinde müessir olmuştur. Kezâ Uhud harbinde Hâtıb b. Beltea’ya öldürdüğü zâtın eşyasını vermişti. Bunu *Hâkim* rivâyet etmiştir. Bu bâbda hadîsler çoktur.

Resûlullâh (s.a.v.)’in Huneyn gazâsında: Her kim bir düşman

öldürürse eşyâsı onundur; hadîsini harbden sonra îrâd buyurmuş olması bu hükme aykırı değildir. Bilâkis onu te'kîd ve takrîr eyler. Çünkü hüküm Ashâb tarafından **Huneyn** gazâsından daha önceden biliniyordu. Onun için de **Hz. Abdullah b. Cahş: «Yâ Rabb! Bana kuvvetli bir adam nasîb et!»** demişti. Nitekim az yukarıda görmüştük.

Îmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ile diğer bazı ulemâyâ göre ölenin eşyâsı öldürene verilebilmek için harbden önce kumandanın: «Her kim bir düşman öldürürse eşyâsı onun olacak» demiş olması şarttır. Aksi takdîrde eşyâ ganîmet olarak gâzîler arasında taksîm edilecektir. *Tahâvî* şunları söyler: «Bu iş devlet reîsinin re'yine bırakılmıştır. Zîrâ **Peygamber (s.a.v.) Muâz b. Cemûh** ile, Ebû Cehl'i öldürmekte ona ortak olan zât, kılıçlarını kendisine gösterdikleri vakit: **Onu ikiniz de öldürmüşsünüz;** buyurmuş ve Ebû Cehl'in eşyâsını **Muâz b. Cemûh'a** vermiştir.»

Îmâm Ahmed b. Hanbel'e göre maktûlün eşyâsını beşte bire bölmek câiz değildir. *İbn-i Cerîr* ile *İbnü'l-Münzîr* ve diğer bazı ulemânın kavilleri de budur. Bunlar **Avf b. Mâlik** hadîsinin *Ebû Dâvud* ile *İbn-i Hibbân* rivâyetlerindeki şu ziyâde ile istidlâl ederler: «وَلَمْ يُخْبَسِ السَّلْبُ»

«Maktûlün eşyâsını da beşte bire bölmedi». Aynı ziyâdeyi *Taberânî* dahî rivâyet etmiştir.

Acabâ düşmandan birini öldürenin, onun eşyâsını alabilmesi için huccet getirmesi lâzım mıdır? *Îmâm Şâfiî* ile **Malikîler'**den bir cemâate göre huccetle isbât etmesi şarttır. Zîrâ huccetin lüzûmu bazı rivâyetlerde zikrolunmuştur. *Îmâm Mâlik ile Evzâî'ye* göre öldürenin sözü huccet ve isbâtsiz da kabûl olunur. Çünkü **Resûlullâh (s.a.v.)** bir kişinin sözünü huccetsiz kabûl etmiş; kendisine yemin dahî verdirmemiştir. Nitekim **Muâz b. Cemûh** kıssası ile diğer bâzı rivâyetlerden anlaşılan da budur. Binâenaleyh bu rivâyet dâvâ ve huccet lâzım geldiğini bildiren hadîsi neshetmiş olur.

(۱۱۰۰/۱۳۰۵) - وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فِي -
قِصَّةِ أَبِي جَهْلٍ - قَالَ: "فَابْتَدَرَاهُ بِسَيْفَيْنِمَا حَتَّى قَتَلَاهُ ثُمَّ انْصَرَفَا إِلَى رَسُولِ
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَاهُ فَقَالَ: أَيُّكُمَا قَتَلَهُ؟ هَلْ مَسَحْتُمَا سَيْفَيْنِيكُمَا؟
قَالَا: لَا قَالَ فَتَنْظَرُ فِيهِمَا فَقَالَ: كِلَاكُمَا قَتَلَهُ فَقَضَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَلْبِهِ
لِمُعَاذِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْجُمُوحِ " مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1305/1100 «Abdurrahman b. Avf radiyallâhü anh'dan Ebû Cehl'in katli kıssasında rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Afrâ oğullarının ikisi de kılıçları ile ona koşuştular. Nihayet onu öldürdüler. Sonra Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e gittiler ve hâdiseyi ona haber verdiler. Resûlullâh (s.a.v.):

- Onu hanginiz öldürdü? Kılıçlarınızı sildiniz mi? diye sordu;

- Hayır; dediler. Râvî demiştir ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem kılıçlarına bir baktı; ve:

- Onu her ikiniz öldürmüşsünüz; buyurdu. **Müteâkiben Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem eşyânın Muâz b. Amr b. el-Cemûh'a verilmesine hükmetti.** Bu hadîs, **müttefekun aleyhidir.**

Hadîs-i Şerîf, devlet reisinin «**seleb**» denilen maktûl eşyasını dilediğine verebileceğine delildir. Çünkü **Peygamber (s.a.v.)**'e Ebû Cehl'i **Afrâ**'nın³⁶ iki oğlunun öldürdüğü haber verilmiş; hâlbuki eşyasını başkasına vermiştir. Fakat bazıları bu kavle itirâz etmiş ve şöyle demişlerdir: «**Resûlullâh (s.a.v.)**'in Ebû Cehl'in eşyasını **Amr b. Cemûh'a** vermesi, onun katlinde **Hz. Amr**'ın vurduğu kılıç darbesinin daha müessir olduğunu gördüğü içindir; zîrâ onun açtığı yara daha derindi. **Afrâ oğulları**'nın da tatlı sözle gönüllerini almıştır. Yoksa katli onlara nisbet etmek mecâzdır. Yani: ikiniz de onu öldürmek istemiştir; manasınadır. Mecâzın karînesi maktûlün eşyasını başkasına vermesidir.» Ancak bu itirâz: «mahall-i nizâ' zâten eşyânın başkasına verilmesidir» diye defedilebilir.

(۱۱۰۱/۱۳۰۶) - وَعَنْ مَكْحُولٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَصَبَ الْمُنْجِنِيقَ عَلَى أَهْلِ الطَّائِفِ" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ فِي الْمَرَّاسِيلِ وَرِجَالَهُ ثِقَاتٌ وَوَصَلَهُ الْعُقَيْلِيُّ بِإِسْنَادٍ ضَعِيفٍ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ .

1306/1101 «Mekhûl³⁷ (r.a.)'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber (s.a.v.): Tâîfililer'e karşı mancınık kurmuştur.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** mürseller arasında tahrîc etmiştir. Râvîleri sikadîrlar. **Ukaylî** onu **Ali**'den rivâyeten zaîf bir isnâdla mevsûlen rivâyet etmiştir.

Hadîsi **Tirmizî**, **Mekhûl**'den **Sevr** vâsıtası ile tahrîc etmiş, fakat **Mekhûl**'ü zikretmemiştir. **Süheylî** mancınık kullandığını **Mekhûl** gibi

³⁶ Afrâ bir kadındır. Ebû Cehl'i yaralayan oğulları, Muavviz ile Muâz'dır. Kocası da el-Hâris b. Rifâa'dır.

³⁷ Bak: Bülûğü'l-merâm. Cilt: I. Shf. 319.

Vâkıdî'nin de zikrettiğini söyler. Bunu **Selmân-ı Fârisî** (r.a.) tavsiye etmiştir. **İbn-i Ebî Şeybe Abdullah b. Sinân** ile **Abdurahman b. Avf** (r.a.)'dan **Resûlullâh (s.a.v.)**'in **Tâifliler**'i yirmi beş gün muhâsara ettiğini rivâyet etmişse de mancınık kullanıldığını zikretmemiştir. **Sahîhayn**'deki **İbn-i Ömer** hadîsinde **Peygamber (s.a.v.)**'in **Tâifliler**'i bir ay muhâsara ettiği bildirilmektedir. **Müslim**'in **Hz. Enes** (r.a.)'dan tahrîc ettiği bir hadîsde bu müddetin kırk gün olduğu beyân ediliyor.

Hadîs-i Şerîf kâfirler kal'aya sığındıkları vakit onları mancınık ile döğ-menin câiz olduğuna delâlet ediyor. Bugünkü top, tüfek, tank ve sâire gibi harp âletleri de buna kıyâs olunur.

(۱۱۰۲/۱۳۰۷) - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ " أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ مَكَّةَ وَعَلَى رَأْسِهِ الْمَغْفَرُ فَلَمَّا نَزَعَهُ جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: ابْنُ حَظْلٍ مُتَعَلِّقٌ بِأَسْتَارِ الْكَعْبَةِ فَقَالَ: " أَقْتُلُوهُ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1307/1102 - «Enes radiyallâhü anh'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem, Mekke'ye başında miğfer olduğu halde girmiştir. Miğferi çıkardığı vakit kendilerine bir adam gelerek:

- İbn-i Hatal Ka'be'nin örtüsüne asılmış; demiş. Bunun üzerine Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

- Onu öldürün; buyurmuşlardır.» Hadîs müttefekun aleyhdir.

Bu hadîs, **Peygamber (s.a.v.)**'in Fetih günü **Mekke**'ye ihrâmı olmayarak girdiğine delîldir. Çünkü oraya harben girmiştir. Ancak bu, ona mahsûsdur. Zîrâ **Mekke**'de harbetmek haram kılınmıştır. Nitekim **Resûlullâh (s.a.v.):**

« وَإِنَّمَا أُجِلَّتْ لِي سَاعَةٌ مِنْ نَهَارٍ »

«Bana ancak günün bir saati halâl kılındı» buyurmuştur. Bu hadîs dahî **müttefekun aleyhdir. Fahr-i Kâinât (s.a.v.)** Efendimizin **İbn-i Hatal**'i öldürmelerine gelince: Bu adam **Resûlullâh (s.a.v.)**'in öldürül-melerini emrettiği dokuz kişiden biridir. Bunlar **Ka'be'nin** örtüsüne de sığınsalar öldürüleceklerdi. Sonra altısı Müslüman oldular. Üçü de katle-dildi. **İbn-i Hatal** bunlardan biridir. Bu adam evvelce Müslüman olmuş-tu. **Peygamber (s.a.v.)** onu zekât me'mûru olarak göndermiş; yanı-na da Ensârdan bir zât vermişti, **İbn-i Hatal**'in beraberinde müslüman bir âzâdlı da vardı ve ona hizmet ediyordu. Bir yerde konakladılar. **İbn-i**

Hatal âzâdlısına kendisi için bir teke keserek yemek pişirmesini emretti; sonra uykuya yattı. Uyandığında âzâdlı ona hiç bir yemek yapmamıştı. Bunun üzerine âzâdlıya saldırdı ve onu öldürdü. Sonra kendisi de müşrikliğe irtidâd etti. Bu adamın iki de câriyesi vardı. Bunlar ona **Peygamber (s.a.v.)**'i hicveden şarkılar okurlardı. O bunların da öldürülmesini emretti. Cârîyelerden biri derhal öldürüldü ise de, öteki için kendisinden aman dilediler; o da ona aman verdi.

Hattâbî diyor ki: «**Resûlullâh (s.a.v.)** İbn-i Hatal İslâmiyet'te işlediği cinâyet hakkı için öldürmüştür. Bu da gösterir ki, **Harem-i Şerîf**, bir vâcibi yerine getirmek için hiç bir kimseyi korumadığı gibi o vâcibi vaktinden geriye de te'hîr ettirmez.»

Ulemâ bu bâbda ihtilâf etmişlerdir. *İmâm Mâlik* ile *Şâfiî*'ye göre hudûdu şer'îyye ve kısas her yerde ve her zaman icrâ edilebilirler. Delilleri bu kıssa ile sâir delillerin umûmudur.

Hanefiler'le selef ve halefin cumhûruna göre, **Harem-i Şerîf**'de hudûd ve kısas icrâ edilemez. Zîrâ **Teâlâ Hazretleri** onun hakkında: «**Ona giren emin olur:** وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا »³⁸ buyurmuştur. **Resûlullâh (s.a.v.)** dahî: «**Orada kan dökülmez:** لَا يُسْفَكُ بِهَا دَمٌ » demiştir. Bu zevât **Mâlikîler**'le **Şâfiîler**'in delillerine cevâben: «Bu delillerin zaman ve mekâna umûmu yoktur. Onların her biri mutlak kabîlinden olup zikrettiğimiz hadîsle takyîd olunmuşlardır. Bu hadîs târîh itibârı ile o delillerden sonradır. Çünkü **Mekke**'nin fethedildiği gün vârid olmuştur. Hâlbuki hudûd-i şer'îyye daha evvel meşrû olmuşlardır. İbn-i Hatal ile diğer mahkûmların öldürülmesi ise **Mekke**'nin **Peygamber (s.a.v.)**'e helâl kılındığı sâatte vukû bulmuştur. Mezkûr sâat fetih gününün sabahından aynı günün ikindisine kadar devâm etmiştir. İbn-i Hatal o gün kuşluk zamanında **Zemzem**'le **Mâkam-ı İbrâhîm** arasında i'dâm edilmiştir.» derler.

Buraya kadar gördüklerimiz **Harem-i Şerîf** dışında cinâyet işleyip de oraya ilticâ edenler hakkındadır. **Harem-i Şerîf**'in içinde cinâyet işleyenlere gelince: «Orada hadd icrâ edilemez» diyenler, bu husûsda ihtilâf etmişlerdir. Bunlardan bazılarına göre orada hadd-i şer'î yine icrâ edilemez; fakat cânîye ekmek ve su verilmez. Bu sûretle kendiliğinden oradan çıkmaya mecbûr edilir. Bittabi çıktıktan sonra kendisine hadd vurulur. Hanefîler'in mezhebi budur. Fakat **İbn-i Abbâs (r.a.)**'in mezhebi buna muhâlifdir.

³⁸ Sûre-i Âl-i İmrân, âyet: 97.

İmâm Ahmed b. Hanbel'in *Tâvus* tarîki ile tahrîc ettiği bir hadîsde **Hz. İbn-i Abbâs:** « مَنْ سَرَقَ أَوْ قَتَلَ فِي الْحَرَمِ أُتِمَ عَلَيْهِ فِي الْحَرَمِ. »

«Bir kimse Harem-i Şerîf'de hırsızlık eder veya adam öldürürse ona hadd Harem'de vurulur» demiştir. Buna benzer bir rivâyeti yine **İbn-i Abbâs** (r.a.)'dan *Esrem* tahrîc etmiştir. **Hz. İbn-i Abbâs**'dan rivâyet olunan bu eserler hadd-i şer'înin **Harem** içinde dahî icrâ edilebileceğine delâlet ederler.

İbn-i Abbâs (r.a.) ile tarafdarları, Harem-i Şerîf'e ilticâ edenle orada cinayet işleyen arasında fark bulurlar ve: «İlticâ eden cânî Harem'e ta'zîm gösterir; orada cinâyet işleyen ise Harem-i Şerîfin hürmetini ayaklar altına alır» derler. Bir de: «Harem-i Şerîf'de cinâyet işleyene orada cezâsı verilmese, Harem'de fesâd çoğalır ve binnetîce fesâd çıkarmak isteyenler oraya koşmaya başlarlar» mütâlaasını ileri sürerler.

Haremde işlenen katilden başka kısısı icâbeden suçlar da ihtilâflıdır. *İmâm Ahmed b. Hanbel*'den bir rivâyete göre bunların cezâsı Harem-i Şerîf'de verilebilir. Zîrâ deliller orada kan dökenler hakkında vârid olmuştur. Binâenaleyh daha aşağı cezâlar orada icrâ olunabilir. Çünkü nefsin hürmeti pek büyüktür. Katil sûretiyle yapılan hürmetsizlik elbette daha şiddetli olur. Ölümden aşağı suçların cezâsı ise bir kimsenin kölesini cezâlandırması kabîlinden olduğu için bunların icrâsını menetmek doğru değildir. *İmâm Ahmed*'den diğer bir rivâyete göre ise, delillerin umûmuna bakarak Harem-i Şerîf'de hiç bir hadd-i şer'î icrâ edilemez.

Bazıları buradaki delilin yalnız katle mahsûs olduğunu iddiâ ederler. Şu halde onlara göre recimden mâadâ zinâ haddi, içki haddi ve hadd-i kazif gibi şeyler haremde icrâ olunabilirler.

(۱۱۰۳/۱۳۰۸) - وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَتَلَ يَوْمَ بَدْرٍ ثَلَاثَةَ صَبْرًا" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ فِي الْمَرَاثِلِ وَرِجَالَهُ ثِقَاتٌ.

1308/1103 «Saîd b. Cübeyr³⁹ radiyallâhü anh'den rivâyet olduğuna göre, Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem Bedir harbinde üç kişiyi sabır sûretiyle öldürmüştür.»

³⁹ **Ebû Abdillâh Saîd b. Cübeyr-i Esedî Kûfî:** Tabîinin ulemâsındandır. İbn-i Mes'ûd, İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, İbn-i Zübeyr ve Enes (radiyallâhü anhüm) hazarâtından hadîs dinlemiştir. Kendisinden de Amr b. Dînâr ile Eyyûb rivâyette bulunmuşlardır. Hz. Saîd'i 95 hicrî yılının Şa'bân ayında Haccâc öldürmüş; kendisi de aynı senenin Ramazân'ında ölmüştür.

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** mürseller arasında tahrîc etmiştir. Râvîleri mutemeddirler.

Sabır sûreti ile ölümden murâd: bir kimseyi hapsederek silâhla öldürmektir. Hadîsde zikri geçen üç kişi: Tuaymetü'bnü Adiy, Nadrü'bnü Hâris ve Ukbetü'bnü Ebî Muayt'tır. Bazıları Tuayme'nin yerine Mut'im b. Adiy'i zikretmişlerse de musannıf bunun yanlış olduğunu söylemiştir.

Hadîs-i Şerîf, sabır sûreti ile insan öldürmenin câiz olduğuna delildir. Şu kadar var ki, **Resûlullâh (s.a.v.)**'den mutemed râvîlerin rivâyet ettiği hâdisde: «Bundan sonra sakın bir Kureyşli sabır sûreti ile öldürülmesin» buyurulmuştur. Hem bu hadîsi **Peygamber (s.a.v.) Mekke**'nin fethe dildiği gün **İbn-i Hatal** öldürüldükten sonra söylemiştir.

(۱۱۰۴/۱۳۰۹) - وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدَى رَجُلَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ بِرَجُلٍ مُشْرِكٍ" أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ وَأَصْلُهُ عِنْدَ مُسْلِمٍ .

1309/1104 «İmrân b. Husayn radıyallâhü anhümâ'dan rivâyet edildiğine göre: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem, müslümanlardan iki kişiye mukâbil bir müşriki fidye vermiştir.»

Bu hadîsi **Tirmizî** tahrîc etmiş ve sahîhlemiştir, aslı **Müslim**'dedir.

Hadîs-i Şerîf, müslüman esire fidye olarak müşriklerden bir esir verileceğine delildir. **Cumhûr**'un mezhebi de budur. **İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe**'den bir rivâyete göre fidye vermek câiz değildir. Esir ya köle olarak alınır, yahud öldürülür. **İmâm Mâlik**'e göre de öyle ise de ona göre esiri esirle değiştirmek de câizdir. **İmâm-ı A'zam**'dan diğer bir rivâyete göre esire karşı esiri fidye vermek câizdir. Nitekim Hanefiler'den **İmâm Ebû Yûsuf**'la, **İmâm Muhammed**'in kavli bu olduğu gibi **eimme-i selâse**'nin (yani **Şâfiî**, **Mâlik** ve **Ahmed**'in) mezhebi de budur. **Hanefiler**'ce meşhûr olan kavle göre esiri mal vererek kurtarmak câiz değildir. Fakat **İmâm Muhammed**'in «**Siyer-i Kebîr**»'inde bunda bir beis görülmemektedir. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in esir öldürdüğü olmuştur. Bu cihet «Ukbetü'bnü Ebî Muayt» kıssasından da anlaşılmaktadır. **Bedir** esirlerini ise mal mukâbilinde serbest bırakmıştır. **Peygamber (s.a.v.)**, **Mekkeliler**'i köle yapmıştı. Bilâhare onları âzâd eyledi.

Tirmizî, **Ashâb-ı Kirâm**'ın ulemâsı ile sâir ulemâyâ göre İslâm hükümdarının esirleri dilerse öldürebileceğini isterse fidye mukâbilinde serbest bırakabileceğini söyler.

(۱۱۰۵/۱۳۱۰) - وَعَنْ صَخْرِ بْنِ الْعَيْلَةِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
«إِنَّ الْقَوْمَ إِذَا أَسْلَمُوا أَخْرَزُوا دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ» أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَرَجَّاهُ مُوتَقُونٌ.

1310/1105 «Sahr b. Ayle⁴⁰ radiyallâhü anh”den rivâyet olunduğuna göre. Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Şüphesiz ki, bir kavim müslüman olurlarsa canlarını ve mallarını korurlar; buyurmuştur.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** tahrîc etmiştir, Râvîleri mevsûkdurlar. **Müttefekun aleyh** olan şu hadîs dahî aynı mânâyı ifâde eder:

«أَمِوتَ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِذَا قَالُوا أَخْرَزُوا دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ»

«İnsanlar: Lâ ilâhe illallâh; deyinceye kadar kendileri ile çarpışmaya me'mûr oldum. Bunu dediler mi, canlarını, mallarını korumuş olurlar...»

Hadîs-i Şerîf, müslüman olan kâfirlerin mal ve canlarının masûn olduğuna delildir. Ulemâ bu bâbda tafsîlât vermişlerdir. Şöyle ki: Bir kimse harbetmeksizin kendiliğinden müslüman olsa, malına ve arâzisine sâhib olur. Meselâ, Yemen toprakları böyledir. Eğer muhârebeden sonra müslüman olurlarsa, malları alınır, canlarını ise İslâmiyet korumuştur. Şu halde bunların mallarının menkûl olanları ganîmet, gayr-i menkûl malları ise feydir. Ulemâ, müslümanların olan fey' arâzî hakkında ihtilâf etmişlerdir.

1- **İbni'l-Kayyim** ve diğer bazılarına göre fey arâzî vakıftır. Getirdiği haraç da müslümanların ortak malı olur. Ondan askere erzâk verilir; çeşme, köprü ve mescid gibi hayrât yaptırılır. Ancak devlet reîsi günün birinde bu arazinin taksîminde bir menfaat görürse taksîm edebilir. **İbni'l-Kayyim, cumhûru ulemânın** bu kavle zâhib olduklarını **Hulefâ-i Râşidîn'in** sîretleri dahi bu olduğunu söyler. **Mısır, Irak, Acemistan** ve diğer harben fethedilen memleketlerde de aynı hatt-ı hareket takip edilmiş; **Hulefâ-i Râşidîn** hazarâtı o yerlerin bir köyünü bile taksîm etmemişlerdir.

İbni'l-Kayyim'in nakline göre **cumhûru ulemâ** bu bâbda **Hulefâ-i Râşidîn**'le beraberdir. Yalnız arâzînin taksîm edilmeksizin nasıl kalacağı husûsunda ihtilâf etmişlerdir. **İmâm Ahmed'in** mezhebinin zâhirine bakılırsa devletin reîsi bu arâzî husûsunda maslahata göre muhayyerdir; arzusuna göre muhayyer değildir. Binâenaleyh müslümanların menfaatine o arâzîyi taksîm etmek daha elverişli görünüyorsa taksîm eder.

⁴⁰ **Sahr b. Ayle:** İbn-i Ebî'l-Ayle diye de ma'rûftur. Kûfeliler'den sayılır, hadîsini de Kûfeliler'e rivâyet etmiştir. Kendisinden oğlunun oğlu Osman b. Ebî Hâzım hadîs rivâyet etmiştir.

Vakıf olarak bırakmak daha faydalı olacaksa taksîm etmez; vakıf bırakır. Hatta bir kısmını taksîm ederek bir kısmını vakıf bırakmakta bir fayda görüyorsa onu da yapabilir. Çünkü **Resûlullâh (s.a.v.)** bu üç nevi muâmeleyi yapmıştır. **Kureyza** ve **Nadîr**'in arâzisini taksîm etmiş; **Mekke-i Mükerreme**'nin arâzisini taksîm etmemiş; **Hayber**'in ise bir kısmını taksîm etmiş; bir kısmını etmemiştir.

Hanefiler'e göre devlet reîsi muhayyerdir. İsterse alınan arâzîyi müslümanlar arasında taksîm eder; dilerse arâzîyi sâhiblerine bırakır; fakat onları cizye denilen vergiye bağladığı gibi yerlerinden de harâc alır. Esirlere minnet, yani onları meccânen küfür diyârına salmak câiz değildir. **İmâm Şâfiî** bunun câiz olduğuna kâildir.

(۱۱۰۶/۱۳۱۱) - وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي أَسَارِي بَدْرٍ "لَوْ كَانَ الْمُطْعِمُ بْنُ عَدِيٍّ حَيًّا ثُمَّ كَلَّمَنِي فِي هَؤُلَاءِ النَّتَى لَتَرَكْتُهُمْ لَهُ" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ .

1311/1106 «Cübeyr b. Mut'im⁴¹ (r.a.)'den rivâyet olunduğuna göre, Peygamber (s.a.v.) Bedir esirleri hakkında şöyle buyurmuştur: Mut'im b. Adıyy sağ olsa da şu murdarlar husûsunda benimle laf etse bunları gerçekten ona bırakırdım.»

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Hadîsdeki murdârlardan murâd: Bedir gazâsında müşriklerden alınan esirlerdir. Murdarlıkla tavsîf edilmeleri müşrik oldukları içindir. Nitekim müşrikleri **Teâlâ Hazretleri** de «neces» diye vasıflandırmıştır. **Fahr-i Kâinât (s.a.v.) Efendimiz** bu hadisleri ile **Mut'im b. Adıyy**'i kendilerine eskiden yapmış olduğu bir iyilikten dolayı taltîf etmek istemiştir. Hadîsin mânâsı: **Mut'im** sağ olsa da bu esirlerin hiç bir fidye alınmadan serbest bırakılmalarını istese ona bir mükâfât olmak üzere ben bunları serbest bırakırdım; demektir.

Mut'im'in bu **taltîf-i Peygamberî**'yi hak eden iyiliğine gelince: **Resûlullâh (s.a.v.)** Taîf'den avdetinde **Mut'im**'in civârına sığınmıştı. **Mut'im** derhal dört oğluna emir vermiş; bunların her biri silâhını kuşanarak, **Ka'be-i Muazzama**'nın köşelerini tutmuşlardır. **Kureyş** bunu haber alınca: «Sen sözünde durmayan bir adamsın» diye **Mut'im**'e çıkmışlardır.

⁴¹ **Cübeyr b. Mut'im** (r.a.): Arapların neseblerini bilen bir sahâbîdir. 58 veya 59 târihinde vefât etmiştir. Mut'im b. Adıy, Hz. Cübeyr'in babasıdır.

Bazılarına göre, **Mut'im**'in **Resûlullâh (s.a.v.)**'e yaptığı iyilik **Kureyş**'in yazdığı boykotnâme'yi yırtmak husûsunda gösterdiği büyük gayrettir. Filhakîka **Kureyş**, **Benî Hâşim** ve onlarla beraber bulunan bütün müslümanlarla âlâkalarını kesmek için böyle bir ahidnâme yazmışlar ve müslümanları muhâsara altına almışlardı. *Taberânî*'nin de rivâyet ettiği vecihle **Mut'im**, **Bedir** vak'asından önce vefât etmiştir. Hadîs-i Şerîf, esirden fidye alınmaması için büyük bir zât şefâatte bulunursa fidye almaktan vazgeçmenin câiz olduğuna ve iyilik yapan bir kimseye kâfir de olsa mükâfât verilebileceğine delâlet ediyor.

(۱۱۰۷/۱۳۱۲) - وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَصَبْنَا سَبَايَا يَوْمَ أُوطَاسٍ لَهْنٌ أَزْوَاجٌ فَتَحَرَّجُوا فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى "وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ" - الْآيَةُ أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1312/1107 «Ebû Saîd-i Hudrî radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Evtâs harbinde bir takım esirler aldık, bunların karıları vardı. Ashâb günaha girmiş olmaktan korktular. Bunun üzerine Allâhü Teâlâ: kadınların evli olanları da size haram kılınmıştır; ancak mâlik olduğunuz câriyeler müstesna...; âyet-i kerîmesini indirdi.» Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Ebû Ubeyd-i Bekri, **Evtâs**'ın, **Hevâzin** taraflarında bir vadi olduğunu söyler. Bu vâdi **Tâif'e** yakındır.

Hadîs-i Şerîf, esir kadının nikâhının bozulduğuna delildir. Bu takdîrde âyetteki istisnâ, istisnâ-i muttasıldır. *İmâm Şâfiî* ile bazı ulemânın mezhebi budur. *San'anî*'ye göre: «Âyet-i kerîmenin mutlak vârid olmasına bakılırsa esir edilen kadının kocası ile birlikte olup olmaması müsâvîdir. Böyle bir kadına Ehl-i Kitâb olsun putperest olsun müslümanlığı kabûl etmeden bile cimâ edilebilecek demektir. Çünkü âyet-i kerîme âmmdır. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in **Evtâs**'dan aldığı esir kadınlara İslâmiyet'i arzettiği bilinmediği gibi **Ashâb-ı Kirâm**'ı da esir bir kadına müslümanlığı kabûl etmeden yakınlıkta bulunmanın haram olduğunu haber vermemişlerdir. Haram olsa mutlaka haber vermeleri icâbederdi. Çünkü beyânın hâcet zamanından geriye bırakılması câiz değildir. Nitekim *İmâm Tirmizî*'nin **İrbâd b. Sâriye (r.a.)**'dan tahrîc ettiği şu hadîs de bunu gösterir:

« أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَزَمَ وَطْءَ السَّبَايَا حَتَّى يَضَعْنَ مَا فِي بُطُونِهِنَّ »

«**Peygamber (s.a.v.) karınlarındakileri doğurmadıkça esir kadınlarla cimâ etmeyi haram kıldı.**» Görülüyor ki, onlara yakınlık etmeye yalnız bir mâni vardır; o da gebelikleridir. Müslüman olmaları şart kılınmamıştır. Yine *Tirmizî*'nin «es-Sünen»'inden merfû olarak rivâyet ettiği şu hadîs de aynı mânâyı ifâde etmektedir:

« لَا يَجِلُّ لِأَمْرِئٍ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يَقَعَ عَلَى امْرَأَةٍ مِنَ الشَّيْءِ حَتَّى يَسْتَبْرِئَهَا »

«**Allâh'a ve âhiret gününe îmânî olan hiç bir kimseye istibrâ yapmadan esir bir kadınla cimâ etmek helâl olmaz.**» Bu hadîsde dahi İslâmiyet'i kabûl etmesi zikrolunmamıştır. Mezkûr hadîsi biraz lafız farkı ile *Îmâm Ahmed b. Hanbel* dahi tahrîc etmiştir. Hâsılı esir kadınlar hakkında vârid olan hadîslerin hiç birinde İslâmiyet şart koşulmamıştır. *Tâvus* ile bazı ulemânın mezhebi budur.»

Mezheb imâmlarına göre ise esir kadını satın almakla onunla cimâ etmek helâl olmaz; ama onlar ancak müslümanlığı kabûlden sonra sâhiblerine helâl olmuşlardır.

(۱۱۰۸/۱۳۱۳) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَرِيَّةً وَأَنَا فِيهِمْ قَبْلَ نَجْدٍ فَعَنِمُوا إِلَّا كَثِيرَةً فَكَانَتْ سُهْمَانُهُمْ اثْنِي عَشَرَ بَعِيرًا وَنَفِلُوا بَعِيرًا بَعِيرًا مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1313/1108 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem içlerinde benim de bulunduğum bir müfrezeyi Necid taraflarına gönderdi. Bunlar birçok devaleri ganîmet olarak aldılar. Ganîmetçilerin hisseleri on ikişer deve idi ve develer kendilerine birer birer taksîm edildi.» Hadîs müttefekun aleyhdir.

Seriyye: Ordudan çıkıp yine orduya dönen beş yüz kişi kadar asker kîr'asıdır. Bunların geceleyin vazîfeye çıkanlarına «seriyye» gündüz çıkanlarına «sâriye» derler.

Nefel: Gazâ eden askere ganîmet hissesinden fazla olarak verilen mükâfâttır. «**Develer kendilerine birer birer taksîm edildi**» ifâdesinden, ziyâdeyi verenin müfreze kumandanı. **Hz. Ebû Katâde** olduğu anlaşılabildiği gibi bizzât **Resûlullâh (s.a.v.)**'in vermiş olması da anlaşılabilir. *Îmâm Müslim*'in *Leys* tarîki ile **Hz. Nâfi**'den rivâyet ettiği hadîsden, ziyâde olarak verilen bahşîşlerin kumandan tarafından tevzî

edildiği **Peygamber (s.a.v.)**'in bunu takrîr buyurduğu anlaşılıyor. **Hız. İbn-i Ömer**'in *Sahîh-i Müslim*'deki rivâyetinde ise: «**Bahşış develeri Resûlullâh (s.a.v.) bize birer birer tevzî etti**» deniliyor. Bu hadîs müvâcehesinde *İmâm Nevevî*: «Bahşış tevzîinin **Peygamber (s.a.v.)**'e nisbet edilmesi, bunu takrîr ve kabûl buyurduğu içindir» demiştir. Ancak hadîsi *Ebû Dâvud* şu lafızlarla rivâyet eder:

« فَأَصْبَنَا نَعْمًا كَثِيرًا وَأَعْطَانَا أَمِيرُنَا بَعِيرًا بَعِيرًا لِكُلِّ إِنْسَانٍ ثُمَّ قَدِمْنَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَسَمَ بَيْنَنَا غَنِيمَتَنَا فَأَصَابَ كُلُّ رَجُلٍ اثْنِي عَشَرَ بَعِيرًا بَعْدَ الْخُمْسِ »

«**Birçok develer ele geçirdik. Kumandanımız da bizden her birimize birer deve verdi. Sonra Peygamber (s.a.v.)'e geldik. O da aramızda ganîmetimizi taksîm etti. Böylece, beşte bir çıkarıldıktan sonra herkese on ikişer deve isâbet etti.**» Bundan anlaşılıyor ki, bahşış tevzîini kumandan; ganîmet taksîmini de **Resûlullâh (s.a.v.)** yapmıştır. Bazıları rivâyetlerin arasını bulmak için: «Kumandanın bahşış tevzîi **Resûlullâh (s.a.v.)**'in yanına gelmezden evvel vukû bulmuş; onun yanına geldikleri vakit **Peygamber (s.a.v.)** orduya ganîmetleri taksîm etmiş; o müfrezenin hissesini toptan kumandanlarına teslim buyurmuş; o da arkadaşlarına taksîm etmiştir. Binâenaleyh, taksîmi **Peygamber (s.a.v.)**'e nisbet eden, ganîmeti ilk taksîm edenin o olmasını nazar-i itibâre almış; kumandana nisbet eden ise, sonunda arkadaşlarına onun tevzî etmesine bakmıştır» derler.

Hadîs-i Şerîf, orduya ganîmetten fazla olarak bahşış verilebileceğine delildir. Bazıları: «Bu iş **Peygamber (s.a.v.)**'e mahsûsdur» demişlerse de **İbn-i Ömer (r.a.)** hadîsinde mevzûu bahis olan kıssada kumandanın **Resûlullâh (s.a.v.)**'in huzuruna gelmeden bahşış tevzî etmesi, onun **Peygamber (s.a.v.)**'e mahsûs olmadığına delîl teşkil ettiği ileri sürülerek husûsiyet iddiâsı reddedilmiştir. *İmâm Mâlik*, şartla verilen bahşışın yani ordu kumandanı tarafından: «Her kim filân işi başarırsa ona şu kadar mükâfât vereceğim» diye i'lân edildikten sonra o işi yapanlara mükâfât vermenin mekrûh olduğuna kâildir. Zîrâ bu sûretle yapılan harb ona göre dünya menfaati için yapılmış sayılır. Fakat: « مَنْ قَتَلَ قَبِيلًا فَلَهُ سَلْبُهُ »

«**Bir kimse (düşmandan) bir nefer öldürürse onun eşyası kendinin olur**» Hadîs-i Şerîfi *İmâm Mâlik*'in kavlini reddeder. Çünkü bu hadîsin harbden evvel vârid olması ile sonra söylenmiş olması arasında bir fark yoktur. Onun hükmü kıyâmete kadar bâkîdir.

Harbin dünya menfaati için olup olmadığı ise sebebine bağlıdır. Bir kimsenin maksadı **i'lâ-i kelimetullâh** olduktan sonra onun yanısıra ganîmet almayı arzu etmesi onun mücâhidliğine bir zarar getirmez.

Ulemâ verilecek nefelin asıl ganîmetten mi, yoksa bunun beşte birinden veya beşte birin beşte birinden mi verileceği husûsunda ihtilâf etmişlerdir. *Hattâbî* ekseriyetle hadislerin asıl ganîmetten verileceğine delâlet ettiğini söylüyor.

(۱۱۰۹/۱۳۱۴) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : "قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ خَيْبَرَ لِلْفَرَسِ سَهْمَيْنِ وَلِلرَّاجِلِ سَهْمًا" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ . وَاللَّفْظُ لِلْبَخَارِيِّ - وَلِأَبِي دَاوُدَ : "أَسْهَمَ لِرَجُلٍ وَلِفَرَسِهِ ثَلَاثَةَ أَشْهُمٍ : سَهْمَيْنِ لِفَرَسِهِ وَسَهْمًا لَهُ" .

1314/1109 «(Bu da) Ondan -radiyallâhü anh- rivâyet etmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem Hayber gazâsında at için iki hisse, piyade için bir hisse (verilmesine) hükmetti.» Hadîs müttefekun aleyhdir. Lafız **Buhârî**'nindir.

Ebû Davud'un rivâyetinde: «**Bir kişi ile atma üç hisse tahsîs etti; iki hisse atına bir hisse de kendine**» denilmiştir. *Ebû Dâvud*'un rivâyeti de **Hz. İbn-i Ömer**'dendir.

Hadîs-i Şerîf süvariye ganîmetten üç hisse verileceğine, bunların ikisi atı için, biri de kendisi için sayılacağına delîldir. **Hanefîler**'den *İmâm Ebû Yûsuf* ile *İmâm Muhammed*'in ve Mezheb imâmılarından *Mâlik* ile *Şâfiî* hazarâtının kavilleri budur. Onlar bu hadîsden mâadâ *Ebû Dâvud*'un **Ebû Amre** (r.a.)'dan tahrîc ettiği şu hadîsle de istidlâl ederler:

«أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَى لِلْفَرَسِ سَهْمَيْنِ وَلِكُلِّ إِنْسَانٍ سَهْمًا فَكَانَ لِلْفَارِسِ ثَلَاثَةُ أَشْهُمٍ»

«Peygamber (s.a.v.) at için iki hisse, her bir insan için de bir hisse verdi. Böylece süvarinin üç hissesi oldu.» Daha başka delilleri de vardır.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ile diğer bazı ulemâyâ göre ata bir hisse verilir. Delilleri *Ebû Dâvud*'un bazı rivâyetlerinde:

«فَأَعْطَى لِلْفَارِسِ سَهْمَيْنِ وَلِلرَّاجِلِ سَهْمًا»

«Süvariye iki hisse, piyadeye de bir hisse verdi.» denilmiş olmasıdır. Harbe iki atla iştirak edene ne verileceği ihtilâsıdır. **Cumhûra** göre hisse yalnız bir ata verilir. Bunun için de atın harbe iştirâk etmesi şarttır.

(۱۱۱۰/۱۳۱۶) وَعَنْ مَعْنِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "لَا نَقْلَ إِلَّا بَعْدَ الْخُمْسِ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ الطَّحَاوِيُّ.

1316/1110 «Ma'n b. Yezîd⁴² radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'i:

Nefel ancak beşte birden sonra verilir; derken işittim.»

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Ebû Dâvud** rivâyet etmişlerdir. **Tahâvî** onu sahîhlemiştir.

Nefel'in bir nevi mükâfât olduğunu yukarıda görmüştük. **Ulemâ** bunun câiz olduğuna ittifâk etmişlerdir. Yalnız ganîmet taksîminden önce mi, yoksa ganîmetin beşte birinden mi verileceği ihtilâfıdır. Bu hadîs ganîmetten nefel alınmadan evvelâ beşe taksîm edileceğine delildir. Nefelin asıl ganîmetten verileceğine dâir *Hattâbî*'nin sözü de yukarıda geçmişti.

Nefel'in mikdarı dahî ihtilâfıdır. Bazılarına göre üçte birden veya dörtte birden fazla nefel vermek câiz değildir. Nitekim aşağıdaki hadîs de bunu göstermektedir.

(۱۱۱۱/۱۳۱۷) - وَعَنْ حَبِيبِ بْنِ مَسْلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "شَهِدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَقَلَ الرُّبْعَ فِي الْبِدْءِ وَالثَّلْثَ فِي الرَّجْعَةِ" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ ابْنُ الْجَارُودِ وَابْنُ حَبَّانَ وَالْحَاكِمُ.

1317/1111 «Habîb b. Mesleme⁴³ radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'in harbe başlarken (ganîmetin) dörtte biri(ni) dönüşte, üçte biri(ni) nefel olarak verdiği şâhid oldum.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** rivâyet etmiştir. **İbnü'l-Cârûd, İbn-i Hibbân** ve **Hâkim** onu sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerîf, **Peygamber (s.a.v.)**'in üçte birden fazla nefel verdiğine delâlet etmektedir. **Ulemâdan** bazılarına göre kumandan aldığı ganîmetin hepsini müfrezesine veya bölüğüne nefel olarak taksîm edebilir.

⁴² **Ebû Yezîd Ma'n b. Yezîd-i Sülemî**'dir. Dedesi, babası ve kendisi Bedir gazâsına iştirâk eden Ashâb-ı Kirâm'dandılar. Bazıları Hz. Ma'n'ın, Bedir gazâsına iştirâkini sahîh bulmazlar. Kûfeliler'den sayılır.

⁴³ **Habîb b. Mesleme (r.a.):** Abdurrahman b. Habîb b. Mesleme'ti-Kureşî'dir. Romalılar'la çok mücâhede ettiği için kendisine «Habîbü'r-Rûm» derlerdi. Hz. Ömer (r.a.) tarafından el-Cezîre (Mezopotamya)'ya vali ta'yîn edilmiş; sonra buna Ermenistan ve Azerbaycan vilâyetleri de katılmıştı. Hz. Habîb duâsı müstecâb bir zattı. 42 târihinde Şam'da ve bir rivâyette Ermenistan'da vefât etmiştir.

Bunların delili:

«قُلْ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ»

«De ki: Nefeller Allâh ile Resûl(ün)e âittir.»⁴⁴ âyet-i kerîmesidir. Bu hadîsde üçte birden daha fazla nefel verilemeyeceğine delil yoktur. Hadîsin tefsîrinde ihtilâf olunmuştur. *Hattâbî, İbnü'l-Münzir*'den naklen şunları söylemektedir : «**Peygamber (s.a.v.)** harbe başlamakla harbdan dönme hallerini verdiği mükâfâtlarda yaptığı fark sûreti ile göstermiştir. Çünkü harbe girerken hayvanları kuvvetli, harbdan çıkarken ise zayıftır. Kendileri dahî harbe girerken daha neşâtlı ve yürüyüşe daha iştahlı, düşman memleketlerine karşı daha dikkatlidirler. Dönüşte ise hayvanları ve kendileri yorulmuş; bir an evvel vatanlarına ve âilelerine kavuşmayı gönülden arzu ederler. Zirâ onlardan uzun zaman cüdâ kalmışlardır. Bu sebeple dönüşte kendilerine mükâfâtı daha fazla verdiği göze çarpıyor...»

Hattâbî, İbnü'l-Münzir'in yukarıdaki sözlerini naklettikten sonra şu mütâlaayı beyân ediyor: «Bu söz vâzih değildir. Çünkü hadîsdeki ric'at ta'bîrinin, yurtlarına dönüş mânâsına geldiğini ihâm ediyor. Hâlbuki hadîsin mânâsı bu değildir. Hadîsdeki bidâyetden murâd ordudan bir müfrezenin gazâ için sefere çıkmasıdır. Bunlar düşmandan bir tâîfeye galebe çalarlarsa aldıkları ganimetten kendilerine dörtte bir verilir. Geriye kalan üç çeyreğine bütün ordu iştirâk eder. O gazâdan dönerlerken düşmana ikinci defa galebe çalarlarsa bu sefer aldıkları ganimetten kendilerine üçte bir verilir. Zirâ düşman ihtiyatlı ve uyanık olduğu için harbdan döndükten sonra tekrar kendilerini toparlamaları daha güç olur». *Hattâbî*'nin mütâlaası daha şâyân-ı kabul görülmektedir.

(۱۱۱۲/۱۳۱۸) - وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُنْقَلُ بَعْضُ مَنْ يَبْعَثُ مِنَ السَّرَايَا لِأَنْفُسِهِمْ خَاصَّةً سِوَى قِسْمَةِ عَامَّةِ الْجَيْشِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1318/1112 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem gönderdiği seriyyelerden bazısına ordunun umûmuna yapılan taksîmden ayrı olarak hâssaten kendilerine nefel verirdi.»

Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Bu hadîs **Peygamber (s.a.v.)**'in her gönderdiği seriyyeye nefel vermediğine, bilâkis bunu icâb-ı maslahata göre yaptığına delîldir.

⁴⁴ Sûre-i Enfâl, âyet: 1.

(۱۱۱۳/۱۳۱۹) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "كُنَّا نُصِيبُ فِي مَغَازِينَا الْعَسَلَ وَالْعِنَبَ فَتَأْكُلُهُ وَلَا تَرْفَعُهُ" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَلِأَبِي دَاوُدَ: "فَلَمْ يُؤْخَذْ مِنْهُ الْخُمْسُ" وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ.

1319/1113 «(Bu da) Ondan rivâyet olunmuştur, (r.a.) Demiştir ki: Biz gazâlarımızda bal ve üzüm ele geçiriyorduk. Bunları yiyor, alıp götürmüyorduk.»

Hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir. **Ebû Dâvud**'un rivâyetinde: «**Bunlardan beşte bir alınmıyordu.**» denilmiştir, **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

«**Alıp götürmüyorduk**» demesi: Evimize götürmüyorduk, yâhud ganîmetleri dağıtan zâta götürerek yemek için ondan izin istemiyorduk, mânâlarına gelebilir. Çünkü böyle şeylerin yenilmesine izin verildiğini biliyorlardı.

Cumhûru ulemâya göre ganîmeti alan gâzilerin yiyecek ve meyve gibi yenilmesi âdet olan şeylerle hayvan yemlerini almaları câizdir. Bu husûsda ganîmetlerin taksîm edilmiş veya edilmemiş olması ile kumandanın izni alınması veya alınmaması hükümde müsâvidir. Delîlleri buradaki **İbn-i Ömer** hadîsi ile **Buhârî** ve **Müslim**'in ittifâkla rivâyet ettikleri **İbn-i Mugaffel** hadîsidir. Mezkûr hadîsde **İbn-i Mugaffel** (r.a.):

« أَصْنَبْتُ جِرَابَ شَحْمٍ يَوْمَ خَيْبَرَ فَقُلْتُ لَا أُعْطِي مِنْهُ أَحَدًا فَالْتَفَتْتُ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتْبِسِمُ »

«Hayber muhârebesinde bir tulum kavurma ele geçirdim. Ve: Bundan kimseye bir şey vermem; diyerek etrâfıma bakındım. Bir de ne göreyim: Resûlullâh (s.a.v.) gülümsüyor.» demiştir.

Bu hadîsler ganîmete hiyâneti yasak eden hadîslerin hükmünü tahsîs etmişlerdir. Aşağıdaki hadîs de bunlardandır.

(۱۱۱۴/۱۳۲۰) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: "أَصْنَبْنَا طَعَامًا يَوْمَ خَيْبَرَ فَكَانَ الرَّجُلُ يَجِيءُ فَيَأْخُذُ مِنْهُ مِقْدَارَ مَا يَكْفِيهِ ثُمَّ يُنْصَرِفُ" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ ابْنُ الْجَارُودِ وَالْحَاكِمُ.

1320/1114 «Abdullah b. Ebî Evfâ radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki:

Hayber günü yiyecek ele geçirdik. Herkes gelip ondan kendine yetecek kadar alıyor, sonra çekip gidiyordu.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** tahrîc etmiş; **İbnü'l-Cârûd** ile **Hâkim** onu sahîhlemişlerdir.

Hadîs-i Şerîf, ganîmet taksîm ediliş beşte biri ayrılmadan ondan yiyecek şeylerin alınabileceğine delîldir. *Hattâbî* hadîsin bu husûsdaki delâletinin vâzıh olduğunu söyledikten sonra: «Düşmanın silâh ve hayvanlarına gelince: Bunları kullanmanın câiz olduğunda müslümanlar arasında hiç bir hılaf bilmiyorum.» demiştir. Harb bittikten sonra bunları ganîmete iâde etmek vâcibdir. Elbise ve çift âlâtı gibi şeyleri kumandanın izni alınmaksızın kullanmak câiz değildir. Ancak kullanılması için bir zarûret varsa o başkadır. Bu mes'ele *Euzâî*'ye sorulduktaki: «Elbiseyi giyemez; ancak ölümden korkarsa o başka» cevâbını vermiştir. Fakat aşağıdaki hadîs *Euzâî*'nin kavline muhâlifdir.

(۱۱۱۵/۱۳۲۱) - وَعَنْ رُوَيْفِعِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَرْكَبُ دَابَّةً مِنْ فِئَةِ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى إِذَا أَعْجَفَهَا رَدَّهَا فِيهِ وَلَا يَلْبَسُ ثَوْبًا مِنْ فِئَةِ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى إِذَا أَخْلَقَهُ رَدَّهُ فِيهِ" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالدَّارِمِيُّ وَرِجَالُهُ لَا بَأْسَ بِهِمْ .

1321/1115 «Ruveyfî' b. Sâbit radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim Allâh'a ve âhîret gününe îmân ediyorsa müslümanların ganîmetinden bir hayvana binip de onu zayıflatıktan sonra ganîmete iâde etmesin. Müslümanların ganîmetinden bir elbiseyi giyip de onu eskittikten sonra ganîmete iâde etmesin.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Dârimî** tahrîc etmişlerdir.

Râvîleri zararsızdırlar.

Hadîs-i Şerîf ganîmet olarak düşmandan alınan hayvana binilebileceğine, ganîmet elbise giyilebileceğine delâlet ediyor. Bunlardan istifâde ancak hayvanı zayıflatmak ve elbiseyi eskitmek sûreti ile memnûdur.

(۱۱۱۶/۱۳۲۲) - وَعَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " يُجِيزُ عَلَى الْمُسْلِمِينَ بَعْضُهُمْ "

أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَحْمَدُ وَفِي إِسْنَادِهِ ضَعْفٌ وَلِلطَّبَّائِيسِيِّ مِنْ حَدِيثِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ "يُجِيرُ عَلَى الْمُسْلِمِينَ أَذْنَاهُمْ" وَفِي الصَّحِيحَيْنِ عَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "ذِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ يَسْعَى بِهَا أَذْنَاهُمْ" زَادَ ابْنُ مَاجَهَ مِنْ وَجْهِ آخَرَ "وَيُجِيرُ عَلَيْهِمْ أَقْصَاهُمْ" وَفِي الصَّحِيحَيْنِ مِنْ حَدِيثِ أُمِّ هَانِي "قَدْ أَجَرْنَا مَنْ أَجَرْتَ"

1322/1116 «Ebû Ubeydete'bni'l-Cerrâh radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'i:

Müslümanlar aleyhine onlardan bazıları emân verirler; derken işittim.»

Bu hadisi **İbn-i Ebî Şeybe** ile **Ahmed** tahrîc etmişlerdir. İsnâdında za'f vardır. **Tayâlisî**'nin **Amr b. Âs**'dan tahrîc ettiği rivâyette:

Müslümanlar aleyhine onların en aşağı derecede olanı kâfire emân verir; buyurulmuştur.

Sahîhayn'de ise **Hz. Ali**'den **Peygamber (s.a.v.)**'in:

Müslümanların zimmeti birdir; onun uğrunda onların en ednâsı koşar; buyurduğu rivâyet edilmiştir.

İbn-i Mâce, (Alî hadîsinin) başka bir tarîkten gelen rivâyetinde:

Müslümanlar aleyhine onların en son neferi emân verir; ziyâdesini tahrîc etmiştir.

(Yine) Sahîhayn'de **Ümmü Hânî**'den⁴⁵ **Peygamber (s.a.v.)**'in kendisine: **Senin emân verdiklerine biz de emân verdik; buyurduğu rivâyet olunmuştur.**

İbn-i Ebî Şeybe ile **İmâm Ahmed b. Hanbel** rivâyetlerinin zaîf olması isnâdlarında **Haccâc b. Ertât** bulunduğu içindir. Maamâfih **Tayâlisî** ve **Sahîhayn**'in rivâyetleri ile bu zaîflik ortadan kalkar.

İbn-i Mâce'nin rivâyetinde: **Müslümanların aleyhine onların en son neferi emân verir; buyurulması âdeti bir vehmi def' için vârid olmuş ve: Yalnız ednâları değil, onlardan başkaları da emân verebilir; denilmiş gibidir. Bu takdîrde müslümanlar aleyhine emân vermekte kadın dahi dâhildir. Nitekim Ümmü Hânî** hadîsinde bu cihet tasrîh buyurulmuştur.

Hz. Ümmü Hânî kayınpederi tarafından akrabası olan iki müşriki emniyeti altına almış; fakat biraderi **Hz. Ali** bunu câiz görmediği için onları öldürmek istemişti. **Ümmü Hânî:**

⁴⁵ **Ümmü Hânî:** Ebû Tâlib'in kızı ve **Hz. Ali (r.a.)**'in kız kardeşidir. İsmi bir rivâyete göre **Hind**, diğer bir rivâyete göre **Fâtîme**'dir.

- **Vallâhi onların yerine beni öldür, onları öldürme;** demiş; sonra **Hz. Ali'nin** üzerinden kapıyı kilitleyerek meseleyi **Resûlullâh (s.a.v.)**'e haber vermeye gelmişti. **Peygamber (s.a.v.)** kendisine:

- **Senin emân verdiklerine biz de emân verdik; buyurdular.**

Yukarıdaki hadisler, alelilâk her müslümanın kâfire emân verebileceğine delâlet ederler. Bu bâbda erkek ve kadın hür ve köle müsâvîdir. Zîrâ «ednâ» ta'bîri aşağı derecede olan her ferde şâmindir. Aşağı derecelilerin hükmü bu olunca yüksek mertebelilerin emân vermesi evleviyetle sahîh olur. **Cumhûru ulemânın** kavli de budur.

Yalnız **Mâlikîler**'den bir cemâat: «Devlet reîsinin izni olmaksızın kadının emân vermesi câiz değildir.» demişlerdir. Bu zevat **Peygamber (s.a.v.)**'in **Ümmü Hânî'ye: Senin emân verdiklerine biz de emân verdik;** buyurmasını ona izin telakkî ederler ve: **Resûlullâh (s.a.v.)** izin vermemiş olsa **Ümmü Hânî'nin** emân vermesi sahîh olmazdı» derler.

Cumhûr ise **Peygamber (s.a.v.)**'in bu sözünü **Ümmü Hânî'nin** yaptığını kabûl ve takrîre hamletmişlerdir. Emniyet akdi o ana kadar olmuş bitmiştir. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in **Ümmü Hânî** hazretlerini emân vericilikle tavsîf buyurması da bunu gösterir. Zaten **Ümmü Hânî** hadîsin ifâde ettiği umûm müslümanların bir ferdidir.

(۱۱۱۷/۱۳۲۶) - وَعَنْ عُمَرَ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«لَا أُخْرِجُ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ حَتَّى لَا أَدْعَ إِلَّا مُسْلِمًا» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1326/1117 «Ömer radiyallâhü anh'dan rivâyet olunduğuna göre kendisi Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'i :

Yahudilerle Hristiyanları, Arap yarımadasından mutlaka çıkaracağım. Tâ ki Müslümandan başka kimse bırakmayacağım; derken işitmiştir.»

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir. Aynı hadîsi **İmâm Ahmed b. Hanbel** de tahrîc etmiştir. Onun rivâyetinde: «لَنْ أُخْرِجَ إِلَى قَابِلٍ»

«**Eğer gelecek seneye kadar yaşarsam**» kaydı da vardır.

Buhârî ile **Müslim**'in ittifâkla tahrîc ettikleri **İbn-i Abbâs** hadîsinde **Resûlullâh (s.a.v.)** vefâtı sırasında üç şey vasiyyet etmiş ve bunları beyân ederken:

«أَخْرِجُوا الْمُشْرِكِينَ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ»

«**Müşrikleri Arap yarımadasından çıkarın**» buyurmuşlardır.

Beyhakî, İmâm Mâlik tarîki ile Zühri'den, **Resûlullâh (s.a.v.)**'in şu hadîsini rivâyet eder:

« لَا يَجْتَمِعُ دِينَانٍ فِي جَزِيرَةِ الْعَرَبِ »

«**Arap yarımadasında iki din bir arada olamaz.**»

İmâm Mâlik demiştir ki: «İbn-i Şihâb Zühri, **Hz. Ömer**'in bunu tedkîk ettiğini ve **Resûlullâh (s.a.v.)**'in (Arap yarımadasında iki din bir arada olamaz) buyurduğuna yakînen kanâat getirdikten sonra derhal **Hayber** yahûdîlerini sürgün ettiğini söyledi.» **Hz. Ömer** (r.a.) bunlardan mâadâ Necrân yahûdîleri ile daha başka yerlerden yahûdîleri sürgün etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, Yahûdî, Hristiyan ve Mecûsîlerin Arabistan'dan çıkarıl-malarının vâcib olduğuna delildir. Çünkü «**İki din bir arada olamaz**» ifâdesi her dîne şâmilidir. Bu bâbda mecûsîler de Ehl-i Kitâb hükmündedir.

Arap yarımadasının sınırlarına gelince; Bu bâbda *Kâmûs* sâhibi *Mecdüddîn* şunları söylemektedir: «Arap yarımadası: Hind ve Şam denizleri ile Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki arâzîdir: yâhud uzunluğuna Aden ile Şam kıyılarına; genişliğine de Cidde'den Irak ovalarına kadar olan arâzîdir.» Bu yarımada Arap yarımadası denilmesi, İslâmiyet'den evvelki devirlerde bile burada Araplar yaşamış: hâlâ da Araplar yaşamakta olduğu içindir.

Mezheb imâmlarına göre müslüman olmayanları Arap yarımadasından çıkarmak vâcibdir. Ancak İmâm Şâfiî ve diğer bazı ulemâ bu hükmü Hicâz'a mahsûs sayarlar. İmâm Şâfiî: «Cizye veren bir gayr-i müslim cizyesini ödemek şartı ile Hicâz'da oturmak istese kendisine müsâade edilemez» demiştir.

Hicâz'dan murâd, Mekke, Medîne, Yemâme ve etrâfidir. *Kâmûs*'a göre Hicâz: Mekke, Medîne, Tâif ve havâlisidir. Ona bu ismin verilmesi, Necid ile Tihâme dağları arasında âdeta mahsûr kalmasındandır. Daha başka sebebler tahmîn edenlerde vardır.

İmâm Şâfiî: «Ben hiç bir kimsenin Yemen'den gayr-ı müslimleri çıkardığını bilmiyorum; orada da zimmîler vardı. Yemen, Hicâz değil; binâenaleyh gayr-i müslimleri oradan kimse çıkarmaz. Onlarla Yemen'de oturmak için anlaşma yapılabilir» diyor.

Fakat İmâm Şâfiî'nin bu sözüne itirâz edenler vardır. Bunlar diyorlar ki: Hicâz Arap yarımadasının bir cüz'üdür. Filvâki gayr-i müslimlerin Hicâz'dan çıkarılması **Ebû Ubeyde** hadîsi ile emredilmiştir. Hicâz Arabistan'ın bir cüz'ü olduğuna göre bir şeyin cüz'üne verilen muvâfık bir hüküm o şeyin bütününe de verilebilir. Nitekim âmmın bazı ferdlerine verilen hükmün o âmmı tahsîs etmediği, usûl-i fıkıhta tekarrur etmiş bir kâidedir. Bu da onun gibidir.

Ama Arap yarımadası sözü bazı **ulemânın** vehmettiği gibi umûm bildiren lafızlardan değildir. Şu kadar var ki **Ebû Ubeyde** hadisi te'kid ifâde eder. Çünkü gayr-ı müslimlerin Hicâz'dan çıkarılması, Arap yarımadasından çıkarılmaları emrinde dâhildir. Ayrıca Hicâz'dan çıkarılmaları emri ziyâde-i te'kid içindir; yoksa tahsîs veya nesih kabîlinden değildir. **Peygamber (s.a.v.)'in son sözü: «Müşrikleri Arap yarımadasından çıkarın»** emri olunca buna imkân var mıdır?

Beyhaki'nin, *İmâm Mâlik*'den onunda *İsmail b. Ebî Hakim*'den rivâyet ettiği bir hadîsde, **Ömer b. Abdilazîz: «Resûlullâh (s.a.v.)'in son sözü: «قَاتِلِ اللَّهَ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا آبَاءَهُمْ مَسَاجِدَ لَا يَتَّقِينَ دِيْنَانِ بِأَرْضِ الْعَرَبِ»** “Allâh, Yahûdilerle Hristiyanların belâsını versin, Peygamberlerinin kabirlerini mescid yaptılar. Arabistanda asla iki dîn kalmayacaktır” hadîsi olduğu kulağıma geldi” demiştir.

Hz. Şâfiî'ye itirâz edenler onun: «Ben hiç bir kimsenin Yemen'den gayr-ı müslimleri çıkardığını bilmiyorum...» sözüne şöyle mukâbele ediyorlar: «Çıkarın bulunmamak bir hükme delil olamaz. Birçok özürlerle bunu terkedenler olmuştur. Meselâ **Hz. Ebû Bekir**, mürtedlerle harb ettiği için Hicâz'dan gayr-ı müslimleri çıkarmamıştır. Hâlbuki onları oradan çıkarmak bilittifâk vâcibdi. Onun için de **Hz. Ömer** çıkarmıştı.»

Onlara göre **Peygamber (s.a.v.)'in** gayr-ı müslimleri Yemen'de bırakması; çıkarma emrinden önce olmuştur; çünkü çıkarma emri **Resûlullâh (s.a.v.)'in** son sözüdür.

İmâm Nevevî diyor ki: «Ulemâ -rahimehümüllâhü teâlâ- küffârın müsâfir olarak Hicâz'a gidip gelmekten men edilemeyeceklerini söylemişlerdir. Yalnız orada üç günden fazla kalamazlar. *İmâm Şâfiî* ve ona muvâfakat edenler, bundan Mekke'yi istisnâ ederler ve Mekke'yi **Cenâb-ı Hak** haram kıldığı için oraya kâfirlerin girmesine hiç bir hal ve şanda müsâade edilemez. Şâyet biri gizlice girmişse çıkarılması vâcibdir. Orada ölüp de defnedilse, cesedi bozulmadıkça çıkarmak icâb eder».

Nevevî'nin delîli:

«إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ»

«Müşrikler ancak ve ancak necisdirler. Binâenaleyh Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar.»⁴⁶ âyet-i kerîmesidir.

⁴⁶ Sûre-i Tevbe, âyet: 28.

(۱۱۱۸/۱۳۲۷) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "كَانَتْ أَمْوَالُ بَنِي النَّضِيرِ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِمَّا لَمْ يُوجِفْ عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ بِحَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ فَكَانَتْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاصَّةً فَكَانَ يُنْفِقُ عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةً سَنَةً وَمَا بَقِيَ يَجْعَلُهُ فِي الْكِرَاعِ وَالسَّلَاحِ عُدَّةً فِي سَبِيلِ الْهَعَزِ وَجَلَّ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1327/1118 «(Bu da) ondan rivâyet edilmiştir; (radıyallâhü anh) Demiştir ki: Benî Nadîr'in müslümanlar tarafından at ve develerle çiğnenmeyen malları Allâh'm Resûlüne ganîmet olarak ihsân ettiği şeyler cümlesindendi. Bu mallar hâssaten Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'e âid idi. O bunlardan âilesine senelik nafaka verir; kalanını da Allâh Azze ve Cellenin yolunda hazırlık olmak üzere ata ve silâha sarfederdi.»

Bu hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Benî Nadîr: Büyük bir Yahûdî kabilesidir. **Resûlullâh (s.a.v.)** Medîne'ye hicret ettiği vakit onunla muhârebe etmeyeceklerine ve ona karşı düşmana yardımda bulunmayacaklarına söz vermişler; muâhede yapmışlardı. Bunların malları hurmalıkları ve evleri Medîne civârında idi. Müteâkiben ahidlerini bozdular. İçlerinden Ka'b b. Eşref yanına kırk süvari alarak Kureyş'e gitti ve onlarla ittifâk etti. Bu vak'a *İbn-i Şihâb Zührî'nin* kaydına göre **Bedir** muhârebесinden altı ay sonra olmuştur. *İbn-i İshâk* ise «*el-Megâzî*» adlı eserinde, onun **Uhud** ve **Bi'r-i Mâûne** vak'alarından sonra olduğunu söyler.

Resûlullâh (s.a.v.), Benî Âmir kabilesinden Amr b. Ümeyye'nin öldürdüğü iki müslümanın diyetini almak için Yahûdîlerden yardım istemeye gitmişti. Yahudilere âid bir duvarın yanına oturduğu sırada, yahûdîler duvarın üzerinden bir taş atarak onu öldürmeyi kararlaştırdılar. Bu işi Amr b. Cahhâş b. Ka'b yapacaktı. Bu meş'ûm süikasd, o anda Peygamber (s.a.v.)'e vahiy sûreti ile bildirildi ve bir hâcet bahânesi ile hemen oradan kalktı. Ashâb-ı Kirâm'ına: **Buradan ayrılmayın;** dedi. Kendisi acele Medîne'ye döndü. Ashâb onun geciktiğini görünce soruşturdular. Medîne'ye döndüğünü haber alınca hemen onlar da yanına koştular. **Resûlullâh (s.a.v.)** onlara yahûdîlerle harbetmelerini ve onların üzerine yürümelerini emir buyurdu. Yahûdîler keyfiyeti haber alınca kal'alarına kapandılar. **Peygamber (s.a.v.)**'de onların hurmalarını kesip yakmayı emretti ve yahûdîleri altı gün muhâsara etti.

Münâfıklardan bazıları yahûdîlere gizlice haber göndererek sebât göstermelerini tavsiye etmişler ve: «Eğer sizinle harbedilirse biz sizin tarafınıza geçeceğiz» demişlerdi. **Allâhü Teâlâ** münâfıkların kalplerine korku verdi: yahûdîlere va'dettikleri yardımı yapamadılar. Yahudiler, develerinin götürbileceği malları kendilerine verilmek şartı ile yurtlarından çıkarılmalarını teklif ettiler. Bu şartla kendileri ile barış yapıldı. Yalnız silâhları verilmedi. Artık Yahûdîlerin bazıları Şam'ın Eriha taraflarına bir takımı Hîre'ye gittiler. Ebû'l-Hukayk ile Huyey b. Ahtab sülâlesi ise Hayber'e iltihâk ettiler. Hayber'den ilk sürgün edilenler bunlardır. Nitekim bu vak'a Kur'an-ı Kerîm'de **“ilk haşır”** nâmı ile yâd olunur. Hayber'den ikinci haşır ise, **Hz. Ömer** (r.a.) zamanında olmuştur.

Yahûdîlerin malları üzerine at ve develerle yürünmemesi, **Benî Nadîr**, Medîne-i Münevvere'ye iki mîl mesâfede bulundukları içindir. Müslümanlar oraya yürüyerek gittiler. Yalnız **Resûlullâh (s.a.v.)** bir eşeğe veya deveye binmişti. Gidecekleri yer yakın olduğundan **Ashâb-ı Kirâm** yorulmadılar.

Ailesinin nafakası meselesine gelince: Filhakîka **Resûlullâh (s.a.v.)** bunu senelik olmak üzere kendine bıraktığı miktardan ayırır; fakat sene sonu gelinceye kadar onu hayır yollarına sarf ederdi. Bu sebebledir ki, vefâtında zırhı merhûn idi. Ailesi için ödünç aldığı bir miktar arpa karşılığında onu rehin vermişti.

Hadîs-i Şerîf, bir senelik zahîreyi biriktirmenin câiz olduğuna ve bunun tevekküle mâni teşkil etmediğine delîldir. Bir insanın tarlasından çıkan mahsûlü biriktirmesinin câiz olduğunda bütün ulemâ müttefiktir. Ancak zahîre kesâdlığı zamanında zahîreyi pazardan satın alarak biriktirmek câiz değildir. Buna **ihtikâr** derler. Ahkâmı fıkıh kitaplarında mufasssala beyân olunmuştur. *Kâdî İyâz* darlık zamanında ancak bir kaç günlük nihayet bir aylık; varlık zamanında ise bir yıllık zahîre satın alarak depo etmenin câiz olduğunu ekser-i ulemâdan nakletmiştir.

(۱۱۱۹/۱۳۲۸) - وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: “عَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرَ فَأَصْنَيْنَا فِيهَا غَنَمًا فَقَسَمَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَائِفَةً وَجَعَلَ بَقِيَّتَهَا فِي الْمَغْنَمِ” رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَرِجَالُهُ لَا بَأْسَ بِهِمْ .

1328/1119 «Muâz b. Cebel radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki:

Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem ile birlikte Hayber'de gaza ettik ve orada bir takım koyunları ganîmet aldık. Bunun üzerine, Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem koyunların bir kısmını aramızda taksîm etti, kalanını da ganîmet mallara kattı.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** rivâyet etmiştir. Râvîleri zararsızdırlar.

Hadîs-i Şerîf, nefel vermenin delillerindendir. Bu husûstaki îzâhât yukarıda geçti. Musannıf bu hadîsi de oradakilerle birlikte zikretse daha iyi olurdu.

(۱۱۲۰/۱۳۲۹) - وَعَنْ أَبِي رَافِعٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " إِنِّي لَا أَخِيسُ بِالْعَهْدِ وَلَا أَخْبِسُ الرُّسُلَ " رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ.

1329/1120 «Ebû Râfi' radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. **Söyle demiştir, Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:**

Hiç şüphe yok ki, ben ahdi(mi) bozmam, elçileri de hapsetmem; buyurdular.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Nesâî** rivâyet etmişlerdir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerîf, ahde vefâya yani verilen sözde sâdık kalmanın lüzûmuna ve elçinin hapsedilemeyeceğine delildir. Verilen ahd ü peymân kâfire bile olsa yine ahdinde durmak İslâmiyet'in emridir. Yabancı bir devletin elçisini huzûra kabûl etmek de zımnen ona emân vermektir. Binâenaleyh onu hapsetmek câiz değildir. Kendisine îcâbeden cevap verilerek serbest bırakılır.

(۱۱۲۱/۱۳۳۰) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " أَتَمَّا قَرْيَةً أَتَيْتُمُوهَا فَأَقَمْتُمْ فِيهَا فَسَهْمُكُمْ فِيهَا وَإِنَّمَا قَرْيَةٌ عَصَتْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ خُمَهَا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ هِيَ لَكُمْ " رَوَاهُ مُسْلِمٌ

1330/1121 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet edildiğine göre, **Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:**

Her hangi bir yere varır da orada oturursanız, hisseniz oradadır. Hangi belde de Allâh ve Resûlüne isyân ederse o beldenin beşte biri Allâh ve Resûlüne mahsûsdur. Sonra o(nun bakîsi) sizin olur; buyurmuşlardır.»

Hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Kâdî İyâz, Müslim şerhi'nde şunları söylemiştir:

«İhtimâl ki bu hadîsdeki birinci beldeden murâd: müslümanların at ve develerle üzerine hücûm etmeden ahâlîsini çıkararak kendileri ile sulh yaptıkları yerdir. Bu sûretle mücâhidlerin oradaki hissesi yani verilecek mükâfât hakları kendilerinin olur. Nitekim fey' hakkında bu mukarrerdir. İkinci beldeden murâd da kahren alınan yerdir. Bu belde ganîmet olur; içinden beşte biri alınır, bakîsi ganîmeti alanlarla verilir. Hadîsdeki (o sizin olur) ifâdesinin mânâsı budur. Yani (Bâkîsi sizin olur) demektir».

«Fey' sûreti ile alınan mallardan beşte bir alınmaz» diyenler bu hadîsle istidlâl ederler.

İbnü'l-Münzîr: «Şâfiî'den önce fey' maldan beşte bir alınacağına kâil olan bilmiyoruz.» demiştir.

بَابُ الْجَزْيَةِ وَالْهُدْنَةِ

CİZYE VE HÜDNE BÂBİ

Müslümanlar dâr-ı harb denilen düşman memleketine girer de bir şehri veya kal'ayı muhâsara ederlerse, ordu kumandanının yapacağı ilk iş o yer halkını İslâm dînine davettir. Bunu kabûl ederlerse muhârebeden vazgeçilir. Zîrâ maksad hâsıl olmuştur.

Resûlullâh (s.a.v.):

« أُمِرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ »

«**Nâs: Lâ ilâhe illallâh; deyinceye kadar kendileri ile muhârebe etmeye me'mûr oldum**» buyurmuştur. Eğer da'veti kabûl etmezlerse kendilerini cizye ödemeye da'vet eder. **Peygamber (s.a.v.)** ordu kumandanlarına bunu emretmiştir. Zaten muhârebeye nihayet veren iki şeyden biri budur. Bunu da kabûl etmezlerse artık **Allâh**'dan yardım dileyerek harbolunur. Şâyed harbde müslümanlar muzaffer olurlarsa İslâm ordusunun kumandanı iki şey arasında muhayyer olur:

1 - İsterse alınan esirleri öldürür; yâhud onları köle yapar veya müslümanlara zimmî olarak bırakır.

2 - Dilerse mallarını gâziler arasında taksîm eder, yâhud mallarını, mülklerini kendilerine bırakarak arâzîlerinden harâc, kendilerinden de cizye alır.

Görülüyor ki, harâc bir nevi arâzî vergisidir. Harâc Hanefîler'e göre harâc-ı mukâseme ve harâc-ı vazîfe nâmları ile iki kısımdır.

Harâc-ı mukâseme: Fethedilen yerin tarlalarından çıkan mahsûlün üçte biri veya yarısı mikdarındaki vergidir. Bu vergi çıkan mahsûlün yarısını geçemez. Çünkü **Peygamber (s.a.v.), Hayberliler'e** yarı üzerinden muâmele yapmıştır.

Harâc-ı vazîfe: Hz. Ömer (r.a.)'in koyduğu vergiden fazla olamaz. **Ömer (r.a.)**'in koyduğu vergi sulanan yerlerde dönüm başına bir sâ' zahîre ile bir dirhem para, yoncanın dönümüne beş dirhem bağ ve hurmalıkların dönümüne on dirhemdir. **Hz. Ömer (r.a.)**'in harâc koymadığı şeylerden ise tâkate göre harâc alınır.

Cizye: Kifâyet mânâsına gelen iczâ'dan yâhud cezâ'dan alınmıştır. İczâdan alındığını tercih edenler cizyenin sâhibini kurtarmaya kâfi gelmesini, cezâdan alındığına kâil olanlar ise onun bir cezâ gibi tezlîl ve tahkîr sûreti ile alınmasını nazar-ı itibâra almışlardır. Cizye, haracın bir nevidir.

Hanefîler'e göre cizye de iki nevidir:

1 - İki tarafın anlaşması ile konulur. Nitekim **Resûlullâh (s.a.v.) Necrân** Hristiyanları ile yılda 2000 hülle vermeleri şartı ile anlaşma yapmıştı. **Hülle**: bahalı kumaştan ma'mûl iki parça elbisedir.

2 - Müslümanların hükümdarı tarafından küffârın malları kendilerine bırakılarak doğrudan doğruya konulur ve her ay muayyen bir mikdarı alınır. Ancak bu vergi husûsunda zengin, orta halli ve fakir arasında fark gözetilir. Zenginden yılda 48, ayda dört dirhem, orta halliden yılda 24, ayda iki dirhem, fakirden ise yılda 12, ayda bir dirhem, olmak üzere tahsil edilir. *İmâm Mâlik* ile *Ahmed b. Hanbel*'den bir rivâyete göre: zenginden 40 dirhem, yâhud dört dînâr, fakirden 10 dirhem, yâhud bir dînâr olmak üzere alınır. *İmâm Şâfiî*'ye göre âkil bâliğ olan herkesten bir dînâr yâhud 12 dirhem alınır ve zenginle fakir arasında fark yapılmaz. Cizye hicretin dokuzuncu yılında meşrû olmuştur: «Sekizinci yılda meşrû olmuştur» diyenler de vardır.

Hüdne: Bir maslahattan dolayı küffârla ma'lûm bir müddet için mütâreke yapmaktır.

(۱۱۲۲/۱۳۳۱) - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَهَا - يَغْنِي الْجَزْيَةَ - مِنْ مَجُوسٍ هَجَرَ" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَلَهُ طَرِيقٌ فِي الْمَوْطَأِ فِيهَا انْقِطَاعٌ .

1331/1122 «Abdurrahman b. Avf radıyallâhü anh'den rivâyet edildiğine göre, Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem onu (yani cizyeyi) Hecer⁴⁷ Mecûsîlerinden almıştır.»

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir. Hadîsin «**el-Muvatta**»da inkıtâlî bir tarîki vardır. Mezkûr tarîk *İmâm Şâfiî*'nin, *İbn-i Zührî*'den tahrîc ettiği şu rivâyettir: «بَلَّغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَ الْجَزْيَةَ مِنْ مَجُوسٍ الْبَحْرَيْنِ» «*İbn-i Şihâb*: **Resûlullâh (s.a.v.)'in Bahreyn Mecûsîlerinden cizye aldığını duydum**» demiştir. *Beyhakî* diyor ki: «*İbn-i Şihâb* bu hadîsini *İbnü'l-Müseyyeb*'den almıştır. *İbnü'l-Müseyyeb*'in ise mürselleri iyidir». İşte musannıf merhûmun işaret ettiği inkıtâ budur.

İmâm Şâfiî'nin **Abdurrahman b.Avf**'dan tahrîc ettiği bir hadîse göre, **Ömerü'bnü'l-Hattâb** (r.a.) mecûsîleri zikrederek:

«Bunlar hakkında ne yapacağımı bilmiyorum» demiş.

⁴⁷ Hecer: Bahreyn'de bir yerdir.

Buna **Hazret-i Abdurrahman: «Ben Resûlullâh (s.a.v.)'i: « Onlara Ehl-i Kitâb muâmelesi yapın; « سُئِلُوا بِهِمْ سُنَّةَ أَهْلِ الْكِتَابِ »** derken işittim» diye mukâbelede bulunmuştur. **İmâm Ebû Dâvud** ile **Beyhakî, İbn-i Abbâs (r.a.)**'dan şu hadîsi tahrîc etmişlerdir:

« قَالَ: "جَاءَ رَجُلٌ مِنْ مَجُوسٍ هَجَرَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا خَرَجَ قُلْتُ لَهُ: مَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ فَيُكْمَ قَالَ: شَرًّا قُلْتُ: مَهْ قَالَ: الْإِسْلَامُ أَوْ الْقَتْلُ قَالَ وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ قَبْلَ مِنْهُمْ الْجَزْيَةُ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: وَأَخَذَ النَّاسُ بِقَوْلِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَتَرَكُوا مَا سَمِعْتُ »

«İbn-i Abbâs demiştir ki: **Hecer mecûsîlerinden bir adam Peygamber (s.a.v.)'e geldi (yanından) çıktığı zaman kendisine: "Allâh ve Resûlü sizin hakkınızda ne hüküm buyurdular?" dedi: "Şer" dedi. "Yapma!" dedim: "Yâ müslüman olmayı, yâhud ölümü"; dedi.»**

İbn-i Abbâs demiştir ki: «**Abdurrahman b. Avf: Resûlullâh (s.a.v.) onlardan cizyeyi kabûl etti; demiş. Nâs, Abdurrahman'ın kavli-ni aldı da benim işittiğimi bıraktılar.**» **İbn-i Abbâs (r.a.)**'ın işittiğini kabûl etmemelerinin sebebi râvînin mecûsî olmasındandır. Mecûsînin rivâyeti bilittifâk makbûl değildir. **Hz. Abdurrahman**'ın rivâyeti ise mevsûl ve sahîhdir. **Taberânî**'nin **Müslim b. el-Alâ-i Hadramî**'den tahrîc ettiği bir hadîsin sonunda: « الْكِتَابِ سُئِلُوا بِالْمَجُوسِ سُنَّةَ أَهْلِ »

«**Mecûsîlere Ehl-i Kitâb muâmelesi yapın**» buyurulmaktadır. **Beyhakî** dahi İran mecûsîleri hakkında buna benzer bir hadîs rivâyet eder.

Bütün bu hadîsler bilumûm mecûsîlerden bâbımızın hadîsi ise hâsseten **Hecer** mecûsîlerinden cizye alınacağına delâlet ederler. Nitekim **Teâlâ Hazretleri:**

« قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ »

«**Allâh'a ve âhiret gününe imân etmeyen ve Allâh ile Resûlü-nün haram kıldığını haram bilmeyen Ehl-i Kitâbdan ma'dûd hak dîni tutmayan kimselerle, kendileri zelîl ve hakîr bir halde cizyeyi elden verinceye kadar muhârebe edin.**»⁴⁸ âyet-i kerîmesi ile cizyenin Yahûdilerle, Hristiyanlardan da alınmasını emir buyurmuştur.

Hattâbî diyor ki: «**Hz. Ömer (r.a.)**ın, tâ **Abdurrahman b. Avf: Hecer yahûdîlerinden Peygamber (s.a.v.) cizye aldı; diye şehâdet**

⁴⁸ Sûre-i Tevbe, âyet: 29.

edinceye kadar mecûsilerden cizye almaktan çekinmesi, sahâbe-i kirâm'ın her müşrikten cizye alınmaz kanâatinde olduklarına delîldir. Nitekim *Euzâi'*nin mezhebi budur. Onlar cizyenin yalnız Ehl-i Kitâbdan alınacağına kâni idiler.

Acabâ mecûsilerden niçin cizye alınır? **Ulemâ** bu husûsda ihtilâf etmişlerdir. *İmâm Şafîi'*nin iki kavlinden müreccah olana göre Ehl-i Kitâbdan oldukları için alınır. Bu kavi **H. Ali b. Ebî Tâlib** (r.a.)'den de rivâyet olunmuştur. **Ekser-i ulemâ**ya göre ise mecûsiler Ehl-i Kitâbdan değildirler. Onlara göre Yahûdilerle Hristiyanlardan cizye nass-ı kitâbla mecûsilerden ise sünnetle alınır..»

Hâsılı cizye her müşrikten alınır. Nitekim «**cihâd bahsi**»nde geçen **Süleyman b. Büreyde** hadîsinden de bu mânâ anlaşılır.

Resûlullâh (s.a.v.)'in: «**Onlara Ehl-i Kitâb muâmelesi yapın**» buyurması mecûsilerin Ehl-i Kitâb olmadıklarına işarettir. Aşağıdaki hadîs dahî bu ma'rûzâtı te'yîd eder.

(۱۱۲۳/۱۳۳۲) - وَعَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَنَسٍ وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى أَكْبَدِرِ دَوْمَةَ الْجَنْدَلِ فَأَخَذُوهُ فَأَتَوْا بِهِ فَحَقَنَ دَمَهُ وَصَالَحَهُ عَلَى الْجِزْيَةِ" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

1332/1123 «Âsım b. Ömer'den⁴⁹ o da Enes ile Osman b. Ebî Süleyman'dan⁵⁰ -radiyallâhü anhüm- iştirilmiş olarak rivâyet edildiğine göre, Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem Hâlid b. Velîd'i⁵¹ Ükeydir-i Dûme'ye göndermiş, (Hâlid ile arkadaşları) onu tutup getirmişler. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem ona canını bağışlamış ve cizye vermek üzere kendisi ile anlaşma yapmıştır.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** rivâyet etmiştir.

Hattâbî'nin verdiği malûmata göre Ükeydir-i Dûme, Araplardan biridir. **Gassân**'lı olduğu söylenir.

⁴⁹ **Âsım b. Ömer (r.a.):** Ebû Amr Asım b. Ömer b. Hattâb'dır. Resûlullâh (s.a.v.)'in vefâtından iki yıl önce doğmuştur. Yakışıklı, iri vücûdlu, faziletli ve şâir bir zâttı. Kardeşi Abdullâh'ın vefâtından dört yıl önce, yani 7 târîhinde vefât etmiştir. Ömer b. Abdilazîz'in anne tarafından dedesidir. Kendisinden Ebû Ümamete'bnü Sehl ve Urvetü'bnü Zübeyr hadîs rivâyet etmişlerdir.

⁵⁰ **Osman b. Ebî Süleyman:** Cübeyr b. Mut'im'in oğludur. Ebû Selemete'bnü Abdirrahmân ile Amr b. Abdillâh'dan ve başkalarından hadîs dinlemiştir.

⁵¹ **Dümetü'l-cendel:** Bir yerin ismidir.

Hadis-i Şerif, sair milletlerden olduğu gibi Araplardan da cizye alı-
nabileceğine delildir. **Fahr-i Kâinât (s.a.v.) Efendimiz** son gazaları
olarak **Tebûk** muhârebesinde bulunmuş; kendileri Tebûk'de kalarak **Hz.**
Hâlid'i Ükeydir'e göndermiş ve: «إِنَّكَ تَجِدُهُ بِصِيدِ الْبَقَرِ»

«**Muhakkak sen onu siğir avlarken bulacaksın**» buyurmuşlardır.
Hazret-i Hâlid (r.a.), **Ukeydir**'in kal'asına mehtaplı bir gecede varmıştı.
Kal'aya gözle görülebilecek derecede sokulmuş ve orada durmuştu. Der-
ken bir yaban öküzü belirdi. Hayvan Ükeydir'in köşkünə yaklaşmış; âdeta
boynuzları kapıya sürünüyordu. O anda Ükeydir muhâfızları ile birlikte sa-
rayından çıkiverdi. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in askerleri muhâfızları öldürdüler.
Ükeydir'in kardeşi Hassan da ölenler arasında idi. Ükeydir'i öldürmeden
yakalayarak getirdiler. **Peygamber (s.a.v.)** ona canını bağışladı. Ükey-
dir Hristiyandı. **Hz. Hâlid**, Hassân'ın üzerindeki altınla işlemeli ipekten
ma'mûl kaftanı alarak **Resûlullâh (s.a.v.)**'e göndermişti. Ükeydir'e de
Resûlullâh (s.a.v.)'in huzûruna varıncaya kadar emân vermişti. Ancak
bu emân mukâbilinde ondan Dûmetü'l-Cendel'i teslim edeceğine dâir söz
almıştı. Ükeydir bunu yaptı ve **Resûlullâh (s.a.v.)**'e 2000 deve, 2000
zırh, 4000 mızrak ve 800 baş davar vermek şartı ile aralarında bir anlaş-
ma yapıldı. **Peygamber (s.a.v.)**'in Ükeydir'i İslâm'a da'vet ettiği, fakat o
buna yanaşmadığı için vergiye bağlandığı dahî rivâyet olunuyor.

(۱۱۲۴/۱۳۳۳) - وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «بَعَثَنِي النَّبِيُّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ فَأَمَرَنِي أَنْ أَخَذَ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عَدْلَهُ
مَعَاظِرًا» أَخْرَجَهُ الثَّلَاثَةُ وَصَحَّحَهُ ابْنُ جِبَّانٍ وَالْحَاكِمُ.

**1333/1124 «Muâz b. Cebel radiyallâhü anh'den rivâyet olun-
muştur. Demiştir ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem, beni
Yemen'e gönderdi. Ve bana her âkil bâliğden bir dînâr veya
onun tutarı kadar Maâfir⁵² kumaşı almamı emretti.»**

Bu hadîsi **Üçler** tahrîc etmiştir, **İbn-i Hıbbân** ile **Hâkim** onu
sahihlemiştir.

İmâm Tirmizî onun hakkında: «hasen bir hadîsdir» demiş ve bazı kim-
selerin onu mürsel olarak rivâyet ettiğini söylemiştir. Kendisi de mürsel
olmasını daha sahîh bulmaktadır.

⁵² Maâfir: Yemen'de bir beldenin ismidir. Burada kumaş i'mâl edilir.

Mezkûr hadîsi *İbn-i Hazm-i Zahirî* münkatı olmakla illetlendirmiştir. Zîrâ ona göre hadîsin râvîlerinden *Mesrûk*, **Hz. Muâz**'a yetişmemiştir. *Ebû Dâvud* ise bu hadîsin münker olduğunu söylemiş ve: «*İmâm Ahmed*'in bu hadîsi pek şiddetle inkâr ederdiğini duydum» demiştir. *Beyhakî* diyor ki: «Münker olan rivâyet, *Ebû Muâviye*'nin *A'meş*'den, onun da *İbrahim*'den, onun da *Mesrûk*'tan onun da **Muâz**'dan rivâyetidir. *A'meş*'in *Ebû Vâil*'den, onun da *Mesrûk*'tan rivâyeti mahfûzdur. Onu *A'meş*'den bir cemâat rivâyet etmişlerdir ki, *Süfyân-ı Sevrî*, *Şu'be*, *Ma'mer*, *Ebû Avâne*, *Yahya b. Şu'be* ve *Hafs b. Gıyâs* bunlar arasındadır.»

Hadîs-i Şerîf, cizyeyi her âkil bâliğ için altından bir dînârla takdîr etmenin câiz olduğuna delîldir. Âkil bâliğ olan kimsenin mutlak zikredilmesine bakılırsa cizye husûsunda zenginle fakir arasında fark olmamak icâbeder ve küffârın her birinden senede bir dînâr alınır. *İmâm Şâfiî* ile *İmâm Ahmed b. Hanbel*'in mezhebi bu olduğunu yukarıda görmüştük. Ancak *İmâm Ahmed*'e göre ya bir dînâr, yâhud onun tutarı maâfirî kumaşı alınır; ziyâde veya noksan olmaz. *Şâfiî*'ye göre ise bir dînâr en az mikdarın haddidir. Daha fazla da alınabilir. *Şâfiî*'nin delîli *Ebû Davud*'un tahrîc ettiği **İbn-i Abbâs** hadîsidir. Mezkûr hadîsde **Peygamber (s.a.v.)**'in **Necrânîlar**'la yılda 2000 hülle vermeleri ve bunların yarısını Muharrem, yarısını da Receb aylarında teslim etmeleri, kezâ 30 adet zırh, 30 at, 30 deve ve muhtelif silâhlardan müslümanların harpte işine yarayacak otuzar dânesinin garantili yani zarar ve ziyânı ödenmek şartı ile müslümanlara emâneten verilmesi şartı ile anlaşma yaptığı beyân edilir. *İmâm Şâfiî*: «Müslümanların bazı ulemâsından ve zimmîlerden işittiğime göre Necrânîlar, kendilerinden alınan her şeyin bir dînârdan fazla kıymette olduğunu söylerlermiş» diyor. **Hz. Ömer** (r.a.)'ın mezhebi de budur. Müşârun ileyh hazretleri cizyeyi bir dînârdan fazla alırdı. Bazıları cizye hakkında bir tahdîd olmadığına kâildirler. Onlara göre bu iş müslümanların hükümdarına bırakılmıştır. Bu bâbdaki hadîsler muhayyerlik ifâde ederler.

Hadîsimiz, kadından cizye alınmayacağına delâlet ediyor. Çünkü âkil bâliğ mânâsına gelen «**hâlim**» ta'biri erkekleri ifâde eder. «*Nihâyetü'l-Müctehid*» nâm eserinde: «Ulemâ cizyenin ancak üç vasfı yani erkeklik, bülûğ ve hürriyet vasıfları ile lâzım geleceğine ittifâk etmişlerdir. Deli, kötürüm ve ihtiyarlarla dîn adamlarından ve fakirlerden cizye alınması ihtilâfıdır. Bunların hepsi ictihâdî meselelerdir. Şeriate mütevakkıf değillerdir. **Ulemânın** ihtilâfına sebep, adı geçenlerin öldürölüp öldürölmemesidir» deniliyor.

Vâkiâ Beyhakî'nin, *Hakem b. Uteybe*'den rivâyet ettiği bir hadîsde **Peygamber (s.a.v.)**'in Yemen'de bulunan **Muâz** (r.a.)'a yazdığı nâmede her âkil bâliğ erkek ve kadından bir dînâr veya kıymetini almasını emrettiği zikrediliyorsa da o hadîsin isnâdı munkatıdır. Aynı hadîsi *İbn-i Ebî Şeybe*, **Hz. İbn-i Abbâs**'tan muttasıl bir senede rivâyet eder; lâkin *Beyhakî*: «*Ebû Şeybe* zaîfdir» demiştir. Bu bâbda *Amr b. Hazm*'le *Urve*'den de hadîsler rivâyet edilmiştir. Fakat her ikisinin de isnâdları munkatıdır.

Bu sûretle anlaşılıyor ki, kadından cizye alınması husûsunda kendisi ile amel edilebilecek bir hadîs sâbit olmamıştır. *İmâm Şâfiî* şunları söylemiştir: «*Muhammed b. Hâlid* ile *Abdullah b. Amr b. Müslim*'e ve Yemenliler'den birçok **ulemâ**ya sordum. Hepsi kendilerinden önce geçen birçok zevâtan, onlar da kendilerinden önce geçen ve hepsi sika olan birçok zevâtan rivâyet ederek hepsi **Peygamber (s.a.v.)**'in Yemen'deki zimmîler'den her sene birer dînâr cizye aldığını hikâye ettiler. Bunlar kadınlardan cizye alındığını isbât etmiyorlar. Umûmiyetle hepsi ekinlerinden cizye alındığını söylüyorlar. Hâlbuki onların mevrûâtı vardı. Bizim bildiğimiz: hayvanlarından da bir şey alınmamıştır. Yemen zimmîlerinden ayrı ayrı yerlerde yaşayan birçoklarına sordum: Bana hiç birinin sözü ötekinin sözüne muhâlif olmamak şartı ile hepsi **Muâz**'ın kendilerinden bâliğ olanlar için birer dînâr aldığını söylediler. Onlar bâliğ olan kimseye, «hâlim» diyorlardı. **Peygamber (s.a.v.)**'in **Muâz**'a yazdığı nâmede: «**her hâlimden bir dînâr alınacak**» buyurduğunu söylediler.»

Gerek **Hz. Muâz** hadîsinden, gerekse yukarıda geçen **İbn-i Büreyde** hadîsinden anlaşılıyor ki verilen cizyeyi kabûl etmek vâcibdir. Cizyeyi almayarak o adamı öldürmek ise haramdır. Cizye âyetinden anlaşılan mânâ da budur. Yani âyet-i kerîmenin başında emredilen muhârebe küffârın cizyeyi kabûl etmeleri ile derhal kesilecektir.

(۱۱۲۵/۱۳۳۴) - وَعَنْ عَائِذِ بْنِ عَمْرٍو الْمُرَنِّي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْإِسْلَامُ يَغْلُو وَلَا يُغْلَى» أَخْرَجَهُ الدَّارِقُطْنِيُّ .

1334/1125 «Âiz b. Amr-ı Müzenî radiyallâhü anh'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitilmiş olarak rivâyet edildiğine göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

İslâmiyet yücelir, onun üzerine yükselinemez; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Dâre Kutnî** tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, Ehl-i İslâm'ın her şeyde sâir dinler sâliklerinden yüksek mertebede bulunduklarına delildir. Sâir milletler müslümanlara muâraza ettikleri vakit hak dâimâ îmân ehli olanlarıdır. **Resûlullâh (s.a.v.)** küffârî dar yollara sıkıştırmaya emir buyurmakla bu mânâyâ işâret etmiştir. Hak dîn dâimâ yükselmekte, dîn-i İslâm'ın düşmanları ne kadar çok olursa olsun, her asırda onu yeni yeni birçok kimseler kabûl etmekte ve böylelikle yüksekliği gün be-gün artmaktadır.

(۱۱۲۶/۱۳۳۵) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا تَبْدُءُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى بِالسَّلَامِ وَإِذَا لَقِيتُمْ أَحَدَهُمْ فِي طَرِيقٍ فَاضْطَرُّوهُ إِلَى أَضْبَاقِهِ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1335/1125 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Yahudilerle Hristiyanlara (rastladığınızda) evvelâ siz selâm vermeyin. Onlardan birine bir yolda rastgelirseniz kendisini yolun dar tarafına sıkıştırın; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, Müslümanın Yahûdî veya Hristiyanla karşılaştığı zaman onlardan çabuk davranarak kendilerine selâm vermesinin haram olduğuna delâlet ediyor. Çünkü nehiyde asıl olan tahrîm ifâde etmesidir. Onu, kerâhete hamletmek aslî mânâsından çıkarmaktır. Maamâfih bazı kimseler onu yine de kerâhete hamletmişlerdir.

Selef ve **halefin** cumhûruna göre gayr-ı müslimlere selâm vermek haramdır. Fakat içlerinde **İbn-i Abbâs** (r.a.) da bulunan bazı ulemâ onlara selâm vermenin câiz olduğuna kâildirler. **Şâfiiler**'den bazıları da bu kavli tercîh etmişlerdir. Yalnız onlara göre gayr-ı müslime selâm, müfred sîgası ile verilir; yâni «**es-selâmü aleyke**» denilir. Bunların delîli: «وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا» **«Hem insanlara güzel sözler söyleyin»**⁵³ âyet-i kerîmesi ile selâmı ifşâ etmeyi bildiren hadîslerdir.

Bu zevâta: «âyet ve hadîslerin umûmu bu hadîsle tahsîs edilmiştir» diye cevap verilmiştir.

Buradaki hüküm gayr-ı müslim yalnız olduğuna göredir. Şayet yanında

⁵³ Sûre-i Bakara, âyet: 83.

bir müslüman bulunursa selâmı ile onu kasdederek ikisine birden selâm vermek câizdir. Zîrâ **Peygamber (s.a.v.)**'in müslümanlarla müşriklerden mürekkeb bir cemâate selâm verdiği sâbit olmuştur.

«**Evvelâ siz selâm vermeyin**» ifâdesinin mefhûm-i muhâlifine bakılırsa gayr-ı müslimler selâm verdikde onlara cevap verilebileceği anlaşılr. **Teâlâ Hazretleri'nin:** « وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا »

«**Şayetsizebirs selâm verilirse siz ondandahaâ lâsımverin, yâhudaynı selâmı iâde edin**»⁵⁴ âyet-i kerîmesi ile: « إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ فَقُولُوا: وَعَلَيْكُمْ »

«**Size Ehl-i Kitâb selâm verirlerse siz de: ve aleyküm; deyin**» hadîsi ve: « إِنَّ الْيَهُودَ إِذَا سَلَّمُوا عَلَيْكُمْ يَقُولُ أَحَدُهُم السَّامَ عَلَيْكُمْ فَقُولُوا وَعَلَيْكَ »

«**Şüphesiz ki yahûdiler size selâm verirlerse her biri: ölüm size; der. Sizde (ona): sana da; deyin**» hadîsi dahî bu mânâyâ delâlet ederler.

Ulemâ, Ehl-i Kitâbın selâmlarına selâmla cevap verileceğine müttetik-tirler. Yalnız onların selâmı «**ve aleyküm**» cümlesine münhasır kalacaktır. *Müslim*'de hadîsin rivâyeti böyledir. *Hattâbî* diyor ki: «Umûmiyetle hadîs imâmları bu cümleyi **(vav)**'la rivâyet ederler; yalnız *İbn-i Uyeyne*'nin onu **(vav)**'sız rivâyet ettiğini söylerler. Doğrusu da budur. Çünkü **(vav)** hafze-dilirse kâfirin sözü olduğu gibi kendine iâde edilmiş olur. **(vav)**'la söylenir-se, söyledikleri sözde onlarla ortak olmayı iktizâ eder.»

Nevevî ise selâm cümlesine **(vav)**'ı katmakla atmak arasında hiç bir fark görmüyor ve bu cümlemin iki şekilde de sahîh rivâyetlerde yer aldığı; her ne kadar atıf harfi olan **(vav)** ortaklık iktizâ etse de ölümün bize de, onlara da mukadder olduğunu, ondan kaçmanın imkân hâricinde bulunduğunu söylüyor.

Hadîs-i Şerîf müslümanlarla aynı yolda yolculuk eden gayr-ı müslimleri yolun dar tarafına sıkıştırarak müslümanlara yolu genişletmenin lüzûmuna da delâlet etmektedir. Ancak yolda müslümanlar yoksa istedikleri gibi gidebilirler.

Fâide: Yahûdiler'in müslümanlara tesadüf ettikleri vakit onları kasden sol taraflarına aldıkları zaman zaman müşâhede olunmuş ahvâldendir. Bu bâbda hiç bir hadîs yoktur. Onlar bunu kendinin üstünlüğünü göstermek maksadı ile uydurmuşlardır. Bununla müslümanlara karşı olduklarını anlatmak isterler.

⁵⁴ Sûre-i Nisâ, âyet: 85.

(١١٢٧/١٣٣٦) - وَعَنْ الْمُسَوَّرِ بْنِ مَخْرَمَةَ وَمَرْوَانَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ غَامَ الْحَدِيثِ - فَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِطَوْلِهِ وَفِيهِ "هَذَا مَا صَالِحٌ عَلَيْهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ سَهْلٌ بْنُ عَمْرٍو: عَلَى وَضْعِ الْحَرْبِ عَشْرَ سِنِينَ يَأْمَنُ فِيهَا النَّاسُ وَيَكْفُ بَعْضُهُمْ عَنْ بَعْضٍ" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَأَصْلُهُ فِي الْبُخَارِيِّ

1336/1127 «Misver b. Mahreme ile Mervân radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem Hudeybiye harbine çıkmış...» Râvî (burada) hadîsi uzun uzadıya anlatmıştır. Bu hadîsde:

«İşte bu, Muhammed b. Abdillâh'in Süheyl b. Amr'la on sene harbi terketmeye dâir yaptığı anlaşmadır. Bu yıllar zarfında halk emniyette olacak ve birbirlerine dokunmayacaklardır» hadîsi de vardır. Hadîsi Ebû Dâvud tahrîc etmiştir. Aslı Buhârî'dedir.

Bu hadîsin bir kısmını Müslim, Enes'den tahrîc etmiştir. Onun rivâyetinde: **«Sizden (bize) kim gelirse onu size iâde etmeyeceğiz; fakat bizden size gideni siz bize iâde edeceksiniz.»** cümlesi de vardır. Bunun üzerine Ashâb:

- **Bunu yazıyor musunuz Yâ Resûlallâh?** demişler: **Resûlullâh (s.a.v.):**

- **Evet, (yazıyorum); çünkü bizden onlara gideni Allâh ırak eylesin. Onlardan bize gelen için ise elbet Allâh bir ferahlık ve çıkar yol halkedecektir;** buyurmuşlardır.

Hadîs-i Şerîf bir maslahattan dolayı müslümanlarla düşmanları olan müşrikler arasında muayyen bir müddet için barış akdedebileceğine delildir. Bu hadîsde iâde edilmeyecekleri bildirilenler, müşrikler tarafına geçen müslümanlardır. İâde edilecek olanlarsa, Mekke müşriklerinden müslümanlar tarafına geçenlerdir. Mezkûr şart **Ashâb-ı Kirâm'a** pek girân gelmiş ve: **«Bunu yazıyor musunuz Yâ Resûlallâh?»** diye sormaktan kendilerini alamamışlardı. Bununla beraber **Resûlullâh (s.a.v.)** o şartı yine de yazmıştı.

Hadîs uzundur. Onu Siyer imâmları **«Hudeybiye»** kıssasında zikrederler. İbnü'l-Kayyim **«Zâdü'l-Meâd»** nâm eserine hadîsin tamâmını almış; ve onda bir çok fâideler bulunduğunu söylemiştir.

Bu hadîsde **Peygamber (s.a.v.)**'in **Ebû Cendel**'i müşriklere iâde ettiği de zikrolunuyor. Ebû Cendel b. Süheyl daha barış imzalanmadan müslüman olarak **Resûlullâh (s.a.v.)**'e ilticâ etmişti. Anlaşma gereğince müşriklere iâde edildi. Fakat çok geçmeden **Allâh** kendisine bir kurtuluş yolu halketti. **Ebû Cendel** müşriklerin elinden kaçarak onların kervanlarının geçeceği bir yolu tuttu ve yollarını kesmeye başladı. Az zaman sonra etrâfına müslümanlardan müteşekkil bir cemâat toplanmıştı. Bu sûretle Mekke müşriklerinin yollardaki kervanlarını tazyîka başladılar.

Peygamber (s.a.v.)'in kendisine ilticâ eden kadınları müşriklere iâde etmediği sübût bulmuştur. Bunun sebebi, anlaşmanın yalnız erkekler hakkında yapılmış olmasıdır. **Kureyş** sonradan anlaşmayı kadınlara da teşmîl etmek istemişse de, **Resûl-i Ekrem (s.a.v.)** bunu kabûl etmemiştir. Kadınlardan **Ümmü Külsûm Bintü Ebî Muayt** hicret ederek müslümanlara ilticâ etmişti. **Teâlâ Hazretleri** de şu âyet-i kerîmeyi indirdi:

«**Kadınları kâfirlere iâde etmeyin:** ﴿فَلَا تُرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ﴾⁵⁵

Hadîsimiz düşman tarafından müslümanlara ilticâ edenlerin düşmana iâde edilmesi şartı ile barış yapılabileceğine de delâlet ediyor.

(۱۱۲۸/۱۳۳۸) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ قَتَلَ مُعَاهِدًا لَمْ يَرَحْ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ وَإِنْ رِيحَهَا لَيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ أَرْبَعِينَ عَامًا " أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ .

1338/1128 «Abdullah b. Ömer radiyallâhü anhümâ'dan Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre, Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bir kimse bir muâhedi öldürürse Cennet kokusunu koklayamaz; hâlbuki onun kokusu kırk yıllık mesâfeden duyulur; buyurmuşlardır.» Bu hadîsi Buhârî tahrîc etmiştir.

Muâhed'in; kendisine emân verilerek hayâtı emniyet altına alınan gayr-ı müslim demek olduğunu yukarıda görmüştük.

Hadîsin *Buhârî* ve diğer hadîs kitaplarında muhtelif lafızlarla rivâyetleri vardır. «**Kırk yıllık mesâfeden**» ifâdesinin yerine *İsmâîlî*'nin rivâyetinde «**Yetmiş yıllık**» tâbiri kullanılmıştır.

⁵⁵ Sûre-i Mümtahine, âyet: 10.

Tirmizî ile Beyhaki'nin rivâyet ettiği bir hadîsde de «**Yüz yıllık mesâfeden**» denilmiş; diğer bir rivâyetde «**Beşyüz yıllık mesâfeden**» buyurulmuş; İmâm Mâlik «*el-Muvatta*» adlı eserinde **Hz. Câbir**'den rivâyeten:

«إِنَّ رِيحَ الْجَنَّةِ لَيَذُرُّكَ مِنْ مَسِيرَةِ أَلْفِ عَامٍ»

«**Şüphesiz ki Cennetin kokusu bin yıllık mesâfeden duyulur**» hadîsini tahrîc etmiştir.

Ulemâ-i Kirâm bu muhtelif rivâyetlerin arasını bulmuşlardır. Musannıf merhûm hulâsa olarak şöyle demektedir:

«Bu idrâk kıyâmette olacaktır ve herkesin mertebesine göre değişecektir. Meselâ: Cennet'in kokusunu 500 yıllık mesâfeden alan, onu yetmiş yıllık mesâfeden alandan efdal olacaktır. Diğer mertebeler de öyledir. Buna üstâdımız, *Tirmizî*, *Şerhi*'nde işaret etmiştir. Bunun benzerini de *İbnü'l-Arabî*'nin eserinde gördüm...»

Hadîs-i Şerîf kendisine emân verilen bir gayr-ı müslimin öldürülmesini haram kılmaktadır.

Böyle bir kimseyi öldürenin kısas edilip edilmeyeceği **ulemâ** arasında ihtilâflıdır. *el-Mühelleb* diyor ki: «Bu hadîsde müslüman, muâhed veya zimmîyi öldürdüğü takdîrde kendisi kısas edilmeyeceğine delâlet vardır; zîrâ bunda yalnız uhrevî ceza zikredilmiş; dünyevî cezâdan bahsolunmamıştır.»

بَابُ السَّبْقِ وَالرَّمْيِ

YARIŞ VE ATICILIK BÂBİ

Sebk: yarış mânâsına masdardır. Burada murâd olan mânâ da budur. Sebak ise koşu için verilen ödüdür.

Remy: dahî ok veya kurşun gibi şeyleri atmak mânâsına masdardır. Burada ondan murâd: atış müsâbakasıdır.

(١١٢٩/١٣٣٩) - عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: "سَابَقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْخَيْلِ الَّتِي قَدْ ضَمَرْتُ مِنَ الْحَفْيَاءِ وَكَانَ أَمْدُهَا ثِنْتَةَ الْوَدَاعِ وَسَابَقَ بَيْنَ الْخَيْلِ الَّتِي لَمْ تُضْمَرْ مِنَ الثَّنِيَّةِ إِلَى مَسْجِدِ بَنِي زُرَيْقٍ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ فِيمَنْ سَابَقَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ زَادَ الْبُخَارِيُّ قَالَ سُفْيَانُ: "مِنَ الْحَفْيَاءِ إِلَى ثِنْتَةِ الْوَدَاعِ خَمْسَةَ أُمْيَالٍ أَوْ سِتَّةَ وَمِنَ الثَّنِيَّةِ إِلَى مَسْجِدِ بَنِي زُرَيْقٍ مِيلٌ".

1339/1129 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem, idman görmüş atlarla el-Hafyâ'dan müsâbaka yaptı. Atların hedefi Seniyyetü'l-Vedâ idi. İdman görmeyen atlarla ise Seniyye'den Benî Züreyk mescidine kadar müsâbaka yaptı. İbn-i Ömer de müsâbakaya iştirâk edenler arasında idi.»

Hadîs müttefekun aleyhdir. Buhârî şu ziyâdeyi rivâyet etmiştir: «Süfyân: el-Hafyâ ile Seniyyetü'l-Vedâ arası beş veya altı mildir. Seniyye'den Benî Züreyk mescidine kadar bir mil vardır; dedi.»

Hadîs-i Şerîf'de geçen «dummirat» fiilinin masdarı tadmîrdir.

Tadmîr: evvelâ hayvanı güzelce besiyeye çekerek sonra âlafını azaltmak ve zayıflatmaktır. «Sihâh» sâhibi bu işin kırk gün devam ettiğini ve bu müddete midmâr denildiğini söyler. Araplar müsâbaka yerine dahî midmâr derler. Koşu atları güzelce çullanır ve terletilerek şişmanlıkları giderilir. Bu sûretle et ve sinirleri kuvvetlenir.

Hafyâ: Medîne-i Münnevvere'ye bir kaç mil mesâfede bir yerdir.

Seniyyetü'l-Vedâ: dahî Medîne'ye yakın bir yerdir.

Hadîs-i Şerîf, müsâbakanın meşrû olduğuna delildir. Müsâbaka abesle iştigâl değil, cihâda hazırlık mâhiyetinde güzel bir riyâzattır. Hükümü sebebine göre müstehâb veya mübâh olmaktadır.

Kurtubî diyor ki: «At vesâir hayvan üzerinde, yâhud yaya olarak müsâbaka yapmanın câiz olduğunda hılâf yoktur. Ok ve diğer silâhlarla atış müsâbakası dahî böyledir. Çünkü bunlarda harbe alışma vardır.»

Bu hadîs harb için hazırlanan atların idmana çekilebileceğine de delâlet eder. Hattâ bunun müstehâb olduğunu söyleyenler vardır.

(۱۱۳۰/۱۳۴۰) وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَابَقَ بَيْنَ الْخَيْلِ وَفَضَلَ الْقَرْحَ فِي الْعَايَةِ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ.

1340/1130 «(Yine) ondan "radiyallâhü anh" rivâyet edildiğine göre, Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem atlar arasında ödül koymuş ve hedef için beş yaşına basmış atları tercîh buyurmuştur.»

Hadîsi **Ahmed**'le **Ebû Dâvud** rivâyet etmişlerdir, **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

Bu hadîs dahî bundan önceki gibi, atlar arasında müsâbaka yapmanın câiz olduğuna delîldir. Beş yaşına basmış atlar kuvvet ve metânetçe daha genç olanlardan üstün bulunmaları ciheti ile onların hedeflerinin diğerlerinden daha uzak tutulması gerektiğine de işâret ediyor.

(۱۱۳۱/۱۳۴۱) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا سَبَقَ إِلَّا فِي خُفٍّ أَوْ نَضْلٍ أَوْ خَافِرٍ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالثَّلَاثَةُ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ.

1341/1131 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Ödül ancak deve koşusunda yâhud atış veya at müsâbakasında vardır; buyurdular.»

Bu hadîsi **Ahmed**'le **Üçler** rivâyet etmişlerdir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir. Hadîsi *Hâkim* bir kaç tarîkden tahrîc etmiştir. *İbnü'l-Kattan* ile *İbni Dakîki'l-îd* bu tarîkleri sahîh bulmuşlarsa da *Dâre Kutnî* bazılarını: mevkûfdur; diye illetlendirmiştir.

Huf: devenin tabanı; **hâfir:** atın tırnağı; **nasl:** okun demiri; demektir. Burada cüz'ünü zikir küllünü kasıd kabîlinden birer mecâz-ı mürsel vardır. Mezkûr kelimeler: deve, at ve ok mânâlarına kullanılmıştır. Yâhud bu kelimeler asıllarında birer izâfet terkibi olup muzâfları hazf edilmiştir. Yani tabandan murâd: tabanın sâhibi, tırnak'dan murâd tırnağın sâhibi ilah...dır.

Hadis-i Şerif, araya ödül koyarak yarış yapmanın câiz olduğuna delildir. Ödülü yarışçılardan başkası verirse onu almak hılâfsız câizdir. «Yarışı kim kaybederse ödülü o verecek» diye ikisine de şart koşulursa haramdır; zîrâ kumar olur. İki taraftan yalnız birine şart koşulursa; meselâ: «Sen beni geçersen sana 100 lira vereceğim; ben geçersen senden bir şey almaya-
cağım» derse **cumhûru ulemâ'**ya göre câizdir.

Hadîsin zâhirine bakılırsa müsâbaka yalnız bu üç şeyde olacağı anlaşılır. **Mâlikiler**'le, **Şâfiiler**'in mezhebi budur. **Hanefiler**'e göre at, kaptır, eşek, deve gibi hayvanlarla müsâbaka yapmak câiz olduğu gibi insan koşusu ve atış müsâbakaları da câizdir. Atâ'dan rivâyet edildiğine göre kendisi müsâbakayı her şeyde câiz görürmüştü.

Müsâbakalarda ödül ve mükâfâtın meşrû olması cihâda teşvîk içindir.

(۱۱۳۲/۱۳۴۲) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
قَالَ: "مَنْ أَدْخَلَ فَرَسًا بَيْنَ فَرَسَيْنِ - وَهُوَ لَا يَأْمَنُ أَنْ يُسْبَقَ - فَلَا بَأْسَ بِهِ فَإِنْ
أَمِنَ فَهُوَ قِمَارٌ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَإِسْنَادُهُ ضَعِيفٌ .

1342/1132 «(Bu da) Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre, Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim geçileceğinden emîn olmayarak iki at arasına bir at koyarsa bunda bir beis yoktur. Geçileceğinden emîn olursa o kumardır; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Ahmed**'le, **Ebû Dâvud** rivâyet etmişlerdir. İsnâdı zaîftir.

Hadis-i Şerif'in **Hz. Ebû Hüreyre**ye kadar isnâdının sahîh olup olmadığı ihtilâfıdır. Hattâ **Ebû Hâtim**: «Bu hadîsin en güzel hâli **Saîdübnü'l-Müseyyeb**'e mevkûf olmasıdır. Onu **Yahya b. Saîd** de, **Saîd**'den kendi sözü olarak rivâyet etmiştir» demektedir. Filhakika «*el-Muvatta'*»da dahî **Zührî** tarîki ile **Hz. Saîd**'den kendi sözü olmak üzere rivâyet olunmuştur. **İmâm Şâfiî** onu **Saîd b. Müseyyeb** tarîki ile **Ebû Hüreyre** (r.a.)'dan rivâyet edenleri tahrîc etmiştir.

«Geçileceğinden emîn olmayarak» buyurulması muhallil adı verilen üçüncü atın müsâbakayı kazanacağı yüzde yüz belli olmaması şart olduğundandır. Aksi takdirde müsâbaka kumar olur. Bu şart **Hanefilerle** diğer bazı ulemâya göre muteberdir. Çünkü müsâbakadan maksad atları denemektir. Gececeği ma'lûm olan atla bu maksad tahakkuk edemez.

Hâsılı iki at arasında iki taraftan ödül şart koşarak: «Benim atım geçerse sen bana şu kadar para vereceksin; senin atın geçerse ben sana şu kadar vereceğim» demek kumardır. Ancak bu atların arasına onları geçeceği ümîd edilen üçüncü bir at daha katılır ve ikisini de geçtiği takdirde ödülü alır; ikisini de geçemediği takdirde hiç bir şey alamaz; öteki atlardan hangisi geçerse ödülü o alırsa müsâbaka kumar olmaktan çıkar. Müsâbakanın haram olmaktan kurtulmasına sebep olduğu için üçüncü ata «**muhalil**» yani helâl kıldırın derler.

İki din âliminin ihtilâf ettikleri bir mesele hakkında ortaya mükâfât koyarak başka bir âlime mürâcaat etmeleri de yukarıdaki tafsîlâta göredir. Zîrâ cihâda râci bir mânâdan dolayı atlar arasında müsâbaka câiz olunca ilim tahsiline teşvîke medâr olacak müsâbakanın câiz, hattâ mendûb olması evleviyette kalır. Atış ta'lîmi ile insan koşusu gibi şeyler dahî mendûbdur.

Araya mükâfât koymadan yapılan koşular mübâh ise de sırf eğlence için tertîb edilen müsâbakalarla hayvanı müşteriye iyi göstermek maksadı ile yapılanlar mekrûhdur.

(۱۱۳۳/۱۳۴۳) - وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ يَقْرَأُ "وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ" - الْآيَةِ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1343/1133 «Ukbetü'bnü Âmir radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'i, minber üzerinde (Müşrikler için gücünüzün yettiği kadar kuvvet hazırlayın) âyetini okuyarak: Dikkat edin! kuvvet silâh atmaktır. Dikkat edin! Kuvvet silâh atmaktır. Dikkat edin! kuvvet silâh atmaktır; derken işittim.» Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf **Resûlullâh (s.a.v.)**'in minberde okuduğu âyetin tefsîridir. O zaman silâh atışı oklardan ibâretti. Emir bu günkü top, tüfek, füze gibi çeşitli harp silâhlarına da şâmindir. Çünkü bunların hepsi düşmana karşı hazırlıktır.

Muhtelif silâhları kullanmak için askeri ta'lîme tâbi tutmak dahi hadîsimizin delâlet ettiği ahkâm cümlesindendir. Zîrâ düşmana karşı hazırlık ancak silâh kullanmayı bilmekle tamam olur. Silâh kullanmasını bilme-yene; kuvvetini hazırlamış, denilemez.

کِتَابُ الْأَطْعَمَةِ

ETİ YENİLEN VE YENİLMEYEN HAYVANLAR

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "كُلْ
ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ فَأَكُلْهُ حَرَامٌ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَخْرَجَهُ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا بِلَفْظٍ: "نَهَى" وَزَادَ "وَكُلَّ ذِي مَخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ"

1344/1134 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den duymuş olarak rivâyet edildiğine göre, Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Azı dışı olan her yırtıcı hayvanın yenilmesi haramdır; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir. **Müslim** bu hadîsi **İbn-i Abbâs'dan «nehyetti»** lafzı ile tahrîc etmiştir. **İbn-i Abbâs: «ve pençesi ile avlanan her kuşu»** ibâresini ziyâde eylemiştir.

Hadîs-i Şerîf azı dışları ile avlanan yırtıcı hayvan ve pençeleri ile avlanan yırtıcı kuş etlerinin yenilmesi haram olduğuna delîldir.

Sebu': yırtıcı hayvan demektir. «en-Nihâye» nâm eserde: «Azı dışı olan yırtıcıdan murâd arslan, kaplan, kurt ve emsâli gibi avını kahren parçalayıp yiyen hayvanlardır» deniliyor.

Ulemâ bu gibi hayvanların hangileri haram kılındığı husûsunda ihtilâf etmişlerdir, *İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve Dâvudu Zâhiri* bu hadîsle amel etmişlerdir. Yalnız haram kılınan yırtıcıların cinsini ta'yinde ihtilâf hâlindeyler. *Ebû Hanîfe'ye* göre etle beslenen ve azı dışı olan her hayvan yırtıcıdır. Arslan, kaplan, pars, kurt, ayı, tilki, çakal, sırtlan, fil, maymun, yaban faresi, yaban kedisi, gelincik, sansar, samur, sincap ve sâire gibi. Bu hayvanların haram kılınması insana **Allâh'ın** bir ikrâmıdır. Çünkü onları yemekle o hayvanların kötü hasletleri insana da geçer.

Akar kanı olmayan, sinek, arı, akreb ve sâire sinek ve böcek nevileri ile yerin içinde yaşayan solucan ve yılanlar; fareler, kirpiller pis oldukları için yenmezler. Bunlardan yalnız çekirge müstesnadır. Nitekim az ileride görülecektir. Diğerlerini yemek haramdır.

Şâfiler'e göre insana saldıran arslan, kaplan, kurt gibi hayvanlar yırtıcıdır; sırtlan ve tilki gibileri yırtıcı sayılmazlar. Çünkü bu hayvanlar insana saldırmazlar.

İbn-i Abdilberr'in nakline göre **Ashâb-ı Kirâm**'dan **İbn-i Abbâs**, **Âişe** ve bir rivâyete göre **İbn-i Ömer** (r.anhüm) ile **Şa'bî** ve **Sâid b. Cübeyr** yırtıcı hayvanların yenilebileceğine kâil olmuşlardır. Delilleri:

« قُلْ لَا أَجِدُ فِيهَا أُوجِي إِلَىٰ مُحَرَّمًا »

«**De ki: ben bana vahyolunan Kur'an'da haram kılınmış bir şey bulamıyorum..**»⁵⁶ âyet-i kerîmesidir. Onlara göre yenilmesi haram olan şeyler mezkûr âyetle zikredilmiştir. Zikredilmeyenleri yemek helâldir.

Fakat bu âyetle istidlâle itirâz edilmiş; onun **Ebû Hüreyre** hadîsi ile neshedildiği ileri sürülmüştür. «Zâten âyet-i kerîme ondan önceki âyetle sekiz çift hayvanın bazılarını haram itikâd eden küffâra bir red cevâbı olmak üzere nâzil olmuştur. Mânâ şudur: Asıl sizin helâl dedikleriniz haram; haram telakkî ettikleriniz helâldir. Sizin yaptıklarınız. **Allâh**'a iftirâdır. Yenilmesi haram olan şeyler: lâşe, akıtılmış kan, domuz eti ve **Allâh**'dan başka bir ma'bûd ismi ile kesilen hayvanlardır... Görülüyor ki, **En'âm** sûresindeki âyetler: leş, kan, domuz eti ve **Allâh**'dan başka ma'bûd adı ile kesilen hayvan etini helâl eden; şeriatin mübâh kıldığı bir çok şeyleri haram sayan küffâr hakkındadır; ve onların hâlini beyân eder» diyorlar.

İmâm Mâlik'e göre: Yırtıcı hayvanları yemek haram değil mekrûhdur. Köpek hakkında ondan biri haram, diğeri mekrûh olmak üzere iki kavil rivâyet olunur. Bu kavillerden meşhûr olanı haram olmasıdır.

Hanbelîler'in yırtıcı hayvanlar hakkındaki kavli hemen hemen **Hanefîler**'in kavli gibidir.

Yırtıcı kuşlara gelince: Bu husûsda bâbımızın hadîsinden mâadâ **İmâm Tirmizî**'nin **Hz. Câbir** (r.a.) ile **Irbâd b. Sâriye** (r.a.)'dan tahrîc ettiği hadîs de vardır. Mezkûr hadîsde bu tahrîmin **Hayber** gazâsında vukû bulduğu zikredilmektedir.

Kâmûs'da: «*Mihleb*, yırtıcı hayvan ve kuşların tırnağı; yâhud *mihleb* avlanan kuşun tırnağı; *zufr* da avlanmayan tırnağıdır» deniliyor.

Hanefîler, **Şâfiîler**, **Hanbelîler**, **Zâhirîler** ve **cumhûru ulemâ** yırtıcı kuşların yenilmesinin haram olduğuna kâildirler. **Hanbelîler**'in «*Delîlü't-tâlib*» adlı fıkıh kitâbında şöyle deniliyor: «Kuşlardan haram olanlar: kartal, atmaca, şahin gibi avını pençesi ile yakalayanlardır.» **Hanefîler**'le **Şâfiîler**'in kitapları dahî buna benzer îzâhât vermektedir.

İmâm Mâlik'e göre: Yırtıcı kuşların dahi yenilmesi haram değil, mekrûhdur. Hattâ «nesir» denilen kartal onlara göre yırtıcı denilse de yenilmesi doğru değildir; çünkü pis bir hayvandır.

⁵⁶ Sûre-i En'âm, âyet: 145.

Şâfiîler'e göre: Öldürülmesi mendûb olan yılan, akreb, alacakarga, çaylak, fare ve zararı dokunan her yırtıcı haramdır. Delilleri:

«خَمْسٌ قَوَاسِقُ يُقْتَلْنَ فِي الْجَلِّ وَالْحَرَمِ»

«**Beş nevi fâsık (hayvan) vardır; bunlar hilde ve haremde öldürülürler...**» hadîs-i şerîfidir. Bu hadîs «**hacc bahsi**»nde geçmişti. Aklî delilleri ise adı geçen hayvanların şer'an ve tab'an pis sayılmalarıdır.

Hanefiler'e göre: Akbaba, karga, keler⁵⁷, kaplumbağa ve emsâlini yemek mekrûh; tohum kargası, saksagan, güvercin, kaz, ördek, tavuk, bildircin, keklik, sığircık, çulluk, bülbül ve sair kuşları yemek helâldir. Deniz hayvanlarından ise yalnız balık helâldir. Sair deniz hayvanları habâisden ma'dûddur. Bunlara kurbağa bile dâhildir,

Mâlikîler'e göre: Haşerât ile bilumûm deniz hayvanlarını yemek mübâhdır. Elverir ki, yiyenin tabiatı kabûl etsin ve kendisine bir zararı dokunmasın. Deniz hayvanları hakkında **Şâfiîler** de **Mâlikîler**'le berâberdir. Sair hayvanların hükmü yeri geldikçe görülecektir.

(۱۱۳۵/۱۳۴۵) وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ وَأَذْنٍ فِي لُحُومِ الْخَيْلِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَفِي لَفْظٍ لِلْبُخَارِيِّ: "وَرَحْصٌ".

1345/1135 «Câbir radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.) Hayber gazâsında ehlî eşeklerin etlerini yasak etti; at etleri(ni yemek) için de izin verdi.»

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. **Buhârî**'nin (Câbir'den) bir rivâyetinde (izin verdi yerine) «**ruhsat verdi**» denilmiştir.

Bu hadîsin birçok rivâyetleri olup bazılarında: **Resûlullâh (s.a.v.)**'in o gün, tencereleri ehlî eşek etleri ile kaynarken görerek derhal bunların dökülmesini emrettiği ve: «**Bu hayvanların etlerinden bir şey yemeyin**»; buyurduğu zikrediliyor. Diğer rivâyetlerinde: «**Çünkü bu hayvanlar ricsdir**»; yahud «**necisdir**» buyurduğu görülmüyor. Hattâ bir rivâyetde: «**Çünkü bunlar, şeytan işi rics şeylerdir**» buyurmuştur. Rics dahî necis demektir.

Hadîs-i Şerîfe **iki** mes'ele vardır:

1- Bu hadîs, mantûku ile ehlî eşeklerin yenilmesi haram olduğuna delâlet eder. Zîrâ nehyin aslı tahrîm içindir.

⁵⁷ Bir nevi kertenkele.

Nitekim **Sahâbe-i Kirâm** ile **Tâbiîn hazarâtının** cumhûru ve onlardan sonraki **ulemâ** ehlî eşek etlerinin haram olduğuna kâildirler. Yalnız **İbn-i Abbâs** (r.a.)'ın: «**haram değildir**» dediği rivâyet edilmişse de bu sözünden döndüğü sâbit olmuştur.

Hanefiler'den **Kemal b. Hümâm**'ın «*Fethü'l-Kadîr*» nâm eserinde beyânına göre: üç şey vardır ki bunların iki defa neshedildiği söylenir. Bunlar: Nikâh-ı müt'a, ehlî eşek etlerinin yenilmesi ve namazda Beyt-i Makdis'e dönmektir. **H. Âişe** (r.anhâ) ile **İmâm Mâlik**'den ehlî eşeklerin yenilmesi husûsunda: harâm, mekrûh ve mübâh olmak üzere üç kavil rivâyet edilmiştir.

Bazıları: «Ehlî eşeklerin yenilmesi binek hayvanları azalacağı için yasak edilmiştir» derler; ve iddiâlarını, **H. İbn-i Abbâs** (r.a.)'ın bu bâbdaki bir sözü ile isbât etmek isterlerse de onların bu iddiâlarını **Muhammed b. Sîrîn**'in **H. Enes b. Mâlik** (r.a.)'dan rivâyet ettiği şu hadîs reddeder:

« قَالَ لَمَّا افْتَتَحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْبَرَ أَصْبْنَا حُمْرًا خَارِجَةً مِنَ الْقَرْيَةِ فَتَحَرْنَا وَطَبَخْنَا مِنْهَا فَنَادَى مُنَادِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يَنْهَانِكُمْ عَنْهَا وَإِنَّهَا رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَأَكْفَمْتِ الْقُدُورُ »

«**H. Enes** demiştir ki: **Resûlullâh (s.a.v.)** **Hayberi fethettiği** zaman biz oradan çıkan bir takım eşekler ele geçirdik ve bunları keserek (etlerinden yemek) pişirdik. Derken **Resûlullâh (s.a.v.)**'in kâhyası nidâ ederek:

Gerçekten Allâh ve Resûlü sizi bu hayvanların etlerini yemekten nehyediyorlar. Çünkü bunlar murdardır, şeytan işidir; dedi. Bunun üzerine tencereler döküldü.»

Vâkiâ Peygamber (s.a.v.)'in bazı zevâta ehlî eşeklerin etlerini yemek için müsâade ettiğine dair rivâyetler varsa da bu rivâyetler sahîh değildir. Binâenaleyh buradaki sahîh hadislere muâraza edemezler.

2 - Hadîs-i Şerîf, atların yenilebileceğine delâlet ediyor. **İmâm Şâfiî** ile **Hanefiler**'den **İmâm Ebû Yûsuf** ve **İmâm Muhammed**'in, **İmâm Ahmed b. Hanbel** ve **cumhûru ulemânın** mezhepleri budur. Onlar bu mânâda daha başka hadîslerle de istidlâl ederler. Meselâ **İbn-i Ebî Şeybe** **Şeyhayn**'in şartları üzere **Atâ**'dan şu hadîsi tahrîc etmiştir.

« أَنَّهُ قَالَ لِابْنِ جُرَيْجٍ: لَمْ يَزَلْ سَلَفُكَ يَأْكُلُونَهُ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: قُلْتُ لَهُ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ »

«**Atâ, İbn-i Cüreyc'e: Senin selevin onu yerlerdi;** demiş. **İbn-i Cüreyc** diyor ki: kendisine: **Ashâb-ı Resûlullâh** mı? diye sordum: **Evet;** dedi.

İleride görülecek **Esmâ** hadîsinde **Peygamber (s.a.v.)** zamanında at keserek yediklerinden bahsolunacaktır.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ile *İmâm Mâlik'e* ve diğer bir takım ulemâyâ göre at etinin haram olduğu rivâyet olunursa da mu'temed rivâyete göre at eti yemek *İmâm-ı A'zam'a* göre kerâhet-i tenzihiyye ile mekrûhdur. *İmâm Mâlik'den* rivâyet olunan meşhûr kavle göre haramdır. Fakat mübâh olduğu da rivâyet edilmiştir. *Ebû Hanîfe* ile *Mâlik'in* delilleri **Hâlid b. Velîd** hadîsidir. Bu hadîsde şöyle deniliyor:

« نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ لُحُومِ الْخَيْلِ وَالْبِغَالِ وَالْحَمِيرِ وَكُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ »

«Resûlullâh (s.a.v.) at katır, eşek etlerinden ve azı dışı bulunan her yırtıcı hayvanın etinden nehyetti.» Bir rivâyette: **«Hayber gazâsında»** deniliyor. Fakat mezkûr hadîsi *Buhârî, Beyhakî, İmâm Ahmed b. Hanbel* ve *Dâre Kutnî* gibi hadîs imâmları zaîf bulmuşlardır. *İmâm-ı A'zam'ın* bir delili de aynı mânâdaki **Mikdâm** hadîsidir.

Ebû Hanîfe ile *Mâlik:*

« وَالْخَيْلُ وَالْبِغَالُ وَالْحَمِيرُ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةٌ »

«Atları, katırları ve eşekleri onlara binmeniz ve zînet olmak için yarattı»⁵⁸ âyet-i kerîmesi ile de istidlâl ederler. Bu âyetle bir kaç şekilde istidlâl edilmiştir.

1- Âyetteki «Binmeniz ve zînet olmak için» cümlesi illet-i mahsûsadır. İlet-i mahsûsa ise hasr u kasır ifâde eder. Şu halde yemesi mübâhdır demek hılâf-ı zâhir bir mânâ olur.

2- Âyet-i kerîme'de katırlarla eşekleri atların üzerine atfetmek, hükümde müsterek olduklarını gösterir. Bilhâssa burada olduğu gibi müfredâtın atfında bu hüküm ittifâkidir. Binâenaleyh katır ve eşeklerin etleri yenmediği gibi atların etleri de yenmez. Bunlara başka başka hükümler verenler delîl göstermeye muhtaçtırlar.

3- Bu âyet imtinân⁵⁹ için nâzil olmuştur. Şâyed atların etleri yenilse onunla daha ziyâde imtinân etmek lâzım gelirdi. Çünkü yemek vücûdun bakâsına müteallıktır. Hâkim olan Allâhü Teâlâ imtinân için a'lâyı bırakıp ednâyı almaz. Bâhusûs bu âyetin üst tarafında, yemekle imtinân buyurmuştur.

4 - Atların yenilmesi mübâh olsa kendisi ile imtinân olunan binme ve zînet menfaati kalmaz; çünkü cinsleri tükenirdi.

Bu tevcîhlere bazı muhâlifler tarafında cevap verilmeye çalışılmış ve icmâlen şöyle denilmiştir:

⁵⁸ Sûre-i Nahl, âyet: 8.

⁵⁹ İmtinân: Verdiği nimeti sayıp dökmek.

«İstidlâl ettiğiniz Sûre-i Nahl âyeti bilittifâk Mekke’de nâzil olmuştur. Atların yenmesine ise hicretten altı sene sonra izin verilmiştir.»

Fakat *İmâm-ı A‘zam* tarafından bu cevâbın da cevâbı verilmiş ve; «Hadîsler teâruz edince muharrim yani at etini haram kılan hadîs tercîh edilir» denilmiştir. *Ebû Hanîfe*’nin aklî deliline gelince: Katır eti haram olunca onu doğuran atın eti evleviyetle haram olmak îcâb eder. Çünkü yavrunun yenmesi annesine göredir. Bundan dolayıdır ki yaban eşeğinin eti helâl olduğu halde anası ehli babası yabanî eşek olan yavrunun eti yenmez. Bir de atın yenmemesi onun kıymetindendir. Zîrâ harp âletidir. Yenilmesi mübah kılınırsa cihâd âleti azaltılmış olur.

(۱۱۳۶/۱۳۴۷) - وَعَنْ ابْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعَ غَزَوَاتٍ نَأْكُلُ الْجَرَادَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1347/1136 «İbn-i Ebî Evfâ radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallahü aleyhi ve sellem ile birlikte yedi gazâ yaptık; (bunlarda hep) çekirge yiyorduk.»

Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Bu hadîs çekirge yemenin helâl olduğuna delîldir. *Nevevî* bu bâbda icmâ olduğunu söyler. *İbn-i Mâce*’nin **H. Enes** (r.a.)’den tahrîc ettiği bir hadîsden anlaşıldığına göre **Peygamber (s.a.v.)**’in zevceleri tabaklar içinde birbirlerine çekirge hediye ederlermiş. Yalnız *İbnül-Arabî* «*Tirmizî şerhi*»nde Endülüs çekirgesinin yenmediğini zîra tamamıyla zarar verdiğini söylemiştir.

Resûlullâh (s.a.v.)’in çekirge yeyip yemediği ihtilâfıdır. Bâbımızın hadîsi, yemiş olması ihtimâlinde öteye geçmiyorsa da *Buhârî*’nin bir rivâyetinde «**Onunla birlikte çekirge yiyorduk:** نَأْكُلُ الْجَرَادَ مَعَهُ»

denilmektedir. Maamâfih bu ifâde dahî onun yediği hakkında nass değildir. Çünkü «Biz yiyorduk» mânasına gelebilir ve **Resûlullâh (s.a.v.)** ile beraber bulunmuş olmayı te’kîd için söylenmiş olabilir. Bazıları: «yeni bir hükmü te’sîs başka bir hükmü te’kîdden evlâdır» diyerek **Resûlullâh (s.a.v.)**’in Ashâbı ile birlikte yemiş olması ihtimâlini daha kabûle şâyân görüyorlar. *Ebû Nuaym*’ın tahrîc ettiği bir ziyâde de: «**O da bizimle beraber yiyordu**» denilmiştir, ki bu ziyâde yediğini tercîh edenlere delîl olabilir. Vâkiâ *Ebû Dâvud*’un *Süleyman*’dan tahrîc ettiği bir hadîsde: **Resûlullâh (s.a.v.)’e çekirgenin hükmü soruldukda:**

«Onu ne yerim; ne de haram kılarım:

«لَا أَكُلُهُ وَلَا أَحَرِّمُهُ»

buyurdıkları rivâyet olunmuşsa da bu hadîsi Münzirî mürsel olmakla illetlendirmiştir. İbn-i Adıyy'in keler hakkında aynı lafızlarla tahrîc ettiği İbn-i Ömer hadîsi de öyledir. Maamâfih **cumhûru ulemâya** göre çekirge sebebsiz ölmüş olsa bile yenir. Çünkü yenileceği hakkında:

«أَجَلٌ لَنَا مِثَّتَانِ وَدَمَانِ السَّمَكُ وَالْجَرَادُ وَالْكَبْدُ وَالطَّحَالُ»

«Bize iki ölü ve iki kan helâl kılındı: balık ile çekirge ve karaciğerle dalak» hadîsi vârid olmuştur. Mezkûr hadîsi İmâm Ahmed b. Hanbel ile Dâre Kutnî Ömer (r.a.)'dan merfû olarak tahrîc etmişlerdir. Bu hadîs hakkında Dâre Kutnî: «mekûf olması esahdır» demiş, Beyhakî dahî mevkûf olduğunu tercîh etmiş; fakat onun merfû hükmünde olduğunu söylemiştir.

Mâlikiler'e göre yenilebilmesi için çekirgenin bir sebeble ölmesi şarttır.

Çekirgenin deniz avı mı yoksa kara avı mı olduğu dahî ihtilâfıdır. Deniz avı sayılacağına dâir iki zaîf hadîs vârid olmuştur. **Sahâbe-i kirâmın** bazılarından çekirge sebebi ile ihramlı hacılara cezâ lâzım geleceği rivâyet olunduğuna bakılırsa onlara göre kara avı sayılacağı anlaşılır. Esâsen çekirge kara hayvanıdır.

(۱۱۳۷/۱۳۴۸) - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فِي قِصَّةِ الْأَرْبَبِ - قَالَ:

“فَذَبَحَهَا فَبَعَثَ بِوَرِكَيْهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَبِلَهُ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1348/1137 «Enes radiyallâhü anh'den tavşan kıssası hakkın-da rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Ebû Talha onu keserek budunu Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e gönderdi. Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem onu kabûl etti.

Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Bu kıssada Hz. Enes (r.a.)'in şöyle dediği rivâyet olunuyor:

«Biz Merru'z-Zahrânda iken bir tavşan kaldırdık. Kavim onu tutmak için koştı ve yoruldu. Nihâyet onu ben tuttum ve Ebû Talha'ya getirdim. O da onun bir budunu yahud uyluğunu Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e gönderdi. Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem onu kabûl buyurdular»

Bu hadîs, **Resûlullâh (s.a.v.)**'in o tavşanın etinden yediğine delâlet etmiyorsa da Buhârî'de râvî Hişâm b. Yezîd'in Enes'e: “Peygamber (s.a.v.) ondan yedi mi?” dedim: “Ondan yedi”; dedi. Sonra onu kabûl ettiğini söyledi» dediği rivâyet olunmuştur.

Tavşan etinin yenileceğine icmâ-ı ümmet vardır. Yalnız **Hz. Abdullâh b. Ömer** (r.a.) ile **İkrime** ve **İbn-i Ebî Leylâ**'ya göre mekrûhdur. Delilleri: **Ebû Dâvud** ile **Beyhakî**'nin tahrîc ettikleri **İbn-i Ömer** (r.a.) hadîsidir. Bu hadîse göre: **Peygamber (s.a.v.)**'e tavşan eti getirilmiş fakat ondan ne yemiş, ne de yasak etmiştir.

Hz. İbn-i Ömer (r.a.) tavşanın hayz gördüğüne kânidir. **Beyhakî** buna benzer bir rivâyeti **Hz. Ömer**'le **Ammâr (r.anhümâ)**'dan tahrîc etmiştir. O rivâyete göre **Peygamber (s.a.v.)** tavşan etinin yenilmesini emretmiş; lâkin kendisi yememiştir. Ancak yememesi mekrûh olduğuna delâlet etmez.

Fâide: Demîrî «*Hayâtü'l-Hayevân*» nâm eserinde hayız gören hayvanların kadın, sırtlan, yarasa ve tavşan olduğunu söyler. Köpeğin dahî hayız gördüğünü söylerler.

(۱۱۳۸/۱۳۴۹) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْلِ أَرْبَعٍ مِنَ الدَّوَابِّ: النَّمْلَةَ وَالنَّحْلَةَ وَالْهُدْهُدَ وَالصُّرْدَ." رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ .

1349/1138 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki:

Resûlullâh (s.a.v.) hayvanlardan dördünün (yani): karınca, bal arısı, hüdhdüd ve surad'in⁶⁰ öldürülmesini yasak etti.»

Hadîsi **Ahmed** ve **Ebû Dâvud** rivâyet etmişlerdir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

Beyhakî: «Bu hadîsin ricâli sahîh kitaplar ricâlidir. Bu bâbda vârid olan en kuvvetli hadîs budur» diyor.

Surad: **Ahterî**'ye göre göçgân dedikleri kuştur ki karnı ak, arkası yeşil olur. Bu kuş «vak vak» diye öttüğü için bazıları ona «vakı» bazıları «vak» demişlerdir. Küçük kuşları avlamakla geçinir; kendisi ile teşe'üm olunurmuş.

Hadîs-i Şerîf, mezkûr hayvanların öldürülmesinin haram olduğuna delildir. Bundan onların yenilmesinin de haram olduğu anlaşılır. Çünkü etleri yenilse öldürülmeleri yasak edilmezdi. **Cumhûru ulemânın** mezhebi budur.

Öldürülemeyecek hayvanların her biri hakkında hılâf varsa da karınca hakkında ittifâk edilmiştir.

⁶⁰ Göçken kuğudur.

(۱۱۳۹/۱۳۵۰) - وَعَنْ ابْنِ أَبِي عَمَّارٍ قَالَ: "قُلْتُ لِعَبَّادِ بْنِ رَافِعٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ :
الضَّبُعُ صَيْدٌ هِيَ؟ قَالَ : نَعَمْ قُلْتُ: قَالَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ قَالَ:
نَعَمْ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْهَرِيُّ وَصَحَّحَهُ الْبُخَارِيُّ وَابْنُ حِبَّانَ .

1350/1139 «İbn-i Ebî Ammâr⁶¹ radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Câbire: "Sırtlan av mıdır?" dedim: "Evet"; dedi.»

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Dörtler** rivâyet etmiştir. **Buhârî** ile **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir. **İbn-i Abdilberr** bu hadîsin ma'lûl olduğunu söylemişse de vehmetmiştir. **Beyhakî**: «Şüphesiz ki bu hadîs sahîhdir» demiştir.

Hadîs-i Şerîf sırtlanın yenilmesi helâl bir hayvan olduğuna delildir. Şâfiî'nin mezhebi budur. Şu halde sırtlanın hükmü yırtıcı hayvanların hükmünden tahsis edilmiş oluyor. **Ebû Dâvud**'un **Hz. Câbir** (r.a.)'dan merfû olarak tahrîc ettiği bir hadîste sırtlanın av olduğu ve yenilebileceği tasrîh edilmiştir. Hadîs: «الضَّبُعُ صَيْدٌ فَإِذَا أَصَابَهُ الْمَحْرَمُ فَفِيهِ كَيْتٌ مِثْلُ وَيُؤْكَلُ»

«Sırtlan avdır. Onu ihrâmli (hacı) yakalarsa yaşlı bir koç (kesmesi) icâbeder ve sırtlan yenir». Bu hadîsi **Hâkim** dahi tahrîc etmiş ve: «isnâdî sahîhdir» demiştir. **İmâm Şâfiî** diyor ki: «Hiç bir inkâr vâki olmaksızın halk onu yemeye ve Safâ ile Merve arasında satmaya devâm edegelmiştir.

Hanefîler'le diğer bazı ulemâya göre sırtlanı yemek harâmdır. Delilleri bilumûm yırtıcı hayvanların yenilmesini haram kılan hadîsdir. Nitekim bâbımızın ilk hadisinde görmüştük. Hanefiler **Tirmizî**'nin tahrîc ettiği **Huzeyme** hadîsi ile de istidlâl ederler. Mezkûr hadîsde **Resûlullâh** (s.a.v.): «أَوْيَاكُلُ الضَّبُعُ أَحَدًا»

buyurmuşlardır. Ancak hadîsin isnadında **Abdülkerim Ebû Ümeyye** vardır ki, zât zaifdir.

(۱۱۴۰/۱۳۵۱) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْقَنْيَظِ فَقَالَ: "قُلْ لَا أَجِدُ فِيمَا أُوجِي إِلَيَّ مُحَرَّمًا" فَقَالَ شَيْخٌ عَنْهُ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: ذَكَرَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّهَا حَيْثُ مِنَ الْخَبَائِثِ فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: إِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هَذَا فَهُوَ كَمَا قَالَ "أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَإِسْنَادُهُ ضَعِيفٌ".

⁶¹ **İbn-i Ebî Ammâr** (r.a.) Abdurrahmân b. Ebî Ammâr-ı Mekki'dir. Ebû Zür'a ile Nesâî onu mutemed addetmişlerdir. Hakkında söz eden bulunmamıştır. Çok ibâdet ettiği için kendisine "kass" derlerdi.

1351/1140 «İbn-i Ömer (r.a.)’dan rivâyet olunduğuna göre kendisine kirpinin hükmü sorulunca (De ki: ben bana vahy olunan Kur’ânda haram kılınmış bir şey bulamıyorum) âyetini okumuş. Derken yanında bulunan bir ihtiyar:

“Ben Ebû Hüreyre’den: Peygamber (s.a.v.) in yanında kirpinin sözü geçti de: O habâisden bir habîsdir; buyurdu, derken işittim”; demiş, Bunun üzerine İbn-i Ömer:

“Eğer bunu Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem söyledi ise (hüküm) onun buyurduğu gibidir”; demiştir.»

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Ebû Dâvud** tahrîc etmişlerdir. İsnâdı zâifdir. Zâifliğine sebep hadîsde zikri geçen ihtiyardır. *Hattâbî*: «Bu hadîsin isnâdı bir şey değil» demiştir. Hadîsin birçok tarîkleri varsa da *Beyhakî*: «Bu hadîs ancak zâif yollardan gelmiştir» demiştir.

Hanefiler’le Hanbeliler’e ve diğer bazı **ulemâya** göre kirpi yemek haramdır. Çünkü onun habâisden olduğu hadîsle sâbittir. *İbn-i Ebî Leylâ*, helâl olduğuna kâildir. Mes’ele **ulemâ** arasında ihtilâfıdır.

(۱۱۴۱/۱۳۵۲) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ : ”نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْجَلَالَةِ وَالْبَانِيَا“ أَخْرَجَهُ الْأَرْبَعَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ وَحَسَنَهُ التِّرْمِذِيُّ.

1352/1141 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki, Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem pislik yiyen develer(i yemek) den ve sütlerin(i içmek) den nehyetti.»

Bu hadîsi **Nesaî** müstesna **Dörtler** tahrîc etmişlerdir. **Tirmizî** onu hasen bulmuştur.

Hadîsin benzerini *Hâkim*, *Dâre Kutnî* ve *Beyhakî*, **Abdullah b. Amr b. Âs**’dan rivâyet etmişlerdir. O hadîsde: «حَتَّى تُغْلَفَ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً» «**Kırk gün yemleninceye kadar**» ziyâdesi de vardır. Aynı hadîsi *Ebû Dâvud*, *İmâm Ahmed b. Hanbel*, *Nesaî* ve *Hâkim*, *Amri’bni Şuayb*’den o da babasından o da dedesinden işitmiş olmak üzere şu lafızlarla rivâyet etmişlerdir:

«نَهَى عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ وَعَنِ الْجَلَالَةِ وَعَنْ رُكُوبِهَا» «**Ehlî eşeklerin etlerinden, pislik yiyen develerden ve onlara binmekten nehyetti.**» *Ebû Dâvud*’un rivâyetinde: «أَنْ يَرْكَبَ عَلَيْهَا وَأَنْ يَسْرَبَ الْبَانِيَا» «**Onlara binmekten ve sütlerini içmekten**» ifâdesi vardır.

Cellâle: Deve, siğır, koyun ve tavukların pislik yiyenlerine verilen isimdir.

Hadis-i Şerîf pislik yiyen hayvanın eti ile sütünün hattâ binilmesinin haram olduğunu gösteriyor. *İbn-i Hazm-i Zâhirî Arafât*'da cellâle hayvan üzerinde vakfe yapan bir kimsenin haccı sahîh olmadığına cezmen hükmetmiştir. Hadisin zâhiri, pislîği yemekle hayvanın hemen cellâle olacağına delâlet ediyorsa da *İmâm Nevevî*: hayvanın yemine pislik galebe çalmadıkça cellâle olmayacağını söylemiştir. Şu halde arada sırada pislikten bir şey almakla cellâle olmaz. Bazıları koku ve pislîği nazar-ı itibâra almışlardır. *Nevevî* buna cezmen kâil olmuştur. *Hattâbî* diyor ki: «Cellâle hayvanı yemeyi *İmâm Ahmed*, **Hanefiler** ve *Şâfiî* mekrûh saymışlardır. Bunlar cellâlenin birkaç gün hapsedilmeden yenilemeyeceğine kâildirler.» Hapis müddeti bir hadîse göre 40 gündür, **İbn-i Ömer** (r.a.) tavuğu üç gün hapsedermiş. *İmâm Mâlik* cellâleyi hapsedmeden yemekte beis görmemiştir. *Sevrî* ile *İmâm Ahmed b. Hanbel*'den bir rivâyete göre ise haramdır. «Mekrûhdur» diyenler: «Bu bâbdaki nehiy, etin değişmesindendir. Bu ise haram olmasını icâbetmez. Zîrâ kesilen hayvanın eti kurursa yenilir» derler.

Cellâle hayvanlardan tavuğu kesmezden evvel üç gün, koyunu yedi gün, siğırla deveyi on dört gün hapsedmek mendûbdur. *Mâlikî*'ye göre buna lüzûm yoktur.

(۱۱۴۲/۱۳۵۳) - وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فِي قِصَّةِ الْحِمَارِ
الرَّحِشِيِّ - "فَأَكَلَ مِنْهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ

1353/1142 «Ebû Katâde radiyallâhü anh'dan yaban eşiği kıssasında: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem ondan yedi; dediği rivâyet olunmuştur.» Hadis **müttefekun aleyh**dir.

Hiz. Ebû Katâde (r.a.)'ın **Peygamber (s.a.v.)**'e hediye ettiğı yaban eşiğı kıssası «**Hacc bahsi**»nde geçmişti. Bu hadîsde onun yenilmesinin helâl olduğuna delâlet vardır. Mesele ittifâkidir. Maamâfih, yaban eşiğı ehlileştirilirse ehli eşek hükmüne girer.

(۱۱۴۳/۱۳۵۴) - وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَتْ: "نَحَرْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَسًا فَأَكَلْنَاهُ." مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1354/1143 «Esmâ binti Ebî Bekir radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem devrinde bir at kestik ve yedik; demiştir.» Hadis **müttefekun aleyh**dir.

Hadîsin bir rivâyetinde: **«Biz Medîne’de iken: وَنَحْنُ بِالْمَدِينَةِ»** kaydı vardır. *Dâre Kutnî*’nin rivâyetinde:

«فَأَكَلْنَاهُ نَحْنُ وَ أَهْلُ بَيْتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

«Onu biz ve Peygamber (s.a.v.)’in Ehl-i Beyti beraberce yedik.» denilmiştir.

Bu hadîs at etinin helâl olduğuna delildir. Çünkü zâhire göre **Peygamber (s.a.v.)**’in bu işi takrîr buyurduğu anlaşılıyor. Hadîsin bir rivâyetinde: **«Ehl-i beyt-i Resûlullâh»** denilmesi de bunu gösteriyor.

Kezâ hadîsin buradaki rivâyetinde **«nahreyledik»** diğer rivâyetinde **«zebhattik»** ta’bîrleri kullanılmıştır. **Nahir:** deveyi göğüsten boğazlamaktır. **Zebih:** hayvanın çenesinin altındaki damarlarını kesmektir. At için bunların ikisi birden zikredildiğine bakarak bazıları: «nahırla zebih aynı mânâyadır» demişlerdir. Diğer bazı **ulemâ** ise bu iki kelimenin mecâzen birbirinin yerine kullanıldığına zâhib olmuşlardır. *İbnü’t-Tîn* diyor ki: «Esas itibârı ile deve nahredilir. Sâir hayvanlar ise zebholunurlar».

Deveyi nahr yerine zebih, diğer hayvanları da zebih yerine nahretmenin hükmü ihtilâflıdır. Cumhûru ulemâyâ göre câizdir. **Mâlikîler**’den bazısına göre câiz değildir.

«Biz Medîne’de iken» ifâdesi: «At yemek cihâd farz olmazdan önce meşrû idi: cihâd farzolduktan sonra onu yemek haram olmuştur» diyenlerin sözünü reddetmektedir. Çünkü cihâd Medîne’ye varır varmaz farz olmuştur.

(۱۱۴۴/۱۳۵۵) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "أَكَلَ الضَّبُّ عَلَى مَائِدَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1355/1144 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ’dan rivâyet olunmuştur. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem’in sofrasında keler⁶² yenildi; demiştir. Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Bu hadîs keler yemenin helâl olduğuna delildir. **Cumhûru ulemânın** kavli de budur. *Kâdî İyâz* bazı **ulemâ**ya göre haram, **Hanefîler**’e göre mekrûh olduğunu nakletmiştir. Fakat *İmâm Nevevî*: «Bunun hiç bir kim-seden sahîh olarak rivâyet edildiğini zannetmiyorum. Edilse bile nass ve daha önceden mün’akid icmâ’la merdûddür» demiştir.

⁶² Bir nevi kertenkeledir.

Haram olduğunu söyleyenler, *Ebû Davûd*'un tahrîc ettiği şu hadîsle istidlâl ederler:

«أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الضَّبِّ»

«**Gerçekten Peygamber (s.a.v.) keleri yemekten nehyetti.**» Lâkin hadîsin isnadında *İsmail b. Ayyaş* vardır. Bu zâtın **Şamlılar**'dan rivâyet ettiği hadîsler kuvvetlidir. Binâenaleyh *Hattâbî*'nin onun hadîsi hakkında: «isnâdı birşey değildir» demesi ile *İbn-i Hazm*'ın: «Bu hadîsin isnâdında zaîf ve mechûl râvîler vardır» şeklindeki mütâlaası ve kezâ *Beyhakî*'nin: «*İsmâil b. Ayyaş* huccet değildir.» sözü tam bir isâbet sayılmaz. Çünkü *İsmail b. Ayyaş* bu hadîsi **Şamlılar**'dan rivâyet etmiştir.

Şu kadar var ki: «Nehyin aslı her ne kadar tahrîm için olsa da *Müslim*'in tahrîc ettiği:

«كُلُّهُ فَإِنَّهُ خَلَالٌ وَلَكِنَّهُ لَيْسَ مِنْ طَعَامِي»

«**Onu yeyin, zîra helâldir; lâkin o benim yiyeceğim şeylerden değildir**» hadîsi bu tahrîmi kerâhete tebdîl etmiştir» deniliyor.

«Keler yemek haramdır» diyenlerin bir delîli de *Ebû Dâvud*'un *Abdurrahman b. Hasene*'den tahrîc ettiği şu hadîsdir:

«أَنَّهُمْ طَبَحُوا ضَبًّا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ أُمَّةً مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبِخَتْ ذَوَابَّ فِي الْأَرْضِ فَأَخْشَى أَنْ تَكُونَ هَذِهِ فَأَلْقَوْهَا»

«**Ashâb** keler pişirmişler. Bunun üzerine **Resûlullâh (s.a.v.)**:

«**Şu muhakkak ki, Benî İsrâîl'den bir ümmet yerde debeleyen hayvan şekline tebdîl edilmiştir. Ben onun bu hayvan olmasından korkarım; binâenaleyh onu atın;** buyurmuştur.» Bu hadîsi *İmâm Ahmed b. Hanbel* tahrîc etmiştir. *İbn-i Hibbân* ile *Tahâvî* onu sahîhlemişlerdir. Senedi *Şeyhayn*'in şartları üzerinedir. Mezkûr hadîsle istidlâle de şöyle cevap verilmiştir. «İhtimâl **Peygamber (s.a.v.)**'in bu hayvanın tebdîl edilmiş bir ümmet olmasından endîşe etmesi, tebdîl edilen ümmetin nesil bırakmayacağı kendisine bildirilmezden önce vâki olmuştur. Zîra tebdîl edilen ümmetin nesil bırakmayacağı *Tahâvî*'nin **Hz. İbn-i Mes'ûd** (r.a.)'dan tahrîc ettiği şu hadîsle sâbittir.

«قَالَ "سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْقِرْدَةِ وَالْخَنَازِيرِ أَهِيَ مِمَّا مَبِخٌ ؟ قَالَ : إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَهْلِكْ قَوْمًا أَوْ يَمْسَخْ قَوْمًا فَيَجْعَلَ لَهُمْ نَسْلًا وَلَا عَاقِبَةً»

İbn-i Mes'ûd şöyle demiştir: **Resûlullâh (s.a.v.)'e** maymunlarla domuzların, şekli tebdîl edilen insanlardan olup olmadığı soruldu. Buyurdular ki: Allâh hiç bir kavmi helâk etmemiştir, yahûd hayvan şekline tebdîl etmemiştir ki onlara nesil ve sülâle halketsin.» Hadîsin aslı *Müslim*'dedir.

İbnü'l-Arabî, bu hadîse muttali olamamış; ve «Hayvan kılığına tebdîl edilen kavmin nesli olmaz; sözü bir iddiâdır. Böyle şeyler akılla bilinmez. Onları bilmenin yolu nakildir. Bu bâbda itimâda şâyân bir şey yoktur» demiştir.

«Keler'i yemek haramdır» diyenlere şöyle de cevap verilmiştir. «Kelerin insandan dönme bir hayvan olduğunu kabûl etsek bile bu onun yenilmesini iktizâ etmez. Çünkü sûreti tebdîl edilmekle ondan insan hükmü kaldırılmıştır. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in yememesi bu hayvan **Allâh**'ın hışmına uğradığı içindir. Nitekim **Resûlullâh (s.a.v.) Semûd** kavminin sularından da içmezlerdi.

Buraya kadar verilen îzâhattan anlaşılır ki, keleri yemek câiz, fakat **Peygamber (s.a.v.)** onu kerih görmüştür.

(۱۱۴۵/۱۳۵۶) - وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عُثْمَانَ الْقُرَشِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
”أَنَّ طَبِيبًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الضَّفَدَعِ يَجْعَلُهَا فِي دَوَاءٍ
فَنَهَى عَنْ قَتْلِهَا“ أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ وَأَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِي .

1356/1145 «Abdurrahman b. Osman el-Kureşî» radiyallâhü anh'dan rivâyet olunduğuna göre hekimin biri **Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e** kurbağayı ilâca katmanın hükmünü sormuş; bunun üzerine **Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem** onu öldürmeyi yasak etmiştir.»

Bu hadîsi **Ahmed** tahrîc etmiştir. **Hâkim** onu sahîh bulmuş; **Ebû Dâvud** ile **Nesai** dahî tahrîc etmişlerdir.

Onların rivâyetlerinde az çok lafız farkı vardır. *Beyhakî*: Bu hadîs, kurbağayı öldürmekten nehiy husûsunda vârid olan hadislerin en kuvvetlisidir» demiştir. Yine *Beyhakî*, **Hz. İbn-i Ömer (r.a.)**'dan şu hadîsi tahrîc etmiş ve isnâdı için «sahîh» demiştir:

« لَا تَقْتُلُوا الضَّفَادِعَ فَإِنَّ نَفْسَهَا تَنْسِيحٌ وَلَا تَقْتُلُوا الْخَفَاشَ فَإِنَّهُ لَمَّا خَرِبَ بَيْتُ الْمُقَدِّسِ قَالَ : يَا رَبِّ سَلِّطْنِي عَلَى الْبَخْرِ حَتَّى أَغْرِقَهُمْ »

«**Kurbağaları öldürmeyin; çünkü onların vakvakası tesbîhdir.**»

⁶³ **Abdurrahman b. Osman (r.a.)**: Sahâbe-i Kirâm'dan Talha b. Abdullah'ın kardeşidir. Peygamber (s.a.v.)'e yetiştiği, fakat kendisini göremediği söylenir. Bir rivâyette Mekke'nin fethinde, diğer bir rivâyette Hudeybiye gazâsında müslüman olmuş; Uhud harbinde İbn-i Zübeyr'le beraber şehid edilmiştir. Kendisinden iki oğlu ile İbn-i Münkedir; hadîs rivâyet etmişlerdir.

Yarasayı da öldürmeyin; zîrâ Beyt-i Makdis harâb edildiği zaman yarasa: Yâ Râb! Beni denize musallat kıl da şunları boğayım; demiştir.

Beyhâkî, Hz. Enes (r.a.) dan da şu hadîsi rivâyet etmiştir:

« لَا تَقْتُلُوا الضَّفَادِعَ فَإِنَّهَا مَرَّتْ عَلَى نَارِ إِبْرَاهِيمَ فَجَعَلَتْ فِي أَفْوَاهِهَا الْمَاءَ وَكَانَتْ تَرْشُهُ عَلَى النَّارِ »

«Kurbağaları öldürmeyin; çünkü onlar ağızlarına su doldurarak İbrâhim'in ateşine varmışlardır. Bu suyu ateşin üzerine serpiyorlardı.»

Gerek bâbımızın hadîsi, gerekse diğerleri kurbağa öldürmenin haram olduğuna delâlet etmektedirler, Öldürülmesi haram olunca bundan yemesinin de haram olduğu anlaşılmıştır. Zîrâ yenilmesi helâl olsa öldürülmesi yasak edilmezdi. Buna benzer bir istidlâl yukarıda da geçmişti.

بَابُ الصَّيْدِ وَالذَّبَائِحِ

AV VE HAYVAN KESME BÂBİ

Sayd kelimesi masdar bir kelime olup, avlanmaya da, avlananaı ava da itlâk edilir. **Teâla Hazretleri**, Kur'an-ı Kerîm'de avlanmayı birkaç yerde mübâh kılmıştır. Bunlardan bazıları:

«İhrâmdan çıktınız mı avlanabilirsiniz⁶⁴: وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا

âyet-i kerîmesi ile:

«وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ

«Öğrettiğiniz yırtıcıların öğrenmiş olanları ile avlanmak da helâl kılındı»⁶⁵ kavl-i kerîmidir.

Sünnetten delili: bâbımızın hadîsleridir. Bu deliller ihrâmlı olmayanlara avlanmanın mübâh olduğunu gösterirse de **Hanefiler**'e göre avcılığı et ihtiyâcı için değil de zevk ve keyf için yapmak veya onu san'at hâline getirmek yine de mekrûhdur. Vurulan bir avın helâl olabilmesi için **Hanefiler**'ce 15 şartın bulunması lâzımdır. Bu şartların beşi av köpeğinde, beşi de avda aranacaktır.

1- **Avcıda aranan şartlar:** Hayvan kesmeye ehil olmak, köpeği avın peşinden salmak, köpeği salarken kestiği yenmeyen biri ile ortak olmak, kasden Besmele'yi terketmemek ve köpeği avın peşinden salmakla avı tutmanın arasında başka bir işle meşgûl olmamaktır.

2- **Köpekte aranan şartlar:** Av koğmayı öğrenmiş olmak, avı usûlü ile kovmak, avı tutarken avcılığı helâl olmayan biri ile ortaklaşmamak, avı yaralayarak öldürmek ve tuttuğu avdan yememektir.

3- **Avda aranan şartlar:** Haşerâttan olmaması, balıktan başka bir su hayvanı olmaması, kendini ya kanatları ile yâhûd ayakları ile koruyan hayvanlardan olması, yiyeceğini azı dişleriyle yâhûd pençeleri ile te'mîn eden yırtıcılardan veya yırtıcı kuşlardan olmaması ve bıçak yetiştirinceye kadar aldığı yaradan ölmemesidir. Bu şartlar sırası geldikçe görüleceklerdir.

Zebâih: zebihanın cem'idir. **Zebîha:** kesilmek, şânından olan hayvandır. Bu takdîrde henüz kesilmeyen bir hayvana bu ismi vermek evil alâkası ile mecâz-ı mürsel olur. Fakat **Hanefiyye ulemâsı**ndan *Zeylaî* ile «el-İhtiyâr» sâhibine göre **zebîha:** kesilen hayvan; demektir.

⁶⁴ Sûre-i Mâide, âyet: 4.

⁶⁵ Sûre-i Mâide, âyet: 4.

(۱۱۴۶/۱۳۵۷) - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ اتَّخَذَ كَلْبًا إِلَّا كَلْبَ مَاشِيَةٍ أَوْ صَيْدٍ أَوْ زُرْعَ أَنْتَقِصَ مِنْ أَجْرِهِ كُلِّ يَوْمٍ قِيرَاطٌ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1357/1146 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Çoban köpeği ile av köpeği ve ekinlik bekleyen köpekler müstesnâ olmak üzere her kim köpek edinirse her gün ecrinden bir kîrât eksilir; buyurdular.» Müttefekun aleyhdır.

Bu hadîs, köpek edinmenin ve beslemenin memnû olduğuna delildir. Bundan yalnız hadîsde beyân edilen üç nevi köpek müstesnâdır. Hadîs-i Şerîf bu lafızlarla *Sahîhayn*'den mâadâ diğer kitaplarında da rivâyet edilmiştir.

Ulemâ buradaki memnûiyetin tahrîm mi yoksa kerâhet mi ifâde ettiğinde ihtilâf etmişlerdir. Bazıları tahrîm ifâde ettiğine kâil olmuşlardır. Onlara göre sâhibinin ecrinden her gün bir kîrât azalması köpeği edindiği için ona bir cezâdır. Hadîsin bir rivâyetinde «iki kîrât» denilmiştir. Bunun mânâsı: köpek beslemekle kazanılan günah günde bir veya iki kîrât sevâba muâdil olur; demektir.

Tahrîmin hikmeti ise: insanları korkutması ve meleklerin o eve girmesine sebep olmasıdır. Hâlbuki meleklerin girmesi ev sâhibini ibâdât ve tââta yaklaştırır; günah işlemekten uzaklaştırır. Sonra, köpekler kapları da yalayarak pisenmelerine ve birçok hastalıklara da sebep olurlar.

Bazıları, köpek beslemenin mekrûh olduğuna kâildirler. Bunların delili sevabın tadrîcî sûretde azalmasıdır: «Haram olsa tadrîcen değil birden giderdi» diyorlar.

İmâm Şâfiî hadîsde istisnâ edilen üç neviden mâadâ bilumûm köpeklerin satılmasının haram olduğuna kâildir. Hanefîler'e göre bilumûm köpekleri ve avcılıkta kullanılan pars⁶⁶ gibi yırtıcı hayvanları satmak câizdir.

⁶⁶ Pars terbiye edilerek avcılıkta kullanılabilirmiş. Hanefîler'den İmâm Şemsü'l-Eimme Serahsî, şeyhinden naklen pars hakkında şunları söylemiştir: «Parsın bir takım hasletleri vardır ki, akıllı bir kimseye onları parsdan almak gerekir. Meselâ: Pars avını tutmak için gizlenir; bu onun bir hilesidir. İnsana gereken de düşmanına karşı âşikâre muhâlefette bulunmayıp fırsatını kollamak ve maksadına kendini yormadan kolayca nâil olmaktır. Pars döğmekle öğrenmez. Ona öğretmek için, avını yiyen köpeği huzûrunda döğerler. Böylece pars da vazifesini öğrenmiş olur. Akılın de böyle olması ve başkasından ibret alması icâbeder. Pars murdar et yemez. O sâhibinden temiz et ister. Âkil insan da öyle olmalı ve ancak helâl rızık yemelidir. Pars ancak üç veya beş adım koşar; avını yakalayabilirse yakalar; yakalayamazsa bırakır ve: Ben âlem için çalışıp kendimi öldüremem; der. Akıllı insan da öyle olmalı. Pars sâhibinin arkasından yürümez ve: ben ona muhtaç değil, o bana muhtaç. O halde ben kendimi aşağılatamam; der. Akıllı bir insan da öyle olmalı. Bilhâssa hoca talebesinin peşinden koşup onu aramamalıdır.

Yalnız İmâm Ebû Yûsuf'a göre herkese saldıran dalayıcı köpek satılmaz; çünkü böylesi ta'lim ve terbiye kabûl etmez. Bir kîrât rivâyeti ile iki kîrât rivâyetinin arası cem edilerek: «İki kîrât zararın çokluğuna göre söylenmiştir. Meselâ şehirlerde iki kîrât, köylerde bir kîrât azalır. Veya Medîne-i Münevvere'de iki, sâir şehirlerde bir kîrât azalır. Yâhûd gündüzün sevâbından bir, gecenin sevâbından da bir kîrât azalır da bir kîrât diyen yalnız gündüze yâhûd yalnız geceye nisbetle söylemiş; iki kîrât diye rivâyet eden ikisini birden nazar-ı itibâra almıştır.» denilmiştir.

Azalan sevapların geçmiş ibâdetlerden mi yoksa gelecek ibâdetlerden mi alınacağı dahî ihtilâfıdır. *İbn-i Tîn*'e göre gelecek ibâdetlerden alınacaktır.

Hadîs-i Şerîf edinilmesine izin verilen köpeklerin sevâb azaltmayacağına işâret ediyor. Evleri korumak için edinilenler de bunlara kıyâs edilmiştir. *İbn-i Abdilberr* buna işâret ediyor. Saldırgan köpek bilittifâk bu izinde dâhil değildir. Çünkü öldürülmesi emredilmiştir.

Hadîs-i Şerîf iyi amelleri noksanlaştıracak fiillerden kaçınılması gerektiğine işâret ettiği gibi, maîşet bâbında kulların muhtaç olduğu şeyleri mübâh kılma husûsundaki lutf-i ilâhîyi de haber veriyor.

Tenbîh: *Müslim*'de köpekleri öldürmeyi emreden hadîs vardır. Buna binâen *Kâdî İyâz*: «**Ulemânın** çoğu köpekleri öldürme bâbında bu hadîsle istidlâl etmişlerdir; müstesnâ olanlar başka» demiş; ve **Mâlikîler**'in mezhebi bu olduğunu söylemiştir. Nihayet *Kâdî İyâz* diyor ki: «Bence nehiy evvelâ bütün köpekler hakkında âmm ve şâmil. **Resûlullâh (s.a.v.)** hepsinin öldürülmesini emretmişti. Sonra kara köpekten mâadâsının öldürülmesini yasak etti; müstesnâlardan mâadâ bütün köpeklerin edinilmesini de nehiy buyurdu.» Kara köpekten murâd: gözlerinin üzerinde iki beyaz nokta bulunan hâlis kara olanıdır.

(۱۱۴۷/۱۳۵۸) - وَعَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا أُرْسِلَتْ كَلْبُكَ فَأَذْكُرْ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَإِنْ أَمْسَكَ عَلَيْكَ فَأَذْرَكْتَهُ حَيًّا فَأَذْبَحْهُ وَإِنْ أَدْرَكْتَهُ قَدْ قَتَلَ وَلَمْ يَأْكُلْ مِنْهُ فَكُلْهُ وَإِنْ وَجَدْتَ مَعَ كَلْبِكَ كَلْبًا غَيْرَهُ وَقَدْ قَتَلَ فَلَا تَأْكُلْ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي أَيُّهُمَا قَتَلَهُ وَإِنْ رَمَيْتَ سَهْمَكَ فَأَذْكُرْ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى فَإِنْ غَابَ عَنْكَ يَوْمًا فَلَمْ تَجِدْ فِيهِ إِلَّا أَثَرَ سَهْمِكَ فَكُلْ إِنْ شِئْتَ وَإِنْ وَجَدْتَهُ غَرِيقًا فِي الْمَاءِ فَلَا تَأْكُلْ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَهَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ.

1358/1147 «Adiyy b. Hâtim radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem bana:

Köpeğini saldın mı onun üzerine Allâh'ın adını an. Eğer senin için tutar da ava diri iken yetişirsen onu hemen kes. Ava yetiştiğinde köpek onu öldürmüş de ondan yememişe o avı ye. Şayed kendi köpeğinle beraber başka bir köpek bulursan avı öldürmüşse yeme. Çünkü onu köpeklerin hangisi öldürdüğünü bilemezsin. Eğer okunu atacaksan Besmele çek. Avı bir gün bulamazsan onda kendi okunun eserinden başka bir şey görmediğin takdirde istersen ye. Avı suda boğulmuş olarak bulursan yeme; buyurdular.» Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Bu lafız **Müslim**'indir.

Bu hadîsde bir takım meseleler vardır:

1- Köpeğin tuttuğu av, ancak köpek sâhibi tarafından salındığı takdirde helâl olur. Kendiliğinden avın arkasından giderse tuttuğu av yenmez. **Cumhûrun** kavli budur. Zîrâ hadîs-i şerîfde: «**salarsan**» buyurulmuştur. Bunun mefhûmu şartından, salınmayan köpeğin tuttuğu avın yenmeyeceği anlaşılır. Bazılarına göre köpeğin öğrenmiş olması muteberdir. Öğrenmişse kendiliğinden tuttuğu av helâldir.

Öğrenmenin hakikati, avın arkasından salınca kovması, çağırıldığı zaman gelmesidir. Bazıları: «Öğretme, avın peşinden salmayı ve kovdurmaya kabul etmesi ve kovmaya başlarken bundan menedildiği takdirde sâhibine itâat etmesi; tuttuğu avı yememesidir» demişlerdir. Burada asıl muteber olan avın arkasından salınmazdan önce menedilince sâhibini dinlemesidir. Avın peşine takıldıktan sonra geriye döndürülmesi imkânsızdır.

2- «**Onun üzerine Allâh'ın adını an**» ifâdesi **Teâlâ Hazretleri**'nin aynı mânâdaki kavli kerîminden alınmıştır. Mânâ şudur: «Ava canlı iken yetişirseniz keserken üzerine **Besmele** çekin» yâhûd: «öğrettiğiniz av köpeğini avın peşinden salarken üzerine **Besmele** çekin».

Hadîsdeki «**Eğer okunu atacaksan Besmele çek**» cümlesi dahî oku veya kurşunu atarken Besmele çekmenin şart olduğuna delildir.

Kitâb ve sünnetin zâhiri bunu ifâde etmekle beraber mesele **ulemâ** arasında ihtilâflıdır. Yukarıda da arzettiğimiz vechile **Besmele**'yi unutmayanlar için gerek köpeği salarken gerekse avı keserken **Besmele** çekmek **Hanefîler**'le diğer bazı ulemâyâ göre vâcibdir. Kasden **Besmele**'yi **terkedenin** kestiği ve avladığı yenmez. Delilleri bu hadîsle:

«وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يَذْكُرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ»

«**Üzerine Besmele çekilmeyen hayvandan yemeyin**»⁶⁷ âyet-i kerîmesidir. **Besmele**’yi unutan ise affolunmuştur. Buna delil de:

« رُفِعَ عَنْ أَتْمِي الْخَطَا وَالنِّسْيَانُ »

«**Ümmetinden hatâ ve unutma(nın hükmü) kaldırılmıştır**» hadis-i şerîfidir Bâbımızın sonunda gelecek **İbn-i Abbâs** (r.a.) hadîsi de **Hanefiler**’in delillerindendir.

Diğer **ulemâ**ya göre ise Besmele sünnettir. **Hz. İbn-i Abbâs** (r.a.) ile **İmâm Mâlik** ve bir rivâyette **İmâm Ahmed b. Hanbel** bu kavle zâhib olmuşlardır. Bunların delili:«**Kestikleriniz müstesnâ**»⁶⁸: « إِنْ مَا ذَكَّيْتُمْ » âyet-i kerîmesidir. Mezkûr âyette **Besmele** şart kılınmamıştır. Ehl-i Kitâb hakkında dahi:

« وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حُلٌّ لَكُمْ »

«**Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helâldir**»⁶⁹ buyurmuşlar. Hâlbuki onlar **Besmele** çekmezler. **Sünnet**’den delilleri ileride gelecek **Hz. Âişe** hadîsidir.

Zâhirîler’e göre **Besmele** unutarak bile terkedilse o hayvan yenmez. Çünkü âyetin zâhiri bunu ifâde eder. **Sünnet**’den delilleri sadedinde bulunduğumuz **Adiy** (r.a.) hadîsidir. Bu hadîsde **Besmele** emredilmiş; **Besmelesiz** kesilen hayvan hakkında tafsîlât verilmemiştir. Besmelesiz câiz olsa elbette tafsîlât verilirdi.

Hayvanı müslüman keser de **Besmeleyi** çekip çekmediğinde şüphe ederse o hayvan yenir. Bu husûsda **Fahr-i kâinat (s.a.v.)** Efendimiz:

«**Besmeleyi çekin de yeyin:** اَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ وَكُلُوا » buyurmuşlardır.

3- Hadîsdeki «**Eğer ava diri iken yetişirsen onu hemen kes**» cümlesi, hayvan diri olarak yakalandığı zaman onu kesmek vâcib olduğuna aksi takdîrde yenilmesi helâl olamayacağına delildir. Bu cihet ittifâkîdir.

Avcı yetiştiği vakit hayvan diri fakat son nefesine gelmişse bakılır; aldığı yaradan yemek veya nefes borusu kesilmiş yâhûd karnı veya bağır-sakları çıkmışsa kesmeden dahî yenilebilir. *Nevevî* bu husûsda dahî icmâ olduğunu söyler.

«**Ava yetiştiğinde köpek onu öldürmüş de ondan yememişse o avı ye**» cümlesi köpek yediği takdîrde artık o hayvanın yenmeyeceğine delildir. Köpeğin tuttuğu avı yememesi onun öğrenmiş olmasının şartıdır. Bunu yukarıda görmüştük. Yemesi ise öğrenmediğine delildir.

Öğrenmemiş bir köpek avı kendisi için yakalar. Nitekim bir hadîsde:

⁶⁷ Sûre-i En’âm, âyet: 121.

⁶⁸ Sûre-i Mâide, âyet: 3.

⁶⁹ Sûre-i Mâide, âyet: 5.

« فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَكُونَ إِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ »

«**Zîrâ kendisi için tutmuş olmasından korkarım**» buyurularak bu cihet beyân olunmuştur. Bu hadîs dahi: « فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ »

«**Köpeklerin sizin için tuttukları avlardan yeyin**»⁷⁰ âyet-i kerîmesinden mülhemdir. Âyetteki «**sizin için tuttukları**» cümlesi hayvanın tuttuğu avdan yememesi diye tefsîr olunmuştur. Bu bâbdaki bir hadîsi *İmâm Ahmed*, **Hz. İbn-i Abbâs** (r.a.)’dan şu lafızlarla tahrîc etmiştir: « إِذَا أُرْسِلَتْ الْكَلْبُ فَكُلَّ الطَّيِّدَ فَلَا تَأْكُلْ فَإِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ وَإِذَا أُرْسِلَتْ وَلَمْ يَأْكُلْ فَكُلْ إِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَى صَاحِبِهِ »

«**Köpeği saldıığında eğer avı yerse sen yeme; çünkü kendisi için tutmuştur. Köpeği saldıgın zaman avı yemezse; sen ye. Zîrâ sâhibi için tutmuştur.**» Ekser-i ulemânın mezhebi budur.

Hz. Ali (r.a.) ile **Ashâb-ı Kirâm**dan bir cemâate göre, köpek yese de o av yine helâldir. *İmâm Mâlik*’in mezhebi de budur. Delîlleri *Ebû Dâvud*’un **Ebû Sa’lebe** (r.a.)’dan güzel bir isnâdla tahrîc ettiği şu hadîsdir:

« قَالَ : « يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي كَلَابًا مُكَلَّبَةً فَأَقْتِنِي فِي صَيْدِهَا قَالَ كُلْ مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكَ قَالَ وَإِنْ أَكَلَ ؟ قَالَ : وَإِنْ أَكَلَ »

Ebû Sa’lebe demiş ki:

- **Yâ Resûlallâh, benim öğretilmiş köpeklerim var; bunların avı hakkında bana bir fetvâ ver; Resûlullâh (s.a.v.) :**

- **Senin için tuttukları avdan ye;** buyurmuşlar;

- **Köpek yese de mi? deyince: (Evet) yese de;** demişlerdir.»

Selmân (r.a.) hadisinde de:

« كُلُّهُ وَإِنْ لَمْ تُدْرِكْ مِنْهُ إِلَّا نِصْفُهُ »

«**Avın yarısından başka bir yerine yetişemesen bile onu ye**» buyurmuşlardır.

Bazıları **Hz. Adiy** hadîsini öğrendiği ta’lîmi unutan av köpeğine hamlediyorlar. Bir takımları da bu hadîsin kerâhet-i tenzîhiyyeye hamledildiğini söylerler. «**Ebû Sa’lebe** hadîsi asıl helâli beyan içindir. **Hz. Adiy** zengindi; onun için **Resûlullâh (s.a.v.)** ona yememesini emretti. **Ebû Sa’lebe** ise fakirdi; ona da helâl olduğuna fetvâ verdi» diyorlar. Hadîsde: «**Avı bir gün bulamazsan onda kendi okunun eserinden başka bir şey göremediğin takdîrde istersen ye**» buyurulmuştur. Bu mânâda muhtelif hadîsler vardır. Bu sebeble ulemâ dahî ihtilâf etmişlerdir.

İmâm Mâlik’e göre avın düştüğü yer bilinmez de bilâhare bulunur; üzerinde köpeğin açtığı bir yara görülürse gecelememiş olmak şartıyla yenir.

⁷⁰ Sûre-i Mâide, âyet: 4.

Gecelemişse yenmesi mekrûh olur. Burada başka kaviller de vardır.

Hadîsin bazı rivâyetlerinde: «**av kokmamışsa ye**» diğer bazılarında: «**gecelemedikçe ye**» buyurulması; müddet hakkında nassdır. Maamâfih ihtiyât olan, memnûiyet cihetini nazar-ı itibâra alarak bu kadar müddet bulunamayan avı yememektir.

4- Hadîs-i Şerîf köpeğin avlanması bâbında nassdır. Sâir yırtıcılardan pars ve kaplan gibileri ile yırtıcı kuşlardan atmaca, şahin ve sâirenin avcılıkta kullanılıp kullanılamayacağı ihtilâflıdır.

Hanefiler'le **Mâlikiler**'e göre ta'lim ve terbiyeyi kabûl eden bütün yırtıcı hayvanlarla yırtıcı kuşlar avcılıkta kullanılabilir. Yalnız **Hanefiler**'den **İmâm Ebû Yûsuf**'a göre arslanla ayı avcılıkta kullanılamaz. Çünkü arslan izzet-i nefis sâhibi bir hayvandır. Ayı ise cimridir. Bu sebeble her ikisi de başkalarının hesâbına çalışmazlar. Bazıları hasîslikte çaylağı da bunlara ilhâk etmişlerdir. Domuz ise ayn-ı necis olduğundan ondan hiç bir sûretle intifâ edilemez. **Ulemâ**dan bir cemâatla **Mücâhid**'e göre avcılıkta köpekten başka hayvan kullanılamaz. Şâyed kullanılırsa o hayvanın tuttuğu avın helâl olabilmesi için diri iken yetişip kesmek şarttır.

Âyet-i kerîme'de zikri geçen yırtıcılardan murâd: sâhibleri için av yalayan yırtıcılardır ki kelime her nevi yırtıcıya âmm ve şâmindir. «**Tefsîr-i Keşşâf**»da şöyle deniliyor: «**Cevârih**: yırtıcı hayvanlarla yırtıcı kuşların avlananlarıdır. Köpek, pars, kaplan, doğan, atmaca ve şahin gibi. **Mükelleb**'den murâd: yırtıcıların öğretilmiş ve avı sahibi için avlayanıdır...» **Keşşâf** sâhibinin bu izâhı âyet-i kerîmenin köpeğe ve diğer yırtıcılara şâmil olduğunu gösterir. Avcılığı mübâh kılan âyet-i kerîme nâzil olduğu vakit Araplar köpek kuş ve sâir yırtıcılarla avlanırlardı.

(۱۱۴۸/۱۳۵۹) - وَعَنْ عَبْدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صَيْدِ الْمِعْرَاضِ فَقَالَ: إِذَا أَصَبْتَ بِحَدِّهِ فَكُلْ وَإِذَا أَصَبْتَ بِعَرَضِهِ فَقَاتِلْ فَإِنَّهُ وَقِيدٌ فَلَا تَأْكُلْ" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1359/1148 «Adiy radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e bir ucu demirli sopa ile avlanmanın hükmünü sordum:

Keskin tarafile isâbet edersen ye, geniş tarafile isâbet eder de öldürülürse artık o, sopa ile öldürmüş gibidir; binâenaleyh yeme; buyurdular.» Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Hadîsde geçen «mi'râd» kelimesinin tefsîrinde ihtilâf edilmiştir. Bazıları: çıplak ve kalın bir oktan ibaret olan zıpkındır; demiş, bir takımları: ağır bir ağaç parçasıdır; fikrinde bulunmuş, diğer bazıları da: avcılarının kullandığı bir ucu demirli sopadır; demişlerdir. Burada, *İbn-i Tîn*'in tefsîri olan «ucu demirli sopa» mânâsına alınması daha muvâfık görülmüştür. Böyle bir sopa ile vurulan ava onun demirli yani sivri ucu isâbet ederse bu av yenir. Kalın tarafı isâbet eder de av ölürse yenmez. Çünkü sopa veya taşla öldürülen hayvan hükmündedir. Böylelerin yenilemeyeceği ise nass-ı Kur'ânla sâbittir.

Hadîs-i Şerîf'de av âletlerinden birine işâret vardır ki o da keskin olan âlettir. Zîrâ **Peygamber (s.a.v.)** sopanın sivri ucu ile isâbet etmişse yenileceğini haber vermiştir. Sopanın o ucu keskindir. Kalın taraf ile vurmuşsa yememesini emir buyurmuşlardır. Binâenaleyh ağır bir şeyle öldürülen avın yenilemeyeceğine bu hadîs delîldir. Dört mezhebin imâmları ile *Sevrî*'nin mezhebi budur. Şâm ulemâsından *Evzâî* ile *Mekhûl* ve diğer bazıları ucu demirli sopa ile vurulan avın mutlak sûrette helâl olduğuna kâildirler. İhtilâfın sebebi, bu bâbdaki usûl ve kavâidin bir birine muârazasıdır. Zîrâ döğülerek öldürülen bir hayvanın yenilemeyeceği **kitâb** ve **icmâ-ı ümmetle** sâbit olmuş bir kâidedir. Avı yaralamanın onu kesmek hükmünde olması da sünnetin vaz'ettiği bir kâidedir. Binâenaleyh demirli sopanın öldürdüğünü döğülerek ölmüş kabûl edenler onun mutlak sûrette yenilemeyeceğine kâil olmuş; yaralamaya ava mahsûs olmak üzere kesmek hükmü verenler mutlak sûrette yenilebileceğine fetvâ vermişlerdir.

(۱۱۵۰/۱۳۶۱) - وَعَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

”إِذَا رَمَيْتَ بِسَهْمِكَ فَعَابَ عَنْكَ فَأَذْرَكْتَهُ فَكُلْهُ مَا لَمْ يَنْتُنْ“ أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1360/1149 «Ebû Sa'lebe radıyallâhü anh'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Okunu attığın zaman av sen(in gözün)den kaybolur, müteâkiben ona yetişirsen kokmadıkça onu ye; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Av ne ile vurulursa vurulsun, avcının gözünden kaybolduğu zaman verilecek hüküm yukarıda görüldü. Bu hadîs, av koktuğu vakit yenmesi haram olduğuna delîldir. Yiyene zarar veren veya habâisden olan hayvanlarla, kokmuş yemekler de buna kıyâs olunur.

(۱۱۵۰/۱۳۶۱) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا " أَنَّ قَوْمًا قَالُوا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ قَوْمًا يَأْتُونَنَا بِاللَّحْمِ لَا نَذْرِي: أَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ أَمْ لَا ؟ فَقَالَ: سَمُّوا اللَّهَ عَلَيْهِ أَنْتُمْ وَكُلُّوهُ " رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1361/1150 «Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet olunduğuna göre: bir kavim Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'e:

- Gerçekten bize bir kavim et getiriyorlar. Keserken buna Besmele çekip çekmediklerini bilmiyoruz; demişler. Bunun üzerine Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

- Onun üzerine siz Besmele çekin de yiying; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi Buhârî rivâyet etmiştir. Bir rivâyette: «إِنَّ قَوْمًا حَدِيثُ عَهْدٍ بِالْحَاهِلِيَّةِ»

«Filhakika câhiliyyetten yeni kurtulmuş bir kavim» denilmiştir.

Buhârî'de bu hadîsin tamâmında: «قَالَتْ وَكَانُوا حَدِيثِي عَهْدٍ بِالْكَفْرِ»

«Âişe: Bunlar küfürden yeni kurtulmuşlardı; dedi» cümlesi vardır.

İmâm, Mâlik'in rivâyetinde ise: «وَذَلِكَ فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ»

«Bu (mes'ele) İslâmiyet'in başında idi» ifâdesi kullanılmıştır.

Hadîs-i Şerîf, mürseldir diye illetlendirilmişse de biz Hanefiler'e göre irsâl bir illet değildir. Üstelik hadîsi Buhârî mevsûl olarak da rivâyet etmiştir.

Yukarıda da görüldüğü vechile bu hadîs: «Hayvan keserken Besmele vâcib değildir» diyenlerin delilidir. Fakat bununla istidlâl doğru olamaz. Çünkü hadîs yalnız et getirenlerin Besmeleyi bildirmeleri icâbetmediğine delâlet ediyor. Keza köylülerin pazara getirdikleri etler için hayvanı keserken Besmele çektiklerini söylemeleri de şart değildir; zîrâ onlar Besmele'nin lüzûmunu bilirler. İbn-i Abdilberr şöyle diyor: «Çünkü müslümana her şeyde hayırdan başka zanda bulunulmaz. Ancak hılâfı anlaşılırsa o başka».

Resûlullâh (s.a.v.)'in soranlara: Onun üzerine siz Besmele çekin; buyurması bedî' fennine göre üslûb-i hakîmdir. Çünkü soranlar bu cevâb karşısında beklemedikleri bir şeyle karşılaşmışlardır. Sanki şöyle demiştir: «Sizi alâkadar eden cihet kendiniz Besmele çekip o eti yemenizdir». Bu cevâb Besmelenin vâcib olduğunu takrîr eder.

Vâkıâ: «الْمُؤْمِنُ يَذْبَحُ عَلَى اسْمِ اللَّهِ سَمَى أَمْ لَمْ يُسَمِّ»

«Mü'min Besmele çekse de çekmesede Allâh'ın adı ile keser» diye dillerde meşhûr bir hadîs vardır. Mezkûr hadîs için İmâm Gazâlî «İhyâü'l-Ulûm'da: «Bu hadîs sahihdir» demişse de hadîs bilittifâk zaîfdir. Aynı hadîsi Beyhakî, Hz. Ebû Hüreyre'den tahrîc etmiş ve: «bu hadîs münkerdir; onunla ihticâc edilmez» demiştir.

(۱۱۵۱/۱۳۶۲) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُعْقِلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْخَذْفِ وَقَالَ: إِنَّهَا لَا تَصِيدُ صَيْدًا وَلَا تَنْكَأُ عَدُوًّا وَلَكِنَّهَا تَكْسِرُ السِّنَّ وَتَفْقَأُ الْعَيْنَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَالْفَرْقُ لِلْمُسْلِمِ.

1362/1151 «Abdullah b. Mugaffel-i Müzenî (r.a.)'dan rivâyet olunduğuna göre Resûlullâh (s.a.v.) ufak taş atmaktan nehyetmiş ve:

Bu taşlar av avlamaz; düşman yaralamaz; onlar ancak dış kırar ve göz çıkarır; buyurmuşlardır.»

Hadis **Müttetekun aleyhdir**. Lafız **Müslim**'indir.

Hazf: ufak taş veya çekirdek gibi bir şeyi beş parmakla şehâdet parmağının arasına alarak atmak. Böyle bir taşla öldürülen avın yenilip yenilmeyeceği husûsundaki ihtilâf yukarıda görüldü. Çünkü taş keskinliği ile değil ağırlığı ile öldürür. Hadîs-i Şerîf, taşla av vurmaya nehyediyor. Zîrâ bir faydası olmadığı gibi mefsedetinden korkulur. Sâir mefsedeti görülen şeyler de hüküm itibârıyla buna mülhaktır.

Nevevî diyor ki: atış ufak yuvarlak taşlarla veya çakıl ile yapılırsa bu ancak avı ele geçirmek içindir ve ekseriyetle öldürmez. Bunlarla vurulan bir ava avcı yetişir de keserse câizdir. Vâkiâ *Beyhakî*, **Hz. İbn-i Ömer (r.a.)**'ın «**ufak yuvarlak taşla öldürülen hayvan mekûze (yani döğülerek öldürülmüş) hükmündedir**» dediğini rivâyet etmiştir. Fakat bu rivâyet o taşla ölen hayvan hakkındadır. *Nevevî*'nin sözü ise, ölmeyen yakalanan hayvan husûsundadır. **Selefin** ekserisine göre böyle taşlarla vurulan hayvan yenmez. Çünkü ağır bir şeyle öldürülmüştür. Bugünkü tüfeklerin vurduğu av yenilir; zîrâ kurşun ve saçmalar barut ateşinin te'siri ile mil gibi olur ve çarpmakla değil sivri ucu ile delerek öldürür.

(۱۱۵۲/۱۳۶۳) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا تَتَّخِذُوا شَيْئًا فِيهِ الرُّوحُ غَرَضًا" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1363/1152 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Canlı bir şeyden hedef yapmayın; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf canlı hayvanı silâha hedef yapmanın haram olduğuna delildir. **Resûlullâh (s.a.v.)** bir yerden geçerken canlı bir kuşu hedef yaparak ona silâh atan bazı kimseler görmüş ve:

«Bunu yapana Allâh la'net etsin:

«لَعَنَ اللَّهُ مَنْ قَعَلَ هَذَا

buyurmuşlardı. Bu dahî nehyin tahrîm için olduğunu gösterir. Nehyin hikmeti: Hayvana eziyet ve onun mâliyet ve menfaatini zâyî ettiği içindir.

(۱۱۵۳/۱۳۶۴) - وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «أَنَّ امْرَأَةً ذَبَحَتْ شَاةً

بِحَجَرٍ فَسَبَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَأَمَرَ بِأَكْلِهَا» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

**1364/1153 «Ka'b bin Mâlik radiyallâhü anh'dan rivâyet olun-
duğuna göre bir kadın taşla bir koyun kesmiş. Bu mes'ele Pey-
gamber sallallâhü aleyhi ve sellem'e soruldukte koyunun yenil-
mesini emir buyurmuştur.»** Hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Bu hadîs kadının hayvan kesmesi câiz olduğuna delildir. Bazıları bu-
nun mekrûh olduğuna kâil olmuşlardır. Fakat bu kavlin bir vechi yoktur.

Hadîs keskin taşla hayvan kesmenin de câiz olduğunu bildiriyor. Yal-
nız hayvanın kesilmesi icâbeden damarlarını kesmesi şarttır. Çünkü bir
rivâyette kadının taşı kırarak kestiği zikredilmiştir. Taş kırılınca keskinleşir.

Hadîs, sâhibinin izni olmaksızın kesilen hayvanın yenilebileceğine de
delildir. Çünkü o kadın koyunu sâhibinin izni olmaksızın kesmişti. Bu
hususda muhâlefet edenler İshak b. Râhuya (Râheveyh) ile **Zâhirîler**'dir.
Delilleri **Peygamber (s.a.v.)** 'in Zü'l-huleyfe'de **Besmelesiz** kesilen
ganîmet hayvanlarından yapılan çorbaları döktürmesidir. Hadîsi **Şeyhayn**
tahrîc etmişlerdir. Fakat bu istidlâle cevap verilmiş ve: «Orada yere dökü-
len yalnız çorbaların suyu idi; etleri toplanarak ganîmete iâde edilmişti»
denilmiştir. Yalnız **Ebû Dâvud**'un **Ensâr**'dan bir zâttan tahrîc ettiği şu
hadîs **Zâhirîler**'e yardım etmektedir:

«خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَأَصَابَ النَّاسَ مَجَاعَةٌ شَدِيدَةٌ وَجَهْدٌ
فَأَصَابُوا عَنَّا فَأَنْتَهَبُوهَا فَإِنْ قُدُورُنَا لِتَغْلِي إِذْ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى فَرَسِهِ فَأَكْفَأَ
قُدُورُنَا ثُمَّ جَعَلَ يُرْمِلُ اللَّحْمَ بِالثَّرَابِ وَقَالَ: إِنَّ التَّهْمَةَ لَبِئْسَتْ بِأَحْلَى مِنَ الْمُنْتَةِ.»

«**Resûlullâh (s.a.v.)** ile bir sefere çıktık. Müteâkiben halka şid-
detli bir açlık ve meşakkat isâbet etti. Derken **Ashâb** bir takım
koyunlar ele geçirerek onları yağma ettiler. Artık tencereleri-
miz (bunların etleri ile) kaynıyordu ki **Resûlullâh (s.a.v.)** atının
üzerinde çıka geldi. (Hâlimizi görünce) hemen tencerelerimizi
devirdi; sonra eti toprakla karıştırmağa başladı ve:

Şüphesiz ki yağma malı lâşeden daha helâl değildir; buyurdular.»

Bâbımızın hadîsi için musannıf merhûm şöyle diyor: «Bu hadîs emniyetli bir چراغın kendisine emânet olunan mâl husûsunda hıyânet ettiğine delîl zâhir olmadıkça sözü tasdik edileceğine delâlet eder. Çünkü hadîsde kadının **Ka'b b. Mâlik**'e âid bir câriye olduğu ve onun koyunlarını güttüğü zikrediliyor. Demek ki kadın koyunun öleceğinden korkmuş da onu kesmiştir.» Bundan, emânetçinin bir maslahata mebnî emânet malda sâhibinin izni olmaksızın tasarrufda bulunabileceği hükmü alınmıştır.

(۱۱۵۴/۱۳۶۵) - وَعَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَا أَنْهَرَ الدَّمَ وَذَكَرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلْ لَيْسَ السِّنُّ وَالظُّفْرُ أَمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ وَأَمَّا الظُّفْرُ فَمَدَى الْحَبْشَةِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1365/1154 «Râfi' b. Hadîc radiyallâhü anh'dan Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre **Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem**:

Eğer bir şey kanı akıtır ve üzerine Besmele çekilirse (onu) ye. Diş tırnak müstesnâ. Zîrâ diş kemiktir; tırnak ise Habeşliler'in bıçağıdır; buyurmuşlardır.» Hadîs müttefekun aleyhdır.

Bu hadîs **Hz. Râfi'**in bir suâli üzerine şeref-sâdir olmuştur. **Râfi'** (r.a.): **Yâ Resûlallâh! Biz yarın düşmanla karşılaşacağız; yanımızda bıçaklarımız yok** demişti.

Hadîs-i Şerîf hayvanı kesen âletin keskin ve kanı akıtacak şekilde olmasını sarâhaten şart koşmaktadır.

Devenin kesilmesi «nahır» yani boğazlamak sûreti ile olur. **Boğazlama**: boğazın çan takılan yerinden yapılır. **Zebih** ise: deveden mâadâ hayvanları çenenin altından kesmektir. Gerek boğazlamada gerekse kesmede hayvanın yemek ve nefes boruları ile şah damarları denilen iki kalın damarı kesilir. Bu dört şeyin kesilmesi bazılarına göre şarttır.

Ebû Hanîfe'ye göre dört şeyden lâalettâyin üçünü kesmekle hayvanın eti helâl olur. **Hanefiler**'den **İmâm Ebû Yûsuf**'un nefes ve yemek boruları ile şah damarlarından birisinin kesilmesini şart koştuğu; **İmâm Muhammed**'e göre ise her damarın ekserisi kesilmek îcâb ettiği rivâyet olunmuştur. Fetvâ **Ebû Hanîfe**'nin kavline göredir.

İmâm Şâfiî'ye göre yemek borusu ile iki şah damarını kesmek kâfîdir. **İmâm Mâlik**'e göre nefes borusu ile şah damarlarını kesmek şarttır. Çünkü **Peygamber (s.a.v.): Eğer kanı akıtırsa;** buyurmuştur.

Kanı akıtmak şah damarlarını kesmekle tahakkuk eder. Yemek borusunu kesmek şart değildir; zîrâ onda akıtılacak kadar kan yokdur. *Sevrî*'ye göre iki şah damarını kesmek kâfidir.

Hadîs-i Şerîf keskin her şeyle hayvan kesilebileceğini gösteriyor ki bıçak, kılıç, keskin taş, cam, kamış kabuğu ve sâire keskin şeyler bu umûmda dâhildir. Dişle tırnak mutlak sûrette yasak edilmiştir. Binâenaleyh **cumhûru ulemâya** göre insan ve hayvan dişleri ile tırnakları bedenlerinde iken olsun, bedenden ayrıldıktan sonra olsun hayvan kesmekte kullanılamazlar. Yalnız **Hanefiler**'e göre kesilmiş tırnak ve sökülmüş dişle hayvan kesmek haram değil, mekrûhdur. Delilleri *Ebû Dâvud*'un tahrîc ettiği **Adiy b. Hâtim** hadîsidir. Bu hadîsde: « أَفِرِ الدَّمَ بِمَا شِئْتَ »

«**Kam dilediğin şeyle akıt**» buyurulmuştur.

Dişle kesmekten nehyin illeti Hadîs-i Şerîf'de onun kemik olması gösterilmiş ve âdetâ: «Kemikle hayvan kesilmez» denilmiştir. Bundan nehyi buyurulmasının vechi *Nevevî*'ye göre kestiği yeri pislemesi ve cinlerin yiyeceği olmasıdır. Binâenaleyh kemikle tahâretlenmeye benzer.

Dişle kesmek ise Habeşliler'in bıçağı olduğu için yasak edilmiştir. Çünkü Habeşler küffârdandır. Küffâra benzemek memnûdur. Buna «Habeşliler bıçakla da keserler; şu halde onlara benzememek için bıçakla kesmenin de memnû olması icâbeder» diye itirâz edenler olmuşsa da kendilerine: «Bıçakla kesmek asıldır ve Habeşliler'e mahsûs değildir» şeklinde cevâb verilmiştir. *İbn-i Salâh* bu mes'eleyi ta'lîl ederken şunları söylemiştir: «Dişle kesmekten men edilmesi hayvana azâb verdiği içindir. Bununla ancak hayvanı boğma hâsıl olur ki bu da kesme mânâsını taşımaz.»

(١١٥٥/١٣٦٦) - وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُقْتَلَ شَيْءٌ مِنَ الدَّوَابِّ صَبْرًا" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1366/1155 «Câbir b. Abdillâh radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem her hangi bir hayvanın (bir yerde) kapalı olarak öldürülmesini yasak etti» Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîsde geçen «**sabır**» ta'bîrinden murâd hapisdir. Yani bir hayvanı bir yere kapayarak vurmak haramdır. Bir insanı harp darp yokken bir yere hapsederek vurmak dahî aynı hükümdedir.

(۱۱۵۶/۱۳۶۷) - وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَةَ وَلْيُجِدْ أَعْدَاكُمْ شَفَرَةً وَلْيُرَاحْ ذَبْحَتُهُ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1367/1156 «Şeddâd b. Evs⁷¹ radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Şüphesiz Allâh her şeyde iyiliği vâcib kılmıştır. Binâenaleyh öldürdüğünüz zaman öldürme işini iyi yapın; kesdiğiniz zaman da kesmeyi iyi yapın (Her) biriniz bıçağını bilesin ve kesdiği hayvanı rahatlandırınsın; buyurdular.» Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

İhsân: iyi bir işi yapmaktır ve çirkin mânâsına gelen «kabîh'in zıddıdır.

Teâlâ hazretleri: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ»

«Şüphesiz ki Allâh adalet ve iyiliği emreder...»⁷² buyurmuştur. Şu hâlde ihsân, şer'î ve örfî bütün iyiliklere şâmindir.

Hadîs-i Şerîf'de ihsânın hatıra gelmeyen kısmı zikredilmiştir ki o da her hangi bir canlıyı öldürürken usûlüne riâyet sûreti ile yapılacak ihsândır. Bunda insan da dâhildir. Binâenaleyh «müsle» yani öldürülecek bir insanın burnunu dudağını ve sâir âzâsını kesmek memnûdur. **Resûlullâh (s.a.v.): Kesmeyi iyi yapın;** buyurarak ihsânın bir kısmını beyân etmiştir.

«Şefre» büyük bıçak veya büyük ve keskin demirdir. Keserken hayvana rahat vermek: bıçağı bilemek, işi acele tutmak, bıçağı karşısında bilememek, onun yanında başka hayvan kesmemek, hayvana eziyet etmemekle olur.

(۱۱۵۷/۱۳۶۸) - وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "ذَكَاةُ الْجَنِينِ ذَكَاةُ أُمِّهِ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ.

1368/1157 «Ebû Saîd-i Hudrî radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Cenînin kesilmesi annesinin kesilmesi(nden ibâret)dir; buyurdular.» Bu hadîsi **Ahmed** rivâyet etmiştir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

⁷¹ **Şeddâd b. Evs (r.a.):** Ebû Ya'lâ künyesini taşıyan bu zât Ensar'dan olup Hassân b. Sâbit (r.a.)'ın kardeşinin oğludur. Bedir gazâsına iştirâk ettiği yolundaki rivâyet sahîh değildir. Beyt-i Makdis'e yerleşmişti. Şamlılar'dan sayılır. Ubâdetü'bnü Sâmit ile Ebûd-Derdâ onun hakkında: «Şeddâd kendisine ilim ve hilm verilen zevattandır» demişlerdir. 58 târihinde vefât etmiştir. Daha başka târihde diyenler de vardır.

⁷² Sûre-i Nahl, âyet: 90.

Tirmizî, Ebû Davûd ve Dâre Kutnî hadîsi muhtelif tarîklerden rivâyet etmişlerdir. Ancak Abdülhak bu tarîklerin hiç biri ile istidlâl edilemeyeceğini söylemiştir. Bâbımızın hadîsi için Cüveynî: «Bu hadîs sahîhdir; onun ne metnine ihtimâl yol bulabilir; ne de senedine za'f» demiştir. İmâm Gazâlî de ona tâbi olmuştur. Doğrusu, bu hadîsin bütün tarîkleri ile amel olunabilir. Bâhusûs *İbn-i Dakîki'l-îd* onu sahîhlemiştir.

Bu bâbda **Hız. Câbir**'den **Ebû'd-Derdâ**, **Ebû Ümâme** ve **Ebû Hüreyre** (r.anhüm) hazarâtından hadisler rivâyet edildiğini İmâm Tirmizî söylüyor. Yine **Ashâb-ı Kirâm**'dan bir cemâat bu hadîsi te'yîd eden başka hadisler rivâyet etmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf kesilen bir hayvanın karnından çıkan ölü yavrunun yenilebileceğine, çünkü annesinin kesilmesi onu da kesmek sayılacağına delildir. İmâm Şâfiî ile **Hanefiler**'den İmâm Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'in mezhebi budur. **Ulemâdan** bir cemâat da bu kavle zâhib olmuşlardır. *İbnü'l-Münzir*: «**Sahâbe ve ulemânın** hiçbirinden ceninin yeniden kesilmeden yenilmeyeceği rivâyet olunmamıştır. Yalnız Ebû Hanîfe'den rivâyet edilen müstesnâ» demiştir.

Filhakika İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye göre hayvanın karnından ölü olarak çıkan yavru yenilmez. Çünkü yavru ayrıca bir hayvandır. Onun içindir ki anası öldüğü halde yavrunun yaşaması mütesavverdir. Binâenaleyh onu ayrıca kesmek îcâbeder. Bir de bu yavru anasının kesilmesiyle ölmüş olabileceği gibi daha önceden ölmüş de olabilir. Şu halde şüphe ile onun yenilmesi helâl olamaz. « **ذَكَاءُ الْجَنِينِ ذَكَاءُ أُمِّهِ** » hadîsine gelince: Bu hadîs harf-i cerrin hazfiyle mensûb olarak: « **ذَكَاءُ الْجَنِينِ ذَكَاءُ أُمِّهِ** » şeklinde de rivâyet edilmiştir. Bu takdîrde mânâ «Cenin kesilmesi anasının kesilmesi gibidir» şeklini alır ki kesilmesinin lüzûmu husûsunda ikisi müsâvî olurlar. Bundan dolayıdır ki *Hız. İmâm*, doğurması yaklaşan koyunun kesilmesini mekrûh addetmiştir. **İmâmeyn**'e göre mekrûh değildir; zîrâ onlara göre kesilen koyunun karnından çıkan ölü yavru yenir.

İmâm Mâlik'e göre yavrunun yenilebilmesi için tüylenmiş olması şarttır. Delîli: İmâm Ahmed b. Hanbel'in İsam'dan onun da Mâlik'den onun da Nâfi'den onun da **İbn-i Ömer** (r.a.)'dan merfû olarak rivâyet ettiği şu hadîsdir:

« **إِذَا اشْعَرَ الْجَنِينُ فَذَكَائُهُ ذَكَاءُ أُمِّهِ** »

«**Cenin tüylendi mi onun kesilmesi anasının kesilmesidir**» Lâkin İmâm Ahmed bu hadîsi İsam'dan yalnız başına rivâyet etmiştir. İsam zaîfidir.

Hadîs «el-Muvatta'» da **Hz. İbn-i Ömer'**e mevkûfdur; esah olan da budur. *İbn-i Mubârek İbn-i Ebî Leylâ*'dan şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَأُ الْجَنِينِ ذَكَأُ أَبِيهِ أَشْعَرُ أَوْ لَمْ يَشْعُرْ »

«**Resûlullâh (s.a.v.): Tüylenmiş olsun olmasın cenînin kesilmesi annesinin kesilmesidir**» buyurmuştur. Fakat bu hadîs dahi zâifdir. Çünkü *İbni Ebî Leylâ*'nın belleyişi iyi değildir.

Beyhakî bu hadîsi **Hz. İbn-i Ömer'**den rivâyet etmiştir. Hadîs **İbn-i Ömer (r.a.)**'dan merfûolarak bir kaç tarikle rivâyet edilmişse de *Beyhakî* merfû rivâyetlerin zâif olduğunu söyler. Sahîh olan mevkûf rivâyetidir.

(١١٥٨/١٣٦٩) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "الْمُسْلِمُ يَكْفِيهِ اسْمُهُ فَإِنْ نَسِيَ أَنْ يُسَمِّيَ حِينَ يَذْبَحُ فَلْيَسْمِ ثُمَّ لِيَأْكُلْ" أَخْرَجَهُ الدَّارَقُطْنِيُّ وَفِيهِ رَأْوٌ فِي حِفْظِهِ ضَعْفٌ وَفِي إِسْنَادِهِ مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ سِنَانَ وَهُوَ صَدُوقٌ ضَعِيفٌ الْحَفِظُ وَأَخْرَجَهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ مَرْفُوعًا عَلَيْهِ وَلَهُ شَاهِدٌ عِنْدَ أَبِي دَاوُدَ فِي مَرَّاسِيلِهِ بَلَفْظُ "ذَبِيحَةُ الْمُسْلِمِ حَلَالٌ ذَكَرَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا أَوْ لَمْ يُذَكِّرْ" وَرِجَالُهُ مَوْثُقُونَ .

1369/1158 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Müslümana adı yeter. Şayet (hayvanı) keserken Besmeleyi unurtursa müteâkiben Besmele çeksin, sonra yesin; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Dâre Kutnî** tahrîc etmiştir. İsnâdında **Muhammed b. Yezîd b. Sinân** vardır. Bu zât doğru söyler; belleyişi zâifdir. Aynı hadîsi **Abdürrezzâk, İbn-i Abbâs'a** muntehî ona mevkûf sahîh bir isnâdla tahrîc etmiştir. Hadîsin **Ebû Dâvud**'un mürsellerinde: «**Üzerine Besmele çekilsin çekilmesin, müslümanın kestiği helâldir**» lafızları ile bir şâhidi vardır. Râvileri mutemedirler.

«**Müslümana adı yeter**» cümlesini *Beyhakî*'nin **Hz. İbn-i Abbâs**'dan rivâyet ettiği bir hadîs tefsîr ediyor. Mezkûr hadîsde:

« فَإِنَّ الْمُسْلِمَ فِيهِ اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ »

«**Çünkü müslümanda Allâh'ın isimlerinden bir isim vardır**» buyurulmuştur. Bu bâbda sahîh fakat mürsel bir hadîs daha vardır. Ancak **Besmele**'nin vücûbuna delâlet eden hadîslere muâraza edecek kuvvette değildir.

بَابُ الْأَضَاحِي

«KURBANLAR BÂBİ»

Edâhiy kelimesi **udhiyye**'nin cem'idir.

Udhiyye: kuşluk vakti kesilen hayvandır. Kelime: üdhiyye, idhiyye, dahiyye, dihiyye ve edhât şekillerinde okunabilir.

Şeriatte üdhiyye: hayvân-ı mahsûsu, vakt-i mahsûsda ibâdet niyeti ile kesmektir. Hayvân-ı mahsûsdan murâd: koyun, keçi, sığır ve deve gibi şer'an kurban edilmesi câiz olan hayvanlardır. Vakt-i mahsûs kurban bayramı günleridir.

(۱۱۵۹/۱۳۷۲) - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُضْحِي بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ أَقْرَنَيْنِ وَيُسَمِّي وَيُكَبِّرُ وَيَضَعُ رِجْلَهُ عَلَى صِفَاحِهِمَا" وَفِي لَفْظٍ: "ذَبَحَهُمَا بِيَدِهِ" وَفِي لَفْظٍ: "سَمِيْنَيْنِ" وَلِأَبِي عَوَانَةَ فِي صَحِيحِهِ: "ثَمِيْنَيْنِ" - بِالْمُثَلَّةِ بَدَلِ السِّينِ - وَفِي لَفْظٍ لِمُسْلِمٍ وَيَقُولُ: "بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ" وَلَهُ مِنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا "أَمَرَ بِكَبْشٍ أَقْرَنَ يَطَأُ فِي سَوَادٍ وَيَبْرُكُ فِي سَوَادٍ وَيَنْظُرُ فِي سَوَادٍ فَأَتَانِي بِهِ لِضَحْيٍ بِهِ فَقَالَ لَهَا: "يَا عَائِشَةُ هَلَمِّي الْمُدِيَّةَ" ثُمَّ قَالَ: "أَشْحَذُ بِهَا بِحَجَرٍ" فَفَعَلْتُ ثُمَّ أَخَذَهَا وَأَخَذَهُ فَأَضْجَعُهُ ثُمَّ ذَبَحَهُ ثُمَّ قَالَ: "بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنْ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَمِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ" ثُمَّ ضَحَّى بِهِ.

1372/1159 «Enes b. Mâlik radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem iki beyaz renkli boynuzlu koç kurban ederdi. Besmele çeker; tekbîr alır ve ayağını koçların boyunlarının yan taraflarına koyardı.»

Bir rivâyette: «onları eli ile kesti» denilmiştir.

Hadîs **Müttefekun aleyh**dir.

Bir rivâyetde semiz mânâsına «سَمِيْنَيْنِ» denilmiş; *Ebû Avâne*'nin *Sahîh*'indeki **Enes** rivâyetinde «sîn» yerine «se» harfi ile «ثَمِيْنَيْنِ» buyurulmuştur. *Müslim*'in bir rivâyetinde: «بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ» **dedi** cümlesi vardır.

Müslim'in **Âişe**'den rivâyet ettiği hadîsde:

«Büyük boynuzlu, kara (bacak) üzerine basar, kara üzerine yatar; kara içinden bakar (bakla) bir koç getirmelerini emretti ve kurban etmesi için derhal koç (kendisine) getirildi. Bunun üzerine Âişe'ye:

- **Yâ Âişe kurban bıçağını getir;** dedi. Sonra:

- **Bıçağı taşla bile;** buyurdular. Âişe de öyle yaptı. Sonra bıçağını aldı; koçu da tutarak yatırdı ve kesti. Ba'dehû:

- **Bismillah, Yâ Rab! Muhammed'den, Âl-i Muhammed'den ve Ümmet-i Muhammed'den kabûl eyle!** dedi ve koçu kesti» denilmektedir.

Ebû Avâne'nin rivâyetindeki «sîn yerine se harfiyle» ifâdesi müdreccdir. Bunu ya râvîlerden biri yâhûd *Ebû Avâne* veya musannıf yapmıştır.

Bu hadîse imtisâlen **ulemâ** kurbanlığın boynuzlu olmasını müstehâb görmüşlerdir. Maamâfih hiç boynuzu olmayan hayvandan kurban kesmeye de cevâz vermişlerdir. Boynuzu kırık hayvandan kurban olup olmaya-çağı ihtilâflıdır. **Cumhûra** göre câizdir.

Emlah: Hâlis beyaz demektir. Bazıları: «Beyazına bir parça siyâh karışandır» demiş; bir takımları «beyazına kızıllık karışandır» şeklinde tefsîr etmişlerdir.

Kurbanlığın emlah olması bilittifâk müstehâbdır. *Nevevî* diyor ki : «**Ashâb-ı Kirâm**'a göre kurbanlığın en makbûlü beyaz olanıdır. Ondan sonra sıra ile: sarı, boz alaca ve kara gelir»

H. Âişe (*r.anhâ*) hadîsindeki: «**Kara üzerine basar; kara üzerine yatar; kara içinden bakar**» ifâdesi: hayvanın ayakları ile karnının ve göz kenarlarının kara olduğunu anlatmak içindir.

«**Besmele çeker; tekbîr alır**» cümlelerindeki **Besmele** ile **tekbîri** nasıl yaptığını hadîsin *Müslim*'deki rivâyeti tefsîr etmiştir. **Besmele**'nin hükmünü yukarıda gördük. Tekbîr yalnız kurbanlara mahsûsdur. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in ayağını hayvanın boynuna dayaması, keserken kımıldamaması içindir.

Hadîs-i Şerîf kurbanı kesebilenlerin bizzât kendilerinin kesmesi mendûb olduğuna delâlet ediyor. **Peygamber (s.a.v.)**'in koçu yatırarak kesmesi, koç ve koyun gibi hayvanların yatırılarak kesilmesinin müstehâb olduğuna delîldir. Çünkü hayvanı sol tarafına yanı üzerine yatırarak kesmek hem hayvana eziyet vermez; hem de kesene kolaylık olur. Bu sûretle bıçağı sağ eline alarak sol eli ile de hayvanın başını tutmak mümkün olur. Bu husûsa icmâ-ı müslimîn vardır.

Hadîsimiz kurban ve diğer ibâdetlerin kabûlü için duâ etmenin müstehâb olduğuna da delâlet ediyor. **H.z. İbrâhîm ve İsmâîl aleyhimesseleâm,** Ka'be-i Muazzamayı binâ ederken: «رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ»

«Ey Rabbimiz, (yaptığımızı) bizden kabûl eyle çünkü hakkı ile işiten ve bilen ancak sensin»⁷³ diye duâ etmişlerdir. **İbn-i Mâce, Peygamber (s.a.v.)**'in kurban keserken: «إِنِّي وَجْهْتُ وَجْهِيَ⁷⁴»

âyetini okuduğunu tahrîc etmiştir. **Fahr-i Kâinat (s.a.v.) Efendimiz'in: Âl-i Muhammed'den ve Ümmet-i Muhammed'den kabûl eyle!** diye duâ etmesi bir kimsenin kesdiği kurbanın sevâbına âilesi efrâdını ortak edebileceğine delâlet eder. Bu husûsda dahî yukarıda söz geçmiştir.

(۱۱۶۰/۱۳۷۴) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : "مَنْ كَانَ لَهُ سَعَةٌ وَلَمْ يَصْحَ فَلَا يَقْرَبَنَّ مُصَلًّا" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَةَ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ وَرَجَّحَ الْأَيْمَنُ غَيْرُهُ أَيْ غَيْرَ الْحَاكِمِ وَقَفَّه.

1374/1160 «**Ebû Hüreyre** radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. **Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:**

Bir kimsenin vakti hâli olur da kurban kesmezse sakın bizim namazgâhımıza yaklaşmasın; buyurdular.»

Bu hadîsi **Ahmed**'le **İbn-i Mâce** rivâyet etmişlerdir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir. Lâkin ondan başka imâmlar onun mevkûf olduğunu tercih etmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf vakti hâli yerinde olan şer'î zenginlere kurban kesmenin vâcib olduğuna delîldir. Çünkü kesmeyenlerin bayram namazı kılınan namazgâha yaklaşımdan men edilmesi, onların bir vâcibi terk ettiklerine delâlet eder. Böylelerine âdetâ: «Mademki siz bu vâcibi terkettiniz; o halde namazınızdan da bir fayda hâsıl olmaz» denilmiş gibidir.

Mezheb imâmları arasında kurban kesmenin vâcib olduğuna kâil olan yalnız **İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe**'dir. **H.z. İmâm**'ın kitâbdan delîli:

«**O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes:** فَضَّلْ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ⁷⁵» âyet-i kerîmesidir. Şöyle ki âyette kurban kesmek namazla beraber zikredilmiştir. Bu ancak kurban bayramı namazı ile kurban kesmek olabilir.

⁷³ Sûre-i Bakara, âyet: 127.

⁷⁴ Sûre-i En'âm, âyet: 79.

⁷⁵ Sûre-i Kevser, âyet: 2.

Vâkıâ nahir kelimesi namazda el bağlamak mânâsına da gelirse de âyet-i kerîmede nahir emredilmiştir. Emir vücûb ifâde eder. Hâlbuki namazda el bağlamak bilicmâ vâcib değildir. Binâenaleyh âyetin kurban hakkında nâzil olduğu tebeyyün eder.

Kurban kesmeyi emreden başka hadîs de vardır. **Resûlullâh (s.a.v.):**

« ضَحُّوا فَإِنَّهَا شَتَّى أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ »

«**Kurban kesin zîra o babanız İbrâhîm'in sünnetidir**» buyurmuştur. Emir vücûb ifâde eder.

Gün kurbanı izâfe edilerek «**yevm-i nahir**» denilmesi dahî kurban kesmenin vâcib olduğuna delîldir. Çünkü o günde yapılması lâbûd bir şey olmasa izâfet sahîh olmazdı. İcrâsı lâbûd, vâcib demektir.

Vâkıâ *Beyhakî*'nin tahrîc ettiği bir hadîsde **Resûlullâh (s.a.v.):**

« كُتِبَ عَلَيَّ النَّحْرُ وَلَمْ يُكْتَبْ عَلَيْكُمْ »

«**Kurban kesmek bana farz kılındı ama size farz kılınmadı**» buyurmuşlardır. Fakat bu hadîs ümmete kurban kesmenin farz olmadığını bildiriyor. Hz. *İmâm*'ın zâten «farzdır» dediği yoktur. **Resûlullâh (s.a.v.)**'e farz, ümmetine vâcib olabilir ki matlûb da budur.

« وَهِيَ لَكُمْ سُنَّةٌ » «**O size sünnettir**» hadîsine *İmâm-ı A'zam* tarafından şu te'vîlle cevap verilmiştir: «Onun vücûbu size sünnetle sâbit olmuştur». Sünnetle sâbit olan vâcibe çok yerlerde sünnet denilmiştir.

Bir rivâyette *İmâmeyn* de *İmâm-ı A'zam*'la beraberdir. *Tahâvî*'nin rivâyetine göre *İmâmeyn* kurbanın sünnet-i müekkede olduğuna kâildirler. Diğer mezheb imâmları ile **cumhûru sahâbe** ve **Tâbiîn**'in mezhebi de budur. Delilleri *Beyhakî*'nin **İbn-i Abbâs (r.a.)**'dan tahrîc ettiği şu hadîsdir: « ثَلَاثٌ هُنَّ عَلَيَّ فَرُوضٌ وَلَكُمْ تَطَوُّعٌ وَعَدَّ مِنْهَا الصَّحِيَّةُ »

«**Resûlullâh (s.a.v.): Üç şey vardır; bunlar bana farz, size nâfiledir; buyurdu. Kurbanı da bu üç şeyden saydı.**» Bunlar az yukarıda zikrettiğimiz: «**Kurban kesmek bana farz kılındı; ama size farz kılınmadı**» meâlindeki *Beyhakî* hadîsi ile ve daha bazı hadîslerle istidlâl ederler. *Beyhakî*, Hz. **Ebû Bekir**'le **Ömer (r.anhümâ)**'nın başkalarına örnek olunuz korkusu ile kurban kesmediklerini **İbn-i Abbâs (r.a.)**'ın ise kurban bayramı gelince kölesine iki dirhem vererek: «**Bunlarla et al da: İbn-i Abbâs kurban kesti; diye halka haber ver**» der iddiğini tahrîc etmiştir. Fakat *İmâm-ı A'zam* tarafından buna da: «Bu zevât fakirdiler» şeklinde cevap verilmiştir.

(۱۱۶۱/۱۳۷۵) - وَعَنْ جُنْدُبِ بْنِ سُفْيَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "شَهِدْتُ الْأَضْحَىٰ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا قَضَىٰ صَلَاتَهُ بِالنَّاسِ نَظَرَ إِلَىٰ غَنَمٍ قَدْ ذُبِحَتْ فَقَالَ: "مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَلْيَذْبَحْ شَاةً مَكَانَهَا وَمَنْ لَمْ يَكُنْ ذَبَحَ فَلْيَذْبَحْ عَلَىٰ اسْمِ اللَّهِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1375/1161 «Cündeb b. Süfyân⁷⁶ radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki Kurban bayramında Resûlullâh (s.a.v.) ile beraber bulundum. Cemâate bayram namazını kıldırırken kesilmiş koyunlar gördü. Bunun üzerine:

Her kim namazdan önce (kurban) kesdi ise onun yerine bir koyun kessin. Kim kesmedi ise Besmele ile (şimdi) kessin; buyurdular.» Hadîs müttefekun aleyhdir.

Bu hadîs kurban kesme zamanının bayram namazından sonra olduğuna delâlet ediyor. Bayram namazından murâd kurban kesecek kimse-
nin kıldığı namazdır, imâmın kıldığı namaz da olabilir. Nitekim *İmâm Mâlik*'in mezhebi budur. Ona göre her yerde imâm bayram namazını kıldırarak hutbesini okumadan, hattâ imâm kurbanını kesmeden kurban kesmek câiz değildir.

Hanefiler'e göre bayram namazından murâd: kurban kesecek kimse-
nin namazıdır. Binâenaleyh kendilerine bayram namazı vâcib olmayan birkaç hanelik köy ve sahrâ halkı fecir doğduktan sonra kurbanlarını ke-
sebilirler. Çünkü kurbanın vakti fecirle başlar.

İmâmın kurbanını kesip kesmediğine bakılacağını *Tahâvî*'nin **H.z. Câbir**'den rivâyet ettiği şu hadîs göstermektedir:

« أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى يَوْمَ النَّحْرِ بِالْمَدِينَةِ فَتَقَدَّمَ رَجُلًا فَنَحَرُوا وَظَنُّوا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ نَحَرَ فَأَمَرَهُمْ أَنْ يُعِيدُوا»

**Peygamber (s.a.v.) Medîne'de kurban bayramı günü namazı kıldı. Müteâkiben bir takım adamlar ilerleyerek, hemen kurbanlarını kestiler ve Peygamber (s.a.v.)'in kurban kestiğini zan-
nettiler. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.) onlara tekrar kurban kesmelerini emir buyurdular.»** Ancak bu hadîsden murâd kurban ke-
senlerin acele etmemelerini te'mîndir. Zîrâ acele etmek vakti girmeden

⁷⁶ **Cündeb b. Süfyân (r.a.):** Künyesi Ebû Abdillâh'dır. Evvelâ Kûfe'de oturmuş; sonra Basra'ya gitmiştir. Bilâhare oradan da çıkmış ve dört sene sonra İbn-i Zübeyr fitnesinde vefât etmiştir.

kesmeye müeddî olabilir. Bundan dolayıdır ki bütün hadîslerde kurban kesmek **Peygamber (s.a.v.)**'in namazı ile takyîd edilmiştir.

İmâm Şâfiî ile Dâvudu Zâhirî'ye göre: kurban kesmenin vakti güneş doğduktan sonra bayram namazı kılınıp iki hutbe okuyacak kadar bir zamanın geçmesi ile başlar. Kurbanı kesmek için imâmın veya kurban kesecek kimsenin bayram namazını kılmış olmaları şart değildir. Bu kavi *Hasan-ı Basrî, İshak b. Rahûye* ve *Evzâî*'den de nakledilmiştir.

Kurtubî diyor ki: «Hadîsin zâhiri kurban kesmenin namaza bağlı olduğuna delâlet ediyor. Lâkin Şâfiî bayram namazı kılmakla mükellef olmayanların kurban kesmekle me'mûr olduklarını görünce namaz kelimesini namaz vakti mânâsına hamletmiştir.

İbn-i Dakîkî'l-îd «**Her kim namaz kılınmadan önce kurban keserse onun yerine bir başkasını kessin**» hadîsinin namazdan önceki vakti nazar-ı itibâra alma husûsunda daha zâhir olduğunu, lâkin hadîsi zâhiri üzerine bırakırsak bayram namazını kılmadan kesilen kurbanın, kurban yerine geçmemesi iktizâ ettiğini ve buna kâil olmanın en yerinde bir iş olacağını söylemiştir. Filvâki *Tahâvî*'nin **Hz. Câbir**'den tahrîc ettiği bir hadîsde şöyle denilmektedir:

«أَنَّ رَجُلًا ذَبَحَ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَنَى أَنْ يَذْبَحَ أَخَذَ قَبْلَ الصَّلَاةِ»

«**Bir adam Resûlullâh (s.a.v.), (bayram) namaz(ın)ı kılmadan kurban kesti. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) namazdan önce bir kimsenin kurban kesmesini nehyetti.**» Bu hadîsi *İbn-i Hibbân* sahîhlemiştir.

Buraya kadar gördüklerimiz kurban vaktinin ibtidâsı hakkındadır. Kurban vaktinin sonuna gelince: **Ulemâ** bunda dahî ihtilâf etmişlerdir. **Hanefîler**'le **Mâlikîler**'e ve **Hanbelîler**'e göre kurban günleri Zilhicce ayının onundan başlayarak on ikisinde sona erer; yani kurban kesme müddeti üç gündür ve efdal olan ilk gün kesmektir. **Şâfiîler**'e göre kurban günleri dörttür. Onlara göre kurban müddeti Zilhiccenin on üçünde nihayete erer.

Dâvudu Zâhirî ile **Tâbiîn**'den bazılarına göre yalnız Zilhiccenin onuncu günüdür. Fakat **Mina**'da olanlara üç gün kurban kesmek câizdir. Bazıları kurban müddetinin Zilhicce'nin son gününe kadar devâm ettiğine kâil olmuşlardır. «*Nihâyetü'l-Müctehid*» nâm kitâbda bu ihtilâfa iki şeyin sebep olduğu zikrediliyor:

1- Âyetteki «**ma'lûm günler**»den murâd ne olduğunu ta'yîn husûsundaki ihtilâftır. Bazıları: «bunlardan murâd, Zilhiccenin onbir ve onikinci günle-

ridir» demişlerdir. Meşhûr olan kavil budur. Bir takımları: «Ma'lûm günler Zilhicce'nin başından on gündür» kanâatinde bulunmuşlardır.

2- Âyet-i kerîmenin zâhîren **Cübeyr b. Mut'im** (r.a.)'in merfû olarak rivâyet ettiği şu hadisle muâraza hâlinde olmasıdır:

« كُلُّ فِجَاجٍ مَكَّةَ مَنْحَرٌ وَكُلُّ أَيَّامِ الشَّرِيقِ ذَبْحٌ »

«**Mekke'nin bütün yolları nahir yeri; teşrîk günlerinin hepsi de (kurban) kesme (vakti)dir.**» «Âyetteki: **ma'lûm günlerden** murâd, kurban bayramı günü ile ondan sonraki iki gündür» diyenler bu tefsîri mezkûr hadîse tercih etmiş ve: «Bu üç günden başka hiç bir günde kurban kesilmez» demişlerdir. Âyetle hadîsin aralarını bulmak isteyenler ise; bunların arasında muâraza olmadığını, zîrâ Hadîs-i Şerîfin âyettekinden fazla bir hüküm iktizâ ettiğini, hâlbuki âyetten murâd, kurban günlerini tahdîd olmadığını bilâkis hadîsin o günleri tahdîd için vârid olduğunu söylemiş ve «Bayramın dördüncü günü kurban kesmek câizdir; çünkü ma'lûm günlerin teşrîk günleri olduğunda hılâf yoktur. Bu günler bayram gününü ta'kîb eden üç gündür» demişlerdir.

«Nahir günü bayramın ilk günüdür» diyenler ma'lûm günleri Zilhicce'nin ilk on günü diye tefsîr edenlerdir. Bunlara göre: mademki bu on günün içinden yalnız onuncu günde kurban kesilebileceğine icmâ vardır; o halde kurban günü ancak o gün olmak icâbeder.

Fâide: «en-Nihâye» nâm eserde şöyle deniliyor: «İmâm Mâlik'den rivâyet edilen meşhûr kavle göre kurban günlerinin gecelerinde kurban kesmek câiz değildir. Diğer mezheb imâmlarına göre câizdir.»

Hanefîler'e göre kurban bayramının onbirinci ve on ikinci gecelerinde kurban kesmek câiz ise de mekrûhdur. Çünkü gece karanlığında hatâ etmek ihtimali vardır. Bayram gecesi kurban kesilemez. Zîrâ kurbanın vakti henüz girmemiştir. Zilhicce'nin onüçüncü gecesi dahî kesilemez çünkü vakti geçmiştir.

(۱۱۶۲/۱۳۷۶) - وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: "أَرْبَعٌ لَا تَجُوزُ فِي الضَّحَايَا : الْعَوْرَاءُ الْبَيِّنُ عَوْرَتَهَا وَالْمَرِيضَةُ الْبَيِّنُ مَرَضُهَا وَالْعَرَجَاءُ الْبَيِّنُ ضَلْعُهَا وَالْكَبِيرَةُ الَّتِي لَا تُنْقِي" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ حِبَّانَ .

1376/1162 «Berâ b. Âzib (r.a.)'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.) aramızda ayağa kalkarak şöyle buyurdular:

Dört nevi (hayvan) vardır ki, kurban edilmeleri câiz değildir. (Bunlar) körlüğü belli olan bir gözü kör, hastalığı belli olan hasta, topallığı belli olan topal ve iliği kurumuş yaşlı (hayvanlar)dır;

Bu hadîsi **Ahmed**'le **Dörtler** rivâyet etmişlerdir. **Tirmizî** ile **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemişlerdir.

Hadîsi *Hâkim* dahî sahîhlemiş ve «*Şeyhayn*'in şartları üzeredir» demiştir. Musannıf *Hâkim*'in sözünü doğru bulmuş ve: «Bu hadîsi *Buhârî* ile *Müslim* sahîhlerinde tahrîc etmemişler; lâkin hadîs sahîhtir. Onu *Sünen* sâhibleri sahîh senedlerle tahrîc etmişlerdir. *İmâm Ahmed b. Hanbel* onu hasen bulmuş ve: ne güzel hadîs; demiştir. *Tirmizî* dahî onun hasen sahîh olduğunu söylemiş» demiştir.

Hadîs-i Şerîf, sayılan dört kusûrun kurban edilmeye mâni olduğuna delîldir. **Zâhirîler**'e göre kurbanlık hayvanda bu dört kusûrdan başka hiç bir kusûr aranmaz. Çünkü **Resûlullâh (s.a.v.)** başka kusûr saymamıştır.

Cumhûru ulemâya göre ise sâir bunlar derecesinde veya daha mühim kusûrlar bunlara kıyâs olunurlar. Meselâ iki gözü kör, kulakları kesik, bir gözünün üçte birinden fazlasının kör olması onlara göre kusûrdur. «*el-Bahr*» adlı eserde; «Gözün üçte biri veya daha azının körlüğü affedilir. Topallık da öyledir» deniliyor. *İmâm Şâfiî*: «Bir koyun topallığından dolayı sürüden geri kalıyorsa onun topallığı bellidir» diyor.

(۱۱۶۳/۱۳۷۷) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "لَا تَذْبَحُوا إِلَّا مُسِنَّةً إِلَّا أَنْ يَعْسَرَ عَلَيْكُمْ فَتَذْبَحُوا جَذْعَةً مِنَ الضَّأْنِ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ

1377/1163 «Câbir radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Olgunluk yaşına varandan başka hiç bir hayvanı» (kurban) kesmeyin. Ancak vaktiniz yoksa o başka. Bu takdîrde koyundan bir toklu kesersiniz; buyurdular.» Bu hadîsi *Müslim* rivâyet etmiştir.

Müsinne: ön dişini atmış da büyümüş hükmüne girmiş hayvandır. Koyun, keçi bir yaşını, sığır iki yaşını, deve beş yaşını bitirdikten sonra müsinne olurlar.

Cezea: tam bir yaşındaki tokludur.

Hadîs-i Şerîf, tokludan ancak başkası bulunmadığı zaman kurban olabileceğine delildir. *Kâdi İyâz* bu husûsda icmâ olduğunu nakleder. Bazıları icmâ dâvâsının doğru olmadığını çünkü **İbn-i Ömer** (r.a.) ile *Zührî*'nin bu kavle muhâlif bulunduklarını söylerler. **Cumhûra** göre tokludan kurban olur. Hattâ **Hanefiler**'e göre anasından farkı olmayan altı aylık kuzudan da olur. Onlar bu hadîsi istihbâb mânâsına hamletmişlerdir. Çünkü tokludan kurban olacağını ifâde eden hadîsler vardır. Bunlardan bazılarını *İmâm Ahmed b. Hanbel* ve *Beyhakî* tahrîc etmişlerdir.

(۱۱۶۴/۱۳۷۹) - وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَسْتَشْرِفَ الْعَيْنَ وَالْأُذْنَ وَلَا نَضْحِيَ بَعُورَاءَ وَلَا مُقَابِلَةً وَلَا مُدَابِرَةً وَلَا خَرْقَاءَ وَلَا ثَرْمَاءَ" أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ حِبَّانَ وَالْحَاكِمُ.

1379/1164 «Ali radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demişti ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem bize (kurbanlık ayırırken) göze ve kulağa dikkat etmemizi, bir gözü kör, kulağı önden yarılarak sarkmış, kulağı arkadan yarılarak sarkmış, kulakları yarılmış ve ön dişleri düşmüş hayvandan kurban kesmemizi emir buyurdu»

Bu hadîsi **Ahmed**'le **Dört'ler** tahrîc etmişlerdir. **Tirmizî** ile **Hâkim** ve **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemişlerdir.

Sermâ': ön dişleri düşmüş hayvan demektir. Bazıları: «Hem ön hem avurd dişleri düşmüş hayvandır» derler. Hattâ: «Dişleri kökünden kırılan hayvandır» diyenler bile vardır.

Dişsiz hayvandan kurban olmaması iyi yiyemediği içindir. Maamâfih **Hanefiler**'e göre dişlerinin ekserisi duran, hattâ bir rivâyete göre otlayacak kadar dişleri olan hayvandan kurban olur. Onlara göre: boynuzsuz veya boynuzu kırık, otlayabilen delibaş, semiz olmak şartı ile uyuzlu, burma gibi hayvanlardan kurban olur. Çünkü bu kusûrlar büyük kusûr sayılmazlar. Fakat bir kısmını az yukarıda gördüğümüz büyük kusûrlar affedilmez; yani çok kusûrlu hayvanlardan kurban olmaz.

Gözleri veya bir gözü yâhûd bir gözünün üçte iki mikdarı kör, kesileceği yere gidemeyecek derecede topal, yaradılıştan kulaksız, yâhûd kulakları veya bir kulağı yâhûd bir kulağının ekserisi kesik kuyruğunun tamâmı veya ekserisi kesik, iliği kurumuş hayvanlar çok kusûrlu sayılırlar.

Hanefilerce bu kusûrlardan biri hayvan satın aldıktan sonra meydana

gelirse sâhibine göre hüküm verilir. Sâhibi zengin ise o hayvanın yerine başka birini kesmesi icâbeder. Fakir ise o hayvanı kesmesi kâfidir.

Son derece zâif, kulakları kesik, boynuzları kökten kırık hayvanlardan kurban olmayacağı müteaddid hadislerde vârid olmuştur. **Ulemâ** koyun, keçi, sığır, manda ve deve gibi ev hayvanlarından kurban olacağına müttetikirler. Yalnız hangisinin efdal olduğunda ihtilâf etmişlerdir. **Peygamber (s.a.v.)**'in koç kesmesine ve koç kesilmesini emir buyurmasına bakılırsa koyun cinsinin diğerlerinden efdal olduğu anlaşılıyor. Maamâfih koyunu herkes bulabileceği için kolaylık olmak üzere onu emir buyurmuş olması da bir ihtimaldir. Mezkûr hayvanlardan başka hayvandan kurban olmayacağına ittifâk vardır. Yalnız yabanî sığırın on kişi için, geyiğin bir kişi için kurban edilebileceği *Hasan b. Sâlih*'den rivâyet olunduğu gibi **Hz. Esmâ** (r.anhâ)'dan «**Resûlullâh (s.a.v.) devrinde attan kurban kestik**» dediği ve kezâ **Hz. Ebû Hüreyre**'nin bir horozu kurban ettiği bazı rivâyetlerde yer almıştır.

(۱۱۶۵/۱۳۷۹) - وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : «أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَقْرَمَ عَلَى بُذْنِهِ وَأَنْ أَقْسِمَ لِحَوْمِهَا وَجُلُودِهَا وَجَلَالِهَا عَلَى الْمَسَاكِينِ وَلَا أُعْطِيَ فِي جَزَارَتِهَا شَيْئًا مِنْهَا» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ

1379-a/1165 «Ali b. Ebî Tâlib radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem bana develerine bakmamı ve onların etlerini derilerini ve çullarını fakirlere taksîm etmemi, kasaplık hakkı olarak onlardan hiç bir şey vermememi emir buyurdular.»

Hadîs **müttetekun aleyh**dir.

Bu hadîs, **Peygamber (s.a.v.)**'in Haccetü'l-vedâ'da kestiği develer hakkındadır. Bu develer **Hz. Ali** (r.a.)'in Yemen'den getirdikleri ile yüz baş oluyorlardı. **Resûlullâh (s.a.v.)** kendi eli ile 63 deve boğazlamış; bâkisini **Ali** (r.a.) boğazlamıştı. Nitekim «**Hac bahsi**»nde görmüştük.

Büdn: Deve, sığır ve koyuna ıtlâk edilirse de burada yalnız deve murâddır. Hadîs ve fıkıh kitaplarında hep bu mânâda kullanılmıştır.

Hadîs-i Şerîf kesilen develerin etleriyle derilerinin ve çullarına varınca-ya kadar her şeylerinin tasadduk edileceğine, kasap ücreti verilmeyeceğine delâlet ediyor. Zîrâ ücret vermek alış verişe benzer. Hâlbuki kurban kesmek hedyi hükmündedir. Hedyin ise eti ve derisi satılmaz, kasap ücreti verilmez.

«Nihâyetü'l-Müctehid»de şöyle deniliyor: «Benim bildiğime göre **ulemâ** kurban etinin satılamayacağında müttefiktirler. Derisi, kılları ve sâire gibi istifade edilen şeyleri husûsunda ihtilâf etmişlerdir. **Cumhûra** göre bunlardan da istifâde etmek câiz değildir. **Hanefiler**'e göre elek, kalbur ve postaki gibi şeyler yapılarak istifâde edildiği gibi satılarak mukâbilinde kullanışlı bir şey alınabilir.

(۱۱۶۶/۱۳۸۰) وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "نَحْرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْحُدَيْيَةِ الْبَدَنَةَ عَنْ سَبْعَةٍ وَالْبَقَرَةَ عَنْ سَبْعَةٍ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1380/1166 «Câbir b. Abdillâh radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki:

Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem ile birlikte Hudeybiye yılında deveyi yedi kişi, sığırı da yedi kişi için kestik».

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf deve ile sığırın ortaklaşan yedi kişi için kurban edilebileceğine delildir. Bu hadîs hediyy burbanı hakkında vârid olsa da kurban da aynı hükümdedir. Kurban hakkında ayrıca hadîs de vardır. O hadîsi **Tirmizî** ile **Nesâî İbn-i Abbâs** (r.a.)'dan şu lafızlarla rivâyet ederler:

«كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي السَّفَرِ فَحَضَرَ الْأَصْحَى فَاشْتَرَكْنَا فِي الْبَقَرَةِ سَبْعَةً وَفِي الْبَعِيرِ عَشْرَةً»

«Resûlullâh (s.a.v.) ile seferde beraberdik. Derken kurban bayramı geldi. Biz kurban için bir sığırda yedi kişi, deveye on kişi ortak olduk.» Kurban için bir hayvanda bir âile efrâdının ortak oldukları da rivâyet edilmiştir. Bazı **ulemânın** mezhebi budur. **Şâfiîler**'den **Nevevî** iştirâk edenlerin bir arada veya ayrı ayrı yerlerde bulunmalarıyla hepsinin vâcib veya nâfile yâhûd bazısının vâcib bazılarının nâfile için niyet etmeleri, hattâ bazısının ibâdet diğerlerinin et için kesmeleri arasında hüküm itibârı ile bir fark olmadığını söyler. **İmâm Ahmed b. Hanbel**'in mezhebi de budur.

İmâm Mâlik nâfileden başka hediyy kurbanında ortaklığın câiz olmayacağına kâil olmuş ve: «İhsârdan dolayı lâzım gelen kurban bence nâfile hediyy sayılır» demiştir.

Hanefiler'e göre yedi kişinin bir sığır veya deveyi ortaklaşarak kurban etmeleri câizdir. Yalnız kesenlerin hepsinin müslüman olması ve hepsinin ibâdet niyeti ile kesmeleri şarttır. İçlerinde kâfir bulunur yâhûd bazısı et için keserse, hiç birinin hissesi kurban yerine geçmez. Yedi kişi için kesilebilen bir hayvan daha az kimseler için evleviyetle câizdir; fakat yediden fazlası için câiz değildir.

İbnü Rüşd kurbanlarda yedi kişiden fazlasının ortak olamayacağına icmâ nakletmiştir. Maamâfih *Sahîhayn*'deki **Râfi' b. Hadîc** hadîsinde: «**Peygamber (s.a.v.) bir deveyi on koyuna muâdil tuttu**» denilmiş ve **İbn-i Abbâs** (r.a.) ile başkalarından, devenin on kişi için kurban edilebileceği rivâyet edilmiş olmasına bakılırsa icmâ iddiâsının yerinde olmadığı anlaşılır. Bazıları: «Her halde *İbnü Rüşd* bu hadîslere muttali olmamış» diyorlar.

Resûlullâh (s.a.v.)'in koçu kurban ederken: **Yâ Rab! Bunu Muhammed ile Âl-i Muhammed ve Ümmet-i Muhammed nâmına kabûl et;** diye duâ etmesine bakarak bazıları bir koyunun üç kişiye kâfi geleceğine kâil olmuşlardır. Bunlar zâhir-i hadîsin üçten fazlaya bile yeteceğine delâlet ettiğini fakat icmân bu adedi üçe indirdiğini iddiâ ederlerse de «*Nihâyetü'l-Müctehid*» adlı eserde beyân olunduğuna göre icmâ bilâkis bir koyunun ancak bir kişiye yeteceğine mün'akid olmuştur.

Fâide: Kurban kesecek kimsenin hayvanı kırkmaması, tırnaklarını kesmemesi sünnettir. Bu bâbda *İmâm Müslim*, **Hz. Ümmü Seleme** (r.anhâ)'dan şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " إِذَا دَخَلْتَ الْغَسْرَ وَأَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ يُضْحِيَ فَلَا يَمَسْ مِنْ شَعْرِهِ وَبَشَرِهِ شَيْئًا " »

«**Resûlullâh (s.a.v.): Zilhicce'nin onu girer de biriniz kurban kesmek isterse kurbanlığın kılından ve derisinden hiç bir şeye dokunmasın; buyurdular.**»

Kurban kesen kimsenin kurbanından yemesi ve başkalarına yedirmesi müstehâbdır. Birçok ulemâya göre kurbanı üçe bölerek üçte birini tasadduk etmeli üçte birini ailesi efrâdı ile yemeli üçte birini de biriktirmelidir.

Bu husûsda **Peygamber (s.a.v.):**

« كُلُوا وَتَصَدَّقُوا وَادَّخِرُوا »

«**Kurbanlarınızdan yeyin tasadduk edin ve biriktirin**» buyurmuştur. Hadîsi *Tirmizî* rivâyet etmiştir.

بَابُ الْعَقِيقَةِ

AKİKA BÂBİ

Akîka: doğan çocuk için kesilen hayvandır. İslâmın ilk devirlerinde: akîka, recebiyye ve atîre gibi birçok kurbanlar kesilirdi. Zilhicce'nin onunda kesilen kurbanın meşrû olması ile bunların hükmü neshedildi.

(۱۱۶۷/۱۳۸۱) - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَقَّ عَنِ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ كَبْشًا كَبْشًا" رَوَاهَا أَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ ابْنُ خُزَيْمَةَ وَابْنُ الْجَارُودِ وَعَبْدُ الْحَقِّ وَلَكِنْ رَجَّحَ أَبُو حَاتِمٍ إِزْسَالَهُ وَأَخْرَجَ ابْنُ جَبَّانٍ مِنْ حَدِيثِ أَنَسٍ نَحْوَهُ .

1381/1167 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edildiğine göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem Hasan ile Hüseyin için birer koç kesmiştir.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** rivâyet etmiştir. **İbn-i Huzeyme, İbn-i Cârud** ve **Abdülhâk** onu sahîhlemişlerdir. Lâkin **Ebû Hâtim**, mürsel olduğunu tercih eylemiştir. **İbn-i Hibbân, Enes**'den bunun benzeri bir hadîs tahrîc etmiştir.

Beyhakî, Hâkim ve **İbn-i Hibbân**'ın **Hiz. Âişe** (r.anhâ)'dan tahrîc ettikleri bir hadîsde **Peygamber (s.a.v.)**'in akîkayı doğumun yedinci günü kestiği ve çocukların adını koyarak başlarından eziyetin giderilmesini emrettiği beyân ediliyor. Yine **Beyhakî**'nin **Hiz. Câbir** (r.a.)'dan tahrîc ettiği bir hadîsde **Resûlullâh (s.a.v.)**'in **Hasan** ile **Hüseyin** için doğumlarının yedinci günü kurban kestiği ve onları sünnet ettiği bildirilmektedir

Hasan-ı Basrî hadîsdeki «başlarından eziyetin giderilmesi» ifâdesini başı tıraş etmekle tefsîr etmiştir.

Câhiliyyet devrinde Araplar akîkanın kanına bir parça pamuk daldırarak doğan çocuğun başına koyarlarmış. **Peygamber (s.a.v.)** kan yerine halûk denilen kokuya daldırılmasını emir buyurmuşlardır.

Bu hadîsler akîkanın meşrû olduğuna delâlet ederler. Akîkanın meşrû olup olmadığı **ulemâ** arasında ihtilâflı bir meseledir. **Cumhûra** göre sünnettir. Delîlleri **İmâm Mâlik**'in tahrîc ettiği şu hadîsdir:

«مَنْ وَلَدَ لَهُ وَلَدٌ فَأَحَبَّ أَنْ يَنْشُكَّ عَنْ وَلَدِهِ فَلْيَفْعَلْ»

«Her kimin çocuğu doğar da onun için kurban kesmek isterse (bunu) yapsın.»

Dâvudu Zâhirî ile ona tâbi olanlar akîkanın vâcib olduğuna kâildirler. Bunlar aşağıdaki **Hz. Âişe** hadîsi ile istidlâl ederler. O hadîsde **Resûlullâh (s.a.v.)** kesilmesini emretmiştir: «Emir vüçûb ifâde eder» diyorlar. Fakat kendilerine «**Resûlullâh (s.a.v.)**»'in *Mâlik* hadîsinde (kurban kesmek isterse) buyurmuş olması vüçûb hükmünü değiştirmiştir» diye cevap verilmiştir.

Hz. Âişe hadîsinde «**yedinci gün**» denilmesi akîkanın vaktini ta'yîne delâlet eder. İleride gelecek **Semûra** (r.a.) hadîsinde akîkanın yedinci günden evvel ve sonra câiz olmadığı görülecektir. Maamâfih *İmâm Nevevî* yedinci günden evvel de kesilebileceğini söyler. *Beyhakî*'nin **Hz. Enes** (r.a.)'dan tahrîc ettiği bir hadîsde **Peygamber (s.a.v.)**'in kendisi için bi'setten sonra akîka kestiği bildiriliyorsa da aynı hadîs için *Beyhakî*: «münkerdir» demiş, *Nevevî* ise: «bâtıl bir hadîsdir» ta'bîrini kullanmıştır. Bazıları akîkanın yedinci, ondördüncü ve yirmibirinci günlerde kesilebileceğini söylerler. Delilleri: yine *Beyhakî*'nin **Abdullah b. Büreyde**'den tahrîc ettiği şu hadîsdir: «الْعَقِيقَةُ تَذْبَحُ لِسَبْعٍ وَلَا زَيْعَ عَشْرَةٍ وَلَا خَذَى وَعِشْرِينَ»

«**Akîka yedinci, on dördüncü ve yirmi birinci günlerde kesilir**»

Hanefîler'e göre akîkanın mübâh olduğu anlaşıyor. Çünkü *İmâm Muhammed* onun hakkında: «İsteyen keser istemeyen kesmez» demiştir. Hattâ «*el-Camiu's-Sağîr*»de: «Gerek erkek gerekse kız çocukları için akîka kesilmez» denilmiştir ki; bununla onun mekrûh olduğuna bile işâret edilmiştir. Zîrâ akîka zâten bir fazîletten ibâretti. Fazîlet neshedilince kerâhetten başka bir şey kalmaz.

«*el-Mübteğâ*» nâm eserde şöyle deniliyor: «Velîme: düğün yemeği, hurs: doğum yemeği, me'dübe: sünnet da'veti, vekîre: binâ yemeği, akîka: tıraş yemeği, nakîa: seferden dönüş yemeği, vadîme: ta'ziye yemeğidir. Bunların düğün da'vetinden mâadâ hiç biri sünnet değildir.»

(۱۱۶۸/۱۳۸۳) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهُمْ أَنْ يُعَقَّ عَنِ الْغُلَامِ شَاتَانِ مُكَافِئَتَانِ وَعَنِ الْجَارِيَةِ شَاةٌ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ وَأَخْرَجَ أَحْمَدُ وَالْأَزْبِغَةُ عَنْ أُمِّ كُرْزٍ الْكَعْبِيَّةِ نَحْوَهُ .

1383/1168 »Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet olduğuna göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem, onlara, oğlan için bir akran iki koyun, kız çocuğu için de bir koyun kesilmesini emretmiştir.»

Bu hadîsi **Tirmizi** rivâyet etmiş ve sahîhlemiştir. Bir benzerini de **Ahmed**'le **Dört**'ler **Ümmü Kürz-i Ka'biyye**'den⁷⁷ tahrîc etmişlerdir. **Tirmizî** hadîs için: «hasen sahîhdir» ta'bîrini kullanmıştır. Hadîs-i Şerîf'deki «Mükâfî» kelimesini **İmâm Ahmed**'le **Ebû Dâvud**: «Birbirine müsâvî yâhûd birbirine yakın» diye tefsîr etmişlerdir. **Hattâbî**'ye göre bundan murâd: yaşça akrân yani biri yaşlı diğeri genç olmamaktır.

Hadîs-i Şerîf, oğlan için kızın iki misli akîka kesileceğine delâlet ediyor, **İmâm Şâfiî** ile **Ebû Sevr**, **İmâm Ahmed b. Hanbel** ve **Dâvudu Zâhirî** buna kâil olmuşlardır. **İmâm Mâlik** ile bir takım ulemâya göre erkekle kız arasında fark yoktur. Her biri için bir akîka kesilir.

Hadîsde koyunun mutlak zikredilmesi kurbanlıkta aranan şartların akîkada aranmayacağına delîldir: «Aranır» diyenler kıyâsla amel etmişlerdir.

(۱۱۶۹/۱۳۸۵) - وَعَنْ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «كُلُّ غُلَامٍ مُرْتَهَنٌ بِعَقِيْقَتِهِ يُذْبَحُ عَنْهُ يَوْمَ سَابِعِهِ وَيُحْلَقُ وَيُسَمَّى»
رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ .

1385/1169 «Semûra radiyallâhü anh'dan rivâyet olunduğuna göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her çocuk akîkasına merhûndur. Onun nâmına (doğumunun) yedinci günü (hayvan) kesilir; tıraş edilir ve adı konulur; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Ahmed**'le **Dört**'ler rivâyet etmişlerdir. **Tîrmizî** onu sahîhlemiştir.

Hasan'ın **Hz. Semûra**'dan işittiği **ulemâ** tarafından bilittifâk kabûl edilen akîka hadîsi budur. **Hasan**'dan başkalarının ondan hadîs işitip işitmediği ihtilâfıdır.

Hattâbî diyor ki: «**Her çocuk akîkasına merhûndur**; ifâdesi hakkında ihtilâf olunmuştur. **İmâm Ahmed b. Hanbel**: Kendisine akîka kesilmeyen bir çocuk küçükken ölürse anne ve babasına şefâat etmez; mânâsına zâhib olmuştur» Aynı mânâ **Atâ-i Horasânî** ile **Muhammed b. Mutarrif**'den de rivâyet olunmuştur. Bu iki büyük zât **İmâm Ahmed**'den de öncedirler. Bazıları: «Bu cümleden murâd akîkanın behemehâl lâzım

⁷⁷ Mekke'li bir Sahâbiyye'dir. Bazı hadîsler rivâyet etmiştir.

olduğunu anlatmaktadır. Bundan dolayı onun çocuğa lüzûmu rehlin merhûna olan lüzûmuna benzetilmiştir.» derler. Bir takımları: murâd: «Çocuğun başındaki saçın eziyetine merhûn olduğunu beyândır. Onun için de hadîsde: ondan eziyeti giderin; buyurulmuştur» demişlerdir.

Beyhakî'nin rivâyetine göre *Büreydetü'l-Eslemî* şöyle demiştir: «Şüphesiz ki kıyâmet gününde insanlar beş vakit namazla yüzleştirildikleri gibi akîka ile de yüzleştirileceklerdir.» Bu rivâyet sâbit ise: «Akîka vâcibdir» diyenlere delîl olur.

Hadîsimiz yukarıda geçenler gibi akîkanın doğumun yedinci günü kesileceğine delâlet ediyor. *İmâm Mâlik*'e göre yedinci günden sonra akîkanın vakti geçmiş olduğu gibi, o gün gelmeden çocuk ölürse sâkit olur.

İmâm Şâfiî'ye göre çocuğun nafakası kime düşüyorsa akîkası da ona lâzımdır. *Hanbelîler*'e göre akîka ale't-ta'yîn babaya vâcibdir. Ancak baba ölür veya akîkadan imtinâ ederse, o zaman başkası keser. Hadîs-i Şerif'de meçhûl sîgasıyla kesilir» denildiğine göre akîkayı çocuğa ecnebî olan birisi de kesebilir. Bu cihet **Peygamber (s.a.v.)**'in **Haz. Hasan** ve **Hüseyn** (r.anhûma) için bizzât kendisinin kesmesiyle te'yîd olunmuştur. *İmâm Ahmed b. Hanbel*'in **Haz. Ebû Râfi**'den tahrîc ettiği bir hadîse göre **Fâtîma** (r.anhâ), oğlu **Hasan**'ı doğurduğu vakit:

- **Yâ Resûlallâh! çocuğum için bir akîka kesmeyeyim mi?**» diye sormuş; **Peder-i Zîşân**'ı:

- **Hayır; lâkin başını tıraş et ve saçının ağırlığı kadar gümüş tasadduk eyle;** buyurmuşlardır.

Bu da **Hasan** (r.a.) için **Peygamber (s.a.v.)**'in kestiği akîkanın kâfi geleceğine delîldir. **Haz. Fâtîme** akîkadan bahsedince **Resûlullâh (s.a.v.)** onu menetmiş; sonra bizzât kendisi kesmiş ve **Fâtîme** (r.anhâ)'ya tıraşla gümüş tasadduku işlerini havâle etmiştir. Böyle olması akla daha yakındır. Çünkü **Fâtîme** (r.anhâ) **akîkanın** vakti olan yedinci günden ve **Resûlullâh (s.a.v.)** henüz akîkayı kesmeden önce izin istemiş olacaktır. Semûra hadîsinde: «tırâş edilir» denilmesi doğumun yedinci günü çocuğu tıraş etmenin meşrû olduğuna delîldir. Tıraşın mutlak zikredilmesi kız çocuğunun da tıraş edileceğini gösterirse de **ulemâ** kızın tıraş edilmesini mekrûh görmüşlerdir. Maamâfih **Hanbelîler**'den bazıları kerâhet olduğuna kâildirler.

Küpe takmak için kız çocuğunun kulağını delmeye gelince:

Bu bâbda *İmâm Gazâlî*, *İhyâü'l-Ulûm*'da şunları söylemiştir:

«Bunda ruhsat görülüyor. Zîrâ bu elem veren bir yaradır. Böyle yara kısas îcâbeder; binâenaleyh ancak kan aldırma ve sünnet gibi mühim bir ihtiyaçtan dolayı câiz olabilir. Zînet eşyası ile süslenmek mühim değildir. Şu halde bu mesele âdet de olsa haramdır. Onu men etmek vâcibdir. Kulak delmek için ücretle insan tutmak ve bu iş için ücret almak da haramdır.»

Hanbelîler'in kitaplarında kızların kulaklarını delmek câiz, oğlanların kulaklarını delmek mekrûhdur» denilmektedir.

Hanefî kitâblarında «*Fetâvâ-i Kâdîhân*»da çocukların kulaklarının delinmesinde bir beis olmadığı bildiriliyor. Delîl olarak da câhiliyyet zamanında Arapların yapageldiği bu işi **Peygamber (s.a.v.)**'in men etmemiş olması gösteriliyor.

Hadîsdeki « **وَيْسَمَى** » ta'birinin yerine bazı rivâyetlerde: « **وَيَدْمَى** » denilmişse de doğru değildir. Çünkü bu kelime akıkanın kanı çocuğun başına sürülür mânâsını ifade eder. **Câhiliyyet** devrinde Araplar bunu yapardı. Fakat İslâmiyet men etmiştir. Binâenaleyh rivâyet râvînin vehminden neş'et etme bir hatâdır.

Çocuğa güzel bir ad koymak ebeveynin vazifesidir. Zîrâ **Peygamber (s.a.v.)**'in çirkin adlardan hoşlanmayarak onları değiştirdiği sahîh hadîslerle sâbit olmuştur. Sahîh bir hadîsde «**Allâh indinde adların en kötüsü bir adama Şâhânşâh, Melikü'l-Emlâk gibi isimlerin verilmesi**» olduğu beyân edilmiş ve: **Mülk ancak Allâha mahsûsdur**; buyurulmuştur. Binâenaleyh çirkin isim koymak haramdır. Kâdî'l-kudât ve ondan daha çirkin olmak üzere Hâkimü'l-hukkâm gibi isimler koymanın haram olduğunu *Evzâi* nassan tasrîh etmiştir.

Çirkin lâkaplar hakkında *Zemahşerî* şöyle diyor: «Filhakika zamanımızda halk pek geniş davranır oldu O derecede ki alçaklara yüksek lâkaplar takmağa başladılar. Tut ki özür ma'kûl olsun, ya dînin dalından haberi olmayanlara: Dînin filânı⁷⁸; diye lâkab takmaya ne diyeyim? Vallâhi bu yutulur lokma değildir».

Allâh'ın en sevdiği isimler; Abdullah, Abdurrahman gibi adlardır. **Peygamber** isimlerini koymakta hiç bir beis yoktur. Yalnız Yâsîn, Tâhâ gibi isimleri *İmâm Mâlik* doğru bulmamıştır.

⁷⁸ Şerefü'd-Dîn, Kivâmü'd-Dîn...ilah...gibi.

Çocuklara **Peygamber (s.a.v.)**'in ismini vermeye gelince: Bu bâbda *el-Hars b. Ebî Üsâme*'nin «*Müsned*» inde şu hadîs vardır:

« مَنْ كَانَ لَهُ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْوَلَدِ وَلَمْ يُسَمِّ أَحَدَهُمْ بِمُحَمَّدٍ فَقَدْ جَهِلَ »

«**Her kimin üç oğlu olur da birinin adını Muhammed koymazsa o kimse muhakkak câhillik etmiştir.**» Peygamberini seven bir müslümana yaraşan evlâdına onun ismini vermektir. *İmâm Mâlik* hazretleri: «**Medîneliler**': bir âilede **Muhammed** isimli biri bulunsun da o âile efrâdı en hayırlı rızıkla rızıklandırılmasın olamaz; derken işittim» demiştir. *İbn-i Rüşd*, **Medîneliler**'in bu sözü ya tecrübe ile yâhûd bildikleri bir hadîse istinaden söylediklerine ihtimâl vermektedir.

Fâide: *Ebû Dâvud* ile *Tirmizî*, **Hz. Hasan ve Hüseyin (r.anhümâ)** doğdukları vakit kulaklarına **Peygamber (s.a.v.)**'in ezân okuduğunu rivâyet etmişlerdir. Aynı hadîsi *Hâkim* dahî rivâyet eder. Maksud sağ kulağıdır. Bu cihet *İbn-i Sünnî*'nin **Hasan b. Alî (r.a.)**'dan tahrîc ettiği şu hadîsde tasrîh buyurulmuştur:

« مَنْ وَلِدَ لَهُ مَوْلُودٌ فَأَذَّنَ فِي أُذُنِهِ الْيَمْنَى وَأَقَامَ الصَّلَاةَ فِي أُذُنِهِ الْيُسْرَى لَمْ تَضُرْ أُمَّ الصَّبِيَّانِ »

«**Bir kimsenin bir çocuğu doğar da sağ kulağına ezân okur; sol kulağına ikâmet getirirse o çocuğa cinnî zarar vermez.**»

Doğan çocuğa hurma yalatmak müstehâbdır. Bu husûsda *Buhârî* ile *Müslim*, **Hz. Ebû Mûsa**'dan şu hadîsi tahrîc etmişlerdir:

« قَالَ : وَلِدَ لِي غُلَامٌ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَمَّاهُ إِبْرَاهِيمَ وَحَنَكُهُ بِتَمْرَةٍ وَدَعَا لَهُ بِالْبَرَكَةِ »

«**Ebû Mûsâ demiştir ki: Bir oğlum dünyâya geldi de Peygamber (s.a.v.)'e gittim. Resûlullâh (s.a.v.) ona İbrahim adını verdi ve bir hurma çiğnetti; hem ona bereket duâsında bulundu.**»

Yeni doğan bir çocuğa hurma çiğnetmek, hurmayı veya benzeri bir şeyi onun ağzına koyarak suyunun midesine inmesini te'mîn etmektir. Bunu yapacak zâtın ehl-i hayır ve bereketi umulur bir kimse olması gerekir.

کتاب الأيمان والتذویر

«YEMİNLER VE ADAKLAR BAHSİ»

Eymân: yemînin cem'idir.

Lugatte yemîn: el, kuvvet ve and mânâlarına gelir.

«Putların üzerine kurnazlıkla bir darbe indirdi: ⁷⁹فَرَأَى عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ»

âyet-i kerîmesi üç veche ihtimâllidir. Yani sağ eli ile vurdu, kuvveti ile vurdu; ve yemîn ederek vurdu mânâlarından her birine ihtimâli vardır.

Hanefiler'in fikhî eserlerinde beyân edildiğine göre şer'an yemîn iki kısımdır:

Bunlardan birincisi **and**dır ki lisânımızda buna yemîn etmek denilir. Yemîn kendisine and edilen zâtın ta'zîmini gerektirir. Onun için de yalnız **Allâh**'a olur. **Allâh**'a yapılan yemîninde aynı zamanda yemînin lugat mânâsı da vardır.

İkincisi **şart** ve **cezâ**dır. Bundan murâd: şart bulundu mu cezâ da bulunacak şekilde cezâ cümlesini şart cümlesine bağlamaktır. Meselâ: «Şu eve girersem kölem âzâd olsun» cümleleri böyledir. Yemînin bu nev'i şer'î istilâhla sâbit olmuştur. Ehl-i lugatten böyle bir yemîn nakledilmemiştir. Bu yemîninde de ötekinde olduğu gibi kuvvet ve tevsîk mânâları vardır. Çünkü yemîn ya bir şeyi yaptırmak yâhûd terkettirmek için yapılır ve her iki veçihde de onunla te'kid ihtiyâcî hâsıl olur. Bu husûsda **Allâh**'a yemîn ne ise şart ve ceza da odur. Bundan dolayı şart ve ceza yemîninin bir nevi olmuştur.

Yemîn muâmelâtta ve da vâlarda sözü tevsîk için meşrû olmuştur. Efdal olan **Allâh**'a yemîn etmeyi asgarî hadde indirmektir. Hattâ bazıları **Allâh**'dan gayriye yemîn etmeyi dahî mekrûh addetmişlerdir. Diğer bazıları: «**Allâh**'dan gayriye yemîn istikbâle âid ise mekrûh değil geçmişe âidse mekrûh olur» demişlerdir.

Yemînin sebebi: Doğru söylediğine muhâtabını inandırmak istemek yâhûd bir şeyi yapmaya veya yapmamaya kendini veya başkasını gayrete getirmek istemektir.

Rüknü: Söylenen husûsî lafızdır.

Şartı: Yemîn eden kimsenin müslüman âkil bâliğ olmasıdır.

Hükmü: Yemîn, bir ibâdeti yapmak veya bir günahı bırakmak için yapılmışsa ondan dönmek vâcibdir. Bir ibâdeti yapmamak veya günahı vazgeçmemek için yapılan yemînden dönmek vâcibdir. Câiz olan bir şeye yapılan yemînden dönmek ise mendûbdur.

⁷⁹ Sûre-i Sâffât, âyet: 93.

Yemînden dönmek câiz olduğu zaman da haram olduğu takdirde de keffâret vermek icâbeder. **Hanefiler**'e göre: Allâha yemîn: Yemîn-i gâmûs, yemîn-i lağv ve yemîn-i mün'akide olmak üzere üç kısımdır. Bunlar hakkında bu bâbda sırası geldikçe izâhât verilecektir.

Nüzûr: nezrin cem'idir. Nezrin aslı korkutmak mânâsına gelen inzârdır. *Râgıb*'ın ta'rîfine göre nezir: Bir işin olması için, vâcib olmayan bir şeyi kendine vâcib kılmaktır ki buna lisanımızda **adak** denilir. **Hanefiler**'e göre nezir meşrû bir ibâdetdir. Meşrûiyyeti; kitâb, sünnet ve icmâ-ı ümmetle sâbittir. Kitâbdan delili: «وَلْيُؤْفُوا نَذْرَهُمْ»

«**Nezirlerini de îfâ etsinler...**»⁸⁰ âyet-i kerîmesidir. Sünnetten delilleri bu bâbda görülecek hadislerdir. Nezir ancak vâcib olan ibâdetler cinsinden bir şeyle sahîh olur. Tesbîh, tahmîd ve hasta dolaşmak gibi vâcib ibâdetler cinsinden olmayan şeylerle, kezâ haram olan şeylerle nezir yapılamaz. Çünkü kulun bir şeyi kendine vâcib kılması o şey cinsinden **Allâh**'ın vâcib kıldıklarına kıyâsen câiz olur. Aksi takdirde kulun doğrudan doğruya bir şeyi vâcib yapmaya salâhiyeti yoktur.

(۱۱۷۰/۱۳۸۶) - عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "أَنَّهُ أَدْرَكَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ فِي رَكْبٍ وَعُمَرُ يَخْلِفُ بِأَبِيهِ فَتَادَاهُمُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَلَا إِنَّ اللَّهَ يَنْهَاكُمْ أَنْ تَخْلِفُوا بِآبَائِكُمْ فَمَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَخْلِفْ بِاللَّهِ أَوْ لِيَضْمَتْ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَفِي رَوَايَةٍ لِأَبِي دَاوُدَ وَالنَّسَائِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَرْفُوعًا: "لَا تَخْلِفُوا بِآبَائِكُمْ وَلَا بِأُمَّهَاتِكُمْ وَلَا بِالْأَنْدَادِ وَلَا تَخْلِفُوا بِاللَّهِ إِلَّا وَأَنْتُمْ صَادِقُونَ."

1386/1170 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem, Ömer b. Hattâb'a bir kervân içinde babasına yemîn ederken yetişmiş bunun üzerine:

Dikkat edin! Şüphesiz Allâh sizi babalarınıza yemîn etmekten nehiy buyuruyor. Artık kim yemîn edecekse ya Allâh'a yemîn etsin yahud sussun; demıştır. Hadîs müttefekun aleyhdir.

Ebû Dâvud ile Nesâî'nin Ebû Hüreyre'den merfû olarak tahrîc ettikleri bir rivâyette:

⁸⁰ Süre-i Hacc, âyet: 29.

«**Babalarınıza, annelerinize ve putlara yemîn etmeyin; Allâh'dan başka hiç bir şeye yemîn etmeyin: Allâh'a dahî ancak doğru söyledığınız zaman yemîn edin**» buyurulmuştur.

Rekb: On ve daha fazla kişiden mürekkep deve süvârisidir. Bazan atlılara da rekb denilir.

Nidd: Misil demektir. Burada murâd Arapların Allâh'a şerîk ittihâz ederek taptıkları ve kendilerine yemîn ettikleri putlardır. Araplar bunlara «ve'l-Lâti ve'l-Uzzâ» diye yemîn ederlerdi.

Hadîs-i Şerîf **Allâh'dan** başkasına yemîn etmenin yasak olduğuna delildir. **Hanbelîler'**le **Zâhirîler'**e göre buradaki nehiy tahrîm ifâde eder. *İbn-i Abdilberr:* «**Allâh'dan** başkasına yemîn bilicmâ câiz değildir» demiştir. «**Allâh'dan** başkasına yemîn etmek mekrûhdur, yasaktır. Hiç bir kimsenin bu yemîni yapması câiz değildir» dediği dahî rivâyet olunur. *İbn-i Abdilberr'in* buradaki kerâhetten muradı kerâhet-i tahrîmiyyedir. Nitekim ilk sözünden de anlaşılmaktadır.

Mârûdî: «Hiç bir kimsenin bir kimseye, talâkla olsun itâk veya nezirle olsun **Allâh'dan** başkasına yemîn verdirmesi câiz değildir. Hâkim bir kimseye böyle bir yemîn verdirirse azli vâcib olur» demektedir. **Şâfiîler'in** cumhûru ile **Hanefîler'in** meşhûr kavline göre buradaki nehiy kerâhet içindir. **Hanefîler'in** kavlini bahsin başında görmüştük.

«**Allâh'dan** başkasına yemîn etmek haramdır» diyenler şu hadîslerle istidlâl ederler:

1- *Ebû Dâvud* ile *Hâkim*, **İbn-i Ömer** (r.a.)'den **Peygamber (s.a.v.)'in:** «مَنْ خَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ كَفَرَ»

«**Kim Allâh'dan başkasına yemîn ederse kâfir olmuştur**» buyurduğunu tahrîc etmişlerdir.

2 - *Hâkim'in* bir rivâyetinde: «كُلُّ يَمِينٍ يُخْلَفُ بِهَا دُونَ اللَّهِ تَعَالَى شُرْكٌ»

«**Allâh'dan başkasına yapılan her yemîn şirk**» buyurulmuştur.

3 - Aynı hadîsi *İmâm Ahmed b. Hanbel:* «مَنْ خَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ أَشْرَكَ»

«**Allâh'dan başkasına yemîn eden muhakkak müşrik olmuştur**» lafızları ile tahrîc etmiştir.

4 - *Müslim'in* tahrîc ettiği bir hadîsde:

«مَنْ خَلَفَ بِكُمْ فَقَالَ فِي خَلِيفِهِ: وَاللَّاتِي وَالْعُزَّى فَلْيُقْل: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ»

«**Sizden kim yemîn eder de yemîninde: lât ve Uzzâ hakkı için; derse lâ ilahe illallâh desin**» buyurulmaktadır.

5 - İmâm Nesâî'nin **Hz. Sa'dü'bnü Vakkâs**'dan tahrîc ettiği hadîse göre **Sa'd** (r.a.) Lât ile Uzza'ya yemîn etmiş; sonra bunu **Peygamber (s.a.v.)**'e söyledikde **Resûlullâh (s.a.v.)**:

« قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنْتُمْ عَنْ بَارِكٍ ثَلَاثًا وَتَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَلَا تَعُدُّ »

Lâ ilâhe illallâhü vahdehü lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü velehü'l-hamdü vehüve alâ külli şey'in kadîr. (Manası: «Allâh'dan başka hiç bir ilâh yoktur. Biricik o vardır. Onun şerîki yoktur. Mülk onundur, hamd de ona mahsûsdur; hem o her şeye kâdirdir); **de ve sol tarafına üç defa üfür de şeytân-ı racîmden Allâh'a sığın bir daha da yapma!**» buyurmuşlardır.

Kerâhete kâil olanlar:

« أَفْلَحَ وَأَيُّهُ إِنْ صَدَقَ »

«**Babasına yemîn olsun ki eğer doğru söyledi ise kurtuldu!**» hadîsi ile istidlâl ederler. Fakat bu hadîs hakkında **İbn-i Abdilberr** : Şüphesiz ki bu lafız mahfûz değildir. Aynı hadîsin râvîsi tarafından « أَفْلَحَ وَاللَّهِ إِنْ صَدَقَ »

«**Vallâhi doğru söyledi ise kurtuldu**» şeklinde rivâyet olunmuştur. demiştir. Kerâhete kâil olanlar hadîsdeki: «**Muhakkak müşrik oldu**» cümlesini te'kîd ve şiddet mânâsına te'vîl etmişlerdir. Nitekim «**riyâ şirk**tir» meâlindeki hadîs de aynı mânâyâ hamledilmiştir. Bunun emsâli çoktur. Bunlar **Teâlâ Hazretleri**'nin mahlûkâtta ay ve güneş gibi bir çoklarına yemîn etmesi ile istidlâl ederler. Kerâhete kâil olanların delîllerine muhâlifleri tarafından cevaplar verilmeye çalışılmıştır.

Dinden çıkmak, yahûdî olmak gibi sözlerle yemîn etmek haramdır. Buna delîl **Ebû Dâvud**, **İbn-i Mâce** ve **Nesâî**'nin tahrîc ettikleri **Büreyde** hadîsidir. İsnâdı **Müslim**'in şartı üzere olan bu hadîsde **Resûlullâh (s.a.v.)**:

« مَنْ حَلَفَ فَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنَ الْإِسْلَامِ فَإِنْ كَانَ كَذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَإِنْ كَانَ صَادِقًا فَلَنْ يَرْجِعَ إِلَى الْإِسْلَامِ سَالِمًا »

«**Bir kimse yemîn eder de; ben İslâmiyet'ten berîyim; derse eğer (bu sözünde) yalancı ise dediği gibidir. Fakat doğru söylemişse İslâm'a sâlimen dönemez**» buyurmuşlardır. Böyle şeylere yapılan yemîne keffâret de lâzım gelmez. Çünkü keffâret **Allâh**'ın izin verdiği şeylere yapılan yemîninde meşrû olmuştur. Bir de hadîslerde keffâret zikredilmemiş; yalnız kelime-i tevhit tavsiye olunmuştur.

(١١٧١/١٣٨٨) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَمِينُكَ عَلَى مَا يُصَدِّقُكَ بِهِ صَاحِبُكَ" وَفِيهِ رَوَايَةٌ: "الْيَمِينُ عَلَى نَيْتِ الْمُسْتَحْلِفِ" أَخْرَجَهُمَا مُسْلِمٌ.

1388/1171 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Yemînin arkadaşının seni tasdik edeceği şey üzerine (olmak gerek)dir; buyurdular»

Bir rivâyette **«Yemîn, yemîn isteyenin niyetine göredir»** buyurmuştur.

Bu iki rivâyeti **Müslim** tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, yemînin karşı tarafın niyetine göre yapılacağına delildir. Yani yemîni teklîf eden taraf neyi niyet etmişse yemîn ona yapılacaktır. Yemîn edenin niyetine bakılmaz. Hadîs mutlakdır. Binâenaleyh yemîni hak sâhibi yâhûd hâkim istemiş olabilir. Maksud yemîn icâbeden yerdur. Nitekim hadîsde: **«Arkadaşının seni tasdik edeceği şey»** buyurularak buna işâret olunmuştur. Fakat bu dâvâcının doğru söylediğine göredir. Dâvâcı iddiâsında doğru söylemezse yemîn edenin niyeti muteber olur.

Şâfiîler yemîn ettirenin mutlaka hâkim olmasını nazar-ı itibâra almışlardır. Onlara göre hâkimden başkası yemîn ettirirse yemîn edenin niyeti muteber olur. **Şâfiîler'den Nevevî** şöyle diyor:

«Fakat yemin istenmeden yemîn eder de hakîkati gizler ve bu kendisine bir menfaat sağlarsa ister yemîn teklîf edilmeden doğrudan doğruya yemîn etsin, ister hâkim veya nâibinden başkası yemîn ettirsin, yemîn eden kimse hânis⁸¹ olmaz. Bu bâbda yemîni hâkim ettirmezse dâvâcının niyeti muteber değildir. Elhâsıl yemîn bütün hallerde yemîn edenin niyetine göre muteberdir. Ancak hâkim veya vekili kendisine teveccüh eden bir dâvâda yemîn ettirirse o zaman yemîn isteyen tarafın niyeti muteber olur. Hadîsden murâd da budur. Lâkin hâkim veya vekili kendisine teveccüh eden bir dâvâda yemîn talep etmeksizin dâvâlı kendiliğinden yemîn ederse bu yemîn onun niyetine göre muteber olur. Hem bütün bu husûsatta yemînin Allâh'a veya talâka veya itâka yapılması müsâvîdir. Yalnız hâkim talâka veya itâka yemîn ettirir de hılâf-ı hakikat yemîni dâvâliya bir menfaat sağlarsa yemîn edenin niyetine itibâr olunur. Çünkü hâkimin talâk ve itâka yemîn verdimeye hakkı yoktur; o ancak Allâh'a yemîn ettirebilir.»

⁸¹ Hânis olmak, yeminini bozmaktır.

(۱۱۷۲/۱۳۸۹) - وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سُمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَإِذَا حَلَقْتَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَكَفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ وَأَتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَفِي لَفْظٍ لِلْبُخَارِيِّ: "فَأَتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ وَكَفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ" وَفِي رَوَايَةٍ لِأَبِي دَاوُدَ: "فَكَفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ ثُمَّ أَتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ" وَإِسْنَادُهُمَا صَحِيحٌ.

1389/1172 Abdurrahman b. Semüra⁸² radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Bir şey üzerine yemîn eder de (o yemînden) başkasını ondan daha hayırlı görürsen hemen yemîninden dolayı keffâret ver; ve o hayırlı şeyi yap; buyurdular.» Hadîs müttefekun aleyhdir.

Buhârî'nin bir rivâyetinde: «O hayırlı işi yap da yemîninden dolayı keffâret ver» buyurulmuştur. *Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde ise: «Yemînden dolayı hemen keffâret ver; sonra o hayırlı olan şeyi yap»* denilmiştir. Rivâyetin isnâdı sahîhdir.

Bazı eserlerde: «Her iki rivâyetin isnâdı sahîhdir» denilmiş ve bundan *Buhârî* ile *Ebû Dâvud'un* isnâdları kasdedilmişse de evlâ olan kitâbımızda olduğu gibi zamîri müfred bırakarak *Ebû Dâvud'a*, ırcâ etmektedir. Çünkü hadîs ulemâsının örfüne göre *Sahihayn'de* bulunan her hadîs sahîh olduğu için isnâdı hakkında «sahîhdir» demeye hâcet yoktur.

Hadîs-i Şerîf bir şeye yemîn ettikten sonra o yemînden dönmek dönmekten hayırlı görülürse evvelâ keffâret vererek yemînden dönmek ve sonra o işi yapmanın lüzûmuna delâlet ediyor. Emrin muktezâsı vücûb ise de **cumhûru ulemâ** burada onun istihbâb ifâde ettiğini söylemişlerdir. Hadîsin zahiri evvelâ keffâret vermek icâbetliğini gösteriyor. Fakat **ulemâ** bunun da vâcib olmadığına icmâ nakletmişlerdir. Binâenaleyh keffâret, yemîn bozulduktan sonra da verilebilir. Yemînden önce ise keffâret verilemez.

Sahâbe-i Kirâm'dan on dört zat ile **Tâbiîn'den** bir cemâat, *İmâm Mâlik*, *İmâm Şâfiî* ve **cumhûru ulemâ** yemîni bozmazdan evvel keffâret vermenin câiz olduğuna kâildirler. Ancak yemîni bozulduktan sonra keffâret vermek onlara göre de müstehâbdır. Cevâz meselesi bütün keffâret nevilerine şâmil gibi görünürse de *İmâm Şâfiî'ye* göre oruç keffâretini

⁸² Mekke'nin fethinde müslüman olan bir Sahâbe-i celîldir. Sicistan'ı fethetmiş; sonraları Basra'ya yerleşmiştir. H. 50 târihinde veya biraz sonra Basra'da vefât etmiştir.

yemîni bozmazdan önce tutmak câiz değildir. Çünkü bu keffâret bedenî bir ibâdetdir. Binâenaleyh namaz ve Ramazan orucu gibi onu da vaktinden önce yapmak câiz değildir. Fakat keffâret, oruçtan başka bir şey ise yemin bozulmadan önce verilebilir. Nitekim zekâtı vaktinden evvel vermek câizdir.

Hanefiler'le diğer bazı **ulemâ**'ya göre yemin bozulmadan keffâret vermek hiç bir sûrette câiz değildir. **Hanefî** fıkında şöyle deniliyor:

«Keffâretin sebebi hıns, yani yemîni bozmaktır. Nefs-i yemin sebep olamaz. Çünkü sebep en azından müsebbebe ulaştıran yoldur. Yemin ise bilâkis üzerine yemin edilen şeyi yapmaya mânidir. Bir şeyin hem mâni hem sebep olması imkânsızdır. Bununla beraber yeminin keffârete sebep olduğunu kabûl etsek bile onun hınsın (yemîni bozmanın) şart-ı vücûbu olduğunda şüphe edilemez. Zîrâ yemîni bozmadan keffâret vâcib olmadığı kat'iyetle ma'lûmdur. Böyle olmasa mücerred yeminle keffâret vâcib olurdu. Hâlbuki buna kâil olan yoktur. Hıns şart olunca ondan önce keffâret vâcib olamaz. Çünkü şart olmadan meşrût bulunmaz. Binâenaleyh hıns sâbit olmadıkça ondan önce vücûb sâkit olamaz. Delilin muktezâsı budur. Ancak zekât ve sadaka-i fıtır gibi bazı ibâdetler delil hılâfına sâbit olmuşlardır. Yani nisâba mâlik olan bir kimse sene geçmeden zekât verebilir; sadaka-i fıtır dahî bayram sabahından önce verilebilir. Fakat delil hılâfına sâbit olan bir şeye başkası kıyâs edilemez.»

(۱۱۷۳/۱۳۹۱) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ فَقَالَ : إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَلَا حِنْثَ عَلَيْهِ " رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ .

1391/1173 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olduğuna göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bir kimse bir şey üzerine yemin eder de arkasından inşâallâh derse ona hıns yoktur; buyurmuştur.»

Bu hadîsi **Ahmed**'le **Dört**'ler rivâyet etmişlerdir, **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

Tirmizî: «Bu hadîsi, **Eyyûb-i Sahtiyânî**'den başka hiç bir kimsenin merfû rivâyet ettiğini bilmiyoruz» demiştir. **İbnü Uleyye;** «Eyyûb bu hadîsi bazan merfû, bazan da merfû olmayarak rivâyet ediyordu» demiş, **Beyhakî** ise «Bu hadîsin merfû rivâyeti yalnız **Eyyûb**'dan sahîh olarak nakledilmiştir. Hâlbuki **Eyyûb** onda şekk etmiştir» mütâlaasında bulunmuştur. Maamâfih **Eyyûb** mutemed bir hâfızdır. Hadîsi yalnız başına merfû

rivâyet etmesi zarar vermez. Bazan mevkûf rivâyet etmesi de hadîse dokunmaz. Çünkü onun hadîsi ref' etmesi âdil bir râvinin ziyâdesi demektir ve makbûldür. Aynı hadîsi Mûsâ b. Ukbe, Kesîr b. Ferkad, Eyyûb b. Mûsâ ve Hassân b. Atıyye, Nâfi'den merfû olarak rivâyet etmişlerdir. Bu sûretle hadîs kuvvet bulmuştur. Zâten mevkûf da olsa yine merfû hükümündedir. Zîrâ burada ictihâda mesâğ yoktur. **Cumhûru ulemânın** kavli de budur. *İbnü'l-Arabî* diyor ki: «Yemîne bitişik olmak şartı ile **inşâallâh** demenin yemînin in'ikâdına mâni olduğuna bütün müslümanlar ittifâk etmişlerdir. Yemînden ayrı, yani yemîni yaptıktan sonra biraz susarak bu kelimeyi söylemek bazı selefin kâil olduğu vechile câiz olsa hiç kimse yemîninden dönmez ve keffârete de hâcet kalmazdı.»

İnşâallâh'ın yemîne bitişme zamanı ihtilâflıdır. **Cumhûr**'a göre arada susmamak şartı ile yemîne bitişik söylemektir. Arada soluk almak zarar etmez. Fakat kasden teneffüs ederse **Hanefiler**'e göre istisnâ bozulur.

Tâbiîn'den bir cemâatla *Tâvûs* ve *Hasan-ı Basrî*'ye göre bulunduğu yerden kalkmadıkça **inşâallâh** diyerek istisnâ yapılabilir. *Atâ* bunu: «bir deve sağacak kadar» diye tahdîd etmiştir. *Saîd b. Cübeyr*'e göre istisnâ müddeti dört aydır. **İbn-i Abbâs** (r.a.)'a göre muayyen müddeti yoktur; ne zaman söylense istisnâ olur: «Bu takdîrlerin bir delîli yoktur» deniliyor. Bazıları bunları te'vîl ederek: «Maksad teberrüken **inşâallâh** demenin müstehâb olduğunu bildirmek yahud **Allâh**'ı zikretmenin vâcib olduğunu hatırlatmaktır. Yoksa bu sözle yemîni bozmaya mâni olmak kasdedilmemiştir» diyorlar.

İstisnânın, **Allâh**'a yemînde olsun, talâk ve nezîr gibi şeylerde olsun yemîni bozmaya mâni olup olmadığı ihtilâflıdır. *İmâm Mâlik*'e göre istisnâ yalnız **Allâh**'a yemînde işe yarar; *İbnü'l-Arabî* bunu kuvvetli buluyor. *İmâm Ahmed b. Hanbel* köle âzâdının istisnâya dâhil olmadığına kâildir. Delîli *Beyhakî*'nin **Hz. Muâz**'dan merfû olarak tahrîc ettiği şu hadîsdir:

«إِذَا قَالَ لِامْرَأَتِهِ أَنْتَ طَالِقٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمْ تَطْلُقْ وَإِذَا قَالَ لِعَبْدِهِ أَنْتَ حُرٌّ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَإِنَّهُ حُرٌّ»

«Bir adam karısına: sen boşsun inşâallâh dese kadın boş olmaz, fakat kölesine: sen hürsün inşâallâh; dese köle hür olur.» Ancak bu hadîs üzerinde söz edilmiştir, isnâdı da ihtilâflıdır.

Hadîsde: «**İnşâallâh derse**» buyurulması istisnâda yalnız niyetin kâfi gelmeyeceğine delîldir. **Cumhûr**'un kavli de budur. Bazı **Mâlikîler**'den sırf niyetle istisnânın sahîh olduğu rivâyet edilmiştir. Bu kavle zâhib olanlar vardır.

(۱۱۷۴/۱۳۹۲) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "كَانَتْ يَمِينُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا ، وَمَقْلَبُ الْقُلُوبِ" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1392/1174 «(Bu da) ondan rivâyet olunmuştur. (Radıyallâhü anh) Demiştir ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'in yemîni: Hayır, kalpleri çeviren hakkı için; sözü idi.

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Resûlullâh (s.a.v.)'in ekseriyâ yemîninde kullandığı sözleri şöyle sıralamıştır: «**Hayır kalpleri değiştiren hakkı için: لَا وَمُضَرِّبُ الْقُلُوبِ**», «**Nefsim kabza-i kudretinde olan Allâh'a yemîn ederim: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ**», «**Muhammed'in nefsi, kabza-i kudretinde olan Allâh'a yemîn ederim: وَاللَّهِ**», «**Ka'benin Rabbı hakkı için: وَرَبِّ الْكُعْبَةِ**». *İbn-i Ebû Şeybe*'nin rivâyeti ise:

«كَانَ إِذَا اجْتَهَدَ فِي الْيَمِينِ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسُ أَبِي الْقَاسِمِ بِيَدِهِ»

«Peygamber (s.a.v.) yemîn etmek istedi mi: Ebû'l-Kâsim'in nefsi kabza-i kudretinde olan Allâh'a yemîn ederim; derdi» şeklindedir.

«**Kalpleri çeviren**»den murâd **Allâh**'dır. Kalpleri çevirmek, onların hallerini değiştirmektir. *Râgıb*: «**Allâh**'ın kalpleri ve basîretleri çevirmesi onları bir re'ye'den başka bir re'ye değiştirmesidir» diyor.

İbnü'l-Arabî kalp hakkında şunları söylemiştir: «Kalp bedeninin bir cüz'üdür. **Allâh** onu halketmiş ve ilim, kelâm ve sâire gibi iç sıfatlarına mahal kılmış; bedeninin zâhirini de fi'li ve kavli tasarruflara mahal yapmıştır. İnsana hayrı emreden bir melek; şerri emreden bir şeytan tevkiî eylemiştir. Akli yaratmış; onun nûru ile insanı hidâyete erdirir. Hevâ ve hevesi halketmiş; onun zulmeti ile insanı doğru yoldan saptırır. Kazâ ve kader ise bunların hepsine hâkimdir. Kalp iyi ve kötü düşüncelerle bazan melekten bazan da şeytandan gelen bir temas arasında haşır-neşir olur. Korunan **Allâh**'ın koruduğudur.» *İbnü'l-Arabî*'nin (kelâm)ı iç sıfatı sayması kelâm-ı nefsiyi isbât içindir. Filhakîka onun yeri kalptir.

Hadîs-i Şerîf, **Allâh**'ın sıfatlarından bir sıfata yemîn etmenin câiz olduğuna delildir. Bazılarına göre yemîn **Allâh**'ın zatî ve fi'li sıfatlarından ilim, kudret gibi bir sıfatına yapılabilirse de bu sıfatın **Allâh**'a izâfe edilerek söylenmesi ve meselâ: «**Allâh**'ın ilmi hakkı için» denilmesi şarttır. Ancak fi'li sıfatlardan emânete yemîn etmek memnûdur. Bu husûsda *Ebû Dâvud*, **Hz. Büreyde** (r.a.)'dan şu hadîsi tahrîc etmiştir: «مَنْ حَلَفَ بِالْأَمَانَةِ فَلَيْسَ مِنَّا»

«Her kim emânete yemîn ederse bizden değildir». Çünkü emânet Allâh'ın sıfatlarından değildir.

Hanefîler'le **Mâlikîler**'e göre Kur'ân-ı Kerîmde ve sahîh hadislerde vârid olan bütün **Esmâ-i ilâhiyye** ile **sıfât-ı zâtîyye**'ye yemîn edilebilir. Böyle bir yemînle keffâret vâcib olur. Yalnız **Hanefîler**'e göre **Allâh**'ın ilmine yemîn edilemez. Çünkü bu sığata yemîn etmek âdet olmamıştır. Maamâfih: «edilebilir» diyenler de vardır. **Allâh**'ın rahmeti gadabı ve sehatı gibi kelimelerle yemîn yapılamadığı gibi **Allâh**'dan başkasına yapılan yemîn de şer'an yemîn değildir. Binâenaleyh **Peygamber**'e Kur'ân'a ve Ka'be'ye yemîn edilemez. Yemin câiz olmayınca keffâret de lâzım gelmez.

Allâh'ın dînine şer'iatına, Peygamberlerine, Meleklerine, Arşına, hudûdu şer'îyesine, namaza, oruca, hacca, Beyte, Safâ ile Merve'ye, Hacer-i esved'e, **Peygamber (s.a.v.)**'in kabrine, minberine ve sâireye yemîn etmenin hükmü budur. Çünkü bunların hepsi Allâh'ın gayrıdır. Hattâ İmâm-ı A'zam'ın: «Yemîn, tevhîd ve ihlâs ile tecerrüd etmiş olarak yalnız **Allâh**'a yapılır» dediğı rivâyet olunur. Fakat: «Peygamberlerden beriyim, Kur'ân'dan beriyim; yahûdîyim, nasrânîyim.» gibi sözler yemîndir. Bunlar keffâreti icâbederler. Burada kâide şudur: Bir şeyin itikâdı küfürse o şeye yemîn ederek yemînini bozana keffâret lâzım gelir.

Şâfiîlerle Hanbelîler tafsîlâta giderek şöyle derler: «Eğer lafız Rahmân, Rabbü'l-âlemîn, Hâliku'l-halk, gibi **Allâh**'a mahsûs bir kelime ise onunla yemîn mün'akid olur. Mutlak söylemekle **Allâh**'ı kasdederek söylemenin bir farkı yoktur. Şâyed yemîn edilen söz **Allâh**'a ve başkasına itlâk edilebilen **Rabb** gibi bir kelime olur, fakat kullanışta Rabbü'l-âlemîn, Rabbü'l-mâl gibi dâimâ mukayyed söylenirse, o kelime ile **Allâh** kasdedilmek şartı ile yemîn mün'akid olur. Hayy, mevcûd gibi **Allâh**'a ve gayrisına müsâvat üzere itlâk edilebilen bir kelime ile **Allâh** kasdedilirse sahîh kavle göre yine yemîn olur. Başka bir şey kasdedilir veya mutlak söylenirse yemîn olmaz.

(۱۱۷۵/۱۳۹۳) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "جَاءَ أَغْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْكِبَائِرُ؟ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ وَفِيهِ: الْيَمِينُ الْعَمُوسُ وَفِيهِ قُلْتُ: وَمَا الْيَمِينُ الْعَمُوسُ؟ قَالَ: الَّتِي يَقْتَطِعُ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ هُوَ فِيهَا كَاذِبٌ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1393/1175 «Abdullah b. Amr radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'e bir a'râbi gelerek: Ya Resûlallâh! Büyük günahlar nedir? dedi».

Müteâkibin **Abdullah** hadîsi zikretmiştir. Bu hadîsde: **Yemîn-i gamûstur**; cümlesi vardır. Aynı hadîsde şu cümle de bulunmaktadır:

- **Yemin-i gamûs nedir?; dedim:**

- **Kendisi ile müslüman bir kimsenin malı(ndan alâkası) kesti-rilen (yemîn) dir. Yemîn eden o yemîninde yalancıdır; buyurdular.»**

Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir.

Hadîsin zâhirine göre suâli sonran **Abdullah b. Amr b. Âs** yani hadîsin râvîsidir. Bu takdîrde cevâbı veren de **Resûlullâh (s.a.v.)**'dir. Fakat uzak bir ihtimâl olmak üzere suâli yabancı birinin sorması **Abdullah b. Amr (r.a.)**'in da cevap vermesi hatıra gelebilir.

Hadîs-i Şerîf, yemîn nevilerinden birine temas etmektedir. Şimdi de bu nevileri görelim. Ma'lûmdur ki Yemîn ya kasden yapılır yâhüd hiç bir kasıdsız ağızdan çıkıverir. Konuşurken alışkanlık icâbı söylenen: «vallâhi bilmiyorum; vallâhi ben vazîfemi yaptım» gibi sözler, kasıdsız yemînlerdir. Bunlar yalnız lûgat itibârı ile yemîndir. Şer'an bir hüküm ifâde etmezler. Nitekim **Teâlâ Hazretleri:** «لَا يَوَاحِدُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ»

«**Allâh sizi yemînlerinizde yaptığınız lağivden dolayı muâhaze etmez**»⁸³ buyurarak bu ciheti beyân etmiştir.

Yemîn kasden yapıldığı takdîrde üzerine yemîn edilen şeyin hâline bakarak bazıları yemîni beş kısma ayırmışlardır. Çünkü yemîn eden kimsenin bu yemîninde ya doğru söylediği ma'lûmdur; ya yalan söylediği bellidir. Yâhüd doğru veya yalan söylediği maznûndur veya şüphelidir. Birinciye **yemîn-i sâdık**a, ikinciye **yemîn-i gâmûs** derler. Üçüncüsü doğruluğu zannedilen, dördüncüsü yalan olduğu sanılan, beşincisi de doğru veya yalan olduğu şüpheli olan yemîndir.

1- **Yemîn-i sâdık**a: Kur'an-ı kerîm'de ve hadislerde görülen yemînlerdir. **İbnü'l-Kayyim**, **Peygamber (s.a.v.)**'in seksenden fazla yemîn ettiğini söyler: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُحِبُّ أَنْ يُخْلَفَ بِهِ»

«**Şüphesiz ki Allâh, kendisine yemîn edilmesini sever**» hadisinden murâd bu yemîndir. Onun **Allâh** indinde makbûl olması ta'zîm ifâde ettiği içindir.

2 - **Yemîn-i gâmûs**: yalan olduğu bilinen yemîndir.

⁸³ Sûre-i Bakara, âyet: 225.

Gâmûs: daldıran demektir. Bu yemîn sâhibini günaha daldırdığı için ona bu isim verilmiştir. «en-Nihâye» nâm eserde: «Bu yemîn, sâhibini Cehennem'e daldıracağı için ona bu isim verilmiştir» deniliyor. Yemîn-i gâmûs'un **yemîn-i zûr, yemîn-i fâcîre, yemîn-i sabır ve yemîn-i masbûre** gibi muhtelif isimleri vardır.

3 - Doğruluğu zannedilen yemîn iki kısımdır. Birincisi isâbetli olduğu anlaşılandır ki bunu bazıları yemîn-i sâdıkaya katarlar. Çünkü doğruluğu anlaşıncı onun gibi olmuştur. İkincisi: Doğru zannedilip de hılâfı meydana çıkan yemîndir. Bazıları bu iki nevi ile yemîn etmenin câiz olmadığına kâildirler. Zîrâ bunlar zan üzerine yemîndir. Hâlbuki yemîn, ihtimâli kat'î sûrette ortadan kaldırmak için meşrû olmuştur.

4 - Yalan olduğu zannedilen bir şeye yemîn etmek haramdır.

5 - Doğruluğu veya yalan olduğu şüpheli olan yemîn dahi haramdır. Hulâsa mezkûr beş nev'in yalnız birincisi câiz olup diğer dördü haramdır.

Hanefiler'e göre yemîn: Gamûs, lağıv ve mün'akıde olmak üzere üç kısımdır:

1 - **Yemîn-i gâmûs:** kasden yalan yere edilen yemîndir. Bu yemîn **Şâfîliler'den** mâadâ mezheb ulemâsı ile diğer birçok **ulemâya** göre keffâretle ödenemez; onun için ancak **Allâh'a** tevbe ve istiğfâr edilir. Çünkü gâmûs hakîkatte yemîn değildir. Çünkü yemîn yukarıda da görüldüğü vechile meşrû bir akiddir. Gâmûs ise büyük günahlardan bir günahdır; binâenaleyh meşrû olamaz. Ona şekline bakarak mecâzen yemîn denilmiştir. Nitekim hür bir insanı satmak bâtil olduğu halde onu satmaya da beyi' denilmiştir. **Resûlullâh (s.a.v.),** gâmûsun büyük günahlardan olduğunu şu Hadîs-i Şerîfleri ile beyân buyurmuşlardır:

« خَمْسٌ مِنَ الْكَبَائِرِ لَا كَفَّارَةَ فِيهِنَّ: الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَبَهْتُ الْمُسْلِمِ وَالْفِرَارُ مِنَ الرَّخْفِ وَالتَّيْمِينُ الْغُمُوسَ »

«**Büyük günahlardan ma'dûd beş şey vardır ki haklarında keffâret yoktur. Bunlar Allâh'a şirk koşturmak, anneye babaya âsî olmak, müslümana iftirâ atmak, harpten kaçmak ve yemîn-i gamûsdur.**» Keffâretle dahi ödenemeyecek olan bu büyük günahın sâhibi ancak ve ancak tövbe, istiğfâr edecektir. Onun işi **Allâh'a** kalmıştır.

İmâm Şâfiî'ye göre yemîn-i gâmûs keffâretle ödenir. Zîrâ keffâret **İsmullâh'ın** hürmetini ayakaltına alma suçunun günahını yok etmek için meşrû olmuştur. Aynı suç yemîn-i gâmûsda da vardır; binâenaleyh keffâret onda da meşrûdur.

2 - **Yemîn-i lağv:** Hüsn-i niyyetle doğruya diye edilip hılaflı zuhûr eden yemîndir. Bu yemîn için **Allâh**'ın muâhaze buyurmaması me'mûldür. Çünkü **Teâlâ Hazretleri'nin:** « لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ » «**Yemînlerinizdeki lağvdan dolayı Allâh sizi muâhaze etmez**»⁸⁴ âyet-i kerîmesi bu husûsda nâzil olmuştur. *Îmâm Muhammed*'in *Îmâm-ı A'zam*'dan rivâyetine göre yemîn-i lağv: «Öyle vallâhi öyle, değil vallâhi» gibi halk dilinde söylenen yemînlerdir.

Yemîn-i lağv hakkında: «**Allâh**'ın muâhaze buyurmamasını ümîd ederiz» diyen, *Îmâm Muhammed*'dir. Yukarıdaki âyet-i kerîme'de yemîn-i lağv'den dolayı **Allâh**'ın muâhaze etmeyeceği kat'î sûrette beyân olunduğu halde *Îmâm Muhammed*'in niçin «ümîd ederiz» şeklinde idâre-i kelâm ettiğini sormak hatıra gelebilir. Bu suâle şöyle cevap verilmiştir: «Recâ iki türlü olur ve birine recâ-i tama, diğerine recâ-i tevâzu derler. *Îmâm Muhammed* bu sözü bir recâ-i tevâzu olarak söylemiştir.

3 - **Yemîn-i mün'akide:** İleride bir işi yapmak veya yapmamak için edilen yemîndir. İbâdetlerini yapacağına veya günah işlemeyeceğine yemîn eden bir kimsenin o yemîni bozmaması lâzımdır. Bilâkis ibâdet yapmayacağına yemîn edenin o yemîni bozması icâb eder. Hayırlı bir işi yapmayacağına meselâ: bir müslümanla konuşmayacağına yemîn edenin o yemînden dönmesi evlâdır.

Yemîni bozana keffâret vermek lâzım gelir, keffâret veren üç şey arasında muhayyerdir. İsterse bir köle âzâd eder: dilerse on fakiri doyurur veya giydirir ve aynı zihâr keffâretinde olduğu gibi günde en az iki öğün yemek verir. Verilen her öğünde fakirlerin doyması şart ise de buğday ekmeği yedirdiği takdirde katık şart değildir. Elbisede muteber olan; vücûdu örtecek ve âdeten elbise denilebilecek kisvedir. Elbise ve yiyecek bulamayan üç gün birbiri ardınca oruç tutacaktır.

Yemîn meselesinde **Hanefiler**'e göre şaka ile ciddiyet arasında bir fark olmadığı gibi kasden veya zorla yâhûd unutarak yemîn etmek de ciddiyet hükmündedir. Çünkü: «Üç şey vardır; bunların ciddisi de ciddi şakası da ciddîdir» Hadîs-i Şerîfinin bir rivâyetinde: «Bunlar: nikâh, talâk ve yemînlerdir» buyurulmuştur.

Îmâm Şâfiî'ye göre zorla ettirilen yemînle unutarak veya hataen edilen yemînin hükmü yoktur. Zîra bunların hükmü olmadığı meşhûr bir hadîse beyân olunmuştur. Bu Hadîs-i Şerîfde: «**Ümmetimden hatâ, unutma ve yapmasına mecbûr edildikleri şeyin hükmü kaldırılmıştır**» buyurul-

⁸⁴ Sûre-i Mâide, âyet: 89; Sûre-i Bakara, âyet: 225.

maktadır. Hanefiler'den **Kemal b. Hümâm Hz. Şâfi'** nin kavlini tercih eder.

Fâide: Ulemâ günahların büyük ve küçükleri hakkında ihtilâf etmişlerdir. *İmâmü'l-Haremeyn* ile bir cemâate göre bütün günahlar büyüktür. **Cumhûru ulemâya** göre ise günahların büyük ve küçükleri vardır.

Delilleri:

«إِنْ تَجْتَبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ»

«**Nehy olunduğumuz günahların büyüklerinden sakınırsanız...**»⁸⁵ âyet-i kerîmesi ile emsâli âyetlerdir.

Ulemâdan bazıları nassan sâbit olan büyük günahları sayarak yirmi beşe çıkarmışlardır. Bunlar: **Allâh'a** şirk koşmak, katil, zinâ, harbden kaçmak, fâiz, yetim malı yemek, namuslu kadınlara zinâ iftirâsı, sihir, yalan yere şahidlik, yemîn-i gâmûs, koğuculuk, hırsızlık, şarap içmek, **Beytullâh'** in hürmetini istihlâl, pazarlık bozmak, sünneti terketmek, hicretten sonra Arapların eski haline dönmek, **Allâh'** in rahmetinden ümîd kesmek, **Allâh'** in azâbından emîn olduğuna inanmak, suyunun fazlasını yolcuya vermemek, bevilden kurulanmamak, anneye babaya isyân, onların şetmine sebep olmak, başkasına dokunan vasiyyet ve haksız yere müslümanın ırzını dile destan etmektir.

Büyük günahlar arasında hırsızlığın zikredilmemesi, büyük günah olduğuna dâir nass bulunmadığındandır. Fakat hırsızlık hakkında *Sahihayn*'de şu hadîs vardır:

«لَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ»

«**Hırsız çalarken mü'min olarak çalmaz.**» *Nesâî'nin* rivâyetinde:

«فَإِنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ»

«**Bunu yaparsa boynundan İslâm bağıni muhakkak çıkarmıştır. Eğer tevbe ederse Allâh da onun tevbesini kabûl eder**» buyurulmuştur. Sahih hadislerde gulûlün yani ganîmet malını gizlemenin de büyük günah olduğu bildirilmiştir.

Bâbımız hadîsinin zâhiri yemîn-i gâmûsda keffâret olmadığına delildir. *İbnü'l-Münzir* ile *İbn-i Abdilberr* bu husûsda ulemânın ittifâkı olduğunu nakletmişlerdir.

(۱۱۷۶/۱۳۹۴) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: «لَا يُوَاحِدُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ» قَالَتْ: هُوَ قَوْلُ الرَّجُلِ: لَا وَاللَّهِ، وَيَلَى وَاللَّهِ. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، وَرَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ مَرْفُوعًا.

1394/1176 «Âişe radiyallâhü anhâ'dan Teâlâ Hazretleri'nin:

⁸⁵ Süre-i Nisâ, âyet: 31.

(Yemînlerinizdeki lağvdan dolayı Allâh sizi muâhaze etmez)
kavl-i kerîmi hakkında rivâyet olunmuştur. Demiştir ki:

Bu, bir kimsenin: Hayır vallâhi, bilâkis öyle vallâhi; demesidir»

Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir. **Ebû Dâvud** onu merfû olarak rivâyet eylemiştir.

Hadîs-i Şerîf lağvin, yemîn kasdı ile olmayarak söyleniveren bir yemîn olduğuna delildir. **İmâm Şâfiî**'nin mezhebi budur. **İbnü'l-Münzir** bunu **İbn-i Abbâs**, **İbn-i Ömer** ve daha başka **Ashâb-ı Kirâm** (r.anhüm) ile **Tâbiîn**'den bir cemâatten rivâyet etmiştir. Mezkûr kavlin **İmâm-ı A'zam**'dan da rivâyet olunduğunu bundan evvelki hadîsin şerhinde görmüş ve: «**Hanefiler**'e göre **yemîn-i lağvi**: hüsn-i niyetle bir şeye, doğru zan-nyile yemîn ederek sonra hılâfı zâhir olmaktır diye ta'rîf etmiştik. **Tâvûs**'a göre lağv: kızarak yapılan yemîndir. Daha başka türlü tefsîr edenler de olmuştur. Fakat: «bunlar delilsiz bir takım dâvâlardan ibârettir» deniliyor. Yemîn-i lağv bâbında en güzel tefsîri **Hz. Âişe** (r.a.) yapmıştır. Çünkü **Âişe** (r.a.) vahiy zamanını görmüş olduğu gibi aynı zamanda ehl-i lügattendir.

Şa'bî, **Tâvûs** ve **Hasan-ı Basrî**'den bir rivâyete göre hadîsde geçen: «**Hayır vallâhi bilâkis öyle vallâhi**» gibi sözler yemîn sayılmazlar.

Bu sözler cümlelerin sılası (eki) kabîlindendir. Zaten **lağv** lügatte: bâtil ve itimâda şâyân olmayan söz; mânâsına gelir.

(١١٧٧/١٣٩٥) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ لِلَّهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا مِنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَسَاقَ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ حِبَّانَ الْأَسْمَاءَ وَالتَّحْقِيقُ أَنَّ سَرْدَهَا إِدْرَاجٌ مِنْ بَعْضِ الرُّوَاةِ.

1395/1177 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Şüphesiz Allâh'ın doksan dokuz ismi vardır. Onları kim ezberlerse Cennete girer; buyurdular.»

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. **Tirmizî** ile **İbn-i Hibbân** bu isimleri zikretmişlerdir. **Tahkîk**'a göre mezkûr isimlerin sayılması bazı râvîler tarafından yapılmış bir idrâcdır.

Filhakîka hadîs ulemâsı **Esmâ-i İlâhiyye**'nin hadîsde zikredilmesini bilittifâk bir râvî tarafından idrâc telakkî etmişlerdir. Hadîsin zâhiri **Esmâ-i ilâhiyye**'nin bu sayıya münhasır olduğunu gösteriyor. Bu istidlâl ya mefhûmu adede göredir; yâhud hadîsin: «**Onları kim sayarsa Cen-**

nete girer» cümlesinden anlaşılmıştır. Murâd: mezkûr doksan dokuz ismin diğer isimler arasında husûsî fazileti hâiz olduğunu beyândır. Bu fazilet o isimleri okumanın cennete girmeye sebep oluşudur. **Cumhûru ulemânın** kavli budur.

Nevevî'ye göre bu hadîsde **Esmâ-i İlâhiyye** mahsûr değildir. Çünkü hadîsden murâd **Allâh**'ın doksan dokuz isimden başka ismi olmadığını anlatmak değildir. Buna delîl *İmâm Ahmed b. Hanbel*'in **Hz. İbn-i Mes'ûd**'dan merfû olarak tahrîc ettiği ve *İbn-i Hibbân*'ın da sahîhlediği şu hadîsdir:

«أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمِيَتْ بِهِ نَفْسُكَ أَوْ أُنْزِلَتْ فِي كِتَابِكَ أَوْ عَلِمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوْ اسْتَأْذَنْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ»

«Senden, sana mahsûs olan, kendine ad taktığın veya kitâbında indirdiğin yâhud kullarından birine öğrettiğin yâhud da ind-i ilâhindeki gâib ilmi husûsunda kendine tahsîs buyurduğun her isminle niyâz ederim.» Bu hadîs, **Allâhü Teâlâ**'nın hiç bir kuluna bildirmediği, kendine hâs isimleri olduğuna delâlet ediyor. Aynı zamanda bazı kullarının onun bazı isimlerini bildiğini de gösteriyorsa da, bu isimlerin **99** isminden bir kısmı olması muhtemeldir.

İbn-i Hazm, **Allâh**'ın **99** isminden başka ismi olmadığına kat'î sûrette kâil olmuştur. Delîli: Peygamber (s.a.v.)'in **Esmâ-i hüsnâ** hakkında: «**Bir dâne müstesnâ olmak üzere yüzdür**; buyurmuş olmasıdır.» *İbn-i Hazm*, **99** ismi bildiren hadîslerin muzdarib olduklarını; bunlardan hiç birinin aslâ sahîh olmadığını söylemekte ve mezkûr isimlerin ancak nass-ı Kur'an'dan veya sahîh hadîslerden alınacağını kaydetmektedir. Kendisi Kur'an ve sünnetten **84** isim çıkarmış ve bunları sıralamıştır. Musannıf ise yalnız Kur'an-ı Kerîm'den **99** isim istihrâc etmiş; ve bunları «*et-Telhîs*» ile diğer bazı eserlerinde sayarak göstermiştir. Bazıları Kur'an-ı Kerîm'i tettebbu ederek **Esmâ-i hüsnâ**'nın sayısını **173**'e çıkarmışlardır.

Musannıf **ulemânın Esmâ-i hüsnâ**'nın sayısı hakkındaki sözlerini ve bu bâbdaki ihtilâfı naklettikten sonra şöyle diyor: «**Esmâ hüsnâ** dört kısımdır:

Birinci kısım ism-i alem olandır. Bu «**Allâh**» ism-i celîlidir.

İkincisi, Âlîm, Kadîr, Semî' ve Basîr gibi zâta sâbit olan sıfatlardır.

Üçüncüsü, Hâlık ve Râzık gibi bir şeyi **Allâh**'a izâfeye delâlet eden isimlerdir.

Dördüncüsü, Âlî ve Kuddûs gibi **Allâh**'dan bir şeyin selbine delâlet eden isimlerdir.

Ulemâ bu isimlerin tevkîfî olup olmadığında dahî ihtilâf etmişlerdir. Tevkîfiden murâd: rivâyete mütevakkıf olup kimsenin tasarrufda bulunamayacağı isimlerdir. Bunlar nassan Kur'ân-ı Kerîm'de veya hadislerde görüldüğü gibi kullanılırlar. *Fahr-ı Râzî*: «Ulemâmızdan meşhûr olan kavle göre **Esmâ-i hüsnâ** tevkîfidir» demiştir. Mu'tezile ile Kerrâmiye tâifelerine göre: Eğer akıl, bir kelimenin mânâsı **Allâhü Teâlâ** hakkında sâbittir; diye hükmederse o kelimeyi **Allâh**'a ıtlak etmek câiz olur. *İmâm Gazâlî* ile diğer bazı zevât **Esmâ-i ilâhiyye**'nin tevkîfî olduğuna, fakat sıfatlarının tevkîfî olmadığına kâildirler.

Bu bâbda *İmâm Gazâlî* şöyle demektedir: «**Peygamber (s.a.v.)**'e babasının, annesinin ve kendisinin takmadığı bir ismi takmak bize nasıl câiz değilse **Allâhü Teâlâ** hakkında da öyledir.» Noksanlık îhâm eden bir isim veya sıfatı **Allâh**'a ıtlâk etmenin câiz olamayacağına **ulemâ** ittifâk etmişlerdir. Binâenaleyh **Allâh**'a: Mâhid, Zârî' ve Fâlik gibi isimler ıtlâk edilemez, hâlbuki bu kelimeler Kur'ân-ı Kerîm'de mevcûddur.

Kuşeyrî: «İsimler kitâb, sünnet ve icmâdan tevkîfî olarak alınır. Bu üç delilden birinde vârid olan her isim **Allâh**'ın vasfı için de ıtlâk edilebilir. Onlarda vârid olmayan isimler ise mânâ itibârıyla sahîh bile olsa **Allâh**'a ıtlâk edilemez» diyor.

Hadîs-i Şerîfde: «**Onları kim ezberlerse**» diye terceme ettiğimiz ihşâ kelimesinin mânâsı üzerinde ihtilâf edilmiştir. *Buhârî* ile diğer muhakkıklara göre: «**O isimleri kim ezberlerse**» demektir. Zâhir olan mânâ da budur. Çünkü bir rivâyette: «**Onları kim ezberlerse:** مَنْ حَفِظَهَا» denilmiştir. Rivayetler birbirini tefsîr ederler.

Hattâbî'ye göre bu kelime müteaddid vecihlere ihtimallidir. Bir ihtimâle göre: Bu isimleri hiç birini bırakmamak şartı ile sayıp dökmek ve hepsi ile **Allâh**'a duâ ve senâda bulunmak sûreti ile mev'ûd sevâba hak kazanmaktır. İkinci ihtimâle göre: İhsâdan murâd: tâkat getirmektir. Yani bu isimlerin hakkını vermeye ve muktezâsı ile amel etmeye tâkat getirebilen Cennete girer. Onların muktezâsınca amel etmek, mânâlarını düşünerek mücebince amel için nefsinin zorlamaktır. Meselâ: Rezzâk dedi mi rızkın **Allâh**'dan olduğuna itimâd edecektir. Diğer **Esmâ-i hüsnâ** hakkında dahî aynı minvâl üzere hareket etmek lâzım gelir. Üçüncü ihtimâle göre: Bu kelimedenden murâd: **Esmâ-i hüsnâ**'yı hatalı bir şekilde bilmektir.

Bazıları: «İhsâdan murâd, ameldir» demişlerdir. Onlara göre meselâ: Hakîm dedi mi **Allâh**'ın bütün emirlerine teslîm olmak gerekir; Zîra

hepsi hikmet muktezâsıdır. Kezâ: Kuddûs dediği zaman Allâh'ın bütün noksânlıklardan münezze ve mukaddes olduğunu hatırına getirecektir.

İbn-i Battâl diyor ki: «**Esmâ-i hüsnâ** ile amel etmenin yolu şudur: Rahîm ve Kerîm gibi kula uyabilmek sıfatlarda kul kendini o sıfatla vasıflanabilecek bir hâle getirmeye alıştırmalı; Cebbâr Azîm gibi **Allâh'a** mahsûs olanlarda ise kula düşen vazîfe onları ikrâr ederek boyun bükmek ve o sıfatları takınmamaktır. Va'd bildirilen sıfatlarda tama' ve ümidle, azâba delâlet edenlerde haşyet ve korku ile tevakkuf etmelidir.» Mezkûr **esmâ-i ilâhiyye**'yi yalnız ezber ederek onlarla ittisâf ve amel etmemek Kur'ân-ı kerîmi ezberleyip de amel etmemek gibidir. Ancak: onları sadece okuyup geçenlere hiç sevâb yoktur; denilemez.

(۱۱۷۸/۱۳۹۶) - وَعَنْ أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ صُنِعَ إِلَيْهِ مَعْرُوفٌ فَقَالَ لِفَاعِلِهِ: جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا فَقَدْ أَبْلَغَ فِي الثَّنَاءِ" أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ.

1396/1178 «Üsâme b. Zeyd radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallalâhü aleyhi ve sellem:

Her kime bir iyilik yapılır da iyiliği yapana: Allâh sana hayır mükâfât versin; derse senâ husûsunda son dereceye ulaşmış demektir; buyurdular.»

Bu hadîsi **Tirmizî** tahrîc etmiştir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

Ma'rûf: İyilik ve ihsân demektir.

Hadîsden murâd: Bir kimseye birisi ihsânda bulunur da bu sözle mukâbele ederse, ihsân sâhibine karşı yaptığı teşekkür ve senâda pek büyük bir dereceye varmıştır. Filhakîka bir hadîsde:

«إِنَّ الدُّعَاءَ إِذَا عَجَزَ الْعَبْدُ عَنِ الْمُكَافَأَةِ مُكَافَأَةٌ»

«Şüphesiz kul mükâfât vermekten âciz kaldığı vakit duâ (etmesi) mükâfâttır; buyurulmuştur.» Bu hadîsin «**yemîn ve nezirler bâb**»ında değil, «**Âdâb-ı umûmiyye**» bâbında zikredilmesi daha muvâfık olurdu.

(۱۱۷۹/۱۳۹۷) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "أَنَّهُ نَهَى عَنِ النَّذْرِ وَقَالَ: إِنَّهُ لَا يَأْتِي بِخَيْرٍ وَإِنَّمَا يُسْتَخْرَجُ بِهِ مِنَ الْبَخِيلِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1397/1179 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet olunduğuna göre:

Resûlullâh *sallallâhü aleyhi ve sellem* nezretmekden nehiy buyurmuş ve: **Şüphesiz o bir hayır getirmez: yalnız onunla cimri(nin elin)den mal çıkarılır; demişlerdir.**»

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Bu hadîs nezirler hakkında söz başıdır:

Nezir: Lügatte hayır veya şerri iltizâm etmektir.

Şer'an: Mükellefin üzerine vâcib olmayan bir şeyi iltizâm etmesidir. **Ulemâ** hadîsdeki nehiy husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Bazılarına göre nehiy zâhiri üzeredir. Diğerleri te'vîl edildiğine kâildirler.

İbnü'l-Esir «*en-Nihâye*» adlı eserinde nezir hakkında şunları söyler: «Hadîsde, nezirden tekrar tekrar nehyedilmiştir. Bu nehiy nezri te'kîd ve onu vâcib kıldıktan sonra umursamazlık etmekten sakınmayı te'mîn içindir. Eğer nehyin mânâsı onu yapmaktan men etmek ve hiç yaptırmamak olsaydı; bu onun hükmünü iptâl ve îfâsı lüzûmunu ıskât demek olur; nezir yasak edildiği için bir ma'siyet sayılır da îfâsı lâzım gelmezdi.

Hâlbuki hadîsin vechi şudur: «**Resûlullâh (s.a.v.)**, Ashâbına bu işin kendilerine âcil bir menfaat sağlamayacağını, onlardan bir zarar defedip kazâ, kader değiştiremeyeceğini bildirmiş ve Allâh'ın size takdîr etmediği bir şeyi elde etmek yahut sizin için mukadder olan bir şeyi değiştirmek itikâdı ile nezretmeyin. Böyle bir itikâd beslemeyerek nezredersiniz, o halde ödemek sûreti ile onun içinden çıkın; zîra nezrettiğinizi yapmak size lâzım olmuştur; demek istemiştir.

Kâdî İyâz diyor ki: «Mânâ şudur: Nezri yapan kaderle münâzaa ediyor; demektir. Nehiy, bazı câhillere buna itikâd etmesinler diye vârid olmuştur.

«**Şüphesiz o bir hayır getirmez**» cümlesinden murâd: nezrin sonu iyi gelmeyeceğini anlatmaktır.

Şâfiîler'in ekserisi ile **Mâlikîler**'e göre nezir mekrûhdur; çünkü yasak edilmiştir. Bunlar nezrin hâlis bir ibâdet olmadığına zîrâ onunla hâlis ibâdet değil, bir menfaat te'mîni yâhud bir zararın def'i kastedildiğine kâildirler.

Hanbelîler dahî nezrin mekrûh olduğuna zâhibdirler. Hattâ bir rivâyette kerâhet-i tahrîmiyye ile mekrûhdur. **Tirmizî**, **Ashâb-ı Kirâm**'ın bazılarından da bu kavli rivâyet etmiştir. **İbnü'l-Mübârek**: Nezir tâat husûsunda olsun ma'siyet için olsun mekrûhdur. Eğer tâat için nezreder de onu yerine getirirse sevap kazanır demiştir. **Nevevî** «*Şerhu'l-Mühezzebe*»de nezrin müstehâb olduğunu söyler. Buna mukâbil musannıf⁸⁶ şöyle diyor: «Sarâhaten nehiy sâbit olduğu halde nezir mekrûh değildir diye dil uzatanlara ben şaşarım. Nezir en azından mekrûh olmak îcâbeder.»

⁸⁶ Musannıf ile İmâm Nevevî, Şâfiî mezhebindedirler.

Nezir hakkında «İbnü'l-Arabî» de şöyle demektedir : «Nezir duâya benzer. Filhakıka o kaderi reddedemez; lâkin nezir kaderdendir. Duâya teşvik nezirden ise nehyedilmiştir. Çünkü duâ âcil bir ibâdetdir. Onunla Allâh'a teveccüh, huşû ve niyâz zâhir olur. Nezirde ise ibâdeti husûl bula-
cağı zamana kadar te'hîr ve işi zarûret zamanına kadar terketmek vardır.»

Hanefiler'in kavlini bahsimizin başında görmüştük. *San'ânî*, îzâhı sadedinde bulunduğumuz hadisle istidlâl ederek nezrin haram olduğunu iddiâ ediyorsa da namaz, oruç, zekât, hacc ve umre gibi ibâdetleri hadîsteki nehye dâhil tutmuyor. Binâenaleyh ibâdetleri nezretmek ona göre de câiz oluyor demektir. Son zamanlarda her yerde moda haline gelmiş bulunan istek kurbanları, yani kabirde yatan ölülerden hayır veya şerre, yâhud bir hastanın iyileşmesine dâir istekde bulunarak onlara kurban adamayı ise aynen putperestlikle vasıflandırıyor.

(۱۱۸۰/۱۳۹۸) - وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَفَّارَةُ النَّذْرِ كَفَّارَةُ يَمِينٍ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَزَادَ التِّرْمِذِيُّ فِيهِ "إِذَا لَمْ يُسَمَّ" وَصَحَّحَهُ وَلَا يُبِي دَاوُدُ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا مَرْفُوعًا: "مَنْ نَذَرَ نَذْرًا لَمْ يُسَمَّ فَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةُ يَمِينٍ وَمَنْ نَذَرَ نَذْرًا فِي مَعْصِيَةٍ فَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةُ يَمِينٍ وَمَنْ نَذَرَ نَذْرًا لَا يُطِيقُهُ فَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةُ يَمِينٍ" وَإِسْنَادُهُ صَحِيحٌ إِلَّا أَنَّ الْحُقَاطَ رَجَّحُوا وَقَفَهُ وَلِلْبُخَارِيِّ مِنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: "وَمَنْ نَذَرَ أَنْ يَعْصِيَ اللَّهَ فَلَا يَعْصِيهِ" وَلِلْمُسْلِمِ مِنْ حَدِيثِ عُمَرَانَ "لَا وَفَاءَ لِنَذْرِ فِي مَعْصِيَةٍ."

1398/1180 «Ukebetü'bnü Âmir radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Nezir keffâreti yemîn keffâretidir, buyurdular.»

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Tirmizî bu hadîse: «**Adı konmadığı zaman**» cümlesini ziyâde etmiş ve onu saihlemiştir. **Ebû Dâvud**'un **İbn-i Abbâs**'dan merfû olarak tahrîc ettiği rivâyette: «**Bir kimse bir nezir yapar da adını koymazsa onun keffâreti, yemîn keffâretidir. Her kim bir ma'siyet husûsunda nezir yaparsa onun keffâreti yemîn keffâretidir. Ve her kim gücünün yetmeyeceği bir nezirde bulunursa onun keffâreti de yemîn keffâretidir**» buyurulmuştur.

Hadisin isnâdî **sahîh**dir. Ancak hâfızlar onun mevkûf olduğunu tercih etmişlerdir. *Buhârî*'nin **Âişe** (r.anhâ)'dan tahrîc ettiği rivâyette: «**Ve her kim Allâh'a isyân edeceğine nezir yaparsa ona isyân etmesin**» denilmiş; *Müslim*'in **İmrân**'dan rivâyet ettiği hadîsde ise: «Ma'siyet için yapılan nezrin îfâsı yoktur» buyurulmuştur.

Hadîs-i Şerîf, bir kimse mal veya başka bir şey nezrederse bir yemîn keffâreti vermesi lâzım geleceğine; nezrini îfâyâ hâcet olmadığına delâlet ediyor. Hadîs imâmlarının fukahâsından bir cemâatin mezhebi budur. Nitekim *Nevevî* de aynı şeyi söylemiştir. *Beyhakî*, **Hz. Âişe** (r.anhâ)'nın bütün malını fakirlere sadaka vermeyi adayan bir adama: «**Yemîn keffâreti vereceksin**» dediğini rivâyet etmiştir. Yine *Beyhakî*'nin, **Hz. Ümmü Safiyye** (r.anhâ)'dan rivâyet ettiği bir hadîse göre:

«Bir adam **Hz. Âişe**'ye:

- Bütün malımı Allâh yoluna nezrettim; yâhud bütün malımı Ka'be'nin kapısına nezrettim; dese bunun keffâreti ne olur? diye sormuş. **Âişe** (r.anhâ):

«**Yemîne keffâret olan ona da keffâret olur**; cevâbını vermiş; bunu **Hz. Ümmü Safiyye** işitmiştir.» Bu hadîsi *Beyhakî*, **Ömer**, **İbn-i Ömer** ve **Ümmü Seleme** (r.anhüm) hazarâtından da rivâyet etmiştir. Yalnız bunun köle âzâdından başka yerlere âid olduğunu söylemiş; âzâd bâbında **İbn-i Ömer**'le **İbn-i Abbâs** (r.anhümâ)'dan ıtkın vâki olduğunu rivâyet eylemiştir. Diğer ulemâ nezredilen şey hakkında tafsîlâta giderek: «Eğer nezredilen şey kulun elinde olmayan bir fiilse nezir mün'akid olmaz. Kulun tâkat getireceği ve vâcib nev'inden bir fiil olursa *İmâm-ı A'zam*, *İmâm Mâlik* ve *ulemâ*dan bir cemâate göre o nezrin îfâsı lâzımdır» demişlerdir. *İmâm Şâfiî*'nin bir kavline göre mutlak nezir yemîn olur ve onun için yemîn keffâreti verilir. Yapılan nezir tâat olursa onu îfâ etmenin vâcib olduğuna bütün müslümanların ittîfâk ettiğini *Nevevî*, «*Müslim şerhi*»nde beyân eder. Nezir ma'siyet veya mübâh bir şeye yapılırsa **Şâfiîler**'e göre de mün'akid olmaz ve keffâret îcâbetmez. *İmâm Ahmed b. Hanbel* ile bir takım *ulemâ*ya göre keffâret lâzımdır.

Ukbe hadîsini hadîs imâmlarının fukahâsından bir cemâat nezrin bütün nevilerine hamletmiş ve: «Nezri yapan bütün menzûrât nevilerinde nezrini îfâ etmekle keffâret-i yemîn arasında muhayyerdir» demişlerdir. Bunu *Nevevî* «*Müslim şerh*»inde beyân eder. **Ukbe** hadîsinin itlâkı da aynı hükme delâlet etmektedir.

Adı konulmadan meselâ: «Allâh'a nezir borcum olsun» diyerek yapılan mutlak nezirlere gelince: **Ulemâ**dan birçoklarına göre bunlarda yalnız keffâret-i yemîn lâzım gelir. Fakat bu sözle oruç tutmayı veya sadaka vermeyi niyet etmiş; yalnız mikdarını ta'yîn etmemişse **Hanefiler**'e göre orucu niyet ettiği takdîrde üç gün oruç tutması, sadakayı niyet ettiğinde on fakiri doyurması icâb eder. Çünkü keffâret-i yemîninde en az ve yakînen ma'lûm olan mikdar bunlardır. Yine **Hanefiler**'e göre: «Oruç tutmak, yâhud namaz kılmak boynuma borç olsun» gibi mutlak nezirlerle bir şarta bağlanan nezirleri ifâ etmek lâzımdır. Yalnız yapılması istenilmeyen şartlarda *İmâm-ı A'zam*'a göre keffâret-i yemîn vermek kâfidir. Meselâ: «Filan kimse ile konuşursam bir sene oruç tutmak boynuma borç olsun» dese konuştuğu takdîrde keffâret-i yemîn verir. Bu meselede *İmâm Muhammed* de *İmâm-ı A'zam*la beraberdir. Zarûret ve belvâdan dolayı bazı ulemâ bu kavli ihtiyâr etmişlerdir. Maamâfih konuşmamakta devâm ederse hiç bir şey lâzım gelmez. Çünkü bu söz lafzan nezir olsa da ma'nen yemîndir.

Husûlû matlûb olan şartlarda ise mutlaka nezri ifâ etmek gerekir. Meselâ: «Hastam iyileşirse yâhud bu seferden sağ sâlim dönersem bir ay oruç tutmak borcum olsun» dese maksadı hâsıl olduğu zaman behemehâl oruç tutması icâbeder.

Fâide: Oğlunu kesmeyi veya boğazlamayı nezreden bir kimse **Hanefiler**'den *İmâm-ı A'zam*la *Muhammed*'e göre bir koyun kesmekle borcunu öder. Kendini veya kölesini kesmeyi nezretmek dahî *İmâm Muhammed*'e göre aynı hükümdedir. Annesini veya babasını kesmeyi nezir husûsunda *İmâm-ı A'zam*'dan iki rivâyet vardır. Esah rivâyete göre bu nezir sahîh değildir. *İmâm Ebû Yûsuf*'la *İmâm Züfer*'e göre yukarıdaki sûretlerin hiç birinde nezir sahîh değildir. Çünkü ma'siyeti nezirdir. *İmâm-ı A'zam*'la, *Muhammed*'in delîlleri: **Ashâb-ı Kirâm**'dan **Ali** ve **İbn-i Abbâs** (r.anhüm) hazarâtının da dâhil oldukları bir cemâatin (çocuğunu kesmeyi nezreden hakkındaki) mezhebidir. Bu gibi şeyler kıyâsla bilinemeyeceği için **Ashâb**'dan gelen rivâyet **Resûlullâh (s.a.v.)**'den işittiklerine hamlolunur. Kitâb'dan delîlleri de **Hz. İbrâhîm** ve **İsmâîl** (aleyhimesselâm) kıssasıdır. Çocuğunu kesmeyi adamak koyun adamak mânâsına gelince bu adak ma'siyet değil ibâdet olur.

İmâm Muhammed'e göre: Çocuğunu nezretmek câiz olunca kendini veya kölesini nezretmesi evleviyetle câizdir. Zîra bir kimsenin kendi nefesine ve kölesine vilâyeti, çocuğuna olan vilâyetinden daha kuvvetlidir. *İmâm-ı A'zam*: «Bu meselede koyun kesmekle borcun ödenmesi kıyâsa muhâlif olarak sübût bulmuştur. Binâenaleyh ona başkası kıyâs olunamaz» demiştir.

Lâkin kesmek veya boğazlamak lafızları ile değil de katletmek lafzı ile nezrederse bilittifâk bir şey lâzım gelmez. Çünkü kesmek ve boğazlamak mânâlarına gelen «**zebih**» ve «**nahir**» kelimeleri Kur'ân-ı Kerim'de kulluk ve tâat mânâlarında kullanılmışlardır. «**Katil**» kelimesi ise yalnız cezâ ve intikâm makamında vârid olmuştur. Bundan dolayıdır ki, bir kimse: «Şu işim şöyle olursa bir koyun katledeceğim» diye adak yapsa nezri sahîh olmaz. Katil kelimesi ile nezir yapmak koyun hakkında bile câiz olmayınca insan hakkında câiz olmaması evleviyette kalır.

Hadîs-i Şerîf ma'siyet olan bir şeyi nezretmenin yemîn keffâreti vermekle ödeneceğine delâlet ediyor. Zâhirine bakılırsa ma'siyeti işlemekle işlememek müsâvî görünüyorsa da **Hanefiler**'e göre yemîni bozmuş olması şarttır. Semâya çıkmak, bir yılda iki defa haccetmek gibi âdeten veya şer'an insan gücünün üstünde bulunan bir şeyi adamak dahi aynı hükümdedir. Yalnız *İmâm Züfer*'e göre böyle bir yemîn mün'akid olamaz. Binâenaleyh keffâret de lâzım gelmez. *İmâm Şâfiî*, *İmâm Mâlik*, *Dâvudu Zâhirî* ve **cumhûru ulemânın** mezhebi de budur. Çünkü hadîsimizin *Buhârî*'den alınan kısmında: «Allâh'a isyân etmesin» denilmiş; keffâret zikredilmemiştir. *İbn-i Mâce*'nin **Ömer** (r.a.)'dan tahrîc ettiği bir hadîsde:

« لَا يَمِينُ عَلَيْكَ وَلَا نَذْرٌ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ »

«**Allâh'a ma'siyet olan bir şeyde sana yemîn ve nezir yoktur**» buyurulmuştur. *İmâm Ahmed b. Hanbel* ile bir takım **ulemâya** göre keffâret vermek lâzımdır. Delîlleri **İbn-i Abbâs** (r.a.) hadîsidir. Fakat kendilerine cevâben: «Esah olan bu hadîsin mevkûf rivâyetidir» denilmiştir. «Onun keffâreti, yemîn keffâretidir» cümlesini *Nesâî*, *Hâkim* ve *Beyhakî* gibi hadîs ulemâsı da tahrîc etmişlerse de bu rivâyetin bütün tarîkleri zaîfdir.

(١١٨١/١٤٠٢) - وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: "نَذَرْتُ أُخْتِي أَنْ تَمْشِيَ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ حَافِيَةً فَأَمَرْتَنِي أَنْ أَسْتَفْتِيَ لَهَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَسْتَفْتَيْتُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لِيَتَمَشَّ وَلْتَرْكَبَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِلْمُسْلِمِ وَالْأَحْمَدُ وَالْأَزْبَعَةُ: فَقَالَ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَا يَصْنَعُ بِشَقَاءِ أُخْتِكَ شَيْئًا مَرَّهَا فَلْتَحْتَمِرْ وَلْتَرْكَبَ وَلْتَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ."

1402/1181 «Ukbetü'bnü Âmir radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Kız kardeşim Beytullâha yalın ayak yürü-

yerek gitmeyi adadı ve kendisi için Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'den fetvâ istememi bana emretti. Ben de fetvâyı istedim.

Bunun üzerine Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem: Hem yürüsün hem binsin. buyurdular.»

Hadîs **müttefekun aleyhdir.** Lafız **Müslim**'indir. **Ahmed**'le **Dörtler**'in rivâyetinde: «**Şüphesiz ki Allâh senin kız kardeşinin bedbahtlığı ile hiç bir şey yapmaz. Ona emret: Başörtüsünü ört-sün de binek gitsin: ve üç gün oruç tutsun;** buyurdu» denilmektedir.

Bu hadîs Ka'be'ye yürüyerek gitmeyi nezredenin mutlaka yürümesi icâb etmediğine, âciz olmadığı halde binek gidebileceğine delîldir. Ancak binek giderse **Hanefiler**'e göre hayvan kesmesi lâzım gelir. **Şâfiiler**'e göre hiç bir şey lâzım gelmez. Delîlleri bu hadîsdir. Bazıları: «Yürümeğe kudreti olan binek gidemez; vâsitaya binmek ancak yürümekten âciz kâlanlar için câizdir; onlar dahî bindikleri için hayvan keserler» demişlerdir. Bunlar **Ukbe** hadîsinin *Ebû Dâvud* rivâyetinde: «فَلْتَرْكَبْ وَلْتَهْدِ بَدَنَهُ»

«**Binek gitsin de Harem-i Şerife bir deve göndersin**» cümlesi ile istidlâl ederler.

«**Baş örtüsünü ört-sün**» buyurulması, bir rivâyette kadın yalın ayak baş açık yürüyerek haccetmeyi nezrettiği içindir. İhtimâl üç gün oruç tutması, başörtüsü hacca gitmeyi nezrettiğinden dolayı emrolunmuştur. Zîra ma'siyeti nezirdir. Bu sebeble keffâret-i yemîn vâcib olmuştur.

Hadîs-i Şerîf, ma'siyeti nezretmenin keffâret icâbedeceğine de delîldir. Yalnız isnâdında ihtilâf edildiğini *Beyhakî* söylemiştir. *Filhakîka Ebû Dâvud*'un, **Hz. İbn-i Abbâs**'dan rivâyetinde: «**Bir deve göndersin**» cümlesi vardır. Mezkûr ziyâde için: «*Şeyhayn*'in şartı üzeredir» denilmişse de *İmâm Buhârî*, **Ukbetü'bnü Âmir** hadîsinde hediyy gönderme emrinin sâbit olmadığını söyler.

(۱۱۸۲/۱۴۰۴) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: «اسْتَفْتَى سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نَذْرٍ كَانَ عَلَى أُمِّهِ تَوَفَيْتَ قَبْلَ أَنْ تَقْضِيَهُ فَقَالَ: اقْضِهِ عَنْهَا» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1404/1182 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Sa'dü'bnü Ubâde, Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'e annesinin borcu olup ödeyemeden vefât ettiği bir nezir hakkında fetvâ sordu:

Resûlullâh (s.a.v.): Onun namına o borcu sen öde! buyurdular.»

Hadîs, **müttefekun aleyh**dir. Bu rivâyette nezrin ne olduğu beyân edilmemiştir. Bir rivâyette: « أَفْتَجِرُيْ أَنْ أُعْتِقَ عَنْهَا فَقَالَ أُعْتِقَ عَنْ أَمِّكَ »

«Onun nâmına ben köle âzâd etsem kifayet eder mi? (dedim) Resûlullâh (s.a.v.): Annen nâmına köle âzâd et; buyurdular» denilmiştir. Bu rivâyetten annesinin köle âzâd etmeyi adadığı anlaşılıyor.

Vâkıâ, Nesâî, **Hz. Sa'd b. Ubâde**'den tahrîc ettiği bir hadîsde: « قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ أَفَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا ؟ قَالَ: "نَعَمْ" قُلْتُ : فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ ؟ قَالَ: سَقَى الْمَاءِ »

Dedim ki:

- Yâ Resûlallâh! Annem vefât etti. Onun nâmına sadaka vereyim mi?

- Evet; dedi:

- O halde sadakanın hangisi efdaldır? dedim:

- Su vermektir; buyurdular» denilmekte ise de bu hadîs o fetvâya âid değil; **Hz. Sa'd, Peygamber (s.a.v.)**'e teberru sadakanın hükmünü sormuş da, cevâben şeref-sâdir olmuştur.

Hadîs-i Şerîf, vefât eden bir kimse nâmına yapılan köle âzâd etmek ve sadaka vermek gibi hayırların meyyite ulaşacağına delîldir. Bunu **«Cenâze bahsi»**nin sonunda görmüştük.

Acaba hayır yapmak mîrâşçılara vâcib midir? **Cumhûru ulemâyâ** göre vâcib değildir **Zâhirîler Hz. Sa'd** hadîsi ile istidlâl ederek vâcib olduğuna kâildirler. Fakat bunlara: **«Sa'd** hadîsinde vücûba delâlet yoktur» diye cevap verilmiştir.

(۱۱۸۳/۱۴۰۵) - وَعَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "نَذَرَ رَجُلٌ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَنْحَرَ إِبِلًا بِوَأْنَةِ فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَهُ فَقَالَ: "هَلْ كَانَ فِيهَا وَثَنٌ يُعْبَدُ؟" قَالَ: لَا قَالَ: "فَهَلْ كَانَ فِيهَا عِيْدٌ مِنْ أَغْيَادِهِمْ؟" فَقَالَ: لَا قَالَ: "أَوْفَ بِنَذْرِكَ فَإِنَّهُ لَا وَفَاءَ لِنَذْرِ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ وَلَا فِي قَطِيعَةِ رَحِمٍ وَلَا فِيمَا لَا يَمْلِكُ ابْنُ آدَمَ" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالطَّبْرَانِيُّ وَاللَّفْظُ لَهُ وَهُوَ صَحِيحُ الْإِسْنَادِ وَلَهُ شَاهِدٌ مِنْ حَدِيثِ كَزْدَمٍ عِنْدَ أَحْمَدَ

1405/1183 «Sâbit b. Dahhâk⁸⁷ radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem zamanında bir adam⁸⁸ Büvâne (denilen yer)de deve boğazlamayı nezretmiş. Bunun üzerine Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e gelerek (mes'eleyi) ona sordu. Peygamber (s.a.v.):

- Orada tapılan put var mı idi? diye sordu. Adam:

- Hayır; dedi. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

- Peki orada (câhiliyet devri) bayramlarından bir bayram var mı idi? dedi. Adam:

- Hayır; cevâbını verdi. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

- Nezrini îfâ et; çünkü Allâh'a ma'siyete, akrabâ ile kat'-ı alâkaya ve Âdemoğlunun mâlik olmadığı bir husûsa dâir yapılan nezrin îfâsı yoktur; buyurdular.»

Bu hadîsi Ebû Dâvud ile Taberânî rivâyet etmişlerdir. Lafız Taberânî'nindir; isnâdı sahîhdir. İmâm Ahmed(in Müsned'in)de Kerdem'den rivâyeten hadîsin bir şâhidi vardır.

Hadîs-i Şerîfin «Sahîh-i Ebî Dâvûd» da şöyle bir sebebi olduğu zikrediliyor: «Nezri yapan zât Peygamber (s.a.v.)'e gelerek:

Yâ Resûlallâh! Ben eğer bir erkek çocuğum olursa Büvâne başında deve kurban etmeyi nezreyledim...» demiş; Resûlullâh (s.a.v.)'de kendisine yukarıdaki cevâbı vermiştir.

Bu hadîs, bir kimse câhiliyyet devri icrââtına sahne olmayan muayyen bir yerde sadaka vermeyi, yâhud kurban kesmeyi nezrederse o nezri îfâ etmesi lâzım geldiğine delîldir. Ulemâdan bazıları ile İmâm Şafîi'nin mezhebi budur. Sâir ulemâ bu kurbanın başka yerde de kesilebileceğine kâil olmuşlardır. Nitekim bundan sonra gelen hadîs de bu kavli te'yîd etmektedir.

İbn-i Teymiye «İktidâü's-Sırâtı'l-Müstakîm» adlı meşhûr eserinde: Sâbit hadîsinin aslı Sahîhayn'de olduğunu bu isnâdın dahî onların şartı üzere bulunduğunu, isnâdını hep meşhûr ve mu'temed râvîler teşkîl ettiğini beyândan sonra İmâm Ahmed'le Ebû Dâvud'un rivâyet ettikleri Meymûne binti Kerdem hadîsini ele almış ve şunları söylemiştir:

“Orada (Câhiliyyet devri) bayramlarından bir bayram var mı idi?” diye sorması o yerin, müşrikler için bayram sâhası olması, Allâh için nezr edilmiş olsa bile orada hayvan kesmeye mâni teşkîl etmeyi iktizâ eyler.

⁸⁷ Sâbit b. Dahhâk-i Eshelî'dir. Buhârî onun hakkında : «Sâbit, Resûlullâh (s.a.v.)'e ağacın altında bîat edenlerdendir» diyor. Kendisinden Ebû Kılâbe ile başkaları hadîs rivâyet etmişlerdir.

⁸⁸ Şam'da veya Mekke yakınlarında bir yerdir. «Yenbû» arkasında bir tepedir” diyenler de vardır.

Ma'lûmdur ki bu da ancak yeri ta'zîm yâhud onlarla bayram yapmakta ortak olmak veya bayramlarının şeâirini o yerde ihyâ etmek gibi bir sebepten dolayıdır.

Müşriklerin bayram sâhasını tahsîs etmek mahzûr sayılırsa, bizzat bayramları ne olur? Bu da ne sûretle olursa olsun, câhiliyyet bayramlarına iştirâki şiddetle yasak etmek demektir. Ve şunu yakînen bilmeyi îcâbeder ki, **İmâmü'l-Müttakîn (s.a.v.)** câhiliyyet bayramlarını yıkmaya ve onları her vesile ile söndürmeye çalışırdı.

Nehiy sadece bayramları husûsunda da değil, belki onların ta'zîm etikleri bütün zaman ve mekânlara şâmilidir. Bunların İslâm dininde hiç bir asl ü esâsı yoktur. Bu bâbdaki münkerâtan bazıları da İslâm'da meydana getirilen sâir bayram ve mevsimlerdir. Sünnet'e muhâlif olan bu bayram ve bid'atları ümmetten bir cemâat ikrâr etmiş; inkârda bulunmamıştır, diye yâhud bunlar âmme tarafından revâc görmüştür bahanesi ile icmâ'en câiz itikâd eden hatâ etmiş olur. Çünkü sünnete muhâlif olan bid'atlardan nehyedenler her zaman bulunmuş ve bulunmaktadır. Bir veya bir kaç bel-denin yâhud bir tâifenin ameline bakarak icmâ dâvâsında bulunmak câiz değildir; zîra huccet, **Resul (s.a.v.)** ile **selef-i sâlihîn**in fiillerindedir. Biz **Allâhü Teâlâ**'dan, kalplerimize hidâyet vermişken (tekrar) saptırmamasını niyâz eyleriz.»

(۱۱۸۴/۱۴۰۷) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ "أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَوْمَ الْفَتْحِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي نَذَرْتُ أَنْ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكَ مَكَّةَ أَنْ أَصِلِّيَ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ" فَقَالَ: "صَلِّ هَاهُنَا" فَسَأَلَهُ فَقَالَ: "صَلِّ هَاهُنَا فَسَأَلَهُ ، فَقَالَ: فَشَأْنُكَ إِذَنْ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ ، وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ.

1407/1184 «Câbir radiyallâhü anh'dan rivâyet olunduğuna göre Mekke'nin fethi günü bir zât:

- **Yâ Resûlallâh! Allâh sana Mekke'yi fethederse Beyt-i Makdis'de namaz kılmayı nezrettim; demiş. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:**

- **Burada kıl; buyurmuş. O zât (tekrar) sormuş. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem (yine):**

- **Burada kıl; demiş. Adam (tekrar) sormuş. (Bu sefer):**

- **O halde sen bilirsin; buyurmuşlardır.»**

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Ebû Dâvud** rivâyet etmişlerdir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir.

İbnü Dakîki'l-îd dahî «*el-İktirâh*» adlı eserinde sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerîf nezir husûsunda -ta'yîn edilse bile- muayyen bir yer olmadığına delîldir.

Bazıları bu hadîs ile bundan evvelki hadîsdeki emirleri nedib mânâsına hamletmişlerdir. Buna karîne aşağıdaki hadîsdir.

(۱۱۸۵/۱۴۰۸) - وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ : مَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَسْجِدِ الْأَقْصَى وَمَسْجِدِي هَذَا" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِلْبَخَارِيِّ .

1408/1185 «Ebû Saîd-i Hudrî (r.a.)'dan Peygamber (s.a.v.)'den işitmiş olarak rivâyet olunmuştur. **Resûlullâh (s.a.v.):**

Yükler ancak üç mescide gitmek için bağlanır: «Mescid-i Harâm'a, Mescid-i Aksâ'ya ve benim şu Mescidime; buyurmuşlardır.»

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. Lafız **Buhârî**'nindir.

Bu hadîs «**İ'tikâf bâbı**»nın sonunda geçmişti. İhtimal ki burada tekrar edilmesi, nezir için mezkûr üç mescidden mâadâ hiç bir muayyen yer olmadığına işâret içindir.

İmâm Mâlik ile *İmâm Şâfiî* bu üç mescidden birine yapılan nezrin îfâ edilmesi lüzûmuna kâil olmuşlardır. *İmâm-ı A'zam'a* göre ise böyle bir nezrin îfâsı lâzım değildir. Nezrettiği namazı dilediği yerde kılabilir.

Sâir mescidlere gelince: **Ekser-i ulemâya** göre nezri îfâ vâcib değil, fakat mendûbdur.

Sulehâ-i sâlihîn'in kabirleri ile fazîletli yerleri ziyaret için uzun mesâfeleri göze alarak hazırlıkta bulunmak *İmâmü'l-Haremeyn'e* göre haramdır. *Kâdî İyâz*, bu kavli benimsediğine işâret etmiştir. *Nevevî*: «Ulemâmızca sahîh olan kavil, *İmâmü'l-Haremeyn*'in ihtiyâr ettiği

diyor. **Ulemânın** muhakkıklarına göre ise böyle bir ziyâret ne haram ne de mekrûhdur. Onlarca bu hadîsden murâd: Tam fazîletin ancak zikri geçen üç mescidde olduğunu, beyândır. Bundan sâir yerlere gitmenin haram veya mekrûh olması lâzım gelmez.

(١١٨٦/١٤٠٩) - وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي نَذَرْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَنْ أَعْتَكِفَ لَيْلَةً فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ قَالَ: "أَوْفِ بِنَذْرِكَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَزَادَ الْبُخَارِيُّ فِي رِوَايَةٍ: "فَاعْتَكِفْ لَيْلَةً"

1409/1186 «Ömer radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki:

- **Yâ Resûlallâh! Ben câhiliyyet devrinde, bir gece Mescid-i Harâm'da i'tikâf yapmayı nezrettim? dedim:**

- **O halde nezrini îfâ et; buyurdular.»** Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Buhârî bir rivâyette: «Öyle ise bir gece i'tikâf et» cümlesini ziyâde etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, kâfir iken nezir yapan bir kimsenin müslüman olduktan sonra o nezri îfâ etmesi lüzûmuna delîldir. *İmâm Buhârî, İbn-i Cerîr ve Şâfiîler*'den bir cemâat buna zâhib olmuşlardır.

Cumhûra göre ise kâfirin nezri mün'akid olmaz. *Tahâvî*: «Kâfirin ibâdetle tekarrubu sahîh olmaz. Lâkin **Peygamber (s.a.v.)**, Ömer'in vaktiyle yaptığı nezri îfâ semâhatini göstermek istediğini anlamış da îfâ etmesini emir buyurmuş olabilir. Çünkü **Ömer**'in fi'li tâattır. Bu fiil câhiliyyet devrinde yaptığı nezir değildir» diyor.

Mâlikîler'den bazıları : **«Peygamber (s.a.v.), Hz. Ömer (r.a.)'a bu işi müstehâb olmak üzere emretmiştir»** derler.

Yine bu hadîsle i'tikâf için oruç şart olmadığına istidlâl edenler olmuşsa da kendilerine hadîsin «*Sahîh-i Müslim*» deki rivâyetinde: **«Bir gün bir gece»** denildiği ve *Ebû Dâvud* ile *Nesâî*'nin rivâyetinde: **«İ'tikâf et ve oruç tut: اَعْتَكِفْ وَصُمْ»** buyurulduğu hatırlatılmak sûreti ile cevap verilmiştir. Yalnız *Ebû Dâvud*'un rivâyeti zaîfdir.

کتاب القضاء

HÂKİMLİK BAHSİ

Kazâ kelimesi lügatte ilzâm, ihbâr, fâriğ olmak ve takdîr gibi birçok mânâlara gelir.

Teâlâ Hazretleri, ilzâm mânâsında: «وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ»

«**Rabbın ancak kendine ibâdet etmenizi farz kıldı**»⁸⁹ buyurduğu gibi:

«**Beni İsrâîl'e haber verdik**»⁹⁰:

«وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَآئِيلَ

âyet-i kerîmesi ihbar;

«فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ»

«**Namaz edâ edildi mi yeryüzüne dağılıverin..**»⁹¹ kavî-i kerîmi

de fâriğ olmak mânâsında kullanılmıştır. Araplar: «قَضَىٰ الْحَاكِمُ النَّفَقَةَ»

«Hâkim nafakayı kaza etti» derler ki «nafaka takdîr etti» demektir.

Şer'an: Âmme üzerinde vilâyeti (söz hakkı) olan bir zâtın ilzâm eden sözüdür. Bu ta'rifde kazânın lügat mânâsı da vardır, zîra dâvâlıya hükmü ilzâm ve ihbâr eder.

Hâkimlik demek olan kazâ meselesi en şerefli ibâdetlerden ve en kuvvetli farzlardan biridir. **Peygamberân-ı izâm** hazarâtından hiç biri yoktur ki **Allâhü Zülcelâl** kendisine kazâyı emretmemiş olsun. **Hz. Âdem (a.s.)'a Halîfe** ismini vermişti. **Peygamberimiz Muhammed Mustafâ (s.a.v.)'e**:

«وَأَن احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ»

«**Aralarında, Allâh'm indirdiği (kitap) ile hükmet diye..**»⁹² âyet-i

kerîmesi ile hitâb etmiş; **Hz. Dâvud (a.s.)'a**:

«فَاخْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ»

«**İnsanlar arasında hakla hükmet**»⁹³ buyurmuştur. Çünkü hâkimlikte «emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker» denilen iyiliği emir, kötülükten nehiy ile hakkı meydana çıkarmak, mazlûmun hakkını zâlimden almak, hakkı sâhibine ulaştırmak gibi pek mühim vazifeler vardır ki, zaten **Allâh** şeriatleri bunun için meşrû kılmış; Peygamberlerini bunun için göndermiştir.

Hâkimliğin **Hanefiler'e** göre: Farz-ı kifâye, müstehâb, ihtiyârî, mekrûh ve harâm olmak üzere beş nev'i vardır. Bunlar için fıkıh kitaplarına mürâaat etmelidir.

⁸⁹ Sûre-i İsrâ, âyet: 23.

⁹⁰ Sûre-i İsrâ, âyet: 4.

⁹¹ Sûre-i Cum'a, âyet: 10.

⁹² Sûre-i Mâide, âyet: 49.

⁹³ Sûre-i Sâd, âyet: 26.

(۱۱۸۷/۱۴۱۰) - عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْفُضَاءُ ثَلَاثَةٌ: اِثْنَانِ فِي النَّارِ وَوَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ رَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَقَضَى بِهِ فَهُوَ فِي الْجَنَّةِ وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَلَمْ يَقْضِ بِهِ وَجَارَ فِي الْحُكْمِ فَهُوَ فِي النَّارِ وَرَجُلٌ لَمْ يَعْرِفِ الْحَقَّ فَقَضَى لِلنَّاسِ عَلَى جَهْلٍ فَهُوَ فِي النَّارِ" رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ .

1410/1187 «Büreyde radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hâkimler üç (nevi) olup ikisi Cehennemde, biri Cennettedir. Hakkı bilerek onunla hükmeden Cennette; Hakkı bildiği halde onunla hükmetmeyerek hükümde zulmeden cehennemde; hakkı bilmediği halde halka cehaletle hüküm veren de cehennemdedir; buyurdular.»

Bu hadîsi **Dörtler** rivâyet etmiştir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir. *Hâkim «Ulûmü'l-Hadîs»*'inde bu hadîsi yalnız **Horasanlılar**'ın rivâyet ettiğini söyler. Musannıf: «Bu hadîsin daha başka tarîkleri vardır. Ben onları ayrı bir cüz halinde topladım» diyor.

Hadîs-i Şerîf Cehennem'den yalnız, hakkı bilip onunla amel eden hâkimlerin kurtulacağına delîldir. Burada esas ameldir.

Hakkı bildiği halde onunla amel etmeyenle câhilâne hüküm verenin ikisi de Cehennemlik olacaktır. Hattâ zâhir-i hadîse bakılırsa câhil hâkim hakka tesâdüf etse bile yine bu hükümden kurtulamayacak gibidir. Hadîsimiz câhilâne ve hakkın hılâfına hüküm vermekten sakınmayı telkîn ediyor. Uhrevî mes'ûliyetten kurtulacak hâkim ancak hak ve hukûku bilecek hüküm verendir. Diğerleri ehl-i Cehennem'dir. Hadîs-i Şerîf câhil bir adamın bu mühim vazîfeyi üzerine almaması gerektiğine de işâret ediyor.

«*Muhtasaru şerhi's-Sünneh*» nâm eserde şöyle deniliyor: «Müctehid olmayanın, hâkimliği üzerine alması câiz olmadığı gibi hükümdârın da böylesini ta'yîn etmesi câiz değildir. Müctehid: beş ilmi yani; **kitâbullâh, sünnet-i Resûlullâh, Ulemâ-i Selef**'in icmâ ve ihtilâflarını, **lûgat** ve **kiyâs** ilimlerini kendisinde toplayan zâttır. Bir mes'ele kitâb, sünnet veya icmâ-ı ümmette sarâhaten bulunamadığı vakit, onun hükmünü kitâb ve sünnetten çıkarmanın yolu kiyâsdır. Binâenaleyh müctehidin kitâbdan ma'dûd olmak üzere onun nâsih ve mensûhunu, mücmel ve müfesseri-

ni, hâss u âmmını, muhkem ve müteşâbihini, kerâhet, hurmet, ibâha ve nedib hâllerini bilmesi icâbettği gibi sünnetden de aynı şeyleri bilmesi gerekir. Sünnet'in sahîhini, zaîfini, müsned ve mürselini ve kitâb'la sünnet arasındaki tertîbi bilecektir ki zâhiri, kitâba uymayan bir hadis gördüğünde onu neye hamledeceğine yol bulabilsin. Çünkü sünnet kitâbın beyânıdır; binâenaleyh ona muhâlif olamaz. Sünnetten bilinmesi icâbeden şeyler şeriatın ahkâmına medâr olan kısımlardır. Kıssa, haber ve mev'iza gibi nevi'leri bilmek zarûrî değildir. Lügat'ın dahî ahkâma âid, kitâb ve sünnet-te vârid olan kısmını bilmek kâfidir; Arapların bütün lügatlerini ihâtalı bir şekilde bilmek icâbetmez. Verdiği hükmün **Sahâbe** ve **Tâbiîn** hazarâtı ile **fukahâ-i ümmet**in kavillerine muhâlif düşmemesi için o kavillerle **fukahânın** ekserî fetvâlarını bilmeli ki, icmâa muhâlefetten emin olsun. Bu nevi'lerden her birini bilirse artık o müctehiddir, bilmediği takdîrde tutacağı yol taklîddir.»

(۱۱۸۸/۱۴۱۱) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ وَلِيَ الْقَضَاءَ فَقَدْ ذُبِحَ بِغَيْرِ سَكِينٍ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ ابْنُ خُزَيْمَةَ وَابْنُ حِبَّانَ .

1411/1188 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim hâkimliği üzerine alırsa muhakkak bıçaksız kesilmiştir; buyurdular.»

Bu hadîsi **Ahmed**'le **Dörtler** rivâyet etmişlerdir. **İbn-i Huzeyme** ile **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemişlerdir.

Hadîs-i Şerîf hâkimliği üzerine almaktan sakınmanın lüzûmuna delâlet ediyor ve âdetâ: «Hâkimliği üzerine alan kendini kesmeye kalkışmıştır. Bundan hemen sakınsın, korunsun; zîra bilerek veya bilmeyerek hakkın hılâfına hüküm veren Cehennemliktir» denilmiş gibidir.

«**Kendini kesmek**»den murâd: hâkimliği kabûl etmekle nefsi helâke sürüklemektir. «Bıçaksız» ta 'biri ile hakîkaten kesmek değil, kendini âhîret azâbına ma'rûz bıraktığı beyân edilmiştir. Bazıları bu cümleye «kendisini ma'nen kesmiştir» şeklinde mânâ vermişlerdir. Bu mânâ, hâkimliğin lâzımı mânâsıdır. Çünkü hâkim hakka riâyet etse de etmese de netîcede mutlakâ yorulacaktır. Ma'nen kesmekten murâd da budur. Lisânımızda da «kendini fazla yorma» mânâsında : «kendini öldürme» denilir.

(١١٨٩/١٤١٢) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّكُمْ سَتَخْرُصُونَ عَلَى الْإِمَارَةِ وَسَتَكُونُ نَدَامَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَنِعِمَّتِ الْمُرُصَّةُ وَيَسَّ الْفَاطِمَةُ" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ .

1412/1189 «(Bu da) Ondan rivâyet edilmiştir. -radiyallâhü anh- Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hiç şüphe yok ki sizler ileride Âmirliğe tama' edeceksiniz; ama bu(nun sonu) kıyâmet gününde pişmanlık olacaktır. (Dünyâda) sûtanne (olmak) ne iyi şeydir. Ama (âhirette) memeden ayrılan ne fenâdır; buyurdular.» Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Onu *Taberânî* ile *Bezzâr*, **Hz. Avf b. Mâlik**'den sahîh senedle ve şu lafızlarla tahrîc etmişlerdir:

«أُولَٰهَا مَلَامَةٌ وَثَانِيهَا نَدَامَةٌ وَثَالِثُهَا عَذَابٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا مَنْ عَدَلَ»

«Âmirliğin birincisi melâmet, ikincisi nedâmet, üçüncüsü azâb-ı kıyâmetdir; ancak adâlet gösteren müstesnâ!» Yine *Taberânî*, **Zeyd b. Sabit** (r.a.)'dan merfû olarak şu hadîsi tahrîc etmiştir:

«نَعِمَ الشَّيْءُ الْإِمَارَةُ لِمَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا وَخَلَّهَا وَيَسَّ الشَّيْءُ الْإِمَارَةَ لِمَنْ أَخَذَهَا بِغَيْرِ حَقِّهَا تَكُونُ عَلَيْهِ خَسْرَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

«Âmirliği hakkı ile üzerine alıp da becerebilen için o ne güzel şeydir. Fakat onu hakkı ile almayan için Âmirlik ne fenâ şeydir. Kıyâmet gününde kendisine nedâmet olacaktır.» *İmâm Müslim* dahî, **Hz. Ebû Zerr** (r.a.)'dan şu hadîsi rivâyet ediyor:

«قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تَسْتَفْعِلُنِي قَالَ : إِنَّكَ ضَعِيفٌ وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِزْبِي وَنَدَامَةٌ إِلَّا مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ فِيهَا»

«Benden vâli yapmaz mısın yâ Resûlallâh; dedim:

Sen zaifsin. Valilik bir emânettir: Kıyâmet gününde de gerçekten âr ve nedâmetdir. Ancak onu hakkı ile üzerine alarak onun hakkında kendisine düşeni yapan müstesnâ; buyurdular.» Bu hadîsler, bâbımız hadîsini takyîd ederler.

Nevevî: «Bu hadîs, bilhâssa zaîf olanların vâli olmaktan kaçınmaları bâbında büyük bir esastır» diyor. Bu söz ehliyetsiz olduğu hâlde böyle bir işi üzerine alıp da adâlet gösteremeyenler hakkındadır. Bu gibiler kıyâmet gününde âzâbı görünce, elbet yaptıklarına pişman olacaklardır. Fakat ehil

olan âdil vâlilere büyük ecir ve mükâfât vardır. Nitekim bu husûsta haberler çoktur. Bununla beraber hâkimliği kabûl etmekte büyük tehlike vardır. Bundan dolayıdır ki, İslâm büyükleri onu kabûlden çekinmişlerdir.

İmâm Şâfiî'ye Halife Me'mûn şark ve garbın kadılığına teklif etmiş fakat o bunu reddetmişti. İmâm-ı A'zam'a, Halife Mansûr, Bağdâd kadılığı için ısrarlarda bulunmuş; hattâ hapsederek kamçı ile döğdürmüş ve her gün onar kamçı ziyâdesi ile döğölmeye devâm olunduğundan nihâyet kamçı adedi yüzü buldukda dayaktan müteessiren vefât etmiştir. Hz. İmâm, daha önce İrâkeyn valisi Yezîd b. Ömer tarafından kendisine Kûfe kadılığı teklif olunduğu zaman da bu vazîfeyi kabûl etmemiş ve Yezîd'in emri ile başına yüz on kamçı vurulmuştu. Hâkimlik vazifesini kabûl etmeyen daha nice İslâm büyükleri vardır.

«Âmirliğe tama' edeceksiniz» cümlesinde bu rûtbeye nefislerin meyledeceğine işâret vardır. Zîra âmir olmakta; dünya menfâat ve zevkleri, herkese sözünü dinletme gibi nefsi cezbeden hâller vardır. Onun peşinde koşmak bundan dolayı yasak edilmiştir. Nitekim Şeyhayn'nin rivâyet ettikleri şu hadîsden de anlaşılır:

« أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ: لَا تَسْأَلِ الْإِمَارَةَ فَإِنَّكَ إِنْ أُعْطِيتَهَا عَنْ مَسْأَلَةٍ وَكُنْتَ إِلَيْهَا وَإِنْ أُعْطِيتَهَا عَنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ أُعِدْتُ عَلَيْهَا »

«Peygamber (s.a.v.) Abdurrahman'a:

Âmirliği isteme! Çünkü onu isteyerek sana verilerse ona tevki olunursun. İstemeksizin sana verirse onun üzerine yardım olunursun» Ebû Dâvud ile Tirmizî dahî şu hadîsi tahrîc etmişlerdir:

مَنْ طَلَبَ الْقَضَاءَ وَاسْتَعَانَ عَلَيْهِ بِالشَّعْءِ وَكَلَّ إِلَيْهِ وَمَنْ لَمْ يَطْلُبْهُ وَلَمْ يَسْتَعِنْ عَلَيْهِ أَنْزَلَ اللَّهُ مَلَكًا يُسَبِّدُهُ

«Bir kimse hâkimliği ister de onu elde etmek için aracılardan istifâde ederse o hâkimlik kendisine havâle edilir. Kim onu istemez ve almak için kimseden yardım dilemezse Allâh kendisini doğruya yöneltecek bir melek indirir.» Sahîh-i Müslim'de şu hadîs vardır:

« وَاللَّهِ إِنَّا لَا نُوَلِّي هَذَا الْأَمْرَ أَحَدًا سَأَلَهُ وَلَا أَحَدًا حَرَضَ عَلَيْهِ »

«Vallâhi biz bu işi ona tama' edene tevdi' etmiyoruz.»

Hâkimleri ta'yîn eden zâtın bu iş için en münâsibini bulması icâbeder. Bu bâbda Beyhakî ile Hâkim şu hadîsi rivâyet etmişlerdir:

« مَنْ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا عَلَى عِصَابَةٍ وَفِي تِلْكَ الْعِصَابَةِ مَنْ هُوَ أَرْضَى لِلَّهِ تَعَالَى مِنْهُ فَقَدْ خَانَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَجَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ »

«Bir kimse bir adamı bir cemâate âmir ta'yîn eder de o cemâatin içinde Allâh indinde ondan daha makbûlû bulunursa o kimse Allâh ve Resûlü ile müslümanlar cemâatine muhakkak hıyânet etmiştir.»

Hâkimlik ve emsâli âmirlikleri istemekten nehyedilmesi, bu işler sâhibine zaîfken kuvvet, âcizken kudret kazandırarak, zâten şerre meyyâl olan nefse düşmanından intikâm olmaya, dostunu ise kayırmaya fırsat bahşettiği içindir. Binâenaleyh onları mümkün mertebe istememek evlâdır. Vâkıâ Ebû Dâvud'un iyi bir isnâdla tahrîc ettiği şu hadîsde:

«مَنْ طَلَبَ قَضَاءَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى يَنَالَهُ فَعَلَبَ عَدْلُهُ جَوْرُهُ فَلَهُ الْجَنَّةُ وَمَنْ غَلَبَ جَوْرُهُ عَدْلُهُ فَلَهُ النَّارُ»

«Her kim müslümanlara hâkim olmayı ister de ona nâil olur ve adâleti zulmüne galebe çalarsa Cennet onundur. Kimin de zulmü adline galebe çalarsa Cehennem de onundur» buyurularak adâlet göstermek şartı ile hâkimliğin istenelebileceğine işâret olunmuşsa da evlâ olan yine de istememektir.

(۱۱۹۰/۱۴۱۳) - وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1413/1190 «Amrû'bnü'l-Âs radiyallâhü anh'dan rivâyet olduğuna göre, kendisi Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'i:

Hâkim hüküm verirken ictihâdda bulunur, sonra isâbet de ederse ona iki ecir vardır. Fakat hükmeder, ictihâdda bulunur ve hatâ eylerse ona bir ecir vardır; derken işitmiştir.»

Hadîs, müttefekun aleyhdir.

İctihâdda hatâ etmekden murâd: Allâhü Teâlâ'nın muradı olan hükmü bulamamaktır.

Bu hadîs: «Allâhü Teâlâ indinde her mes'elenin muayyen bir hükmü vardır diyen Ehl-i sünnet ulemâsının delilidir. Onlara göre müctehid bazan isâbet, bazan da hatâ eder. Bütün ilmî kudretini sarf ederek delilleri tettebbu eden müctehidi Cenâb-ı Hak muvaffak kılsa matlûb-ı ilâhî olan hükme isâbet eder. Bu takdîrde ona iki sevap verilir. Hatâ eden müctehide de bir sevap vardır. Aynı zevât bu hadîsle hâkimin müctehid olmasının şartıyyetine istidlâl etmişlerdir. «Bülûğü'l-Merâm» şârihi Kâdî

Şerefüddîn şöyle diyor: «Müctehid hükümleri şer'î delillerinden çıkarabilendir. Lâkin böylesini bulmak pek güç, hattâ hemen hemen hiç yoktur. Bununla beraber imâmının mezhebinde müctehid olması şarttır. Mezhebde müctehid olması için imâmının usûl ve delillerini hakkı ile anlaması ve bir meselede imâmından nassan bir nakil bulamadığı zaman vereceği hükmü, onun delillerine göre tertîb etmesi de şarttır.»

San'ânî Kâdî Şerefüddîn'in bu sözlerine şiddetle itirâz ediyor. Hayli uzun olan itirâzdan biz bazı cümleler naklederek bunlar üzerinde durmak isteriz. *San'ânî* şöyle diyor:

«Her ne kadar benâm ulemâ, üzerinde ittifâk etseler de bu sözdeki butlân meydandadır. Bütün nazarların üzerinde ittifâk ettiği bu dâvâyı ben **Allâh**'ın kendilerine verdiği ni'mete karşı küfrân telakkî ederim. Çünkü onlar yani bu dâvâyı iddiâ ve kabûl edenler müctehiddirler. Bunlardan her biri hüküm istinbât edecekleri delilleri o derece bilirler ki bu delilleri **Resûlullâh (s.a.v.)**'in Mekke'ye kadı ta'yîn ettiği **Attâb b. Üseyd**, Yemen'e kadı ta'yîn ettiği **Ebû Mûsa'l-Eş'arî** yine oraya kadı ve vali olarak gönderdiği **Muâz b. Cebel** ve **H.z. Ömer**'le **Ali**'nin Kûfe'ye kadı nasbettikleri *Şureyh*⁹⁴ bile bilmezlerdi...»

⁹⁴ **Kadı Şureyh:** İbn-i Hâris-i Kindî, Ebû Ümeyyeti'l-Kûfî'dir. Yemen'de ikâmet eden evlâd-ı Fûrs'den olduğu rivâyet edilmiştir. (Muhadramûn)'dandır. Asr-ı saadet'e yetiştiği hâlde Resûl-i Ekrem'e mülâkî olmak müyesser olmamıştır. İbtidâ Hz. Ömer (r.a.) tarafından Kûfe'ye Kadı nasbedilmiş, sonra Osmân ve Ali (r. anhümâ) ile Benî Ümeyye'nin hilâfetleri zamanında vazifesinde ibkâ edilerek bilâ-fâsıla altmış sene Kûfe'de Kadılık etmiştir. Daha sonra Haccâc'ın Kûfe valiliği zamanında arzu-yı zâtisiyle çekilmiştir. Şârih Aynî, Sâhib-i terceme'nin 98 târihinde vefât ettiğini bildiriyor. Hulâsa'da Muhammed İbni Nümeyr'den esahh rivâyet olarak 80 târihinde vefâtı rivâyet ediliyor. Vefâtında 110 ve yâhud 120 yaşında idi. Şüphesiz ki Kadı Şureyh Tabîin ulemâsının en yükseklerinden idi. Zekâ ve fetâneti hakkında pek çok nevâdir menkûldür. Nâm-ı bülendi İslâm târih-i kazâsının sernâme-i mefâhirdir. Birçok hükümleri adâb-ı kazânın birer enmûzecedir. Şa'bî: «Kadı Şureyh kazâ âleminin en yüksek bir simâsıdır» der. İbni Husayn'ın rivâyetine göre bir kere Kadı Şureyh iki kişi arasındaki bir dâvâyı rû'yet edip de bunlardan birisi aleyhine hükmedince bu küstah herif: Bu hükmün nereden geldiğini bilirim; diye ağır bir ta'rîzde bulunması üzerine çok zekî olan Kadı Şureyh: Allâh râşîye de mürteşîye de yalancı ve müfterîye de la'net etsin! cevâbı ile bu yalancı küstahın yalanını yüzüne vurmuştur. Hz. Ali (r.a.)'in hilâfeti zamanında müşârtün ileyh Hazretlerinin huzûrunda bir çok muhâkemeleri vardır. Bu hükümler Buhârî'nin Sahihinde ve diğer hadis ve fıkıh kitaplarında muharrerdir. Buhârî'nin «Hayz bahsî»'nde ta'likan rivâyet edip Dârimî'nin vaslettiği bir haberini nümûne olarak naklediyoruz: Bir kere Hz. Ali'ye bir kadın gelerek zevcinin kendisini boşadığından şikâyet ettiği sırada: bir ayda üç defa hayz gördüğünü söylüyor. Bunun üzerine Hz. Ali, Kadı Şureyh'e: Haydi şunların arasına hükmet bakayım! diyor. Kadı Şureyh: Yâ Emîre'l-mü'minîn! Siz burada bulunurken ben nasıl hükmedebilirim? demesi üzerine Halife hazretleri tekrar: Hükmet! diye emretmiş ve Kadı Şureyh: Bu kadının havâss-ı âilesinden dinine itimâd edilir bir kadın gelir de: Evet, bu kadın bir ayda üç defa kirlenir ve her

Bize kalırsa *Kâdî Şerefüddin*'in sözlerine bir diyecek yoktur. Daha doğrusu bu sözlerdeki butlân bizim için meydanda değildir.

Gönül isterdi ki *San'ânî* onu burada su götürmez bir sûrette ortaya atsın. Sonra **Ashâb-ı Kirâma** taş çıkartan bu müctehidler kimlerdir? Evet, bizzât **Resûlullâh (s.a.v.)** tarafından ilimlerine itimâd edilerek en mühim yerlere kâdî ta'yîn edilen ve içlerinde **Hız. Muâz** gibi Kur'ân-ı Kerîm'deki harâmı helâli en iyi bildiği **Peygamber (s.a.v.)**'in şehâdeti ile sâbit olmuş bir **Bedir** gâzisi bulunan kibâr-ı sahâbenin bilmediği delilleri bilen bu zevâtın kimler olduğunu cidden bilmek isterdik. Yıllarca **Fahr-i Kâinât (s.a.v.)**'in sohbetinde bulunarak **nûru Nübüvvet**'i kana kana içen ve böylelikle her biri birer heykel-i nûr kesilen o mübârek zevâtın bilmediği, fakat *San'ânî*'nin müctehid dediği **ulemânın** pek âlâ bildiği delillerin de neler olduğunu pek merak ettik. Acaba bu zevâta semâdan husûsî ve mahrem kitap mı indirildi ki, **Ashâb-ı Kirâm** onların bildikleri delilleri bilemediler?

Kâdî Şerefüddin'in mukallid dediği zevâtın da her biri İslâm'ın semâlarında parlayan birer yıldızdır. Buna rağmen hiç biri müctehidlik dâvâsında bulunmamışlardır. Çünkü müctehidlik zannedildiği kadar kolay bir iş değildir. Kolay olsa *İmâm Mâlik* gibi büyük bir müctehid kendisine sorulan kırk mes'elenin otuz altısına «bilmiyorum» diye cevap vermezdi. Hele iddiâ ile aslâ müctehid olunamaz. *San'ânî* yukarıdaki iddiâsını isbât sadedinde şunları söylüyor: «Buna şârihin (yani *Kâdî Şerefüddin*'in) şu sözü delâlet ediyor: (Mukallidin şartı, imâmının mezhebinde müctehid olması, onun usul ve delillerini hakkı ile anlaması ve bir mes'eleden imâmından nassan bir nakil bulamadığı zaman vereceği hükmü onun delillerine göre tertîb etmesidir.) İşte şârihin hemen hemen hiç bulunmadığına hükmederek imkânsız diye ad verdiği ictihâd budur. Bu mukallid kendi imâmını bıraksa da **Allâh**'ın kitabı ile **Resûlullâh**'ın sünnetini kendine imâm ittihâz etse, imâmının ibârelerini arayacağına kitâb ile Sünnet'in naslarını incelese olmaz mıydı? İbârelerin hepsi mânâlara delâlet eden lafızlardır. Şu halde imâmının sözleri ile o sözlerin mânâlarını şeriat sâhibinin sözleri ve mânâları ile değişse ya!...»

San'ânî'nin bu sözlerinden ne kadar ictihâd meraklısı olduğu anlaşılı-

defasında temizlenip namazını kılar, diye şehâdet ederse müddeâ kadının iddiâsı kabul ve tasdik olunur; demiş. Ali (r.a.): Kalûn; diye tasdik etmiştir ki, bu kelime Rum lisanında tahsîn ve takdire mevzûdur.» [Hulâsa: 140 ve Umdetü'l-kârî: C. II, Shf. 137] Kamil Miras: Tecrid-i Sarîh. C. VI. Shf. 574.

yor. Ancak farkına varmadan bizim iddiâmızı da isbât ediyor. Zîra şârihin biraz yukarıda kendisinden naklettiğimiz ibâresini hemen değiştiriyor. Söyle ki: Şârih mukallid olmanın şartlarını sayarken: «İmâmının usûl ve delillerini hakkı ile anlaması şarttır» diyordu. *San'ânî* bunu, o imâmın kendiliğinden söylediği sözler mânâsına alıyor ve: «İmâmının sözleri ile o sözlerin mânâlarını şeriat sâhibinin sözleri ve mânâları ile değişse ya!...» diyor. Şimdi sorarım, bir âlimin açık sözlerini bile böyle ters anlayan bir zâttan nasıl müctehid olabilir? Onun kitâb ve sünnetten çıkaracağı hükümlere nasıl itimâd edilebilir? İşte: «Müctehidlik zannedildiği kadar kolay bir iş değildir» sözümün mânâsı budur. *San'ânî* yukarıdaki sözünü yemînle perçinleyerek: «**Tallâhi** böylesi, hayrı ednâ bir şeyle değişti; yâni kitâb ve sünnetin bilgisini şeyhlerin ve çömezlerin bilgileri ile onların merâmlarını anlamak, sözlerini araştırmakla trampa etti. Yakînen ma'lûmdur ki, **Allâh** ve **Resûlü**'nün kelâmı akıllara daha yakın, maksada isâbeti daha me'mûldür; çünkü bilicmâ en belîğ en tatlı ve en kolay anlaşılan sözlerdir...» diyor.

Biz buradaki yemînin de nâ-hak yere yapıldığına kâiliz. Çünkü iddiâ yanlıştır. Mukallid şeyhinin veya şunun bunun sözü peşinde değil, mezhebde imâmının delilleri üzerinde çalışır. Bu delillerse kitâb, sünnet, icmâ-ı ümmet ve kıyâs-ı fukahâdır. **Kelâmulâh** ile **Hadîs-i Nebevî**'nin hakîkaten en belîğ ve en tatlı kelâm olduğunda şüphe yoktur. Ancak en kolay anlaşılan sözler olduklarını kabûl edemeyeceğiz. Zira Kur'ân-ı kerîm'de öyle icâzlar vardır ki, bir tanesi üzerinde bir cild kitap yazılabilir. Cevâmiu'l-Kelim yani cem'iyetli ve derîn manâli kelimeler ise **Peygamber (s.a.v.)**'in hasâisindedir. Hâl böyle olunca maksûd olan mânâyı onlardan kolaycacık anlayıvermek her yiğidin kân olmasa gerektir. Öyle olsa zâten ictihâda müctehide lüzûm kalmazdı.

San'ânî: «**Sahâbe**'nin **kelâm-ı ilâhî**yi ve **hitâb-ı Nebevî**yi anlayan akılları bizim akıllarımız gibidir; fikirleri de bizim fikirlerimiz gibidir. Çünkü akıllar ilâhî ibâreleri anlamaktan âciz olacak derecede bir birinden farklı olsalar bizler ne mükellef olurduk, ne de ictihâd ve taklîd yönünden bize emir veya nehiy vârid olurdu» diyor.

Bu iddiânın sakatlığı ise âşikârdır. Bazı akılların kelâmulâhı anlamaktan âciz kalması ile teklîfin sâkit olması icâbetmez. Nasr Sûre'sinden **Peygamber (s.a.v.)**'in ecelinin yaklaştığını yalnız **Hiz. İbn-i Abbâs** anlamıştı. Bu mânâyı anlamayan **Ashâb**'dan teklîf sâkit oldu mu idi?

Havadaki kuşların, denizdeki balıkların, ormanlardaki vahşî kurtların el-hâsil her mahlûkun kendine mahsûs bir tesbîh ve ibâdeti olduğu:

« وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يَسْبُحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ »

«Hiç bir şey yoktur ki Rabbini hamd ile tesbîhinde bulunmasın; lâkin siz onların tesbîhini anlamazsınız»⁹⁵ âyet-i kerîmesi ile tasrîh buyurulmuşken ictihâd dâvâsında bulunan bir zâtın, şâyed akıllar arasında anlayış farkı kabûl edilirse mükellefiyyetten istifâyâ kalkışması bize tuhaf geliyor. Akıllar ve anlayışlar arasında fark olduğu muhakkaktır. Yalnız olur olmaz farklar insanı Allâh'ına karşı kulluk mükellefiyyetinden ıskâta kâfi gelemmez. Teklîf sâkıt olmak için deli olmaktan başka çâre yoktur.

San'ânî akıllar arasındaki bariz farkı inkârda o kadar ileri gitmiştir ki, neredeyse: «Biz **Sahâb**eden daha akıllı ve fikirliyiz» diye yazmıştır. Hakîkatte **Ashâb**ın akılları müşebbehün bih, bizimkiler müşebbeh olmak lâzım gelirken, teşbîh-i mablûb yaparak: «Onların akılları da bizim akıllarımız gibidir...» demesi buna delildir. Kanâat-i âcizânemce bizim kendimizi **Ashâb-ı Kirâm**la ölçmeye kalkışmamız onlara karşı sû-i edeb ve cür'etkârlıktır. Hem de horozun yumurtlamak üzere folluğa yatması kadar gülünçtür. Bize düşen, kendimizi onlarla kıyâs etmek değil, onlara lâayık oldukları hürmet ve tebcîli göstermektir. Zîra bizzat **Fahr-i âlem (s.a.v.): Ashabım semânın yıldızları gibidir..**; buyururken bizim kendimizi onlarla bir tutmamız elbette kıyâs maa'l-fârik olur.

Hâkimlik bâbında en güzel vesîka **Hz. Ömer (r.a.)**'ın **Ebû Mûse'l-Eş'arî (r.a.)**'a yazdığı mektuptur. Bu mektûbu **İmâm Ahmed b. Hanbel, Dâre Kutnî ve Beyhâkî** rivâyet etmişlerdir. **Ebû İshâk** diyor ki: «Bu, pek büyük bir nâmedir. Çünkü hâkimliğin âdâbını, hükmün sıfatını, ictihâdın keyfiyetini ve kıyâsın istinbâtını beyân etmektedir. Lafız şudur:

«**Bundan sonra (ma'lûm ola ki) hâkimlik muhkem bir farîza ve tutulan bir sünnettir. Akıllı anlayışlı olmalı ve çok zikretmelisin. İyi bil ki sana bir adam hucetini ibrâz etti mi, anladığın vakit hüküm ver; hüküm verdin mi tenfiz et. Çünkü infâzı olmayan bir hakkı söylemek fayda vermez. Yüz vermek, meclis ve hükmün husûsunda insanlar arasında müsâvâta riâyet eyle, tâ ki itibârlı kimse zulmüne tama' etmesin. Zaîf de adlinden ümîd kesmesin. Beyyine dâvâciya, yemîn de inkâr edene düşer.**

⁹⁵ Sûre-i İsrâ, âyet: 44.

Müslümanlar arasında uzlaştırma câizdir. Yalnız bir haramı helâl, yâhud helâli haram yapan uzlaştırma müstesnâ. Bir kimse gâib bir hak veya beyyine iddiâ ederse ona bir mühlet ver; o mühleti doldursun. Müteâkiben beyyinesini getirirse hakkını verirsın; aksi takdirde aleyhine hükmü helâl sayarsın; zîra bu, özür husûsunda daha belîğ ve gözü daha çok açar. Hakkında bugün aklına mürâcaat ettiğin ve doğru yolunu bularak hüküm verdiğin bir dâvâ seni hakka dönmekten men etmesin; çünkü hak kadîmdir. Hakka dönmek bâtılda devâm etmekten daha hayırlıdır. Kitâbullâh ile Resûlünün sünnetinde bulunmayıp, gönlünden geçen şeyleri anlamalısın anlamalı!

Sonra birbirinin benzeri ve misli olan şeyleri bil de umûru o zaman kıyâs et. Hem bunların Allâhü Teâlâ'ca en ziyâde kabûle karîn ve hakka en ziyâde benzeyenlerini al. Müslümanlar birbirlerine karşı âdildirler. Yalnız bir hadd dolayısı ile kendisine dayak vurulan veya yalancı şâhidliği denenmiş olan yâhud bir hükmî karâbet, neseb veya hakîkî karâbet maznûnu bulunan kimse müstesnâ. Zîra Allâhü Teâlâ sizin sırlarınızı bilir. Beyyine ve yemînlerle dâvâyı defet. Dâvâ sırasında kızmak, endîşe, ıztırâb ve Ashâb-ı mesâlihden hoşnûdsuzluk göstermekten, bir de dâvâlarda tebdîl-i kıyâfetten sakın. Çünkü hak yerlerinde verilen hüküm sebebi ile Allâhü Teâlâ ecri vâcib kılar ve hâkimi iyi anar. Her kimin hak uğrunda kendi aleyhine bile olsa niyeti hâlis bulunursa Allâhü Teâlâ o kimse ile halk arasında olup bitenleri karşılamaya kâfidir. Kim de halka kalbinde olmayan bir ahlâkla görünürse Allâhü Teâlâ onu ayıplar; zîra Allâh kullarından ancak hâlis amelleri kabûl eder. Âcil rızkı hakkındaki sevâbını ve rahmetinin hazînelerini sen ne zannediyorsun? selâm...»

Ömer (r.a.)'ın bu mektûbundan anlaşıldığına göre hâkim hatâ ettiği zaman hükmünü bozabilecektir. *Buhârî* ile *Müslim*'in müttefikane tahrîc ettikleri **Ebû Hüreyre** hadîsi de aynı hükmü ifâde eder. Hadîsin lafzı şudur:

« قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَتِمَّا امْرَأَتَانِ مَعَهُمَا إِنَاهُمَا جَاءَ الذُّبُّ فَذَهَبَ بِابْنٍ إِحْدَاهُمَا فَقَالَتْ: هَذِهِ لِصَاحِبَتِيهَا: إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكَ وَقَالَتِ الْآخَرَى: إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكَ فَتَحَاكَمَتَا إِلَى دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَضَى بِهِ لِلْكُبْرَى فَخَرَجَتَا إِلَى سُلَيْمَانَ فَأَخْبَرَتْهُ فَقَالَ: اتَّوْبِي بِالْيَسِيرِ أَشَقُّهُ بَيْنَكُمَا يَصْفَيْنِ فَقَالَتِ الصَّغْرَى: لَا تَفْعَلْ يَرْحَمُكَ اللَّهُ هُوَ ابْنُهَا فَقَضَى بِهِ لِلصَّغْرَى »

«Resûlullâh (s.a.v.) buyurdular ki:

- Bir defa iki kadın çocukları ile beraber (bir yerde) buluyorlarmış. Derken bir kurt gelerek birinin oğlunu (kapmış) götürmüştü. Bunun üzerine kadınlardan biri diğerine:

- Kurd senin oğlunu götürdü; demiş, öteki:

- Hayır, o senin oğlunu götürdü; mukâbelesinde bulunmuş. Bunu müteâkib Dâvud (a.s.)'ın huzûruna dâvâyâ çıkmışlar.

Dâvud (a.s.) (mevcûd) çocuğun büyük kadına âid olduğuna hükmetmiş. (Bu sefer) Süleyman'a giderek (vak'ayı) ona haber vermişler. Süleyman (a.s.):

- Bana bıçağı getirin çocuğu aranızda ikiye pay edeyim; demiş. Küçük kadın (bunu görünce):

- (Aman) yapma Allâh hayrını versin; çocuk onundur; demiş. Buna binâen Süleyman (a.s.)'da çocuğun küçük kadına âid olduğuna hükmetmiş.»

Bu mes'eleda ulemâdan iki kavil rivâyet olunur. Birinci kavle göre hâkim hatâ ettiği zaman hükmünü bozabilir, ikinciye göre bozamaz; çünkü hadîsde: «**Hatâ ederse ona bir ecir vardır**» buyurulmuştur.

(۱۱۹۱/۱۴۱۴) - وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " لَا يَحْكُمُ أَحَدٌ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضَبَانٌ " مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1414/1191 «Ebû Bekre radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Öfkeli iken hiç bir kimse iki kişi arasında hükmetmesin; derken işittim.» Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Bu hadîsdeki nehyi **cumhûru ulemâ** kerâhete hamletmişlerdir. Hattâ Nevevî «Müslim Şerhi»nde: «**Hâkimin öfkeli iken hüküm vermesinin kerâheti**» namı ile bir bâb tahsîs etmiştir. Buhârî ise aynı bâba: «**öfkeli iken kâdî hüküm yâhud müftü fetva verebilir mi?**» adını vermiştir. Ulemânın buradaki nehyi kerâhete hamletmelerinin sebebi nehyin illetidir; illet öfkedir. Fakat öfkenin, hükmü menetmekle bir münâsebeti yoktur. Ancak hükmün husûlüne bir zan teşkil eder. Zîra fikri alt üst eyler; düşünülmesi icâbeden şeylerden kalbi alıkor. Böyle bir hâl ise hatâ ile neticelenebilir. Şu kadar var ki her öfke ve her insan bir değildir. Eğer öfke hakla bâtılın arasını ayıramayacak dereceye varırsa o halde hüküm vermek şüphesiz haramdır. O dereceye varmamışsa mekrûhdur. Hadîsin zâhirine bakılırsa, öfke dereceleri ile sebepleri arasında bir fark

yoktur. Lâkin İmâmü'l-Haremeyn ile Bağavî bu öfkeyi **Allâh** için olmayan öfkeye tahsis etmişler ve: «Çünkü **Allâh** için olan gadap zulme mânidir; fakat nefis için olan mânî değildir» demişlerdir. Hanefîler'in mezhebi de budur. Fakat bu tevcîhi birçok hadîs ulemâsı kabûl etmemişler; onu hadîsin zâhirine muhâlif görmüşlerdir. Bunlar: «Vâkıâ **Peygamber (s.a.v.)**, **Zübeyr** kıssasında öfkeli iken hüküm vermişse de onun ismeti gadabının kendisini hakdan alıkoymasına mânidir» diyorlar.

Fazla açlık ve susuzluk da gadab hükmündedir. Bu bâbda *Dâre Kutnî* ile *Beyhakî*, **Hz. Ebû Saîd-i Hudrî**'den şu hadîsi tahrîc etmişlerdir:

«أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا يَقْضِي الْقَاضِي إِلَّا وَهُوَ شَبَعَانُ رَيَّانُ"»

«**Peygamber (s.a.v.)**: **Hâkim ancak tok ve suya kanıkken hüküm verebilir**; buyurdu.» Yalnız hadîsin isnadında zaîf râvî vardır.

Kalbin huzûrunu kaçıran uyku, keder ve hastalık gibi şeyler de gadap hükmündedirler.

(۱۱۹۲/۱۴۱۵) - وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا تَقَاضَى إِلَيْكَ رَجُلَانِ فَلَا تَقْضِ لِلأَوَّلِ حَتَّى تَسْمَعَ كَلَامَ الْآخَرِ فَسَوْفَ تَدْرِي كَيْفَ تَقْضِي" قَالَ عَلِيٌّ: فَمَا زِلْتُ قَاضِيًا بَعْدَ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ

1415/1192 «Ali radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demişti ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Senin huzûrunda iki adam dâvâyâ dururlarsa ikincinin sözünü dinlemedikçe birinci lehine hüküm verme. Nasıl hüküm vereceğini ileride anlarsın; buyurdular.

Ali: Bundan sonra hâkim olmakda devâm ettim; demiştir.»

Bu hadîsi **Ahmed** ile **Ebû Dâvud** ve **Tirmizî** rivâyet etmişlerdir. **Tirmizî** onu hasen bulmuş; «İbnü'l-Medînî kavî addetmiş; **İbn-i Hibbân** ise sahihlemiştir. Hadîsin **Hâkim**'de **İbn-i Abbâs**'dan bir şahidi vardır.

Hadîs-i Şerîf birçok yollardan rivâyet olunmuştur. Bunların en güzeli, **Bezzâr**'ın **Amr b. Mürre**'den onun da **Abdullah b. Seleme**'den, onun da **Ali** (r.a.)'dan rivâyet ettiği tarîkidir.

Bu hadîs hâkimin evvelâ dâvâcının dâvâsını sonra da dâvâlının cevâbını dinlemesi icâbettiğine delildir. Yalnız dâvâcıyı dinleyerek hüküm vermek câiz değildir. Hâkim kasden böyle bir hüküm verirse, hüküm bâtıl, adâleti de mecrûh olur. Hatâen hüküm verirse adâleti mecrûh olmaz; fakat dâvâyâ sahih şekilde yeniden bakması lâzımdır.

Bu îzâhât dâvâlinın cevap verdiğine göredir. Cevap vermeyip susar veya: «Ne ikrâr ederim, ne de inkâr» derse *İmâm Mâlik* ile bazı ulemâyâ göre aleyhine hükmolunur. Hattâ: hâkim isterse ikrâr veya inkâr edinceye kadar dâvâlıyı hapseder. Sükûtu ile onu ilzâm eder diyenler de vardır. Çünkü hemen cevap vermesi icâbederdi; susması caymak gibidir. Fakat bu kavil reddedilmiş ve: «Caymak, yemînden imtinâ etmektir. Burada böyle bir şey yoktur» denilmiştir.

Bir takımları: «Evlâ olan bunun gâib hükmünde olmasıdır. Binâenaleyh gâib aleyhine hükmü câiz görenler bunu da câiz görür» demişlerdir. Zîrâ cevap vermemekte inâd eden dâvâlı ile gâib arasında bu husûsda fark yoktur. Gâibin aleyhine verilecek hüküm bâbında iki kavil vardır:

1 - *İmâm-ı A'zam*'la diğer ulemâyâ göre câiz değildir. Çünkü câiz olsa onun mahkemeye celbi vâcib olmazdı. Nitekim bâbımızın hadîsi de aynı hükmü ifâde ediyor.

2 - Gâib aleyhine hüküm vermek câizdir. *İmâm Mâlik* ile *Şâfiî*'nin ve diğer bazı kimselerin mezhebi budur. Onlar **H.z. Ali** (r.a.) hadîsini mevcûd dâvâlıya hamletmişlerdir. Derler ki: «Gâibin hakkı zâyi olmaz. Zîra geldiği vakit onun hucceti dinlenir ve muktezâsı ile amel edilir. Hattâ hükmün bozulmasını icâb edecek huccet getirebilirse hüküm bile bozulur; onun hucceti meşrût hükmündedir.»

(۱۱۹۳/۱۴۱۷) - وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ الْحَنُّ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ فَأَقْضِي لَهُ عَلَى نَحْوِ مَا أَسْمَعُ مِنْهُ فَمَنْ قَطَعْتُ لَهُ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ شَيْئًا فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1417/1193 «Ümmü Seleme radiyallâhü anhâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Filhakîka siz benim huzûrumda birbirinizden (hak) dâvâ ediyorsunuz. Ama câiz ki bazınız huccetini bazınızdan daha iyi anlatmış olur da ben de ondan dinlediğim gibi hüküm veririm. İmdi her kime din kardeşinin hakkından bir şey kesersem ancak ve ancak onun için ateşden bir parça kesmiş olurum; buyurdular.» Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Bir rivâyette «**Din kardeşinin hakkından bir şey kesersem**» cümlesinden sonra: «**Binâenaleyh onu almasın: فَلَا يَأْخُذْهُ**» buyurulmuştur.

Bu ziyâdeyi «*el-İrşad*» nâm eserinde *İbn-i Kesîr* rivâyet etmiştir.

Lahn: İstikâmet cihetinden sapmaktır. Burada ondan murâd: taraflardan birinin, hucceti diğer taraftan daha iyi bilip iyi anlatmasıdır.

«**Ben de ondan dinlediğim gibi hüküm veririm**» cümlesinden maksad dinlediği dâvâ, cevap huccet veya yemîndir.

Bazan dâvâ hadd-i zâtında bâtil olur da netîce itibârı ile dâvâcı din kardeşinin malından bir parça ateş koparmış olur; çünkü bu suçtan dolayı cehennemî boylar. Ateş koparmak ta'bîri evliyet alâkası ile mecâz-ı mürseldir. Nitekim **Teâlâ Hazretleri'nin:** «*إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا*»

«**Ancak karınlarına ateş yerler..**»⁹⁶ âyet-i kerîmesi de bu kabildendir.

Hadîs-i Şerîf, dâvâ hadd-i zâtında bâtil ise hâkimin hükmü ile o malın dâvâcıya helâl olamayacağına delildir. Hâkime huccete göre hüküm vermek ve dâvâlıyı ilzam etmek câizdir. Onun verdiği hüküm zâhiren nâfizdir. Lâkin hadd-i zâtında şâhidler yalancı ve dâvâ bâtil ise onun hükmü haramı helâl kılamaz. **Cumhûru ulemânın** kavli budur.

*İmâm-ı A'zâm Ebû Hanîfe'*ye göre ise; hâkimin hükmü zâhirde olduğu gibi bâtında da nâfizdir. Meselâ: Hâkim yalancı şâhidlerin şehâdeti ile bir kadının birisinin karısı olduğuna hükmetse kadın o adama helâl olur.

Bu hadîsde **Peygamber (s.a.v.)**'in hatâ üzerine takrîr olunacağına delâlet vardır. Hâlbuki ictihâd ile hükmederek yaptığı hatâda takrîr olunmayacağı, bilâkis hatâsı kendisine tenbîh buyurulacağı, usûlî fıkıh ulemâsının ittifâkla kabûl ettikleri bir mes'eledir. Bu ittifâkla hadîsin araları şöyle bulunmuştur: Usûlcülerin murâdı, **Bedir** esirleri mes'elesinde olduğu gibi hatâ edebilmesi melhûz olan yerlerdir. Böyle yerlerde ictihâdında hatâ ederse **Allâh** tarafından hatâsı tenbîh buyurulur. Fakat dâvâcının beyyine getirmesi, dâvâlının yemîn etmesi gibi farz kılınan bir husûsda hatâ ederse bu hükme hatâ denilemez. Çünkü teklif edildiği vecihle ve usûlüne muvâfık sûrette şâhidler dinlenerek verilen bir hüküm sahîhtir. Bu husûsda şâhidlerin yalancı olmalarının da bir te'sîri yoktur. Çünkü kusûr onlardadır; hâkim tarafından hîle yoktur. Binâenaleyh muâhaze olunmaz. Bu hadîsle hâkimin kendi ma'lûmâtına göre hüküm veremeyeceğine istidlâl olunur. Zîra **Peygamber (s.a.v.)**'e dâvâları bütün tafsîlâtı ile öğrenmek mümkün oluyordu. Bunu *İbn-i Kesir* «*el-İrşad*»da zikreder.

⁹⁶ Sûre-i Nisâ, âyet: 9.

(۱۱۹۴/۱۴۱۸) - وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "كَيْفَ تَقْدَسُ أُمَّةٌ لَا يُؤْخَذُ مِنْ شَدِيدِهِمْ لِضَعِيفِهِمْ" رَوَاهُ ابْنُ حِبَّانَ وَلَهُ شَاهِدٌ مِنْ حَدِيثِ بُرَيْدَةَ عِنْدَ الْبَزَّازِ وَآخَرُ مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَعِيدٍ عِنْدَ ابْنِ مَاجَةَ.

1418/1194 «Câbir radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'i:

Zaîflerinin hakkı, kuvvetlilerinden alınmayan bir millet nasıl temizlenebilir? derken işittim.»

Bu hadîsi **İbn-i Hibbân** rivâyet etmiştir. Hadîsin **Bezzâr**'da **Büreyde**'den mervî bir şâhidi vardır. **Ebû Saîd**'den rivâyet olunan diğer bir şâhidi de **İbn-i Mâce**'dedir.

Câbir hadîsini **İbn-i Huzeyme** ile **İbn-i Mâce** dahi tahrîc etmişlerdir. Bu hadîsin şâhidleri çoktur.

«**Nasıl temizlenebilir?**» cümlesinden murâd: günahlardan temizlenmektir. Çünkü zaîfe yardım ederek onun hakkını kavîden almak vâcibdir. Bunu: «أَنْصُرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا» **«Din kardeşine zâlim de olsa, mazlûm da olsa yardım et: »** hadîsi te'yîd ediyor.

(۱۱۹۵/۱۴۲۱) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "يُدْعَى بِالْقَاضِي الْعَادِلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُلْقَى مِنْ شِدَّةِ الْحِسَابِ مَا يَتَمَنَّى أَنَّهُ لَمْ يَقْضِ بَيْنَ اثْنَيْنِ فِي عُمَرِهِ" رَوَاهُ ابْنُ حِبَّانَ وَآخَرُهُ الْبَيْهَقِيُّ وَلَفْظُهُ "فِي تَمَرَةٍ".

1421/1195 «Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'i:

Kıyamet gününde âdil hâkim çağırılacak ve o derece şiddetli hesâba ma'rûz kalacak ki, ömründe iki kişi arasında hüküm vermemiş olmayı temennî edecektir; buyururken işittim.»

Bu hadîsi **İbn-i Hibbân** rivâyet etmiştir. Onu **Beyhakî** dahî tahrîc eylemiştir. **Beyhakî**'nin lafzı(nda): **«Bir kuru hurma hakkında»** kaydı vardır.

Hadîs-i Şerîf kıyamet gününde hâkimlerin pek şiddetli hesâb göreceklerine delâlet ediyor. Bunun sebebi hâkimlerin son derece mühim olan

hak hukûk meseleleri ile meşgûl olmalarıdır. Binâenaleyh hâkimin hakkı araştırması ve bu bâbda bütün gücünü sarfetmesi icâbeder. Kötülerle düşüp kalkmamalıdır. *Buhârî* ve başkalarının **Hz. Ebû Saîd-i Hudrî**'den merfû olarak tahrîc ettikleri bir hadîsde şöyle buyurulmuştur:

« مَا اسْتَحْلَفَ اللَّهُ مِنْ خَلِيفَةٍ إِلَّا لَهُ بِطَانَتَانِ بَطَانَةٌ بِأَمْرِهِ بِالْخَيْرِ وَتَحْضُهُ عَلَيْهِ وَبَطَانَةٌ بِأَمْرِهِ بِالشَّرِّ وَتَحْضُهُ عَلَيْهِ وَالْمَغْضُومُ مِنْ عِصْمَةِ اللَّهِ تَعَالَى »

«Allâh hiç bir halîfe istihlâf etmemiştir ki onun iki tane sır dostu olmasın. (Bunlardan biri) kendisine hayrı emreden ve onu yapmaya teşvîkte bulunan dost ve (diğeri) şerri emreden ona teşvîkte bulunan dost(tur.) Ma'sûm Allâh'ın koruduğudur.»

Ebû Dâvud, **Hz. İbn-i Ömer** (r.a.)'dan şu hadîsi rivâyet etmiştir:

« مَنْ أَعَانَ عَلَى خُصُومَةٍ بَطَلِمَ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبِ اللَّهِ »

«Her kim bir dâvâyâ zulmederek yardımda bulunursa muhakkak Allâh'ın bir gadabına uğrar.» Âdil bir hâkim hakkında böyle denilirse artık zâlim ve câhil olanın hâli ne olur düşünmelidir.

Abdullah b. Vehb'in terceme-i hâlinde şöyle deniliyor:

«Halîfe kendisine Mısır kadılığını kabûl etmesi için mektûb yazmış. Bunun üzerine **Hz. İbn-i Vehb** evine gizlenmiş. Bir gün bir zât, huzûruna gelerek: Ey İbn-i Vehb, meydâna çıksan da halk arasında Allâh'ın kitâbı ve Resûlullâh (s.a.v.)'in sünneti ile hükmetsene... demiş. İbn-i Vehb ona şu cevâbı vermiş: Bilmez misin ki ulemâ Peygamberlerle, hâkimler ise sultanlarla haşrolunacaklardır.»

(۱۱۹۶/۱۴۲۲) - وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَنْ يُفْلَحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ .

1422/1196 «**Ebû Bekre** radiyallâhü anh'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre; Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem:

İşlerinin başına bir kadın geçiren bir millet asla felâh bulmaz; buyurmuşlardır.» Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, kadını müslümanların umûmî işlerinden birinin başına geçirmenin câiz olmadığına delâlet ediyor. Maamâfîş şerîat kadına kocasının evindeki umûra nezâret hakkını vermiştir.

Hanefiler'e göre hudûd-i şer'iyeden mâadâ işlerin başına kadın geçirilebilir. *İbn-i Cerîr'e* göre mutlak sûrette kadın iş başına getirilir.

(۱۱۹۷/۱۴۲۳) - وَعَنْ أَبِي مَرْيَمَ الْأَزْدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ وَلَّاهُ اللَّهُ شَيْئًا مِنْ أُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَاجْتَبَ دُونَ حَاجَتِهِمْ وَفَقِيرِهِمْ اجْتَبَ اللَّهُ دُونَ حَاجَتِهِ" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ .

1423/1197 «Ebû Meryem-i Ezdî⁹⁷ radiyallâhü anh'den Peygamber salallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bir kimseyi Allâh müslümanların işlerinden birinin başına getirir de onların hâcetini görmekten ve fakirinden gizlenirse Allâh da onun hâcetini bitirmez; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi Ebû Dâvud'la Tirmizî tahrîc etmişlerdir. Tirmizî'deki lafzı şudur: « مَا مِنْ إِمَامٍ يُغْلَقُ بَابَهُ دُونَ ذَوِي الْحَاجَةِ وَالْحَلَّةِ وَالْمَسْكِنَةِ إِلَّا أَغْلَقَ اللَّهُ أَبْوَابَ السَّمَاءِ دُونَ حَلَّتِهِ وَحَاجَتِهِ وَمَسْكِنَتِهِ »

«Kapısını ashâb-ı mesâliha ve fakr u zarûret sâhiblerine kapayan hiç bir hükümdar yoktur ki Allâh onun fakr u ihtiyâc ve meskeneti karşısında gök kapılarını kapamasın.»

Taberânî dahi Hz. Ebû Cuhayfe (r.a.)'ın Hz. Muâviye (r.a.)'a:

«Resûlullâh (s.a.v.)'den bir hadîs işittim; bir daha bana tesâdüf etmezsin endîşesi ile onu sana tevdi etmek isterim. Resûlullâh (s.a.v.):

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ وَلَّى مِنْكُمْ عَمَلًا فَحَجَبَ بَابَهُ عَنْ ذِي حَاجَةٍ لِلْمُسْلِمِينَ حَجَبَهُ اللَّهُ أَنْ يُلْجَأَ بَابَ الْجَنَّةِ وَمَنْ كَانَتْ هِمَّتُهُ الدُّنْيَا حَرَّمَ عَلَيْهِ جَوَارِي . »

Ey nâs! Sizden her kim bir işin başına getirilir de kapısını müslümanlardan bir hâcet sahibine kaparsa, Allâh onu Cen-netin kapısından girmekten men eder. Kimin de murâdı dünyâ olursa Allâh ona benim civârımı harâm eder; buyurdular» dediğini rivâyet etmiştir.

Hadis-i Şerîf, kulların her hangi bir işinin başına getirilen kimsenin onlardan gizlenmemesi, bilâkis ashâb-ı mesâliha kolaylık göstermesi lüzûmuna delildir.

⁹⁷ İsmi **Amru'bnü Mürre'**dir. Ashâb'dan olup Cüheyne'ye mensûbdur. Kendisinden amcası oğlu Ebû Şemmâh ve başkaları hadîs rivâyet etmişlerdir.

(١١٩٨/١٤٢٤) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّاشِيَّ وَالْمُرْتَشِيَّ فِي الْحُكْمِ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَزْبَعَةُ وَحَسَنَةُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ وَلَهُ شَاهِدٌ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عِنْدَ الْأَزْبَعَةِ إِلَّا السَّائِيَّ

1424/1198 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem hüküm husûsunda rüşvet verene de rüşvet alana da la'net ettiler.»

Bu hadisi **Ahmed**'le **Dört'ler** rivâyet etmiştir. **Tirmizî** onu hasen bulmuş; **İbn-i Hibbân** ise sahîhlemiştir.

Nesâî müstesnâ **Dört'lerin** eserlerinde bu hadisin **Abdullah b. Amr**'dan mervî bir şâhidi vardır. Yalnız onda «**hüküm**» lafzı yoktur. **Hüküm**'ü **Tirmizî**'den başka zikreden olmamıştır.

Râiş: Rüşvet veren, yani bâtil için kendine yardım edene mal verendir.

Mürteşî: rüşvet alandır. **İmâm Ahmed b. Hanbel**'in rivâyetinde râiş de vardır.

Râiş: rüşvet verenle alanın arasını bulandır. Aracılık yapan ücret almasa bile hükümde rüşvetçilerle birdir.

Hâkimlere olsun sâir âmir ve me'mûrlara olsun rüşvet almak bilittifâk haramdır. **Teâlâ Hazretleri:**

« وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا قَرِيبًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ »

«Mallarınızı aranızda bâtil sebeble yemeyin; âlemin mallarından bir kısmını bile bile günahla yemek için o mallarla hâkimlere düşmeyin»⁹⁸ buyurmuştur.

Hâkimlerin aldığı mallar: **Rüşvet, hediye, ücret** ve **rızk** olmak üzere dört nevidir:

1 - Rüşveti **Hanefiler** dört kısma ayırmışlardır:

a) Hâkim olmak veya her hangi bir vazîfeye ta'yîn edilmek için verilen rüşvet, verene de alana da haramdır.

b) Hâkim hükmünü versin diye kendisine rüşvet vermek kezâ iki tarafa da haramdır. Bu bâbda hükmün haklı veya haksız yere verilme-

⁹⁸ Sûre-i Bakara, âyet: 188.

si müsâvîdir. Çünkü hüküm vermek hâkimin vazifesidir. Binâenaleyh mukâbilinde bir şey alması haram olur.

c) Bir kimseye, hükûmet nezdinde bir fayda te'mîni veya zarar def'i için verilen rüşvet, alan için haram, veren için mübâhdır.

d) Canına veya malına göz koyan bir adamın şerrinden kurtulmak için kendisine verilen rüşvet, alana haram verene câizdir. Daha başka tafsîlât verenler de olmuştur.

Âdil iken rüşvet alarak fâsık olan bir hâkim **Hanefiler**'e göre mün'azil olmasa da hükûmet tarafından azli vâcibdir. *Îmâm Şâfiî* ile bazı Hanefiler'e göre fâsıkın hâkimliği ve şehâdeti câiz değildir.

2 - Hediye, her zaman vermeyi âdet edinen bir kimse tarafından olursa câizdir. Fakat âdeti değil de, iş başına geçtikten sonra veriyorsa bakılır; eğer aralarında dâvâ cereyân edenlerden biri ise hediyesini almak da vermek de haramdır; değilse mekrûh olur.

3 - Ücret, hükûmet tarafından verilir de başka bir rızkı veya beytül-mâlden bir geliri yoksa helâldir.

4 - Beytül-mâl'den bir geliri veya rızkı olanın ücret alması haramdır. Çünkü beytül-mâl'den aldığı zâten hâkimliği mukâbilindedir; başka ücrette mahâl yoktur. Bu bâbda fıkıh kitaplarında tafsîlât vardır.

Hâkimlik, vâfilik gibi şeyleri istememek evlâdır. Maamâfih kendine güvenen bir kimsenin bunları kabûlünde beis yoktur. Hukûku edâ edemeyeceğinden korkanların kabûlü ise mekrûh olur.

وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ الْخَصْمَيْنِ يَقْعُدَانِ بَيْنَ يَدَيِ الْحَاكِمِ" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ .

1427/1199 «Abdullah b. Zübeyr (r.a.)'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem dâvâ sahiplerinin, hâkim huzûrunda oturmalarına hükmetti.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** rivâyet etmiştir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir.

Hadîsi *Îmâm Ahmed*'le *Beyhakî*'de tahrîc etmişlerdir. Onu rivâyet edenlerin hepsi *Mus'ab b. Sâbit b. Abdillâh b. Zübeyr*'den almışlardır. Fakat bu zât hakkında söz edilmiştir. *Ebû Hâtim*, «O çok yanılır» demiştir.

Hadîs-i Şerîf, dâvâya gelen tarafların hâkim huzûrunda oturmalarının meşrû olduğuna delîldir. İki taraf müslüman iseler hâkim onları beraberce oturtur. Birisi gayr-i müslim olursa, müslümanı daha yüksek yere oturtur. Çünkü **Hz. Alî** (r.a.) ile borçlusu yahûdî mahkemeye geldiklerinde *Kâdî Şüreyh* bu şekilde hareket etmiştir. Kıssayı *Ebû Nuaym «el-Hilye»* adlı eserinde şöyle anlatıyor:

«**Ali b. Ebî Tâlib** (r.a.) zırhını bir yahûdînin elinde görmüş. Yahûdî onu tesâdüfen bulup dururmuş. Zırhını tanıyınca yahûdîye:

- **Bu zırh benimdir; boz renkli bir devenin üzerinden düşmüş;** demiş, yahûdî:

- Zırh benimdir ve elimdedir. Aramızdaki dâvâyı müslümanların hâkimi görsün; demiş. Bunun üzerine *Kâdî Şüreyh*'e gitmişler. *Kâdî, Hz. Alî* (r.a.)'ın geldiğini görünce yerinden çekilmiş; oraya **Alî** (r.a.) oturmuş ve şöyle demiş:

- **Eğer hasmım müslümanlardan biri olsaydı onu bu meclisde kendimle beraber oturturdum. Lâkin ben Resûlullâh (s.a.v.)'i gayr-ı müslimleri meclisde kendinizle bir tutmayın; derken işittim.»**

Kâdî Şüreyh, Hz. Alî'ye:

- Dileğin nedir ya Emîra'l-mü'minin?» diye sormuş. **Ali** (r.a.):

- **Zırhımdır. Boz bir devemin üzerinden düşmüş; bu yahûdî de onu bulmuş;** cevabını vermiş. *Kâdî, yahûdî'ye dönerek:*

- Sen ne dersin yâhûdî? demiş. Yahûdî:

- Zırh benimdir ve elimdedir; mukâbelesinde bulunmuş. *Kâdî Şüreyh:*

- Vallâhi doğru söyledin yâ Emîre'l-Mü'minîn, zırh senindir; lâkin behemehal iki şâhid getirmen lâzım» demiş. Bunun üzerine **Hz. Ali, Kanber** ile **Hasan b. Alî**'yi şâhid olarak çağırmış; onlar da zırhın onun malı olduğuna şâhidlik etmişler. Fakat *Şüreyh:*

- Âzâdlının şehâdetini kabûl ettik. Ama oğlunun şehâdetini kabûl etmiyoruz, demiş. Mûteâkiben **Alî** (r.a.):

- **Seni anası ağlayasica! Ömer b. Hattâb'ın: «Resûlullâh (s.a.v.):**

- **Hasan ile Hüseyin ehl-i Cennet gençlerinin ulularıdır; buyururken işittim» dediğini duymadın mı?** demiş. *Şüreyh:*

- **Allâh için evet; cevâbını vermiş. Hz. Ali:**

- **Öyle ise sen ehl-i cennet gençlerinin ulularının şehâdetini tecvîz etmiyor musun?»** demiş.

Sonra yahûdîye dönerek:

- Al zırhı!» demiş. Yahûdî:

- Emîru'l-mü'mînîn benimle birlikte müslümanların kadısına geldi; kâdî benim lehime hüküm verdi; buna da razı oldu. Doğru söyledin vallâhi ya Emîra'l-mü'mînîn, gerçekten bu zırh senindir; senin devenden düştü. Onu ben buldum. Şehâdet ederim ki **Allâh**'dan başka ilâh yoktur. **Muhammed** de **Allâh**'ın **Resûlü**'dür; demiş. **Hz. Ali** (r.a.) da zırhı kendisine hediye etmiş; ve dokuz yüz (dirhem) bahşış vermiş.

Bu zât **Sıffîn** vak'asında **Hz. Ali** tarafında bulunmuş ve orada şehid edilmiştir.»

Kâdî Şüreyh'in: «Vallahi zırh senindir» demesi her halde onu tanıdığındandır. Lâkin kendi ilmi ile hüküm vermeyi câiz görmemiştir. Nitekim çocuğun babaya şâhidlik etmesini de doğru bulmamıştır. İşte İslâmiyet'in istediği hâkim ve mahkûm böyle olacaktır. Bu derece dürüstlük her zaman bir gayr-ı müslimin ihtidâsına sebep olabilir.

بَابُ الشَّهَادَاتِ

ŞEHÂDETLER BÂBİ

Şehâdât: şehâdetin cem'idir. Şehâdet bir yerde hazır bulunmaktır. Filân harbe şâhid oldu denilir ki, orada bulundu mânâsınadır. Harpte ölenlere şehîd denilmesi, ölüm kendilerine orada geldiği içindir.

Şeriatte şehâdet: Şâhidlerin hazır bulunup gördükleri bir şeyi haber vermeleridir. Şehâdetin burada cemi' sığası ile zikredilmesi nevi'leri kasdedildiği içindir.

(۱۲۰۰/۱۴۲۷) - عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ الشُّهَدَاءِ؟ هُوَ الَّذِي يَأْتِي بِالشَّهَادَةِ قَبْلَ أَنْ يُسْأَلَهَا" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1427/1200 «Zeyd b. Hâlid-i Cühenî radiyallâhü anh'den Peygamber (s.a.v.)'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

Size şâhidlerin en hayırlısını haber vereyim mi? Şehâdeti, kendisinden istenmeden edâ edendir.»

Bu hadîsi *Müslim* rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf dâvâcı tarafından istenilmeden, kendiliğinden yapılan şâhidliğin en hayırlı bir iş ve o şâhidin en hayırlı bir şâhid olduğuna delildir. Ancak bundan sonra gelen *İmrân b. Husayn* hadîsine muâzırdır. Çünkü o hadîsde: **«Sonra çağırılmadıkları halde şâhidlik yapacak bir kavim meydana gelecektir»** buyurularak böyleleri zemmediliyor. Böylece iki hadîs teâruz edince **ulemâ** ihtilâfa düşmüş ve ortaya üç kavil çıkmıştır.

1- **Zeyd** hadîsinden murâd: Hak sahibinin o hakkı şâhidin bildiğinden haberi olmadığı sûrettir. Bu takdîrde şâhid çağırılmadığı halde gelerek ona hakikat-ı hâli haber verir; yâhud hak sahibi ölür de mîrâsçılara haber verir. Bu tevcîhi *İmâm Mâlik*'in hocası *Yahya b. Sa'îd* yapmıştır. En güzel tevcîh de budur.

2- Buradaki şehâdetten murâd: Şehâdet-i hısbedir. Şehâdet-i hısbe: hâlis kul hakkı olmayıp **Allâh** hakkına da tealluk eden namaz, vakıf ve umûmî vasiyyet gibi şeylere yapılan şâhidliktir. **İmrân** hadîsindeki şehâdet ise, sırf kul haklarına âiddir.

3- «Şâhidliği istenilmeden yapmak»dan murâd: icâbette mübâlağadır.

Yani şâhid, yapacağı şehâdet için o kadar hazırdır ki, âdetâ çağırılmadan yapmış gibidir. Nasıl ki cömert bir adam için, «O istemeden verir» derler.

Bu tevcihler, şehâdet dâvâcı tarafından istenilmeden edâ edilemez; diyenlere göredir. Fakat bazıları istenilmeden yapılan şâhidliğin câiz olduğuna kâildirler. Bunlar **Zeyd** hadîsi ile istidlâl ederek **İmrân** hadîsini aşâğıdaki sûretlerden biri ile te'vilde bulunurlar.

1- Bu şehâdet yalancı şâhidliğine hamledilir. Yani şâhidler görmedikleri, bilmedikleri şeye şehâdet ederler. Mezkûr te'vîli **İmâm Tirmizî** bazı **ulemâ**dan hikâye etmiştir.

2- **İmrân** hadîsinden murâd: Şâhidliği «**eşhedü billâhi**» diyerek yemînle birlikde şehâdet lafzı ile yapmaktır. *Tahâvî*'nin te'vîli budur.

3- Bundan murâd : Müstakbele âid bilmediği bir şeye, meselâ bir cemâatin Cehennemlik, ötekinin Cennetlik olduğuna yemîn etmektir. Nitekim hevâ ve heves ehlinin dâimâ yaptıkları budur. Mezkûr te'vîli *Hattâbî* hikâye etmiştir.

(۱۲۰۱/۱۴۲۸) - وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ خَيْرَكُمْ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ يَكُونُ قَوْمٌ يَشْهَدُونَ وَلَا يُسْتَشْهَدُونَ وَيُخُونُونَ وَلَا يُؤْتَمَنُونَ وَيَنْذِرُونَ وَلَا يُؤْفُونَ وَيَظْهَرُ فِيهِمُ السِّمْنُ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1428/1201 «İmrân b. Husayn radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Şüphesiz ki sizin en hayırlılarınız benim çağdaşlarımdır. Sonra onların ardından gelenler, sonra onların ardından gelenlerdir.

Ondan sonra çağırılmadıkları halde şâhidlik yapar; hıyânette bulunur, kendilerine güvenilmez; nezredip yerine getirmez bir kavim peydâ olacak ve aralarında şişmanlık zuhûr edecektir; buyurdular.» Hadîs müttefekun aleyhdır.

Karn: Bir zamanda yaşayan ve maksûd şeylerden birinde müşterek olan insanlardır. Bu, bir zamanda bir araya gelenlere veya dîn yâhud mezheb husûsunda bir reîsin etrafında toplananlara itlâk edilir deniliyor. Zamanın bir parçasına da karn denilir. Bunun ne kadar olduğu ihtilâflıdır. Bazıları: on yıl, diğer bir takımları: 120 senedir; demişlerdir. Musannıf,

doksan ve 120 yıl diye tasrîh eden görmediğini fakat bunlardan mâadâ adetlere kâil olanlar bulunduğunu söylüyor. Evet, doksan yıldır diyenler var mıdır bilinmiyorsa da 120 sene «Kâmûs»da tasrîh edilmiş ve: «yüz yâhud 120 senedir; ama yüz sene olması daha doğrudur. Çünkü **Resûlullâh (s.a.v.)** bir çocuğa: «**Bir karn yaşa:** عَشْرَ قَرْنًا » diye duâ etmiş; çocuk yüz sene yaşamıştır, denilmiştir.

Peygamber (s.a.v.)'in karnı, onun zamanında yaşayan müslümanlardır. Onlardan sonra gelenler Tâbiîn; onlardan sonra gelenler de Tebe-i Tâbiîndir. Bundan anlaşılıyor ki, **Sahâbe-i Kirâm** Tâbiînden, Tâbiîn de Tebe-i Tâbiînden efdaldirler ve efdaliyet ferdlere bakarakdır. Yani **Ashâb-ı Kirâm**'ın her ferdi tâbiînin her ferdinden efdal olduğu gibi Tâbiîn ile Tebe-i Tâbiîn arasındaki nisbet de öyledir. **Cumhûru ulemânın** mezhebi budur.

İbn-i Abdilberr'e göre efdaliyet ferdlere değil, **sahâbenin** mecmûuna nisbetledir. Bundan yalnız **Bedir** gâzileri ile **Hudeybiye**'ye iştirâk edenler müstesnâdır. Çünkü onların ferdleri kendilerinden sonra gelenlerin ferdlерinden efdaldır. *İbn-i Abdilberr*'in delili *Tirmizî*'nin **Hz. Enes** (r.a.)'dan tahrîc ettiği şu hadîsdir: «أُمَّتِي مِثْلُ الْمَطَرِ لَا يُدْرَى أَوَّلُهُ خَيْرٌ أَمْ آخِرُهُ» «**Ümmetim yağmur gibidir; evveli mi daha hayırlıdır, Sonu mu bilinmez.**» Bu hadîsi *İbn-i Hibbân*, **Hz. Ammâr**'dan rivâyet etmiş ve sahîhlemiştir. *İbn-i Abdilberr*, *İmâm Ahmed* ile *Taberânî* ve *Dârimî*'nin *Ebû Cümua*'dan tahrîc ettikleri şu hadîsle de istidlâl etmiştir:

« قَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَحَدُ خَيْرٍ مِنَّا ؟ أَسَلَمْنَا مَعَكَ وَهَاجَرْنَا مَعَكَ قَالَ قَوْمٌ يَكُونُونَ مِنْ

«**Ebû Ubeyde dedi ki:**

بَغْدِكُمْ يُؤْمِنُونَ بِي وَلَمْ يَزُرْنِي »

- **Yâ Resûlallâh! Bizden daha hayırlı kimse var mıdır? Seninle beraber müslüman olduk; seninle birlikte hicret ettik? Peygamber (s.a.v.)**

- **(Evet) sizden sonra gelecek ve beni görmedikleri halde bana îmân edecek bir kavim (sizden daha hayırlı olacaklar) bu-yurdular.»**

Bu hadîsi *Hâkim* sahîhlemiştir. *Ebû Dâvud* ile *Tirmizî*, **Hz. Sa'lebe**'den merfû olarak şu hadîsi rivâyet etmişlerdir:

« تَأْتِي أَيَّامٌ لِلْعَامِلِ فِيهِنَّ أَجْرٌ خَمْسِينَ قِيلَ مِنْهُمْ أَوْ مِنَّا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ بَلْ مِنْكُمْ »

«**Peygamber (s.a.v.):**

- **Öyle günler gelecek; o günlerde (îmânı mûcebince) amel**

edenlere elli kişi sevâbı verilecek; (dedi).

-Bizden mi, başkalarından mı yâ Resûlallah? denildi:

- Hayır, sizden; buyurdular.»

Cumhûr, bu hadîslerin arasını şöyle bulmuşlardır: **Sahâbî** olmanın hiç bir amelle ölçülemeyecek kadar büyük meziyet ve fazîleti vardır. **Peygamber (s.a.v.)**'in sohbetine nâil olanın ameli az bile olsa yine fazîleti vardır. Sonra gelecek kavmin fazîleti ise amellerinin sevâbına göredir. Bir de ameller arasındaki fazilet üstünlüğü nevi itibârı ile birbirine müsâvî olan ameller arasında olur. Hâlbuki sahâbî olmak fazîleti yalnız **Resûlullâh (s.a.v.)**'in **Ashâb-ı Kirâm**'ına mahsûsdur. Başkalarında böyle bir şey yoktur.

Hadîsimizdeki «**Ondan sonra çağırılmadıkları halde şâhidlik yapacak..**» cümlesi **Sahâbe-i Kirâm**'dan sonra gelecek Tâbiîn ve Tebe-i Tâbiîn hazarâtı arasında böyle çirkin vasıflar taşıyan kimse bulunmadığına delildir. Zâhire bakılırsa bu hüküm ekseriyet itibârı ileldir. Bu hadîsle üç karnda yaşayanların adâletine istidlâl olunur.

«**Kendilerine güvenilmez**» ifâdesinden murâd: Hıyânetleri zâhir olacağı için halkın onlara itimâd etmemesidir. Filhakîka insanlardan ilk kaldırılacak şeyin emânet olduğu sahîh haberle sübût bulmuştur.

«**Aralarında şişmanlık zuhûr edecek**» ta'bîri ile çok yiyip içecekleri ifâde buyurulmuştur, zîra fazla yiyip içmek şişmanlığa sebeptir. Bu cümle ile mal çokluğu kastedilmiştir diyenler olduğu gibi, ellerinde olmayan mal ve şeref gibi şeyleri varmış gibi göstermektir; diyen de bulunmuştur.

(۱۲۰۲/۱۴۲۹) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ خَائِنٍ وَلَا خَائِنَةٍ وَلَا ذِي غَمْرٍ عَلَى أَخِيهِ وَلَا تَجُوزُ شَهَادَةُ الْقَانِعِ لِأَهْلِ الْبَيْتِ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ .

1429/1202 «Abdullah b. Amr radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hâin erkek ve kadının ve din kardeşine karşı kindarın şehâdeti ile Ehl-i Beyte hizmet eden kimsenin şehâdeti câiz değildir; buyurdular.» Bu hadîsi **Ahmed** ile **Ebû Dâvud** rivâyet etmişlerdir.

Hadîsi **Ebû Dâvud Amrû'bnü Şuayb**'den o da babasından, o da dedesinden şu lafızlarla tahrîc etmiştir:

«رَدَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ شَهَادَةَ الْخَائِنِ وَالْخَائِنَةِ»

«**Resûlullâh (s.a.v.): Hâin ile hâinenin şehâdetini reddetti.**»

Aynı hadîsi *İbn-i Mâce* ile *Beyhakî* kavî bir isnâdla tahrîc etmişler. *Tirmizî*, *Dâre Kutnî* ve yine *Beyhakî*, **Hz. Aîşe** (r.anhâ)'dan buna yakın lafızlarla rivâyet eylemişlerdir. Yalnız bu rivâyetin isnadında za'f vardır. *Tirmizî*: «Bizce isnadı sahîh olmuyor.» demiş; *Ebû Zûr'a* «el-İlel» adlı eserinde onun münker olduğunu söylemiş; *Abdülhâk*, *İbn-i Hazm* ve *İbn-i Cevzî* zaîf bulmuşlardır. *Beyhakî* ise: «Bunun hiç bir şeyi **Peygamber (s.a.v.)**'den sahîh olmuyor.» mütâlaasında bulunmuştur.

Hâin hakkında *Ebû Ubeyde* şunları söylemiştir: «Zannetmiyoruz ki sadece insanların emânetlerine hıyânet edene hâin denilsin de **Allâh**'ın kullarına farz kıldığı; emniyet buyurduğu şeylere hıyânet edene denilmesin. Çünkü **Allâh** bunlara da «emânet» demiştir. **Teâlâ Hazretleri**:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرُّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ»

«**Ey îmân edenler Allâh ile Resûl(ün)e hıyânet etmeyin; emânetlerinize hıyânet etmiş olursunuz.**»⁹⁹ buyurmuştur. Binâenaleyh her kim **Allâh**'ın emir veya nehyettiği şeylerden birini zâyî ederse ona âdil demek doğru olamaz. Böylesi hâin olunca onda dînen memnû olan şeylerden -ki onlardan biri de yalandır- kendisini önleyecek takvâ da bulunmaz. Şu halde onun haberine de inan olmaz. Zîra töhmet altındadır; yâhud ehliyeti yoktur.»

Hadîsdeki «kardeş» ta'bîrinden murâd: aleyhine şâhidlik yapılan müslümandır. Maamâfih şâhidlik mes'elesinde kâfir de aynı hükme tâbidir. Düşmanlık ve kin, din için değilse, bir kâfire kin besleyen müslümanın onun aleyhine şehâdeti câiz değildir. Çünkü kin besleyen kimse düşmanına zarar gelmesini istediği için doğru söylememek töhmeti altındadır. Fakat müslümânla kâfir arasında dînî olmayan bir kin yoksa kâfirin aleyhine şâhidlik yapılabilir. Dînî düşmanlık ise şâhidliğe mâni değildir. Çünkü yalan söylemeyi iktizâ etmez. Hadîsde yalnız din kardeşinin zikredilmesi müslümanların ekseriyetle birbirleri ile muâmele görmesindendir.

«**Kâni**» Ehl-i Beyte hizmet eden, kendini bütün bütün onların ihtiyaçlarını görmeye vakfeden demektir. Hadîsin tamâmında kâni'in başkalarına şâhidlik edebileceği zikredilmektedir. Ehl-i Beyt'e şehâdet edememesi onların lehine söyleyeceği zannından doğan töhmettedir.

Hadîsde zikredilen kimselerin şehâdetlerinin kabûl edilmemesi, şâhidde adalet aranacağına delîldir. Bu bâbda **Teâlâ Hazretleri** şöyle buyurmuştur:

⁹⁹ Sûre-i Enfâl, âyet: 27.

« وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ »

«Sizden iki adâletli kimseyi şâhid getirin...»¹⁰⁰

Ulemâ, adâleti: takvâ ve mürüvvete devâma sevkeden dînî bir muhâfazadır; diye ta'rif etmişlerdir. Bazıları: hayrı şerrinden çok olan kimse âdildir derler.

(۱۲۰۳/۱۴۳۰) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ بَدَوِيٍّ عَلَى صَاحِبِ قَرْيَةٍ " رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

1430/1203 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre kendisi Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellemi:

Bedevînin şehirli aleyhine şehâdeti câiz olmaz; derken işitmiştir.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **İbn-i Mâce** rivâyet etmişlerdir.

Bedevî: Çölde kırdâ yaşayan demektir. Kâide hılâfına bâdiyenin ism-i mensûbudur. Kâideye göre bâdevî denilmek icâbederdi.

Hadîs-i Şerîf, bedevînin şehirli aleyhine şâhidlik yapamayacağına delildir; fakat bedevî kendi gibisinin aleyhine şehâdet edebilir. *İmâm Ahmed*'le onun mezhebinden bir takım **ulemânın** kavli budur. *İmâm Ahmed* bu hadîsle istidlâl ederek: «Bedevînin şehirli aleyhine şehâdeti kabûl olunmayacağından korkarım» demiştir. Bir de şehirli dururken bedevîyi şâhid göstermekle dâvâcı töhmet altına girmiş olur. *İmâm Mâlik*'in kavli de bu ise de ona göre bu şehâdetin kabûl edilmemesi şerîat ahkâmını bilmediğindenidir. Zîra ekseriyetle Bedevîler şâhidliği usûlü vechile yapamazlar.

Ekser-i ulemâ bedevîlerin şehâdetleri kabûl edileceğine kâildirler. Onlar bu hadîsi adaleti bilinmeyen bedevîlere hamletmişlerdir. Çünkü ekseriyetle bedevîlerin adâleti ma'lûm değildir. Bazıları bedevîlerin şehâdeti kabûl edileceğine delîl olarak **Resûlullâh (s.a.v.)**'in bir A'râbînin Ramazan hilâli hakkındaki şehâdetini kabûl etmesini gösterirler.

(۱۲۰۴/۱۴۳۱) وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ خَطَبَ فَقَالَ: "إِنَّ أَنَا كَأَنَّا يُؤْخَذُونَ بِالْوَحْيِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِنَّ الْوَحْيَ قَدْ انْقَطَعَ وَإِنَّمَا نَأْخِذُكُمُ الْآنَ بِمَا ظَهَرَ لَنَا مِنْ أَعْمَالِكُمْ" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

1431/1204 «Ömerübnü'l-Hattâb radiyallâhü anh'den rivâyet

¹⁰⁰ Sûre-i Talâk, âyet: 2.

olduğuna göre kendisi bir gün hutbe okumuş ve:

«**Resûlullâh** sallallâhü aleyhi ve sellem devrinde bir takım insanlar vahy ile muâhaze olunurlardı. Şüphesiz ki artık vahy kesilmiştir. Şimdi biz sizi yaptığınız işlerden bize âşikâr olanlarla muâhaze ediyoruz.» demiştir.

Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir. Tamamı şöyledir:

« قَمِنْ أَظْهَرَ لَنَا خَيْرًا أَمَّا وَقَرْنَاهُ وَلَيْسَ لَنَا مِنْ سَرِيرَتِهِ شَيْءٌ اللَّهُ يُخَاسِبُهُ فِي سَرِيرَتِهِ وَمَنْ أَظْهَرَ لَنَا سُوءًا لَمْ نَأْمَنَّهُ وَلَمْ نُصَدِّقْهُ ، وَإِنْ قَالَ إِنَّ سَرِيرَتَهُ حَسَنَةٌ »

«Her kim bize bir hayır (yaptığını) gösterirse ona emniyet eder ve kendimize yaklaştırırız; onun içindeki sırdan bize bir şey yoktur. Sırrı husûsunda onu Allâh hesâba çeker. Kim de bize bir kötülük gösterirse ona emniyet ve kendisini tasdik etmeyiz, isterse niyetinin iyi olduğunu söylesin.»

Bu hadîsle, kendisinden bir şüphe sezilmeyen kimsenin zâhir-i hâline bakarak şehâdetinin kabûl edilebileceğine istidâl olunur. Bu husûsda adâlet arananın istikâmet sâhibi olması kâfî görülüyor. Çünkü bir kimsenin içindekini bilmeye imkân yoktur.

Musannıfın bu hadîsi burada zikretmesi cumhûru sahâbe tarafından kabûl edildiği içindir.

Hadîsin zâhiri meçhûl kimsenin şehâdeti kabûl edilemeyeceğini gösteriyor. *İbn-i Kesîr*'in «*el-İrşâd*» da naklettiği şu haber de bu hükmü te'yîd eder:

H. Ömer (r.a.)'ın huzûrunda bir adam şâhidlik etmiş. **Ömer** (r.a.) ona:

«- **Seni tanır değilim. Ama benim tanımamam sana zarar vermez. Seni tanıyan birini getir**» demiş. Bunun üzerine cemâatten biri onu tanıdığını söylemiş. **Ömer (r.a.):**

- Onu ne ile tanıdığını sormuş; adam: adâlet ve fazîletle, cevâbını vermiş. **Ömer (r.a.):**

-**Bu adam senin gecesini gündüzünü, girdiği çıktığı yerini bildiğin en yakın komşun mudur?»** demiş. Adam:

- **Hayır;** cevâbını vermiş:

- **O halde sana kendileri ile verâ ve takvâyâ istidlâl edilen altın ve gümüş muâmelesini mi yaptı;** diye sormuş. Adam yine:

- **Hayır,** cevâbını vermiş:

- **Yoksa seninle iyi ahlâka istidlâl edilen yol arkadaşlığı mı yaptı?;** suâline adam yine:

- **Hayır**, demiş **Ömer** (r.a.):

- **Öyle ise sen onu tanı mıyorsun**, dedikten sonra adama:

- **Seni tanıyan birini getir**, emrini vermiş.

İbn-i Kesîr bunu *Bağavî*'nin güzel bir isnâdla rivâyet ettiğini kaydetmiştir.

(۱۲۰۵/۱۴۳۲) - وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ أَنَّهُ عَدَّ شَهَادَةَ الزُّورِ فِي أَكْبَرِ الْكِبَائِرِ. "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ.

1432/1205 «Ebû Bekre radiyallâhü anh'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den naklen onun, yalancı şâhidliğini büyük günahların en büyüklerinden saydığı rivâyet edilmiştir.»

Bu parça **müttefekun aleyh** uzun bir hadîsdedir. Lafzı şudur:

« قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَلَا أُتَبِّحُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكِبَائِرِ ثَلَاثًا قَالُوا بَلَى قَالَ: الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ وَغُفُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَجَلَسَ وَكَانَ مُتَكَبِّرًا ثُمَّ قَالَ: أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ فَمَا زَالَ يُكْرِرُهَا حَتَّى قُلْنَا لَيْتَهُ سَكَتَ .»

«**Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:**

- **Dikkat edin, size büyük günahların en büyüğünü haber veriyim mi?** dedi. Bunu üç defa tekrarladi. Ashâb:

- **Hay hay; dediler. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:**

- **Allâh'a şirk koşmak ve anneye babaya isyân etmektir;** dedi ve oturdu. (Daha evvel) yaslanmıştı. Sonra:

- **Dikkat edin! Bir de yalan söylemektir;** buyurdular.

Bunu o kadar tekrar etti durdu ki biz, keşke sükût etse.. dedik.»

Yalancı şâhidliğin tefsîri yukarıda geçmişti. *Sa'lebî* diyor ki:

«**Zûr:** bir şeyi bulunduğu sıfatın aksine olarak güzel göstermektir. Böylece o şeyi işiten veya görene başka sıfatta imiş gibi gelir. Binâenaleyh zûr, bâtilı hakmış gibi gösteren bir gözbağcılıktır.»

Filhakıka **Peygamber (s.a.v.)** yalan sözü, **Allâh'a** şirk koşmakla bir tutmuştur. *İmâm Nevevî* diyor ki: «Bu hadîsden murâd, zihne tebedür eden zahirî mânâsı değildir. Zîrâ şüphesiz şirk daha büyüktür; katil de öyledir. Şu halde hadîsi te'vîl etmek gerekir. Te'vîli şudur: Yalanın en büyük günah sayılması başkasının malını bâtil ile yemeye sebep olması-na nazaranıdır. Bittabi bâtil ile mal yemek, zinâ ve hırsızlıktan büyüktür. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in yalancı şâhidliğine son derece ehemmiyet vererek oturması, sözüne tenbîh harfi ile başlaması ve ihbârını üç defa tekrarlaması, yalan dile daha kolay geldiği ve onunla daha çok istihzâ yapıldığı

içindir. Bir de düşmanlık ve hased gibi ona sebep olan şeyler çoktur. Bu sebeple ona ehemmiyet vermeye ihtiyaç vardır. Şirk koşmak öyle değildir. Çünkü müslümanın kalbi şirkten sakınır; sonra onun zararı yalan gibi başkasına geçmez; müşrike mahsûs kalır. Mürüvvetli kalpler anneye babaya âsî olmaktan da kaçınırlar.»

(۱۲۰۶/۱۴۳۳) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِرَجُلٍ: تَرَى النَّفْسَ؟ قَالَ نَعَمْ. قَالَ: عَلَى مِثْلِهَا فَاشْهَدْ أَوْ دَعْ" أَخْرَجَهُ ابْنُ عَدِيٍّ بِإِسْنَادٍ ضَعِيفٍ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ فَأَخْطَأَ.

1433/1206 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edildiğine göre, Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem bir adama:

- **Güneşi görüyorsunuz?** demiş. Adam:
- **Evet; cevabını vermiş. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:**
- **Onun misline şehâdet et yâhud bırak;** buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **İbn-i Adiy** zaîf bir isnadla tahrîc etmiştir. **Hâkim** onu sahîhlemiş, fakat hatâ etmiştir. Çünkü hadîsin isnâdında *Muhammed b. Süleyman* vardır. Bu zâtı *Nesâî* zaîf bulmuştur. *Beyhakî* de: «Bu hadîs itimâda şâyân bir yoldan rivâyet edilmemiştir.» demiştir.

Hadîs-i Şerîf şâhidin yüzde yüz bilmediği bir şeye şehâdet etmesi câiz olmadığına delildir. Zan üzerine şâhidlik etmek doğru değildir. Şehâdet bir fiil üzerine yapılıyorsa onu mutlaka görmek icâb ettiği gibi ses üzerine yapılıyorsa, sesi işitmek ve sâhibini görmek lâzımdır.

Yalnız bir kaç yerde zan üzerine şehâdet câizdir. *Buhârî* bu yerleri gösteren bir bâb tahsîs etmiş ve ona «**Nesebler, radâ'-ı müstefiz¹⁰¹ ve üzerinden zaman geçmiş eski ölüm bâbı**» adını vermiştir. Radâ'ın sübûtu hakkında dört hadîs zikretmişse de radâ'ı görme husûsunda hiç bir hadîs rivâyet etmemiştir. *Buhârî* bununla nesebin sübûtuna işâret etmiştir. Çünkü radâ' sâbit oldu mu neseb de sübût bulur. Neseb radâ'ın ayrılmaz lâzımıdır. Nefs-i radâ' istifâza yani kulaktan kulağa yayılmakla sâbit olur. Bu cihet hadîslerden sarâhaten anlaşılır. Zîrâ hadîslerde bahsedilen radâ' câhiliyyet devrine aittir. Böyle bir şey oldu mu Araplar arasında şâyî olurdu.

İstifâza'nın hudûdu: bazılarına göre ilim veya zan hâsıl olacak derecede şöhret bulmaktır. Şâfiîler'le *İmâm Ahmed b. Hanbel*'in mezhebi budur.

¹⁰¹ Radâ'-ı müstefiz: Şüyû bulmuş sûtkadeşliktir.

İmâm Buhârî «eski ölüm» ta'bîri ile «öleli çok olmuş» mânâsını kasdetmiştir. Bazıları bunu elli sene ile diğer bazıları kırk yıllı tahdîd etmişlerdir.

Musannıf «Fethü'l-Bârî» de şunları söylemiştir: «İstifâza ile şâhidliğin işe yarayacağı yerleri tahdîd husûsunda ulemâ ihtilâf etmişlerdir. Şâfîler'e göre neseb husûsunda kat'iyetle sahîh olur. Doğum, ölüm, köle âzâdı, velâ (karabet akdi), velî olma, vakıf, azil, nikâh ve tâbileri, cerh ve ta'dîl, vasiyet, sefeh ve rüşd gibi şeyler hakkında ise tercih sûreti ile sübût bulur. Şâfîler'in müteahhirîn ulemâsından bazıları bu yerleri yirmi küsûra çıkarmıştır. Bunlar «Kavâid-i Alâî» de sayılmıştır...»

Hanefiler'e göre dahî: neseb, ölüm, duhûl, nikâh, kâdînin vilâyeti ve vakfın aslı gibi şeylerde istifâza ile şâhidlik câizdir. Kıyâsa göre bu şehâdet câiz olmamak icâbeder. Çünkü şehâdet muayene mânâsına gelen müşâhededen alınmıştır. Burada böyle bir şey yoktur. Fakat istifâza ile şâhidlik, istihsân yolu ile câizdir. Şöyle ki: bu gibi şeyler husûsî bir cemâatin huzurunda yapılır ve bunlara devâmlı bir takım hükümler tealluk eder. Binâenaleyh bu hükümler muattal kalmamak için meşhûr ve müstefiz olmak gözle görmek yerine ikâme edilmiştir. İslâmiyet'in ilk devirlerinden bugüne kadar müslümanlar arasında cereyan eden usûl budur:

(۱۲۰۷/۱۴۳۴) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قَضَى بَيْنَ بَيْنِ وَشَاهِدٍ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتَّيَمْنِيُّ وَقَالَ: إِسْنَادُهُ جَيِّدٌ.

1434/1207 «(Yine) İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edildiğine göre, Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem bir şâhid ve bir yeminle (dâvâya) hüküm vermiştir.»

Bu hadîsi **Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî** tahrîc etmişlerdir. **Nesâî:** «İsnâdı iyidir» demiştir.

İbn-i Abdilberr dahi: «İsnadına kimsenin dokunacağı bir yer yoktur, demişse de Tirmizî «el-İlel» nâm eserinde Buhârî'yi kasdederek: «Muhammed'e bu hadîsi sordum. Onu İbn-i Abbâs'dan rivâyet eden Amrubnü Dînâr için: bence bu hadîsi Amir, İbn-i Abbâs'dan işitmiştir; dedi» şeklinde beyânatta bulunuyor. Hâkim de şunları söylemiştir: Amir, **Hz. İbn-i Abbâs'dan** birçok hadîsler işitmiş; ondan da arkadaşlarından müteşekkil bir cemâat işitmişlerdir. Binâenaleyh **İbn-i Abbâs'dan** hadîs işittiği inkâr olunamaz.» Hadîsin şâhidleri de vardır. Aşağıdaki hadîs bunlardandır.

(۱۲۰۸/۱۴۳۵) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ مِثْلَهُ أَخْرَجَهُ أَبُو

دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ

1435/1208 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'in bir şâhid ve bir de yemîn ile (dâvâda) hüküm verdiği rivâyet olunmuştur.»

Bu hadisi **Ebû Dâvud** ile **Tirmizî**¹⁰² tahrîc etmişlerdir. İbn-i Hibbân onu sahîh bulmuştur. Ebû Dâvud ayrıca bu meselemin şâhidlerinden olarak, **Resûlullâh (s.a.v.)**'in Yemen'deki **Benî'l-Amber** kabilesine gönderdiği seriyye ve onlara verdiği emre ve kabîlenin de kendilerine İslâm'ı kabûl etmeleri teklîf edildiğinde kabûl ettiklerine dâir olan iddiâlarının tesbît ve tevsikinde bir şâhid ve bir de yemînle hüküm verdiğine dâir uzunca bir metin tahrîc etmiştir.

Bu hadisi **İmâm Şâfiî** dahî tahrîc etmiştir. **İbn-i Ebî Hâtim** «el-İlel» adlı eserinde babasından naklen bu hadisin sahîh olduğunu söyler. Hadis-i Şerîf 22 **Sahâbi**'den rivâyet olunmuştur ve bir şâhid, bir de yemînle hüküm verilebileceğine delîldir. **Sahâbe** ve **Tâbiîn**'den birçokları ile **Medîne**'nin yedi fakîhinin ve **İmâm Mâlik**'in mezhebi budur, **İmâm Şâfiî**: «Bu zevatın delilleri bu hadislerdir» diyor.

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ile mezhebinin diğer imâmları bir şâhid ve yemînle dâvâ isbât edilemeyeceğine kâil olmuşlardır. Delilleri:

«**Sizden iki adalet sahibini şâhid getirin**¹⁰³: وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ»
âyet-i kerîmesi ve: «فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَافِرَاتَانِ»

«**İki erkek olmazsa bir erkekle iki kadın şâhid olsun**»¹⁰⁴ emr-i ilâhîsidir. Bu emirler, şâhidlerin münhasıran mezkûr kimselerden olacağına delâlet ederler. Binâenaleyh bir şâhidle yemîne cevâz vermek kitâb üzerine ziyâde ve nesih olur. Sünnetden delilleri de: «شَاهِدًا أَوْ يَمِينًا»

«**Ya senin iki şâhidin yâhud dâvâlarının yemîni...**» Hadis-i Şerîfidir. Bu hadis sahîhtir.

Ulemâdan bazıları bir şâhidle yemînin yalnız mal husûsunda huccet olacağını; başkalarının ona kıyâs edilemeyeceğini söylerler ve: «Çünkü rivâyet edilen şey fiildir; fi'lin umûmu olmadığı için mesele her şeye ta'mîm edilemez» derler.

¹⁰² «Bâbü'l-Kazâ bi'l-yemîni ve-ş-Şâhid Mısır tab'ı; 1371/1952 Cilt II, Shf. 277.

¹⁰³ Sûre-i Talâk, âyet: 2.

¹⁰⁴ Sûre-i Bakara, âyet: 182.

بَابُ الدَّعَاوَى وَالْبَيِّنَاتِ

DA'VÂLAR VE BEYYİNELER BÂBİ

Deâvâ: Da'vânın cem'idir. **Hanefiler**'in «*el-Kâfî*» ve «*et-Tebyîn*» gibi fıkıh kitâblarında da'vâ kelimesinin yalnız bu şekilde cemi'lendiği bildiriliyorsa da *İbn-i Şihne* onun deâvî şeklinde de cemi'lendiğini; hattâ bunun asıl olduğunu söylemiştir.

Lügat'da da'vâ: Bir kimsenin bir hakkı başkasına vâcib kılmasıdır. Bir şeyi mutlak sûrette kendine izâfe etmektir; diyenler de vardır.

Şer'an da'vâ: Kul haklarından bir hak sâbit olduktan sonra onu hâkim veya hakem huzûrunda istemektir.

Hak da'vâ edene: **müddeî**, kendisinden da'vâ edilene: **müddeâ aleyh**, da'vâ edilen mala da: **müddeâ** denilir.

Beyyinât: Beyyinenin cem'idir. **Beyyine:** açık huccet demektir. Da'vâyı isbât için kullanıldığından huccete beyyine denilmiştir.

(١٢٠٩/١٤٣٦) - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ لَادَّعَى نَاسٌ دِمَاءَ رِجَالٍ وَأَمْوَالَهُمْ، وَلَكِنَّ الْيَمِينَ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَلِلْبَيْهَقِيِّ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ: "الْبَيِّنَةُ عَلَى الْمُدَّعِي وَالْيَمِينُ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ".

1436/1209 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olduğuna göre Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

İnsanlara (mücerred) da'vâları ile (iddiâ ettikleri şey) verilse bir takım insanlar bazı adamların kanlarını ve mallarını iddiâ ederlerdi. Lâkin müddeâ aleyhe yemîn vardır; buyurmuşlardır.»

Hadîs **müttefekun aleyh**dir. **Beyhakî**'nin (yine **İbn-i Abbâs**'dan) sahîh bir isnâdla tahrîc ettiği rivâyetinde: **«Beyyine müddeîye, yemîn de müddeâ aleyhedir»** buyurulmuştur.

Bu bâbda *İbn-i Hibbân*'ın **Hz. Abdullah b. Ömer**'den *Tirmizî*'nin *Amir b. Şuayb*'den tahrîc ettikleri hadîsler de vardır.

Hadîs-i Şerîf bir kimsenin mücerred da'vâ etmesi ile iddiâsı kabûl edilivermeyeceğine, hüküm için ya müddeînin beyyine ile da'vâsını isbât etmesi yahud müddeâ aleyhin ikrârı şart olduğuna ve müddeînin da'vâlıdan yemîn isteyebileceğine delîldir. Ümmetin selef ve halefinin mezhebi budur.

Ulemâ demişlerdir ki: «Beyyinenin da'vâcîya âid olması, zâhirin hılâfını iddiâ ettiğindendir. Hılâf-ı zâhiri iddiâ zaîfdir. Binâenaleyh kendisine kuvvetli huccet yani beyyine teklîf edilerek bu zaîflik giderilmiştir. Da vâlinin tarafı ise kuvvetlidir. Çünkü berâet-i zimmet asıldır. Bundan dolayı ona zaîf bir huccet olan yemînin teklîfi ile iktifâ edilmiştir.

(۱۲۱۰/۱۴۳۷) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ : ”أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرَضَ عَلَى قَوْمِ الْيَمِينِ فَأَسْرَعُوا فَأَمَرَ أَنْ يُشْهِمَ بَيْنَهُمْ فِي الْيَمِينِ : أَيُّهُمْ يَخْلِفُ“ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1437/1210 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet olduğuna göre, Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem bir kavme yemîn teklîf etmiş. Hemen (buna) şitâb eylemeleri üzerine hangilerinin yemîn edeceği hakkında aralarında kur'a çekilmesini emir buyurmuşlardır.» Bu hadîsi **Buhârî** rivâyet etmiştir.

Hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Nesâî'nin Ebâ Râfî** tarîki ile **Hz. Ebû Hüreyre**'den tahrîc ettikleri şu rivâyet tefsîr etmektedir:

Bir malı iki adam iddiâ etmiş. Fakat hiç biri beyyine getirememişler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

«اشْتَمَا عَلَى الْيَمِينِ مَا كَانَ أَحَبَّ ذَلِكَ أَوْ كَرَهَا»

«Hoşlarına gitse de gitmese de yemîn vermek için kur'a çekeler» buyurmuştur. **Hattâbî'nin** beyânına göre istihâmın mânâsı aralarında kur'a çekmektir. Kur'a kime çıkarsa o yemîn eder ve iddiâ ettiği malı alır.

Böyle bir hâdise **Hz. Ali** (r.a.)'dan da rivâyet olunur. Mezkûr rivâyete göre **Ali** (r.a.)'a pazarda satılmak istenen bir katır getirmişler. Bir adam bu katırın kendine âid olduğunu, onu kimseye satmadığını, hibe de etmediğini söylemiş ve beş tane şâhid göstermiş. Derken başka birisi gelerek katırın kendine âid olduğunu iddiâ etmiş ve iki şâhid getirmiş. Bunun üzerine **Hz. Ali** (r.a.):

Bu mes'elede biri uzlaştırma biri de muhâkeme olmak üzere iki türlü hâl çâresi var. Ben bunları size beyân edeyim:

Uzlaştırma, katır satılarak parası yedi hisseye bölünmek ve bu hisselerden beşini şuna ikisini de şuna vermekle olur.

Buna râzı olmazlarsa muhâkeme yolu:

Da vâcılardan birine bu katır kendi malı olduğuna onu satmadığına hibe de etmediğine yemîn ettirmektir. Eğer hanginizin yemîn edeceğinde münâzaaya düşerseniz aranızda kur'a çekelecek; ve hanginize isâbet ederse o yemîn edecektir...; demiştir.

(۱۲۱۱/۱۴۳۹) وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْحَارِثِيِّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ أَقْطَعَ حَقَّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِيَمِينِهِ فَقَدْ أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ النَّارَ وَحَرَّمَ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: وَإِنْ كَانَ شَيْئًا يَسِيرًا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَإِنْ كَانَ قَضِيًّا مِنْ أَرَاكَ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1439/1211 «Ebû Ümâmete'l-Hârisî radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre Resûlullâh sallalâhü aleyhi ve sellem:

- **Bir kimse, yemîni ile bir müslümanın hakkını yerse Allâh o kimseye muhakkak Cehennemi vâcib; Cenneti de haram kılar; buyurmuşlar; bunun üzerine bir adam:**

- **Az bir şey olsa da öyle mi yâ Resûlallâh? demiş. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:**

- **İsterse erâk (Deve dikenî) ağacından bir dal olsun; buyurmuşlardır.» Bu hadîsi Müslim rivâyet etmiştir.**

Hadîs-i Şerîf bir kimsenin hakkını yemek için yemîn etmenin son derece ağır vâid ve tehdîdi mûcib bir suç olduğuna delildir. Çünkü bu yemîn müslümanın malını elinden alma hükmündedir.

Hadîsde müslümanın zikredilmesi ekser-i ahvâle göredir. Yoksa gayrı müslimin hakkı da aynı hükümde dâhildir. Hattâ bazılarına göre buradaki hükmün yalnız müslümanın hakkına mahsûs olması, kâfir hakkının ayrıca azâbı olması ihtimâlîne mebnîdir. Cehennemi hak etmesi ve Cennetin kendisine haram kılınması hakkı sahibine iâde ederek tevbekâr olmadığına göredir.

Hadîsde yemîn mutlak zikredilmiş olsa da maksad yalan yere edilen yemîndir. Nitekim aşağıdaki hadîsde tasrîh edilmiştir.

(۱۲۱۲/۱۴۴۰) - وَعَنْ الْأَشْعَثِ بْنِ قَيْسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ يَقْطَعُ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ هُوَ فِيهَا فَاجِرٌ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانٌ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1440/1212 «Eş'as b. Kays¹⁰⁵ radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre, Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bir kimse yemîninde fâcir olduğu halde bir şeye yemîn eder; ve o yemînle bir müslümanın malını elinden alırsa huzûru ilâhîye Allâh kendisine gazâblı olarak çıkar; buyurmuşlardır.»

Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Yemînle fâcir olmaktan murâd: kasden yalan yere yemîn etmektir. Böylesine **Allâhü Teâlâ** gadab edince Cennetinden mahrûm ve azâbını kendisine vâcib kılar.

(١٢١٣/١٤٤١) وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ: "أَنَّ رَجُلَيْنِ اخْتَصَمَا فِي دَابَّةٍ ، وَلَيْسَ لِيُؤَاحِدٍ مِنْهُمَا بَيِّنَةٌ ، فَقَضَى بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَهُمَا نِصْفَيْنِ . " رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتَّيَّمِيُّ ، وَهَذَا لَفْظُهُ ، وَقَالَ : إِسْنَادُهُ جَيِّدٌ .

1441/1213 «Ebû Mûse'l-Eş'arî radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre: iki adam Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'in huzûrunda bir hayvan için da'vâda bulunmuşlar. Hiç birinin beyyinesi yokmuş. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem hayvanı aralarında yarıya (paylaşmalarına) hükmetmiştir»

Bu hadîsi **Ahmed, Ebû Dâvud ve Nesâî** rivâyet etmişlerdir. Lafız **Nesâî**'nindir. **Nesâî**: «Bu hadîsin isnâdı iyidir» demiştir.

Hattâbî diyor ki: «Gâlibâ bu deve veya at da'vâcılarının ikisinin de elinde imiş de zilyedlikde müsâvî oldukları için **Peygamber (s.a.v.)** onu aralarında yarı yapmış. Böyle olmasa birinin elinde bulunan bir şeye ikisi birden hak kazanamazlardı. Filhakika **Ebû Dâvud**'un bu hadîsin akibinde rivâyet ettiği bir hadîsde:

(1) **Ebû Muhammed Eş'as b. Kays b. Ma'dikerib-i Kindî**'dir. Hicretin onuncu yılında Kinde kabilesinden 60 atlı bir hey'ete reis olarak Peygamber (s.a.v.)'e gelmiş ve müslüman olmuştur. Sonra Yemen'e dönmüş ve Resûlullâh (s.a.v.)'in irtihâlinde sonra irtidâd etmişse de Hz. Ebû Bekir'in gönderdiği seriyye tarafından esir edilmiş ve ricâsı üzerine affedilerek tekrar müslüman olmuştur. Bilâhare Yermük, Kadisiye, Irak gazâlarına vesâireye iştirâk ederek büyük gayretler göstermiştir. Câhiliyyet devrinde kavminin reisi olduğu gibi İslâmiyyette dahî büyük bir mevkii vardı. Hz. Osman (r.a.) zamanında Azerbaycan valiliğine ta'yin edilmişti. Hz. Ebû Bekir'in kız kardeşi ve Hz. Hasan b. Ali'nin kızı ile evlenmiştir. Hicretin 42. yılında Küfe'de vefât etmiş; cenazesini Hz. Hasan kıldırmıştır. Kendisinden 9 hadîs rivâyet olunmuştur.

Resûlullâh (s.a.v.) devrinde iki adam bir deveyi da'vâ ettiler ve her biri ikiye şâhid gönderdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) deveyi aralarında ikiye taksîm etti» denilmektedir. Bu hadîs dahî birinci hadîsin isnadı ile rivâyet edilmiştir. Yalnız yukarıki hadîsde iki tarafın beyyineleri yoktu. Bunda iki tarafın da şâhidleri vardır. O halde da'vânın bir olması muhtemeldir. Şu kadar var ki, iki şehâdet teâruz edince ikisi de sukût ettiğinden hiç beyyine yokmuş gibi olmuş ve zilyedlikde müsâvî bulunduklarından **Resûlullâh (s.a.v.)** bir şeyi ikisinin arasında yarıya hükmetmiştir. Devenin başkasının elinde olması ihtimâlî de vardır. İki taraftan her biri da'vâsına iki şâhid getirince o şeyi müddeâ aleyhin elinden alarak da'vâcılara vermiştir.

Bir kimsenin elinde bulunan bir malı iki kişi da'vâ eder de ikisi de beyyine getirirse ne hüküm verileceği ihtilâflıdır. *Îmâm Ahmed b. Hanbel* ile *Îshâk b. Râhûye*'ye göre aralarında kur'a çekilir. Kur'a kime çıkarsa mal onun olur. *Îmâm Şâfiî*'nin de eskiden kavli bu idi; sonraları bu meselede kendisinden iki kavil rivâyet edilmiştir. Bunlardan birine göre mal iki da'vâcî arasında yarıya bölünür. Hanefiler'le *Süfyân-ı Sevrî*'nin mezhebi de budur.

Şâfiî'nin ikinci kavline göre da'vâcılar arasında kur'a çekilir ve hangisine isâbet ederse şâhidlerinin doğru söylediğine yemîn ettirilir. Yemîn ederse mal onun olduğuna hükmedilir. *Îmâm Mâlik*: «Eğer mal başkasının elinde ise ben da'vâcıların hiç biri lehine hükmedemem» demiştir. *Mâlik*'den bir rivâyete göre da'vâcılardan hangisinin şâhidleri daha âdil ve salâh u takvâda daha meşhûr iseler mal ona verilir. *Evvâtî*'ye göre hangisinin şâhidleri aded itibârı ile daha fazla ise onun lehine hükmolunur. *Şa'bî*'nin: «Mal, şâhidlerin adedine göre taksîm olunur» dediği rivâyet edilir.

Bazıları burada kur'a ya mahal görmeyerek malın da da'vâcılar arasında müsâvât üzere taksîmine kâil olmuşlardır.

(۱۲۱۴/۱۴۴۲) وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ حَلَفَ عَلَى مِثْرِي هَذَا بِيَمِينِ آثِمَةٍ تَبَوَّأَ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ.

1442/1214 «Câbir radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna

göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Kim benim şu minberimin üzerinde yalan yere yemîn ederse Cehennemdeki yerini boylar; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Ahmed, Ebû Dâvud ve Nesâî** rivâyet etmişlerdir, **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

Nesâî bu hadîsi mu'temed râvîlerle **Hz. Ebû Ümâme**'den merfû olarak şu lafızlarla tahrîc etmiştir:

« مَنْ خَلَفَ عِنْدَ مُشْرِي هَذَا يَمِينٍ كَاذِبَةٍ يَسْتَحِلُّ بِهَا مَالَ امْرَأٍ مُسْلِمٍ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا »

«Her kim benim şu minberimin yanında yalan yere yemîn eder; onunla bir müslümanın malını elinden almak isterse Allâh'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti o kimsenin üzerine olsun. Allâh ondan farz ve nâfile hiç bir ibâdet kabûl etmez.»

Hadîs-i Şerîf, **Peygamber (s.a.v.)**'in minberi üzerinde yalan yere edilen yemînin büyüklüğüne delildir.

Ulemâ hâkim için yemîni zaman ve mekânla şiddetlendirmenin câiz olup olmadığında ihtilâf etmişlerdir. Hadîsde bu bâbda hiç bir kayıt yoktur. Arzettiğimiz vecihle o yalnız **Peygamber (s.a.v.)**'in minberi üzerinde yapılan yemînin büyüklüğünü bildiriyor. Bundan dolayı **Hanefiler**'le **Hanbelîler** ve diğer bir takım **ulemâ** yemînin zaman ve mekânla şiddetlendirilmesinin câiz olmadığına kâildirler. Hattâ hâkim böyle bir şey istese bile yemîn edenin icâbeti gerekmez. Delilleri: «yemîn de davâlıya âiddir» ve emsâli hadîslerdir

Cumhûr'a göre ise yemîni zaman ve mekânla tağlîz ve teşdîd etmek vâcibdir. Bu iş **Medîne**'de **Resûlullâh (s.a.v.)**'in minberi üzerinde, **Mekke**'de **Ka'be-i Muazzama**'nın iki rûknü ile **Makâm-ı İbrâhîm** arasında, sâir yerlerde ise büyük câmilerde yapılır. Bu zevâtın zaman husûsunda da ikinci namazından sonrası ve Cum'a günü ile gecesi gibi fazîletli vakitleri nazar-ı itibâra aldıkları görülüyor. Delilleri buradaki **Câbir** hadîsi ile **Ebû Ümâme** hadîsi ve **Sahâbe-i Kirâm**'dan **Hz. Ömer, Osman, İbn-i Abbâs** (r. anhüm) ile diğer zevâtın fiilleridir.

Bir takımları: «Zaman ve mekânla yemînin tağlîzi vâcib değilse de müstehâbdır» derler. Bazılarına göre bu iş hâkimin re'iyine bırakılmıştır; lüzûm gördüğü takdîrde müddeâ aleyhe bu sûretle yemîn verdirebilir.

(۱۲۱۵/۱۴۴۳) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ” ثَلَاثَةٌ لَا يَكَلِمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابُ أَلِيمٍ: رَجُلٌ عَلَى فَضْلِ مَاءٍ بِالْفَلَاةِ يَمْنَعُهُ مِنْ ابْنِ السَّبِيلِ وَرَجُلٌ بَايَعَ رَجُلًا بِسِلْعَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ فَحَلَفَ لَهُ بِاللَّهِ: لَا أَخْذَهَا بِكَذَا وَكَذَا فَصَدَّقَهُ وَهُوَ عَلَى غَيْرِ ذَلِكَ وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا لَا يُبَايِعُهُ إِلَّا لِلدُّنْيَا فَإِنْ أَعْطَاهُ مِنْهَا وَفَى وَإِنْ لَمْ يُعْطِهِ مِنْهَا لَمْ يَفِ “ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1443/1215 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

- Üç kişi vardır ki kıyâmet gününde Allâh onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve kendilerini tezkiye etmeyecektir. Bunlar için elîm bir azâb vardır:

1 - Kırdı fazla suyu bulunup da onu yolcuya vermeyen adam;
2 - İkindiden sonra birine mal satarak: billâhi bu malı şu ve şu fiyata aldım; diye yemîn veren ve müşterisi kendisini tasdik eden halbuki hakîkatte o malı başka fiyatla almış bulunan adam.

3 - Bir hükümdara ancak dünya malı için bağlanan ve kendisine dünyalık verirse sözünde duran; vermezse durmayan adam; buyurdular.» Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Böylelerine kıyâmet gününde Allâh'ın bakmaması; onlara gadab ederek rahmetinden mahrûm bırakmasından kinâyedir.

«Kendilerini tezkiye etmeyecektir» cümlesinden murâd: onları affetmemesi, kendilerini günah kirlerinden temizlememesidir.

Hadîs-i Şerîfde beyân buyurulan yemînli satışı yapan, iki büyük suç işlemiştir. Bunlardan biri Allâh'a yemîn etmesi; diğeri malının fiyatı husûsunda yalan söylemesidir. Satış için ikindiden sonraki zamanın tahsîs buyurulması o vaktin şerefinden dolayıdır. Buhârî'nin rivâyetinde hadîs şöyledir:

« وَرَجُلٌ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ كَاذِبَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ لِيَقْطَعَ بِهَا مَالَ رَجُلٍ مُسْلِمٍ »
«Bir de ikindiden sonra yalan yere yemîn ederek onunla bir müslümanın malını elde etmek isteyen adamdır.» Bu sûretle tehdit edilen neviler dörde çıkmış olur. Müslim'de Ebû Hüreyre hadîsinin benzeri vardır; yalnız o hadîsde:

« وَشَيْخٌ زَانٌ وَمَلِكٌ كَذَّابٌ وَعَائِلٌ مُسْتَكْبِرٌ »

«Zinâ eden ihtiyar, yalancı hükümdar ve büyüklenen fakir» buyurulmuştur. *İmâm Müslim, Hz. Ebû Zerr* (r.a.)’dan merfû olarak şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« ثَلَاثَةٌ لَا يَكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمَثَانُ الَّذِي لَا يُعْطِي شَيْئًا إِلَّا مَنَّةً وَالْمُنْفِقُ سِلْعَتُهُ بِالْحَلِيفِ الْفَاجِرِ وَالْمُسْبِلُ إِزَارَهُ »

«Üç kişi vardır ki kıyamet gününde Allâh onlarla konuşmaz: (Bunlar) başa kakmadan bir şey vermeyen mennân, malını yalan yere yemînle harcayan ve elbisesini sürüyen kimselerdir.»

Bu sûretle kıyâmet gününde Allâh’ın kendileri ile konuşmayacağı sınıfların sayısı dokuza varır. Hattâ yalan yere yemîn ederek mal satanla, ikindiden sonra yalan yere yemîn ederek müşteri kandıranı bir saymazsak bu sayı on olur.

(١٦١٦/١٤٤٤) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ "أَنَّ رَجُلَيْنِ اخْتَصَمَا فِي نَاقَةٍ فَقَالَ كُلُّ مَنِهَمَا: نُبْتَجْتُ عِنْدِي وَأَقَامَا بَيْنَهُ فَقَضَى بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَنْ هِيَ فِي يَدِهِ."

1444/1216 «Câbir radiyallâhü anh’den rivâyet edildiğine göre: iki adam bir dişi deve için da vâya çıkmışlar ve her biri: Bu deve ben(im milkim)de doğdu; diyerek beyyine getirmişler. Bunun üzerine Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem devenin¹⁰⁶ zilyede âid olduğuna hükmetmiştir.»

Hadîsi kimin rivâyet ettiği aşağıda gelecektir. Bu hadîsi **Beyhakî** dahî tahrîc etmiş ve zaîf bulmamıştır. **Beyhakî** onun bir benzerini **İmâm Şâfiî**’den de rivâyet etmiş; onu da zaîf bulmamıştır.

Hadîs-i Şerîf, zilyedliğin; ona muvâfık sûrette yapılan şahidliği tercîh ettirdiğine delildir. *İmâm Şâfiî, Mâlik* ve diğer bazı ulemânın mezhebi budur. *İmâm Ahmed b. Hanbel* ile bazılarına göre hâricin yani zilyed olmayanın beyyinesi tercîh edilir.

Hız. Ali (r.a.)’ın: «Bir kimsenin elinde bir şey bulunursa onun beyyinesi kendisine hiç bir iş görmez» dediği rivâyet olunur.

Hanefiler bu bâbda tafsîlât vermişlerdir. Bu tafsîlât için fıkıh kitaplarına mürâcaat edilmelidir.

¹⁰⁶ Zilyed: Malı elinde bulunduran demektir.

(۱۲۱۷/۱۴۴۵) - وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَدَّ اليمينَ عَلَى طَالِبِ الْحَقِّ" رَوَاهُمَا الدَّارِقُطْنِيُّ وَفِي إِسْنَادِهِمَا ضَعْفٌ.

1445/1217 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem hak arayanın yemînini reddetmiştir.»

(Yukarıki ile) bu iki hadîsi **Dâre Kutnî** rivâyet etmiştir. Her ikisinin isnadında zâiflik vardır. Çünkü ikisini de *Muhammed b. Mesrûk, İshâk b. Furât*'dan rivâyet etmiştir. Hâlbuki *Muhammed ma'rûf* bir râvî değildir. *İshâk* hakkında ise ihtilâf vardır. *Zehebî «el-Kâşif»* adlı eserinde onun hakkında: «Şüphesiz ki Mısır kadısı *İshâk b. Furât*, sika ve ma'rûfdur» demiştir.

Hadîs-i Şerîf da'vâcının yemîn talebi reddedileceğine delîldir. **Hanefîler'e** göre da'vâcı beyine getiremediği takdîrde kendisine yemîn verdirilmez. Yemîn ancak da'vâliya verdirilir. Şâyed yemîn ederse haklı olduğuna hükmolunur. Yemîn etmediği takdîrde ise nükûl¹⁰⁷ ile aleyhi-ne hüküm verilir. **Şâfiîler**'le diğer bazı **ulemâya** göre da'vâli yemînden nükûl ederse bir şey lâzım gelmez, ancak müddeîye yemîn verdirilirse o zaman hükmolunur.

(۱۲۱۸/۱۴۴۶) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: "دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ مَسْرُورًا تَبْرُقُ أَسَارِيرُ وَجْهِهِ فَقَالَ: أَلَمْ تَرَى إِلَى مُجْزَرِ الْمُدْلِجِي؟ نَظَرْنَا فَمَا إِلَى زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ وَأَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ فَقَالَ: هَذِهِ الْأَقْدَامُ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1446/1218 «Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Bir gün Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem sevinçle yüzünün hutûtu şimşek gibi parlar bir halde yanıma girdi ve:

Görmedin mi? Şimdi Mücezziz-i Müdlicî, Zeyd b. Hârîse ile Üsâme b. Zeyd'e baktı da: Bu ayaklar birbirinden (meydana gelmiş)dir; dedi; buyurdular.»

Buhârî'nin bir rivâyetinde hadîsin metni şöyledir:

« أَلَمْ تَرَى أَنَّ مُجْزَرَا الْمُدْلِجِي دَخَلَ فَرَأَى أَسَامَةَ وَزَيْدًا وَعَلَيْهِمَا قُطِيفَةٌ قَدْ عَطِيَا رُءُوسَهُمَا وَبَدَتْ أَقْدَامُهُمَا فَقَالَ: إِنَّ هَذِهِ الْأَقْدَامَ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ »

¹⁰⁷ Nükûl: Yemîn etmekten çekinmektir.

«Görmedin mi? Mücezziz-i Müdlicî girdi ve Üsâme ile Zeyd'i üzerlerindeki bir kadife ile başlarını örtmüş; ayakları da uzatılmış bir halde görünce: Bu ayaklar birbirinden (meydana gelmiş)dir; dedi.»

Hz. Üsâme (r.a.) çok siyah, babası **Zeyd** (r.a.) ise beyaz tenli olduğu için küffâr, **Üsâme** (r.a.)'ın nesebine dil uzatırlardı. Hz. Üsâme'nin anesi **Ümmü Eymen**, Habeş'li siyah bir kadındı. Sahîh rivâyetlerde bu kadının Habeş'li olduğu, **Peygamber (s.a.v.)**'in Pederleri **Abdullah**'ın hizmetçisi idiği bildiriliyor. Bazıları onun «**Fil vak'ası**»nda alınan Habeş esirlerinden olduğunu ve **Abdûlmuttalib**'in eline geçtiğini, onun da **Hz. Abdullah**'a hibe ettiğini söylerler.

Ümmü Eymen'in ismi **Birke**'dir. Evvelce **Übeyd-i Habeşî** ile evlenmiş ve ondan **Eymen**'i dünyâya getirmişti. Sonra **Ümmü Eymen** künyesi ile anılmaya başlandı ve şöhret buldu.

Hadîs-i Şerîf nesebin sübûtu husûsunda, kıyafetin nazar-ı itibâra alınacağına delildir. Araplar, eserleri tettebbu eden ve bir kimsenin babasına veya kardeşine olan benzerliğini bilenlere «**kâif**» derler.

İmâm Mâlik, **Şâfiî** ve cumhûru ulemâ bu hadîsle istidlâl ederek nesebi isbât husûsunda kıyafetin nazar-ı itibâra alınacağına kâil olmuşlardır. Hadîsin buna delâleti takrîr sûreti ile dir. Çünkü takrîr, sünnetin bir nev'idir. Bunlar **İmâm Mâlik**'in, **Süleyman b. Yesâr**'dan rivâyet ettiği şu eserle de istidlâl ederler:

Hz. Ömer (r.a.), câhiliyyet devrinde doğan çocukları, İslâmiyet'de kim: «bendendir» diye iddiâ ederse ona verirmiş. Bir gün iki adam geleerek bir kadının çocuğu için her biri «bendendir» diye iddiâ etmişler. **Hz. Ömer** bir kıyâfet mütehasısı çağırmış. Kâif çocuğa bakarak her ikisinin ortak oğlu olduğunu söyleyince **Hz. Ömer** onu kamçı ile döğmüş. Sonra kadını çağırarak: Bana kıssanı anlat; demiş. Kadın o erkeklerden birini göstererek: Bu adam bizim develerimizle bana gelir; bir daha gebe kaldığım zannı hâsıl oluncaya kadar benden ayrılmazdı. Sonra savuşup gider; arkasından ben hayzımı göürdüm. Bu sefer de bu gelirdi. Binâenaleyh çocuğun hangisinden olduğunu ben bilmiyorum» demiş.

Bunun üzerine kamçıyı yiyen kâif tekbîr getirmiş. **Ömer** (r.a.) da çocuğa bu adamlardan hangisini isterse ona intisâb etmesini söylemiş. Orada bulunan **Ashâb-ı Kirâm**'dan hiç biri bunu inkâr etmemiş.

Kıyâfetle istidlâl edenler bunu icmâ yerine tutarlar; ve bunun **İbn-i Abbâs, Enes b. Mâlik** (r.anhümâ)'dan rivâyet edildiğini **Sahâbe**'den kendilerine muhâlefet edenler bulunmadığını söylerler. Bunlar **liân** hadisinde **Peygamber (s.a.v.)**'in: «**Kadın çocuğu şu ve şu sıfatta doğurursa çocuk falandandır. Şu ve şu sıfatta doğarsa filândandır.**» hadîsi ile ve çocuğun kötü sıfatla doğduğunu haber alınca: «**Şu yemînler olmasaydı ben bu kadına yapacağımı bilirdim.**» buyurması ile de istidlâl ederler.

Hanefiler'le diğer bazı **ulemâya** göre kıyâfetle neseb isbât edilemez. Hakkında münâzaa edilen çocuk iki ortağa veya müşterîye yâhud karı kocaya verilir. **Mücezziz** hadîsi kıyâfeti takrîr kabîlinden değildir. Çünkü **Hz. Üsâme**'nin nesebi sâbittî; yalnız rengi babasının rengine benzemediğinden küffâr, nesebine ta'nederlerdi. Kıyâfet câhiliyyet devri hükümlerindendir. İslâmiyyet onları ibtâl ve eserlerini imhâ etmek için gelmiştir. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in **Mücezziz**'e karşı sükût ederek sevinmesi onun bu yaptığını hoş gördüğü için değil, hasmın onun sözlerine itimâd ederek mülzem ve mağlûb olmasındandır. **Peygamber (s.a.v.):** «**الْوَلَدُ لِلْفَرَّاشِ**» «**Çocuk firâşa âiddir**» buyurmuştur. Bu hadîsi yukarıda görmüştük.

Kıyâfetle istidlâl edenlere göre nesebi isbât için bir kâif kâfidir. «İki kâif şarttır» diyenler de vardır.

كِتَابُ الْعِتْقِ

ÂZÂD BAHSİ

İtk, lügatte: kuvvet, güzellik, kerem ve iyilik, bolluk gibi birçok mânâlara gelir. Araplar: « عَتَقْتُ الْخَمْرَ » derler, «Şarap kuvvet buldu ve şiddetlendi» demektir: « فَرَسٌ عَتِيقٌ » denilir; «güzel at» demektir. **H.z. Ebû Bekir** (r.a.)'a «**Atîk**» denilmesi güzel olduğundandır. **Ka'be-i Muazzama**'ya da **Beyt-i Atîk** denilir; «kerim ev» demektir. « رَزَقٌ عَاتِقٌ » ta'bîri de «bol ve iyi rızık» mânâsına gelir.

Şer'î istilâhda, **itik**: başkasının malı olan bir insandan rikkıyyetin zâil olmasıdır. Bu ta'rîfin içinde, kelimenin lügat mânâları mündemcidir. Zîrâ, âzâd edilen bir kimse itik sayesinde eskiden yapmadığı işleri yapmaya, söylemediği sözleri söylemeğe kuvvet kazandığı gibi, insanlar arasında bir ikrâm ve itibâr da kazanarak kölelik darlığından rızık ve kazanç bolluğuna kavuşur; hâli güzelleşir.

Rikk: zaîflık mânâsına gelir. Rakîk elbise, rakîk ses ta'bîrleri bundan alınmış olup zaîf elbise ve zaîf ses mânâlarında kullanılırlar.

İstilâhda **rikk**: Ma'nevî bir za'fiyet olup hür insanın yaptığı vilâyet, şehâdet, hacc, cihâd, cuma namazı ve sâireyi ifâdan âciz bulunmaktır. İşte itik sayesinde bunları yapmaya kudret hâsıl olur.

İtik: meşrû ve mendûb bir hükümdür. Meşrûiyyeti kitâb, sünnet ve icmâ-ı ümmetle sabittir. Kitâbdan delili:

«**Köle âzâd etmek icâbeder:**

« فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ »

ve: «**Mü'min bir köle âzâd etmek icâbeder:**

« فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ »

âyet-i kerîmeleridir. Sünnetten delili bu bahiste görülecek hadislerdir.

Peygamber (s.a.v.) ile **Ashâb-ı Kirâm**'ı köle âzâd etmişlerdir.

Hanefiler'den **Kemâl b. Hümmâm** «Fethü'l-Kadîr» adlı eserinde; köle âzâdının güzel taraflarını şöyle anlatıyor: Köle âzâdında olan güzellikler aşikârdır. Zîrâ kölelik küfrün eseridir. Köle âzâdı ise küfrün eserini gidermektedir. O, hükmen ölümün, hükmi eserini, hükmen ihyâ etmektir. Kâfir ma'nen ölüdür; çünkü hayâtından istifâde etmemiş; onun ulvî lezzetini tatmamıştır. Binâenaleyh adetâ ruhsuz gibidir. **Teâlâ Hazretleri:**

«**yoksa ölü iken dirilttiğimiz...**»¹⁰⁸:

« أَوْمِنَ كَانَ مِنَّا فَأَحْيَيْنَاهُ »

buyurmuştur ki, kâfir iken hidâyet verdiğimiz demektir. Sonra bu küfrün

¹⁰⁸ Sûre-i En'âm, âyet: 122.

eseri kölelik olup o da akıl sâhiplerinin ehil bulundukları kızları nikâhlamak, malda tasarruf ve şahidlik gibi başkalarına velî olmakla kendi nefesine velî olma ehliyetinin elinden alınmasıdır. Öyle ki ne nikâhı sahîh olur; ne de alış-verişi. Yine bu sebepten cuma namazı, hacc, cihâd ve cenâze namazı gibi birçok ibâdetlerden mahrûm olmuştur. Bütün bunlardaki zarar âşikârdır. İşte köle bu sûretle birçok sıfatlar husûsunda ölümler hükmüne girmiştir. Âzâd etmek onu ma'nen diriltmek olur. **Allâhü A'lem**. Bundan dolayı sırf **Allâh** rızâsı için yapılan köle âzâdının **Allâh** indinde mükâfâtı, helâkin en büyüğü olan cehennem azâbından kurtarması olmuştur. Yani kulun ma'nen bir kimseyi ihyâ etmesi Allâh'ın en büyük ihyâsı ile karşılaştırılmıştır. Nitekim bu husûsda **Peygamber (s.a.v.)**'den de hadîsler vârid olmuştur...

Köle ve câriye âzâdı bazan ibâdet, bazan mübâh, bazan da haram olur. Keffâret veya sırf **Allâh** rızâsı için yapılırsa ibâdetdir. Hiç bir niyyetsiz veya bir kimse için olursa mübâh, put veya şeytan için köle âzâdı haramdır.

Köle âzâdının fazîleti hakkında hadîsler çok olup bazıları şunlardır:

(۱۲۱۹/۱۴۴۷) - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ”أَيُّمَا امْرِئٍ مُسْلِمٍ أَعْتَقَ امْرَأً مُسْلِمًا اسْتَتَقَدَّ اللَّهُ بِكُلِّ عُضْوٍ مِنْهُ عُضْوًا مِنْهُ مِنَ النَّارِ“ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَلِلتِّرْمِذِيِّ وَصَحَّحَهُ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ”وَأَيُّمَا امْرِئٍ مُسْلِمٍ أَعْتَقَ امْرَأَتَيْنِ مُسْلِمَتَيْنِ كَانَتْمَا فِكَاهُهُ مِنَ النَّارِ“ وَلِأَبِي دَاوُدَ مِنْ حَدِيثِ كَعْبِ بْنِ مَرَّةٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ”وَأَيُّمَا امْرَأَةٍ مُسْلِمَةٍ أَعْتَقْتَ امْرَأَةً مُسْلِمَةً كَانَتْ فِكَاهُهَا مِنَ النَّارِ“

1447/1219 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her hangi müslüman bir kimse müslüman bir kimseyi âzâd ederse Allâh o kimsenin her uzvu mukâbilinde kendisinin bir uzvunu Cehennemden kurtarır; buyurdular.»

Hadîs müttefekun aleyhdir.

Tirmizî'nin Ebû Ümâme'den tahrîc ederek sahîhlediği rivâyette: «Hangi bir müslüman kimse de iki müslüman kadın âzâd ederse bu kadınlar onun cehennemden kurtuluşu(na sebep) olurlar» denilmiş; **Ebû Dâvud'un Ka'b b. Mürre'den tahrîc ettiği hadîsde: «Her hangi bir müslüman kadın dahî müslüman bir kadını âzâd ederse o kadın kendisinin cehennemden halâs'ı olur»** buyurulmuştur.

Hadîs-i Şerîfdeki «**Cehennemden kurtarır**» ta'bîri kurtarmanın cehennemi hak ettikten sonra olacağını göstermektedir. Müslümanlığın şart koşulması bu ecirden dolayıdır; yoksa kâfiri âzâd etmek de sahîhdir. Hattâ **Hanefiler**'e göre zimmi bir köleyi âzâd etmekte bile ecir vardır. Elverir ki, âzâd edildikten sonra dâr-ı harbe¹⁰⁹ gitmek, irtidâd etmek veya hırsızlık, yankesicilik yapmak gibi bir hâlimden korkulmasın. Kâfirin köle âzâdı dahî sahîhdir. **Ulemâ**nın «kâfirin ibâdeti yoktur» sözlerinden murâd onun hibe itik ve sadaka gibi **Allâh**'a kurbete vesîle teşkil eden fiillerinin nâfiz olmaması değil, sevap kazanmamasıdır. Yoksa bu gûna fiilleri bir kâfir yaparsa o fiiler sahîh ve nâfizdir; yalnız onun Cehennemden kurtulmasına vesîle olamazlar.

Köle veya câriyenin müslüman olmakla kayıdlanması, âzâd fazîletinin kemâline yalnız müslüman köle ve câriyeleri âzâd etmekle nâil olunacağına delîldir. Kâfir köleyi âzâd etmekte bu derece sevap yoktur.

Hadîs-i Şerîf, her âzâsı tam olan köleyi âzâd etmenin, noksân âzâlı olandan daha efdal olduğuna da delâlet ediyor. Binâenaleyh ileride de görüleceği vechile kölenin pahalısını âzâd etmek daha fazîletlidir.

Tirmizî'nin rivâyeti, kölenin câriyeden daha fazîletli olduğunu gösteriyor. Çünkü bu rivâyete göre iki câriye bir köle yerini tutmuş oluyor, yani; kadın erkeğin yarısı demektir. Şu halde bir adamın bir câriye âzâd etmesi, onun yarısının Cehennemden kurtulmasına, kadının câriye âzâd etmesi ise bütününe halâs bulmasına sebep olur. Nitekim **Ebû Dâvud**'un rivâyeti bu ciheti tasrîh etmektedir. Zîrâ erkekde olan umûmî mânâ ve menfaatler kadında yoktur. Meselâ, kâdı olmak, cihâd etmek ve sâire gibi şeyler ya şer'an yahut âdeten erkeklere mahsûsdur. Köle âzâd edilirse ona rağbet ve itibâr çoğalır; fakat câriyeye itibâr edilmez.

Bir takımları câriye âzâd etmenin efdal olduğuna kâildirler. Çünkü âzâd edilen câriyenin evlendikten sonra doğuracağı çocuk mutlak sûrette hür olur. Kocasının hür veya köle olmasının bu husûsda bir te'sîri yoktur.

Fâide: Ulemâ'dan bazıları, **Peygamber (s.a.v.)**'in müddet-i ömründe **63** köle âzâd ettiğini, **Hz. Âişe** (r.anhâ)'nın **67**; **Ebû Bekir** (r.a.)'ın birçok, **Abbâs** (r.a.)'ın **70**, **Osman** (r.a.)'ın muhâsarada iken **20**, **Hakîm b. Hizâm**'ın **100**, **Abdullah b. Ömer** (r.a.)'ın **1000**, **Zülkûlâ-ı Hımyerî**'nin bir günde **8000**, **Abdurrahman b. Avf** (r.a.)'ın **30.000** kişiyi hürriyete kavuşturduklarını rivâyet etmişlerdir.

¹⁰⁹ Küffâr memleketi.

(١٤٥٠/١٢٢٠) - وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ ؟ قَالَ : "إِيمَانٌ بِاللَّهِ وَجِهَادٌ فِي سَبِيلِهِ قُلْتُ : فَأَيُّ الرِّقَابِ أَفْضَلُ ؟ قَالَ : أَغْلَاهَا ثَمَنًا وَأَنْفُسَهَا عِنْدَ أَهْلِهَا" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ

1450/1220¹¹⁰ «Ebû Zerr radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Peygamber (s.a.v.)'e:

- **Hangi amel daha faziletlidir? diye sordum:**
- **Allâh'a îmân ve onun yolunda cihâddır; dedi:**
- **Ya köle ve câriyelerin hangisi? (efdaldır) dedim:**
- **Kıymet itibârı ile en pahalısı ve sâhibi nazarında en nefis olanlardır; buyurdular.» Hadîs müttefekun aleyhdir.**

Bu hadîs îmandan sonra amellerin en faziletlisi cihâd olduğuna delâlet ediyor. Namaz bahsinde, vaktinin evvelinde kılınan namazın aleltilâk amellerin en faziletlisi olduğunu ifâde eden hadîsleri ve bu hadîslerin araları nasıl bulunduğunu görmüştük.

Hadîs-i Şerîf kıymeti pahalı olan köle ve câriyenin, ucuz olandan efdal olduğunu da gösteriyor. *Nevevî* diyor ki: «Bu **Allâhü a'lem** bir tek köle âzâd etmek isteyen hakkındadır ama bir kimsenin meselâ bin dirhemi olsa da bunlarla âzâd etmek için köle ve câriyeler satın almak istese ve bir tane kıymetli iki de kıymetsiz rakabe¹¹¹ bulsa iki kıymetsizi alması efdal olur. Kurban bunun hılâfıdır. Şüphesiz ki bir semiz hayvanı almak iki tane zaifden daha faziletlidir. Çünkü ıtikda matlûb olan şey baş çözmek, kurbanda ise etin iyiliğidir.»

Bazıları *Nevevî*'nin sözünün umûmî kâide olarak ele alınmamasını daha muvâfık görmüş ve: «Bu iş şahsa göre değişir. Zîrâ köle vardır, ilim ve amelin en yüksek mertebesine çıkmıştır. Kendisinden bütün müslümanlar istifâde ederler. Böylesini âzâd etmek bu ayarda olmayan bir cemâati âzâd etmekten daha faziletlidir. Binâenaleyh kâide, faydasının çokluğuna ve sâhibi nazarındaki kıymetine bakmak olmalıdır. **Teâlâ Hazretleri'nin:**

«لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ»

«Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe asla Cennete nâil olamazsınız.»¹¹² âyet-i kerîmesine muvâfık olan budur» demişlerdir.

¹¹⁰ (1448 ve 1449) Numaralı hadîs metinleri 1447 Nolu hadîsle birleştirilmiştir.

¹¹¹ Rakabe: boyun demektir. Şeriatte bu sözle mecâz-ı mürsel kabilinden köle ve câriye kastedilir.

¹¹² Sûre-i Âli İmran, âyet: 92.

(۱۲۲۱/۱۴۵۱) - وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ أَعْتَقَ شِرْكَاءَ لَهُ فِي عَبْدٍ فَكَانَ لَهُ مَالٌ يَبْلُغُ ثَمَنَ الْعَبْدِ قَوْمٍ قِيَمَةٌ عَدْلٍ فَأَعْطَى شِرْكَاءُؤُهُ حَصَصَهُمْ وَعَتَقَ عَلَيْهِ الْعَبْدُ وَإِلَّا فَقَدْ عَتَقَ مِنْهُ مَا عَتَقَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَلَهُمَا عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "وَإِلَّا قَوْمٌ عَلَيْهِ وَاسْتُسْعِيَ غَيْرَ مَشْقُوقٍ عَلَيْهِ" وَقِيلَ: إِنَّ السَّعَايَةَ مُدْرَجَةٌ فِي الْخَيْرِ.

1451/1221 «İbn-i Ömer radıyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bir kimse bir köledeki hissesini âzâd eder ve o kölenin kıymeti kadar bir mala sâhib bulunursa kendisi için köleye tam bir kıymet biçilir de ortaklarına hisseleri verilir ve köle onun nâmına âzâd olur. Aksi takdîrde köleden âzâd olan mikdar âzâd olmuştur; buyurdular.» Hadîs müttefekun aleyhdır.

Şeyhayn'ın Ebû Hüreyre'den tahrîc ettikleri rivâyette: «**Aksi takdîrde kendisi için (köleye) kıymet biçilir; ve köle (borcunu ödemek için) zorlamamak şartı ile çalıştırılır**» denilmiştir. Bu hadîsdeki çalıştırma müdrecedir diyenler olmuştur.

Hadîs-i Şerîf müsterek bir köleyi ortaklardan biri hissesi nisbetinde âzâd ettiği zaman kölenin tamâmen onun namına âzâd olacağına ve âzâd eden şerîk zengin ise, köleye kıymet takdîr edilerek, her ortağın hissesini ödemesi lâzım geldiğine delîldir. Âzâd eden şerîk zengin değilse yalnız kendi hissesi âzâd olacaktır. Zâhire göre köle âzâdının parçalanmayı kabûl edeceği anlaşıyor.

Ulemâ âzâd edenin hissesinin nefs-i itâkla âzâd olduğunda müttetikirler. Ancak: «**Aksi takdîrde köleden âzâd olan mikdar âzâd olmuştur**» ifâdesi üzerinde münâkaşa edilmiştir. *İbn-i Vaddâh*: «Bu söz **Peygamber (s.a.v.)**'in hadîsinden değildir. Çünkü hadîsi *Nâfi'*den *Eyyûb* rivâyet etmiş ve demiştir ki: *Nâfi'* aksi takdîrde köleden âzâd olan mikdar âzâd olur; dedi. Bu sûretle *Eyyûb* bu cümleyi hadîsden ayırmış ve *Nâfi'*'in sözü olduğunu beyân etmiştir. Bir defa *Eyyûb*: bu kısım hadîsden midir, yoksa *Nâfi'*'in söylediği bir şey midir bilmiyorum; demiştir» şeklinde mütâlâa beyân etmiştir.

Bir takım **ulemâ** bu cümleyi *İmâm Mâlik* ile *Ubeydullâh*'ın **Peygamber (s.a.v.)**'in hadîsi olmak üzere mevsûlen rivâyet ettiklerini söylerler.

Kâdî İyâz bu kavli tercih etmiş ve evlâ olduğunu söylemiştir. Filhakika birçok hadîs imâmları mezkûr ziyâdeyi **Peygamber (s.a.v.)**'in hadîsi olmak üzere kabûl etmişlerdir. *İmâm Şâfiî*: «Zannetmem ki hadîsde âlim olan bir kimse *Mâlik*'in *Nâfi*' hadîsini *Eyyûb*'den daha iyi bellemiş olduğundan şüphe etsin. Çünkü *Mâlik*'in *Nâfi*'le münâsebeti daha çoktur...» demektedir.

İmâm Mâlik, bir kavline göre *İmâm Şâfiî* ve **Zâhirîler** bu hadîsle amel ederek: «Şerîkin hissesi ancak kıymeti kendisine ödenmek sûreti ile âzâd olur» derler.

Hanefîler'den *İmâm-ı A'zam*'la diğer bazı **ulemâ**ya göre iki ortakdan biri hissesini âzâd ederse köle hür olur. Şâyed âzâd eden ortak, şerîkinin hissesini ödeyecek kadar zengin ise yani yiyeceğinden giyeceğinden ve kendisiyle birlikte çocuklarının günlük nafakasını te'minden sonra şerîkinin hissesini ödeyecek malı kalıyorsa şerîki muhayyerdir. İsterse âzâd eder; dilerse köleyi müdebber veya mükâteb yapar; dilerse hissesini, âzâd eden şerîkine ödetir. Hattâ isterse köleyi borcunu ödemek için çalıştırır. Âzâd eden fakir olduğu takdirde hüküm yine bu ise de, ödetme yoktur. *İmâm Ebû Yûsuf*'la *İmâm Muhammed*'e göre ise zengin olana yalnız ödeme, fakire yalnız köleyi çalıştırma hakkı vardır. Delîlleri *Şeyhayn*'in rivâyet ettikleri **Ebû Hüreyre** hadîsidir.

Bu mesele itâkın bölünüp bölünmemesine ibtinâ eder. *İmâm-ı A'zam*'a göre bölünür. **İmâmeyn**'e göre bölünmez; bir cüz'ünü âzâd etmekle kölenin bütünü hür olur.

Ebû Hüreyre hadîsinde müdrec olduğu söylenen siâye meselesine gelince: **Siâye** borcunu ödemek için köleyi çalıştırmaktır. Bu cümle hakkında *İbnü'l-Arabî* şunları söylemiştir: «Köleyi çalıştırma **Peygamber (s.a.v.)**'in hadîsinden olmayıp *Katâde*'nin sözü olduğuna bütün imâmlar ittifâk etmişlerdir. *Nesâî*: bana, bu sözü yani siâyeyi *Hemmam*'ın rivâyet ettiği ve onu **Katâde**'nin sözü olarak telakkî eylediği, söylen-di; demiştir. *İsmailî* dahî onun *Katâde*'nin sözünden müdrec olduğunu *Hemmâm*'dan rivâyeten söylemiştir. *İbnü'l-Münzir*'le *Hattâbî* onun *Katâde*'nin fetvâlarından olduğuna cezmen kâildirler.»

Fakat bütün bu iddiâlar *Şeyhayn*'in «merfûdur» diye ittifâk etmeleri ile suya düşmüşlerdir. Çünkü *Şeyhayn* denilen *Buhârî* ile *Müslim*, hadîs derecelerinin zirvesinde bulunmaktadır.

Böylece siâye rivâyetinin merfû olduğu tezâhür ediyorsa da rivâyet yine muarâzâdan sâlim kalmıyor; çünkü **İbn-i Ömer** hadîsindeki «aksi takdîrde köleden âzâd olan mikdar âzâd olmuştur» cümlesine:

1- Âzâd olan mikdar âzâd olmuştur» demek, hisse sâhibinin i'tâkı ile yalnız onun hissesi âzâd olmuştur; diğer şerikin hissesi ise köle çalışarak borcunu ödedikten sonra âzâd olacaktır; demektir. Şu halde bu köle mükâteb gibi olur. *İmâm Buhârî*'nin *cezmen* kabûl ettiği suret budur.

Hadîs-i şerîfde: «zorlamamak şartı ile çalıştırılır» denildiğine göre; çalıştırma, kölenin ihtiyâr ve rızâsı ile olacak, demektir. Çünkü kendisini çalışmaya mecbûr etmek ona son derece meşakkatli gelir. **Cumhûra** göre mükâteb köleye zorla iş yaptırılmaz; zîrâ kitâbet vâcib değildir. Bu da onun gibidir. *Beyhakî* iki hadîsin arasını bu şekilde bulmaya çalışmış ve: «İki hadîs arasında asla muâraza kalmaz» demiştir.

2- Köleyi çalıştırmaktan murâd: onu âzâd etmeyen sâhibine köle olarak hizmete devam ettirmektir. Borcunu ödeyinceye kadar bu sûretle çalıştırılır; Fakat kendisine tâkatından fazla işler yaptırılmadığı gibi kölelik hissesinden ziyâde de çalıştırılmaz. Ancak *Taberânî* ile *Beyhakî*'nin tahrîc ettikleri bir hadîsin, bu tevcîhi çürüttüğünü iddiâ edenler vardır. Mezkûr hadîse göre: bir adam ölürken bir kölesini âzâd etmiş. Başka malı da yokmuş. **Resûlullâh (s.a.v.)** kölenin üçte birini âzâd etmiş; üçte ikisi için de: köleye, çalışmasını emretmiş. Maamâfih bu iddiâyâ da şöyle cevap verilmiştir: «**Peygamber (s.a.v.)**'in bu emrinden murâd: kölenin üçte iki kıymeti mukâbilinde ölenin mîrâsçılarına hizmet etmesidir. Çünkü onların bu köle üzerinde ancak o kadar hakları kalmıştır.

Buraya kadar verilen îzâhât bir köle veya câriyenin bir kısmına mâlik olanlar hakkında idi. Kölenin bütününe mâlik olup da bir cüz'ünü âzâd etmeye gelince: **cumhûru ulemâya** göre kölenin bütünü âzâd olur. Hanefîler'den *İmâm Ebû Yûsuf*'la *İmâm Muhammed*'in kavli de budur. Zîrâ onlara göre âzâd işi bölünmeyi kabûl etmediğinden cüz'ünü âzâd etmek bütününe âzâd gibidir. *İmâm-ı A'zam*'a göre bölünmeyi kabûl ettiğinden yalnız âzâd edilen mikdar hür olur. Kıymetinin geri kalan kısmı için sâhibi hesâbına çalışır. Çalıştırılan köle *İmâm-ı A'zam*'a göre borcunu ödeyinceye kadar mükâteb hükmündedir. Şu farkla ki, borcunu ödemekten âciz kalırsa tekrar köleliğe dönmez, **İmâmeyn**'e göre itik borcu mukâbilinde çalıştırılan köle borçlu bir hürdür. **Zâhirîler**'le *Tâvûs* ve *Hammâd* bu meselede *İmâm-ı A'zam*'la beraberdirler.

(۱۲۲۲/۱۴۵۳) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَجْزِي وَلَدٌ وَالِدَهُ إِلَّا أَنْ يَجِدَهُ مَمْلُوكًا فَيَشْتَرِيهِ فَيُعْتِقَهُ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1453/1222 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Evlâd babanın hakkını ödeyemez. Ancak onu köle bularak satın alır da âzâd ederse o başka; buyurdular.»

Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, köle olarak evlâdı tarafından satın alınan babanın mücerred satın almakla âzâd olmadığına delâlet ediyor. **Zâhîrîler**'in mezhebi budur. **Cumhûru ulemâya** göre ise mücerred satın almakla âzâd olur; ayrıca i'tâka lüzûm yoktur. Hadîsdeki: «**âzâd ederse**» ta'bîri, sebeb-i zikirle müsebbebi kasdetme kabîlinden mecâz-ı mürseldir. Çünkü satın almak, âzâd etmenin sebebidir. Nitekim bundan sonra gelen **Semûra** hadîsi de aynı mânâyâ delâlet etmektedir.

Babayı âzâd ederek hürriyetine kavuşturmak evlâdı tarafından kendisine büyük bir iyilik ve mükâfâttır. Zîrâ âzâdına sebep olmak bir insana yapılacak en büyük ihsândır. Artık bu sâyede o insan hür olur; hâkim olmak, vilâyette bulunmak ve şâhidlik etmek gibi hür insanlara mahsûs olan bütün haklardan bilicmâ istifâde eder. *Dâvudu Zâhiri*'den mâadâ bütün ulemâ'ya göre annenin hükmü dahî budur.

(۱۲۲۳/۱۴۵۴) - وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ مَلَكَ ذَا رَحِمٍ مَحْرَمٍ فَهُوَ حُرٌّ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ وَرَجَّحَ جَمْعٌ مِنَ الْحَفَاطِ أَنَّهُ مُوقُوفٌ .

1454/1223 «Semuratü'bnü Cündüb radiyallâhü anh'den rivâyet olunduğuna göre: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim yakın bir akraba satın alırsa o akraba hürdür; buyurmuşlardır.» Bu hadîsi **Ahmed**'le **Dörtler** rivâyet etmişlerdir.

(Hadîs) hâfızlar(ın)dan bir cemâat onun mevkûf olduğunu tercih etmişlerdir. *İmâm Ebû Dâvud* bu hadîsi *Hammâd*'dan merfû olarak tahrîc etmiştir. Fakat aynı hadîsi *Şu'be*'den mevkûf olarak rivâyet eder ve *Şu'be*'nin *Hammâd*'dan daha belleyişli olduğunu söyler. Bu takdîrde mevkûf olması daha müreccahdır. *Ebû Dâvud* onu *Şu'be* tarîki ile **Katâde**'den

dahî rivâyet etmişse de hadîs **Hz. Ömer** (r.a.)'a mevkûf kalmıştır. *Ebû Dâvud*: «Bu hadîsi **Hammâd**'dan başka kimse rivâyet etmemiştir» diyerek onun hakkında şekketmiştir. *İbnü'l-Medîni* «Bu hadîs münkerdir» demiş. *İmâm Buhârî* dahî onun sahîh olmadığını söylemiştir. Aynı hadîsi *İbn-i Mâce*, *Nesâî*, *Tirmizî* ve *Hâkim*, *Damure* tarîki ile *Sevrî*'den o da *Abdullah b. Dînâr*'dan o da **Abdullah b. Ömer** (r.anhüm)'den rivâyet etmişlerdir. Lâkin *Nesâî*: «Bu hadîs münkerdir» demiş; *Tirmizî* de hatâ olduğunu söylemiştir. *Taberânî*: «Bu hadîsin isnadında vehmedilmiştir» demişse de *Hâkim* bunu reddetmiş ve *Damure* tarîkinden her iki hadîsin bir isnâdla rivâyet edildiğini, mezkûr isnadı *İbn-i Hazm*, *Abdülhak* ve *İbnü'l-Kattan*'ın sahîh bulduklarını hattâ : «*Damuretü'bnü Rebîa*'nın tek başına rivâyette bulunması zarar etmez; çünkü o mu'temeddir; **Şam**'da ona benzer bir adam yoktur» dediklerini söylemiştir. Hâsılı hadîs hem mürsel, hem merfû olarak rivâyet olunmuştur. Onu merfû olarak rivâyet eden râvîler de mu'temed zevâtıdır.

Bu hadîs, bir kimse yakın bir akrabasına mâlik olursa o akrabanın âzâd olacağına delîldir. Yakın akrabadan murâd, nikâhı haram olanlardır ki bunlara husûsî ta'birle zî rahm-i mahrem derler. Anne ve baba, evlâd, kardeş ve kız kardeşler, onların çocukları, dayılar, teyzeler, amcalar ve halalar zîrahm-i mahremdirler. **Hanefilerle** diğer bazı **ulemânın** mezhebi budur. *İmâm Şâfiî*'ye göre yalnız babalarla çocuklar âzâd olur. Babalar hakkında hadîsde nass vardır; çocuklar da onlara kıyâs olunur. *İmâm Mâlik* babalarla çocuklara kardeş ve kız kardeşleri de katmıştır. *Dâvudu Zâhirî*'ye göre milkiyet sebebi ile bir köle veya câriye âzâd olamaz. Delîli bundan evvelki **Ebû Hüreyre** hadîsinin zâhiridir. Ona göre köle ve câriye kim olursa olsun ancak âzâd etmekle hür olur. Fakat Ebû Hüreyre hadîsi *Dâvudu Zâhirî*'ye delîl olamaz. Çünkü o hadîsdeki itik mecâzî mânâda kullanılmıştır.

(۱۲۲۴/۱۴۵۵) - وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "أَنَّ رَجُلًا أَعْتَقَ سِتَّةَ مَمْلُوكِينَ لَهُ عِنْدَ مَوْتِهِ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُمْ فَدَعَا بِهِمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَزَّاهُمْ أَثْلًا ثَلَاثًا: ثُمَّ أَفْرَعَ بَيْنَهُمْ فَأَعْتَقَ اثْنَيْنِ وَأَرْقَ أَرْبَعَةً وَقَالَ لَهُ قَوْلًا شَدِيدًا" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1455/1224 «İmran b. Husayn radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre bir adam ölürken altı kölesini birden

âzâd etmiş; onlardan başka hiç bir malı yokmuş. Bunun üzerine Resûlullâh *sallallâhü aleyhi ve sellem* köleleri çağırarak onları üçe bölmüş; sonra aralarında kur'a çekirmiş ve ikisini âzâd etmiş, dördünü köle olarak bırakmış. Adam hakkında da ağır söz söylemiştir.» Bu hadîsi Müslim rivâyet etmiştir.

Nesâî ile Ebû Dâvud'un rivâyetlerine göre, Peygamber (s.a.v.)'in ölen zât hakkındaki ağır sözleri: «لَوْ شِئْتُ قَبْلَ أَنْ يُدْفَنَ لَمْ يُدْفَنَ فِي مَقَابِرِ الْفُلَيْيْنَ» «Bu adama defnedilmeden yetişseydim; müslümanların kabristanlarına defnedilemezdi» buyurmasıdır.

Hadîs-i Şerîf, hasta iken yapılan teberraun vasiyyet hükmünde olduğuna yani malın üçte birinden tenfiz edileceğine delîldir. Mezheb imâmlarının bilittifâk kavli budur. Yalnız teferruâtta ihtilâf etmişlerdir. İmâm Mâlik'e göre kölelere kıymet biçilir. Meselâ köleler altı tane ise mecmû kıymetlerinin üçte biri âzâd olur. Bu kıymetin iki köleye veya daha azına yâhud çoğuna tekâbül etmesinin ehemmiyeti yoktur. Bazılarına göre muteber olan sayıdır. Kıymete bakılmaz. Binâenaleyh bu meselede kölelerden iki tane si âzâd olur. Hanefiler'le diğer bazı ulemâya göre ayrı ayrı her kölenin üçte biri âzâd olur ve köleler üçte iki kıymetlerini ödemek için mîrâsçılar hesabına çalıştırılırlar. İmrân hadîsi haber-i vâhid olup usûle muhâlifdir. Şöyle ki: köle sâhibi her kölenin âzâd olmasını icâbeden bir söz söylemiştir. Şâyed başka malı olsaydı bütün köleleri ittifâkla âzâd olacaklardı. Malı olmayınca her kölenin üçte biri âzâd olmak lâzım gelir. Ölüm hastası olan bir kimsenin kölelerini âzâd etmesi ne ise bütün malını mülkünü vasiyyet etmesi de aynı hükümdedir. Yani vasiyyeti, malının üçte birinden tenfiz edilir. Geriye kalan mal mirasçıların rızasına bağlıdır. Razi olmadıkları takdîrde mal onlarındır.

(١٢٢٥/١٤٥٦) - وَعَنْ سَفِينَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "كُنْتُ مَمْلُوكًا لِأُمِّ سَلَمَةَ فَقَالَتْ: أَعْتَقْتُ وَأَشْتَرِطُ عَلَيْكَ أَنْ تَخْدُمَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا عِشْتُ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَالْحَاكِمُ.

1456/1225 «Sefîne radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: «Ben Ümmü Seleme'nin kölesi idim. (Bana): Seni âzâd ediyor; ve sağ kaldığın müddetçe Resûlullâh

sallallâhü aleyhi ve sellem'e hizmet etmeni üzerine şart koşuyorum; dedi.»

Bu hadîsi **Ahmed, Ebû Dâvud, Nesâî ve Hâkim** rivâyet etmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf, hizmeti şart koşarak köle âzâd etmenin sahîh olduğuna ve itki şarta ta'lik etmenin cevâzına delîldir. Bu cevâzın vechi **Resûlullâh (s.a.v.)**'in bu hizmeti takrîr buyurmasıdır. Çünkü hizmet kendileri için şart koşulmuştur. **Hz. Ömer (r.a.)**'in dahi imârete âid köleleri âzâd ederek, kendinden sonra gelecek halîfeye üç sene hizmette bulunmalarını şart koştuğu rivâyet olunur. **Hanefiler**'le bazı **ulemânın** mezhebi budur.

(١٢٢٦/١٤٥٧) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ .

1457/1226 «Âişe radiyallâhü anhá'dan rivâyet olunduğuna göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Velâ ancak âzâd edene âiddir; buyurmuşlardır.»

(Bu parça) uzun ve **müttefekun aleyh** bir hadîsdedir.

Hadîs «**Alış-veriş bahsi**»nde **Berîre** kıssas-ı nâmı ile ma'rûf kıssada şerhi ile birlikte zikredilmiştir. Velâ hakkının hasır edâtı olan «innemâ» ile ifâde buyurulmasına bakarak bazıları velânın yalnız âzâd edene mahsûs olduğuna ve İslâmiyet sebebi ile velâ sâbit olamayacağına kâil olmuşlardır. **Hanefiler**'le sâir bazı **ulemâya** göre İslâmiyet sebebi ile de velâ hakkı sâbit olur.

(١٢٢٧/١٤٥٨) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْوَلَاءُ لُحْمَةً كُلُّحْمَةٍ النَّسَبُ لَا يُبَاعُ وَلَا يُوهَبُ" رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حَبَّانَ وَالْحَاكِمُ وَأَصْلُهُ فِي الصَّحِيحَيْنِ بِغَيْرِ هَذَا اللَّفْظِ .

1458/1227 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Velâ neseb karâbeti gibi bir karâbettir; ne satılır ne de bağışlanır; buyurdular.»

Bu hadîsi **Şâfiî** rivâyet etmiştir. **İbn-i Hibbân** ile **Hâkim** onu sahîhlemişlerdir. Aslı Sahîhayn'de başka lafızlarladır.

Sahîhayn'deki ibâresi şudur:

« نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الْوَلَاءِ وَعَنْ هَيْبَةٍ »

«**Peygamber (s.a.v.) velâ'nın satılmasını ve bağışlanmasını yasak etti**»; Bu hadîsi Şeyhayn, Abdullah b. Dînâr tarîki ile **Hz. Ömer** (r.a.)'dan rivâyet etmişlerdir. Tirmizî onu tahrîc ettikten sonra: «hasen sahîhdir» demiştir.

Velâyı nesebe benzetmekten murâd: mîras husûsunda onun neseb hükmünde olduğunu anlatmaktır.

Hadîs-i Şerîf, velânın satılamayacağına ve bir kimseye bağışlanamayacağına delîldir. Çünkü velâ neseb gibi ma'nevî bir şeydir. Babalık ve kardeşlik gibi şeylerin intikâli mümkün olmadığı gibi bunun intikâli de mümkün değildir.

Câhiliyyet devrinde Araplar velâ hakkını satmak ve bağışlamak sûreti ile şahıslar arasında intikâl ettirirlerdi. İslâmiyet bunu menetmiştir.

Cumhûru ulemâ'nın mezhebi budur.

Selefdan bazılarının: «velâ satılabilir» dediği; bazılarının da bağışlanmasına cevâz verdiği rivâyet olunursa da bu onların ya **İbn-i Ömer** hadîsini işitmediklerine yâhud hadîsdeki nehyi, kerâhet-i tenzihiyye mânâsına aldıklarına hamledilir.

بَابُ الْمُدَبِّرِ وَالْمُكَاتِبِ وَأُمِّ الْوَلَدِ

MÜDEBBER, MÜKÂTEB VE ÜMMÜ VELED BÂBÎ

Müdebber: âzâd olması, sâhibinin ölümüne ta'lik edilen köledir. Buna müdebber denilmesi sâhibi tedbîrli davranarak dünya ve âhiretini tanzîm etmesidir. Dünyâ hakkındaki «**tedbîr**»i ölünceye kadar kölesinin hizmetinden istifâde etmesi; âhireti bâbındaki tedbîri ise itkin sevâbıdır. Bu sûretle köle âzâd etmeye de «**tedbîr**» derler.

Mükâteb: dahî müdebber gibi ism-i mef'ûl bir kelime olup bedel-i kitâbete bağlanmış köle demektir.

Kitâbet: kölenin âzâd olmasını, sâhibine mal ödemesine ta'lik etmektir. Kölenin malı olmaz; çünkü kendisi maldır diyenlere göre tedbîr kıyâsa muhâlif olarak meşrû kılınmıştır.

Ümmü veled: Sâhibi tarafından döl almak için tahsîs edilen câriyedir. Bu husûsda «**Alış-veriş bahsi**»nde söz geçmişti.

(۱۲۲۸/۱۴۵۹) - عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ أَعْتَقَ غَلَامًا لَهُ عَنْ دُبُرٍ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: "مَنْ يَشْتَرِيهِ مِنِّي؟" فَاشْتَرَاهُ نَعِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بِثَمَانِيَةِ دِرْهَمٍ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1459/1228 «Câbir radiyallâhü anh'dan rivâyet olunduğuna göre, Ensar'dan bir zât bir kölesini ölümünden sonra vâki olmak üzere âzâd etmiş. Ondan başka malı yokmuş. Bu haber Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'e vâsıl olunca:

Bu köleyi benden kim satın alacak? demiş. Bunun üzerine onu Nuaym b. Abdillâh sekiz yüz dirheme satın almıştır.»

Hadîs müttefekun aleyhdir. Buhârî'nin bir rivâyetinde: «**Müteâkiben muhtaç kaldı**» denilmiş, Nesâî'nin bir rivâyetinde ise: «**Adamın borcu vardı. Bu sebeple köleyi sekiz yüz dirheme satarak ona verdi; ve: borcunu öde;** buyurdu» denilmiştir.

Ebû Dâvud ile Nesâî'nin rivâyetlerine göre köleyi âzâd eden zâtın ismi **Ebû Mizkâr**, kölesinin ismi de **Ebû Ya'kûb**'dur.

Hadîs-i Şerîf, tedbîrin meşrû olduğuna delîldir. Bu husûsda **ulemâ** ittifâk halindedirler. İhtilâf ettikleri cihet, tedbîrin bütün maldan mı yoksa malın üçte birinden mi tenfîz edileceğidir. **Cumhûra** göre malın üçte bi-

rinden tenfiz edilir. **Selef**den bir cemâatle **Zâhirîler** bütün maldan tenfiz edileceğine kâildirler. **Cumhûr** tedbîri vasiyyete kıyâs etmişlerdir. Zîrâ her ikisi ölümden sonra tenfiz olunurlar. Hadîsden delîlleri de Hz. İbn-i Ömer (r.a.)'ın merfû olarak rivâyet ettiği: « الْمُدَبِّرُ مِنَ الثَّلَثِ »

«**Müdebber üçde birden (âzâd) olur**» hadîsidir. Ancak bu hadîsin merfû veya mevkûf olduğu bir hayli münâkaşa edilmiştir. Beyhakî: «sahîh olan mevkûf olmasıdır» demiştir. **Zâhirîler**'in delîli yalnız kıyâsıdır. Onlar, tedbîri hibe ve emsâli şeylere benzetirler. Fakat **cumhûr**un delîlleri daha kuvvetli görülmektedir. Çünkü onlar hem kıyâs hem de sünnetle istidlâl ettikleri gibi kıyâsları da Zâhirîlerin kıyâsından daha evlâdır.

Hadîsimiz ihtiyâc sebebiyle müdebberin satılabileceğine de delâlet ediyor. Bazıları mutlak sûrette satılamayacağına kâil olmuşlardır. İmâm Şâfiî ile Ahmed b. Hanbel'in de dâhil bulunduğu diğer bir cemâate göre mutlak sûrette satılması câizdir. **Hanefîler**'e göre ise mutlak müdebber satılamazsa da mukayyed müdebber satılabilir. Mukayyed müdebber, ta'lik sûreti ile yani: «Bu hastalığımдан ölürsem âzâd ol» gibi bir sözle âzâd edilen köledir.

(۱۲۲۹/۱۴۶۰) - وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْمُكَاتَبُ عَبْدٌ مَا بَقِيَ عَلَيْهِ مِنْ مَّكَاتِبَتِهِ دِرْهَمٌ» أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ وَأَصْلُهُ عِنْدَ أَحْمَدَ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ

1460/1229 «Amr b. Şuayb'den o da babasından o da dedesinden -radiyallâhü anhüm- o da Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet olunduğuna göre Resûlullâh (s.a.v.):

Mükâteb, üzerinde mükâtebesinden bir dirhem kaldığı müddetçe köledir; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi iyi bir isnâdla **Ebû Dâvud** tahrîc etmiştir. Aslı **Ahmed**'le **Üçler**'in kitaplarındadır. **Hâkim** onu sahîhlemiştir.

Hadîs bir çok yollardan rivâyet olunmuşsa da bunların hepsi hakkında söz edilmiştir. **İmâm Şâfiî**: «Bu hadîsi Amr b. Şuayb'den başka rivâyet eden bilmiyorum; ehl-i ilimden beğendiğim hiç bir kimsenin onu isbât ettiğini görmedim. Müftîlerin fetvâsı da buna göredir» diyor.

Hadîs-i Şerîf, mükâteb, kesilen kitâbet bedelini ödemedikçe kendisine köle hükmü verilmekte devâm edileceğine delîldir. **Cumhûr**un mezhebi ve **Hanefîler**'le **Şâfiîler**'in kezâ İmâm Mâlik'in kavli budur.

Mes'ele ihtilâfıdır. **Hz. Ali** (r.a.)'ın: «**şartı ödediği zaman âzâd olur**» dediği ve bir rivâyette, ödediği mikdar kadar âzâd olacağına kâil bulunduğu söylenir. Delîli Nesâî'nin **İkrime**'den onun da **Peygamber (s.a.v.)**'den rivâyet ettiği şu hadîsdir: «يُؤَدِّي الْمَكَاتِبَ بِحِطَّةٍ مَا آدَى دِيَّةَ حُرٍّ وَمَا بَقِيَ دِيَّةَ عَبْدٍ» «**Mükâtebe ödediği hisse mukâbilinde hür diyeti, kalan borcu mukâbilinde köle diyeti verilir.**» Beyhakî diyor ki: «İşittiğime göre Ebû İlsâ Tirmizî şunları söylemiş: Bu hadîsi Buhârî'ye sordum; cevâben: Bu hadîsi bazıları Eyyûb'dan o da **İkrime**'den o da **Ali**'den rivâyet etmiş fakat **İkrime** üzerinde ihtilâf olunmuştur. **İkrime**'nin **Ali**'den rivâyeti mürsel; **Peygamber (s.a.v.)**'den rivâyeti dahi mürseldir. Ama hadîs **Ali**'den merfû ve mevkûf bir çok yollarla rivâyet edilmiştir; dedi.» Anlaşıyor ki İkrime hadîsinin sâbit olmuş bir aslı vardır. Şu kadar var ki bahsimizin hadîsine muâırızdır. Bu mes'eleda **cumhûrun** kavlini **sahâbe-i kirâmın** eserleri te'yîd ettiği gibi köle sâhibi hakkında ihtiyât olan da odur. Çünkü sâhibinin köle üzerindeki hakkı ancak köledeki alacağını teslim almakla zâil olur.

(۱۶۶۱/۱۲۳۰) - وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا كَانَ لِإِحْدَاكُنْ مَكَاتِبٌ وَكَانَ عِنْدَهُ مَا يُؤَدِّي فَلْتَحْتَجِبْ مِنْهُ " رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ .

1461/1230 «Ümmü Seleme radiyallâhü anhâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Birinizin bir mükâtebi olur da o mükâtebin borcunu ödeyecek malı da bulunursa ondan (çarşafını) örtünsün; buyurdular.»

Bu hadîsi **Ahmed**'le **Dörtler** rivâyet etmişlerdir. **Tirmizî** onu sahîhlemiştir. Hadîs-i Şerîf iki mes'eleye delildir:

1- Mükâteb, bedel-i kitâbeti ödeyecek kadar mala sâhib olursa hür hükmündedir. Artık sâhibi kadınsa mükâtebden kaçması icâb eder. Bu hadîs Amr b. Şuayb hadîsine muâırız ise de İmâm Şâfiî iki hadîsin aralarını bulmuş ve: «**Ümmü Seleme** hadîsi **Peygamber (s.a.v.)**'in zevcelerine mahsûsdur. Mükâtebleri kitâbet bedelini bulursa henüz fi'len ödemiş bile olsa onlar mükâteblerinden kaçacaklardır. Nitekim **Hz. Zem'a** (r.anhâ)'ya, **İbn-i Zem'a**'nın yanına çıkması men edilmişti. Halbuki: (çocuk firâşa âiddir) buyurulmuştu» demiştir.

Bazıları iki hadîsin arasını şöyle bulmuşlardır: Amr b. Şuayb hadîsinden

murâd «mükâtebin zimmetinde bir dirhem dahî borç kaldığı müddetçe o köledir» demektir. **Ümmü Seleme** (r.anhâ) hadîsi ise bütün borcunu ödeyecek malı bulmuş da henüz teslim etmemiş olan mükâtebe mahsûsdur. Vâkîâ **Hz. Ümmü Seleme** (r.anhâ)'dan şöyle bir hadîs de rivâyet olunmuştur:

« إِذَا كَاتَبْتَ إِحْدَاكُنَّ عَبْدَهَا فَلْيُرَهَا مَا بَقِيَ عَلَيْهِ شَيْءٌ مِنْ كِتَابَتِهِ فَإِذَا قَضَاهَا فَلَا تُكَلِّمَهُ إِلَّا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ »

«**Resûlullâh (s.a.v.)** kendisine: «**Biriniz kölesini mükâteb yaparsa üzerinde kitâbet bedelinden bir şey kaldığı müddetçe köle sâhibesini görsün, fakat kitâbet borcunu ödedi mi artık sâhibesi onunla ancak perde arkasından konuşsun;** buyurmuşlardır.»

Lâkin bu hadîs zâifdir. Bâbımızın hadîsine muâraza edemez.

2- Hadîsin mefhûmu muhâlifinden bir kölenin köle olarak kaldığı müddetçe sâhibi olan kadına bakabileceği anlaşılmaktadır. San'ânî selefî ekser-i ulemâsı ile İmâm Şâfiî'nin mezhebi bu olduğunu söyler ve: «أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ»

«**Kadınların sâhib oldukları kimselere görünmeleri müstesnâdır**¹¹³» âyet-i kerîmesi ile Ebû Dâvud ve Beyhakî'nin tahrîc ettikleri **Hz. Fâtîme** (r.anhâ) hadîsini bunlara delîl gösterir. O hadîse göre: **Fâtîme** (r.anhâ) kölesinden kaçmak isteyerek örtünmüş; fakat örtü küçük olduğundan başına örttüğü zaman ayakları açılır, ayaklarını örttüğünde başı açık kalırmış. Bunun üzerine **Peygamber (s.a.v.):** «لَيْسَ عَلَيْكَ بَأْسٌ إِنَّمَا هُوَ أَبُوكَ وَغَلَامُكَ»

Sana (görünmenin) bir zararı yoktur. Bu (zât) ancak senin baban ve kölendir; buyurmuşlardır. Abdürrezzâk¹¹⁴ Mücâhid'in¹¹⁵: «köleler **Peygamber (s.a.v.)**'in zevcelerinin yanına girerlerdi» dediğini ve bununla onların kendi milki olan kölelerini kasdettiğini söylemiştir. Yine

¹¹³ Sûre-i Nûr, âyet: 31.

¹¹⁴ **Abdürrezzâk İbnü Hemmâm (Ebû Bekir es-San'ânî):** Eski fukahâdandır. Evzâî, İmâm Mâlik gibi meşâhirden rivâyet etmiş, kendisinden de Süfyan İbni Uyeyne, Ahmed İbni Hanbel, Yahyâ İbni Maîn gibi zâtlar rivâyette bulunmuşlardır. Zamanında dinî mesâil husûsunda âmmenin mürâcaatgâhı bulunuyordu. Sikâtn muvâfakat edemeyecekleri bazı rivâyetleri vardır. 126 târihinde San'a'da doğmuş, 211 târihinde Yemen'de vefât etmiştir. Ömer Nasûhî Bilmen «Hukûku İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye» Kâmûsu. C. I. Shf. 346.

¹¹⁵ **Mücâhid İbni Cebr (Ebû'l-haccâc el-Mekkî):** Tabîîn'in büyüklerindendir. Tefsîr, hadîs, fıkıhda imâm idi. İbn-i Abbâs, Ebû Hüreyre, Câbir ve Abdullah İbnü Ömer gibi Sahâbe-i Kirâmdan vesâireden hadîs ve ilm ahzetmiştir. Kendisinden de Tavus, İkrîme, Katâde, İbn-i Kesir, Ebû Amr, İbn-i Alâ gibi zâtlar tefsîr ve hadîs ahz ve rivâyet etmişlerdir. İmâm Şâfiî ile İmâm Buhârî'nin Mücâhid hakkında büyük itimâdları vardı. «Sahîh-i Buhârî'de Mücâhid'den birçok tefsîrler, hadîsler rivâyet olunmuştur. «Tehzîbü'l-esmâ» da deniliyor ki: «Mücâhid, fıkıhda, tefsîrde, hadîsde imâmdır. Mücâhid 21 târihinde doğmuş, 103 senesi secde hâlinde vefât etmiştir. Kendisine «İbn-i Cübeyr» de denir. (Ömer Nasûhî Bilmen «Hukûku İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye» Kâmûsu. C. I. Shf. 450)

San'ânî, **Hanefiler**'le **Hâdeviyye** fırkasının bu mes'eledeki mezhebini şöyle anlatır: «**Hâdevîler**'le Ebû Hanîfe memlûk kölenin ecnebî gibi olduğuna zâhibdirler. Derler ki: "Köle âzâd olduktan sonra kendisini âzâd eden kadınla evlenebilmesi buna delâlet eder". Bunlar bâbımızın hadîsine "Mefhûmu muhâlefettir; onunla amel edilmez" diye cevap verdikleri gibi: "Âyetten murâd da hür kimselerin câriyelere bakmasıdır. Onları hâssaten zikretmesi: « **أَوْ نِسَائِهِنَّ** » kavlı-i kerîminden câriyelerin hür kadınlar gibi olmadığı anlaşılmasın diyerdir. Zîrâ câriyeler kadınların kendilerinden değildirler" derler. Bu sözün zaîf ve tekellûf olduğu âşikârdır. Hakka tâbi olmak daha iyidir.» San'ânî'nin sözü burada bitti.

Ben derim ki: **Hakka** tâbi olmak sâde evlâ değil yerine göre farz da olur. Fakat acabâ bu söz mefhûmu muhâlifî delîl kabûl eden San'ânî'ye göre: *İmâm-ı A'zam*'ın, daha doğrusu **Hanefiler**'in bu mes'eledeki mezhebi bâtıldır; mânâsına gelmiyor mu? **Hanefî** mezhebi için zaîfdir, tekellüfdür diyerek onu yerdikten sonra: «Hakka tâbi olmak daha iyidir» demenin bundan başka ne mânâsı olabilir? Hakkın zıddı bâtil olduğuna göre, **Hanefiler**'in sözü bâtil demektir. Bu sözden mefhûm yolu ile de olsa ta'rîz tarîki ile de olsa ancak bu mânâ çıkar. Acaba **Hanefiler**, San'ânî'nin ince bir edebiyat oyunu ile kendilerini âdetâ alaya almasını hak edecek kadar düştüler mi? Akl-ı kâsırânemce buna hüküm verebilmek için onların bu mes'eledeki kavlini kendi kitaplarından almak îcâbeder.

Bu bâbda **Hanefî** kitaplarından «el-Hidâye»¹¹⁶ de şöyle denilmektedir: «Kölenin hanımefendisine bakması câiz değildir; ancak ecnebî bir kimsenin bakabileceği yerleri müstesnâ. İmâm Mâlik: köle mahrem gibidir; demiştir. İmâm Şâfiî'nin iki kavlinden biri de budur. Onların delîli «**Kadınların sâhib oldukları kimselere görünmeleri müstesnâdır**»¹¹⁷ âyetidir. Aklî delîlleri, görme ihtiyâcının muhakkak olmasıdır; çünkü köle

¹¹⁶ **Burhânüddîn-i Mergînânî**: Ali bin Ebî Bekr: Meşhur Hanefî fukahâsındandır. Zâhid, müdakkık, edîb, şâir, hılâfiyyâta vâkıf bir zât idi. Fergane'nin Mergînân beldesindendir. Müftî's-sekaleyn Necmüddîn Ebû Hafz Ömerü'n-Neseî'den, Sadr-ı şehîd Hüsameddîn'den ve Şemsüddîn-i Serahsî'nin tilmîzi Ebû Ömer el-Beykendi'den fıkıh ahz etmiştir. Ashâb-ı tercîhden veya müctehîd fi'l-mezheb sayılmaktadır. Bu zât, Buharalılar ile Cengiz arasında sulh akdine me'mûr olmuş idi. Buhara ahalisinden bazıları muâhede hılâfına hareket etmekle Cengiz şehri yakmış, ahâlisini öldürmüs, o sırada bu muhterem âlim de şehid edilmiştir. «El-Hidâye» diye meşhûr bir eseri vardır ki: «Bidâyetü'l-mübtedî» adı ile yazmış olduğu muhtasar bir fıkıh kitabının şerhidir. «Hidâye»de en ziyâde İmâm Muhammed'in «Câmiü's-Sağîr» adındaki kitabı ile Muhtasar-ı Kudûrî'nin mes'elelerini şerh ve izâh eder. «Hidâye» üzerine de bir çok şerhler yazılmıştır. Bu zâtın «Kifâyetü'l-müntehî», «Kitabü't-tecnîs», «Neşru'l-Mezheb», «Muhtârât-ı Mecmû'n-nevâzil», «el-Mezîd», «Menâsik-i hac», «Kitâbü'l-ferâiz» gibi şâir kıymetli eserleri de vardır. Vefâtı 593 târihine müsâdifdir. (Ömer Nasûhî Bilmen «Hukûku İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye» Kâmûsu C. I. Shf. 355).

¹¹⁷ Sûre-i Nûr, âyet: 31.

hanımefendisinin yanına izinsiz girer; çıkar. Bizim delilimiz şudur: köle ne mahrem ne de koca olan bir erkektir. Hanımefendisi ile filcümle (bazı sûretlerde) nikâhlanması câiz olduğundan ona karşı şehvet duyacağı muhakkaktır. Onun yanına girme ihtiyacı ise muhakkak değil noksandır. Zîrâ köle evin dışında çalışır. Âyet-i kerîmeden murâd ise câriyelerdir. **Saîd**, **Hasan** ve başkaları: «Sakin **Nûr** sûresi sizi aldatmasın; çünkü o köleler için değil câriyeler hakkında nâzil olmuştur» demişlerdir.»

«el-İhtiyâr» nâm eserde de şu satırları okuruz: «Hanımefendisine nisbetle köle ecnebî gibidir. Çünkü ecnebînin fitnesinden ne kadar korkulursa kölenin fitnesinden de o kadar hattâ bir arada çok bulunmaları sebebi ile dahada fazla korkulur. İhtilâtı haram kılan nasslar mutlakdır...»

Yukarıdaki izâhât nazar-ı insâfla gözden geçirilirse pek âlâ anlaşılır ki, **Hanefiler**'in kavline bâtil diyebilmek için insanda en azından **Yemen**'li San'ânî kadar cesâret olmak gerekir. Aksi takdîrde yalnız şehvet mes'elesini düşünmek bile **Hanefiler**'i haklı çıkarmaya kâfidir.

(۱۲۳۱/۱۴۶۲) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "يُودَى الْمُكَاتَبُ بِقَدْرِ مَا عَتَقَ مِنْهُ دِيَّةَ الْحَرِّ وَيَقْدَرُ مَا رَقَّ مِنْهُ دِيَّةَ الْعَبْدِ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتَّيَّمِيُّ .

1462/1231 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

Mükâteb için âzâd olan mikdar nisbetinde hür diyeti, köle olan mikdarı karşılığında köle diyeti verilir; buyurmuşlardır.»

Bu hadisi **Ahmed** ile **Ebû Dâvud** ve **Nesâî** rivâyet etmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf mükâteb için, kitâbet bedeli nisbetinde hür hükmü olduğuna delîldir. Binâenaleyh öldürüldüğü takdîrde diyeti bölündüğü gibi hudûdu şer'iyeye vesâire de aynı şekilde bölünür.

Bu husûsdaki ihtilâflar ıttik bahsinin baş taraflarındaki **İbn-i Ömer** hadîsi ile kısmen «**Müdebber bâbı**»nın baş taraflarındaki Amr b. Şuayb hadîsinde geçmiştir. İbnü'l-Kayyim «Tehzîbü's-sünen» adlı eserinde bu hadîsi merfû, mevkûf, müsned ve mürsel olmak üzere muhtelif yollardan rivâyet ettikten sonra şunları söylemiştir: «Bu ıztırâbdan dolayıdır ki İmâm Ahmed bu hadîsle ameli terketmiştir. Hadîs kendisine sorulunca, İmâm Ahmed: Ben **Berîre** hadîsine zâhib olurum. **Peygamber (s.a.v.)** onun satılmasını emretmişti; demiş. Bununla onun câriye olarak kaldığını anlatmak istemiştir...»

(۱۲۳۲/۱۴۶۳) - وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ أَخِي جُوَيْرِيَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ مَوْتِهِ ذَرْهَمًا وَلَا دِينَارًا وَلَا عِنْدًا وَلَا أُمَّةً وَلَا شَيْئًا إِلَّا بَعَلَّتْهُ الْبَيْضَاءُ وَسَلَّاحُهُ وَأَرْضًا جَعَلَهَا صَدَقَةً" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1463/1232 «Ümmü'l-Mü'minîn Cüveyriye'nin kardeşi Amr b. Hâris¹¹⁸ radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki:

Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem vefât ederken ne bir dirhem, ne bir dînâr, ne bir köle, ne bir câriye ne de (başka) bir şey bırakmıştır. Yalnız beyaz katırı ile silâhı bir de sadaka yaptığı bir parça arazî müstesnâ». Bu hadîsi Buhârî rivâyet etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, **Resûlullâh (s.a.v.)**'in dünyâdan ve dünyâ varlığından ne derece münezzeh; gerek kalbinin, gerekse bedeninin dünyâ ile meşgûl olmaktan ne kadar hâlî bulunduğuna delildir. Çünkü o, bütün varlığını me'mûr olduğu risâleti tebliğâ, Mevlâsına ibâdetle, onun rızâsına hasretmişti. Hayâtında tam **63** memlûk âzâd etmiş; fakat bunlardan bir tanesini olsun âhir ömrüne bırakmamıştır.

Tasadduk ettiği arazî parçasına gelince Ebû Dâvud bunun bir hurmalıktan ibâret olduğunu, onu kendisine **Allâh** verdiğini söyler. **Benî Nadîr** hurmalığı nâmı ile anılan hurmalık budur. **Resûlullâh (s.a.v.)** bu hurmalığın ekserisini muhâcirlere vermiş kalanını da tasadduk etmiştir. **Benî Fâtîme**'nin elindeki hurmalık da budur.

(۱۲۳۳/۱۴۶۴) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَيُّمَا أُمَّةٍ وَلَدَتْ مِنْ سَيِّدِهَا فَهِيَ حُرَّةٌ بَعْدَ مَوْتِهِ" أَخْرَجَهُ ابْنُ مَاجَةَ وَالْحَاكِمُ بِإِسْنَادٍ ضَعِيفٍ وَرَجَّحَ جَمَاعَةٌ وَقَفَّهَ عَلَى عَمْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ .

1464/1233 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Herhangi bir câriye efendisinden doğurursa, onun ölümünden sonra hürre olur; buyurdular.»

Bu hadîsi **İbn-i Mâce** ile **Hâkim** zâif bir isnâdla tahrîc etmişlerdir. Bir takımları onun **Ömer**'e mevkûf olduğunu tercîh eylemişlerdir. Hadîsin zâif olması isnâdında el-Hüseyn b. Abdillâh-i Hâşimî bulunduğu dandır.

¹¹⁸ Kûfeli sayılır. Kendisinden İbn-i Seleme'nin kardeşi Ebû Vâil ve başkaları hadîs rivâyet etmişlerdir.

Bu zât cidden zaîfdir.

Hadîs-i Şerîf, ümmü veled olan câriyenin, efendisi öldükten sonra âzâd olacağına delâlet ediyor. Nitekim bundan önceki hadîs dahî aynı hükme delâlet eder. Çünkü **Resûlullâh (s.a.v.)**'in vefâtında câriyesi Mâriye-i Kıbtiyye sağ idi. Halbuki Hadîsde: **Peygamber (s.a.v.)** hiç bir câriye bırakmamıştır» deniliyor. Şu halde **Resûlullâh (s.a.v.)**'in vefâtı ile **Hz. Mâriye** âzâd olmuş demektir. **Mâriye** (r.anhâ) **Hz. Ömer**'in hilâfeti zamanında vefât etmiştir. Ümmü veled hakkında «**alış-veriş bahsi**»'nde kâfi derecede îzâhat verilmişti.

(۱۲۳۴/۱۴۶۵) - وَعَنْ سَهْلِ بْنِ حَنْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ أَعَانَ مُجَاهِدًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ غَارِمًا فِي عُسْرَتِهِ أَوْ مَكَاتِبًا فِي رَقَبَتِهِ أَظَلَّهُ اللَّهُ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ .

1465/1234 «Sehl b. Huneyf radiyallâhü anh'dan rivâyet olunduğuna göre: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim Allâh yolunda bir mücâhide yâhud başsıkısını çözmek için bir borçluya veya başını kurtarmak için bir mükâtebe yardım ederse o kimseyi Allâh kendi gölgesinden başka gölge olmayan günde gölgelendirir; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Ahmed** rivâyet etmiştir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir.

Borçlu'dan murâd: Birine kefil olan ve kefil olduğu şeyi ödeyendir. Hadîs-i Şerîf böyle bir yardımın büyük sevab olduğuna delildir. Burada yardım mükâteb için dahi zikredilmiştir. Filhakîka **Teâlâ Hazretleri** mükâteb hakkında: «فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ» **«Eğer o kölelerde bir hayır görürseniz kendilerini mükâteb yapiverin; ve Allâh'ın size verdiği malından onlara verin!»**¹¹⁹ buyurmuştur. İmâm Nesâî, **Hz. Ali** (r.a.)'dan merfû olarak şu hadîsi tahrîc etmiştir: «أَنَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ "فِي الْآيَةِ رُبْعُ الْكِتَابَةِ"»

«Peygamber (s.a.v.): Bu âyette kitâbetin dörtte biri vardır» buyurdular. İbn-i Cerîr ve başkaları **Hz. Ali** (r.a.)'ın: «**Allâh köle sâhibine mükâteb kölesinin dörtte bir kıymetini bırakmasını emretti**» dediğini rivâyet etmişlerdir. Maamâfih bu farz değil, sevâb olduğunu beyândır.

¹¹⁹ Süre-i Nûr, âyet: 33.

كِتَابُ الْجَامِعِ TOPLU BAHİSLER

Toplu bahislerden murâd: Edeb, İyilik ve sıla, Zühd ü takvâ, Kötü huylardan sakındırma, Güzel ahlâka teşvîk, Zikir ve duâ nâmlarındaki altı bâbdır.

بَابُ الْأَدَبِ Edeb BÂBI

Edeb: İnsanlara karşı bütün hareket ve muâmelelerinde terbiyeli ve ahlâklı olmaktır. Selâm vermek, güler yüz göstermek, tırnak kesmek, sakal salmak gibi nice güzel âdâb-ı İslâmiyye vardır ki bunlar **Peygamber (s.a.v.)**'in birer sünneti olduğu gibi daha önce geçen Peygamberlerin de sünnetidirler. İşte «**Edeb bâbı**»nda bunların mühim bir kısmı görülecektir.

(۱۲۳۵/۱۴۶۶) - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ: إِذَا لَقِيْتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانْصَحْهُ وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدِ اللَّهَ فَشَمِّتْهُ وَإِذَا مَرِضَ فَعُدَّهُ وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

1466/1235 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Müslümanın müslüman üzerindeki hakkı altıdır: Ona rastladığın vakit kendisine selâm ver; seni çağırırsa icâbet et; senden nasihat isterse nasihat eyle; aksırır da Allâh'a hamdederse teşmît et; hastalanırsa kendisini dolaş; Ölürsa (cenâzesinin) arkasından git! buyurdular.» Bu hadîsi **Müslim** rivâyet etmiştir.

Müslim'in bir rivâyetinde: «**Senden nasihat isterse nasihat eyle**» cümlesi iskât edilerek bu haklar beş gösterilmiştir.

Hadîs-i Şerîf bir müslümanın müslüman üzerindeki haklarının bunlar olduğuna delîldir.

Hak'dan murâd: Bırakılmaması icâbeden ve yapılması ya farz veya vâcib yâhud bi't-te'kid mendûb olup vâcibe benzeyen şeylerdir. Altı şeyden:

Birincisi: Rastladığı zaman din kardeşine selâm vermektir. «Selâm ver» emri esas itibârı ile vüçûb ifâde ederse de **ulemâdan İbn-i Abdilberr**'le **Hanefiler** selâm vermenin sünnet; selâm almanın ise farz olduğunu nakletmişlerdir.

İmâm Müslim'in «Sahîh»inde merfû olarak rivâyet ettiği bir hadîsde selâmın ifşâsı emredilmiş; onun sevişmeye sebep olduğu beyân buyurulmuştur. Sahîhayn'de şu hadîs vardır:

« **إِنَّ أَفْضَلَ الْأَعْمَالِ إِطْعَامُ الطَّعَامِ وَتَقَرُّوُ السَّلَامِ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ وَعَلَى مَنْ لَمْ تَعْرِفْ** »
«**Şüphesiz ki amellerin en fazîletlisi yemeği yedirmek-
tir; tanıdığın, tanımadığın herkese de selâm verirsin.**»

Hz. Ammâr (r.a.): «Üç şey vardır; bunları bir araya getiren îmânı toparlamıştır, bunlar insâflı olman, herkese selâm vermen ve azdan infâk etmendir» demiştir. Hakîkaten bu sözler, son derece güzel ve hayır en cem'iyetli bir sûrette ifâde eden kelimelerdir.

Selâm **Allâh**'ın isimlerinden biridir. Şu halde «**es-Selâmü aleyküm**» demek siz **Allâh**'ın muhâfazasındasınız mânâsına gelir. Bazıları: selâm, selâmet mânâsınadır; yani: **Allâh**'ın selâmeti seninle beraberdir; demektir, mütâlaasında bulunmuşlardır.

Kendisine selâm verilen; bir kişi dahi olsa yine en azından «**es-Selâmü aleyküm**» demek lâzımdır. Çünkü beraberinde melekler vardır. Müfred ve nekire sözlerle «**Selâmün aleyk**» yâhud «selâmün aleyküm» demek de kâfi ise de «**es-selâmü aleyküm ve rahmetullâhi ve berakâtüh**» şeklindeki en mükemmel selâm, şüphesiz hepsinden fazîletlidir. Kendisine selâm verilen, bir kişi ise selâmı alması farz-ı ayındır. Çok oldukları takdîrde selâm almak farz-ı kifâye olur; ve içlerinden birinin onu alması ile ötekilerden borç sâkit olur. Selâm hakkında biraz ileride **Ebû Hüreyre** ve **Ali** (r.anhümâ)'dan rivâyet edilmiş hadîsler gelecektir. Verilen selâmın derhal alınması icâb eder.

Hadîsde: «Müslümanın müslüman üzerindeki hakkı» buyurulduğuna göre gayr-ı müslimin böyle bir hakkı olmadığı anlaşılır. Bu husûsu tasrîh eden hadîs dahî aşağıda gelecektir.

«**Rastladığın vakit kendisine selâm ver**» cümlesi ekser-i ahvâle göre vârid olmuştur. Yoksa mefhûmu muhâlifî muteber değildir. Çünkü **Resûlullâh (s.a.v.)**'in: « **إِذَا قَعَدَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسَلِّمْ وَإِذَا قَامَ فَلْيَسَلِّمْ وَلَيْسَتْ الْأُولَى بِأَحَقَّ مِنَ الْآخِرَةِ** »
«**Biriniz oturduğu zaman selâm versin; kalktığı zaman da selâm versin; (zîrâ) birinci selâm sonrakinden daha makbûl değildir**» buyurduğu sâbit olmuştur. Bir de, rastlamaktan murâd: her tesâdüf ettikçe selâm vermektir; isterse tesadüfler birbirine yakın olsun. Çünkü Ebû Dâvud'un tahrîc ettiği bir hadîsde **Peygamber (s.a.v.)** şöyle buyurmuştur:

« إِذَا لَقِيَ أَحَدُكُمْ صَاحِبَهُ فَلْيَسْلِمْ عَلَيْهِ فَإِنْ حَالَ بَيْنَهُمَا شَجَرَةٌ أَوْ جِدَارٌ ثُمَّ لَقِيَهِ فَلْيَسْلِمْ عَلَيْهِ »

«**Biriniz arkadaşına rastlarsa ona selâm versin; şâyed aralarına bir ağaç veya duvar girer de sonra (tekrar) karşılaşırsa ona (yine) selâm versin.**» Hz. Enes (r.a.): «Resûlullâh (s.a.v.)'in Ashâbı birbirleri ile yolculuk ederlerdi. Karşılarına bir ağaç veya tepe çıkarsa sağa sola dağılırlar; ardından tekrar buluştular mı birbirlerine selâm verirlerdi» demiştir.

İkincisi: Müslüman da'vet ettiği zaman icâbette bulunmaktır. **Ulemâ** bu da'veti düğün, sünnet cem'iyeti ve benzerlerine tahsîs etmişlerdir. Düğün da'vetine «velîme» denilir ki bu da'vete icâbet vâcibdir. Çünkü **Peygamber (s.a.v.)** onun hakkında: « مَنْ لَمْ يَجِبِ الدَّعْوَةَ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ »

«**Her kim bu da'vete icâbet etmezse muhakkak Allâh ve Resûlüne isyân etmiş olur**» buyurmuşlardır. **Hanefîler**'in fıkıh kitaplarından «el-İhtiyâr» da velîmeye da'vet edilen hakkında şöyle denilmektedir: «Eğer da'vetli oruçlu ise da'vete gider ve duâ eder; oruçlu değilse yemek yer ve duâ eder; yemezse günaha girer ve cefâ etmiş olur. Çünkü da'vet sâhibi ile istihzâ etmiştir. Sâir davetlere icâbet mendûbdur. Zîrâ bunlar hakkında velîmede olan vaîd ve tehdîd yoktur.

Üçüncüsü: Nasîhat isteyene nasîhatte bulunmaktır. Bu hadîs, nasîhat isteyene nasîhat etmenin ve onu aldatmamanın vücûbuna delîldir. İstemeden nasîhatte bulunmak mendûbdur. Çünkü hayıra ve iyiliğe delâlettir.

Dördüncüsü : «**Aksırır da Allâh'a hamedederse teşmît et**» cümlesi teşmîtinin vücûbuna delîldir. Teşmîtin aslı «tesmît»dir.

Tesmît: doğru yolda olmasına duâ etmektir. Kelimenin sin'i şîn'a kalbedilerek teşmît denilmiştir.

Aksıran kimse «**el-hamdü lillâh**» diyecek, işiten de ona mukâbele olmak üzere «**yerhamükellâh**» diyecektir. Hadîsde hamdin vâcib olduğuna delâlet yoktur. Binâenaleyh hamd mendûbdur. İmâm Nevevî: «**Ulemâ** hamdin müstehâb olduğuna ittifâk etmişlerdir» diyor. Gerek hamdin gerekse teşmîtin ne zaman ve nasıl yapılacağını İmâm Buhârî'nin **H. Ebû Hüreyre** (r.a.)'dan tahrîc ettiği şu hadîs beyân etmektedir:

« إِذَا عَظَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَلْيَقُلْ لَهُ آخُوهُ أَوْ صَاحِبُهُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ وَيَقُولُ هُوَ يَهْدِيكُمْ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بِالْكُفْرِ. »

«**Biriniz aksırdığı vakit el-hamdülillâh desin. Din kardeşi veya arkadaşı ona: yerhamükellâh desin. O da: Yehdîkümüllâhü ve yuslihu bâleküm** (Allâh size hidâyet versin ve hâlinizi ıslâh etsin);

mukâbelesinde bulunsun.» Cumhûru ulemânın kavli de budur. Kûfe ulemâsına göre ise: «يَغْفِرُ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ» «Yağfirullâhü lenâ ve leküm» (Allâh bizi de sizi de mağfiret buyursun) diye cevap verilir. Bunlar aynı cevâbı, Taberânî'nin **İbn-i Mes'ûd (r.a.)'dan rivâyet ettiğini söylerler. Mezkûr cevâbı Buhârî dahî «el-Edebü'l-Müfred»de rivâyet eder.**

Bir takımları: Aksıran bunlardan birini seçmekte muhayyerdir demişler. Bazıları, her ikisinin de söylenmesine kâil olmuşlardır. **Zahirîlerle** İbnü'l-Arabî'ye göre her işitene teşmît vâcibdir. İmâm Buhârî'nin **Hz. Ebû Hüreyre** (r.a.)'dan tahrîc ettiği şu hadîs onlara delildir:

«إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ وَحَمِدَ اللَّهَ كَانَ حَقًّا عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ يَسْمَعُهُ أَنْ يَقُولَ يَرْحَمُكَ اللَّهُ»

«Biriniz aksırır da Allâh'a hamdeylerse onu işiten her müslümana: yerhamükellâh; demek vâcib olur.» Ebû Dâvud'un mezhebi de bu olsa gerektir. Çünkü İbn-i Abdilberr'in iyi bir senedle rivâyetine göre: **Ebû Dâvud** bir gemide bulunuyormuş. Derken sâhilde birinin aksır-dığını işitmiş; ve hemen bir dirheme bir kayık kiralayarak aksıranın yanına gitmiş; ona teşmît yaptıktan sonra tekrar gemiye dönmüş. Kendisine neden tâ oraya kadar gittiği sorulunca:

- **Olur ki o zât duâsı makbûl bir kimsedir;** diye cevap vermiş. Gemidekiler o akşam uyudukları vakit bir ses işitmişler. Birisi onlara:

- **Hiç şüphe yok ki Ebû Dâvud, Allâh'dan cenneti bir dirheme satın aldı;** diyormuş. Maamâfih sâhile kadar gitmesi teşmîti vâcib gördüğü için değil de sırf o zâtın duâsını almak için dahi olabilir.

Nevevî; «Aksıran kimse hamdetmezse yanında bulunanların bunu kendisine hatırlatması müstehâbdır. Bu sûretle o hamdeder, yanındakiler de teşmîtte bulunurlar» der. Bittabi hatırlatma, emir bi'l-ma'rûf kabîlinden güzel bir iş olur.

Aksırana riâyeti gereken bazı âdâb vardır ki, bunlar şu hadîslerde beyân edilmiştir:

1- Hâkim ile Beyhakî'nin **Hz. Ebû Hüreyre**'den merfû olarak tahrîc ettikleri şu hadîsde **Resûlullâh (s.a.v.):**

«إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَضَعْ كَفَّيْهِ عَلَى وَجْهِهِ وَلْيَخْفِضْ بِهَا صَوْتَهُ»

«Biriniz aksıracağı zaman hemen iki avucunu yüzüne koysun ve onlarla sesini kıssın» buyurmuşlardır.

2- Taberânî'nin, **Hz. İbn-i Abbâs** (r.a.)'dan tahrîc ettiği bir hadîsde şöyle buyurulmuştur:

« إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ رَبِّ الْعَالَمِينَ فَإِذَا قَالَ أَحَدُكُمْ رَبِّ الْعَالَمِينَ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ رَجَمَكَ اللَّهُ »

«**Biriniz aksırır da: elhamdülillâh; derse, melekler: rabbi'l-âlemîn; derler. O kimse: rabbi'l-âlemin de derse melekler: Allâh sana rahmet buyursun; derler.**» Yalnız bu hadîsde zaîflik vardır.

3-Aksırık tekerrür ederse üç defaya kadar teşmîât de tekrarlanır. Çünkü bu bâbda Ebû Dâvud'un **Hz. Ebû Hüreyre** (r.a.)'dan merfû olarak tahrîc ettiği bir hadîsde:

« إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسْمِئْهُ جَلِيسَهُ فَإِنْ زَادَ عَلَى ثَلَاثٍ فَهُوَ مَرْكُومٌ وَلَا يَسْمِئُ بَعْدَ ثَلَاثٍ »

«**Biriniz aksırırsa yanında oturan ona teşmîât yapsın. Fakat üçten fazla aksırırsa o kimse zükâmlıdır; üçten sonra ona teşmîât yapmasın**» buyurulmuştur. İbn-i Ebî Cemre diyor ki: «Bu hadîs, aksıran kimseye **Allâh**'ın ne büyük nimet ihsân ettiğine delildir. Bu da aksırık üzerine terettüb ettirdiği hayırdan anlaşılmaktadır.» Filhakîka hadîsde **Allâh**'ın kuluna olan fazl u kereminin büyüklüğüne işâret vardır. Şöyle ki:

1- Aksırık nimeti sayesinde ondan zararı gidermiştir.

2- Aksırana hamdetmeyi meşrû kılmıştır. Bundan dolayı ona sevap verir.

3- Hamdedene yanındakilerin duâ etmesini meşrû kılmıştır.

4- Aksırık sebebi ile, o kimseye bir nimet ve menfaat hâsıl olmuştur.

Çünkü aksırık olmasa içerideki boğucu gaz ve buharlar dışarıya çıkamaz; ve belki de içeride kalmış olsa çeşit milâtlara, güçlülere sebep olabilir. İşte yerin zelzelesine benzeyen bu beden zelzelesi ile, o gaz ve buharlar birden dışarıya atılır. Fakat bu müthiş zelzeleden bedenin tek bir uzvunda en ufak bir ârıza vukû bulmaz. Bu cidden şâyân-ı şükran bir şeydir. Onun için de aksırıktan sonra hamdetmek meşrû olmuştur.

Hadîsin işâretinden, gayr-ı müslimlere teşmîât yapılmayacağı anlaşıldığı gibi, Ebû Dâvud, Tirmizî ve başkalarının sahîh isnâdlarla **Hz. Ebû Musa** (r.a.)'dan tahrîc ettikleri şu hadîs de bu bâbda nassdır:

« قَالَ كَانَ الْيَهُودُ يَتَغَاطِسُونَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَزْجُونَ أَنْ يَقُولَ لَهُمْ يَرْحَمُكُمُ اللَّهُ فَيَقُولُ يَهْدِيكُمْ اللَّهُ وَيُضْلِحَ بَالَكُمْ »

«**Ebû Musa demiştir ki: Yahudiler Resûlullâh (s.a.v.)'in yanında aksırırlar; kendilerine yerhamükümullâh denilmesini umarlardı. Peygamber (s.a.v.) ise:**

Allâh size hidâyet versin ve hâlinizi ıslah buyursun; deyiverirdi.» Lâkin bu da onların hamdetmesine bağlıdır.

Beşincisi: «Hastalanırsa kendisini dolaş» cümlesi ile ifâde buyurulan hasta dolaşma mes'elesidir. Buradaki emrin vücûb ifâde ettiğine *İmâm Buhârî* cezmen kâil olmuştur. Bazıları onun farz-ı kifâye olması ihtimâli üzerinde durmuşlardır. **Cumhûra** göre ise mendûbdur. *Nevevî* vâcib olmadığına **ulemânın** icmâi bulunduğunu nakletmiştir. Musannıf, *Nevevî*'nin bununla: muayyen kimselere vâcib değildir; demek istediğini söylemiştir. Hasta dolaşmak müslümanın müslüman üzerindeki haklarından olunca, bu bâbda hastayı tanımakla tanımamak ve akraba olmakla olmamak müsâvidir. Kezâ hastalık her çeşit rahatsızlıklara âmm ve şâmindir. Zâhir-i hadîse bakılırsa hastayı ne zaman olsa dolaşmak câiz görürünürse de İbn-i Mâce'nin **Hz. Enes** (r.a.)'dan rivâyet ettiği bir hadîsden **Peygamber (s.a.v.)**'in bir hastayı ancak üç günden sonra dolaşırđığı anlaşılmaktadır. Yalnız bu hadîsin isnâdında metruk bir râvî vardır.

Hadîsin zâhirinden, gayr-i müslimlerin hastaları dolaşamayacağı anlaşılr; ancak **Resûlullâh (s.a.v.)**'in gayr-i müslim hizmetkârını dolaştığı ve onun ziyâreti bereketi ile hizmetçinin müslüman olduğu; kezâ amcası **Ebû Tâlib**'i ölüm döşeginde ziyâret ettiği sâbittir.

Altıncısı: «Ölürse (cenâzesinin) arkasından git» emri müslüman cenâzesini tanıdık olsun olmasın teşyî etmenin lüzûmuna delîldir.

(۱۲۳۶/۱۴۶۷) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "انْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَلَا تَنْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ فَوْقَكُمْ فَهُوَ أَجْدَرُ أَنْ لَا تَزِدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ." مَتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1467/1236 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Kendinizden aşağı olana bakın; sizden daha üstün olana bakmayın; çünkü bu (türlü hareket) Allâh'ın size olan nimetini tahkîr etmemeniz için daha muvafıktır; buyurdular.»

Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Bu hadîs kulun ilâhî nimetlere ne ile şükretmesi gerektiğine bir irşâddır. Kul, dünyada çeşitli hastalıklara mübtelâ olanlara bakarak **Allâh**'ın kendisine ihsân buyurduğu âfiyete şükredecektir. Çünkü, âfiyet: her türlü in'âm ve ihsânın temelidir.¹²⁰ Kör, topal, sağır, dilsiz ve sâir sakatlara bakarak, bu uzuvları bir noksansız kendisine ihsân eden **Allâh**'ına hamededecek;

¹²⁰ Bundan dolayıdır ki, Kanunî Sultan Süleyman: «Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi, Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi» demiştir.

Kârûn kadar zengin olan, fakat bir vakit alnını secdeye koymayacak derecede dünyâyâ dalan, hak ve hukûka bîgâne kalan dünyâ-perest zenginlere bakarak, az vererek kendisini azdırmayan **Allâh**'ına bu büyük nime-tinden dolayı minnetdâr olacak, akşama yiyeceği olmayan dünyâ fakirleri ile, beş paralık dünyâ menfaati mukâbilinde îmânını satan âhîret sefillerini görerek haline şükür için **secde-i Rahmân**'a kapanacak, dünyâda değiş-meyen iyi veya kötü hiç bir hâl olmadığını düşünerek, mütesellî olacaktır.

Nevevî, İbn-i Cerîr ve başkaları bu bâbda şunları söylemişlerdir: «Bu hadîs bir çok hayır nevilerini bir araya toplamaktadır. Çünkü insan dün-yada kendinden üstün bir kimse gördü mü, onun gibi olmak ister; ve ken-dinde olan **Allâh** nimetlerini küçümser; ötekine yetişmek veya yaklaşmak için bu nimetlerin artmasını diler.

Ekseriyetle insanlarda mevcûd olan hâl budur. Fakat, dünya umûru husûsunda kendinden aşağı olana bakarsa Allâh'ın kendisine ihsân bu-yurduğu nimetleri anlar da onlara şükreder; mütevâzî olur...»

İmâm Müslim, **Hz. Ebû Hüreyre**'den merfû olarak şu hadîsi tahrîc etmiştir: «إِذَا نَظَرَ أَحَدُكُمْ إِلَى مَنْ فَضَّلَ عَلَيْهِ فَيَأْمَالُ وَالْخَلْقَ فَلْيَنْظُرْ إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْهُ»، «**Biriniz mal ve hilkatça kendinden üstün birini gördü mü, ken-dinden aşağı olana bakıversin.**»

(١٢٣٧/١٤٦٨) وَعَنِ الثَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْبِرِّ وَالْإِثْمِ فَقَالَ: الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ وَكَرِهْتَ أَنْ يَطْلُعَ عَلَيْهِ النَّاسُ» أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ

1468/1237 «Nevvâs b. Sem'ân¹²¹ radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e birr ve ismin neler olduğunu sordum:

Birr ahlâk güzelliğidir. İsm ise kalbini gıcıklayan ve âlemin bilmesini hoş görmediğin şeylerdir; buyurdular.»

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir. İmâm Nevevî diyor ki:

«**Ulemâ**, birr'in: sıla, sadaka, lütuf ve iyilik, hoş sohbet ve tâat mânâlarına geldiğini söylemişlerdir. İşte bunlar güzel ahlâk mecmûasını teşkil ederler.»

¹²¹ **Nevvâs b. Sem'ân-ı Kilâbî (r.a.):** Resûlullâh (s.a.v.)'e gelerek kızını ona veren zâttır. Peygamber (s.a.v.)'den Allâh'a sığınan kadın budur. Hz. Nevvâs Şam'a yerleşmişti. Onun için Şamlılar'dan sayılır. Müslim'in «Sahîh»inde onun Ensâr'a nisbet edildiği görülür. Fakat Kâdî İyâz ve başkaları: «Meşhûr olan kavle göre Kilâbî'dir» demişlerdir. Ensâr'ın müttefik ve dostu olması muhtemeldir.

Kâdî İyâz da: «Güzel ahlâk, insanların iyilik ve güler yüzlülük huylarını edinmesi, insanları sevmesi ve onlara merhamet etmesi, tahammüllü olması, onlara yardımda bulunması, kötülüklerine sabretmesi, onlara karşı kibir ve gurûru; sertliği, gazab ve muâhazeyi terketmesidir» demiştir.

Güzel ahlâkın bir tabîat mı yoksa mükteseb bir şey mi olduğu ihtilâfıdır. Sahîh olan şudur ki güzel ahlâkın bazıları tabîat bazıları da ahlâkı düzeltmek ve başkalarına uymak sûreti ile müktesebdir. Seyyid-i Şerîf «et-Ta'rifât» nâm eserinde şöyle demiştir: «Güzel ahlâkın sâbit bir şekil olduğu, makbûl fiillerin, suhûlet ve kolaylıkla, fikir yormaya hâcet kalkmaksızın ondan sâdir olduğu söylenir.»

«Güzel ahlâkı **Peygamber (s.a.v.)**'in şu hadîsi cem'iyetli bir sûrette ifâde eder» denilmiştir:

« طَلَاةُ الرَّجُلِ وَكَفُّ الْأَذَى »

«**Güzel ahlâk, güler yüzlü olmak ve eziyet etmemektir.**»

«İsm ise kalbini gıcıklayan ve âlemin bilmesini hoş görmediğin şeylerdir» cümlesinden murâd: gönülden geçen ve yapıp yapmamakta tereddüd edilen şeylerdir. Bundan anlaşılır ki mübâh olup olmadığına tereddüd edilen şeyleri yapmamak gerekir. Buhârî'nin **Hasan b. Ali** (r.a.)'dan tahrîc ettiği:

« دَغَ مَا يَرِيكَ إِلَّا مَا لَا يَرِيكَ »

«**Sana şüphe veren şey(in yerin)i şüphe vermeyene bırak**» hadîsi de aynı mânâdadır. Bu hadîs, işlenmesi haram olan şeyleri anlamak için **Allâhü Teâlâ**'nın nefse bir idrâk verdiği delâlet eder.

(١٢٣٨/١٤٦٩) وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً فَلَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الْآخَرِ حَتَّى تَخْتَلِطُوا بِالنَّاسِ مِنْ أَجْلِ أَنْ ذَلِكَ يُحْزِنُهُ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ.

1469/1238 «İbn-i Mes'ûd (r.a.)'dan rivâyet olunmuştur. Demmiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Eğer (bir yerde) üç kişi iseniz kalabalığa karışmadıkça, ikiniz ötekini bırakarak gizli bir şey konuşmasın. Çünkü bu onu üzer; buyurdular.» Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Bu hadîs, yanlarında üçüncü bir kimse bulunan iki kişinin gizli gizli konuşmalarının memnû olduğuna delîldir. Ancak o yerde bulunanlar üç kişiden fazla iseler ikisinin gizli konuşması câiz olur. Zîrâ nehyin illeti, yalnız kalan bir kişinin sır verilmeye lâayık görülmediğini yâhud kendinin zemmi-

ni ettiklerini zannederek üzülmektedir. Fakat ta'îlden anlaşılıyor ki dört kişi veya daha fazla olurlarsa ikisinin bir tarafa çekilerek gizli konuşmalarına bir mâni yoktur. Hadîsin zahiri bunun seferde olsun haza olsun bütün hâllere âmm ve şâmil olduğunu gösteriyor. **H.z. İbn-i Ömer**'le, İmâm Mâlik'in ve **cumhûru ulemânın** kavilleri budur. Bazıları bu hükmün nes-hedildiğine kâil olmuşlardır.

Mücâdele sûresi'nin gizli konuşmayı yasak eden âyetlerinin yahûdiler hakkında nâzil olduğunu Abd b. Humeyd ile İbnü'l-Münzir Mücâhid'den rivâyet etmişlerdir. İbn-i Hâtim dahi Mukâtil'den şunları nakleder:

Mukâtil¹²² demiştir ki: «**Peygamber (s.a.v.)**le yahûdiler arasında barış akdedilmişti. Fakat **Resûlullâh (s.a.v.)**'in Ashâbından biri yahûdilerin yanından geçerse oturarak kendi aralarında gizli gizli konuşurlardı. Onları gören müslüman, kendisini öldürmek istiyorlar yâhud hoşlanmadığı bir şeyi fısıldaşıyorlar zannederek korkar; yanlarından geçen yolu terkederdi. Bunun üzerine **Peygamber (s.a.v.)** onları gizli konuşmaktan nehyetti ise de aldırmadılar. Mûteâkiben **Allâhü Teâlâ**: «**أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَى**» «**gizli gizli konuşmaktan nehyedilenleri göremedin mi?...**»¹²³ âyetlerini indirdi.»

(۱۲۳۹/۱۴۷۰) - وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "لَا يُقِيمُ الرَّجُلُ الرَّجُلَ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ يَجْلِسُ فِيهِ وَلَكِنْ تَفْسَحُوا وَتَوَسَّعُوا" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1470/1239 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem :

¹²² **Mukâtil İbn-i Süleymân**: Ebü'l-Hasen Mukâtil İbn-i Süleyman el-Horasânî el-Belhî: Meşhûr bir müfessirdir. 150'de vefât etmiştir (r.aleyh). Mukâtil kudretli bir âlimdir. Nâfi, Ebü İshâk, Zührî, Dahhâk, Mücâhid, İbn-i Sîrin, Zeyd b. Eslem, Atâ, İbn-i Ebî Müleyke, Atıyye b. Sa'd gibi zevâtın ilim ahzetmiştir. Kendisinden de Buğye b. Velid, Sa'd İbnü's-Salt, Abdü's-Samed, İbnü'l-Lyd gibi zâtlar tahsilde bulunmuşlardır. Mukâtil, tefsîr, hadis ilimlerinde büyük bir iktidâr sâhibi idi. Kendisini tezkiye edenler bulunduğu gibi cerh edenlerde vardır. Şu'be'nin, Mukâtil'in nevâleçinidir demiştir. Halîlî de demiştir ki: «Mukâtil'in mevki ehl-i tefsîr nezdinde büyüktür.» Mukâtil tefsîrini İbn-i Abbâs Hazretlerinden ahzetmiştir. Bu tefsîri Dahhâk'ın hayatında tedvîn eylemiş olduğu mervîdir. Bağavî, Mukâtil'in tefsîrini Abdullah b. Sâbit tarîki ile tahrîc etmektedir. Mukâtil tefsîrinin bir nüshası Birinci Sultan Hamîd kütüphanesinde 58 numarada ve Kütüphanê-i Umûmî'de 561, 281 numaralarda mevcuttur. (Ömer Nasuhî Bilmen «Büyük Tefsîr Tarihi - I - Tabakatü'l - Müfessîrin» Cüz. 2. Shf. 124).

¹²³ Sûre-i Mücâdele, âyet: 8.

Bir kimse birini yerinden kaldırarak oraya kendisi oturmaz, Lâkin açılın ve genişleyin; buyurdular.» Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Müslim'in bir rivâyetinde: «**Kat'iyen kaldırmasın:** لَا يَقِيمَنَّ » şeklinde nehiy sîgası ile vârid olarak buradaki ihbâr cümlesi te'yîd edilmiştir. Çünkü **İbn-i Ömer** hadîsi, ihbâr lafızları ile de olsa mânâ itibârı ile yine inşâ yani nehiydir. Şu halde bir kimse namaz kılmak veya diğer bir ibâdet için câmiye gider de bir yer işgâl ederse o yerde oturmayı hak etmiş olur. Başkasının onu yerinden kaldırmağa hakkı yoktur. Ancak daha evvelden birisi oraya oturmuş da bir hâcet için dışarıya çıkmışsa o kimse yerine oturanı kaldırabilir. Nitekim Müslim'in tahrîc ettiği şu hadîs de buna delâlet eder: « مَنْ قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ »

«Bir kimse yerinden kalkar da sonra o yere dönerse orası için (başkasından) daha ziyâde hak sâhibidir.»

Şâfiîler'le diğer bazı **ulemâ**ya göre mescidde bir kimseyi yerinden kaldırmak haramdır. Onlar, tekrar dönmek niyeti ile yerinden kalkan bir kimsenin döneceğine işâret olmak üzere yerinde seccade veya elbise gibi bir şey bırakması ile bırakmaması arasında bir fark görmezler ve her iki sûrette ilk oturanın hak sâhibi olduğuna kâildirler. Ancak bu hak yalnız o namaza mahsûsdur; derler. Bir câmiin muayyen bir yerinde ders okutmayı âdet edinenin hükmü de budur.

Hadîsin zahiri başkasına yer vermek için kendiliğinden kalkmanın câiz olacağını gösteriyor. **İbn-i Ömer** (r.a.) birisi kendisine yer verirse oraya oturmazmış. Fakat onun oturmaması takvâsına hamledilmiştir. Çünkü yer verenin bu işi gönülden değil de utandığı için yapmış olması ihtimâli vardır.

(۱۲۴۰/۱۴۷۱) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَامًا فَلَا يَمْسَحْ يَدَهُ حَتَّى يُلْعَقَهَا أَوْ يُلْعِقَهَا» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1471/1240 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Biriniz bir yemek yedi mi elini yalamadıkça veya yalatmadıkça onu silmesin; buyurdular.» Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Bu hadîs yemekten sonra el yıkamanın ale't-ta'yîn vâcib olmadığına, eli silmenin de kâfi geleceğine fakat silmezden evvel onu ya bizzât kendisi yalaması, yâhud birine yalatması icâbettğine delildir. Bunun sebebini, **Resûlullâh (s.a.v.),** İmâm Müslim'in tahrîc ettiği şu hadîsde beyân etmişlerdir:

« أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِلَغْقِ الْأَصَابِعِ وَالصَّخْفَةِ وَقَالَ : إِنَّكُمْ لَا تَذَرُونَ فِي أَيِّ طَعَامِكُمُ الْبَرَكَةَ »

«**Peygamber (s.a.v.) (yemekten sonra) parmakların ve kabın yalanmasını emretti de: Şüphesiz siz bereket yiyeceğinizin neresinde olduğunu bilmezsiniz; buyurdu.**»

Fahr-i Kâinât (s.a.v.) Efendimiz yere düşen bir lokma ekmeğin bile zâyi edilmemesini emir buyurmuşlardır. Bunu yine İmâm Müslim'in rivâyet ettiği şu hadîsden anlıyoruz:

« إِذَا وَقَعَتْ لُقْمَةٌ أَحَدِكُمْ فَلْيَبْطِ مَا كَانَ بِهَا مِنْ أَدَى وَلْيَاكُلْهَا وَلَا يَدْعُهَا لِلشَّيْطَانِ »

Birinizin lokması (yere) düşerse onun üzerindeki bulaşığı gidersin ve yesin; onu şeytana bırakmasın.» İbn-i Hazm hadîsin zâhirine bakarak yemekten sonra parmakları yalama veya yalatmanın kezâ yemek kabını yalamanın ve yere düşen lokmayı yemenin farz olduğuna kâil olmuştur.

Bereket: üreme, ziyâde ve hayrın sübutu mânâlarına gelir. Burada ondan murâd, gıdâ olabilen, ibâdet için kuvvet veren ve âkıbeti ezâdan sâlim olan şeylerdir. Bereket bazan eli bazan kabı yalamakta veya düşen lokmayı yemekte olabilir.

El yalamaktan maksad, elin üç parmağıdır. Zîrâ **Resûlullâh (s.a.v.)**'in üç parmağı ile yediği, ancak dördüncü ve beşinci parmaklara ihtiyaç hâsıl olursa o zaman beş parmağını da kullandığı, rivâyet olunmuştur.

Hadisde bir insanın, çocukları, hizmetçisi ve karısı gibi kimselere parmaklarını yalatabileceğine, düşen lokma kirlense bile onu temizleyerek yemek mümkünse yemenin lüzûmuna delâlet vardır. Temizlemek mümkün olmazsa o ekmeği bir hayvana vermek ve şeytana bırakmamak icâbeder. Bu meseleyi Nevevî de mevzûbahis etmiştir. Mes'ele **ulemâ** arasında ittifâkîdir.

(۱۲۴۱/۱۴۷۲) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ

اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَيْسَ الصَّغِيرُ عَلَى الْكَبِيرِ وَالْمَارُّ عَلَى الْقَاعِدِ وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ "وَالرَّاكِبُ عَلَى الْمَاشِي."

1472/1241 «Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivâyet olunmuştur. Demişti ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Küçük büyüğe, yürüyen oturana ve sayıları az olanlar çok olanlara selâm versin; buyurdular.»

Hadîs **müttetekun aleyh**dir. **Müslim**’in bir rivâyetinde: «**Binek giden yürüyene (selâm versin)**» buyurulmuştur.

Bu cümle «Sahîh-i Buhârî»de dahî vardır. Musannıf küçüğün büyüğe selâm vermesi mes’lesinin «Sahîh-i Müslim»de bulunmadığını, binâenaleyh hadîsi **müttetekun aleyh** kabûl etmenin müşkil olduğunu söylemiştir.

Selâm vermenin vâcib olmadığına **ulemâ** ittifâk etmişlerdir. Ancak bazılarına göre müstehâb, ekserisine göre sünnettir. Selâmı almanın ise farz olduğunu az yukarıda görmüştük.

Hadîs-i Şerîf küçüğün büyüğe selâm vermesi icâbetliğini gösteriyor. Bu bâbda İbn-i Battâl, Mühelleb’den naklen şunları söylemiştir: «Küçüğün büyüğe selâm vermesi büyüğün hakkı için meşrû olmuştur. Çünkü küçük büyüğe saygı ve tevâzu göstermekle me’mûrdur.»

Maddî küçüklükle mânevî küçüklük muâraza ederlerse yani yaşça küçük olan dahi âlimse hangisinin selâm vermesi icâbetliğine dâir musannıf bir nakil bulamadığını söylüyor. Bazılarına göre sözün hakîkati ile amel ederek yaşça küçüğün selâm vermesi lâzımdır.

Yürüyenin oturana selâm vermesi, bazılarına göre oturan kendisinden bir kötülük şüphe etmesin diyer. Bâhusûs binek gelirse bu endişe daha çok olur; selâm verince kalbi rahatlaşır. Yâhud eşyâda tasarruf bir nevi tahkîr sayılır; onun için oturan daha meziyyetlidir. Oturanın geçenlere dikkat ve riâyet etmesi güç olduğu için selâm vermek ondan ıskât edilmiş de olabilir.

Adedce az olanların çok olanlara selâm vermesi, ya cemâatin fazîletinden yâhud da cemâat selâm verdiği takdîrde ötekilere gurûr gelmek endişesindendir. Acabâ kalabalık bir kafil, oturan az sayıdaki cemâatin yâhud yürüyene büyük, oturan küçüğün yanından geçse hangileri selâm verir? Musannıf bu bâbda bir nass bulamadığını söylerse de Nevevî yürümeyi nazar-ı itibâra almış; ve: «Yürüyene kimse, büyük olsun küçük olsun oturana selâm verecektir» demiştir. Çarşı pazar ve büyük cadde gibi kalabalık yerlerde yalnız bazılarına selâm verilir. Çünkü her tesadûf ettiğine selâm vermek, insanı işinden alıkoyduğu gibi örf olmaktan da çıkar.

İki atlı veya iki yaya giden, birbirleri ile karşılaşarlarsa bazıları bunlardan dînî rütbe itibârı ile aşağı olanın selâm vermesi gerektiğini söylemişlerdir. Buna kıyâsen, biri ata diğeri deveye binmiş bulunan iki kişi rastlaşırlarsa atlı selâm verecektir. Zîrâ onun hayvanı cins itibârı ile ötekinin derecesinde değildir. Maamâfih: dâima dînen yüksek olana bakılır, dünyevî itibâra bakılmaz. Binâenaleyh atlı dînen daha yüksek mertebede ise develinin ona

selâm vermesi icâbeder; diyenler de vardır. Karşılaşanlar her cihetçe müsâvî iseler her ikisi de selâm vermekle me'mûrdurlar. Hangisi selâm verirse o daha fazîletlidir. Bu bâbda İmâm Buhârî sahîh senedle Hz. Câbir'den şu hadîsi tahrîc etmiştir: «الْمَاشِيَانِ إِذَا اجْتَمَعَا فَأَيُّهُمَا بَدَأَ بِالسَّلَامِ فَهُوَ أَفْضَلُ»

«**Yaya giden iki kişî karşılaştıklarında hangisi selâm verirse o efdaldir.**» İmâm Tirmizî, Hz. Ebû Ümâme'den şu merfû hadîsi tahrîc etmiştir: «إِنَّ أَوَّلَى النَّاسِ بِاللَّهِ مَنْ بَدَأَ بِالسَّلَامِ»

«**Şüphesiz ki Allâh indinde insanların en iyisi selâmı verendir.**» Tirmizî bu hadîs için: «hasendir» demiştir. Taberânî de şu hadîsi rivâyet eder: «قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَلْتَقِي فَأَيُّنَا يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ قَالَ أَطْرَعَكُمْ اللَّهُ تَعَالَى»

«**Yâ Resûlallâh! Biz karşılaşıyoruz; hangimiz selâm verecek? dedik:**
- Allâhü Teâlâ ya daha itâatkâr olanınız; buyurdular.»

(١٢٤٢/١٤٧٣) وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يُجْزَى عَنِ الْجَمَاعَةِ إِذَا مَرُّوا أَنْ يُسَلِّمَ أَحَدُهُمْ وَيُجْزَى عَنِ الْجَمَاعَةِ أَنْ يَرُدَّ أَحَدُهُمْ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ أَبِي حَتْمٍ .

1473/1242 «Ali radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demişti ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bir cemâat bir yere uğradıkları vakit içlerinden birinin selâm vermesi cemâat nâmına kâfidir. Birinin selâm alması da cemâat nâmına kâfidir; buyurdular.» Bu hadîsi Ahmed'le Beyhakî rivâyet etmişlerdir.

Hadîs-i Şerîf cemâat nâmına bir kişinin selâm vermesinin ve selâm almasının kâfi geleceğine delîldir.

Nevevî: «Selâm vermenin umûmundan: yemek yiyen, su içen, cimâ eden, helâda veya hamamda bulunan, uyuyan veya uyuklayan, namaz kılan, müezzinlik eden kimseler bu işlerden biri ile meşgûl bulundukları müddetçe müstesnâdır» demiştir. Ancak, hamamda bulunan peştamal sarınmışsa ona selâm verilebilir.

Cuma hutbesi okunurken selâm vermek de mekrûhtur. Çünkü hutbeyi dinlemek farzdır. Binâenaleyh selâm verilmiş bile olsa alınmaz. Yalnız: hutbeyi dinlemek sünnettir diyenlere göre, verilen selâmı bir kişinin alması vâcib olur.

Vâhidî, Kur'ân okuyana selâm vermemek evlâ olduğunu, verildiği takdirde işâretle almak gerektiğini, şayet sözle selâm alırsa yeniden istiâze ederek okumaya devam etmesi lâzım geldiğini söyler. Fakat Nevevî buna

itirâz etmiştir. Ona göre **Kur'ân** okuyana selâm vermek meşrûdur; binâenaleyh selâmı alması vâcib olur.

Hanefîler'e göre **Kur'ân** okuyana selâm verilmezse de verilen selâmı almak vâcibdir; ancak onlara göre **Kur'ân-ı Kerîm'i** ve fıkıh ilmini okutan kimse verilen selâmı almayabilir. Kadının selâm alması vâcib ise de sesini duyurmamalıdır; zîrâ kadın sesinin ihtiyaçtan fazlası haramdır. Bu sebeple kendisine selâm verilen kadın geçen ise selâmı âşikâre söylemeyecek içinden alır. Bir kimse, birine uzaktaki bir müslümandan selâm getirirse, alanın onu gönderenle getirenin her ikisinden kabûl etmesi lâzımdır.

Boş bir eve girenin selâm vermesi mendûbdur. **Teâlâ Hazretleri:**

«فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ»

«**Evlere girdiğiniz vakit kendilerinize selâm verin...**»¹²⁴ buyurmuştur. Buhârî'nin «el-Edebü'l-Müfred»de **Hz. İbn-i Ömer** (r.a.)'dan tahrîc ettiği bir hadîsde şöyle denilmektedir:

«يُسْتَحَبُّ إِذَا لَمْ يَكُنْ فِي الْبَيْتِ أَحَدٌ أَنْ يَقُولَ السَّلَامَ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ»

«**Evde kimse yoksa; Es-selâmü aleynâ ve alâ ibâdillâhi's-sâlihîn,** (selâm bize ve Allâh'ın sâlih kullarına); **demek müstehâbdır.**» Aynı hadîsi İbn-i Ebî Şeybe de güzel bir isnadla tahrîc etmiştir. Taberânî, **Hz. İbn-i Abbâs** (r.a.)'dan bunun benzerini rivâyet eder.

Selâm veren kimse selâmının alınamayacağını zannetse bile yine selâm vermelidir. Çünkü o kimse selâmını almasa bile meleklerin alacağı, hadîslerde vârid olmuştur. Bazıları: selâmı almayacağı zannedilen kimseye selâm verilmez; çünkü almayanın günaha girmesine sebep olur; demişlerse de Nevevî ve diğer bazı ulemâ, bunun doğru olmadığını, böyle bir sözle şer'an me'mûr olduğumuz şeylerin terkedilemeyeceğini söylemişlerdir.

Selâm almayana «selâmımı al» demek câiz midir? suâline bazıları evet diye cevap vermişlerdir. Çünkü emr-i bi'l-ma'rûfdur. Yine almazsa, selâm verenin ona hakkını helâl etmesi muvâfık görülmüştür.

(١٢٤٣/١٤٧٤) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَبْدُؤُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى بِالسَّلَامِ وَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فِي طَرِيقٍ فَاضْطَرُّوهُمْ إِلَى أَصْقِيهِ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

1474/1243 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

¹²⁴ Sûre-i Nûr, âyet: 61.

**Yahudilerle hristiyanlara evvelâ siz selâm vermeyin; bir yol-
da onlarla karşılaşırırsanız kendilerini yolun dar tarafına sıkıştı-
rın; buyurdular.»** Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Ekser-i ulemâya göre yahûdilerle hristiyanlara evvelâ müslüman selâm vermez. Yalnız bazı **Şâfiîler**'in buna cevâz verdikleri hikâye olu-
nursa da «**es-Selâmü aleyküm**»den fazla bir şey söylemek onlara göre
de câiz değildir. Bu kavil **İbn-i Abbâs** (r.a.) ile diğer bazı zevâtın rivâyet
olunur. Kâdî İyâz onu **ulemâdan** bir cemâatten rivâyet etmiştir. Ancak
bu cevâz ihtiyaç ve zarûrete mahsûstur. *Alkâme*¹²⁵ ile *Euzâî*'nin kavilleri
de budur. Caiz görmeyenlere göre bir kimse müslüman zannederek bir
zimmîye selâm verse de sonra yahûdî olduğu anlaşılsa: «selâmımı bana
iâde et» demesi icâbeder. **İbn-i Ömer** (r.anhümâ)'nın bunu yaptığı rivâyet
olunur. Bundan murâd: onunla aralarında hiç bir dostluk ve mahabbet
olmadığını anlatmaktır. *İmâm Mâlik*'den bir rivâyete göre verilen selâmı
geri istemek müstehâb değildir. *İbnü'l-Arabî* bu kavli ihtiyar etmiştir.

Evvelâ gayr-i müslimin selâm vermesine gelince: **Sahîhayn**'de **H.**
Enes'den merfû olarak şu hadîs rivâyet edilmiştir:

«إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ فَقُولُوا : وَعَلَيْكُمْ»

**«Ehl-i Kitâb olanlar size selâm verirlerse: ve aleyküm; deyive-
rin.»** Sahîh-i Buhârî'de, **H. İbn-i Ömer**'den rivâyet olunan bir hadîsde
Resûlullâh (s.a.v.): «إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمُ الْيَهُودُ فَإِنَّمَا يَقُولُ أَخَذَهُمُ السَّامُ عَلَيْكَ فَقُلْ وَعَلَيْكَ»
**«Yahûdiler size selâm verirlerse onların (her) biri ancak ve an-
cak: es-sâmu aleyk; der, sen de: ve aleyke; deyiver.»**

Bu rivâyetlerde cevap cümlesi "atîf vâv"ı ile gelmiştir. **Ulemâdan** bazıları
bunu ihtiyâr etmiş; diğer bazıları ise hükümde ortaklık ifâde etmemesi için
"vav"ın hazîne kâil olmuşlardır. Hattâbî, umûmiyetle **hadîs ulemâsının** bu
hadîsi «ve aleyküm» şeklinde (vav)la rivâyet ettiklerini yalnız İbn-i Uyeyne'nin
rivâyetinde onun (vav)sız bulunduğunu doğrusunun da bu olduğunu söyler.
Bazıları iki rivâyetin de sâbit olduğuna bakarak iki vechi de câiz görürler.
Keza ulemânın ekserisi hadîsdeki emre bakarak, gayr-i müslimlerin selâmı
alınacağına, bazıları da alınmayacağına kâil olmuşlardır.

¹²⁵ **Alkâme İbni Kays:** Tâbiîn'in büyüklerinden ve Abdullah İbnü Mes'ûd'un ashâbındandır. Hadîs ve fıkıh ilimlerinde mütebahhir idi. Ömer İbni'l-Hattâb'dan, Osman İbni Affân ile İmâm Ali'den ve sair Ashâb-ı Güzîn'den hadîs istimâ etmiş, kendisinden de Nehâî, Şa'bi, İbn-i Sîrin gibi zevat rivâyette bulunmuşlardır. Esved İbni Yezîd ile Abdurrahman İbnü Yezîd'in amcası idi. Esved ile Abdurrahman ise İbrahim Nehâî'nin dayılarıdır. Hepsî de fukahâdan meşhûr simâlardır. İbrahim Nehâî demiştir ki: Alkâme, İbn-i Mes'ûd hazretlerine benzerdi. Alkâme'nin celâlet-i kadri hakkında ittifâk vardır. Vefâtı 62 târihine musadifdir. (Ömer Nasuhi Bilmen «Hukûku İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye» Kamusu. C. I. Shf. 347).

(۱۲۴۴/۱۴۷۵) - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ” إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ : الْحَمْدُ لِلَّهِ وَلْيَقُلْ لَهُ أَخُوهُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ فَإِذَا قَالَ لَهُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ فَلْيَقُلْ لَهُ: يَهْدِيكُمْ اللَّهُ وَيُصْلِحْ بِأَلْسِنَتِكُمْ “ أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

1475/1444 «Yine Ebû Hüreyre (r.a.)’den Peygamber (s.a.v.)’den işitmiş olarak rivâyet olunduğuna göre; Resûlullâh (s.a.v.): Biriniz aksırdığı zaman: el-hamdülillâh; deyiversin. Din kardeşi de ona: yerhamükellâh; desin. O: yerhamükellâh; dedi mi: Yehdîkümullâhü ve yuslihu bâleküm. Allâh size hidâyet versin ve halinizi islâh eylesin desin; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf hakkında lâzım gelen îzâhat bâbımızın başında geçmiştir. Musannıf bunu da oraya koysa daha iyi olurdu.

(۱۲۴۵/۱۴۷۶) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ” لَا يَشْرَبَنَّ أَحَدُكُمْ قَائِمًا “ أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1476/1245 «Bu da ondan rivâyet olunmuştur (r.a.); Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

«Sakın sizden bir kimse ayakta su içmesin; buyurdular.» Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir. Hadîsin tamâmı şöyledir: «فَمَنْ نَسِيَ فَلْيَسْتَقِ»

«Her kim unutursa hemen kussun.» Aynı hadîsi İmâm Ahmed başka bir yoldan ve yine **Hz. Ebû Hüreyre**’den tahrîc etmiştir. Mezkûr rivâyete göre: **«Peygamber (s.a.v.)** ayakta su içen bir adam görerek: vazgeçmesini emretmiş. Adam: Niçin? diye sorunca:

- Seninle birlikte kedinin içmesinden memnûn olur musun? demiş; adam: Hayır; cevâbını verince **Resûlullâh (s.a.v.):**

- Seninle birlikte ondan daha kötü olan biri içti: Şeytan» buyurmuştur. Bu hadîste mechûl bir râvî varsa da onu Yahya b. Maîn mu-temed saymıştır.

Hadîsimiz ayakta su içmenin memnû olduğuna delâlet ediyor. İbn-i Hazm’e göre ayakta su içmek haramdır. **Cumhûru ulemâya** göre ise evlânın hilâfıdır. Bazıları mekrûh olduğuna kâildirler. Bunlar Sahîh-i Buhârî’nin rivâyet ettiği **Hz. Ali** hadîsi ile istidlâl ederler. O hadîse göre **Ali (r.a.)** ayakta su içmiş ve: **Ben Resûlullâh (s.a.v.)’i benden gör-**

düğünüz gibi yaparken gördüm; demiştir.» Zemzem ise ayakta içilir. Bu bâbda İmâm Müslim, **Hz. İbn-i Abbâs**'dan şu hadîsi rivâyet eder:

«**رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ زَمْزَمَ فَشَرِبَ وَهُوَ قَائِمٌ**»

«İbn-i Abbâs: Resûlullâh (s.a.v.)'e Zemzem suyu takdîm ettim ayakta olduğu halde içtiler» demişlerdir.

Kusmaya gelince: ayakta su içenin içtiği suyu kusması bilittifâk vâcib değildir. Buradaki kusma emri her halde nedib mânâsına hamledilmiştir.

(١٢٤٦/١٤٧٧) **وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا اثْتَلَّ أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِالْيَمِينِ وَإِذَا نَزَعَ فَلْيَبْدَأْ بِالشِّمَالِ وَلْيَتَكُنِ الْيُمْنَى أَوَّلَهُمَا تُنْعَلُ وَآخِرُهُمَا تُنْزَعُ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .**

1477/1246 « (Bu da) ondan rivâyet olunmuştur, -radıyallâhü anh- Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Biriniz ayakkabısını giydiği zaman sağdan, çıkardığında ise soldan başlasın; sağ ayak giyerken ilk, çıkarırken son olsun; buyurdular.» Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Bu hadîsi Müslim: **«Soldan başlasın»** cümlesine kadar tahrîc etmiştir. Geri kalan tarafını İmâm Mâlik, Tirmizî ve Ebû Dâvud rivâyet etmişlerdir; deniliyorsa da doğru değildir. Doğrusu hadîs, kitâbımızdaki şekli ile **müttefekun aleyhdir.** Yalnız son cümleinin yerine Müslim'de:

«**وَلْيُنْعِلْهُمَا جَمِيعًا أَوْ لِيُخْلَعُهُمَا جَمِيعًا**»

«Onları ya toptan giysin yâhud toptan çıkarsın» denilmiştir. Emrin zâhiri vücûba delâlet ediyorsa da, Kâdî İyâz onun burada istihbâb mânâsına geldiğine ulemânın icmâi bulunduğunu iddiâ etmiştir.

İbnü'l-Arabî: «Sağdan başlamak bütün sâlih amellerde meşrûdur. Çünkü sağın kuvvetçe, hissen, mendûb olması itibârı ile de şer'an bir üstünlüğü vardır» demiştir. Bazı **ulemâ** sağdan başlamanın hikmetini şöyle izâh ederler: sağ taraf soldan daha kıymetli olduğu için giyerken sağdan başlamak emredilmiştir. Tâ ki sağın kerameti daha devâmlı ve daha çok olsun. Çünkü ayakkabı giymek bedeni korumaya vesîle olduğu için bir kıymet ve kerâmettir. Bu sebeple ayakkabını çıkarırken soldan başlamak emir buyurulmuştur.

İbn-i Abdilberr: «Her kim ayakkabı giyerken soldan başlarsa sünnete muhâlefetinden dolayı yolsuzluk etmiş olur. Lâkin soldan başlamak yine de haram sayılmaz» diyor.

Hadisimiz ayakkabı giymenin müstehâb olduğunu sarâhaten beyân etmiyorsa da İmâm Müslim'in tahrîc ettiği şu hadîs bu bâbda nassdır:

« اسْتَكْبَرُوا مِنَ النَّعَالِ فَإِنَّ الرَّجُلَ لَا يَزَالُ رَاكِبًا مَا انْتَعَلَ »

«**Ayakkablarını çok giyiniz. Çünkü bir adam ayakkablı bulunduğu müddetçe binek gitmekte devam eder.**» Bunun mânâsı: meşakkat çekmemekte ve ayaklarının selâmeti husûsunda vâsıtaya binen gibidir; demektir.

(۱۲۴۷/۱۴۷۸) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

« لَا يَمْشِ أَحَدُكُمْ فِي نَعْلٍ وَاحِدَةٍ وَلْيَنْعِلْهُمَا جَمِيعًا أَوْ لِيُخْلَعْهُمَا جَمِيعًا » مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1478/1247 «Bu da ondan rivâyet edilmiştir,-radiyallâhü anh-Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hiç biriniz bir tek ayakkabı ile yürümesin; ya onların ikisini birden ayaklarına giysin yâhud ikisini birden çıkarsın; buyurdular.» Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Buradaki nehyi **cumhûru ulemâ** kerahet mânâsına hamletmişlerdir. Buna karîne İmâm Tirmizî'nin **Hz. Âişe** (r.anhâ)'dan rivâyet ettiği bir hadîsdir. Mezkûr hadîsde **Âişe** (r.anhâ), **Peygamber (s.a.v.)**'in nalının ipi koptuğunu ve ta'mîr edinceye kadar bir nalınla yürüdüğünü beyân etmiştir. Yalnız İmâm Buhârî, **Âişe** (r.anhâ) hadîsinin mevkûf olduğunu tercih etmiştir.

Acabâ nehyin illeti nedir? Bu cihet ihtilâfıdır. Bazıları derler ki: «Ayakkabı giymek yerdeki diken ve sâireden ayakları korumak için meşrû olmuştur. Ayağın biri tek kalınca ötekini korumak için daha çok dikkat etmek lâzım gelir; böylelikle yürümek seciyyesini kaybeder; düşmekten de emin olamaz.» Diğer bazılarına göre tek ayakkabı ile yürümek şeytan yürüyüşü olur. *Beyhakî*'ye göre kerâhet giyimde şöhret hâsıl olmasındandır.

Mest, çizme ve sâire gibi ayağa giyilen şeylerin hükmü de aynen ayakkabı gibidir. İbn-i Mâce'nin, **Hz. Ebû Hüreyre**'den tahrîc ettiği hadîsde şöyle buyurulmuştur:

« لَا يَمْشِ أَحَدُكُمْ فِي نَعْلٍ وَاحِدَةٍ وَلَا خَيْفٍ وَاحِدٍ »

«**Hiç biriniz bir tek nalın bir tek mest içinde yürümesin.**» Bu hadîsi Müslim **Hz. Câbir**'den, İmâm Ahmed b. Hanbel, **Hz. Ebû Saîd**'den, Taberânî, **Hz. İbn-i Abbâs**'dan rivâyet etmişlerdir.

Hattâbî elin birini yenden çıkarmanın ve elbiseyi bir omuzuna örtmenin de bu hükümde dâhil olduğunu söylemiştir.

(١٢٤٨/١٤٧٩) وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خِيَلَاءَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1479/1248 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Elbisesini büyüklenererek sürükleyene Allâh bakmaz; buyurdular.» Hadîs müttefekun aleyhdir.

Allâh'ın bakmaması; rahmet etmemesi ile tefsîr edilmiştir. Yani kularak elbisesini sürükleye sürükleye yürüyene erkek olsun, kadın olsun Allâh rahmet buyurmaz. **H. Ümmü Seleme** bu hadîsi işitince:

- **O hâlde kadınlar eteklerini ne yapacaklar?** diye sormuş.

Resûlullâh (s.a.v.):

- **Onu bir karış daha kısaltırlar; cevâbını vermiş, Ümmü Seleme (r.anhâ): O zaman da ayakları açılır; deyince Peygamber (s.a.v.):**

- **Öyle ise elbiseyi bir karış sarkıtırlar ondan fazlasını yapmazlar;** buyurmuştur. Bu hadîsi Nesâî ile Tirmizî rivâyet etmişlerdir.

Hadîsden murâd elbiseyi yerde sürüklememektir. Nitekim Buhârî'nin tahrîc ettiği şu hadîs de aynı mânâyâ delâlet eder:

« مَا أَفْعَلَ مِنَ الْكُفَّينِ مِنَ الْإِزَارِ فِي النَّارِ »

«Elbisenin topuklardan aşağısı cehennemdedir.»

Elbiseyi büyüklenereden sürüklemek memnû değildir. Nitekim Buhârî, Ebû Dâvud ve Nesâî'nin tahrîc ettikleri bir hadîsde bu cihet tasrîh edilmiştir. Mezkûr hadîse göre: **H. Ebû Bekir (r.a.)** elbiseyi sürüklemek hadîsini işitince: **Benim elbisem dikkat etmezsem sarkıyor;** demiş.

Resûlullâh (s.a.v.):

« إِنَّكَ لَسْتَ بِمِمَّنْ يَفْعَلُهُ خِيَلَاءَ »

Sen onu büyüklenererek yapanlardan değilsin; buyurarak kendisini tesellî etmişti. Maamâfih İbn-i Abdilberr büyüklenermek için olmasa dahi elbise sürüklemenin mezmûm olduğunu söylemiştir. Nevevî: «Elbiseyi sürüklemek mekrûhdur. Şâfiî'nin kavli budur» der.

Sünnet-i Seniyye, elbisenin en iyi şeklinin baldırlarının yarısına kadar inmekten ibâret olduğunu beyân etmiştir. Nitekim Tirmizî ile Nesâî'nin tahrîc ettikleri bir hadîse göre **Ubeyd b. Hâlid (r.a.):**

«Yolda gidiyordum. Üzerimde sürüyerek götürdüğüm bir cübbe vardı. Derken bir adam bana: **Elbiseni kaldır. Çünkü böyle yaparsan elbisen daha çok dayanır ve daha temiz olur;** dedi.

Bir de baktım bu zât **Peygamber (s.a.v.)** imiş.

- Ama elbisem güzel bir cübbedir; dedim.

Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.):

- **Senin için bana tâbi olmak yok mu? buyurdu. Baktım elbisesi baldırlarının yarısına kadardı.»** demiştir.

Elbiseyi topuklara kadar uzatmakta beis yoksa da büyüklenmek maksadı ile daha aşağı sarkıtmak haramdır. Büyüklenmek niyeti olmadığı takdirde de *Nevevî* ve diğer **ulemâ** mekrûh olduğunu söylemişlerdir. Bazıları: bu şöyle izâh edilebilir diyorlar: Elbise sâhibinin sırtına göre olur da **Hz. Ebû Bekir** (r.a.)'ın yaptığı gibi büyüklenme kasdı olmaksızın yere sarkarsa bunda bir beis yoktur. Fakat bedenden fazla ise *isrâf* olacağı, kadınlara benzeyeceği ve pislik bulaşmasından hâli kalmayacağı için haramdır.»

İbnü'l-Arabî diyor ki: «Erkeğin elbisesi topuğunu geçtiği halde: ben onu büyüklenmek için sürüklemiyorum; demesi câiz değildir. Çünkü nehiy ona lafzan şâmilidir. Lafız kendisine şâmil olan bir kimseye o lafza muhâlefette bulunmak câiz olamaz. Zîrâ: ben bu emre imtisâl etmiyorum, çünkü bu illet benim hakkımda değildir; demiş gibi olur. Binâenaleyh bu iddiâ kabul edilmez; onun eteğini uzatması yüklendiğine delildir.»

Hâsılı, etek sarkıtmak elbiseyi sürümeye o da büyüklenmeye vardırır. Filhakîka Taberânî'nin **Hz. Ebû Ümâme** (r.a.)'dan tahrîc ettiği bir hadîs bu ciheti pek güzel izâh etmektedir. Mezkûr hadîsde Ebû Ümâme şöyle diyor: «**Bir defa biz Resûlullâh (s.a.v.)'le birlikte yürürükten ansızın Amru'bnü Zûrâre yerlerde sürüklediği bir kaftan ve cübbe içinde bize yetişiverdi. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.) elbisesinin eteğini tutarak Allâh'a niyâz etmeye ve:**

- **(Yâ Rab bu) senin kulundur; kulunun ve câriyenin oğludur; demeye başladı. Nihayet Amr bunu işiterek:**

- **Yâ Resûlallâh, ben ince bacaklı bir adamım; dedi. Resûlullâh (s.a.v.):**

- **Yâ Amr, şüphesiz ki Allâh her şeyin hilkatini güzel eylemiştir. Gerçekten Allâh elbise sarkıtanı sevmez; buyurdular.»**

Aynı hadîsi Taberî de **Amru'bnü Zûrâre**'den tahrîc etmiştir. Onun rivâyetinde şu ziyâde vardır: «**Resûlullâh (s.a.v.) Amr'ın dört parmak dizinden aşağısına işâret ederek:**

- **Yâ Amr, elbisenin yeri işte burasıdır; dedi. Sonra deminkinden dört parmak aşağısına işaretle: Yâ Amr burası da elbisenin yeridir... buyurdular.»** Hadîsin râvîleri mu'temeditirler.

Kaftanla cübbeden başka her elbisenin hükmü de aynen bunlar gibidir. Zîrâ Şu'be, râvî **Muhârib b. Disâr**'a:

- Kaftanı zikretti mi? diye sormuş. Muhârib:

- Ne kaftanı tahsis etti ne de gömleği; cevabını vermiştir. *Tirmizî*'den mâadâ «Sünen» sâhibleri **Hz. İbn-i Ömer** (r.anhümâ)'dan şu hadîsi tahrîc etmişlerdir:

«الْإِسْبَالُ فِي الْإِزَارِ وَالْقَمِيصِ وَالْعِمَامَةِ مَنْ جَرَّ مِنْهَا شَيْئًا خِيَلَاءَ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

«Sarkıtmak: kaftanda, gömlekte ve sarıkta olur. Her kim bunlardan birini büyüklenerek sürüklerse kıyâmet gününde Allâh ona rahmet etmez.»

Gömleğin yenlerini lüzûmundan fazla uzatmak dahî elbiseyi sarkıtmak gibidir. Kâdi İyâz elbisede âdetten fazla yapılan her uzunluk ve genişliği **ulemânın** mekrûh saydıklarını nakletmiştir.

(۱۲۴۹/۱۴۸۰) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَأْكُلْ بِيَمِينِهِ وَإِذَا شَرِبَ فَلْيَشْرَبْ بِيَمِينِهِ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِشِمَالِهِ وَيَشْرَبُ بِشِمَالِهِ " أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1480/1249 «(Yine) İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olduğuna göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Biriniz yediği zaman sağ eli ile yesin; içtiği zaman da sağ eli ile içsin; zîrâ şeytan sol eli ile yer içere; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf sol elle yeyip içmenin memnû olduğuna delâlet ediyor. Bunun şeytan işi olmakla ta'lîl buyurulmasına bakarak bazıları haram olduğunu söylemişlerse de **cumhûru ulemâya** göre sol elle yeyip içmek haram değil, sağ elle yemek içmek müstehâbdır. **Nâfi** alıp vermeyi de ziyade etmiştir.

(۱۲۵۰/۱۴۸۱) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " كُلْ وَاشْرَبْ وَالْبَسْ وَتَصَدَّقْ فِي غَيْرِ سَرَفٍ وَلَا مَخِيلَةٍ " أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ وَعَلَّقَهُ الْبُخَارِيُّ .

1481/1250 «Amru'bnü Şuayb'dan o da babasından o da dedesinden radiyallâhü anhüm işitmiş olarak rivâyet olunmuştur.

Dedesi demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

İsraf etmeden ve gururlanmadan ye, iç, giy ve tasadduk et; buyurdular.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Ahmed** tahrîc etmişlerdir. **Buhârî** onu ta'lik eylemiştir.

Hadîs-i Şerîf, yeme, içme, giyme ve tasadduk işlerinde isrâfın haram kılındığına delîldir.

İsrâf: her fiil ve sözde haddi aşmaktır. İnfak mânâsında meşhûrdur. Bu hadîs **Teâlâ Hazretleri**'nin: «كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا»

«**Yeyin için fakat isrâf etmeyin**»¹²⁶ kavl-i kerîminden alınmıştır. Kibir-lilik ve büyüklenme de bu mânâda dâhildir.

Abdüllatîf Bağdâdî: «Bu hadîs, insanın kendi akıbetini düşünmesi bâbındaki faziletleri bir araya toplamaktadır» demiştir. Hadîsde, nefsin ve bedenin dünyevî, uhrevî bütün mesâlihinin tedbîri mevcûddur. Çünkü her şeyde isrâf vücûda ve maîşete muzırdır; teleşe neticelenerek cana da zararı olabilir.

Mahîle: tekebbürdür. Bunun her cihetle zararı büyüktür. Nefsi kibir ve gurura alıştırır. Bu sûretle dünyada herkesin nefretini âhirette de **Allâh**'ın azâbını hak etmeye sebebiyet verir.

¹²⁶ Sûre-i A'râf, âyet: 30.

بَابُ الْبِرِّ وَالصِّلَةِ

«BİRR VE SILA BÂBİ»

Birr: hayır işlemekte geniş davranmaktır. **Berr** dahî bol bol hayır vermek olup **Allâh**'ın sıfatlarındanıdır.

Sila: vuslat demektir. Hadîslerde sila-i rahim'e sık sık tesâdüf olunur. Bundan murâd: akrabaya yardım, iyilik etmek, onların haklarına riâyette bulunmaktır. Sila-i rahm'in zıddı kâtıa-i rahmdır.

(۱۲۵۱/۱۴۸۲) - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ” مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَأَنْ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ “ أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ .

1482/1251 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim rızkının bollaştırılmasını ecelenin te'hîrini dilerse sila-i rahimini yapsın; buyurdular.» Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir.

İmâm Ahmed b. Hanbel, Hz. Âişe (r.anhâ)'dan şu merfû hadîsi rivâyet ediyor: « **صِلَةُ الرَّحِمِ وَحُسْنُ الْجَوَارِ يَغْفِرَانِ الذِّيَارَ وَيَزِيدَانِ فِي الْأَعْمَارِ** »

«Sila-i rahim ile güzel komşuluk, beldeleri ma'mûr eder; ömürleri de arttırır.» Ebû Ya'lâ dahî **H. Enes** (r.a.)'dan merfû olarak şu hadîsi rivâyet eder:

« **إِنَّ الصَّدَقَةَ وَصِلَةَ الرَّحِمِ يَزِيدُ اللَّهُ بِهِمَا فِي الْعُمْرِ وَيَذْفَعُ بِهِمَا مِثَّةَ السُّوءِ** »

«Şüphesiz ki sadaka ve sila-i rahim ile Allâh ömrü arttırır; ve kötü ölümü defeder.» Bu bâbda başka hadîsler de vardır.

İbn-i Tîn şöyle diyor: «Buhârî hadîsinin zâhiri, **Teâlâ Hazretleri**'nin:

« **فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ** »

(Ecelleri geldiği vakit ne bir saat geriye bırakılırlar; ne de bir saat öne alınırlar)¹²⁷ kavline muârizdir. Bunların iki vecihle araları bulunur:

Birincisi, buradaki ziyâde tâate muvaffak kılmak sebebi ile ömürde hâsıl olan bereketten ve zamanını âhiretine yarayacak işlerle ma'mûr ederek başka husûslarda zâyî etmemekten kinâyedir. **Peygamber (s.a.v.)**'in ümmetinin geçmiş ümmetlere nisbetle kısa ömürlü olması, buna mukâbil kendisine **Kadir gecesi**'nin verilmesi de bu kabildendir.

¹²⁷ Sûre-i Yûnus, âyet: 49.

Hâsılı: sıla-i rahim tâatte muvaffakiyete ve günahdan korunmaya sebep olur da öldükten sonra iyilikle anılması bâkî kahr; bu sûretle ölmemiş gibi olur.

İkincisi: hadîsdeki ziyâde hakikî mânâsında kullanılmıştır. Fakat bu hakikat ölüm meleğinin ma'lûmâtına göredir. Âyetteki ise **Allâh**'ın ilmine nisbetledir. Meselâ: **Teâlâ Hazretleri** ölüm meleğine der ki: **Filân kulum sıla-i rahim yaparsa yüz yıl; yapmazsa altmış yıl yaşayacaktır;** Halbuki onun ilâhî ilminde o kimsenin sıla-i rahim yapıp yapmayacağı sâbit ve ma'lûmdur. İşte **Allâh**'ın ilmindeki ecel, ileriye geriye alınmaz; ziyâde ve noksan kabûl eden, ölüm melâikesinin ilmindeki eceldir...»

Tıybî ve diğer bazı ulemâ bu vecihlerden birinciye tercîh etmişlerdir. Taberânî zaîf bir senedle «es-Sağîr» nâm eserinde **Hz. Ebû'd-Derdâ'** (r.a.)'dan tahrîc ettiği bir hadîs de birinci vechi te'yîd etmektedir. **Ebû'd-Derdâ'** demiştir ki:

«**Resûlullâh (s.a.v.)'in yanında Sıla-i rahim yapanın eceli te'hîr edileceğinden söz edildi: Resûlullâh (s.a.v.):**

Bu onun ömrüne ziyâde etmek değildir. Teâlâ Hazretleri: ecelleri geldiği vakit ne bir saat geriye bırakılırlar; ne de bir saat öne alınırlar; buyurmuştur. Şu kadar var ki, adamın sâlih zürriyeti olur da öldükten sonra kendisine duâ eder; buyurdular.» Taberânî bu hadîsi başka bir yoldan «el-Kebîr» adlı eserinde merfû olarak da rivâyet etmiştir.

İbn-i Fûrek, ömrün ziyâde edilmesinden murâd: iyilik sahibinin aklına ve fikrine bir âfet gelmemek olduğuna kat'iyetle inanmaktadır. Bazıları buna, ilminde ve rızkında da âfet gelmemesini katmışlardır. İbnü'l-Kayyim, ecelin te'hîrini, kalbin zikrullâh ile meşgûl olması, diye tefsîr etmiştir.

(۱۲۵۲/۱۴۸۳) - وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعٌ» يَعْنِي قَاطِعَ رَحِمٍ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1483/1252 «Cübeyr b. Mut'im radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: **Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:**

Cennete, kâtî' «yani kat'-ı rahim yapan» giremez; buyurdular.»

Hadîs müttefekun aleyhdır.

Ebû Dâvud, **Hz. Ebû Bekre** (r.a.)'dan merfûan şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« مَا مِنْ ذَنْبٍ أَجْدَرَ أَنْ يُعْجَلَ اللَّهُ لِصَاحِبِهِ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا مَعَ مَا آخَرَ اللَّهُ لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ قَطِيعَةِ الرَّحِمِ »

«Allâh'ın, sâhibine âhirete biriktirdiği cezâ ile birlikte dünyâda da cezâsını vermeye lâayık, kat'-ı rahimden başka bir günah yoktur.» Buhârî «el-Edebü'l-Müfred» nâm eserinde Hz. Ebû Hüreyre'den merfû olarak şu hadîsi rivâyet eder:

«إِنَّ أَعْمَالَ أُمَّتِي تُغْرَضُ عَشِيَّةَ الْحَبِيسِ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ فَلَا يُقْبَلُ عَمَلٌ قَاطِعٌ رَحِمَ»

«Gerçekten ümmetimin amelleri perşembe akşamı, cuma gecesi (Allâh'a) arz olunur; fakat kat'-ı rahim yapanın ameli kabûl olunmaz.»

Aynı eserde, içlerinde kat'-ı rahim yapan bulunan bir kavme rahmet inmeyeceğini bildiren bir hadîs de vardır. Taberânî, Hz. İbn-i Mes'ûd'dan şu hadîsi rivâyet etmiştir:

«إِنَّ أَبْوَابَ السَّمَاءِ مُعَلَّقَةٌ دُونَ قَاطِعِ الرَّحِمِ»

«Şüphesiz ki gök kapıları kat'-ı rahim yapana kapalıdır.» Ulemâ, sıla yapılması vâcib olan akrabalığın ta'rifinde ihtilâf etmişlerdir. Bazılarına göre, biri erkek diğeri kadın farzedildiği takdîrde birbirlerine nikâh düşmeyecek derecedeki hısımlıktır. Bu kavle göre amca ve dayı çocukları mezkûr akrabalığa dâhil değillerdir. Delilleri: bir kadınla halasını veya teyzesini bir nikâhla almak kat'-ı rahimle neticeleneceği için haram kılınmış olmasıdır. Diğer bazılarına göre mîrâşçı olan akrabadır. «Mîrâşçı olsun olmasın aralarında hısımlık olan kimselerdir» diyenler de bulunmuştur.

Kâdî İyâz'ın beyânına göre sıla-i rahimin birbirinden fazîletli dereceleri vardır. Bu derecelerin en aşağısı akrabayı terk etmeyerek onlarla konuşmak veya hiç olmazsa selâm göndermek sûreti ile sılada bulunmaktır. Sıla-i rahim kudret ve ihtiyaca göre değişir ve yerine göre bazan vâcib, bazan müstehâb olur. Sıla-i rahimin bir kısmını yaparak bir kısmını yapamayan kat'-ı rahim yapmış sayılmaz. Fakat iktidârı olduğu halde kendisine vâcib olan sılayı yapmayan da bittabi sıla-i rahim yapmış sayılmaz.

Kurtubî, sıla-i rahmin **umûmî** ve **husûsî** olduğunu söyler. Umûmî sıla-i rahim dîndir ve din kardeşini sevmek, ona nasîhatte bulunmak, ona karşı adâlet ve insafî olmak, gerek vâcib, gerekse müstehâb bütün haklarına riâyet etmekle yapılır. Husûsî olan ise bundan fazla olarak akrabaya nafa vermek, vakti hâli olup olmadığını soruşturmak ve kusûrlarını görmezden gelmek gibi şeyleri de hesâba katmakla olur. İbn-i Ebî Cemre'ye göre sıla-i rahmin geniş mânâsı: Mümkün olan hayrı yapmak ve elden geldiği kadar kötülüğü defetmektir. Bütün bunlar müslümanlar hakkındadır.

Kâfirlerle fâsıklara gelince: kendilerine nasîhat kâr etmediği takdîrde onlarla alâkayı kesmek icâbeder. Bunun ne ile olacağı dahî ihtilâflıdır.

Bazılarına göre onlara kötü muâmele etmekle; diğerlerine göre iyilik yapmamakla olur. Çünkü hadisler sılayı emir; kat'ı rahmi yasak etmişlerdir. Bu iki şeyin arasında vâsita yoktur.

Musannıf sıla-i rahm'in üç derece olduğunu söyler. Bunlar: vâsıl, mükâfi ve kâtî'dir.

Vâsıl: iyilik ve ihsanda bulunan fakat kendisine iyilik edilmeyendir.

Mükâfi: aldığı nisbette verendir.

Kâtî ise: akrabasına iyilik etmeyen onlardan da iyilik görmeyen yani tamamı ile alâkasını kesen kimsedir.

(۱۲۵۳/۱۴۸۴) - وَعَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الْأُمِّهَاتِ وَوَادَ الْبَنَاتِ وَمَنْعًا وَهَاتِ وَكَرِهَ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ وَإِضَاعَةَ الْمَالِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1484/1253 «Muğîre b. Şu'be radiyallâhü anh'den rivâyet olduğuna göre: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Şüphesiz ki annelere itâatsizliği, kızları(nızı) diri diriye mezarra gömmeyi, haksız yere emir ve nehiyde bulunmayı Allâh size haram kılmış; dedikoduyu, çok suâl sormayı ve mal isrâfını da sizin için kerîh görmüştür.» buyurmuştur.

Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Ümmehât: Ümmehe'nin cem'idir. Ümmehe ve Ümm kelimeleri anne mânâsına gelirlerse de «ümmehe» yalnız akıl sahipleri için kullanılır. «Ümm» ise umûmîdir. Burada yalnız annenin zikredilmesi onun hakkı pek büyük olduğunu göstermek içindir; yoksa babaya itâatsizlik de haramdır.

Bulkînî'den nakledildiğine göre haram olan itâatsizlik, evlâdın anne-ye babaya veya onlardan birine; örfen küçümsenemeyecek bir eziyette bulunmasıdır. Binâenaleyh ebeveynden birinin emir veya nehiyine örfen itâatsizlik sayılmayan bir şeyle muhâlefet etmek, onlara isyân sayılmadığı gibi, şer'î bir hak dolayısı ile evlâdın anne veya babasını mahkemeye vermesi de itâatsizlik ve isyân değildir. Nitekim **Ashâb-ı Kirâm**'dan birinin oğlu babasının malına ihtiyacı olduğunu **Resûlullâh (s.a.v.)**'e şikâyet etmiş; **Peygamber (s.a.v.)** bunu itâatsizlik saymamıştır. Maamâfih bazıları **Resûlullâh (s.a.v.)**'in cevaben: «أَنْتَ وَمَالُكَ لِأَبِيكَ» **«Sen de malın da babanınsiniz»** buyurmasına bakarak meseleyi teemmüle şâyân bulmuş ve mezkûr cevâbı, şikâyetin memnû olduğuna delîl saymışlardır.

Bulkînî ebeveyne isyânı îzâh ederken şöyle diyor: «O halde, itâatsizlik: başkasına yapılmış olsa küçük günâhlar cümlesinden sayılacak haram bir eziyeti; evlâdın ebeveyninden birine yapmasıdır. Bu suç onlara karşı büyük günah olur. Keza evlâdın, cihâd gibi kendisine vâcib olan şeylerden başka bir husûsta nefsinin veya bir uzvunun telefinden korkarak ebeveyninin emir ve nehiyelerine karşı gelmesi; veya onlara meşakkat veren yolculukta kendisine farz olmayan bir şey hakkında muhâlefette bulunması, ilim tahsili ve kazanç gibi faydalı şeylerden başka bir husûsta onları uzun zaman terketmesi, onlara hürmet ve ta'zîmde bulunmaması da onlara isyândır. Zîrâ ebeveynden biri geldiği vakit evlâd ayağa kalkmaz veya yüzünü ekşitirse bu hareket başkalarına karşı bir suç sayılmamakla beraber anne babaya karşı itâatsizliktir.»

«**Ve'd**» kızları diri diriye mezara gömmektir. Câhiliyet devrinde Araplar bunu yaparlardı. Çünkü kız çocuğu doğmasını istemezler; bunu kendileri için zül telakkî ederlerdi. İlk defa kızını diri diriye mezara gömenin *Kays b. Âsım-ı Temîmî* olduğu söylenir.

Araplardan açlık korkusu ile kız ve erkek bütün çocuklarını diri diriye mezara gömenler de bulunurdu. İslâmiyet bunu şiddetle menetmiştir.

«**مَنْعًا وَهَات**» cümlesine gelince; men'den murâd: **Allâh**'ın men edilmesinin emrettiği şeyi men etmektir. Hâtî: Bana ver; mânâsına bir ism-i fiildir. Burada ondan murâd: istenmesi gerekmeyen şeyi istemektir. Onun için bunların ikisi de haram kılınmıştır.

«**قِيلَ وَ قَالَ**» «Dedi ve denildi» cümlesi burada, fiilin lafzını hikâye sûreti ile tenvînsiz zikredilmiştir. Buhârî'nin bir rivâyetinde bunlar fiillikden çıkarılarak isim olmak üzere tenvînle rivâyet edilmişlerdir. Fakat tenvînsiz rivâyeti daha çoktur. **Kîl ü kâl**'den murâd: işittiği bir sözü başkalarına nakletmektir. Bu nakil ya: «şöyle diyorlar; böyle söyleniyor» gibi söyleyen gizlenerek yâhud: «filân şöyle dedi» şeklinde söyleyenin kim olduğu beyân edilerek yapılır ki lisânımızda dedikodu denilen şey budur. Dedikodunun menedilmesi, abesle iştigâl olduğundan ve zem, gıybet, koğuculuk gibi müslümâna memnû olan şeyleri tezammun ettiğindendir. Bilhâssa söz uzayacak olursa mevzû bunlardan hemen hemen hâlî kalmaz.

Muhibbi Taberî burada üç vecih olduğunu söylüyor. Şöyle ki:

1- Men'an ve hâtî kelimeleri birer masdardır. Bu takdîrde hadîs çok konuşmanın mekrûh olduğuna işâret ediyor demektir.

2- Bunlardan murâd: halk arasında konuşulan sözleri başkalarına haber vermektir. Haber vermenin mekrûh olması ya çok laf taşımanın önünü almak yâhud da kendisinden bahsedilen kimse bundan hoşlanmadığı içindir.

3- Bu cümle ihtilâflı dînî mes'eleler hakkındadır. Mekrûh olan derecesi hatâdan emin olamayacak kadar çok rivâyet etmektir. İmâm Müslim'in tahrîc ettiği şu hadîs de bu vechi te'yîd eder: « كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَهُ »

«Her işittiğini söylemek kişiye günâh olarak yeter.»

Çok suâlden murâd; ya dilenmek yâhud müşkil mes'elelere dâir soru sormaktır. Her ikisi birden kastedilmiş de olabilir.

Dilenmenin haram olduğunu «**zekât bahsi**»nde görmüştük. Bazılarına göre çok suâlden maksad, halk arasında dolaşan havâdis ve haberlerle muayyen bir insanın, duyulmasını istemediği sırlarıdır.

Mal isrâfı denilince hatıra gelen şey dînî dünyevî bir maksada mebnî olmayarak yapılan sarfiyâttır. Bazıları bunu harama harcamakla kayıtlamışlardır.

Musannıfa göre ise, dînî olsun dünyevî olsun; şer'an me'zûn olmayan bir cihete mal sarfetmektir. Çünkü **Allâhü Teâlâ** malı kullarının yararına halk etmiştir. İsrâf ise, ya mal sahibinin yâhud başkasının menfaatini zedeler. Fazla mal sarfiyâtında da **üç** vecih vardır:

1- Şer'an memnû olan yerlere mal sarfetmektir. Bunun haram olduğunda şüphe yoktur.

2- Şer'an me'zûn olan yerlere sarfetmektir. Daha mühim bir hakkın elden gitmesine sebep olmamak şartı ile bunun makbûl ve matlûb bir şey olduğunda şüphe yoktur.

3- Mübâh olan cihetlere sarfetmektir. Bu da iki kısımdır: Birincisi mal sâhibinin kendi kudretine münâsib bir şekilde sarfiyâta bulunmasıdır. Bu isrâf değildir. İkincisi örfe kendine lâîk olmayan bir cihete mal sarfetmesidir. Eğer mevcûd veya muhtemel bir kötülüğü defetmek içinse bu da isrâf değildir. Böyle değilse **cumhûra** göre isrâfdır. *İbn-i Dakîki'l-îd*: «Kur'an'ın zâhirine göre bu isrâfdır» demiştir. *İmâm Gazâlî, Râfîî* ve başkaları bunun haram olduğuna kâildirler. İhtiyaçtan fazla binâ yapmak, bilhâssa onun zînet ve süsü için sarfiyâta bulunmak bilittifâk mekrûhdur. *Sübkî* mübâh olan zevkiyât hakkında ihtilâf olduğunu söylemiştir.

(۱۲۵۴/۱۴۸۵) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " رِضَا اللَّهِ فِي رِضَا الْوَالِدَيْنِ وَسُخْطُ اللَّهِ فِي سُخْطِ الْوَالِدَيْنِ " أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ وَالْحَاكِمُ.

1485/1254 «Abdullah b. Amri' bni Âs radiyallâhü anhumâ'dan

Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet olunduğuna göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Allâh'ın rızâsı ebeveynin rızâsında; gazabı da ebeveynin gazabımdadır; buyurmuştur.» Bu hadîsi **Tirmizî** tahrîc etmiştir.

İbn-i Hibbân ile **Hâkim** onu sahîhlemişlerdir.

Hadîs-i Şerîf anne ile babayı râzı etmenin evlâd üzerine farz; gücendirmenin ise haram olduğuna delîldir. Zîrâ **Allâh**'ın rızâsı onların rızâsına; gazabı da onların gazabına bağlanmıştır. Binâenaleyh onların bu hakkı, cihâd gibi farz-ı kifâye olan vecibelerden bile ileridir. Nitekim **Hazret-i İbn-i Ömer** (r.a.)'dan rivâyet edilen şu hadîs de bunu te'yîd eder:

«جَاءَ رَجُلٌ يَسْتَأْذِنُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجِهَادِ فَقَالَ: أَخِي وَالِدَاكَ؟ قَالَ: نَعَمْ
قَالَ: فَهِيهِمَا فَجَاهِدْ»

«Bir adam cihâda gitmek için Peygamber (s.a.v.)'den izin istemeye geldi. Resûlullâh (s.a.v.):

- **Ebeveynin sağ mı?** diye sordu. Adam:

- Evet; dedi:

- **O halde sen ancak onlar hakkında mücâhede et;** buyurdular.»

İmâm Ebû Dâvud'un, **Hz. Ebû Saîd** (r.a.)'den rivâyet ettiği bir hadîsde şöyle buyuruluyor:

«Bir adam Yemen'den hicret ederek Resûlullâh (s.a.v.)'e geldi ve:

- **Yâ Resûlallâh! Ben hicret ettim; dedi. Resûlullâh (s.a.v.):**

- **Senin Yemen'de âilen var mı?** diye sordu. Adam:

- **Ebeveynim var; deyince:**

- **Sana izin verdiler mi?** diye sordular. Adam:

- **Hayır; cevâbını verdi. Resûlullâh (s.a.v.):**

- **Öyle ise hemen dön de onlardan izin iste. Eğer sana izin verirlerse cihâd et; vermezlerse onlara itâat eyle;** buyurdular.»

İmâm Şâfiî ile diğer bazı **Ulemâ**'nın mezhebi budur. Onlara göre anne baba razı olmadığı vakit cihâdı terketmek vâcib olur; ancak namaz gibi farz-ı ayın olan ibâdetler anne baba rızâsına bağlı değildir; onların rızâsı hılâfına dahî edâ olunurlar.

Ekser-i ulemâya göre ise anne baba, evlâdının bulunmamasından bir zarar görmeyecekse farz-ı kifâye olan ibâdetler hattâ bazılarına göre mendûblar bile onların rızâsı olmadan edâ edilebilir. Bunlar ebeveyn hakkını bildiren hadîsleri mübâlağaya hamletmişlerdir. Onlara göre evlâd **Allâh**'a âsî olmamak şartı ile ebeveynine itâatle me'mûrdur.

Nitekim **Teâlâ Hazretleri** bu husûsda:

« وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا »

«**Sayet annenle baban, bilmediğin bir şeyi bana şerîk koşman bâbında seninle münâkaşa ederlerse, onlara itâat etme; ama kendileri ile dünyâda iyilikle sohbet eyle**»¹²⁸ buyurmuştur.

Anne ile baba hakları birbirine karşı geldiği vakit anne hakkı tercîh edilir. Bunun delîli *İmâm Buhârî*'nin rivâyet ettiği şu hadîsdir:

« قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ صُحْبَتِي؟ قَالَ أُمُّكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ قَالَ أَبُوكَ »

«**Bir adam: Yâ Resûlallâh, kendisine güzel sohbette bulunmama en ziyâde lâıyk kimdir? demiş; Resûlullâh (s.a.v.): Üç defa (tekrarlamak sûreti ile): Annendir; cevâbını vermiş; Sonra Babandır; demiştir.**» *İbn-i Battâl*¹²⁹ diyor ki: «Bunun muktezâsı anne hakkının babanınkinden üç misli fazla olmasıdır. Bu her halde karnında taşıma, sonra doğurma, daha sonra emzirme zahmetlerinden dolayı olacaktır.» *İbn-i Battâl*'ın sözlerini te'yîd eden âyetler de vardır.

Kâdî İyâz: «**Cumhûru Ulemâ** annenin iyilik görme husûsunda babadan daha haklı olduğuna kâildirler» demiş; bazıları bu husûsda icmâ olduğunu nakletmişlerdir.

Kardeşle dededen hangisi itâat ve iyilik görmeye daha lâıyk olduğu ihtilâflıdır. *Kâdî İyâz*, **ekser-i ulemâya** göre dedenin daha lâıyk olduğunu söylüyor.

Kadın üzerinde en ziyâde hakkı olan insan kocasıdır. Bunu *İmâm Ahmed b. Hanbel* ile *Nesâî*'nin **Hız. Âişe** (r.anhâ)'dan tahrîc ettikleri şu hadîs beyân etmektedir:

« سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ النَّاسِ أَكْثَرُ حَقًّا عَلَى الْمَرْأَةِ قَالَ: زَوْجُهَا قُلْتُ: فَعَلَى الرَّجُلِ: قَالَ أُمُّهُ »

«**Peygamber (s.a.v.): Kadının üzerinde hangi insanın en çok hakkı vardır? dedim:**

- **Kocasının; dedi:**

¹²⁸ Sûre-i Lokman, âyet, 15.

¹²⁹ **Ebü'l-Hasen Ali İbnü'l-Halef (İbnü Battâl, Mağribî, Mâlikî):** Mâlikî mezhebinin büyük fukahâsından hâfızü'l-hadîsdir. Bir vakitler nûr-u İslâm'ı Avrupa'ya ders veren Endülüs müslûmanlarının yetiştirdiği sayısız âlimlerden biridir. Bağdat'lı İsmail Paşa «Esmâü'l - müellifin»'de nesebini şöyle tesbit etmiştir: Ali b. Halef b. Abdülmelik b. Battâl. Kurtuba'da yaşamıştır Kurtuba'daki ihtilâl sırasında orayı terk ederek Valensiya'ya gitmiş ve orada Buhârî'nin «Sahih»'ine şerh yazmıştır. Ayrıca «el- İ'tisâm fil-hadîs» adında diğer bir eseri de Esmâü'l-müellifin'de gösterilmektedir. «Kâmusu'l-a'lâm»'a göre 444'da irtihâl eylemiştir. Keşfü'z-zunûn shf. 546 C. I., Kâmusu'l-a'lâm shf. 607 C. I., Esmâü'l-müellifin shf. 688 C. I.

- Erkeğin üzerinde kimin? dedim:

- **Annesinin;** buyurdular.» Maamâfih anne baba bundan zarar görürse onların hakkı yinede koca hakkından önce gelir.

(۱۲۵۵/۱۴۸۶) - وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ:

”وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى يُحِبَّ لِجَارِهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ“ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1486/1255 «Enes radiyallâhü anh'den Peygamber (s.a.v.)'den işitmiş olarak rivâyet olunduğuna göre Resûlullâh (s.a.v.):

Nefsim Kabza-i kudretinde olan Allâh'a yemîn ederim ki, bir kul kendisi için dilediğini komşusu için de - Yahut din kardeşi için de- dilemedikçe hakkıyla î mân etmiş olamaz; buyurmuşlardır.»

Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Bu hadîs *Müslim*'de böyle, din kardeşi ile komşu arasında şek ederek rivâyet olunmuştur. *Buhârî*'de zikredilen yalnız din kardeşidir.

Hadîs-i Şerîf **ulemâ** arasında temel sayılan dört hadîsten biridir. Kallan üçü de: **«Ameller niyetlere göredir.»**, **«Helâl ve haram beyân edilmiştir...»** ve **«Kendisini alâkadâr etmeyen şeyi terk etmek, kişinin iyi müslüman olmasının alâmetlerindendir»** meâlindeki hadîslerdir ki bunlar ileride «Zühd ü Takvâ» bâbında görülecektir. Mezkûr hadîsler İslâmî kâidelerin mihveri mesâbesindedirler.

Bu hadîs dindaş ve komşu haklarının pek büyük olduğuna delîldir. Hattâ onlara riâyet etmeyenlerin î mânı bile nefyedilmiş ise de böylelerin î mândan mahrûm olmadığı sâir şer'î kâidelerden ma'lûm olduğundan buradaki nefiy «î mânın kemâli yoktur» mânâsına alınmıştır.

Kulun kendisi için dilediği şeyin ne olduğu burada ta'yîn edilmemiştir. Hadîsin Nesâî'deki rivâyetinde: « حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مِنَ الْخَيْرِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ » **«Kendisi için dilediği hayrı dinkardeşi için de arzu etmedikçe...»** buyurularak bu cihet beyân edilmiştir. **Ulemâ-i Kirâma** göre bundan murâd: Onun için yapılacak tâatlarla sâir mübâh olan şeylerdir.

Lâkin İbn-i Salâh buna itiraz ederek şunları söylemiştir: «Bu yapılması imkânsız olan sarp işlerden sayılabilir. Hâlbuki hakikat öyle değildir. Çünkü hadîsin mânâsı: Kendisi için dilediği hayrı din kardeşi için de arzu etmedikçe hiç birimizin î mânı kemâl bulamaz; demektir. Bunu yapmak ise din kardeşine o hayrın bir mislinin söz götürmez bir şekilde yani; kendine verilen nimetten noksan olmamak şartı ile verilmesini dilemekle olur.

Selîm bir kalp için bu kolay bir iştir. Onu yapmak ancak fesatçı kalplere zor gelir. **Allâh** bize ve cümle din kardeşlerimize âfiyetler ihsân buyursun.»

Yukarıdaki mütâlaalar hadîsin «Din kardeşi» rivâyetine göredir. Komşu rivâyeti ise, müslüman, kâfir, fâsık, dost, düşman, hısım, hasım uzak, yakın bütün komşulara âmm ve şâmilidir. Binâenaleyh kendine hayır dilemeye sebep olacak bütün sıfatlar hangi komşuda mevcutsa o komşu en yüksek mertebededir. Ondan sonra bu sıfatların ekserisini hâiz olana, daha sonra daha azı kendinde bulunanlara sıra gelir.

Böylece bir tek hasleti olana kadar inilir; ve her komşunun hakkı, hâline göre verilir. Filhakîka bu bâbda Taberânî, **Hz. Câbir** (r.a.)'den şu hadîsi tahrîc etmiştir:

«الْجِيرَانُ ثَلَاثَةٌ: جَارٌ لَهُ حَقٌّ وَهُوَ الْمَشْرُكُ لَهُ حَقٌّ الْجَوَارِ وَجَارٌ لَهُ حَقٌّ وَهُوَ الْمُسْلِمُ لَهُ حَقٌّ الْجَوَارِ وَحَقٌّ الْإِسْلَامِ وَجَارٌ لَهُ ثَلَاثَةٌ حُقُوقٌ جَارٌ مُسْلِمٌ لَهُ رَجَمٌ لَهُ حَقٌّ الْإِسْلَامِ وَالرَّجْمُ وَالْجَوَارِ»

«Komşular üç nevidir. (Birincisi) bir hakkı olan komşudur. Bu Müşrik olup (yalnız) komşuluk hakkı vardır. (İkincisi) iki hakkı olan komşudur. Bu Müslümandır. Müslümanın hem komşuluk hem de İslâmiyet hakkı vardır. (Üçüncüsü) üç hakkı olan komşudur. Bu da akrabalığı olan müslüman komşudur. Bunun İslâmiyet akrabalık ve komşuluk hakları vardır.»

İmâm Buhârî'nin rivâyetine göre: **Hz. Abdullah b. Ömer** bir koyun kesmiş ve yahûdî komşusuna ondan hediye etmiştir.

Hâsılı komşu din kardeşi ise, kendisi için dilediğini onun için de istemeli; Kâfirse müslüman olmasını temennî etmelidir. **Ulemâ'**dan *Muhammed b. Ebî Cemre*: «Komşuluk hakkına riâyet, îmânın kemâlindendir. Ona zarar vermek ise büyük günahlardan ma'dûddur. Çünkü **Resûlullâh (s.a.v.): Her kim Allâh'a ve âhiret gününe inanırsa komşusuna ezâ etmesin;** buyurmuştur. Bu husûsta hâl iyi ve kötü komşuya nisbetle birbirinden farklıdır» demiştir.

Kötü komşuya hâline göre nasîhat edilir. Kâfire Müslümanlık anlatılır. Fâsık olana dahî münâsîp bir lisânla nasîhatta bulunulur. Vazgeçemediği takdirde onunla alâka kesilir ve bu hareketle onu te'dîb kastedilir.

Komşuluğun hudûdu her taraftan kırk hânedir. **Hz. Ali** (r.a.)'dan rivâyet olunduğuna göre; ezânı işitenler, komşudurlar. Bazılarına göre, mescidde sabah namazını beraber kılanlar komşu sayılırlar. Bunları yerinde görmüşük.

(۱۲۵۶/۱۴۸۷) - وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ الذَّنْبِ أَعْظَمُ؟ قَالَ: أَنْ تَجْعَلَ لِلَّهِ نِدًّا وَهُوَ خَلْقَكَ"
قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: "أَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ خَشْيَةً أَنْ يَأْكُلَ مَعَكَ" قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟
قَالَ: "أَنْ تُزَانِيَ بِحَلِيلَةِ جَارِكَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1487/1256 «İbn-i Mes'ûd radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e:

- **Hangi günah daha büyüktür? diye sordum:**

- **Seni yaratmış olduğu halde Allâh'a nazîr ittihâz etmemdir; dedi.**

- **Ondan sonra hangisidir? dedim:**

- **Seninle beraber yemesinden korkarak evlâdını öldürmen-dir; buyurdu.**

- **Daha sonra hangisidir? dedim:**

- **Komşunun karısı ile zinâ etmenizdir; buyurdular.»**

Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Allâh'a şerîk ve nazîr koşulmaması husûsunda Kur'ân-ı Kerîm'de:

«**O halde Allâh'a nazîrler ittihâz etmeyin**¹³⁰: فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا

buyurulduğu gibi fakirlikten dolayı evlâd öldürme bâbında dahî:

«**Fakirlik korkusu ile çocuklarınızı öldürmeyin**¹³¹: وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ

âyet-i kerîmesi nâzil olmuştur. Zina fi'linin müşâreket bâbından kullanılması, zinâyâ kadının da rızâsı olduğuna işâret içindir.

Bu fiilde zinâ suçundan mâadâ, kadını baştan çıkarma, kalbini başkasına meyil ettirme gibi kötülükler de vardır ki, bunların hepsi birer büyük günah-tır. Kadının komşu karısı olması bu husûstaki hıyânetlerin en büyüğüdür. Çünkü komşunun komşudan beklediği şey, kendisini ve ırzını müdâfaa etmesi, kötülüklerinden emîn olmasıdır. **Allâhü Teâlâ** dahî komşu hakkına riayeti ve ona iyilikte bulunmayı emretmiştir. Bu cihetler göz önünde bulundurularak komşunun karısıyla zinâ ve onun ahlâkını ifsâd etmesi düşü-nülürse bu zinânın ne derece çirkin bir şey olduğu lâıykı ile anlaşılır.

Hadîs-i Şerîf en büyük günahın **Allâh'a** şirk koşmak olduğuna, ondan sonra da haksız yere insan öldürmek geldiğine delîldir. Sâir büyük günah-ların dereceleri, sebep oldukları mefsedetlere göre değişir.

¹³⁰ Sûre-i Bakara, âyet: 22.

¹³¹ Sûre-i İsrâ, âyet: 31.

(۱۲۵۷/۱۴۸۸) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مِنَ الْكَبَائِرِ شَتْمُ الرَّجُلِ وَالذِّهْ قِيلَ : وَهَلْ يَسُبُّ الرَّجُلُ وَالذِّهْ ؟ قَالَ: "نَعَمْ يَسُبُّ أَبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ الرَّجُلُ أَبَاهُ وَيَسُبُّ أُمَّهُ فَيَسُبُّ أُمَّهُ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1488/1257 «Abdullah b. Amri'bni Âs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunduğuna göre, Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

- Kişinin ebeveynine söğmesi büyük günahlardandır; buyurmuş.
- Hiç insan ebeveynine söğer mi? denilince:
- Evet bir adamın babasına söğ; o da onun babasına söğ; annesine söğ; o da onun annesine söğ; buyurmuşlardır.»

Hadîs müttefekun aleyhdır.

Bu hadisdeki «kişinin ebeveynine söğmesi»nden murâd: Onlara söğmeğe sebebiyet vermesidir. İbârede; müsebbebi zikirle, sebab-i kasîd kabîlinden mecâz-ı mürsel vardır.

Hadîs-i Şerîf, anne ile babaya ezâya ve söğmeye sebep olmanın haram kılındığına delîldir. Zîrâ bununla hem sebep olan hem de söğen günaha girmiş olurlar. *İbn-i Battâl*: «Bu hadîs sedd-i zerâyi¹³² husûsunda bir esas-tır» diyor. Bundan şu netîceye varılır: Bir işin sonu harama varırsa o haram kasedilmemiş bile olsa o işi yapmak haramdır. Bazıları bu hadîsde zann-ı gâlib ile amel edilebileceğine işâret görürler. Çünkü bazan babasına söğülen kimse, söğmekle mukâbele etmeyebilir. Lâkin ekseriyetle o da söğ.

(۱۲۵۸/۱۴۸۹) - وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا يَجُلُ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ: يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هَذَا وَيُعْرِضُ هَذَا وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1489/1258 «Ebû Eyyûb radiyallâhü anh'dan rivâyet olunduğuna göre, Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

- Müslüman bir kimseye din kardeşini üç günden fazla terketmek, karşılaştıkları vakit birbirlerine yüz çevirmek helâl olmaz. Bunların en hayırlısı evvelâ selâm verendir; buyurmuşlardır.»

¹³² Sedd-i Zerâyi: Kötülük yollarını tıkamak; demektir.

Bu hadîs, müslümanın müslümanla üç günden fazla dargın kalmasının haram olduğuna delîldir: Üç günden fazlası haram olduğuna göre üç gün dargın durmak haram değildir. Bunun hikmeti, insanda gazâb ve huysuzluk cibillî olduğundan bunları gidermek için üç gün din kardeşini terketmesi affedilmiştir. İlk gün öfkesi yatıştır. ikinci gün kendine gelir; Üçüncü gün artık özür diler. Bundan fazlası ile kardeşlik hukûku ihlâl olunur.

Hadîs, selâm vermekle dargınlık ve ayrılığın sona ereceğine delâlet ediyor. **Cumhûru Ulemâ** ile **İmâm Mâlik** ve **Şâfiî**'nin, mezhepleri budur. Bunlar **Taberânî**'nin **Hz. İbn-i Mes'ûd**'un amcası **Zeyd b. Vehb** tarîki ile rivâyet ettiği mevkûf bir hadîsle de istidlâl ederler. Mezkûr hadîsde:

«**Dönmesi gelip ona selâm vermesidir:** **وَرَجُوعُهُ أَنْ يَأْتِيَ فَيَسَلِّمَ عَلَيْهِ** » denilmektedir. **İmâm Ahmed**'le bazıları: «Eğer darıldığı kimseye konuşmamak üzüntü veriyorsa yalnız selâm alması kâfi gelmez; eski hâllerine dönmeleri behemehâl lâzımdır» demişlerdir. Bazılarına göre terkedilenin hâline bakılır. Eğer selâmdan başka sözler söylemek kendisini hoşnud edecek ve dargınlığını giderecekse, konuşmak barışmanın tamâmı sayılır. Böyle bir şeye ihtiyaç yoksa selâm vermek kâfidir.

Üç günden fazla süren dargınlık için **İbn-i Abdilberr** şöyle diyor: «Konuşması, dargın olan şahsa dîni husûsunda bir noksanlık getirecek veya nefesine yâhud dünyasına zarar verecek kimse ile üç günden fazla dargın durmanın câiz olduğuna **ulemâ** ittifâk etmişlerdir. Nice güzel dargınlık vardır ki, ezâ veren barıştan daha hayırlıdır.»

Kimlerle dargın durulabileceği husûsunda yukarılarda söz geçmişti.

(۱۲۵۹/۱۴۹۰) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ" أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ

1490/1259 «Cabir radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demişti ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her iyilik sadakadır; buyurdular.» Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir.

Ma'rûf, münkerin zıddıdır. **İbn-i Ebî Cemre** diyor ki: «Âdet olsun olmasın iyi amellerden olduğu şer'î delîllerden anlaşılan şeye ma'rûf adı verilir. Eğer o iş niyetle yapılırsa sâhibi kat'î olarak ecir kazanır. Niyetsiz yapıldığı takdirde ecir işi ihtimalli kalır.»

Sadaka: Allâh rızası için verilen maldır; ve farz, mendûb bütün sadakalara şâmindir. İyiliği «sadakadır» diye haber vermek teşbih-i belîğ

kabûlindendir. Maksud: sevap husûsunda iyilik için sadaka hükmü olduğuna binâenaleyh yapılacak iyiliğin az da olsa hakir görülmemesi lâzım geldiğini bildirmektir. Bir hadîsde: **«Her tesbîh sadaka, her tekbîr sadaka, iyiliği emr sadaka, kötülükten nehiy sadakadır»** buyurulmuştur; hattâ insanın kötülük yapmaktan kendini tutması sadaka sayılmıştır. Zaten hadîsimizdeki: **«Her iyilik»** ta'bîri bütün sâlih amellere âmm ve şâmilidir. *Îmâm Tirmizî, Hz. Ebû Zerr* (r.a.)'dan merfû olarak şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« تَبَشُّكَ فِي وَجْهِ أَحَبِّكَ صَدَقَةٌ لَكَ وَأَمْرُكَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهْيُكَ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ لَكَ وَإِشَادُكَ الرَّجُلَ فِي أَرْضِ الضَّلَالَةِ صَدَقَةٌ لَكَ وَإِمَاطَتُكَ الْحَجَرَ وَالشُّوكَ وَالْعِظَمَ عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ لَكَ وَإِفْرَاقُكَ مِنْ ذَلِكَ إِلَى ذَلِكَ أَحَبُّكَ صَدَقَةٌ »

«Din kardeşinin yüzüne gülümsemen senin için bir sadaka, iyiliği emir, kötülükten nehyetmen senin için bir sadaka, dalâlet diyârında bir adamı irşâd etmen senin için sadaka, yoldan taşı, dikenini ve kemiği atman senin için sadaka, kovandan din kardeşinin kovasına suyu boşaltman da sadakadır»¹³³ *Tirmizî* bu hadîsi hasen bulmuştur. Onu *İbn-i Hıbbân*'da «Sahîh»inde tahrîc etmiştir.

Bu hadîslerde sadakanın yalnız aslına münhasır kalmadığına işâret vardır. Yani sadaka yalnız maldan olmaz; ve sadece zenginlere mahsûs değildir. Bilâkis onu herkes her zaman ve her şeyle yapabilir.

(۱۲۶۰/۱۴۹۱) - وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلْقَ."

1491/1260 «Ebû Zerr radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

İyilik nâmına hiç bir şeyi asla tahkîr etme; velevki (iyilik) din kardeşini güler yüzle karşılamandan ibâret olsun; buyurdular.»

(۱۲۶۱/۱۴۹۲) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا طَبَخْتَ مَرَقَةً فَأَكْثِرْ مَاءَهَا وَتَعَاهَدْ جِيرَانَكَ" أَخْرَجَهُمَا مُسْلِمٌ .

1492/1261 «(Bu da) Ebû Zerr radiyallâhü anh'den rivâyet

¹³³ Bu hadîslerin her biri, İslâmiyet'e dudak büken şaşkınların ağızlarına tevcih edilmiş, birer sille-i mâkûs mahiyetindedir. İnsâfla söylesinler! Bu derece semâhat İslâmiyet'ten başka hangi dinde mevcuttur

edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bir çorba pişirdiğin vakit suyunu çok koy ve komşularını gör gözet; buyurdular.» Bu iki hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Her iki hadîsde güler yüz göstermek sûreti ile olsun iyilik yapmaya teşvîk vardır. İkinci hadîsde ayrıca komşu hakkına riâyet tavsiye olunmakta ve hiç olmazsa pişirdiği çorbadan ona hediye etmek sûreti ile görüp gözetilmesi icâbetiği bildirilmektedir.

(۱۲۶۲/۱۴۹۳) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ نَفَسَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسِّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1493/1262 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim bir müslümanın dünya gussalarından bir gussasını giderirse, Allâh onun kıyâmet günü gussalarından bir gussasını giderir. Kim başı sıkılan birine kolaylık gösterirse Allâh ona dünya ve âhirette kolaylık ihsân eder. Kim bir müslümanın kusûrunu örterse Allâh onun hem dünyada hem de âhirette kusûrunu örter. (Hâsılı) Kul din kardeşinin yardımında oldukça Allâh da o kulun yardımındadır; buyurdular.»

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Yalnız burada hadîsin metninde bazı değişiklikler vardır. Meselâ: «nefese» kelimesi **Müslim**'de «Ferrece» şeklindedir. Ondan sonraki cümle de «Sahîh-i Müslim»'de yoktur. Onu başkaları rivâyet etmiştir. Maamâfih mânâda bir değişiklik yoktur.

Hadîs-i Şerîf bir kaç mes'eleye delâlet etmektedir. Şöyle ki:

1- Bir müslümanın dünyaya âid baş sıkısını çözmenin fazîletini bildiriyor. Bu da hâcetine ya mal vermekle veya mânevî nüfûzunu kullanarak onu zâlimin zulmünden kurtarmaya çalışmak, hasta ise ilâç almak, doktor getirmek gibi şeylerle olur.

2 - Borçluya yardımda bulunmak ve kendisine kolaylık göstermek de baş çözmekten ma'düddür. Bunun ayrıca zikredilmesi daha belîğ ve daha mühim olduğu içindir. Borçluya yardım ya kendisine uzun va'de vermek yâhud borcunu affetmek gibi şeylerle olur. Alacaklı her hangi bir şekilde borçlusuna kolaylık gösterirse, şüphesiz **Cenâb-ı Hak** da ona dünyevî ve uhrevî bütün işlerinde kolaylık ihsân eder. Bu sûretle her işi yolunda gittiği gibi âhirette de sıkıntı çekmez; iyilikleri kötülüklerine galebe çalar.

3 - Bir kimse bir müslümanın gizli bir kusûrunu görür de başkalarına söylemezse me'cûr olur. Ecri de ameli cinsindendir; yani onun kusûrunu da **Allâh** örter. Dünyada yaptığı bir kusûru kimseye duyurmadığı gibi âhirette de kabâhatini yüzüne vurmaz; affeder. Bundan dolayıdır ki **Pey-gamber (s.a.v.)** müslümanları birbirlerinin kusûrlarını meydana çıkarmamaya teşvîk etmiştir.

Ulemâ kusûr gizlemenin vâcib değil mendûb olduğuna kâil olmuşlardır. Binâenaleyh bir müslümanın gizli bir suçunu bilen onu hâkime haber verse, günahkâr olmaz. Ancak bu hüküm fitne ve fesatçılığı ile tanınmış kimseler hakkındadır.

Bir defa bir suç işleyerek tevbe eden ve bir daha yapmayan kimsenin o kusûrunu gizlemek icâbeder, çünkü fesatçının kusûrunu gizlemek, onu daha başka fitne ve fesatlar çıkarmaya teşvîk olur. Bir defa suç işleyenin hâli böyle değildir.

Buraya kadar verilen izâhât ma'siyet işlendikten sonraya âiddir. Onu işlerken görenin hükmüne gelince: Men etmeye iktidarı olursa derhal müdâhalede bulunarak men etmesi vâcibdir. Çünkü bu müdâhale münkeri inkâr demektir; müdâhale etmemek helâl olamaz. Meselâ: Hırsız birinin malını çalarken görenin mal sâhibine haber vermesi icâbeder; aksi takdîrde hırsıza yardım etmiş olur.

Acabâ hadîs râvîleri ile şahidlerin, evkaf ve zekât me'mûrlarının cerhi, gıybet sayılmaz mı? Hayır, onların cerhi gıybet değil, bilâkis herkese vâcib olan bir nasihat ve dürüstlüktür; böyle olduğu da ittîfâkidir.

4 - Kul din kardeşine yardım ettikçe **Allâh** da o kula yardım eder. Bu sûretle kazanmağa gayret gösterdiği bir şeyi kolayca elde ediverir. Vâkiâ her işte **Allâh** kulunun muînidir: Fakat bu avn ü inâyet, din kardeşine yardım edene daha fazladır. Binâenaleyh müslümana gereken, din kardeşini kendinden ileri tutmaktır; zîrâ **Allâh**'ın kemâl-i inâyetlerine nâil olmanın yolu budur.

(۱۲۶۳/۱۴۹۴) - وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1494/1263 «İbn-i Mes'ûd radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim bir hayra delâlet ederse kendisine o hayrı yapanın eciri kadar ecir vardır; buyurdular.» Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, hayra delâlet edenin onu yapan kadar ecir ve sevap kazanacağına delâlet ediyor. Bu bâbda:

«مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً فِي الْإِسْلَامِ كَانَ لَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا»

«Her kim İslâm'da güzel bir çığır açarsa o çığırın ve onunla amel edenlerin eciri kendisinin olur» hadîsi de vardır.

Hayra delâlet, onu yapmasını söylemek ve yapmak isteyeneye nereye mürâaat edeceğini göstermek, nasîhatta bulunmak ve faydalı eserler yazmak gibi şeylerle olur.

«Hayır»ın mânâsı dünya ve âhirete âid bütün hayırlara şâmilidir. Ne büyük meziyettir ki **kelâm-ı Nebevî**'nin mânâları akıllara hayret verecek derecede şümüllü; Kelimeleri o nisbette vâzıhtır.

(۱۲۶۴/۱۴۹۵) - وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ اسْتَعَاذَكُمْ بِاللَّهِ فَأَعِيدُوهُ وَمَنْ سَأَلَكُمْ بِاللَّهِ فَأَعْطُوهُ وَمَنْ أَتَى إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافَتْهُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَادْعُوا لَهُ" أَخْرَجَهُ الْبَيْهَقِيُّ .

1495/1264 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim Allâh aşkına size sığınırsa onu koruyun. Her kim sizden Allâh aşkına bir şey isterse (istediğini) ona verin; her kim de size bir iyilik yaparsa onu mükâfâtlandırın, eğer (verecek bir şey) bulamazsanız kendisine duâ edin; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Beyhakî** tahrîc etmiştir.

Aynı hadîsi Ebû Dâvud, İbn-i Hibbân ve Hâkim de tahrîc etmişlerdir. Yalnız bazı rivâyetlerinde az çok kelime değişiklikleri ve ziyâdeler vardır.

Meselâ bir rivâyette :

« فَإِنْ عَجَزْتُمْ عَنْ مُكَافَأَتِهِ فَادْعُوا لَهُ حَتَّى تَعْلَمُوا أَنَّ قَدْ شَكَرْتُمْ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الشَّاكِرِينَ »

«Eğer ona mükâfât vermekten âciz kalırsanız; şükrettiğinize kanâat getirinceye kadar ona duâ edin; çünkü Allâh şükredenleri sever» buyurulmuştur. *Tirmizî* şu hadîsi rivâyet ediyor:

« مَنْ أَعْطَى عَطِيَّةً فَوَجَدَ فَلْيَجْزِ بِهَا فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيُتَيْنِ فَإِنْ مِنْ أَثْنَى فَقَدْ شَكَرَ وَمَنْ كَتَمَ فَقَدْ كَفَرَ »

«Eğer bir kimseye bir hediye verilir de (karşılığında) verecek bir şey bulabilirse ona karşılık hediye versin; (verecek şey) bulamazsa senâ etsin; zîrâ senâ eden muhakkak şükretmiş olur. Her kim (hakîkati) gizlerse muhakkak küfrân-ı ni met etmiş olur.»

«Her kim Allâh aşkına size sığınırsa onu koruyun» cümlesinin mânâsı: Eğer bir kimseden, üzerine farz olmayan bir şey istenir de yapamaz ve size ilticâ ederek özür dilerse, onu kendi hâline bırakın, affedin; demektir.

Hadîs-i Şerîf, böyle bir kimseden artık o şeyin istenmeyeceğine Allâh aşkına isteyen kimseye istediğini vermek gerektiğine, iyilik yapana mükâfât vermek lâzım geldiğine, verilecek mükâfât bulunmadığı takdîrde kendisine duâda bulunmak icâbetliğine delildir.

Ancak verilmesi veya istenilmesi memnû olan şeyleri vermek icâbetmez. Bu bâbda *Taberânî*, **Hz. Ebû Mûse'l-Eş'arî** (r.a.)'dan şu hadîsi rivâyet etmiştir:

« سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "مَلْعُونٌ مَنْ سَأَلَ بِوَجْهِ اللَّهِ وَمَلْعُونٌ مَنْ سِئَلَ بِوَجْهِ اللَّهِ ثُمَّ مَنَعَ سَأَلَهُ مَا لَمْ يَسْأَلْ هُجْرًا" »

Resûlullâh (s.a.v.)'i: «Allâh aşkına isteyen (dilenci) mel'ûndur. Kendisinden Allâh aşkına istenilen ve kötü bir şey istememiş olmak şartıyla dilenciye nesne vermeyen kimse de mel'ûndur; derken işittim.»

Dilenciye lânet edilmesi, bıktırarak derecede ısrar ettiği takdîrdedir. Vermeyene lânet ise verilebilecek bir şeyi vermediği «zamana mahsûsdur. **Ulemâ** bu hadîsi kerâhate hamletmişlerdir.

بَابُ الزُّهْدِ وَالْوَرَعِ

ZÜHD VE TAKVÂ BÂBÎ

Zühd: Bir şeye az rağbet göstermektir.

Ehl-i hakikat ıstılahına göre ise dünyadan yüz çevirmek, ona kıymet vermemektir.

Bazıları: «Zühd; dünyâ rahatını âhiret rahatına terketmektir» demiş.

Bir takımları: «Elinin hâlî kaldığı şeyden kalbinin de hâlî kalmasıdır» demişlerdir.

«Zühd: elden çıkana yanmamaktır» diyenler olduğu gibi, daha başka ta'rifler de yapılmıştır.

Fakat *Tirmizî* ile *İbn-i Mâce*'nin, **H.z. Ebû Zerr** (r.a.)'dan merfû olarak rivâyet ettikleri şu hadîs zühdü her türlü ta'rif ve îzâhâtta daha güzel tefsîr etmektedir:

« الزُّهَادَةُ فِي الدُّنْيَا لَيْسَتْ بِتَحْرِيمِ الْحَلَالِ وَلَا إِسَاعَةِ الْمَالِ وَلَكِنَّ الزُّهَادَةَ فِي الدُّنْيَا أَنْ تَكُونَ بِمَا فِي يَدِ اللَّهِ أَوْثَقَ مِنْكَ بِمَا فِي يَدِكَ وَأَنْ تَكُونَ فِي ثَوَابِ النَّبِيِّ إِذَا أَنْتَ أَصِيبْتَ بِهَا أَرْغَبَ مِنْكَ فِيهَا لَوْ أَنَّهَا بَقِيَتْ لَكَ »

«Dünyâda zühd: ne helâli haram kılmaktır, ne de malı itlâf etmek. Lâkin dünyâda zühd, Allâh'm milkinde olana kendi elinde olandan daha fazla itimâd eder olman ve başına musîbet geldiği zaman onun sevâbı hakkında musîbetin olmasın(ın kazandıracağı sevap)dan daha arzukeş bulunmandır.»

Tabii ki başa gelen belâyâ bir ân sabretmekle uzun zaman sabır göstermenin sevâbı bir değildir. Uzun zaman sabreden elbette daha çok sevap kazanacaktır. Fakat zühd çok sevâba tama' etmek değil, azına kanâat göstermektir. Bunu anlatmak için Hadîs-i Şerîf'de sevabı az olan tarafın istenilmesi tavsiye buyurulmuştur.

Verâ': Haram işlemek korkusu ile, şüpheli görülen şeylerden kaçınmaktır.

Bazıları: «Sana şüphe veren şeyi terketmen, kusûr sayılanı da yapmamdır» demişlerdir.

«En mevsûk olanla amel etmek ve nefse en meşakkatli geleni yüklemektir» diyenler olduğu gibi: «yiyeceğine, giyeceğine bakarak, hakkında beis görülen şeyi yapmamaktır» diye ta'rif edenler de vardır.

(١٢٦٥/١٤٩٦) - عَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ - وَأَهْوَى النَّعْمَانُ بِأُصْبُعَيْهِ إِلَى أُذُنَيْهِ - ”إِنَّ الْحَلَالَ بَيِّنٌ ، وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ وَبَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدْ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعَرْضِهِ وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ كَالرَّاعِي يَزْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يَقَعَ فِيهِ أَوْ لَا وَإِنْ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى أَوْ لَا وَإِنْ حِمَى اللَّهِ مَحَارِمُهُ أَوْ لَا وَإِنْ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةٌ إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَوْ لَا وَهِيَ الْقَلْبُ“ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1496/1265 «Nu'man b. Beşir radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'i:

Muhakkak helâl apaçık ve (yine) muhakkak haram apaçıktır. Fakat bunların arasında bir takım şüpheli şeyler vardır ki onları insanlardan bir çoğu bilmez. İmdi bu şüphelerden sakınan dinini ve ırzını korumuş olur. Şüphelere düşen ise harama düştü demektir. Tıpkı yasak yerin etrafında hayvan güden çobanın onun içine düşmesi yakıncacık olduğu gibi. Dikkat edin, her bir hükümdarın bir yasak yeri vardır. Şüphesiz ki Allâh'ın yasak yeri de haram kıldığı şeylerdir. Dikkat edin! Vücûddâ bir lokma (et) vardır ki, bu lokma iyi olursa bütün vücut iyi olur; bozulursa bütün vücut bozulur. Dikkat edin, bu lokma kalptir; buyururken işittim; Nu'mân bunu söylerken iki parmağını kulaklarına kaldırmıştır.»

Hadis **müttefekun aleyh**dir.

«**Harama düştü**» cümlesinin mânâsı; harama düşmesi yakındır; demektir. Hadîsin geri kalan kısmının delâleti ile bu cümle hazfedilmiştir. Zîrâ şüpheye düşmek harama düşmekle bir hükümde olsa beyân edilmiş bulunan haramın bir nevi olmak lâzım gelirdi; hâlbuki şüpheli şeyler hadîsde ayrı bir kısım olarak gösterilmiştir. Nitekim çobana benzetilmesi de buna delâlet eder.

Ulemâ-i Kirâm bu hadîsin pek büyük bir ehemmiyeti hâiz bulunduğuna ve İslâm kâidelerinin mihverî sayılan dört hadîsden biri olduğuna ittifâk etmişlerdir. Bazılarına göre bu hadîs İslâm'ın üçte biridir. *İmâm Ebû Dâvud*'a, göre mihver hadîsler dörttür. Bunları az yukarıda görmüştük.

«**Helâl apaçıktır**» cümlesinden murâd: onu **Allâh** ve **Resûlü** beyân etmiştir; demektir. Harâmın açıklığı dahi öyledir. Bunların ihbâr sîgaları

ile ifâde buyurulması helâlden istifade, haramdan ise kaçınmak lâzım geldiğini bildirmek içindir.

«**Bunların arasında bir takım şüpheli şeyler vardır**» cümlesinden murâd: haram veya helâl olduğu bir çok insanlar yani câhiller tarafından kestirilmeyip mütereddid kalan şeylerdir. Bunların hükümlerini yalnız âlimler bilirler. Haklarında kitap veya sünnet vârid olanların delili nassdır. Bulunmayanların hükümlerini kıyâs veya istishâb yolu ile istinbât ederler. Eğer mes'elenin delili **ulemâya** da âşikâr değilse artık verâ ve takvâ ile hareket gerekir ve mes'ele: «Bu şüphelerden sakınan dinini ve ırzını korumuş olur» cümlesinin hükmüne girer. Haram veya helâl olduğuna hiç bir delil yoksa, şeriat gelmezden önceki şeyler hükmünü alır. Bazılarına göre bu gibi husûsâta hiç bir hüküm verilemez. Diğer bazılarına göre burada berâet-i asliyye yani «eşyada asıl olan, tahârettir» kâidesi ile amel olunur.

Şüpheli görülen şeylerde ihtilâf, o şeyin haram olup olmadığı yâhud harama benzeyip benzemediği husûsundadır. Muhakkık ulemâ ikinci şıkkı tercih etmişler; ve buna **Ukbetü'bnü Hâris** (r.a.) hadîsi ile hurma hadîsini misal göstermişlerdir. **Ukbe** hadîsinin hulâsası şudur:

Siyah bir câriye **Ukbe** ile karısını emzirdiğini iddiâ etmiş. **Ukbe** (r.a.) bu mes'eleyi **Resûlullâh (s.a.v.)**'e sorduğunda **Peygamber (s.a.v.): Nasıl olur; söylendi ya;** buyurmuşlar. Bu sûretle **Ukbe** de hakikati anlamış. Daha evvel karısının bu şekilde haram olup olmadığına şüphesi varmış.

Hurma hadîsine gelince: **Resûlullâh (s.a.v.)** yolda giderken bir hurma bulmuş ve: **Bunun zekât veya sadakadan olduğundan korkmasam yerdim;** buyurmuşlardı. Zekât ve sadaka almak kendilerine kat'î sûrette haramdı; ancak bulduğu hurmanın bu cinsten olup olmadığına şüphe etmişti.

Allâh'ın harâm kılıp kılmadığında şüphe edilen şeylerin helâl olduğunu ifade eden hadîsler vardır: « مَا شَكَّ اللَّهُ عَنْهُ فَهُوَ مِمَّا غُفِيَ عَنْهُ »

«**Eğer bir şey hakkında Allâh hüküm beyân etmemişse o şey Allâh'ın affettiklerindendir**» hadîsi ile **Sa'd b. Ebî Vakkâs** (r.a.)'ın rivâyet ettiği şu hadîs onlardandır:

« إِنْ مِنْ أَكْثَرِ النَّاسِ إِتْمَا فِي الْمُسْلِمِينَ مَنْ سَأَلَ عَنْ شَيْءٍ لَمْ يُحْزَمْ فَحُزْمٌ مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ »

«**Müslümanlar arasında en büyük günahkâr kimse henüz haram kılınmayan bir şeyi sorarak onun haram kılınmasına sebep olandır.**»

İbn-i Abdilberr: «Gerçek helâl, temiz pâk olan kazançtır. Hâlis helâl da budur. Şüpheli olan şey, başka bir yerde zikrettiğimiz delillerden dolayı bizce helâl mevkiindedir» demiştir. **Hattâbî** dahî şunları söylemektedir:

«Eğer bir şeyde şüphe edersen, evlâ olan ondan kaçınmandır. Bu kaçınmanın üç hâli vardır : vâcib, müstehâb ve mekrûh. Kaçınması vâcib olan şüphe, haramı istilzâm edendir. Malının ekserisi haram olan bir kimse ile muâmeleden kaçınmak mendûbdur. Meşrû olan ruhsattan kaçınmak da mekrûhdur.»

İmâm Gazâlî verâi bir kaç kısma ayırır:

1- Siddîkların verâi: Bu, helâl olduğunu isbât edecek açık bir delîl bulunmayan şeyi terketmektir.

2- Takvâ sâhiblerinin verâi: hakkında hiç bir şüphe bulunmayan, fakat harama götüreceğinden korkulan şeyi terketmektir.

3- Sâlihlerin verâi: ihtimâlli olan bir şeyi terketmektir. Ancak bu ihtimâlin yerinde olması şarttır. İhtimal yersiz olursa verâa «müvesvisler verâi» denilir. İmâm Buhârî vesveseliler için bir bâb tahsis etmiştir. Bir insanın elinden kaçmıştır zannı ile av etini yememek; malının haramdan kazandığını gösteren hiç bir delîl bulunmadığı halde sırf hâlini bilmediği için bir müslümandan alışveriş yapmamak birer müvesvis verâidir.

Hadîsdeki «**her hükümdarın yasak yeri vardır**» cümlesi eski hükümdarların âdetlerini haber vermektedir. Filvâki eskiden her hükümdarın himâye ettiği bir yeri bulunur; oraya kimse giremezdi, girenlere şiddetli cezâlar verilirdi. Binâenaleyh cezâdan korkanlar o yere yaklaşamazlardı. Hadîsde bu cihet muhâtablara bir misal gibi zikredilmiş; sonra **Allâh**'ın yasak yeri mesâbesinde olan haram kıldığı şeyler beyân olunmuştur.

Şüpheli şeylerle meşgûl olan bir kimsenin hâli gerçekten korunan bir yerin etrafında koyun güden çobanın haline benzer. Çobanın en ufak bir gafletinden bilistifâde koyunlar o yere nasıl giriverirlerse aynı şekilde şüpheli şeylerle meşgûl olan da az sonra işi harama vardır verir. Bundan dolayı, **Resûlullâh (s.a.v.)** harama götüren yollardan uzak kalmaya irşâdda bulunmuştur. Ondan sonra insan vücudunda bir lokmacık bir et parçası bulunduğunu, bununla beraber vücudun salâh ve fesad mihverliği vazifesini gördüğünü bi't-te'kid ifâde buyurmuş; nihayet bu parçanın kalp olduğunu açıklamıştır.

İmâm Gazâlî'ye göre kalpten murâd göğüs boşluğundaki et parçası değildir. Çünkü bu parça hayvanlarda da vardır. Ona göre kalp latîf, rabbânî ve ruhânî bir varlık olup vücuttaki et parçasına tealluku vardır. İşte insanın hakikati bu ruhânî kalbdir. İnsanın, anlayan ve bilen, muhâtab olan tarafı budur. Yine Gazâlî'ye göre insanın bütün âzâ ve hisleri kalbin emrine verilmiş birer hizmetçi ve yardımcı mesâbesindedirler. Bunların hakim ve mutasarrıfı kalbdir. Bütün uzuvlar kalbe itâat mecbûriyetinde yaratılmış-

lardır; hiç biri ona muhâlefet edemez. Göze açılmasını emrederse, açılır; ayağa hareket emri verirse, hareket eder; dilin konuşmasını irâde ederse dil konuşur. Diğer uzuvlar da böyledir. Bütün his ve âzânın kalp emrine verilmesi bir cihetle meleklerin **Allâh**'a olan inkiyâd ve teslimiyetlerine benzer; şu farkla ki, melekler Rablarına yaptıkları tâati bilirler, halbuki meselâ, kirpikler açılıp kapanma husûsunda kalbe teshîr yolu ile itâat ederler. Kalbin bu yardımcılara ihtiyâcı vardır. Zîrâ **Allâh** yolunda kendisine binecek ve yiyecek gibi şeyler lâzımdır. Kalpler ancak bu yolda menziller kat'etmek için yaratılmışlardır. Nitekim **Teâlâ hazretleri**:

«وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ»

«**Ben cin ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.**»¹³⁴ buyurmuştur. Kalbin binek vâsıtası beden, yiyeceği de ilimdir. Sâir sebebler de sâlih amellerdir...»

Gazâlî'nin uzun olan beyânâtından bir kısmının burada zikredilmesi, **kelâm-ı Nebvî**'nin nasıl bir dipsiz deryâ olduğunu göstermek içindir.

Aklın kalpte mi, yoksa dimâğda mı olduğu meselesine gelince: Bu mes'elenin hadîs ilmi ile bir alâkası olmadığından o bâbdaki ihtilâflara burada yer verilmemiştir.

(۱۲۶۶/۱۴۹۷) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : "تَعَسَّ عَبْدُ الدِّينَارِ وَالذَّرْهَمِ وَالْقَطِيفَةِ إِنْ أُعْطِيَ رَضِيَ وَإِنْ لَمْ يُعْطَ لَمْ يَرْضَ" أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ .

1497/1266 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Altın, gümüş paranın ve kadifenin kulu olan kimse helâk olmuştur. Kendisine (bunlar) verilirse razı olur. Verilmezse razı olmaz; buyurdular.» Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir.

Altın ve gümüşe kul olmak ta'bîri ile, dünyaya dalan ve âdetâ ona taparak kul olan, dünyevî lezzet ve şehvetler yegâne gâyesini teşkil eden kimseler kasdedilmiştir. Hadîsde geçen altın gümüş ve kadife sırf misal olarak zikredilmiştir. Yoksa her ne ile olursa olsun meşgûl olarak **Allâh**'a olan kulluk vazifesini unutan kimse o şeye kul olmuş demektir. Meselâ: Bazı kimseleri âmir ve me'mûr olmak sevdâsı, diğer bazılarını arazi ve bağ, bahçe sâhibi olmak sevgisi, bir takımlarını da vücut güzelliği aşkı kul etmiştir.

¹³⁴ Sûre-i Zâriyat, âyet: 56.

Dünyânın kötü tarafı insanı **Allâh**'a kulluk etmekten alıkoymasıdır. Böyle olmazsa dünya işleriyle meşgûl olmak mezmûm değil, yerine göre vâcib bile olur.

«**Kendisine (bunlar) verilirse razı olur**» cümlesinden murâd: Allâh'ın rızâsının yerine, dünya varlığına razı olmasıdır. Verilmezse ne Allâh'dan razı olur, ne de hâlimden memnûn kalır; gazaplanır durur. İşte hadîsde helak olduğu bildirilen bedbaht budur. Çünkü böylesinin Allâh'dan razı olması, Allâh'ın kendisine dünya malı vermesine bağlıdır, vermezse isyan eder. Hadîs-i Şerîf Teâlâ Hazretleri'nin:

«وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَغْتَبِ اللَّهُ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ»

«**İnsanlardan bazısı Allâh'a kenardan kıyıdan ibâdet eder. Eğer hayra nail olursa ona gönlü yatıştır. Fakat başına bir belâ gelirse yüzü değişir.**»¹³⁵ meâlindeki âyet-i kerîmesine benzemektedir.

(۱۲۶۷/۱۴۹۸) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَنْكِبِي، فَقَالَ: كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ، أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ" وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ: "إِذَا أُمِّيتَ فَلَا تَنْتَظِرُ الصَّبَاحَ، وَإِذَا أَصْبَحْتَ فَلَا تَنْتَظِرُ الْمَسَاءَ، وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِسَقَمِكَ، وَمِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ". أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

1498/1267 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem omuzlarından tutarak:

Dünyada garip veya yolcu imişsin gibi ol; buyurdular. İbn-i Ömer: Akşamladın mı, sabahı bekleme; sabahladığında dahî akşamı bekleme; sıhhatinden hastalığın için, hayâtından da mematın için (hisse) al; derdi.» Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir.

Garîb: evi, yeri, vatani ve kimsesi olmayandır. **Hazret-i İlsâ** (a.s.) hakkında: «Mesih Mes'ûddur. Çocuğu yok ölecek, evi yok çökecek; seyâhat eder durur» derlermiş. Hadîsdeki emir irşâd içindir. (**Yâhud**) kelimesi de şek için değil, tahyîr veya ibâha ifâde eder. Mânâ şudur: Kendini dünyâda garip gibi tut; istersen yolcu da farzedebilirsin; çünkü garip bazan bir yere yerleşir kalır, yolcu öyle değildir; onun murâdî hedefine varmaktır. Burada hedef ise **Allâh**'ın rızâsıdır.

¹³⁵ Sûre-i Hac, âyet: 11.

İbn-i Battâl diyor ki: «Garip kimsenin insanlar arasına karıştığı azdır. Hattâ onlardan çekindiği için hemen hemen hiç bir tanıdık bulup onunla yarenlik edemez. Bu sebeple o kendi âleminde zelil ve korkaktır. Yolcu da öyledir; yoluna ancak yiyeceği ve hafif yükü ile devam eder. Yoluna devâmına mâni olacak şeyleri yanında bulundurmaz. Bunda dünyâda zühdü tercih etmeye ve dünyâdan yalnız kendine yetecek kadarını almaya işâret vardır. Yolcu nasıl hedefine ulaştıracak mühimmâttan başkasına muhtaç olmazsa, mü'min de öyledir: Dünyada kendisini maksûd mahalle yetiştirecek mühimmâttan fazlasına muhtaç değildir.»

Hadîsdeki **İbn-i Ömer**'in sözünü ulemâdan bazıları merfû olan hadîsden mülhem ve onun teferruâtı addetmişlerdir. Bu söz, ecelin son derece yakın olduğunu tezammun etmektedir. Öyle ki, akli başında olan bir insan, akşamdan sabaha çıkmasını ve sabahdan akşama varmasını beklemeyecek, ecelinin bundan önce gelivereceğini zannederek hazırlıklı bulunacaktır. İnsanın mutlaka hasta ve sağlam geçirdiği günleri olacaktır. İyi günlerin kıymetini bilerek onları kendine yarayacak şekilde değerlendirmek lâzımdır. Çünkü hastalık aniden gelerek ibâdetine mâni olabilir. Eğer iyi günlerinde ibâdetini yaparsa o günlerin sevâbı hasta iken dahi yazılır. İşte sıhhatinden hastalığı için hisse ayırdı demektir. Hayâtından memâtı için hisse almak dahi böyledir. Tirmizî ve Hâkim **Hz. Ebû Hüreyre**'den bu mânâda bir hadîs rivâyet etmişlerdir.

(۱۲۶۸/۱۴۹۹) - وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ ابْنُ جِبَّانَ.

1499/1268 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim bir kavme benzerse artık o kimse onlardandır; buyurdular.» Bu hadîsi **Ebû Dâvud** tahrîc etmiştir, **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerif'de, zâiflik varsa da bir çok hadîs imâmları **Ashâb-ı Kirâm**dan müteşekkil bir cemâatten ona şahitler rivâyet etmişlerdir. Bu sûretle hadîs zâiflikten kurtulmuştur. Şâhidlerinden biri **Ebû Ya'lâ'nın, Hz. İbn-i Mes'ûd**'dan merfû olarak tahrîc ettiği şu hadîsdir:

«مَنْ رَضِيَ عَمَلِ قَوْمٍ كَانَ مِنْهُمْ»

«Her kim bir kavmin yaptıklarına razı olursa onlardan olur.» Bu hadîs, kâfirlerle fâsıklara ve bid'atçılara benzeyen bir kimsenin onlardan

sayılacağına delildir. Benzeyiş, onlara mahsûs olan giyim, kılık kıyâfet ve sairedir. Kıyafette kendini kâfire benzeterek onun gibi olduğuna itikâd edenin kâfir olduğuna **ulemâ** ittifâk etmişlerdir. Fakat kâfir kılığına giren, bununla kâfir gibi olduğuna itikâd etmezse mes'ele **fukahâ** arasında ihtilâfıdır. Bazılarına göre kâfir olur. Hadîsimiz de bunlara delildir. Bir takımları kâfir olmayacağına fakat te'dibi lâzım geldiğine kâil olmuşlardır.

(۱۲۶۹/۱۵۰۰) - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: "كُنْتُ خَلْفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا فَقَالَ: يَا غُلَامُ احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ احْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ وَإِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ وَإِذَا اسْتَعْنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ.

1500/1269 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Bir gün Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'in arkasında idim. (Bana):

Ey çocuk, Allâh'ın (emir ve nehiylerini) muhâfaza et ki Allâh da seni muhâfaza etsin. Allâhı(n emir ve nehiylerini) muhâfaza et ki onun (hıfz u emâmını) karşında bulasın. (Bir şey) istersen Allâh'tan iste. Yardım dilediğin vakit de Allâh'dan dile; buyurdular.»

Bu hadîsi **Tirmizî** rivâyet etmiş ve «hasen sahîh» demiştir. Hadîsin tamamı şöyledir:

«وَأَعْلَمُ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوْ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ وَإِنْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ جُفَّتِ الْأَقْلَامُ وَطُبِيتِ الصُّحُفُ»

«Bilmiş ol ki, şu ümmet sana bir fayda vermek için ittifâk etse Allâh'm takdîr ettiğinden başka bir fayda veremez; sana bir zarar getirmek için de toplansalar (yine) Allâh'm takdîr ettiğinden başka bir zarar yapmazlar. Kalemler kurumuş ve sahîfeler dü-rülmüştür.» Aynı hadîsi **İmâm Ahmed b. Hanbel, Hz. İbn-i Abbâs (r.a.)**'dan şu lafızlarla tahrîc etmişlerdir:

«كُنْتُ رَدِيفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: "يَا غُلَامُ أَوْ يَا غُلِيمُ أَلَا أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهِنَّ؟ فَقُلْتُ بَلَى قَالَ: احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ احْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ أَمَامَكَ تَعْرِفُ إِلَى اللَّهِ فِي الرُّحَاةِ يَغْرِفُكَ فِي الشِّدَّةِ وَإِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ وَإِذَا اسْتَعْنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ قَدْ جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَاتِبٌ فَلَوْ أَنَّ الْخَلْقَ جَمِيعًا أَرَادُوا أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَقْضِهِ اللَّهُ تَعَالَى لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ وَإِنْ أَرَادُوا أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَكْتِبْهُ اللَّهُ عَلَيْكَ لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ وَأَعْلَمُ أَنَّ فِي الصَّبْرِ عَلَى مَا تَكْرَهُ خَيْرًا كَثِيرًا وَأَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ وَأَنَّ الْفَرْجَ مَعَ الْكُرْبَةِ وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا»

«Hayvan üzerinde Peygamber (s.a.v.)'in arkasında idim. Derken:

- **Ey çocuk (veya: Ey çocukcak) sana Allâh'ın kendileri ile fayda vereceği bir kaç kelime öğreteyim mi? dedi:** Hay hay; dedim:

- **Allâhı(n emir ve nehiyelerini) muhâfaza et ki, o da seni muhâfaza buyursun. Allâhı(n emir ve nehiyelerini) muhâfaza et ki, onu(n hıfz u emânını) karşında bulasın. Bollukta kendini Allâh'a (lâyık bir kul olarak) arz et ki, şiddet zamanında sana tanıdık muâmelesi yapsın. (Bir şey) istersen Allâh'dan iste; yardım dilediğin vakit de Allâh'dan dile. Olacak şeyler hakkında artık kalem kurumuştur. Allâhü Teâlâ'mn takdîr etmediği bir şey ile bütün halk sana fayda vermek isteseler bunu yapamazlar. (Yine) Allâh'ın senin aleyhine takdîr etmediği bir şeyle sana zarar vermek isteseler hiç bir zarar getiremezler. Bilmiş ol ki hoşlanmadığın bir şeye sabretmekte çok hayır vardır. Şüphesiz zafer sabırla beraberdir; ferahlık meşakkatle birlikte. Muhakkak güçlülükte bir kolaylık vardır.»** buyurmuşlar. Bu hadîsin isnâdı hasendir. Hadîsin daha başka lafızları da vardır.

Mezkûr hadîs pek muazzam tavsiyeleri ihtivâ etmektedir. Bu sebebledir ki, **Hanbelî** mezhebinden bâzı **ulemâ** onun hakkında müstakil eser yazmışlardır. **Allâh'**ın emir ve nehiyelerini muhâfaza; bütün vâcibâtı yapmak, nehyedilenlerin semtine varmamakla olur. **Allâh'**ın böyle kimseyi muhâfazası: mükâfât olarak o kimseyi iki cihânın şerhlerinden korumasıdır.

Hadîs-i Şerîf, bilcümle dileklerin yalnız **Allâh'**dan istenilebileceğine delâlet ediyor. Bu husûsda *İmâm Tirmizî* merfû olan şu hadîsi tahrîc etmiştir:

«سَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ يُسْأَلَ»

«**Allâh'dan fazl u keremini isteyin; zîrâ Allâh kendisinden istenilmesi sever.**» Hz. **Ebû Hüreyre** (r.a.)'dan da bazı hadîsler rivâyet olunmuştur.

Ashâb-ı Kirâm'dan Ebû Bekir, Ebû Zerr ve Sevbân (r.anhüm) hazarâtı ile daha başkaları **Peygamber (s.a.v.)**'e kimseden bir şey istemeyeceklerine söz vermişlerdir. Bu sözlerinde o derece ciddiyet gösterdiler ki birinin kamçısı veya devesinin yedeği yere düşse onu kimseden istemezlerdi.

Yardım dahi yalnız **Allâh'dan** istenilecektir. Bunda iki fayda vardır:

1- Kul ibâdet ve taatları husûsunda müstakil hareket etmekten âcizdir.

2- Kula dînî ve dünyevî bütün işlerinde **Allâh'dan** başka yardımcı yoktur.

Resûlullâh (s.a.v.) ümmetine hâcet hutbelerinde: «الْحَمْدُ لِلَّهِ نُسْتَعِينُهُ»

«**Hamd Allâh'a mahsûstur; ondan yardım dileriz**» demeyi ta'lim buyurmuş;

ayrıca **Muâz** (r.a.)'a namaz sonunda: «اللَّهُمَّ اعْنِي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ.»
«Allâh'ım, sana zikir, şükür ve güzel ibâdet edebilmem için bana yardım et» duâsını öğretmiştir. Evet, kul mükellef olduğu şeyleri edâ ve mukadderâta sabır husûsunda mevlâsının inâyet ve yardımına son derece muhtacdır. **Hz. Ya'kûb (a.s.)** bile mukadderâta sabır husûsunda:
«وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ.»

«Sizin söylediklerinize karşı yardımına sığınılacak zât ancak Allâh'dır.»¹³⁶ demiştir. Bununla beraber **Peygamber (s.a.v.)**'in yukarıdaki tavsiyeleri esbâba tevessüle mâni değildir. Çünkü esbâba tevessül de **Allâh**'dan dileme ve ondan isteme kabîlindendir. Bir kimse maîşet esbâbından birine tevessülle rızkını ararsa onu kendisine ihsân eder. Vermezse kulun bilmediği bir maslahattan dolayı vermemiştir. Kula bu sır açılmış olsa verilmediğinin daha hayırlı olduğunu anlardı.

Makbûl olan kazanç, evlâd ü iyâlini geçindirmeye yetecek kadar olandır. Talebeye yardım, sıla-i rahim ve sâire gibi hayır yollarına sarfetmek için daha fazlasını kazanmak da makbûldür. Fakat bunlardan mâadâ bir maksatla fazla kazanç, çeşitli yolsuzluklara sebep olacağı için makbûl değildir.

Helâl kazanç bâbında **Resûlullâh (s.a.v.)**: «كُتِبَ الْخَلَالُ قَرِيضَةً»
«Helâl mal kazanmak farzdır.» buyurmuştur. Bu hadîsi Taberânî ile Beyhakî merfû olarak **İbn-i Mes'ûd** (r.a.)'dan rivâyet etmişlerdir. Râvîleri arasında zaîf olan varsa da, hadîsin bir şâhidini Deylemî rivâyet etmiştir. Mezkûr hadîsde: «طَلَبُ الْخَلَالِ وَاجِبٌ»
«Helâl kazancı aramak vâcibdir: طلب الخلال واجب» buyurulmuştur. Diğer bir şâhidi de **Hz. İbn-i Abbâs**'dan yine merfû olarak rivâyet olunmuştur. Lafzı şudur: «طَلَبُ الْخَلَالِ جِهَادٌ»

«Helâl kazancı aramak cihâddır.»

Ulemâ helâl mal kazanmanın yerine göre farz ve mendûb olduğunu söylemişlerdir. Bundan yalnız tadrîsle meşgûl olan âlimlerle hakimler ve halk üzerinde umûmî vilâyeti bulunan zevât müstesnâ tutulmuştur. Bunlar devlet tarafından kendilerine tahsîs edilen mâllardan rızıklarını alırlar.

(١٢٧٠/١٥٠١) وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَلَّنِي عَلَى عَمَلٍ إِذَا عَمَلْتُهُ أَحَبَّنِي اللَّهُ وَأَحَبَّنِي النَّاسُ؟ فَقَالَ: ازْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبَّكَ اللَّهُ وَازْهَدْ فِيمَا عِنْدَ النَّاسِ يُحِبَّكَ النَّاسُ" رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَغَيْرُهُ وَسَنَدُهُ حَسَنٌ .

¹³⁶ Sûre-i Yûsuf, âyet: 18.

1501/1270 «Sehl b. Sa'd radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'e bir adam gelerek: Yâ Resûlallâh! Bana bir amel göster ki; onu yaptığım zaman beni hem Allâh sevsin, hem insanlar; dedi. Bunun üzerine Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

- Dünyâdan el çek ki, seni Allâh sevsin; insanlarda olandan da el çek, seni insanlar sevsin; buyurdular.»

Bu hadîsi **İbn-i Mâce** ve başkaları rivâyet etmişlerdir. Senedi güzeldir.

Bu hadîs için Hâkim: «sahîhdir» demişse de değildir. Çünkü râvîleri arasında *Hâlid b. Amr-ı Kureşî* vardır ki bilittifâk metrûk bir zâttır. Hattâ hadîs uydurduğunu söyleyenler olmuştur. Vâkiâ onu *Ebû Nuaym* «el Hil-ye» nâm eserinde Mücâhid'den tahrîc etmiştir. Râvîleri de sikadır. Ancak Mücâhid'in **Hz. Enes** (r.a.)'dan işittiği sâbit olamamıştır.

Hadîs mürsel olarak da rivâyet edilmiştir. *İmâm Nevevî* şâhidleri olduğuna bakarak onu hasen addetmiştir. Doğrusu da budur.

Hadîs-i Şerîf, zühdün şeref ve faziletine delîldir. Zîrâ zühd **Allâh** ve kullarının muhabbetine vesîledir. İnsanlar başkasının kendi mallarına muhtaç olmasını hoş karşılamazlar; bu onların fıtratında mevcut bir haslettir. Binâenaleyh, kuldan bir şey istemeyen kimseyi severler. Hadîsde kulların muhabbetini kazanmak istemenin câiz olduğuna işaret vardır. Bu muhabbeti kazanmaya çalışmak mendûbdur; hattâ «vâcib» diyenler vardır.

Resûlullâh (s.a.v.):

«وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَخَابَرُوا»

«Nefsim kabza-i kudretinde olan Allâh'a yemîn ederim ki, biribirinizi sevmedikçe îmân et(tik de)meyin.» buyurmuşlardır.

Selâm ve hediye vermek gibi şeylere irşâd ve teşvîkde bulunması da muhabbete vesile olduklarındanır.

(۱۲۷۱/۱۵۰۲) - وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ التَّقِيَّ الْغَنِيَّ الْخَفِيَّ» أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

1502/1271 «Sa'd b. Ebî Vakkâs radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'i:

Gerçekten Allâh, takvâ sâhibi, ganî, kendi halinde olan kulu sever; derken işittim.» Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Ulemâ: Allâh'ın kulunu sevmesini «ona rahmet ve hidâyet ihsan buyurması, hayır, murâd etmesidir» şeklinde tefsîrlerde bulunmuşlardır. Muhabbetinin zıddı buğz eylemesidir.

Takiy: takvâ sâhibidir. Bundan murâd: üzerine farz olan şeyleri yapan haramdan kaçınandır.

Ganî: Zengin demek ise de burada maksad mal zengini değil kalp zenginidir. **Allâh**'ın sevdiği zengin de budur. **Fahr-i Kâinât (s.a.v.)** bir Hadîs-i Şerîflerinde zenginlikten murâdın mal çokluğu değil kalp zenginliği olduğunu beyân buyurmuşlardır. Maamâfih bazıları zenginlikten murâdın mal zenginliği olduğunu söylemişlerdir; bu da bir ihtimaldir.

Hafiy: kendi halinde olup ibâdetle meşgul ve nefesine hâkim olan kimsedir.

Hadîs-i Şerîf insanlarla ihtilâtı terkederek uzlete çekilmenin fazîletine işâret etmektedir.

(۱۲۷۲/۱۵۰۳) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَغْنِيهِ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَسَنٌ.

1503/1272 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh' den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Kişinin işine girmeyen şeyi terketmesi iyi müslüman olduğundandır; buyurdular.»

Bu hadîsi **Tirmizî** rivâyet etmiş ve: «hasendir» demiştir.

Hadîs-i Şerîf, dört temel hadîsten biridir ve cevâmiu'l-kelimden olup bütün kavil ve fiillere âmm ve şâmilidir. Lüzûmsuz söz söylemenin makbûl bir iş olmadığına **Hz. İbrahim (a.s.)**'ın **Suhuf**'unda bulunduğu rivâyet edilen şu cümle dahî delâlet etmektedir:

«Bir kimse sözünü amelinden sayarsa az konuşur; ancak kendince mühim olan husûsât müstesnâ.»

Fiillere gelince: Bunlar riyaset, makam, şöhret, zenginlik ve sâire gibi insanın din ve dünyasını ıslâh husûsunda muhtaç olmadığı şeyleri terketmesidir.

Fakat **Ulemâ-i Kirâm**'ın farazî meselelerle meşgûl olması işlerine girmeyen şeylerle meşgûl olmak kabîlinden değil, bilâkis sevaptır. Çünkü o muhterem zevât bâzı Hadîs-i Şerîflerden âhir zamanda ilmin azalacağını, buna mukâbil cehlîn şuyû bulacağını anlayınca, ictihâdda bulunmuşlar; ve olanca ilmî kudretlerini sarf ederek İslâm hukûkunun nice muazzam meselelerini vukûundan evvel cevaplandırarak hazır sofraya gibi bizlere takdîm etmişlerdir. Onların bu paha biçilmez mesâîleri sayesinde ki, ictihâddan âciz olanlar muhtaç oldukları dînî ahkâmı kolaylıkla kitaplarda bularak öğrenirler. Şüphesiz ki, ameller niyetlere göre mükâfâtlandırılacaklardır.

Bazıları hâdisâta vukûundan evvel cevap hazırlamaya itirâz etmiş ve bu bâbda uzun mütâlaalar serdetmişlerse de, bizce bu mütâlaalar kuru bir iddiâdan öteye geçmediği için onları burada zikretmeyi lüzûmsuz gördük.

(١٢٧٣/١٥٠٤) - وَعَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدٍ يَكْرِبُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مَلَأَ ابْنُ آدَمَ وَعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنِهِ" أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَحَسَنَهُ.

1504/1273 «Mikdâm b. Ma'dikerib radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Âdem oğlu karnından daha kötü bir kap doldurmamıştır; bu-yurdular.» Bu hadîsi **Tirmizî** tahrîc etmiş ve hasen bulmuştur.

Onu *İbn-i Hibbân* dahî «Sahîh»'inde tahrîc etmiştir. Tamâmı şudur:

«فَحَسْبُ ابْنِ آدَمَ أَكَلَاتِ يَقْمَنُ صَلْبُهُ فَإِنْ كَانَ فَاعِلًا لَا مَخَالََةَ»

«Eğer mutlaka yemeden olmayacaksa, Âdem oğluna, belini doğrultacak (kadar) bir kaç lokma kâfidir.»

Hadîs-i Şerîf, fazla yeyip içmek sûreti ile mide şişirmenin kötülüğüne delildir. Zîrâ fazla yeyip içmekte, gerek dinen, gerekse bedenen bir çok mahzûrlar vardır. Hastalıklar bundan neş'et ettiği gibi ibâdet ve diğer vazîfeleri ifâyâ da mâni olur. Bu sebeptendir ki: **Peygamber (s.a.v.)** çok yemenin kötülüğünü muhtelif hadîslerde beyân buyurmuştur. Ezcümle *İbn-i Mâce*'nin rivâyetinde mideye giren şeylerin ancak üçte bir yemek olabileceği bildirilmiştir ki, bu beyân **Resûlullâh (s.a.v.)**'in en güzel irşâdlarından biridir. Çünkü az yemek mideye hafiflik verir. Alınan gıdanın kolaylıkla hazmedilmesine ve vücûdun ondan istifâdesine sebep olur. Az yemek bir çok hastalıkları önler.

Bezzâr'ın mu'temed râvîlerden tahrîc ettiği merfû bir hadîse göre, **Ashâb-ı Kirâm'dan Hz. Ebû Cuheyfe, Peygamber (s.a.v.)**'in huzurunda geçirmiş ve: **Otuz yıldan beri mi'demi dolduruncaya kadar yemek yemedim;** demiş. Bunun üzerine **Resûlullâh (s.a.v.):**

«أَكْثَرُ النَّاسِ شَبَعًا فِي الدُّنْيَا أَكْثَرُهُمْ جُوعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

«İnsanların dünyada en çok doyanları kıyâmet gününde en aç-ları (olacaklar) dır» buyurmuşlardır. *Taberânî* buna yakın bir rivâyeti güzel bir isnâdla tahrîc etmiştir. Aynı hadîsi, *Beyhâkî* de rivâyet ediyor. Onun rivâyetinde: **«Dünya mü'minin hapishanesi, kâfirin ise cen-netidir»** cümlesi de vardır.

Resûlullâh (s.a.v.) dünya hayâtını yalnız yeyip içmek ve boy büyüt-mekten ibaret bilenleri bir çok Hadîs-i Şerîflerinde yermiştir.

Buhârî ile Müslim'in muhtasaran rivâyet ettikleri bir hadîsde böylelerin kıyâmet gününde **Allâhü Teâlâ** indinde bir sivri sinek kanadı kadar kıymetli olmayacağı beyân edilmiş; diğer sahîh bir hadîsde, her akla geleni yemenin isrâf olduğu bildirilmiştir. *Taberânî* «el-Evsat» nâm eserinde bu hadîsi rivâyet eder:

«سَيَكُونُ رَجُلٌ مِنْ أُمَّتِي يَأْكُلُونَ الْلَّوْنَ الطَّعَامَ وَيَشْرَبُونَ الْلَّوْنَ الشَّرَابِ وَيَلْبَسُونَ الْلَّوْنَ الثِّيَابِ وَيَتَشَدُّ قُفُوفٌ فِي الْكَلَامِ فَأُولَئِكَ شِرَارُ أُمَّتِي»

«Ümmetimden bir takım adamlar gelecek, bunlar yemeklerin çeşidini yiyecek, içilenlerin çeşidini içecek, elbisenin çeşidini giyecek ve konuşurken ağızlarını yayacaklardır. İşte ümmetimin en kötüleridir bunlardır.»

Hz. Lokman oğluna nasihat ederken şunları söylemiştir: «Yavrucuum, mide dolarsa fikir uyur; hikmet susar, âzâ ibâdetten kalır.»

Az yemenin bir çok faydaları olduğu gibi çok yemenin de birçok zararları vardır. Açlık kalbe cila, zihne açıklık ve basîret verir. Tokluk ise kalbi körleştirir, vücûda rehâvet verir, mide ile dimâğdaki buharı arttırır; ve insan sarhoş gibi olur; kalbine bir ağırlık çöker. Az yemek bütün günâhların menşei olan şehveti kırar ve nefsi terbiye eder. Şüphesiz ki, saâdet nefse hâkim olmaktır. Zü'n-Nûn Mısırî: «Ben ne zaman doyunca yemek yedi isem, ya isyân etmiş, yâhud isyânı gönlümden geçirmişimdir» demiştir.

Hz. Âişe (r.anhâ) dahî: «**Resûlullâh (s.a.v.)'den sonra meydana çıkan ilk bid'at tokluktur; bu milletin karınları doyunca nefislerine dünyâ husûsunda galebe çaldı**» buyurmuştur.

Derler ki: Açlık Allâh'ın hazînelelerinden biridir. Bu hazîne sayesinde ilk olarak cinsî şehvet, sonra konuşma iştihâsı kınılır. Filhakîka aç bir insan fazla konuşmak istemez; bu sayede dil âfâtından da kurtulmuş olur. Az yiyen az uyur. Halbuki fazla uyku iki cihanda hüsrana sebeptir.

Hâsılı az yemekte bir çok faydalar vardır. *İmâm Gazâlî* «İhyâü'l-Ulûm» adlı meşhûr eserinde az yemekte on fayda, on da zarar olduğunu söyler.

(١٢٧٤/١٥٠٥) - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كُلْ بَنِي آدَمَ خَطَاءً وَخَيْرُ الْخَطَائِينَ التَّوَّابُونَ" أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَسَنَدُهُ قَوِيٌّ .

1505/1274 «Enes radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Âdem oğullarının hepsi hatâ işlerler; hatâ işleyenlerin en hayırlısı ise tevbekârlardır; buyurdular.»

Bu hadîsi **Tirmizî** ile **İbn-i Mâce** tahrîc etmişlerdir. Senedi kavîdir.

Hadîs-i Şerîf hiç bir insanın günâh işlemekten hâlî kalmadığına delâlet ediyor. Çünkü insanın günâh işlemek husûsundaki za'fı cibillî bir şeydir. Lâkin **Teâlâ Hazretleri** lutf ü kereminden kullarına tevbe kapısını açmış ve hayırlı günahkârların çok çok tevbe edenler olduğunu haber vermiştir. Bu bâbda vârid olan bütün hadislerde, kul tevbe ederse **Allâhü Teâlâ'nın** o tevbeyi kabûl edeceği bildirilmiştir. Nitekim **Kur'ân-ı Kerîm**'in bir çok yerlerinde de aynı mânâyâ delâlet eden âyetler vardır.

(۱۲۷۵/۱۵۰۶) - عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الصَّنَةُ حَكْمَةٌ وَقَلِيلٌ فَأَعْلَهُ" أَخْرَجَهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي الشُّعَبِ بِسَنَدٍ ضَعِيفٍ وَصَحَّحَ أَنَّهُ مَوْقُوفٌ مِنْ قَوْلِ لُقْمَانَ الْحَكِيمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

1506/1275 «Enes radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Susmak hikmettir; ama onu yapan azdır; buyurdular.»

Bu hadîsi **Beyhakî «eş-Şuab»** (adlı kitâbın)da zâif bir senedle tahrîc etmiş; onun **Lokman (a.s.)**'in sözlerinden mevkûf (bir hadîs) olduğunu sahîhlemiştir. Hadîsin sebebi şudur: Bir gün **Lokman (a.s.)**, **H. Dâvud (a.s.)**'in yanına girmiş ve onu zırh örerken görmüş. O zamana kadar böyle bir şey görmediği için bu işe çok merak etmiş ve sormak istemişse de, hikmeti sormağa mâni olmuş. Nihayet zırh bittikten sonra **Dâvud (a.s.)** ayağa kalkarak onu giymiş ve:

«Şu zırh harp için ne güzel bir şeydir» demiş. Bunun üzerine **Lokman (a.s.): «Susmak hikmettir; ama onu yapan azdır»** demiş.

Hadîs-i Şerîf, fazla konuşmanın iyi bir şey olmadığına delîldir. Bu bâbda bir çok hadîsler vârid olmuş; edîbler, şâirler hep susmayı medhetmişlerdir. Bir hadîsde: **«Her kim susarsa necât bulur»** buyurulmuştur.

Ukbetü'bnü Âmir (r.a.) Resûlullâh (s.a.v.)'e:

- Necât nedir? diye sorduğunda:

- Dilini tut; cevâbında bulunmuşlardır.

Başka bir hadîsde: «مَنْ تَكْفَلَ لِي بِمَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ وَرَجَلَيْهِ أَتَكْفُلُ لَهُ بِالْجَنَّةِ»

«Her kim iki çenesi ile iki bacağı arasındaki şeyler için bana kefil olursa ben ona cennet için kefil olurum.» demişler; diğer bir hadîsde: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَسْكُتْ»

«Kim Allâh'a ve âhir güne îmân ediyorsa, ya hayır söylesin, yâhud sussun.» buyurmuşlardır.

Hâsılı susmanın iyi bir şey olduğu pek çok hadîs ve eserlerle sâbittir.

Fuzûlî konuşmanın âfâtı ise saymakla bitmez. Başta zemm ü gıybet ile koğuculuk gelir ki, başka hiç bir şey olmasa bir kimsenin helâkine bunlar kâfîdir. Kadınlarla âlemler yaptığını, içki ve fısk u fücûr meclislerinde bulunduğunu, zenginlerle düşüp kalktığını başkalarına anlatmak, münâsebet-siz münâkaşa ve şakalar yapmak, söğüp saymak, başkaları ile alay ve istihzâ etmek, yalan söylemek hep fuzûlî konuşmaya dâhildirler.

İmâm Gazâlî «İhyâu'l-Ulûm»'da bu âfâtı yirmiye çıkarmış ve her birinin ilâcını göstermiştir.

بَابُ التَّزْهِيْبِ مِنْ مَسَاوِي الْأَخْلَاقِ

KÖTÜ HUYLARDAN SAKINDIRMA BÂBİ

(۱۲۷۶/۱۵۰۷) - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ”إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ“ أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَهَ مِنْ حَدِيثِ أَنَسٍ نَحْوَهُ .

7507/1276 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hasedden sakının; çünkü ateş odunu nasıl yerse hased de iyilikleri öyle yer; buyurdular.» Bu hadîsi Ebû Dâvud tahrîc etmiştir.

İbn-i Mâce'de, Enes'den buna benzer bir hadîs vardır.

Hased hakkında bir çok hadîsler vardır. **Allâh'a** karşı işlenen ilk günâhın hased olduğu söylenir. Şöyle ki: **Teâlâ Hazretleri**, İblîs'e **Âdem (a.s.)'a** secde etmesini emir buyurunca İblîs'in hasedi kabarmış ve secde etmeyerek **Allâh'a** âsi olmuştur. **Cenab-ı Hak** da onu huzûr-ı mânevîsinden kovmuş; bu sûretle kulların başına kıyamete kadar belâ kesilmiştir.

Hased, din kardeşine verilen bir nimetin ondan alınmasını istemektir. Ondandır nimetin alınmasını istemeyerek o nimetin kendisine de verilmesini dilemeye **gıpta** derler. Haset haramdır. Gıptada ise beis yoktur. Ancak kâfirle, fâsıka hased etmek mübâh görülmüştür. Çünkü bunlar fitne, fesâd ve kullara ezâ, cefâ peşinde koşarlar. Böylelerine hased etmek, ellerindeki nimeti çekememekten değil, o nimeti fesâda âlet etmelerindendir.

Bir çok hadîslerin beyânına göre hasedin haram kılınması **Allâh'ın** takdîr ve hikmetine karşı gelmeyi ve kullarından bazılarını niçin ötekilerden üstün tutuyor diye ona itirâzı tazammun ettiğindendir. Onun içindir ki, Arap şâiri:

أَلَا قُلْ لِمَنْ كَانَ لِي حَاسِدًا * أَتَذَرِي عَلَى مَنْ أَسَأَتِ الْأَذْبَ
أَسَأَتِ عَلَى اللَّهِ فِي فِعْلِهِ * لِأَنَّكَ لَمْ تَرْضَ لِي مَا وَهَبَ .

«Dikkat et, bana hasedlik çekene de ki: kime karşı edepsizlik ettiğini biliyor musun? Sen Allâh'ın fiiline karşı ona edepsizlik ettin. Çünkü bana verdiği razi olmadın.»

Ancak hased etmek hatırına gelip de, nefsinin zorlayarak onu defeden kimse bu fiilinden dolayı günahkâr olmaz. Bilâkis nefsi ile mücâhede ettiği için me'cûr olmak ihtimali vardır. Fakat hased ettiği kimsenin nimeti elinden gitsin diye bilfiil çalışırsa **Allâh'a** âsi ve bâğî olur. Hattâ bilfiil ça-

lışmasına bir mâni zuhûr ettiği için hasedini gizlerse yine günahkâr olur.

Hasedle mücâhede, onu yapmamak ve yapmaya niyet etmemekle olur. «İhyâü'l-Ulûm»'da, bu husûsta tafsîlât vardır. Mezkûr tafsîlât Abdürrezzak'ın merfû olarak rivâyet ettiği şu hadîsden alınmıştır:

«ثَلَاثٌ لَا يَسْلَمُ مِنْهُنَّ أَحَدٌ: الطَّيْرَةُ وَالظَّنُّ وَالْحَسَدُ قِيلَ: فَمَا الْمَخْرَجُ مِنْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: إِذَا تَطَيَّرْتَ فَلَا تَرْجِعْ وَإِذَا ظَنَنْتَ فَلَا تُحَقِّقْ وَإِذَا حَسَدْتَ فَلَا تَتَّبِعْ»

«**Peygamber (s.a.v.): Üç şey vardır ki, bunlardan hiç bir kimse âzâde kalmaz: teşe'üm, zan ve hased; buyurmuşlar, (kendilerine):**

- Bunlardan kurtuluşa çâre nedir yâ Resûlallâh? diye sorulunca:

- **Teşe'üm edersen bir daha yapma; zannda bulunursan tahakkuk ettirme; hasedlik çekersen (nimetin elden gitmesini) dileme»** mukâbelesinde bulunmuşlardır.»

Bu bâbda Ebû Nuaym dahi şu hadîsi tahrîc etmiştir:

«كُلُّ ابْنِ آدَمَ حَسُودٌ وَلَا يَضُرُّ حَاسِدًا حَسَدُهُ مَا لَمْ يَتَكَلَّمْ بِاللِّسَانِ أَوْ يَفْعَلَ بِالْيَدِ»

«**Âdem oğullarının hepsi hasedcidirler. Ama dil ile söylemedikçe, yâhud el ile yapmadıkça hiç bir hasedciye hasedi zarar vermez.**» Daha başka hadîsler de varsa da, onlar hakkında söz edilmiştir.

Gıbta, dünya umûru için câiz âhiret umûru için ise matlûbdur. *Buhârî* ile *Müslim*'in müttefikan rivâyet ettikleri **İbn-i Ömer** hadîsi bu mânâyâ hamledilmiştir. Hadîs şudur:

«قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَهُوَ يَنْفِقُ مِنْهُ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ»

«**Resûlullâh (s.a.v.): Hased ancak iki kişi hakkında câizdir: (Biri) Allâh kendisine Kur'ân (öğrenmeyi) ihsân ederek gece gündüz onunla meşgûl olan ve (diğeri) Allâh kendisine mal vererek, gece gündüz ondan infâkda bulunan adamdır; buyurdular.**»

Yani böylelerine gıbta ederek onlar gibi olmaya çalışmak câiz, hâtta matlûbdur. Zaten buna hased demek mecâzdır.

Hadîs-i Şerîf, hasedin haram ve büyük günahlardan olduğuna delildir. Hasede yemek isndı istiare kabilindendir. Onun iyilikleri mahvetmesini ateşe benzetmek ise bu işin gerçekliğini beyân içindir.

Hasedi kalpten söküp atacak yegâne ilâç, hasedlik çeken kimsenin onunla hiç bir kimseye gerek dünyâ, gerekse âhiret husûsunda bir zarar getiremeyeceğini; bilâkis her iki cihanda kendisinin vebâl altında kalacağını düşünmesidir. Zîrâ, hasedlik çekmekle âlemin nimeti elinden gitmez.

Şayet böyle bir şey olsaydı, dünyada hiç bir nimet kalmaz, hattâ îmân da elden giderdi. Çünkü kâfirler müminlerin îmânını çekemez; onun elden gitmesini isterler. Halbuki hakikat bunun tamâmıyla hılâfıdır. Kendisine hasedlik çekilen kimse, hasedlik çekenin hasenâtından da istifâde eder. Zîrâ ondan zulüm görmüştür. Bundan dolayı lisânımızda: «Komşu-na hasedlik çek de, malı çok olsun» derler.

Hâsılı hasedliğin sonu iflâsıdır. Hasedlik çekenler dünyada kalp huzûru ve rahat yüzü göremedikleri gibi, âhirette de **Allâh**'ın huzûruna her nimetten mahrûm, tam bir müflis olarak çıkarlar. Akli başında olan bir insan bu cihetleri düşünürse, hasedliğin ne olduğunu kolayca anlar.

(۱۲۷۷/۱۵۰۹) - وَ عَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1509/1277 «(Bu da) ondan -radıyallâhü anh- rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Kuvvetli kimse pehlivan olan değildir. Kuvvetli ancak kızdığı zaman kendine mâlik olandır; buyurdular.»

Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Bu hadîsdeki «**Şedîd**»den murâd: mânevî kuvveti fazla olup nefesine hâkim olabildir. Çünkü nefis, kalabalık düşman mesâbesindedir. Onu arzularına uymaktan men edebilen kimse, yalnız başına bir düşman ordusunu kahr u perîşân eden kuvvetli bir kahramana benzer.

Hadîs-i Şerîf, nefisle mücâdele etmenin düşmanla muhârebeden daha zor olduğuna işâret ediyor. Zîrâ **Resûlullâh (s.a.v.)**, kızdığı zaman nefisine hâkim olan kimseyi en kuvvetli insan olarak göstermektedir.

Gazabın hakikati: İntikâm almak için nefsin vücûd hâricine hareket etmesidir. Hadîsimiz, gazab halinde bulunan ve kendini kızdırandan intikâm almak isteyen nefisle mücâdele etmek gerektiğine irşâd ediyor.

Gazab: insanda bir tabiattır. Her ne zaman bir şey hakkında münâzeaa ve münâkaşa edilirse; onun ateşi derhal parlar ve ayaklanır; gözler ve yüz kıpkırmızı kan kesilir. Çünkü insanın cildi, ayna gibidir; altında ne varsa onu gösterir. Ancak bu hâl kızdığı şahsa galebe çalabilecek kimselere nisbetledir. Kendinden büyük veya kudretli olanlara karşı insanın kanı cildten kalbe doğru çekilir, ve korkudan renk sararır. Kızılan şahıs akran ve emsâlden olursa kan kimi çekilir, kimi yayılır; cild dahi kâh sararır, kâh kızarır.

El-hâsıl gazab insanın içini ve dışını değiştirir. Kızan bir kimsenin rengi

değiştikten mâadâ elleri ve ayakları da titremeye başlar; fiil ve hareketleri gayr-i tabîî olur. Hattâ gadablı bir kimse o anda aynaya baksa, yüzünün ve kılık kıyafetinin arz ettiği çirkin manzaradan utanır da, bir parça olsun gazabı yatışır. Gazaba gelen bir insanın dış âlemi böyle olunca iç âleminin ne olacağını bir düşünmelidir. Zîrâ zâhîrin değişmesi, iç âlemin değişmesi neticesidir. Kalp kin ve hırsla dolar; dil küfür ve şetmin envânını savurur. Bunun neticesinde de kavga, döğüş ve ölüm meydana gelir...

Gazab denilen bu müthiş derdin devâsını da hadîslerde buluyoruz. *İbn-i Asâkir*'in mevkûf olarak tahrîc ettiği şu Hadîs-i Şerîf'e dikkat edelim:

«الْعَصَبُ مِنَ الشَّيْطَانِ وَالشَّيْطَانُ خَلِقٌ مِنَ النَّارِ وَالْمَاءُ يُطْفِئُ النَّارَ فَإِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَغْتَسِلْ»

«**Gazâb şeytandandır. Şeytan ateşten yaratılmıştır. Ateşi su söndürür. Binâenaleyh biriniz gazâblandı mı hemen yıkansın.**» Hadîsin bir rivâyetinde, «**yıkansın**» yerine, «**abdest alsın**» denilmiştir. Bazı rivâyetlerde «**eûzu**» çekmenin, diğer bazılarında susmanın ve oturmağın gazabı teskin edeceği, oturmakla geçmezse, yatmak îcâb edeceği bildirilmiştir. Fakat yasak edilen gazâb haksız yere olandır.

Allâh'ın emir ve nehiyleri husûsunda gazablanmak memnû değildir. Hattâ Buhârî «**Allâh'ın emri için câiz olan gazab ve şiddet**» ünvânı ile bu husûsa dâir bir bâb tahsis etmiş; ve mezkûr bâbda **Resûlullâh (s.a.v.)**'in **Allâh**'ın emri husûsunda gazaba geldiği yerleri gösteren beş dâne hadîs zikrelemiştir.

(۱۲۷۸/۱۵۱۰) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الظُّلُمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1510/1278 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Zulüm kıyâmet gününde (sâhibine) karanlıklar (olacak)dır; buyurdular.» Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Bu hadîs zulmün haram olduğunu gösteren delillerden biridir ve gerek mal, can veya ırzu nâmus husûsunda gerekse müslüman veya gayr-i müslim, yâhud fâsık hakkında olsun zulmün bütün nevilerine âmm ve şâmilidir.

«**Kıyâmet gününde karanlıklar olacaktır**» diye haber verilmesi üç sûretle tefsir edilmiştir. Birinci kavle göre: zulüm kıyâmet gününde sâhibine karanlıklar şeklinde gösterilecek ve mü'minlerin nurları önlerinde ve yanlarında ıslıl ıslıl parıldarken zâlim karanlıklar içinde yolunu bulamayacak, bocalayıp kalacaktır.

İkinci kavle göre: karanlıklardan murâd, kıyâmetin ehvâl ve şiddetleridir. Üçüncü kavle göre ise: Zâlimin göreceği cezâ ve azâbdan kinâyedir.

(۱۲۷۹/۱۵۱۱) - وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاتَّقُوا الشُّحَّ فَإِنَّهُ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1511/1279 «Câbir radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demişti ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Zulümden sakınınız. Çünkü zulüm kıyâmet gününde karanlıklar (olacak)dır. Cimrilikten de korunun, zîrâ sizden öncekileri o helak etmiştir; buyurdular.» Bu hadîsi Müslim tahrîc etmiştir.

«Şuhh» ve «buhul» kelimeleri cimrilik mânâsına gelirlerse de aralarında fark vardır. Bu farkı ta'yîn husûsunda muhtelif kaviller vardır. Bir kavle göre şuhh, buhul'dan daha şiddetli ve daha mübalâğalıdır. Diğer bir kavle göre şuhh hırsla beraber olan buhuldür. Başka bir kavle göre, buhul bazı husûsâtta olur, şuhh ise âmmdır. «Buhul hâssaten malda olur; şuhh ise hem malda, hem de sâir iyiliklerde kullanılır.» diyenler olduğu gibi: «Şuhh elinde olmayana, buhul ise elinde olana hırs ve cimrilik göstermektedir» diyenler de vardır.

«**Sizden öncekileri o helâk etmiştir**» ifâdesi ile dünyevî helak kasdedilmiş olması ihtimali vardır. Hadîsin tamâmı da bu ihtimâlî te'yîd ediyor. Çünkü:

«حَمَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَحْلَوْا مَخَارِمَهُمْ»

«**Cimrilik onları birbirlerinin kanlarını dökmeye ve kendilerine haram olan şeyleri helâl saymaya sevk etmiştir**» buyuruluyor.

Anlaşılan mal husûsundaki fazla cimrilikleri, mallarını artırmak, korumak hırsı helâklerine sebep olmuştur. Çünkü malı fazlalaştırmak ekseriyâ başkasının malını alarak kendi malına katmakla olur. Bu ise kolay bir iş olmayıp çok defa gasb, yağma ve harple olur ki, neticesi ölüme ve haram olan şeyleri helâl itikâd etmeye varır. Maamâfih mezkûr ifâde ile uhrevî helak de kasdedilmiş olabilir. Zîrâ uhrevî helâk dahî irtikâb ettikleri zulümler üzerine terettüb eden ferî'lerdendir.

Şuhh ve buhlü zemmeden hadîs ve âyetler çoktur. **Teâlâ Hazretleri** bir âyet-i kerîmede:

«وَمَنْ يَتَحَلَّ فَإِنَّمَا يَتَحَلَّ عَنْ نَفْسِهِ»

«**Her kim cimrilik ederse ancak kendine cimrilik eder**»¹³⁷ diğeri bir

¹³⁷ Sûre-i Muhammed, âyet: 38.

âyette: « وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَتَّخِلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خِزْيًا لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ »
«Allâh'ın fazl ü kereminden kendilerine ihsân ettiği mallarda cimrilik edenler bunu asla hayır sanmasınlar; bilâkis o kendileri için şerdir»¹³⁸ buyurmuştur. Resûlullâh (s.a.v.) dahî bir çok hadislerde cimriliği zemmetmiştir. Bunların bazısını *Taberânî* «el- Evsat»ında, diğer bazılarını *Buhârî* ve *Müslim* rivâyet etmişlerdir.

Acabâ zemmedilen cimriliğin hakîkati nedir? Bahillîği kimse kabûl etmiyor; herkes başkalarını bahîl görüyor. Hattâ bir kimsenin bir fiili hakında bazan ihtilâf edildiği görülüyor da kimisi ona «bahîl» diyor; bir takımları: «hayır bahîl olamaz» iddiâsında bulunuyor. Şu halde helâki mûcib olan buhlûn hudûdu nedir? Cömerd kimdir?

Bu suâllere bazıları şöyle cevap vermişlerdir: Sehâvet yani cömertlik: üzerine vâcib olanı edâ etmektir. Ancak vâcib iki kısımdır: Biri şer'î vâcibdir. Bunlardan murâd, zekât ve nafakalar gibi şeylerdir. Diğeri mürüvvet ve âdetin vacibidir. İşte bu iki nevi vâcibi edâ edenler cömert ve sahî kimselerdir. Bunlardan birini yapmayan bahîl ve cimridir. Şu kadar var ki, şer'î vâcibi vermeyen daha cimri sayılır. Mürüvvet sehâveti ufak tefek şeylerde pek sıkı davranmayarak istenileni vermekle olur. Bu bâbda «İhyâü'l-Ulûm»da tafsîlât vardır.

Cimrilik de ilâcı bulunan bir hastalıktır. Bu hastalığın sebebi iki şeydir: Şehvet ve mal düşkünlüğü. Şehvetin ilâcı aza kanâat ve sabırdır. Cimriliğin ilâcı ise onun zıddı olan sehâvettir.

(۱۲۸۰/۱۵۱۲) - وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ لَبِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أَخَوْفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكَ الْأَصْغَرَ: الرِّيَاءَ» أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ .

1512/1280 «Mahmud b. Lebîd»¹³⁹ radiyallâhü anhi'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Gerçekten sizin için en ziyâde korktuğum şey küçük şirk (yani) riyâdır; buyurdular.»

¹³⁸ Sûre-i Âl-i İmrân, âyet: 180.

¹³⁹ **Mahmûd b. Lebîd-i Ensârî (r.a.)**, Resûlullâh (s.a.v.) zamanında doğmuştur. *İmâm Buhârî*'ye göre sahâbidir. *İmâm Müslim* onu tâbiinden saymış; *Ebû Hâtim* ise: «Resûlullâh ile sohbeti olup olmadığı bilinmiyor»; demiştir. *İbn-i Abdilberr*, *Buhârî*'nin sözünü doğru bulmaktadır. Mahmud (r.a.) bazı hadisler rivâyet etmiştir. Ulemâdan bir zâttır. 96 târihinde vefât etmiştir.

Bu hadîsi **Ahmed** güzel bir isnâdla tahrîc etmiştir.

Riyâ: lügatte, aslı olmaksızın başkalarına iyi görünmektir. Şerîatte ise: Başkalarına iyi görünmek için ibâdet etmek, günah işlememektir.

Riyâ dünyevî bir maksad ile yani görsünler de beğensinler, başkalarına söylesinler; yâhud para ve sâire versinler diye yapılır. Bundan dolayı **Allâhü Teâlâ** onu **Kur'ân-ı Kerîm**'de zemmetmiş:

« فَوَيْلٌ لِلْعَاطِلِينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهَوْنَ الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ وَ يَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ »

«**Vay hâline o namaz kılanların ki, namazlarından gâfillerdir; riyâ yaparlar ve verilmesi âdet olan şeyleri vermezler**»¹⁴⁰ buyurmuştur.

Resûlullâh (s.a.v.) dahi bir çok hadislerde riyakârların azâblarının büyüklüğünü beyân etmiştir. Çünkü bir işten maksat ne ise hüküm ona göre verilir. Mürâî, ibâdetini kullara gösteriş için yaptığından, hakîkatte **Allâh**'dan başkasına ibâdet ediyor demektir. Nitekim bir Hadîs-i Kudside:

« يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى : مَنْ عَمِلَ عَمَلًا أَشْرَكَ فِيهِ غَيْرِي فَهُوَ لَهُ كُلُّهُ وَأَنَا عَنْهُ بِرِيءٌ وَأَنَا أَغْنَى الْأَعْتَاءِ عَنِ الشَّرِكِ »

«**Allâhü Teâlâ buyuruyor ki, bir kimse içerisinde benden başkasını şerîk koştığı bir iş yaparsa, o işin hepsi o şerîkindir. Ben ondan beriyim; ben şerîkten ganîler ganîsiyim**» denilmiştir.

Riyâ beden ve kavlen olur. **Bedenen riyâ:** sararıp solma, zaîflik ve bakımsızlık gösterileri ile olur. Mürâî sararmakla çok ibâdet yaptığını, dîni husûsunda çok üzüldüğünü, âhiretten korktığını göstermek ister. Zaîflik rolü ile az yediğini, saçının bakımsızlığı, elbisesinin kirliliği ile de ibâdet ve tâatla meşgûl olurken üstüne başına bakmaya vakit bulamadığını göstermek ister. Bedenen riyânın nevileri çoktur. **Kavlî riyâya** gelince: bunun envâ ve eşkâli saymakla bitmez. Mürâî kendini göstermek için en kalabalık yerleri intihâb eder. Oralarda halka yana yakıla va'z u nasihatlerde bulunur. Sulehâ-yi ümmetten hikâyeler anlatır; bu sûretle son derece âlim ve müdakkik bir zât olduğunu göstermek ister. Halkın günâh işlemesine yanar, âh eder, ağlar. Herkesin görüp işitebileceği yerde iyiliği emir, kötülüğü nehyeder. Bundan muradı kendisinin dört yüz dirhem müslüman olduğunu, dini uğrunda hiç bir şeyden korkmadığını göstermektir.

Bazan riya fazla eş, dost, cemâat ve talebe toplamakla yapılır. Hattâ bu husûsda para vererek dellâl tutanlar bulunduğunu işitiyoruz. Bunlar, sözleri insanı bayıltacak derecede müessirmiş hissini telkîn etmek için mezkûr dellâllara yalancılıktan bayılma ve «**Allâh**» diye âvâz ederek yerlere serilme rolleri oynatırlar; böylelikle fazla fazla cemâat te'mîn ederlermiş.

¹⁴⁰ Sûre-i Mâûn, âyet: 4-7.

Hâsılı riyânın sâhası pek geniş ve nevileri derece itibâıyla birbirinden farklıdır. Riyânın erkânı üçtür: (Yani riyâ üç şeyle meydana gelir.) Riyâyı kasıd, kendi ile riyâ yapılan şey ve riyâyâ sebep olan şey.

1 - **Riyâ:** Ya sırf riyâ kasdı ile olur; yâhud hem riyâ hem de sevap kasdedilerek yapılır. Sevap kasdı ile birlikte olan dahi sevap kasdının daha fazla veya daha az olmasına bakarak iki kısımdır.

Böylelikle dört sûret meydana gelir:

Birinci sûret: Riyâ olarak yapılan işte sevap kasdı bulunmamaktır. Bu takdîrde mürâî eğer namaz kılsa, sırf âlem görsün diye kılar. Hiç bir kimsenin görmediği yerde namazını kılmaz. Zekâtını dahî kendisine cimri demesinler diye verir, işte riyânın en ağır ve çirkin olanı budur; bu âdetâ kullara kul olmaktır,

İkinci sûret: Riyâ ile birlikte sevap da kasdetmek, fakat sevap kasdı riyâdan zaîf olmaktır. Bunun hükmü dahî yukarıkinin aynıdır.

Üçüncü sûret: Riyâ ile sevap kasdının müsâvî olmalarıdır. Yani mürâîye o işi yaptıran sebep bu iki kasdın mecmûudur. Yalnız biri bulunsa o işi yapmaz. Bu takdîrde salâh kasdı ile fesâd kasdı birbirine denk geldiğinden yenişemez; berabere kalırlar. Lehde veya aleyhde bir hüküm olmasa gerektir.

Dördüncü sûret: Riyâ kasdı zaîf, ibâdet kasdı fazla olmaktır. Bu sûretle mürâî riyâyı kendi neşâtını açmak için yapar. Çünkü başkalarının onu medh u senâ etmesi hoşuna gider; fakat bu olmasa yine ibâdetini bırakmaz. **Îmâm Gazâlî** riyânın bu kısmı için: «**Allâhü a lem**, bizim zamanımıza göre bu riyâ sevâbın aslını gidermez. Lâkin azaltır; mürâî riyâ kasdı mikdarınca mücâzât; sevap kasdı mikdarınca da mükâfât görür» diyor. Hadis-i Kudsi'deki: «Ben şirkten ganîler ganîsiyim» cümlesi yukarıdaki sûretlerden müsâvât veya riyâ kasdı fazla olan sûrete hamledilmiştir.

2 - Kendisi ile riya yapılan şey, ibâdetlerdir. Bu da ibâdetlerin aslında riyâ ve vasıflarında riyâ kısımlarına ayrılır.

İbâdetlerden yapılan riyânın üç derecesi vardır:

Bunların birincisi: Îmânda riyâdır, ki dil ile kelime-i şehâdeti getirip, kalbinden küfrü gizleyen münâfıkların riyâsı bu kabildendir. Böyleleri cehennemde ebedî kalacaklardır. Dalâlet fırkalarından **Bâtınîler**'le **Râfizîler**'in yaptıkları da bunlara yakındır.

İkincisi: İbâdetlerde riyâdır. Bunu az yukarıda gördük.

Üçüncüsü: İbâdeti bitirdikten sonra yapılan riyâdır. İbâdetin gösteriş için yapıldığı zâhir olmadıkça bu riyânın ibâdete te'sîri yoktur. Fakat gösteriş için yapıldığı anlaşılır veya mürâî ibâdetini herkese anlatarak öğü-

nürse, bu riyanın da ibâdetin sevâbını gidereceği sahîh hadîslerle sâbit olmuştur. Bu bâbda *Deylemî* merfû olarak şu hadîsi tahrîc etmiştir:

« إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلًا سِرًّا فَيَكْتُمُهُ اللَّهُ عَنْدَهُ سِرًّا فَلَا يَزَالُ بِهِ الشَّيْطَانُ حَتَّى يَتَكَلَّمَ بِهِ فَيَمْنَحِي مِنَ السِّرِّ وَيَكْتُبُ غَلَانِيَةً فَإِنْ غَادَ تَكَلَّمَ الثَّانِيَةٌ مَخِي مِنَ السِّرِّ وَالْغَلَانِيَةِ وَكُتِبَ رِيَاءٌ »

«Bir adam gizli bir amel işler de Allâh o ameli nezd-i mânevîsinde gizli olarak tesbît eder; fakat şeytan adamın peşini bırakmaz; ve nihayet o ibâdeti söyler. Allâhü Teâlâ da onu sırr olmaktan çıkararak âşikâre tesbît eder. Şâyet ikinci defa yine söylerse artık hem sırdan, hem de âşikâr olmaktan çıkarır ve riyâ olarak tesbît eyler.»

Mücâhid'in rivâyetine nazaran **Peygamber (s.a.v.)**'e bir zât gelerek:

Ben sadaka verir; sıla-i rahimde bulunurum; ve bunu ancak Allâh rızâsı için yaparım. Fakat bu yaptıklarım anlatılınca seviyor ve hoşlanıyorum; demiş. **Resûlullâh (s.a.v.)** ona bir şey dememiş. Nihâyet: « قَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا » «Kim Rabbına kavuşmak isterse iyi amel işlesin ve Rabbi'sinin ibâdetine hiç bir kimseyi şerik koşmasın»¹⁴¹ âyet-i kerîmesi nâzil olmuş. Mücâhid hadîsi netice i'tibârı ile yapılan ibâdetin başkaları tarafından duyulmasına sevinmenin riya olduğuna delâlet ediyorsa da Tirmizî'nin, **Hz. Ebû Hüreyre** (r.a.)'dan tahrîc ettiği şu hadîs buna muârizdir:

« قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ يَتِمُّمَا أَنَا فِي بَيْتِي إِذْ دَخَلَ عَلَيَّ رَجُلٌ فَأَعْجَبَنِي الْحَالُ الَّذِي رَأَيْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَكَ أَجْرَانِ »

Dedim ki: **Yâ Resûlallâh! bir defa ben evimde namazımda iken yanıma bir adam giriverdi. (Doğrusu) beni o hâlde görmesi hoşuma gitti: Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v.): Senin için iki ecir var;** buyurdular.» Bu hadîsin hükmünü takviye eden âyet de bulunduğundan Mücâhid hadîsine tercîh edilmiştir.

İmâm Gazalî, ibâdeti mücerred başkalarının duymasına sevinmenin ona bir te'siri olmayacağına kâildir.

(۱۲۸۱/۱۵۱۳) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا اتَّخَذَ خَانَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَلَهُمَا مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ "وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ."

¹⁴¹ Sûre-i Kehf, âyet: 110.

1513/1281 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Münâfiğın alâmeti üçtür; konuştuğu zaman yalan söyler, va'dederse döner; emniyet olunursa hıyânet eder; buyurdular.»

Hadîs **müttefekun aleyhdir. Buhârî** ile **Müslim'in Abdullah b. Amr'dan rivâyet ettikleri** hadîsde, «**kavga ederse söver**» cümlesi de vardır. **Münâfık:** İçi kâfir olup dışından mü'min görünen kimsedir.

Hadîs-i Şerîf, mezkûr dört hasletten biri kimde bulunursa o kimsenin bir tane nifâk alâmeti taşıdığına; dördünü birden hâiz olanın ise münâfık sayılacağına delâlet ediyor. Zâhirine bakılırsa bu hasletlerin dördü de kendinde bulunan kimse müslüman bile olsa münâfık sayılmak icâbeder. Halbuki bunların bir tanesi olsun kendinde bulunmayan müslüman azdır. Bu sebeble **ulemâ** hadîsin mânâsında ihtilâf etmişlerdir.

Nevevî'nin beyânına göre, **ekser-i ulemâ** ve muhakkıklar: «Bu hasletler münâfıkların hasletidir. Binâenaleyh, bunlardan biri ile vasıflanan bir müslüman, onlara benzediği için kendisine mecâzen münâfık denilmiştir. Çünkü nifâk, içindekinin hılâfını meydana çıkarmaktır. Bu hâl mezkûr hasletlerin sâhibinde de mevcûddur. Yalnız onun nifâkı kendisi ile konuşan, ondan va'd alan, ona emniyet eden ve kavgaya girişen kimse hakkındadır. Yoksa İslâm'da münâfık sayılan içi kâfirlerden değildir» demişlerdir ki, *Nevevî:* «sahîh ve muhtâr olan da budur.» diyor.

Bazıları bu hadîsin, **Peygamber (s.a.v.)** devrindeki münâfıklara âid olduğunu söylemişlerdir. *Saîd b. Cübeyr* ile *Atâ b. Rebâh*'in mezhepleri budur. *Hattâ, Hasan-ı Basrî* bir müddet bunun hılâfına kâil olmuşken sonradan bu kavle rucû etmiştir. Aynı kavil **İbn-i Abbâs** ile **İbn-i Ömer** (r.anhümâ) hazarâtından da rivâyet olunur. Onlar mezkûr kavli **Peygamber (s.a.v.)**'den de rivâyet etmişlerdir. *Kâdî İyâz*, ekser-i fukahânın da aynı kavle meylettiklerini söyler. *Hattâbî* bazılarının rivâyeten, bu hadîsin muayyen bir adam hakkında şeref-sâdir olduğunu söylemiştir. **Resûlullâh (s.a.v.), Ashâb-ı Kirâm'**ına açık açık: filân münâfıktır; demez, yalnız işaretle iktifâ eder idi. Yine *Hattâbî'nin* rivâyetine göre hadîsin mânâsı, müslümanı bu korkunç huylara alışmaktan sakındırmaktır. Zîrâ bunlara alışanın en nihâyet hakikî nifâka düşmesinden korkulur.

(۱۲۸۲/۱۵۱۵) - وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1515/1282 «İbn-i Mes'ûd radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Müslümana söğmek fâsıklıktır, onunla mukâtelede bulunmak ise küfürdür; buyurdular.»

Sebb: Lügatte söğmek ve başkalarının ırzları hakkında söğmeye benzer çirkin laflar etmek mânâsına gelir.

Füsûk: Lügatte çıkmak manasınadır. **Şerîatte** ise: **Allâh'**ın itâatinden çıkmaktır.

Hadîs-i Şerîfdeki «**Müslim**» ta'bîrinden mefhûmu muhâlif sûretiyle kâfire söğmenin câiz olacağı anlaşılırsa da İslâm diyarında yaşayan zimmîlerle kendilerine emân verilen muâhedlere eziyet etmek dînen yasak olduğundan onlar hakkında bu mefhûmla amel edilmez. Zâten buradaki söğmekten murâd: Kâfir, fâsık, müfsid gibi kelimeleri söylemektir. Yoksa zamanımızda maalesef bazı kimselerin kullandıkları ağıza alınmaz ayıplanacak lakırdıları söylemek hiç bir sûretle ve hiç bir kimseye karşı câiz değildir. «Harbî» denilen düşman kâfire sebbetmek câizdir. Çünkü ona hürmet yoktur.

İrtikâb ettiği ma'siyetler sebebi ile fâsıka söğülüp söğülemeyeceği **ulemâ** arasında ihtilâflıdır. Ekser-i Ulemâyâ göre câizdir. Zîrâ hadîsdeki «müslim» ta'bîrinden murâd, kâmil müslümandır. Fâsık, kâmil müslüman değildir. Nitekim:

«أَذْكُرُوا الْفَاسِقَ بِمَا فِيهِ كَيْ يَحْذَرَهُ النَّاسُ»

«İnsanlar kendisinden korunsun diye fâsıkı, kendisindeki (sıfat) ile zikredin» hadîsi de bu mânâyı te'yîd eder. Yalnız hadîs zaîfdir. Hattâ **İmâm Ahmed b. Hanbel** onu münker bulmuştur. **Beyhakî** de «bir şey değil» ta'bîrini kullanmış ve: «Sahîh olduğu takdirde fâsık u fücûrunu i'lân eden fâcir mânâsına hamledilir» demiştir. Maamâfih aynı hadîsi **Taberânî** «el-Evsat» ve «es-Sağîr» adlı eserlerinde güzel bir isnâd ve mu'temed râvîlerle rivâyet ediyor. **Beyhakî** zaîf bir isnâdla **Hz. Enes** (r.a.)'dan şu hadîsi tahrîc etmiştir:

«مَنْ أَلْفَى جَلْبَابَ الْحَيَاءِ فَلَا غِيَةَ لَهُ»

«Her kim (yüzünden) hayâ perdesini atarsa ona yapılan gıybet(in hükmü) yoktur.»

Müslim dahî şu hadîsi tahrîc etmiştir:

«كُلُّ أُمَّتِي مُعَاوِيَ إِلَّا الْمُجَاهِدُونَ»

«Ümmetimin hepsi afv olunur. Yalnız âşikâre günâh işleyenler müstesnâ.»

Ekser-i Ulemâyâ göre sahîh bir maksatla, yani sırf kötölemek için değil de, nasîhat veya hâlini beyân gibi bir maksatla fâsıka, yüzüne karşı

olsun, arkasından olsun «yâ fâsık» yâhud «yâ müfsid» demek câizdir.

Birbirlerine söğenler hakkında **Sahîh-i Müslim**'de şu hadis vardır:

«الْمُتَسَابِقَانِ مَا قَالَا فَعَلَى الْبَادِي مَا لَمْ يَغْتَدِ الْمَظْلُومُ»

«**Mazlûm olan tecâvüz etmedikçe birbirine söğenlerin söyledikleri(nin vebâli) söze başlayanın üzerinedir.**» Kendisine söğülen kimse mukâbelede bulunursa haklaşmış olurlar.

Yalnız bazılarına göre söze başlayanın üzerinde başlamakdan mütevel-
lid günah kalır. Diğer bazılarına göre ise günah değil zemm ve muâheze
kalır. Sitem **Allâh** için olan gazab halinde de câizdir. Çünkü **Resûlullâh**
(s.a.v.) **Hız. Ebû Zerr'e: Sen kendisinde câhiliyet bulunan bir kim-**
sesin; buyurmuşlardı. **Hâtıb** kıyasında **Hız. Ömer** (r.a.) da: «**Bırak beni,**
şu münâfiğm boynunu vurayım» demişti. Bunun başka benzerleri de
vardır. **Resûlullâh** (s.a.v.) Bunları işittiği halde bir şey dememiştir.

«**Onunla mukâtelede bulunmak ise küfürdür**» ifâdesi, haksız
yere bir müslümanı öldürmenin küfür olduğuna delâlet ediyor. Şüphe-
siz ki: Helâl olduğunu itikâd ederek öldüren, kâfir olur. Fakat haram ol-
duğuna inandığı halde öldüren kâfir olmaz; büyük günâh işlemiş olur;
ve ebedî zannedilecek derecede uzun müddet cehennemde azâb görür.
Binâenaleyh böylesine «kâfir» demek mecâzdır. «Küfür»den küfrân-ı ni'met
mânâsı kasdedilmiştir. Bu takdîrde hadîsin mânâsı şöyle olur: Onunla
mukâtelede bulunmak din kardeşliğine karşı küfrân-ı ni'mettir.» Küfrân-ı
ni'mete küfür denilmesi, ya netîce itibarıyla bu işin bazı hallerde hakikî
küfre müncer olmasından, yâhud kâfir işine benzemesindendir.

(۱۲۸۳/۱۵۱۶) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ " مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1516/1283 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet olun-
muştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Zandan sakının; çünkü zan, sözün en yalanıdır; buyurdular.»

Hadis **müttefekun aleyh**dir.

Buradaki tahzîr, yani sakındırmadan murâd: bir müslümana karşı kötü
zanda bulunmanın memnû olduğunu göstermektir. Aynı mânâ Kur'ân-ı
kerîm'de: «**Zandan çok sakının...**»¹⁴²:
اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ

âyet-i kerîmesi ile ifâde buyurulmuştur.

¹⁴² Sûre-i Hucurât, âyet: 12.

Zan: Caiz olacağı hatırdan geçen, sahîh veya bâtil olmaları muhtemel şeylere itimâd ederek hüküm vermektir. «Muhtasaru'n-Nihâye» nâm eser-de, hadîs böyle tefsîr edilmiştir.

Hattâbî: «Hadîsdeki tahzîrden murâd töhmettir. Yasak edilen şey, or-tada hiç bir sebep ve delîl yokken bir kimseyi bir kötülükle ithâm-da bu-lunmaktır.» diyor. *İmâm Nevevî* dahi: «Hadîsden murâd: töhmeti hakîkat diye iddiâ ve ısrar etmekten sakındırmaktır. Hatırdan gelip geçen fakat üzerinde durulmayan şeylerle kul mükellef değildir» demiştir. Nitekim *Kâdî İyâz*'ın *Süfyân*'dan naklettiği şu hadîs de aynı mânâyı ifâde etmek-tedir:

«تَجَاوَزَ اللَّهُ عَمَّا تَحَدَّثْتُ بِهِ الْأُمَّةُ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَتَكَلَّمْ أَوْ تَعْمَلْ»

«**Söylemedikçe veya yapmadıkça bu ümmetin hatırlarından ge-çen şeyleri Allâh affetmiştir.**» Bu hadîs kendilerinden fık u fücûr; söğüp sayma gibi şeyler sadır olduğu görülmeyenler hakkındadır. Hadîs mutlak ise de *Taberânî*'nin «el-Evsat'da tahrîc ettiği **Enes hadîsi** onun itlâkını takyîd etmektedir.

Enes hadîsi şudur:

«اخْتَرِسُوا مِنَ النَّاسِ بِسُوءِ الظَّنِّ»

«**İnsanlarda sû-i zan ile korunun!**» Bu hadîsi *Beyhakî* ile *Askerî* dahî **Hz. Enes** (r.a.)'dan merfû olarak rivâyet etmişlerdir. *Deylemî*, **Hz. Ali** (r.a.)'in: «**Sû-i zann haramdır.**» dediğini merfû olarak tahrîc etmiştir; yal-nız rivâyet tarîklerinde zaîflik varsa da bu tarîkler birbirlerine takviye ederler.

Zemahşerî zannı; vâcib, mendûb, haram ve mübâh olmak üzere dört kısma ayrılmıştır: **Allâh**'a hüsnü zanda bulunmak vâcib, sû-i zanda bu-lunmak haramdır. Zâhîren âdil görünen müslûmanlara sû-i zanda bulun-mak dahî haramdır. **Ebû Hüreyre** hadîsindeki zandan murâd da budur. Zâhiren âdil görünen müslûmanlara hüsnü zanda bulunmak mendûb; âşikâr ma'siyet işleyenlere sû-i zanda bulunmak mübâhdır. İşlediği günâhı kimseye söylemeyen kimseye hüsnü zanda bulunmalıdır. Ma'siyet işlenen yerlere girenlerle nâmûslarını lekeleyecek işler yapanlara sû-i zanda bu-lunmak câizdir.

Hadîs-i Şerîf'de, zanna «söz» denilmesi, zan nefsin sözü olduğundan-dır. Zannın en yalan söz olmasına gelince: yalan, hiç bir delîle istinâd etmeksizin Vâkiâ muhâlîf olarak söylenen sözdür. Bunun çirkinliği mey-dandadır. Zan sâhibi ise bir şeye istinâd ettiği iddiâsındadır. Bu sebeple onu dinleyenler ekseriya yalancı olduğunu farkedemezler. İşte zannın en büyük yalan olması bundandır.

(۱۲۸۴/۱۵۱۷) - وَعَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْتَرْعِيهِ اللَّهُ رِعْيَةً يَمُوتُ يَوْمَ يَمُوتُ وَهُوَ غَاشٌّ لِرِعْيَتِهِ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1517/1284 «Ma'kıl b. Yesâr radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'i:

Allâh'ın bir kavme hâkim kıldığı hiç bir kul yoktur ki, öldüğü gün (hâkimiyeti altında bulunan) ahâlisine hâin olarak ölsün de Allâh ona cenneti haram etmesin; derken işittim.»

Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Bu hadîs **Müslim**'in iki rivâyetinden biridir. Diğer rivâyetin metni şöyledir: «مَا مِنْ أَمِيرٍ يَلِي أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ لَا يَجْتَهُدُ مَعَهُمْ وَلَا يَنْصَحُ لَهُمْ إِلَّا لَمْ يَدْخُلْ مَعَهُمُ الْجَنَّةَ» «**Müslümanların umurunu üzerine alan hiç bir âmir yoktur ki onlarla birlikte çalışmadığı, kendilerine nasîhatta bulunmadığı halde onlarla birlikte cennete girebilsin.**» Aynı hadîsi az bir farkla *Taberânî* dahî rivâyet etmiştir. *Buhârî* onu **Hasan**'ın rivâyetinden tahrîc etmiştir. Nitekim başka bir yolla yine **Hasan**'dan onu *Taberânî* de «el-Kebîr» nâm eserinde rivâyet etmiştir. *Buhârî* ile *Taberânî*'nin rivâyetleri birleştirilirse hadîsin şöyle bir kıssası olduğu meydana çıkar:

Hz. Muâviye (r.a.), *Ubeydullah b. Ziyâd* isminde pek zâlim ve hunhar birini **Basra**'ya vâli ta'yîn etmiş. Bu zât **Muâviye**'nin oğlu **Yezîd** zamanında dahî orada vali kalmış. Bir gün **Hz. Ma'kıl**, *Ubeydullah*'ın yanına girerek ona şu sözleri söylemiş:

- **Yapmakta olduğumu gördüğüm işlerden vazgeç. Ubeydullah:**

- Onlardan sana ne? mukâbelesinde bulunmuş. **Ma'kıl** (r.a.) Oradan mescide gitmiştir. Yanında bulunanlar:

- Bu sefihle âlem arasında konuşup da ne yapacaktın? demişler. **Ma'kıl** (r.a.):

- **Bildiğim bir şey vardı; ölmeden onu kendisine âlem yanında söylemek istemiştım; demiş. Bundan sonra Hz. Ma'kıl** (r.a.) hastalanmış. *Ubeydullah* kendisini dolaşmağa gelince, **Ma'kıl** (r.a.):

- **Ben sana Resûlullâh (s.a.v.)'den duyduğum bir hadîsi rivâyet edeceğim;** diyerek söze başlamış ve yukarıdaki hadîsi rivâyet etmiş. Bu bâbda *Taberânî* güzel bir isnâdla şu hadîsi tahrîc etmiştir:

«مَا مِنْ إِمَامٍ وَلَا وَالٍ بَاتَ لَيْلَةً سَوْدَاءَ غَاشًّا لِرِعْيَتِهِ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَعُزِفَ عَنْهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ مَسِيرَةِ سَبْعِينَ عَامًا»

«Hiç bir hükümdar ve vâli yoktur ki idâresi altındaki halka hiyânet ederek bir gece geçirsin de Allâh ona cenneti haram kılmasın. Hâlbuki kıyâmet gününde cennetin kokusu yetmiş yıllık mesâfeden duyulur.» Bu bâbda İmâm Ahmed b. Hanbel'in, Hâkim'in ve başkalarının tahrîc ettikleri hadîsler de vardır.

Gışş: Sadâkatin zıddıdır. Hükümdar ve vali gibi kimselerin gışş yapması, idâreleri altındaki insanlara zulmetmek, mallarını ellerinden almak, kanlarını dökmek gibi şeylerle olur. Bir vazîfeye, ehli varken nâ-ehil olanı ta'yîn etmek de gışşda dâhildir.

Hadîsler gışş'ın haram ve büyük günahlardan olduğuna delâlet etmektedirler. Zîrâ cennetin haram kılındığı bildirilmek sûreti ile tehdîd Kur'an-ı Kerîm'de kâfirler hakkında vârid olmuştur. Vâkiâ Ehl-i Sünnet'e göre büyük günâh işleyenler kâfir olmaz. Binâenaleyh cehennemde ebedî kalmazlarsa da cezâları son derece şiddetli ve ağır olacağına şüphe yoktur. İbn-i Battâl şöyle diyor: «Bu, zâlim hükümdarlara şiddetli bir tehdiddir. Her kim Allâh'ın kendisine emânet ettiği kullarını ihmâl eder yâhud onlara hiyânet ve zulümde bulunursa kıyâmet gününde onların hakları kendinden istenecektir. Acaba koskoca bir millete yaptığı zulmün hesabını nasıl verecektir?»

Allâh'ın cennet'i haram kılmasından murâd: tehdîdini infâz etmesi ve mazlûmlar nâmına râzı olmamasıdır

(۱۲۸۵/۱۵۱۸) - وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«اللَّهُمَّ مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَشَقَّ عَلَيْهِمْ فَاشْقُقْ عَلَيْهِ» أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

1518/1285 «Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet olunmuştur.

Demîştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Yâ Rabbi, her kim ümmetimin bir işini üzerine alır da onlara güçlük çıkarırsa sen de ona meşakkat ver; buyurdular.»

Bu hadîsi Müslim tahrîc etmiştir. Resûlullâh (s.a.v.)'in bedduâsında meşakkat dilemesi, cezâ amel cinsinden olsun diyerdir. Hadîs-i Şerîfin tamâmı şöyledir:

«وَمَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَرَفَقَ بِهِمْ فَارْفُقْ بِهِ»

«Ve kim ümmetimin bir işini üzerine alır da onlara hoş muâmele ederse sen de ona hoş muâmele eyle.» Aynı hadîsi Ebû Avâne «Sahîh»inde buna yakın lafızlarla rivâyet etmiştir. Bu hadîs âmir mevkiinde bulunanların idâreleri altında olanlara kolaylık göstermeleri ve onlara hoş muâmele yapmaları icâb ettiğine delîldir.

(۱۲۸۶/۱۵۱۹) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا قَاتَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1519/1286 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Sizden biriniz biri ile kavga ederse yüze vurmaktan sakınsın; buyurdular.» Hadîs müttefekun aleyhdir.

Bu hadîs, yüze şamar ve tokat vurmanın haram olduğuna delâlet ediyor. Nehyin sebebi: yüzdeki uzuvların nâzik ve bütün güzellikleri kendilerinde toplamış olmalarıdır. Yüze vurulunca bu letâfet ve güzellik bozularak yüz fena halde çirkinleşebilir. Bittabi bu onun için bir noksanlık olur.

Hadîsteki nehiy terbiye için olsun, başka bir maksada mebnî olsun her nevi vuruşa âmm ve şâmindir.

(۱۲۸۷/۱۵۲۰) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْصِنِي قَالَ: لَا تَغْضَبَ فَرَدَّدَ مِرَارًا وَقَالَ: لَا تَغْضَبَ" أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

1520/1287 «(Yine) Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet olunduğuna göre bir adam:

- Yâ Resûlallâh! Bana tavsiyede bulun; demiş. Resûlullâh sallallahü aleyhi ve sellem:

- Gazablanma; buyurmuş. Adam (bu sözü) defalarca tekrarlamış; Peygamber sallallahü aleyhi ve sellem her defasında:

- Gazablanma; buyurmuşlardır.» Bu hadîsi Buhâri tahrîc etmiştir.

İmâm Ahmed b. Hanbel'in rivâyetine göre tavsiye isteyen zâtın ismi **Câriye b. Kudâme'**dir. Başka bir hadîsde isminin **Süfyan b. Abdillâh-i Sekafî** olduğu zikredilmiştir. Bu zât demiştir ki:

«قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْ لِي قَوْلًا أَتَنْتَعِبُ بِهِ وَأَقْلَلُ قَالَ: لَا تَغْضَبَ وَلَكَ الْجَنَّةُ»

«Dedim ki: **Yâ Resûlallâh! Bana istifâde edeceğim bir söz söyle, ama az olsun; Resûlullâh (s.a.v.): Gazablanma; sana cennet vardır; buyurdular.» Ashâb-ı Kirâm'ın diğerlerinden de buna benzer hadîsler rivâyet olunmuştur.**

Hadîs-i Şerîf gazablanmayı nehyediyor. Bu nehiy, *Hattâbî*'nin dediği gibi gazabı mûcib olan şeylerden sakınmayı nehiydir. Nefs-i gazab nehyedilemez. Çünkü fitrî bir şeydir. Bazıları «burada nehyedilen şey gazab değil, gazabı doğuran kibirdir. İzzet-i nefsin yatışınca kadar tevâzu gösteren, gazabın şerrinden kurtulur» demişlerdir.

Peygamber (s.a.v.)'in yalnız bu sözle iktifâ etmesi bazılarına göre soran zâtın gazablı olmasındandır. **Fahr-i Kâinât (s.a.v.)**'in âdeti her-kese yaraşan cevâbı vermektir. A'lâ ile ednâya tenbîh kabûlinden olması ihtimâlî de vardır. Zîrâ gazab, nefisle şeytandan gelir. Bu iki şeye galebe çalan başkalarına karşı nefesine evleviyetle hâkim olur. Gazab ve ilâcı hak-kında biraz yukarıda söz geçmişti.

(۱۲۸۸/۱۵۲۱) - وَعَنْ خَوْلَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ رَجُلًا يَتَخَوَّضُونَ فِي مَالِ اللَّهِ بِغَيْرِ حَقٍّ فَلَهُمُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ .

1521/1288 «Havletül'l-Ensâriyye radiyallâhü anhâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Gerçekten bazı adamlar nâ-hak yere Allâh'ın malına dalıyor. Onlara kıyâmet gününde cehennem vardır; buyurdular.»

Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, şer'an hakkı olmayan kimselerin **Allâh**'ın malından (yani zekât ve emsâlinden) bir şey almalarının haram ve cehennemde yanmayı icâbeden günahlardan olduğuna delîldir.

«Dahyorlar» ta'bîri ihtiyaçlarından fazla aldıklarına ve bunun çirkin birşey olduğuna işârettir. Mâlî işlere bakanların ihtiyaçlarına göre **Allâh** hakkı mallardan istifâde edebileceklerini ihtiyaçtan fazla bir şey alamayacaklarını yukarıda görmüştük.

(۱۲۸۹/۱۵۲۲) - وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا يَرْوِيهِ عَنْ رَبِّهِ قَالَ: "يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَالَمُوا" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1522/1289 «Ebû Zerr radiyallâhü anh'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'in Rabbisinden rivâyet ettiği kudsî hadîsler meyânında kendilerinden (şunu) duyduğu rivâyet olunmuştur:

Teâlâ Hazretleri buyurdu ki: Ey kullarım, ben zulmü kendime haram kıldım; onu sizin aranızda da haram kıldım. Binâenaleyh bir birinize zulmetmeyin»

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'de:

«وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ»

«Rabbın kullarına hiç zâlim değildir»¹⁴³ buyurarak, zulmetmediğini bize haber vermiştir.

Tahrîm: lügaten, bir şeyi men etmektir. **Şer'an** ise faili azâba müstehik olan şey demektir. Bu mânâ **Teâlâ Hazretleri** hakkında şüphesiz doğru değildir. Burada murâd: **Allâh**'ın zulümden münezzehe olduğunu anlatmaktır. Şu halde zulümden münezzehe yerine mecâzen tahrîm denilmiştir. Çünkü memnû olan bir şeyle zulmün aralarında müşterek bir vasıfları vardır ki, o da her ikisinin yapılmamasıdır.

Allâhü zülcelâl hakkında zulüm, müstehîldir. Zîrâ zulüm örf dilinde: ya gayrın milkinde tasarruf yâhûd haddi tecâvüz; mânâlarında kullanılır ki bunların ikisi de **Teâlâ Hazretleri** hakkında muhâldir. Çünkü bütün cihanın mâliki o, kudret ve azâmeti ile her şeyde hakîki mutasarrıf odur.

Zulüm, aklen de çirkin olan bir şeydir. Şâri Hazretleri onu aklın anladığı mânâda takrîr buyurmuş; üstelik çirkinliğini daha da büyülterek zulmedenleri azâbla tehdîd eylemiştir. Zâlim iki cihanda hâib ve hâsirdir.

(۱۲۹۰/۱۵۲۳) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "أَتَذَرُونَ مَا الْغَيْبَةُ؟ قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ: ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ قِيلَ: أَفَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ فِي أَخِي مَا أَقُولُ؟ قَالَ: إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ اغْتَبَتْهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ فَقَدْ بَهَتْهُ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

**1523/1290 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet olun-
duğuna göre Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem (Ashâbına):**

- **Bilir misiniz gıybet nedir?** buyurmuş. Ashâb:

- **Allâh ve Resûlü bilir; demişler. Resûlullâh (s.a.v.)**

- **Din kardeşini, hoşlanmadığı bir şeyle anmandır;** buyurmuşlar. (Bu arada):

- **Ya söylediğim şey din kardeşimde varsa ne buyurursun? diyenler olmuş, Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:**

- **Eğer söylediğin şey onda varsa onu muhakkak sûrette gıybet ettin; şayed yoksa iftirâ ettin (demektir.);** buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

¹⁴³ Sûre-i Fussilet, âyet: 46.

Hadîs-i Şerîf, âdetâ: «**Birbirinizi gıybet etmeyin**¹⁴⁴: وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا» âyet-i kerîmesinde zikredilen gıybetin tefsîri mesâbesinde olup gıybetin hakikatini göstermektedir. «en-Nihâye» nâm kitapta zikredildiği vechile **gıybet**; bir insanı arkasından kötülükle anmaktır; velev ki o kötülük kendisinde bulunsun.

İmâm Nevevî «el-Ezkâr» adlı eserinde İmâm Gazâlî'ye tebean şöyle diyor: «Bir kimseyi bedeni husûsunda veya dîni, dünyası, nefsi, ahlâkı, malı, annesi, babası, evlâdı, karısı yâhud hizmetçisi hakkında yâhud hareketi, konuşkanlığı veya dürük çehreli oluşu ve sâire gibi kötülenebilecek husûsâtta, hoşlanmadığı bir şeyle anmaktır. «Gıybetin dil ile yâhud kaş-göz işareti ile yapılması hükmen hep birdir.

«**Din kardeşini hoşlanmadığı şeyle anmandır**» cümlesi, yüzüne karşı ve gıyâbında yapılan bütün zemlere şâmilidir. Ulemâdan bir cemâatin mezhebi budur. Bu takdîrde hadîs, gıybetin şer'î mânâsını beyân etmiş oluyor. Lügat mânâsının gaybdan alındığına bakılırsa gıybetin ancak bir kimsenin gıyâbında olacağı anlaşılır.

Ulemâdan bazıları, gıybetin şer'î mânâsı ile lügat mânâsının birbirine muvâfık olduğunu tercîh ederler; ve bu bâbda şu hadîsi delîl gösterirler:

« مَا كَرِهْتُ أَنْ تُوَاجِهَ بِهِ أَخَاكَ فَهُوَ غِيْبَةٌ »

«**Din kardeşinin yüzüne karşı söylemekten çekindiğin şey gıybettir.**» Bu hadîs **Ebû Hüreyre** hadîsini tahsîs etmiş oluyor. **Ulemânın** tefsîrleri de bu mânâyâ gelmektedir. Çünkü bazıları gıybeti tefsîr ederken: «Bir kimsenin gıyâbında ayıbını söylemektir.» demişler diğerleri az yukarıda görüldüğü vechile: «Bir insanı arkasından bir kötülükle anmaktır; velev ki o kötülük onda bulunsun» şeklinde îzâhda bulunmuşlardır. Maamâfih bir kimsenin ayıbını yüzüne vurmak gıybet sayılmasa bile yine haramdır; çünkü ona ezâdır.

«**Din kardeşi**» ta'bîrinden, mefhûmu muhâlif yolu ile kâfirin gıybet edilebileceği anlaşılır. Bu husûsda îzâhât verilmiştir. **İbnü'l-Münzir** diyor ki: «Bu hadîsde Yahûdî, Hıristiyan ve sâir dinler mensûbları gibi müslümanlara kardeş sayılmayanlarla işlediği bid'at kendisini dâire-i İslâm'dan çıkarmış olanlara yapılan gıybetin, gıybet sayılmayacağına delîl vardır.»

«**Kardeş**» ta'bîri, gıybetçiyi gıybette vazgeçirmek içindir. Zîrâ kardeşe düşen vazîfe gıybet değil, kardeşine şefkat, merhamet ve onun kusûrlarını ört bas etmektir.

¹⁴⁴ Sûre-i Hucurât, âyet: 12.

«**Hoşlanmadığı bir şeyle anmandır**» ifâdesi de gösteriyor ki gıyâbında söylenen ayıplarından hoşnutsuzluk duymayan fâsık ve fâcirlerin zemmi, gıybet hükmüne girmez. Gıybetin haram olduğu dînen ma'lûm ve müttefekun aleyh ise de büyük veya küçük günahlardan sayılacağı meselesi ihtilâfıdır. *Kurtubî*, büyük günahlardan sayıldığına icmâ nakletmiş; ve büyük günah olduğuna şu hadîsle istidlâl etmiştir:

«**إِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَغْرَاضَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ**»

«**Şüphesiz ki sizin kanlarınız, ırzlarınız ve mallarınız birbirinize haramdır.**»

İmâm Gazâlî ile **Şâfiîler**'den «el-Umde» nâm eserin sâhibi, gıybetin küçük günâh olduğuna kâildirler. *Euzâî*: «Bu iki zâtтан başka gıybetin küçük günah olduğunu söyleyen görmedim» diyor. *Zerkeşî* de şöyle demektedir: «Ölü yemeyi büyük günâh sayıp da gıybeti öyle saymayanlara şaşarım. Halbûki **Allâh** ona ölü insan eti yemenin hükmünü vermiştir...»

Ulema-i Kirâm gıybette altı şeyi istisnâ etmişlerdir:

1 - Mazlûmun: filân bana zulmetti ve malımı aldı; yâhûd: filân zâlimdir; demesi câizdir. Yalnız kendisine şikâyet ettiği kimsenin o zulmü gidermeye veya azaltmaya muktedir olması lâzımdır. Buna delîl **Ebû Süfyan**'ın karısı **Hind**'in **Peygamber (s.a.v.)**'e kocasını şikâyet ederken: «**Hakîkten bu adam cimridir**» demesidir.

2 - Yapılan bir kötülüğü değiştirmeye muktedir gördüğü bir kimseye: Filân kimse falan hakkında şöyle yaptı; diyebilir.

3 - Hâkime: Filân bana zulmetti; ondan kurtulmanın çaresi nedir? diyebilir.

4 - Müslümanları aldatmaktan kurtarmak için hadîs râvîleri ile şâhidleri ve kezâ; ehli olmadığı halde fetvâ veya tadrîse özenen kimseleri cerh etmek câizdir.

5 - Fâsiklarla ehl-i bid'atı, alenen yapmakta oldukları ma'siyetlerle anmak câizdir.

6 - Ta'rîf için bir kimsenin körlük ve topallık gibi kusûru söylenebilir.

Bu altı müstesnâ şu beyitte toplanmıştır:

«**الذَّمُّ لَيْسَ بِغِيْبَةٍ فِي سِتَّةٍ مُّظْلَمٍ وَمُعْرِفٍ وَمُحَدِّرٍ وَلِمُظْهِرٍ فَسَقًا وَمُسْتَقْبٍ وَمَنْ طَلَبَ الْإِعَانَةَ فِي إِزَالَةِ مُنْكَرٍ**»

«**Zemm altı şeyde yani: zulümden şikâyetçi, ta'rîfçi, sakmdırıcı, alenen fâsık işleyen, fetvâ isteyen ve bir kötülüğün giderilmesi husûsunda yardım dileyen hakkında gıybet değildir.**»

(۱۲۹۱/۱۵۲۴) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَحَاسِدُوا وَلَا تَنَاجَشُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَلَا يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ: لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ الثَّقَوَى هَاهُنَا - وَيُسِيرُ إِلَى صَدْرِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ - بِحَسَبِ أَمْرِي مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ. كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ: دَمُهُ وَمَالُهُ وَعَرْضُهُ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ

1524/1291 «(Bu da) ondan rivâyet edilmiştir. - radiyallâhü anh -Demıştır ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bir birinize hasedlik çekmeyin; yalandan fiyat arttırmayın; birbirinize buğzetmeyin; küsüşmeyin; biriniz diğerinin satışı üzerine satış yapmasın. Allâh'ın (birbirine) kardeş(çe muâmele eden) kulları olun. Müslüman müslümanın kardeşidir. Takvâ şuradadır. -(Bunu söylerken) Resûlullâh sallallahü aleyhi ve sellem göğsüne işâret ediyor ve üç defa tekrarlıyordu.-

Müslüman kardeşini tahkîr etmesi bir kimseye kötülük nâmına kâfidir, müslümanın müslümana, malı, canı, ırzı, ve her şeyi haramdır; buyurdular.» Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Kâdî İyâz: « وَلَا يَخْفَرُهُ » cümlesinin: « لَا يَخْفَرُهُ » şeklinde de rivâyet edildiğini fakat doğrusu birinci rivâyet olduğunu söylüyor, ikinci rivâyete göre mânâ «ahd ü peymânını bozmaz» demektir.

Hadîs-i Şerîf, dînen memnû olan bir kaç mes'eleye delâlet ediyor. Şöyle ki:

1 - İki kişinin birbirlerine hasedlik çekmesi haramdır. İki taraftan hasedlik çekmenin hükmü bu olunca, yalnız bir taraftan çekilenin hükmü evleviyetle haram olur. Çünkü kendisine hased edene hasetle mukâbelede bulunmak, kötülüğü kötülükle karşılamak kabîlinden olduğu halde yine haram kılınırsa karşılığında hiç bir kötülük olmayan hasedliğin haram edilmesi evleviyette kalır. Hasedin tahkîki, bâbımızın ilk hadîsinde geçmişti.

2 - Münâceşe dahi alış veriş bahsinde görülmüştü. Bunun nehyedilmesi düşmanlığa sebep olacağı içindir.

3 - Bir birine buğzetmenin hükmü aynen hasedliğin hükmü gibidir. Ancak mezmûm olan buğz dünyevî husûsâta âid olandır. **Allâh** için buğzetmek ise vâcibdir.

4 - Birbirine küserek âlâkayı kesmek, gördüğü zaman sırt çevirmek memnûdur.

İbn-i Abdiberr diyor ki: «yüz çevirmeye **tedâbürr** denilir. Çünkü bir kimseye buğzeden ondan yüz çevirir ve arkasını döner. Sevenin hâli bunun aksinedir. «Bazılarına göre tedâbürrün mânâsı düşmanlık etmektir. *İmâm Mâlik*'in «el-Muvatta'» nâm eserinde *Zühri*'den naklen tedâbürrün selâmdan yüz çevirmek mânâsına geldiği rivâyet olunur.

5 - Müslümanın din kardeşinin satışı üzerine satış yapması memnûdur. Bu da alış veriş bahsinde görülmüştür. *İbn-i Abdiberr* burada şunları söylemiştir: «Bu hadîs, müslümana buğzederek ondan yüz çevirmenin ve onunla dost iken hiç bir şer'î suçu olmaksızın alâkayı kesmenin, ona **Allâh**'ın in'âm ve ihsân ettiği şeylere hasedlik çekmenin haram kılındığını ifâde ediyor. Sonra din kardeşine kan kardeşi muâmelesi yapmayı, kusûrlarını araştırmamayı müslümana emrediyor. Bu husûsta hâzır la gâib ve ölü ile diri arasında bir fark yoktur. Mezkûr beş nehiyden sonra: **Allâh'ın (birbirine) kardeş(çe muâmele eden) kulları olun;** buyurarak müslümanları **Allâh**'ın emrine imtisâle teşvik etmiş ve (ibâd) kelimesiyle kulluğun **Allâh**'ın emirlerine imtisâl gerektirdiğine işâret eylemiştir.

Kurtubî'ye göre mânâ: «Ey müslümanlar! Şefkat, merhamet, muhabbet, yardım ve nasihat husûsunda kan kardeşleri gibi olun» demektedir.

Sonra kardeşlik hukûku nâmına, «**Müslüman müslümanın kardeşidir.**» Zulmetmeyi zikretmesi müslümanın şerefini göstermek için yapılmış bir tahsisdir. Yoksa zulüm kâfire de yapılsa haramdır.

«**Takvâ şuradadır**» buyurması, takvânın esâsen kalbde bulunan **Allâh** korkusuna, murâkabeye ve amellerdeki ihlâs ve samîmiyete istinâd ettiğini göstermek içindir. Nitekim *İmâm Müslim*'in rivâyet ettiği: «**Şüphesiz Allâh sizin cisimlerinize ve sûretlerinize değil, lâkin kalplerinize bakar**» mealindeki hadîs de aynı mânâyı delâlet eder. Yani mücâzât ve muhâsebe işleri zâhirî şekil ve sûrete göre değil, kalplerdeki niyetlere göre olacaktır.

Hadîs-i Şerîf, bir müslümanın din kardeşini tahkîr etmekten başka hiç bir suçu olmasa şer nâmına yalnız bunun kâfi geleceğine ve o kimsenin kötü sayılacağına delâlet ediyor.

(۱۲۹۲/۱۵۲۵) - وَعَنْ قُتَيْبَةَ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ جَنِّبْنِي مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْمَالِ وَالْأَهْوَاءِ وَالْأَدْوَاءِ" أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ وَاللَّفْظُ لَهُ .

1525/1292 «Kutbetü'bnü Mâlik radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Allâh'ım, beni ahlâk, amel, heves ve hastalıkların münkerlerinden irak kıl; buyurdu.» Bu hadîsi **Tirmizî** tahrîc etmiştir. **Hâkim** onu sahîh bulmuştur. Lafız **Hâkim**'indir.

Ahlâk kelimesi huluk'un cem'idir. *Kurtubî* ahlâkı şöyle ta'rif ediyor: «Ahlâk, insanın bir takım vasıfları olup bunlarla başkalarına muâmele eder.»

Ahlâk iyi ve kötü olmak, üzere iki nevidir. İyi ahlâk: Afv, hilim, sabır, cömertlik, merhamet, ezâya tehammül, hâcet bitirmek, ağır başlılık ve sâiredir. Kötü ahlâk ise: bunun zıddı yani münkerâtıdır ki, Hadîs-i Şerîfde **Peygamber (s.a.v.)**'in: **Irak kıl;** diye **Rabbî**'na niyaz ettiği şeylerdir.

Hevâ ve hevesin münker olanları, şer'an makbûl olup olmadığına bakmaksızın nefsin arzularına uyarak yapılan şeylerdir. Hastalıkların münker olanları ise **Peygamber (s.a.v.)**'in istiâze ettiği cüzzam ve bars gibi nefret uyandırıcı hastalıklarla, verem, kanser gibi öldürücü illetlerdir.

(۱۲۹۳/۱۵۲۶) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تُمَارِ أَخَاكَ وَلَا تُمَارِخْهُ وَلَا تَعِدْهُ مَوْعِدًا فَتُخْلِفْهُ" أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ ضَعِيفٍ .

1526/1293 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Din kardeşinle münâkaşa yapma; onunla şakalaşma ve ona bir vaadde bulunup da sözünden dönme; buyurdular.»

Bu hadîsi **Tirmizî** zaîf bir senedle tahrîc etmiştir.

Bu mânâda bâhusus münâkaşa hakkında bir çok hadîsler vardır ki, *Taberânî*'nin rivâyet ettiği uzun bir hadis bunlardandır. Mezkûr hadîse göre: **Ashâb-ı Kirâm**'dan bir cemaat şöyle demişlerdir:

«Biz din husûsunda bir şey hakkında münâkaşa ederken Resûlullâh (s.a.v.) yanımıza çıka geldi. Hâlimizi görünce misli görülmedik bir şekilde gazaplandı, sonra bizi azarlayarak buyurdu ki:

Ey ümmet-i Muhammed! Bununla mı emrolundunuz? Sizden önce geçenler ancak böyle şeylerle helâk oldular. Hayrı az olduğu için mücâdeleyi bırakın. Münâkaşayı bırakın; çünkü mü'min münâkaşa yapmaz. Münâkaşayı bırakın; çünkü münâkaşacının zarar ziyânı tamam olmuştur. Münâkaşayı bırakın zîrâ münâkaşacılıkta devam etmen günah yönünden kâfidir. Münâkaşayı bırakın; çünkü kıyâmet gününde ben münâkaşacıya şefâat etmem. Münâkaşayı bırakın; çünkü samîmi olarak

münâkaşayı terkeden için ben cennette, cennet bahçelerinin aşığı, orta ve üst kısımlarında olmak üzere üç tane köşk tekef-ül ediyorum. Münâkaşayı bırakın, çünkü putperestliği yasak ettikten sonra Rabbımın beni ilk nehyettiği şey budur.»

Buhârî ile **Müslim** müttefikân şu hadîsi rivâyet ederler:

«إِنْ أَبْغَضَ الرَّجَالُ إِلَى اللَّهِ الْأَلَدَ الْخَضْمَ»

«**Hiç şüphe yok ki Allâh indinde insanların en buğza şâyân olanı çok mücâdele ve münâkaşacı olanıdır.**» Bundan murâd: şiddetli münâkaşa yaparak muhâtabına galebe çalandır.

Münâkaşa mânâsına gelen «**mirâ**»ın hakîkati, sırf muhâtabı tahkîr ve kendisinin ona üstünlüğünü göstermek maksadı ile onun sözlerini cerh ederek yanlışını bulmaktır. Mezhepleri takrîr ve îzâhda **cidâl** kelimesi kullanılır. **Husûmet** ise: mal ve sâire elde etmek için musırrâne münâkaşada bulunmaktır. Aralarındaki fark: Münâkaşanın yalnız itirâz sûretiyle cereyân etmesi, husûmetin bazan itirâz bazan da ibtidâen yapılmasıdır. Hakîkati meydana çıkarmak maksadıyla yapılmazlarsa bunların hepsi çirkindir. Bit-tabi ehl-i ilmin münâzaraları, her ne kadar cidâlden hâlî kalmasa da yasak edilen münâkaşalara dâhil değildir. Bu bâbda icmâ vardır.

Hadîs-i Şerîf mizâhı da yasak etmektedir. Mizâh, şaka demektir. Memnû olan şaka, dargınlık ve ayrılığa sebebiyet veren veya bâtıla âit olanlardır. Hatır yıkmayan tatlı şakalar memnû değildir. **Tirmizî**'nin **Hz. Ebû Hüreyre**'den tahrîc ettiği bir hadîsde şöyle buyrulmaktadır.

«قَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ لَتُدَاعِينَا قَالَ: إِنِّي لَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا»

Ashâb: Yâ Resûlallâh! gerçekten sen bizimle şakalaşıyorsun; dediler. Peygamber (s.a.v.):

Ben Hak'dan başka birşey söylemem; buyurdular.»

Hadîs-i Şerîf, vaadden dönmeyi de nehyediyor. Bunun münâfıklara âid sıfatlardan olduğunu yukarıda görmüştük. Ancak sözünde durmak niyetiyle vaad ederek bir mâniden dolayı sözünü yerine getirmeyen burada ki nehyde dâhil değildir.

(۱۲۹۴/۱۵۲۷) - وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ

اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "خَصْلَتَانِ لَا يَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ: الْبُخْلُ وَسُوءُ الْخُلُقِ" أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَفِي سَنَدِهِ ضَعْفٌ.

1527/1297 «Ebû Saîd radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

İki haslet vardır; bunlar bir mü'minde bulunamazlar: cimrilikle kötü ahlâk; buyurdular.»

Bu hadîsi **Tirmizî** tahrîc etmiştir. Senedinde za'f vardır.

Buhl: cimrilik, pintilik, demektir. Bunun örfen ve şer'an çirkin ve mezmûm olduğu ma'lûmdur. Bir çok âyet ve hadîslerde cimrilik zemedilmiştir. **Ulemâ** yalnız cimriliğin mikdarında ihtilâf etmişlerdir. Bu ciheti de yukarıda görmüştük. Şunu da ilâve edelim ki **ulemâ**dan bazıları: «Zekâtını veren cimri sayılmaz» demişlerse de **İmâm Gazâlî** buna itirâz etmiş; ve cimrilikten kurtulmak için bu haddi kâfi görmeyerek şöyle demiştir: «Çünkü bir dâne ağırlığı noksanlıktan dolayı kasaba eti, fırıncıya ekmeği iâde eden billittifâk bahîl sayılır. Kezâ hâkimin çocuklarına takdîr ettiği nafakayı kendilerine teslim ettikten sonra malından çocuklarının bir lokma veya bir hurma dânesi yemelerini çok gören baba da böyle olduğu gibi, önünde ekmek bulunan bir kimsenin, isteyecek diye yanına gelenden onu saklaması da bahillik sayılır.» Ancak **Gazâlî**'nin söylediği örfen cimriliktir; örfen cimrilik azâbı müstelzim değildir. Güzel ahlâk hakkında izâhât yukarıda geçmişti. Kötü ahlâk husûsunda da hadîsler çoktur, Hâkim'in tahrîc ettiği bir hadîsde: «سُوءُ الْخُلُقِ يُفْسِدُ الْعَمَلَ كَمَا يُفْسِدُ الْخَلُّ الْعَسْلَ» «**Kötü ahlâk, sirkenin balı bozduğu gibi ameli bozar**» buyurulmuştur. Hafîb şu hadîsi rivâyet eder:

«إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ تَوْبَةً إِلَّا صَاحِبَ سُوءِ الْخُلُقِ فَإِنَّهُ لَا يَتُوبُ مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا وَقَعَ فِيمَا هُوَ شَرٌّ مِنْهُ»

«Muhakkak her şeyin bir tevbesi vardır. Yalnız kötü ahlâk sâhibi müstesnâ. Çünkü o bir günahdan tevbe ederse ondan daha kötüsüne düşer.» Tirmizî ile **İbn-i Mâce** dahî şu hadîsi tahrîc etmişlerdir: «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ شَيْءٌ الْخُلُقِ»

Hadîsdeki, «mümin» den murad; imân-ı kâmil sâhibidir. Yani kâmil imânlı bir mü'minde bahillik ve kötü huy bulunamaz. Yâhud zekâtını vermeyen mü'min kastedilmistir. Mü'min lafzı müslümanı bu iki şeyden nefret ettirmek için de zikredilmiş olabilir.

(۱۲۹۵/۱۵۲۸) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمُسْتَبْتَانِ مَا قَالَا فَعَلَى الْبَادِيِّ مَا لَمْ يَغْتَدِ الْمَظْلُومُ» أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1528/1295 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur.

Demiştir ki: Resûlullâh *sallallâhü aleyhi ve sellem*:

Bir birine sövenlerin söyledikleri(nin vebâli) mazlûm olan tecâvüz etmedikçe söze başlayanın üzerinedir; buyurdular.»

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, birinden eziyet gören kimsenin ona eziyet mikdarınca mukâbele edebileceğine ve bu mukâbele günah olsa da, vebâli eziyeti yapana âid olduğuna, delâlet ediyor. Çünkü mukâbeleye sebep olan, eziyeti yapandır. Ancak cevap veren ileri giderse fazla sözünün vebâli kendine olur. Zîrâ kötülüğün cezâsı ancak o kötülük mikdarında olur. Bununla beraber karşılık vermeyerek sabretmek efdaldır.

Sâbit olmuş bir hakîkattir ki: **Resûlullâh (s.a.v.)** in huzûrunda bir adam **Hz. Ebû Bekir (r.a.)**'a sövmüş **Ebû Bekir (r.a.)** susmuş, fakat sonradan cevap vermiş. Bunun üzerine **Peygamber (s.a.v.)** yerinden kalkmış kendisine mes'eleyi sormuşlar. **Fahr-i âlem (s.a.v.): Hakîkaten Ebû Bekir sustuğu zaman onun namına bir melek cevap veriyordu; fakat hakkını kendisi alınca şeytan geldi;** buyurmuştur.

(۱۲۹۶/۱۵۲۹) - وَعَنْ أَبِي صِرْمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ ضَارَّ مُسْلِمًا ضَارَّهُ اللَّهُ وَمَنْ شَاقَّ مُسْلِمًا شَقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَحَسَنَهُ.

1529/1296 «Ebû Sırme¹⁴⁵ radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh *sallallâhü aleyhi ve sellem*:

Her kim bir müslümana zarar verirse Allâh da ona zarar verir; kim bir müslümana meşakkat verirse Allâh da ona meşakkat verir; buyurdular.» Bu hadîsi **Ebû Dâvud** ile **Tirmizî** tahrîc etmişlerdir. **Tirmizî** onu hasen bulmuştur.

Hadîs-i Şerîf ne sûretle olursa olsun müslümana eziyet vermenin memnû olduğuna delîldir. Yani bir müslümana malı, canı, veya ırzı husûsunda haksız olarak zarar yaparsa **Allâhü Teâlâ** ona ameli cinsinden olmak üzere zarar verir.

Müşâkka: münâzea demektir. Yani bir kimse bir müslümanla zulüm ve tecâvüz sûretiyle kavga ederse **Allâh** ona da uygun bir cezâ olmak üzere meşakkat verir.

¹⁴⁵ **Ebû Sırme (r.a.):** künyesi ile meşhûr bir sahâbî-i celildir. İsmi çok ihtilâfıdır. Benî Mâzin b. Neccâr kabilesinden olup Bedir ve sonraki gazâlara iştirâk etmiştir.

(۱۲۹۷/۱۵۳۰) - وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللَّهَ يَنْغَضُ الْفَاحِشَ الْبَذِيءَ" أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ -وَلَهُ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَفَعَهُ "لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالطَّعَّانِ وَلَا اللَّعَّانِ وَلَا الْفَاحِشِ وَلَا الْبَذِيءِ" وَحَسَنَهُ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ وَرَجَّحَ الدَّارَقُطْنِيُّ وَقَفَهُ.

1530/1297 «Ebû'd-Derdâ radiyallâhü anh'den rivâyet edilmiştir; Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Şüphesiz ki Allâh, pis pis laflar eden ahlâksıza buğzeder; buyurdular.» Bu hadîsi **Tirmizî** tahrîc etmiştir.

Tirmizî'nin İbn-i Mes'ûd'dan merfû olarak tahrîc ettiği rivâyette «Mü'min ta'n ve la'net de etmez ahlâksızca ve pis pis de konuşmaz» duyurulmuştur. **Tirmizî** bunu hasen bulmuştur. **Hâkim** onu sahîhlemiş; **Dâre Kutnî** ise mevkûf olduğunu tercih etmiştir.

Buğz: Sevginin zıddıdır. **Allâh**'ın kuluna buğzu, ona ikrâmda bulunmayıp bilâkis azap etmesidir.

Beziyy: Pis pis lakırdılar eden; demektir. Bittabi bu sıfat müslümana yakışmaz. Nitekim **Tirmizî**'nin rivâyeti de aynı mânâyâ delâlet etmektedir.

Ta'n: Sögmektir. Ta'n ve la'net sığaları mübâlâğalı ism-i fâil sığası ile kullanılmışlarsa da la'net hükmünün sübûtu için mübâlâğaya hâcet yoktur. Çünkü la'netin azı da çoğu da memnûdur.

Hadîs-i Şerîf, sögmekle la'netin, kâmil bir mü'minin sıfatı olamayacağına delâlet ediyor. Ancak kâfir, sarhoş ve **Allâh** ile **Resûlü**'nün la'net ettikleri kimseler müstesnâdır. Onlara la'net câiz görülmüştür.

(۱۲۹۸/۱۵۳۲) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَسُبُّوا الْأَمْوَاتَ فَإِنَّهُمْ قَدْ أَفْضَوْا إِلَى مَا قَدَّمُوا" أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

1532/1298 «Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Ölülere sögmeyin; zîrâ onlar gönderdikleri (amelleri)ne varmışlardır; buyurdular.» Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir.

Ölülere sögmek mü'min ve kâfire şâmil olmak üzere her ölü hakkında memnûdur. Buna sebep olarak **Peygamber (s.a.v.)** hâl-i hayâtlarında işledikleri amellere kavuşmalarını beyân buyurmuştur. Artık onların işi **Allâh**'a kalmıştır. Hadîs-i Şerîf «**Cenâze bahsi**»nin sonunda îzâhı ile geçmişti.

(۱۲۹۹/۱۵۳۳) - وَعَنْ حُدَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَاتٌ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1533/1299 «Huzeyfe radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hiç bir koğucu cennete giremez; buyurdular.»

Hadis **müttefekun aleyhdir.**

Kattât: nemmâm demektir. Hadisin bir rivâyetinde kattât yerine nemmâm denilmiştir. **Nemmâm:** Koğucu; laf taşıyan mânâsına gelir. Bazıları kattât ile nemmâm arasında fark bulurlar. Nemmâm başkalarına erişirmek için kıssayı hazırlayanlardır. Kattât: bilmediği bir şeyi dinleyip başkalarına nakledenidir.

Nemîme'nin hakîkati: ara bozmak için ötekinin berikinin konuştuklarını birbirlerine ulaştırmaktır. *İmâm Gazâlî:* «Bunun haddi: meydana çıkması hoş görülme-yen şeyi açığa vurmaktır. Kendisinden laf alınan veya laf götürülenin yâhûd üçüncü bir şahsın kızması bu bâbda müsâvî olduğu gibi açığa vurmanın da sözle veya işaret yâhud yazı ile yapılması arasında bir fark yoktur.» diyor.

Nemîme hakkında bir çok hadisler vârid olmuştur. *Taberânî* merfû olarak şu hadisi tahrîc etmiştir. «لَيْسَ مِنَّا ذُو خَسَدٍ وَلَا نَمِيمَةٌ وَلَا كَهَانَةٌ وَلَا أَنَا مِنْهُ» **«Hasedci, koğucu ve falcı bizden değildir; ben de on(lar)dan değilim.»**

Nemîme'nin vâcib olduğu yer de vardır. Meselâ bir kimseye zulmetmek veya onu öldürmek isteyen biri görüldü mü derhal o kimseyi isim vermeksizin korunmaya da'vet etmek, gerekirse zâlimin adını da söylemek vâcib olur.

Hadis-i Şerif koğuculuk günahının pek büyük olduğuna delîldir. *Hâfız el-Münzirî:* «Ümmet koğuculuğun haram kılındığına ve **Allâh** indinde en büyük günahlardan olduğuna icmâ etmiştir» demiştir.

(۱۳۰۰/۱۵۳۴) - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ كَفَّ غَضَبَهُ كَفَّ اللَّهُ عَنْهُ عَذَابَهُ" أَخْرَجَهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ - وَلَهُ شَاهِدٌ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عُمرَ عِنْدَ ابْنِ أَبِي الدُّنْيَا .

1534/1300 «Enes radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur.

Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem: Her kim ga-

zabını yenerse Allâh ona azâb etmekten vazgeçer; buyurdular.

Bu hadîsi **Taberânî «el-Evsat»**da tahrîc etmiştir. **İbn-i Ebî'd-Dünyâ**(nın kitâbın)da bu hadîsin **İbn-i Ömer'**den bir şahidi vardır.

Gazab hakkında şimdiye kadar bir çok yerlerde söz geçti. Bu hadîs gazabı yenerek, onun muktezâsınca hareketten nefsi men etmenin fazîleti hakkındadır. Gazabı yenmek kolay bir iş değildir. Onu başarabilmek için sabır, hilim ve nefisle mücâhede lâzımdır. Bundan dolayıdır ki **Teâlâ Hazretleri** ona mükâfât olarak azâbdan vazgeçmeyi va'd etmiştir.

(۱۳۰۱/۱۵۳۶) - وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ خَبٌّ وَلَا بَخِيلٌ وَلَا سَيِّئُ الْمَلَكَةِ" أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَفَرَّقَهُ حَدِيثَيْنِ وَفِي إِسْنَادِهِ ضَعْفٌ .

1536/1301 «Ebû Bekr-i Sıddîk radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Cennete, şarlatan, bahîl ve geçimsiz (olanlar ilk elde) giremez; buyurdular.» Bu hadîsi **Tirmîzî** tahrîc etmiş; ve onu ikiye bölmüştür. İsnâdında za'f vardır.

Geçimsizden murâd: Köle ve câriyelerinin hakkını îfâ etmeyen, onlara ezâ ve cefâ eden, âdâb-ı şer'iyeyi ve farz olan ibâdetleri öğretmeyen, hayvanlarının yemini suyunu ihmâl eden, onlara taşıyamayacakları yükü yükleyerek öldüresiye döven kötü tasarruflu kimselerdir. Hadîsin isnâdında zaîflik olmakla beraber bir çok şâhidleri vardır. Bâzılarını münâsebet düşükçe zikretmiştik. Bu şâhidlerle hadîs zaîf olmaktan kurtulmuş; hasen derecesine yükselmiştir.

(۱۳۰۲/۱۵۳۷) - وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ تَسَمَّعَ حَدِيثَ قَوْمٍ وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ صَبَّ فِي أُذُنَيْهِ الْآنَكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" يَعْنِي: الرِّصَاصَ أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ .

1537/1302 «İbn-i Abbâs radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim rızâları olmaksızın bir kavmin konuştuklarını dinlerse kıyâmet gününde onun kulaklarına ânûk (yani kurşun) dökülecektir; buyurdular.» Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir.

«- **Yani kurşun**» ifâdesi müdrecdir; üst tarafındaki kelimeyi îzâh için zikredilmiştir.

Hadîs-i Şerîf, sözünün başkaları tarafından dinlenilmesini arzu etmeyen bir kimsenin konuştuklarını, dinlemenin haram olduğuna delâlet ediyor. Bu da, ya sarâhaten bildirmekle yâhud karîne ile anlaşılır.

Buhârî'nin «el-Edebü'l Müfred» adlı eserinde **Saîd-i Makbûrî**'den rivâyet ettiği bir hadîsde **Hz. Saîd** şöyle demektedir, «**İbn-i Ömer**'in yanına uğradım. Yanında bir adam vardı; konuşuyorlardı. Ben hemen yanlarına sokuldu isem de **İbn-i Ömer** göğsüme çarparak: iki kişiyi konuşurken buldun mu onlardan izin almadıkça yanlarına dikilme; dedi.»

İbn-i Abdilber: «İki kişi gizlice konuşurken hiç bir kimsenin onların yanına girmesi câiz değildir» diyor. Musannıfa göre gizli konuşan iki kişinin yanında izinsiz oturmak da câiz değildir; isterse onlardan uzak bir köşeye oturmuş olsun. Çünkü onların baş başa kalarak gizlice konuşmaya başlamış olmaları, konuşacaklarını gizlediklerine delâlet eder.

Bazı kimseler konuşulan sözden bir kaç cümle işitmekle derhal mevzûun mâhiyetini anlayıverirler. Binâenaleyh izin almak şarttır.

Elbiseyi yoklamak, koklamak, küçüklere evde ne konuşulduğunu veya ne yapıldığını sormak dahi başkalarının konuşmasını dinlemek hükmündedir. Şu kadar var ki âdil bir kimsenin münkerâta dâir verdiği bir habere istinâden, o münkeri defetmek maksadı ile iki kişinin ne konuştuklarını izinsiz dinlemek câizdir.

(۱۳۰۲/۱۵۳۸) - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "طَوْبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْنُهُ عَنْ عُيُوبِ النَّاسِ" أَخْرَجَهُ الْبَزَّازُ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ.

1538/1303 «Enes radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Ne mutlu kendi kusûru âlemin kusûrların(ı araştırmak)dan kendisini alıkoyana; buyurdular.»

Bu hadîsi güzel bir isnâdla **Bezzâr** tahrîc etmiştir. **Tûbâ**: Ya bir ism-i masdardır ve: ne mutlu, müjdelere olsun, hayır ve iyilik senindir, mânâlarına gelir. Yâhûd cennette bir ağacın adıdır. Hangi mânâyâ alınırsa alınsın tûbâ, kendi kusûrları ile meşgûl olarak onları gidermeye çalışırken başkalarının kusûrundan haberi bile olmayanlardır. Başkasını ayıplamak isteyen evvelâ kendine bakmalıdır. Bakarsa mutlaka kendinde bir kusûr bulacak ve bu kusûr onu başkasının kusûrunu söylemekten men edecektir.

(١٣٠٤/١٥٣٩) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ تَعَاطَمَ فِي نَفْسِهِ وَاخْتَالَ فِي مِشْيَتِهِ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانُ" أَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ .

1539/1304 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim kendini büyük görürse ve yürüyüşünde böbürlenirse huzûru ilâhîye Allâh kendisine gazablı olarak çıkar; buyurdular.»

Bu hadîsi **Hâkim** tahrîc etmiştir. Râvîleri sikadrlar.

Kendini büyük görmek iki sûretle olabilir. Ya kendini başkalarından daha ziyâde ta'zîm ve hürmete lâıyk görür, yâhud kendinin hakîkaten büyük olduğuna inanır. Bu bâbda **İmâm Müslim, Tirmizî ve Hâkim, İbn-i Mes'ûd** (r.a.)'dan şu hadîsi tahrîc etmişlerdir:

« قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ قَالَ رَجُلٌ : يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ قُوَّةً حَسَنًا وَتَعْلَهُ حَسَنًا قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ الْكِبَرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَعَمَطُ النَّاسِ " »

Resûlullâh (s.a.v.): Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez; dedi, Bir adam:

- Yâ Resûlallâh! İnsan elbisesinin güzel ayakkabısının da güzel olmasını istiyor; dedi. Resûlullâh (s.a.v.):

- Hiç şüphe yok ki Allâh güzeldir; güzelliği sever. Kibir, hakkı hiçe saymak ve insanları tahkîr etmektir; buyurdular.»

Bazıları: «Kibir, hakka karşı büyüklenerek, onu hak görmemektir» demiştir; diğerleri: «Hakkı kabûl etmemektir» şeklinde ta'rif etmişlerdir.

Nevevî: «Kibrin mânâsı, kendini başkalarından yüksek görerek onları tahkîr ve büyüklendiği için hakkı inkârdır» diyor. Musannıf merhûm «ez-Zevâcir» nâm eserinde kibri **bâtınî** ve **zâhirî** olmak üzere iki kısma ayırmıştır. Bâtınî kibir: nefisde bir huydur ve kibir denilmeye asıl lâıyk olan da budur. Zâhirî kibir, a'zâdan sâdır olan amellerdir. Bu ötekinin netîcesidir.

Bir de **ucub** vardır ki buna lisânımızda «kendini beğenmek» derler. Kibirle ucub arasında fark vardır. Kibirde kendisine çalım satılan bir şahıs bir de kendisi ile büyüklenen şey vardır. Ucubda ise yalnız bir şeyi büyültmek vardır. Şâyed onda da üzerine çalım satılan bir şahıs bulunursa o da kibir olur. Kurula kurula yürümek de büyüklenmekten ileri gelir.

Hadîsde bu cümlelerin büyükleme üzerine atfedilmesi kibrin bir nev'ini diğer nev'i üzerine atıf kabîlindendir ve âdetâ: «Her kim kibir nevî'lerinden şu nev'i kendinde bulundurursa tehdidi hak etmiş olur» denilmiş gibidir.

Gerek bu hadîs gerekse bu mânâdaki diğer hadîsler kibrin haram olduğuna ve **Allâh**'ın gazâbını celbettiğine delâlet ederler.

(۱۳۰۵/۱۵۴۰) - وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ" أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَسَنٌ.

1540/1305 «Sehl b. Sa'd radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Acele şeytandandır; buyurdular.»

Bu hadîsi **Tirmizî** tahrîc etmiş ve «hasendir» demiştir.

Acele: bir işte sür'at göstermektir. Ağır davranmak îcâb eden yerde acele etmek kötü ise de sür'at îcâbeden yerde makbûldür. Bazıları sür'at ile yavaşlığın arasını bulmuş ve: «Dikkat ve vakârla sür'at gösteren kimse, birbirine zıd gibi görünen bu iki şeyi bir araya getirmiş olur.» demişlerdir. Burada kâide şudur: umûrun en hayırlısı orta olanıdır.

(۱۳۰۶/۱۵۴۱) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الشُّؤْمُ سُوءُ الْخُلُقِ" أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَفِي إِسْنَادِهِ ضَعْفٌ.

1541/1306 «Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Uğursuzluk itikâdı kötü ahlâktır; buyurdular.»

Bu hadîsi **Ahmed** tahrîc etmiştir. Senedinde za'f vardır.

Kötü ahlâkın hakikati ve bütün kötülöklere sebep olduğu yukarıda görülmüştür. Hadîs-i Şerîf güzel olsun, çirkin olsun, bütün huyların ihtiyârî ve kîsbî olduğuna işaret ediyor.

Şü'm: yümn'ün zıddıdır. **Yümn:** uğur, bereket, fâl-i hayır mânâlarına gelir. Şü'm de uğursuz saymakta kullanılır.

(۱۳۰۷/۱۵۴۲) - وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللَّعَانَيْنِ لَا يَكُونُونَ شُفْعَاءَ وَلَا شُهَدَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

1542/1307 Ebû'd-Derdâ radiyallâhü anh'den rivâyet olun-

muştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Şüphesiz ki la'netçiler kıyâmet gününde ne şefâatçi olurlar ne de şahid; buyurdular.» Bu hadis-i **Müslim** tahrîc etmiştir.

La'net hakkında biraz yukarıda söz geçmişti. Hadis-i Şerîf çok çok la'net edenlerin, kıyâmet gününde **Allâh** şefâatlerini kabûl etmeyeceğini haber veriyor. Şehâdet meselesine gelince: bazılarına göre la'netçinin kıyâmet gününde şehâdeti kabûl edilmeyecektir. Yâni bütün ümmetler Peygamberlerin risâlet ve tebliğ vazîfelerini yaptıklarına şehâdet ederken bunlar şehâdet edemeyeceklerdir. Diğer bazı **ulemâya** göre la'netçinin şehâdeti dünyâda kabûl edilmez. Çünkü onlar fâsıklar zümresine dâhil olmuşlardır. Bir takımları: «Şehâdetten murâd şehîdliktir, binâenaleyh bunlara şehîdlik mertebesi nasîb olmayacaktır.» mütâlaasında bulunmuşlardır.

(۱۳۰۸/۱۵۴۳) - وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ عَيَّرَ أَخَاهُ بِذَنْبٍ لَمْ يَمُتْ حَتَّى يَعْمَلَهُ" أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَحَسَنَهُ وَسَنَدُهُ مُنْقَطِعٌ .

1543/1308 «Muâz b. Cebel radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim din kardeşini bir suçla ayıplarsa o suçu (kendisi de) işlemeden ölmez: buyurdular.»

Bu hadîsi **Tirmizî** tahrîc etmiş ve hasen bulmuştur. Fakat senedi münkatıdır. **Tirmizî**'nin onu hasen kabûl etmesi şahidleri bulunduğu içindir. Bittabi şahidleri bulununca hadîse inkîta zarar vermez.

Hadîs-i Şerîf, din kardeşini bir kusûrundan dolayı ayıplayandan **Allâh**'ın tevfiğ ve inâyeti kaldırılacağını ve bu sebeple o suçu kendisi de işleyeceğini bildiriyor. Lisânımızdaki «Kazma kuyuyu komşuna, kendin düşersin içine» darb-ı meseli bu hadîsden mülhem olsa gerektir. Yalnız ayıpladığı kimsenin âkıbetine uğramak için bazıları, kendisinde o suç bulunmadığına ucub getirerek böbürlenmesini şart koşuyorlar. Bu takdirde: bende bu kusûr yok; diye kendini beğenmişlik etmezse, ayıpladığı kimsenin âkıbetine uğramayacak demektir.

Hâsılı bir kusûr ve kabâhati mücerred sâhibini ayıplayarak küçük düşürmek için söylemek çirkin bir harekettir; ve uhrevî cezâyı istilzâm eder. Ancak biraz yukarıda zikrettiğimiz altı özürden dolayı bir kimsenin ayıbı söylenebilir. Maamâfih yine de hüsn-i niyet şarttır.

(۱۳۰۹/۱۵۴۴) - وَعَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَيْلٌ لِلَّذِي يُحَدِّثُ فَيَكْذِبُ لِيُضْحِكَ بِهِ الْقَوْمَ وَيَلَّ لَهُ ثُمَّ وَيَلَّ لَهُ" أَخْرَجَهُ الثَّلَاثَةُ وَإِسْنَادُهُ قَوِيٌّ .

1544/1309 «Behz b. Hakîm babasından o da dedesinden¹⁴⁶ radiyallâhü anhum işitmiş olarak rivâyet edilmiştir. Dedesi demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Cemâati güldürmek için konuşup da yalan söyleyenin vah hâline, vay onun haline, sonra vay onun hâline; buyurdular.»

Bu hadîsi **Üçler** tahrîc etmiştir. İsnâdı kavîdir. Hadîsi, *Tirmizî* ile *Beyhakî* de rivâyet etmişlerdir. *Tirmizî* onun hasen olduğunu söylemiştir. Bu mânâda bir çok hadîsler vardır. Nitekim bazıları az ileride görülecektir. *İbn-i Hibbân* «Sahîh»inde şu hadîsi rivâyet eder:

«إِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَالْفُجُورُ يَهْدِي إِلَى النَّارِ»

«Yalandan sakınınız; çünkü yalan fücûr ile beraberdir. Bunların ikisi(nin sâhipleri) de cehennemdedir.» *Taberânî* dahi buna benzer bir hadîs rivâyet etmiştir. *İmâm Ahmed b. Hanbel*'in tahrîc ettiği şu hadîs de aynı mânâyı ifâde eder:

«مَا عَمِلَ أَهْلُ النَّارِ؟ قَالَ الْكَذِبُ فَإِنَّ الْعَبْدَ إِذَا كَذَبَ فَجَرَ وَإِذَا فَجَرَ كَفَرَ وَإِذَا كَفَرَ دَخَلَ النَّارَ»

Ashâb'dan biri:

- **Cehennemliklerin ameli nedir?** demiş. **Resûlullâh (s.a.v.):**

- **Yalan söylemektir; çünkü kul yalan söyledi mi hak yoldan sapar. Saptı mı küfreder; küfrettiği zaman da cehenneme girer;** buyurmuşlar.

Hadîs-i Şerîf, başkalarını güldürmek için yalan söylemenin haram olduğuna delildir. Yalan söylemek ne şekilde olursa olsun haram ise de böylesi ehemmiyetine binâen bilhâssa haram kılınmıştır. Binâenaleyh kendisini dinleyenler yalan söylediğini bilirlerse onu dinlemekle aynı ma'siyete iştirâk etmiş olurlar. Onlara düşen vazîfe ya bu yalancıyı susturmak yâhud susturamazlarsa oradan kalkıp gitmektir.

Yalan söylemek bazı **ulemâ**ya göre büyük günahlardandır. *Şâfiîler*'den *Rûyânî* yalanın büyük günahlardan olduğunu; kasden yalan söyleyenin başkasına zarar vermese bile şehâdeti kabûl edilmeyeceğini, zîrâ yalanın her halde haram olduğunu söylemiştir.

¹⁴⁶ Dedesinin adı Muâviye'dir.

İmâm Gazâlî «İhyâü'l-Ulûm»da yalanı; vâcib, mübâh ve haram olmak üzere üç kısma ayırmış; ve şöyle demiştir: «Doğru söylemekle varıldığı gibi yalan söylemekle de varılabilen sahîh bir maksat husûsunda yalan söylemek haramdır; yalnız yalan söylemekle varılıyorsa mübâh, o maksada varmak vâcib ise yalan söylemek de vâcibdir...»

Gazâlî'ye göre yalanın doğuracağı kötü netîce ile doğru söylemenin doğuracağı aynı netîce karşılaştırılmalıdır. Bu takdîrde eğer doğru söylemenin netîcesi daha kötü olarsa yalan söylenilebilir. Aksi hâlde, yâhud netîce şüpheli olursa, yalan söylemek haram olur. Kötü netîce şahsına âid ise doğru söylemek müstehâb, başkasına ait ise müsâmaha göstermemek evlâ olur.

Yalan söylemek üç sûrette bilittifâk câizdir. Nitekim İmâm Müslim «Sahîh»inde bunu İbn-i Şihâb'dan rivâyet etmiştir. İbn-i Şihâb: «İnsanların konuştukları hiç bir husûsda yalan söylemeye ruhsat verildiğini duymadım. Ancak üç şey müstesnâ: Harpte, ara buluculukda ve erkeğin karısı hakkında; kadının da kocası hakkında söylediği sözlerde» demiştir. Kâdî İyâz: «Bu üç sûrette yalan söylemenin cevâzı husûsunda hılâf yoktur» diyor. İbn-i Neccâr bunu Nevvâs b. Sem'ân'dan merfû hadîs olarak rivâyet etmiştir. Hadîs şudur:

«الْكَذِبُ يَكْتُبُ عَلَى ابْنِ آدَمَ إِلَّا فِي ثَلَاثٍ: الرَّجُلُ يَكُونُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ لِيُصْلِحَ بَيْنَهُمَا وَالرَّجُلُ يُحَدِّثُ أَمْرًا لِيَرْضَاهَا بِذَلِكَ وَالْكَذِبُ فِي الْحَرْبِ»

«Yalan, Âdem oğlunun aleyhine yazılır; yalnız üç şeyde müstesnâ; iki kişinin aralarını bulmak için araya giren, karısını razı etmek için konuşan (hakkında), bir de harp husûsunda söylenen yalandadır.»

Allâh'ın hikmetine bakmalı ki kalpleri yatıştırmak ve güzel güzel ge-
çinmeyi te'mîn için koğuculuğu haram kılmıştır. Halbuki koğuculukta söy-
lenilenler yalan değildir; fakat netîcesi kalp kırmağa, düşman olmağa ve
müslümanların birbirleri ile âlâkalarını kesmelerine müncer olur. Yalan
haddi zâtında haram olmakla beraber İslâmî birliği sağlamak için yerine
göre onu tecvîz etmiştir.

(۱۳۱۰/۱۵۴۵) - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
قَالَ: «كَفَّارَةٌ مَنْ اغْتَبَتَهُ أَنْ تَسْتَغْفِرَ لَهُ» رَوَاهُ الْحَارِثُ بْنُ أَبِي أُسَامَةَ بِإِسْنَادٍ ضَعِيفٍ.

1545/1310 «Enes radiyallâhü anh'den Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edildiğine göre;

**Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem: Gıybetini ettiğin kimse-
nin keffâreti onun için istiğfâr etmendir;** buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi **Hâris b. Ebî Üsâme** zaîf bir isnâdla rivâyet etmiştir. Onu *İbn-i Ebî Şeybe* «Müsned»inde, *Beyhakî* «Şuâbü'l-İmân»da tahrîc ettikleri gibi daha başkaları da muhtelif lafızlarla **Hz. Enes**'den rivâyet etmişlerdir; yalnız isnâdlarında za'f vardır. Bununla, berâber mânâ itibârıyla başka yollardan rivâyet olunmuştur. *Hâkim* ile *Beyhakî* onu **Hz. Huzeyfe** (r.a.)'dan şu lafızlarla tahrîc etmişlerdir:

«كَانَ فِي لِسَانِي ذَرْبٌ عَلَى أَهْلِي فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَتَيْنَ أَنْتَ مِنَ
الِاسْتِغْفَارِ يَا حُذَيْفَةُ إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ.»

«**Huzeyfe** (r.a.) demiştir ki: Dilimde âileme karşı bozukluk vardı. Bunu Resûlullâh (s.a.v.)'e sordum:

- Ne duruyorsun da istiğfâr etmiyorsun Yâ Huzeyfe? Ben hakikaten her gün Allâh'a yüz kere istiğfâr ediyorum; buyurdular.» *Beyhakî*: «Bu hadîs esahdır» demiştir.

Enes hadîsi, gıybeti yapılan kimse için Allâh'dan istiğfâr kâfi geldiğine ayrıca ondan özür dilemeye hâcet olmadığına delâlet ediyor. Fakat **Hanefiler**'le, **Şâfiîler**'e göre zemmi edilen kimsenin bundan haberi olursa onunla helâllaşmak da icâbeder; bilmediği takdirde bir şey lâzım gelmez. Bu bâbda Buhârî, **Hz. Ebû Hüreyre**'den merfû olarak şu hadîsi tahrîc etmiştir:

«مَنْ كَانَتْ عِنْدَهُ مَطْلَبَةٌ لِأَخِيهِ فِي عَرْضِهِ أَوْ شَيْءٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لَا يَكُونَ لَهُ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أَخَذَ مِنْهُ بِقَدَرِ مَطْلَبَتِهِ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أَخَذَ مِنْ سَيِّئَاتٍ صَاحِبِهِ فَحُلِّمَ عَلَيْهِ.»

«Eğer bir kimsenin üzerinde din kardeşinin, ırzına âid bir zulüm vebâli veya herhangi bir şey bulunursa, hiç bir altın ve gümüşe mâlik olamayacağı zaman gelmeden, hemen bugün o kimseye o vebali helâl ettirsin. (Zîrâ kıyâmet gününde) kendisinin bir amel-i sâlihi bulunursa, zulmü nisbetinde ondan alınacak; makbûl amelleri yoksa hasmının günahlarından bir kısmı alınarak onun üzerine yükletilecektir.» Bu hadîsin bir benzerini *Beyhakî* **Hz. Ebû Mûsâ** (r.a.)'dan tahrîc etmiştir.

Buhârî hadîsi, mutlak sûrette helâllaşmanın lüzûmuna delâlet ediyorsa da, **Enes** hadîsi ile aralarını bulmak için, o da, gıybeti yapılan kimsenin, gıybeti duyduğuna hamledilmiştir.

(١٣١١/١٥٤٦) - وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَبْغَضُ الرِّجَالِ إِلَى اللَّهِ الْأَلَدُّ الْخَصِيمُ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

1546/1311 «Âişe radiyallâhü anhâ'dan rivâyet olunmuştur.

Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Allâh indinde erkeklerin en sevimsizi, husûmeti¹⁴⁷ pek şiddetli olan sırnaşıktır; buyurdular.»

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Eled: **Ledîd**'den alınmıştır. **Ledîd:** aslında vâdinin kenarı demektir. Şiddetli husûmet manâsında kullanılır. Şu münâsebetle ki: vâdiye düşen kurtulmak için nasıl iki tarafa saldırırsa, hasmına mutlaka galebe çalmak isteyen de, delîlin birini getirir getirmez ötekine başvurur.

Husûmeti zemm bâbında bir çok hadîsler vârid olmuştur. Bunlardan bir tanesi **Tirmizî**'nin **İbn-i Abbâs**'dan merfû olarak tahrîc ettiği şu hadîsdir:

« كَفَى بِكَ إِثْمًا أَنْ لَا تَرَالَ مُخَاصِمًا »

«Husûmette devam etmen sana günâh yönünden yeter» Tirmizî bu hadîs için: «garîbdir» diyor.

Husûmet bâbındaki hadîsler mutlakdır. Binâenaleyh, haklı da olsa, husûmetin mezmûm ve çirkin olmasını iktizâ ederse de *Nevevî* «el-Ezkâr» adlı eserinde şöyle demektedir:

«Eğer, insana hakkını almak için mutlaka husûmet lâzımdır; dersin buna cevap, *Gazâlî*'nin verdiği cevaptır. *Gazâlî*'ye göre zemmedilen husûmet ancak bâtıl hakkında ve bir bilgiye sâhip olmadan yapılandır. Meselâ, bir hâkim vekîlinin husûmeti bu kabildendir; çünkü hakkın kime âid olduğunu anlamadan dâvâya vekâlet eder ve zemme dâhil olur. Bir hak ararken ihtiyaçtan fazla husûmet gösterenler; hasmına eziyet için yalan söyleyenler ve kezâ sırf hasmını ezmek için inâdına husûmet ve dâvâ edenler hep aynı hükme dâhildirler. İnâd ve eziyet kasdetmeyerek yapılan husûmetler ne mezmûm ne de haramdır. Ancak, mümkün mertebe bunların da terki evlâdır.

Bazı Şâfiî kitaplarında, çok husûmet yapanların şâhidliği kabûl edilmeyeceği; zîrâ bunun mürüvveti azalttığı zikredilmiştir.

¹⁴⁷ Husûmet: cenk ve kavga etmektir. Ancak İslâm hukukunda da'vâ etmek ma'nâsında kullanılır.

بَابُ التَّزْغِيبِ فِي مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ

GÜZEL AHLÂKA TEŞVÎK BÂBÎ

(١٣١٢/١٥٤٧) عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "عَلَيْكُمْ بِالصَّدَقِ فَإِنَّ الصَّدَقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصَّدَقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدِّيقًا وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1547/1312 «İbn-i Mes'ûd radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Sıdka sarılın; çünkü sıdk hayıra götürür. Hayır da cennete götürür. Kişi doğru hareket ede ede ve doğruluğu araya araya nihayet Allâh indinde doğrucu yazılır. Yalandan sakının zîrâ yalan, başdan çıkarmaya götürür. Şüphesiz ki, baştan çıkmak da cehenneme götürür. Kişi yalan söyleye söyleye ve yalanı araya araya nihayet indallâh yalancı yazılır; buyurdular.»

Hadis **müttefekun aleyhdir.**

Sıdk: Vâkıâ uygun olan; **kezib:** vâkıa uymayan şeydir.

Hidâyet: Doğru yola götürmek; **dalâlet** de: bâtil yola götürmek mânâlarındadır. Ehl-i Sünnet ulemâsının mezhebi budur. Mu'tezile'ye göre **hidâyet:** doğru yolu göstermek; **dalâlet,** doğru yolu göstermemektir.

Birr: Hayır işlerini yapmakta etraflı ve şümüllü davranmaktır. Bu kelime her nevi hayır işlere şâmil cem'iyetli bir ta'bîrdir. Hâlisâne yapılan sâlih amele de birr denilir.

İbn-i Battâl «hayır da cennete götürür» cümlesi için: «Bunun misdâkı¹⁴⁸ **Teâlâ Hazretleri'nin:** «إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ»

[Şüphesizki iyilerini metleri içerisinde (dem-güzâr) olacaklardır.]¹⁴⁹ âyeti kerîmesidir» diyor.

«Kişi doğru hareket ede ede **ilâh...**» cümlesi için de şu mütâlaada bulunmaktadır: «Bundan murâd, sıdkı defalarca tekrarlaması ve nihâyet mübâlağa ismini yani sıddık denilmeyi hak etmesidir.»

¹⁴⁸ Misdâk: doğruluğuna şehâdet eden mânâsındadır.

¹⁴⁹ Süre-i Mutaffifîn, âyet: 22.

Fücûr: aslında yarmak mânâsına gelir. Burada diyâneti yarmak mânâsı kasdedilmiştir: Fesâda meyletmek, ma'siyetlere atılmak mânâlarında da kullanılan şümûllü bir isimdir.

Hadîs-i Şerîf, sözlerinin doğru olmasına dikkat eden kimse için doğruluğun, kasden yalan söyleyen için de yalancılığın bir tabîat ve seciye haline geleceğine, hayır ve şer sıfatlarının ta'lîm ve tatbikatla devâm edeceğine işâret ettiği gibi doğruluğun pek büyük ve şerefli bir haslet olduğuna ve sâhibini cennete götüreceğine, yalancılığın da o nisbette büyük bir kabâhat olduğuna ve sâhibini cehenneme sürükleyeceğine delâlet ediyor. Bittabi bu onların uhrevî hallerinin beyânıdır. Dünyevî hallerinin dahi küçük mikyâsda âhiretteki âkîbetlerine benzediğini her zaman müşâhede etmekteyiz. Doğru söyleyip, doğru iş göreni dostundan mâadâ düşmanı bile sever; şehâdeti ve sözü makbûldür. Halbuki yalancıyı kimse sevmez; o hiç bir yerde ihtirâm ve kabûl görmez; bilâkis nasibi er geç rezil olmaktadır. Nitekim dilimizdeki: «Yalancının mumu yatsıya kadar yanar» ata sözü ile bu hakîkate işâret olunur.

(۱۳۱۳/۱۵۴۸) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1548/1313 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'den rivâyet olduğuna göre; Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Zandan, sakının, çünkü zan, sözün en yalanıdır; buyurmuşlardır.» Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Bu hadîs ve îzâhı bundan önceki bâbda görüldü.

(۱۳۱۴/۱۵۴۹) - وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ عَلَى الطَّرَقَاتِ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لَنَا بُدٌّ مِنْ مَجَالِسِنَا نَتَحَدَّثُ فِيهَا قَالَ: فَأَمَّا إِذَا آبَيْتُمْ فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ قَالُوا: وَمَا حَقُّهُ؟ قَالَ: غَضُّ الْبَصَرِ وَكَفُّ الْأَذَى وَرَدُّ السَّلَامِ وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1549/1314 «Ebû Saîd-i Hudrî radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

- Yollarda oturmaktan sakının; buyurdular. **Ashâb:**

- **Yâ Resûlallâh! Oturmamıza imkân yok; biz orada konuşuyoruz:** dediler.

- **Mâdem ki söz dinlemeyeceksiniz. O halde yolun hakkını bari verin;** dedi. Ashâb:

- **Onun hakkı nedir? dediler. Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:**

- **Gözü (haramdan) yummak, (geçenlere) eziyetten çekinmek, selâmı almak, iyiliği emir ve kötülükten nehiydir; buyurdular.»**

Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Kâdî İyâz diyor ki: «Bu hadîsde, Ashâb'ın, emri vücûb mânâsına değil de evlâ olanı yapmaya teşvîk mânâsına anladıklarına delîl vardır. Çünkü vücûb mânâsına anlasalar **Resûlullâh (s.a.v.)**'e mürâcaatta bulunmazlardı.» Musannıf, *Kâdî*'nin mütâlaasına cevâben: «İhtimâl Ashâb, yollar da oturma ihtiyâcını arzettikleri için tahfîf sadedinde nesih vâki olacağını ümîd etmişlerdir» demiştir.

Bazı hadîslerde burada zikri geçen beş şeyden başka fazlalıklar göze çarpmaktadır. Meselâ *Ebû Dâvud*'un rivâyetinde: «**Yolcuya yol göstermek, aksıran birisi Allâh'a hamdederse ona teşmîtte bulunmak**» ibâresi; *Saîd b. Mansûr*'un rivâyetinde, «**mazlûma yardım**» *Bezzâr*'ın rivâyetinde: «**yük yüklemeye yardım**» *Taberânî*'nin rivâyetinde: «**Mazlûma yardım edin, Allâh'ı da çok anın.**» ibâreleri ziyâde edilmiştir. *İmâm Süyûtî* «et-Tevşîh» nâm eserinde bu ziyâdelerin on üç âdâb teşkil ettiğini söyler.

Yollarda oturmaktan nehyedilmesinin hikmeti, fitnenin önünü almaktır. Çünkü yolda oturan bir kimse oradan geçen kadınlara bakar. **Allâh**'ın ve müslümanların hukûkunu ihlâl eder. Hâlbuki evinde otursa kendisine hiç bir şey lâzım gelmez. **Ashâb-ı Kirâm** yollarda oturmamak için izin isteyince **Resûlullâh (s.a.v.)** kendilerine, ifâsı lâzım gelen hukûku bildirmiştir.

(۱۳۱۵/۱۵۵۰) - وَعَنْ مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1550/1315 «Muâviye radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Eğer Allâh bir kimseye çok hayır (ihsan etmeyi) dilerse, onu dinde fakîh yapar; buyurdular.» Hadîs **müttefekun aleyhdir.**

Bu hadîs din âlimi olmanın son derece büyük bir şeref teşkil ettiğine,

bu şerefi **Allâh** ancak kendilerine çok hayır vermeyi dilediği kullarına ihsân buyurduğuna delâlet ediyor. Gerek makâm, gerekse hayrın nekire zikredilmesi bunu göstermektedir.

Dinde fakîh olmak, İslâm hukukunu, helâl ve haramı ve bütün İslâmî kâideleri öğrenmekle meydana gelir. Hadîsdeki mefhûmu şarttan anlaşıl-
dığına göre, din âlimi olmayana **Allâh** çok hayır dilemez. Filhakîka bu mefhûm mantûkla da te'yîd olunmuş ve Ebû Ya'lâ'nın rivâyetinde:

« وَمَنْ لَمْ يَفْقَهُ لَمْ يَبَالِ اللَّهَ بِهِ »

«**Fakîh yapmadığına ise; Allâh ehemmiyet vermez**» buyurulmuştur.

Hadîs-i Şerîf, ayrıca **fıkıh** denilen İslâm hukûkunun bütün ulûm ü fûnûndan daha şerefli olduğuna, fukahânın dahî sâir **ulemâ**dan üstün bir mevkie sâhib olduklarına delildir.

(۱۳۱۶/۱۵۵۱) - وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنْ شَيْءٍ فِي الْمِيزَانِ أَثْقَلَ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ .

1551/1316 «Ebû'd-Derdâ radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Mîzânda güzel ahlâktan daha ağır bir şey yoktur; buyurdular.»

Bu hadîsi Ebû Dâvud ile Tirmizî tahrîc etmişlerdir. Tirmizî onu sahîhlemiştir. Güzel ahlâk husûsundaki izâhât az yukarıda geçmiştir. Bu sebeble tekrarına lüzûm görülmemiştir.

(۱۳۱۷/۱۵۵۲) - وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ

1552/1317 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hayâ imândandır; buyurdular.» Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Hayâ: lügatte: ayıplanmaktan korkan insana arız olan bir değişme ve kırınlıktır.

Şeriatte ise: Kötü işlerden kaçınmaya teşvîk, hak sâhibine hakkını vermek husûsunda kusûr etmekten men eden bir haslettir. Biz buna utanmak ve sıkılganlık deriz.

Hayâ bazan tabîat olursa da onu dîne uygun bir şekilde kullanmak için yeni iktisâb, bilgi ve niyete ihtiyaç vardır. Bundan dolayı o îmândan sayılmıştır. Îmândan sayılması ona benzediğindendir. Çünkü îmân günâhların yolunu nasıl keserse, hayâ da sâhibini günâhlardan men eder.

İbn-i Kuteybe demiştir ki: «Bu hadîsin mânâsı: îmân nasıl günâh işlemekten men ederse hayâ da sâhibini öylece günâh irtikâbından men eder; demektir. Bundan dolayı ona îmân denilmiştir.»

Hayâ korkaklıkla iffetten meydana gelir. Bir hadîsde:

«الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ وَلَا يَأْتِي إِلَّا بِخَيْرٍ»

«Hayânın hepsi hayırdır; ve hayırdan başka bir şey getirmez» buyurulmuştur. Vâkiâ bazan hayânın bir kötülük karşısında susmayı icâbetlediği de görülürse de bu hayâ şer'î olan hayâ değil, aciz ve meskenettir; ona hayâ demek bile mecâz olur. Hadîslerde bahsedilen hayâ ise şer'î hayâdır. Binâenaleyh: «Hayâ hayırdan başka bir şey getirmez» hadîsinin umûmu bâkîdir

Kurtubî diyor ki: «Peygamber (s.a.v.) hayânın her iki nevini yani hem mükteseb, hem de fitrî hayâyı kendinde cem etmiştir. Fitrî hayâ husûsunda, evinden çıkmayan bir kızıdan daha utangaç idi. Mükteseb hayânın ise evc-i bâlâsında bulunuyordu.

(۱۳۱۸/۱۵۵۳) - وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النَّبِيِّ الْأُولَى: إِذَا لَمْ تَسْجُحْ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ" أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

1553/1318 «İbn-i Mes'ûd radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hiç şüphesiz ilk peygamberin sözlerinden (olmak üzere) insanların yetiştiği (bir söz de): Utanmazsan her dilediğini yap, sözüdür; buyurdular.» Bu hadîsi Buhârî tahrîc etmiştir.

Hadîsdeki «ilk» lafzı Buhârî'de yoktur. Onu Ebû Dâvud rivâyet etmiştir. Bu mânâda başka bir hadîsi de İmâm Ahmed b. Hanbel ile Bezzâr rivâyet etmişlerdir.

İlk Peygamberin sözlerinden murâd: bütün Peygamberler tarafından söylenen ve neshedilmemiş bulunan sözlerdir.

«Dilediğin şeyi yap» cümlesi iki sûrette tefsîr olunmuştur. Birinci tefsîre göre mânâ: «istediğin şeyi yaparsın» şeklinde haberdur. Bu ha-

berin emir sûretinde ifâde buyurulması, kötülük işlemekten insanı ancak hayâ men ettiğine işâret içindir. Hayâ kalkınca kötülük yapmaya bir mâni kalmaz ve insan onu âdetâ emrolunmuş gibi irtikâb eder. Yâhud buradaki emir tehdid içindir; yani, sen yap yapacağını; nasıl olsa **Allâh**'dan cezânı bulacaksın; demektir. İkinci tefsîre göre mânâ: «Yapacağın işe bak, şâyet utanmayı îcâbetmiyorsa onu yap; utanç veren bir işse yapma» demektir.¹⁵⁰

(۱۳۱۹/۱۵۵۴) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ وَفِي كُلِّ خَيْرٍ آخِرُصٌّ عَلَى مَا يَتَفَعَّلُ وَاسْتَعِينْ بِاللَّهِ وَلَا تَعْجِزْ وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقُلْ: لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ كَذَا كَانَ كَذَا وَكَذَا وَلَكِنْ قُلْ: قَدَّرَ اللَّهُ وَمَا شَاءَ اللَّهُ فَعَلْتُ فَإِنْ لَوْ تَفَتَّحَ عَمَلُ الشَّيْطَانِ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1554/1319 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Allâh indinde, kuvvetli mü'min zaîf mü'minden daha hayırlı ve makbûldür. (Maamâfih) Her ikisinde de hayır vardır. Sana fayda veren şeye harîs ol, **Allâh**'dan yardım dile, âciz olma. Şâyed başına bir şey gelirse: eğer şöyle yapsaydım, şöyle ve şöyle olurdu; deme. Lâkin: **Allâh**'ın takdîri (bu imiş). O dilediğini yapar; de. Çünkü eğer (kelimesi) şeytanın işini kolaylaştırmaya yol açar; buyurdular.» Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Kuvvetli mü'min daha makbûl olmakla beraber, zaîf mü'minde de hayır bulunması, îmânından dolayıdır. Kuvvetli mü'minden murâd: uhrevî amellerinde nefsin azimkârlığıdır. Çünkü azimkâr bir nefse sâhib olan kimse harbde cesûr; sabırlı ve **Allâh**'ın rızâsı uğrunda her meşakkate mütehammil olur; namaz, oruç ve diğer ibâdetlerini yapar. Zaîf bunun aksinedir Ancak hiç de hayırsız değildir; zîrâ îmânı vardır.

Resûlullâh (s.a.v.) din ve dünyaya âid bütün faydalı işlerde **Allâh**'dan yardım dilemeyi emir buyurmaktadır. Çünkü **Allâh**'ın yardımı olmaksızın kulun hırsı hiç bir işe yaramaz. **Peygamber (s.a.v.)** acizden nehiy buyuruyor.

¹⁵⁰ Maalesef sıkılganlık bugün bütün dünyaca kabûl edilmiş bir nâkîsadır. Çocuklarda bir dâd-ı Hak olan hayâ perdesini yırtmak, onları hayâsız yetiştirmek için her vâsitaya başvurulmakta, bilhâssa pedagoji ve psikoloji bilgilerinden istimdâd edilmektedir. Bu hummalı sa'y ü gayretin semeresi, insanlık için husrân-ı mübînden başka birşey değildir. Fakat zavallı Benî Âdem, hâlâ derdi, devâ görmekte ısrar ediyor.

Acizden murâd: ibâdet ve tâatlerde tesâhül göstermektir. **Fahr-i Kâinât (s.a.v.)** Efendimiz acizden Allâh'a sığınmıştır.

Hadîs-i Şerîfde, bir menfaatin fırsatı kaçırıldığı, yâhud başa bir belâ geldiği zaman: «eğer şöyle şöyle hareket etseydim böyle olmazdı» gibi sözler söyleyerek (eğer) kelimesini kullanmak da yasak ediliyor. **Ulemâ'**dan bazılarına göre bu nehiyden maksat: eğer şöyle yapsaydım muhakkak bu iş böyle olmazdı; diye kat'î sûrette inananlardır. Kat'î sûrette inanmayarak mes'eleyi **Allâh'**ın meşîetine havâle ederse, onlara göre «eğer» diye konuşmakta bir beis yoktur. Delilleri **Hz. Ebû Bekir (r.a.)**'in mağarada: «**Eğer müşriklerden biri başını kaldırsaydı bizi görürdü**» demesi ve **Peygamber (s.a.v.)**'in buna ses çıkarmamasıdır.

Fakat **Kâdî İyâz** buna itirâz etmiş ve şunları söylemiştir. «**Hz. Ebû Bekir**'in sözünde delîl olacak bir şey yoktur. Çünkü o geleceğe âit bir şey söylememiştir. Onun sözünde vukûundan sonra kaderi değiştirme dâvâsı yoktur. *Buhârî*'nin (eğer) kelimesi ile rivâyet ettiği bütün hadisler de böyledir. Bunların hiç birinde kadere itirâz yoktur; binâenaleyh, kerâhet de olamaz.»

Yine **Kâdî İyâz**: «Hadîsin mânâsı husûsunda benim bildiğim şey nehiyin zâhiri ve umûmu üzere kalmasıdır; lâkin nehiy tenzîh içindir» diyor. Hadîsin sonundaki: «Çünkü, eğer (kelimesi) şeytanın işine yol açar» buyurulması da, buna delâlet eder.

Nevevî'nin beyânına göre «eğer» mânâsına gelen (lev) kelimesi geçmiş zaman için de kullanılır. Nitekim **Resûlullâh (s.a.v.)**:

«لَوْ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا سُقْتُ الْهَدْيِ»

«**Arkamda bıraktığım işlerim (bir daha) karşıma çıksa hedyi¹⁵¹ göndermezdim**» buyurmuştur. Buna benzer başka hadisler de vardır. Şu hâlde anlaşılıyor ki, nehiy (eğer) kelimesini faydası olmayan yerde kullananlara âiddir, ve tahrîm değil tenzîh ifâde eder. Fakat bir kimse bu kelimeyi bir daha asla yapmayacağı bir ibâdetin fırsatını kaçırdığına yanarak söylemiş olsa hiç bir şey lâzım gelmez. Ekseriyetle hadislerdeki isti'mâli de buna hamledilir.

(۱۳۲۰/۱۵۵۵) - وَعَنْ عِيَّاضِ بْنِ حِمَارٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَوْحَى إِلَيَّ: أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّى لَا يَبْغِيَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ وَلَا يَفْخَرُ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

¹⁵¹ Kurban edilmek üzere Mekke'ye gönderilen hayvan.

1555/1320 «İyâz b. Himâr radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Gerçekten Allâh bana sizin mütevâzi olmanız gerektiğini bildirdi, tâ ki kimse kimseye zulmetmesin; kimse kimseye öğünmesin; buyurdular.» Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Tevâzu: Kibirilenmemek, alçak gönüllü olmaktır. Tevâzu göstermenin sonu zulme varır. Çünkü mütevâzi olmayan bir kimse, kendinde herkesten üstün bir meziyet görür; ve başkalarına, sözle ve fiille tecâvüz eder. Onlara karşı öğünür; ve kendilerini tahkîr eder. Zulüm etmek ve öğünmek mezmûm olan şeylerdendir. Zâlimin dünyâda derhâl cezasının verileceği bir çok hadîslerle beyân edilmiştir. Bu hadîslerin bazılarını *Tirmizî, Hâkim, İbn-i Mâce ve Beyhakî* tahrîc etmişlerdir.

(۱۳۲۱/۱۵۵۶) وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ رَدَّ عَنْ عِرْضِ أَخِيهِ بِالْغَيْبِ رَدَّ اللَّهُ عَنْ وَجْهِهِ النَّارَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَحَسَنَهُ وَلَا أَحْمَدُ مِنْ حَدِيثِ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ نَحْوَهُ.

1556/1321 «Ebû'd-Derdâ radiyallâhü anh'dan Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den duymuş olarak rivâyet olunduğuna göre: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Her kim din kardeşinin gıyabında onun ırzım müdâfaa ederse, Allâh kıyamet gününde onun yüzünü cehennemden müdâfaa eder; buyurmuşlardır.»

Bu hadîsi *Tirmizî* tahrîc etmiş ve hasen bulmuştur. *İmâm Ahmed, Esmâ binti Yezîd*'den bu hadîsin bir benzerini tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, din kardeşinin gıybeti edilirken onu müdâfaa etmenin fazîletine delildir. Bu bir münkeri nehiy mânâsını taşıdığı için aynı zamanda vâcibdir ve terkedenler hakkında tehdîd vârid olmuştur. Bu bâbda *Ebû Dâvud* ile *İbn-i Ebî'd-Dünyâ* şu hadîsi tahrîc etmişlerdir:

« مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَخْذُلُ امْرَأً مُسْلِمًا فِي مَوْضِعٍ تَنْتَهَكُ فِيهِ حُرْمَتُهُ وَيَتَّقِصُ مِنْ عِرْضِهِ إِلَّا خَذَلَهُ اللَّهُ فِي مَوْطِنٍ يُحِبُّ فِيهِ نَصْرَتُهُ. »

«Müslüman bir kimsenin hürmeti ayaklar altına alınan ve namusuna dil uzatılan bir yerde onu (müdâfaa etmeyerek) rezîl eden hiç bir müslüman yoktur ki, kendisi yardım beklediği bir yerde Allâh onu rezîl etmesin.» Yine *Ebû Dâvud*'un tahrîc ettiği bir hadîs de şudur:

« مَنْ حَمَى عِرْضَ أَخِيهِ فِي الدُّنْيَا نَعَتْهُ اللَّهُ لَهُ مَلَكًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُحْيِيهِ مِنَ النَّارِ. »

«Bir kimse dünyâda din kardeşinin namusunu korursa kıyâmet gününde Allâh da ona cehennemden kendisini koruyacak bir melek gönderir.» Daha başka hadîslerde vardır. Hattâ bunların birinde: «Gıybeti dinleyen kimse gıybetcilerin biridir.» denilmiştir. Bu hü-kümden kurtulabilmek için orada bulunanlara düşen vazîfe zemmi edilen din kardeşlerini müdâfaa etmektir. Şayet hiç bir sûretle müdâfaaya imkân bulamazlarsa oradan kalkıp gitmeleri icâbeder. **Ulemâ**dan bâzıları böyle yerde susmayı bile büyük günâhlardan saymışlardır. Çünkü susmakla gıybet edenler hükmüne girmiş olurlar.

(۱۳۲۲/۱۵۵۸) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ وَمَا زَادَ اللَّهُ عَبْدًا بِعَفْوٍ إِلَّا عِزًّا وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ تَعَالَى" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1558/1322 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Sadaka hiç bir malı azaltmaz. (Bir suçluyu) af sebebi ile Allâh bir kulun ancak şerefini artırır. Hem Allâh için tevâzu gösteren hiç bir kimse yoktur ki Allâh onu(n derecesini) yükseltmesin; buyurdular.» Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Sadakanın malı azaltmamasını **ulemâ** iki şekilde tefsîr ediyorlar. Birinci tefsîre göre: **Allâh** o kimsenin malına bereket verir; ondan âfâtı kaldırır; bu sûretle zahîrî noksanlığı bâtinî bereketle tamamlar. İkinci tefsîre göre: Sadakadan hâsıl olan sevapla maldaki noksanlık tamamlanır ve o mal hiç azalmamış gibi olur. Zîrâ, **Teâlâ Hazretleri** bir hayıra karşı on sevap verdiği gibi, dilerse kat kat emsâlini de ihsan eder. Hattâ bazıları üçüncü bir tefsîr olmak üzere : «Azalan malın yerine **Allâh** başkasını verir de, bu sûretle malın azaldığı belli bile olmaz.» diyorlar. Nitekim bir âyet-i kerîmede:

« وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ »

«Eğer siz bir şey infâk ederseniz Allâh onun arkasını getirir.»¹⁵² buyurulmuştur.

«Af sebebi ile Allâh bir kulun ancak şerefini artırır» cümlesi kötülük yapan bir kimsenin suçunu affetmeye teşviktir. Vâkâ kötülüğün cezâsını vermek de câizdir; fakat affetmenin şeref ve sevâbı büyüktür.

¹⁵² Sûre-i Sebe', âyet: 39.

Teâlâ Hazretleri:

«فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ»

«Her kim affeder de uzlaşırsa artık onun ecri(ni vermek) Allâh'a âiddir.»¹⁵³ buyurmuştur. Hadîs-i Şerîf tevâzuun iki cihânda derece ve yüksek makam kazanmaya sebep olacağına delâlet ettiği gibi, sadaka vermeye, tevâzua ve affetmeye de teşvikde bulunuyor ki, bunlar güzel ahlâkın temelleridir.

(۱۳۲۳/۱۵۵۹) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَفْشُوا السَّلَامَ وَصَلُّوا الْأَرْحَامَ وَأَطِعُوا الطَّعَامَ وَصَلُّوا بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ» أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

1559/1323 «Abdullah b. Selâm radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Ey insanlar! Selâmı ifşâ edin; sılâ-i rahimleri yapın; yemeği yedirin; geceleyin halk uyurken siz namaz kılın ki; selâmetle cennete giresiniz; buyurdular. Bu hadîsi **Tirmizî** tahrîc etmiş ve sahîhlemiştir.

Ifşâ etmek meydana çıkarmaktır. Burada ondan murâd: tanidik olsun olmasın selâmı herkese vermektir. Şeyhayn'ın **Abdullah b. Ömer** (r.a.)'dan tahrîc ettikleri bir hadîse göre: Bir adam **Peygamber (s.a.v.)**'e: İslâmın hangi türlüğü daha hayırlıdır? diye sormuş; **Resûlullâh (s.a.v.)** ona:

«تَطْعِمُ الطَّعَامَ وَتَقْرَأُ السَّلَامَ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ»

«Yemeği yedirir; tanıdığına ve tanımadığına da selâmı verirsin» buyurmuşlardır.

Buhârî «el-Edebül Müfred» nâm eserinde **İbn-i Ömer** (r.a.)'dan şu hadîsi tahrîc etmiştir:

«إِذَا سَلَّمْتَ فَأَسْمِعْ فَإِنَّهَا تَحِيَّةٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ»

«Selâm verdiğin zaman işittir; Çünkü selâm Allâh tarafından bir senâdır.» Nevevî işittirmenin en az selâm alacak kimsenin işiteceği kadar yüksek sesle olacağını; aksi takdîrde selâm vermiş sayılmayacağını; şayet işitip işitmediğinde şüphe ederse işittirecek derecede açık söylemesi lâzım geldiğini beyân etmiştir.

İçlerinde uyuyanlar bulunan bir cemâate selâm vermenin sünnete uygun sûreti, uyanık olanlara işittirerek, uyuyanları uyandırmayacak şekilde verilmesidir. Nitekim **İmâm Müslim**'in, **Hz. Mikdâd** (r.a.)'dan tahrîc ettiği bir hadîsde bu cihet beyân olunmuştur.

¹⁵³ Sûre-i Şûra, âyet: 40.

Cemâatten yalnız bir kimseye selâm vermek mekrûhtur. Selâm vermek, müslümanların birbirini sevmesi, sayması için meşrû olmuştur. Bu bâbda *Müslim*, **Hz. Ebû Hüreyre**'den merfû olarak şu hadîsi tahrîc etmiştir:

«أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا تَحَابُّونَ بِهِ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ»

«Size birbirinizi ne ile seveceğinizi göstereyim mi? aranızda selâmı ifşâ edin.»

Selâm bir yere girerken meşrû olduğu gibi oradan ayrılırken de meşrûdur. Zîrâ *Nesâî*'nin, **Hz. Ebû Hüreyre**'den merfû olarak tahrîc ettiği bir hadîsde: «إِذَا قَعَدَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسَلِّمْ وَإِذَا قَامَ فَلْيَسَلِّمْ فَلْيَسَلِّمْ الْأُولَىٰ أَحَقُّ مِنَ الْآخِرَةِ» **«Biriniz oturduğu zaman selâm versin; kalktığı zaman da selâm versin; zîrâ birinci sonuncudan daha makbûl değildir.»**

El veya başla selâm vermek mekrûhtur. Bunu **Resûlullâh (s.a.v.)**, *Nesâî*'nin tahrîc ettiği bir hadîste «yahûdî selâmı» diye vasıflandırmıştır. Ancak selâmı işitmeyecek kadar uzakta bulunanlara el ile işâret etmek câizdir.

Nevevî'nin beyânına göre tanıdık olmayan bir kimseye selâm vermek, tevâzu göstermek, **Allâh** için yapılan amelde ihlâs ve İslâm'ın şîârı olan selâmı ifşâ olur.

Sılâ-i rahim ile yemek yedirme mes'eleleri yukarıda izâh edilmiştir.

Geceleyin namaz kılma emrine gelince: bu emir yatsı namazı diye tefsîr edilmiştir. Uyuyanlardan murâd: Hıristiyanlarla yahûdilerdir. Hadîsin son cümlesi olan: **«Selâmetle giresiniz»** ifâdesi, mezkûr fiillerin cennete girmeye sebep olacağını haber veren bir müjdedir.

(۱۳۲۴/۱۵۶۰) - وَعَنْ تَمِيمِ الدَّارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْدِّينُ النَّصِيحَةُ - ثَلَاثًا قُلْنَا: لِمَنْ هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَيِّمَةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ» أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

1560/1324 «Temîm-i Dârî¹⁵⁴ radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.) üç defa:

Din ihlâsdır; buyurdular. Biz: (Bu ihlâs) kime (olacak) yâ Resûlallâh? dedik:

¹⁵⁴ **Temîm-i Dârî (r.a.):** Ebû Rukiyye Temîm b. Evs b. Hâricî'dir. Ceddinin ismi Dâr'dır, kendisine Dârî denilmesi ceddine nisbetledir. Dir'li olmasına bakarak Dîrî de denilir. Müslüman olmazdan evvel burada oturuyordu ve Hıristiyan idi. Sahihayn'de bu zâtın başka Dârî ve Dîrî yoktur. Temîm (r.a.) dokuzuncu yılda müslüman olmuştur. Namazın bir rek'atında Kur'ân-ı Kerim'i hatmederdi. Bazan bir âyeti bütün gece sabaha kadar tekrarlardı. İlk zamanlar Medîne'de oturmuş; sonra oradan Şam'a hicret etmiştir. Hz. Temîm'in *Sahîh-i Müslim*'de yalnız buradaki hadîsi vardır. *Buhârî*'de hadîsi yoktur.

Allâh'a Kitâbma, Resûlüne, müslümanların hükümdarlarına ve bilumûm müslümanlara; buyurdular.»

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir. Hadîs-i Şerîf bazı **ulemâya** göre İslâm'ın temelini teşkil eden dört hadîsden biridir.

Nasîhat: ihlâs ve samimiyet; **tasfiye;** iyiliğe da'vet, kötülükten nehiy mânâlarına gelir.

Hadîs-i Şerîf'de dine nasîhat denilmesi, dînin temeli nasîhata istinâd ettiği içindir. **Allâh'a karşı ihlâs**, ona îmân etmek, emirlerine itâat, nehiyelerinden ictinâb ve sâire gibi vazîfeleri yapmakla olur. *Hattâbî*'nin beyânına göre bunların her biri kulun kendine nasîhati demektir. Çünkü **Allâh**'ın hiç bir kimsenin nasîhatına ihtiyâcı yoktur.

Allâh kitâbına ihlâs onun **Allâh** kelâmı olduğuna inanmak, onun helâl kıldığını helâl, haram kıldığını haram itikâd etmek, onu okuyarak mücebi ile amelde bulunmaktır.

Peygamber (s.a.v.)'e ihlâs **Allâh** tarafından Peygamber olarak gönderildiğine ve getirdiği Kur'ân'a inanarak tasdik etmek; emir ve nehiyelerine tâbi olmak, hakkında dâimâ hürmet ve muhabbet göstermek, sünnetlerini öğrenmek gibi vazîfelerdir.

Müslüman büyüklerine ihlâs: Hak uğrunda kendilerine yardım ve itâatte bulunmak, halkın ihtiyaçlarını kendilerine anlatmak ve adâlet husûsunda onlara nasîhat etmektir. *Hattâbî* onların arkasında namaz kılmayı ve maiyetlerinde harbe gitmeyi bile nasîhattan saymıştır.

«Müslüman büyüklerinden murâd **ulemâdır**» diyenler de vardır. Bu takdîrde onlara ihlâs: kavilleri ile amel etmek, haklarında hürmet ve ta'zîmde bulunmakla olur.

Âmmeye nasîhat: onları din ve dünyaları husûsunda irşâd etmek, kendilerine eziyet verecek şeylerden sakınmak, iyiliği emir, kötülükten nehiy gibi şeylerle olur.

İbn-i Battâl: «Bu hadîsde, nasîhata din ve İslâm denilebileceğine delîl vardır» demiş ve nasîhatın farz-ı kifâye olduğunu, bazı kimselerin ifâdesi ile diğerlerinden sakıt olduğunu söylemiştir.

(۱۳۲۵/۱۵۶۱) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«أَكْثَرُ مَا يَدْخِلُ الْجَنَّةَ تَقْوَى اللَّهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ» أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ.

1561/1325 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

En ziyâde cennete girdiren şey Allâh korkusu ile güzel ahlâktır; buyurdular.»

Bu hadîsi **Tirmizî** tahrîc etmiştir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerîf **Allâh**'dan korkmanın ve güzel ahlâkın pek büyük birer necât vâsitası olduklarına delâlet ediyor.

Allâh'dan korkmak, emirlerini yapmak nehiylerinden sakınmakla olur. Cennete girmeye en büyük sebeblerden biri budur. Güzel ahlâk husûsunda îzâhât geride geçmişti.

(۱۳۲۶/۱۵۶۲) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّكُمْ لَا تَسْعَوْنَ النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ لِيَسْغَهُمْ مِنْكُمْ بَشَطُ الْوَجْهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ" أَخْرَجَهُ أَبُو يَعْلَى وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ .

1562/1326 «(Bu da) ondan rivâyet olunmuştur, -radıyallâhü anh- demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Şüphesiz ki, sizin bütün insanlara mal vermeye gücünüz yetmez. Lâkin onlara güler yüzünüz ve güzel ahlâkınız şâmil olmalıdır; buyurdular.»

Bu hadîsi **Ebû Ya'îla** tahrîc etmiştir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir.

Yani: insanlar çok olduğu için her birine mal vererek memnûn etmek bir insanın kudreti dâhilinde değildir. Fakat herkese karşı güler yüz; tatlı sözle muâmele etmek pek âlâ mümkündür. Siz işte bunu yapmalısınız. Çünkü bu türlü hareketiniz sizi birbirinize sevdirebilir. **Allâh**'ın dilediği de budur. Bittabi kâfirler ve haklarında şiddet gösterilmesi emredilenler; bu umûmdan hâricdirler.

(۱۳۲۷/۱۵۶۳) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْمُؤْمِنُ مِرَّةً أَحِبِّهِ الْمُؤْمِنُ" أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِإِسْنَادٍ حَسَنِ .

1563/1327 «(Bu da) ondan rivâyet olunmuştur, -radıyallâhü anh- Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Mü'min, mü'minin aynasıdır; buyurdular.»

Bu hadîsi **Ebû Dâvud** güzel bir isnâdla tahrîc etmiştir.

Resûlullâh (s.a.v.) bir teşbîh-i belîğ ile mü'mini aynaya benzetmiştir. Yani: ayna bir kimseyi nasıl olduğu gibi gösterirse, mü'min de din kardeşinin kusûrlarını öylece gösterir; kendisine lâzım gelen tenbîh ve

nasihatlarda bulunarak onu **Hak Teâlâ** ile kulları huzûrunda zînetli gös-
terecek sâlih amellere irşâd eder. Bu da nasihattan sayılır.

(۱۳۲۸/۱۵۶۴) - وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْمُؤْمِنُ الَّذِي يُخَالِطُ النَّاسَ وَيَصْبِرُ عَلَى أَذَاهُمْ خَيْرٌ مِنَ الَّذِي لَا يُخَالِطُ النَّاسَ وَلَا يَصْبِرُ عَلَى أَذَاهُمْ" أَخْرَجَهُ ابْنُ مَاجَةَ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ وَهُوَ عِنْدَ التِّرْمِذِيِّ إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يُسَمِّ الصَّحَابِيَّ.

1564/1328 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

İnsanlar arasına karışan ve onların ezâlarına sabreden mü'min insanlar arasına karışmayan ve onların ezalarına sabretmeyen mü'minden daha hayırlıdır; buyurdular.»

Bu hadîsi güzel bir isnadla **İbn-i Mâce** tahrîc etmiştir. Hadîs, **Tirmîzi**'de de mevcûd ise de **Tirmizî** sahâbînin ismini zikretmemiştir.

Hadîs-i Şerîf, insanlar arasına karışarak onlara iyiliği emir, kötülüğü yasak etmenin ve kendilerine iyi muâmelede bulunmanın, bir köşeye çekilerek kimse ile görüşmemekten efdal olduğuna delildir. Maamâfih hâller şahsa, zamana ve mekâna göre değişir. Uzletin fazîletli olduğunu gösteren deliller de vardır. Bunları **İmâm Gazâlî** «İhyâu'l-Ulûm»'da ve diğer eserlerinde göstermiştir.

(۱۳۲۹/۱۵۶۵) - وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اللَّهُمَّ كَمَا حَسَنْتَ خَلْقِي فَحَسِّنْ خُلُقِي" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ.

1565/1329 «İbn-i Mes'ûd radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Yâ Rabbi, beni güzel yarattığın gibi ahlâkımı da güzel eyle; buyurdular.» Bu hadîsi **İmâm Ahmed** rivâyet eylemiştir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

Hakîkatte **Resûlullâh (s.a.v.)** insanların gerek hilkat gerekse ahlâkça en şerefliilerindendi. Öyle olduğu halde yine hilkat ve ahlâk güzelliği istemesi, **Allâh**'ın minnet ve ihsanını itirâf; bu ni'metin devâmını niyâz ve **Allâh**'dan istenilecek şeylerin bunlar olduğunu ümmetine ta'lîm içindir.

بَابُ الذِّكْرِ وَالِدُّعَاءِ

«ZİKİR VE DUÂ BÂBİ»

Zikir: Kalbe gelen ve dille söylenen şey mânâsına masdar bir kelimedir. Bundan maksat, **Allâh**'ı anmaktır.

Duâ dahi istek ve davet mânâsına gelen bir masdardır. İbâdet ve sâireye de duâ denilir. Zikrullâh ziyâdesiyle duâdır. **Teâlâ Hazretleri** kullarına kendisine duâ etmelerini şu âyet-i kerîmesi ile emir buyurmuştur:

«**Bana duâ edin; size icâbet eyleyeyim**»¹⁵⁵: اُدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

Yine **Teâlâ Hazretleri**: «وَلِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ»

«**Kullarım sana beni sorarlarsa muhakkak ben yakınım. Bana duâ ettiği zaman duâcının duâsına icâbet ederim**»¹⁵⁶ buyurarak kulların duâlarına kabûle müheyyâ olduğunu beyân etmiştir.

Resûlullâh (s.a.v.) duâ için; «ibâdetin ilîği» ta'bîrini kullanmıştır. **Tirmizî**'nin **Hz. Enes** (r.a.)'dan merfû olarak tahrîc ettiği şu hadis aynı hakîkati nâtıktır: «**Duâ ibâdetin ilîgidir**»¹⁵⁷: الدُّعَاءُ مَخُ الْعِبَادَةِ

Duâyı teşvîk eden hadîsler çoktur. **İmâm Buhârî**'nin, Hazreti **Ebû Hüreyre**'den tahrîc ettiği bir hadîsde **Allâh**'dan bir şey dilemeye-ne **Teâlâ Hazretleri**'nin gazab edeceği; **Tirmizî**'nin, **Hz. İbn-i Mes'ûd**'dan rivâyet ettiği diğerk bir hadîsde: Fazl ü kereminden bir şey dilemeyi **Allâh**'ın sevdiği beyân olunmuştur.

Duâ, kulluğun hakîkatini, **Teâlâ Hazretleri**'nin ğanî, kulun fakir olduğunı, **Allâh**'ın kâdir-i mutlak, kulun ise âciz-i muhakkak bulunduğunı tezammun eder. Binâenaleyh duâ; kulu Rabbına yaklaştırır. Gerek **Teâlâ Hazretleri**'nin gerekse, **Resûlü Ekrem (s.a.v.)**'in duâyâ teşvîk buyurmalarının hikmeti budur. **Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm**'de:

«رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا»

«**Ey Rabbımız unutur veya hatâ edersek bizi muâhaze etme**»¹⁵⁸ buyurarak, kendisine nasıl duâ edileceğini kullarına öğrettiği gibi Peygamberlerinden bazılarının duâ ve niyazlarını da haber vermiştir. Meselâ **Hazreti Eyyûb (a.s.)**:

«أَنِّي مَسْنِي الضَّرَّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ»

¹⁵⁵ Sûre-i Mümin, âyet: 60.

¹⁵⁶ Sûre-i Bakara, âyet: 186.

¹⁵⁷ Beyni mânâsına gelir.

¹⁵⁸ Sûre-i Bakara, âyet, 286.

«Yâ Rabbi! Gerçekten benim başıma belâ geldi; hâlbuki sen merhametliler merhametlisisin.»¹⁵⁹ diye duâ etmiş;

Zekeriyyâ (a.s.): «Allâhım! Beni yalnız bırakma»¹⁶⁰ : رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا : Hazret-i Âdem (a.s.): niyâzında bulunmuş;

«رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ»

«Ey Rabbımız biz nefislerimize zulmettik; eğer bizi affetmez ve bize acımazsan mutlaka hâsirlerden oluruz.»¹⁶¹ tarzında arz-ı teslîmiyet eylemiş; **Yûsuf (a.s.):** «تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ»

«Beni müslüman olarak öldür ve beni sâlih kullara kat»¹⁶² diye tezarru eylemiş; **Yûnus (a.s.):** «لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ»

«Senden başka hiç bir ilâh yoktur; seni tenzîh ederim. Muhakkak ben zâlimlerden idim»¹⁶³ şeklinde niyâzda bulunmuştur.

Bizim **Peygamberimiz Muhammed Mustafa (s.a.v.)**'in ettiği duâların ise haddi hesabı yoktur.

«Her umûrunu Allâh'a havâle ederek ona teslîmiyette bulunmak, duâdan hayırlıdır» diyenler de olmuşsa da bunlar için: «Münâcât lezzetini tadamamışlardır» denilerek kavilleri reddedilmiştir.

İmâm Ahmed b. Hanbel'in **Hz. Ebû Saîd**'den rivâyet ettiği bir hadîsde duânın zâyi olmayacağı; bilâkis üç şeyden birinin behemehal vâki olacağı bildirilmiş; ve bu üç şeyin: ya kabûl, ya âhirete bırakma yâhud da edilen duâ nisbetinde günâh affı olduğu beyân edilmiştir.

Duânın, âdâb ve şerâiti olduğu gibi kabûlü için de mânileri vardır. Bunlar «el-Câmiu's-Sağîr»'in şerhi «et-Tenvîr» ve «Nüzûlü'l-Ebrâr fi'l-ed'iyeti ve'l-ezkâr» gibi eserlerde görülebilir.

(١٣٣٠/١٥٦٦) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا مَعَ عَبْدِي مَا ذَكَرَنِي وَتَحَرَّكَتْ بِي شَفَاتُهُ" أَخْرَجَهُ ابْنُ مَاجَهَ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ وَذَكَرَهُ الْبُخَارِيُّ تَعْلِيقًا.

1566/1330 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

¹⁵⁹ Sûre-i Enbiyâ, âyet: 83.

¹⁶⁰ Sûre-i Enbiyâ, âyet: 89.

¹⁶¹ Sûre-i A'râf, âyet: 23.

¹⁶² Sûre-i Yûsuf, âyet: 101.

¹⁶³ Sûre-i Enbiyâ, âyet: 87

Allâhü Teâlâ: Kulum beni zikrettikçe ve dudakları benim (zikrim)le kıpırdadıkça ben kulumla beraberim; diyor; buyurdular.»

Bu hadîsi **İbn-i Mâce** tahrîc etmiştir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiş; **Buhârî** ise ta'lik sûreti ile zikretmiştir. Hadîsin Buhârî'deki lafzı şöyledir:

« قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : ”أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَأٍ خَيْرٌ مِنْهُمْ وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا وَإِنْ أَتَانِي بِنَفْسٍ أَتَيْتُهُ هَرُولَةً“ »

«Resûlullâh (s.a.v.) buyurdu ki:

Allâh azze ve celle: ben kulumun benim hakkımdaki zannımın yanındayım. Beni zikrettiği zaman da onunla beraberim. Eğer beni yalnız başına zikrederse ben de onu kendi kendime zikrederim. Beni bir cemâat içinde zikrederse, ben onu o cemâattan daha hayırlı bir cemâat içinde zikrederim. O bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşıyorum. O bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak gelirim: buyuruyor.»

Allâhü Teâlâ'nın kulu ile beraberliği ona hâss bir beraberlik olup zikrullâh'ın son derece büyük bir iş olduğunu, Allâh'ı kim zikrederse Allâh da lütuf, yardım ve rızası ile o kulu ile beraber olacağını gösteriyor.

İbn-i Ebî Cemre: Zikirden: kalble, yâhud lisanla veya ikisi ile birden yapılan, zikir kasdedilmiş olabilir.» demiş; ve hadîslerin delâletine bakarak zikrin iki kısma ayrılacağını söylemiştir. «Birincisi: bu hadîsin ifâde ettiği şeylerin, sahibine yüzde yüz verileceği belli olan zikirdir. Bu hüküm:

« قَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ »

«Her kim zerre ağırlığında bir hayır işlerse onu(n sevâbını) görecektir.»¹⁶⁴ meâlindeki âyet-i kerîmeden alınmıştır: İkincisi verileceği belli olmayandır. Bu bir hadîsden mülhemdir. Mezkûr hadîse göre: «Bir kimseyi kıldığı namaz kötülüklerden men etmezse o kimse- nin ancak Allâh'ın rahmetinden uzaklaşması artar.»

(۱۳۳۱/۱۵۶۷) - وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ”مَا عَمِلَ ابْنُ آدَمَ عَمَلًا أَنْجَى لَهُ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ“ أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَالطَّبْرَانِيُّ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ .

¹⁶⁴ Sûre-i Zilzâl, âyet: 7.

1567/1331 «Muâz b. Cebel radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Âdem oğlu, zikrullâhdan daha fazla kendini azabdan kurtaracak bir iş yapmamıştır; buyurdular.»

Buhadisi **İbn-i Ebî Şeybe** ile **Taberânî** güzel bir isnadla tahrîc etmişlerdir. Hadîs-i Şerîf zikrin fazîletini gösteren delillerdendir. Zikrin dünyâ ve âhirette bütün azâb korkularından kurtaran en büyük vâsita olduğunu gösteriyor. Bundan dolayıdır ki, **Allâhü Zülcelâl** düşmanla harb ederken sebatkâr olmamızı zikrullâh ile birlikte emretmiş ve: «إِذَا لَقِيتُمْ فِتْنَةً فَاتَّبِعُوا وَادْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا» **«Bir fırka (düşman) ile karşılaştığınız vakit hemen sebât gösterin. Allâh'ı da çok zikredin»**¹⁶⁵ buyurmuştur. Bundan mâadâ cihâd hakkında vârid olan bir çok hadîs ve âyetlerde zikrullâh hep tavsiye edilmiştir.

(۱۳۳۲/۱۵۶۸) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا جَلَسَ قَوْمٌ مَجْلِسًا يَذْكُرُونَ اللَّهَ فِيهِ إِلَّا حَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1568/1332 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Hiç bir kavim bir yere oturarak orada Allâh'ı zikretmezler ki, kendilerini melekler sarmasın ve rahmet kaplamasın. Hem onları Allâh nezd-i ma'nevisinde olanlara zikreder; buyurdular.»

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Hadîs-i Şerîf, zikir meclislerinin ve zikirde bulunanların fazîletine delîldir. Bu mânâda **Buhârî**'de de şu hadîs vardır:

«أَنَّ اللَّهَ مَلَائِكَةً يَطُوفُونَ فِي الطُّرُقِ يَلْتَمِسُونَ أَهْلَ الذِّكْرِ فَإِذَا رَجَدُوا قَوْمًا يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَعَالَى تَنَادَوْا هَلُّوا إِلَى حَاجَتِكُمْ قَالَ فَيُخَفُّونَهُمْ بِأَجْنِحَتِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا.»

«Şüphesiz Allâh'm bir takım melekleri vardır ki, yollarda dolaşarak ehl-i zikri ararlar. Allâhü Teâlâyı zikreden bir cemâat buldular mı: hâcetinize gelin; diye birbirini çağırırlar.

[Resûlullâh (s.a.v.) buyurdular ki:] Bunun üzerine tâ semânın alt katına varıncaya kadar onları kanadları ile sararlar.»

Görülüyor ki zikir meclisleri meleklerin arayıp bulacakları kadar fazîletlidir.

¹⁶⁵ Sûre-i Enfâl, âyet: 45.

Zikirden murâd: Kur'ân-ı Kerîm okumak, tesbîh ve tahmîdde bulunmaktır. *Bezzâr*'ın tahrîc ettiğî şu hadîs bunu pek güzel beyân etmiştir:

« إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَسْأَلُ مَلَائِكَتَهُ مَا يَصْنَعُ الْعِبَادُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ فَيَقُولُونَ يُعَظِّمُونَ آلَاءَكَ وَيَتْلُونَ كِتَابَكَ وَيُصَلُّونَ عَلَى نَبِيِّكَ وَيَسْأَلُونَكَ لَأَجْرَتِهِمْ وَدُنْيَاهُمْ »

«Gerçekten Allâhü Teâlâ meleklerine; kullarım ne yapıyor? diye sorar; hâlbuki onların ne yaptıklarını (pek âlâ) bilir.

Melekler: kulların senin ni'metlerini ta'zîm ediyor; kitâbını okuyor; Peygamberine salevât getiriyor ve hem dünyâları, hem âhiretleri için senden dilekte bulunuyorlar; derler.»

Zikir asıl lisânla olur; fakat dil ile birlikte kalbin de zikretmesi daha mükemmel ve makbûldür. Zikr'in mânâsını, **Allâhü Zülcelâl**'in azametini ve her türlü noksanlıklardan münezzeh olduğunu düşünmek bu kemâli daha da arttırır. Namaz, oruç ve cihâd gibi farzlarda dahî hüküm aynıdır. *Fahr-i Râzî* dil ile zikirden murâd: tesbîh hamd ü senâ gibi lafızlar olduğunu; kalple zikir **Allâh**'ın zâtına ve sıfatlarına âid delillerle emir ve nehiy gibi teklîfî emirler üzerinde ve mahlûkatın sırları husûsunda tefekküre dalmaktan ibâret bulunduğunu söylemiştir.

Büyüklerden bâzıları yedi çeşit zikir bulunduğunu kaydetmektedirler. Şöyle ki: Gözlerin zikri ağlamakla, kulakların ki dinlemekle, dilin zikri senâ ile, ellerin vermekle, bedeninin zikri vefâkârlıkla, kalbin zikri korku ve ümîdle, rûhunun zikri ise teslimiyet ve rızâ iledir.

Hâsılı zikir, bütün kemâlâtı ile yapılırsa cihâddan bile efdâldir. Vâkıâ cihâdın zikirden efdal olduğunu bildiren hadîsler de varsa da cihâd yalnız dille yapılan zikirden makbûldür. Buna delîl *Tirmizî* ile *İbn-i Mâce*'nin **Hz. Ebû'd-Derdâ** (r.a.)'dan rivâyet ettikleri merfû bir hadîstir. Mezkûr hadîse göre **Allâh** indinde bütün amellerin en hayırlısı, derece itibârı ile en yükseğî altından, gümüşden ve cihâddan da makbûl olanı zikrullâhdır.

İbnü'l-Arabî: «Hiç bir sâlih amel yoktur ki, sâlih olabilmesi için zikir şart koşulmasın. Zekâtını verirken veya orucunu tutarken **Allâh**'ı zikretmeyenin ameli kâmil olamaz. Binâenaleyh zikir bu cihetle amellerin en fazîletlisi olmuştur» diyor.

(۱۳۳۳/۱۵۶۹) - وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا قَعَدَ قَوْمٌ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ فِيهِ وَلَمْ يُصَلُّوا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ حَسْرَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ ، وَقَالَ: حَسَنٌ.

1569/1333 «(Bu da) Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Eğer bir kavim bir yere otururlar da orada Allâh'ı zikretmez, Peygamber (sallallâhü aleyhi ve sellem)'e salevât getirmezlerse, kıyâmet gününde bu (yaptıkları) kendilerine gam ve gussa olacaktır; buyurdular.»

Bu hadîsi **Tirmizî** tahrîc etmiş ve «hasendir» demiştir. **Tirmizî**'nin rivâyetinde şu cümle de vardır: «فَإِنْ شَاءَ عَذَّبْنَاهُمْ وَإِنْ شَاءَ غَفَرْنَا لَهُمْ»

«Dilerse Allâh kendilerini azâb eder; dilerse af buyurur.»

Hadîs-i Şerîf zikrin ve **Peygamber (s.a.v.)**'e selavât getirmenin vücûbuna delildir. Bu husûstaki kavilleri görmüştük. Bazıları **Peygamber (s.a.v.)**'e salevât getirilen yerleri **46**'ya çıkarmıştır.

Allâh'ın **Peygamber**'ine salâtı muhtelif sûretlerde îzâh edilmiştir. Bazılarına göre Peygamberini melekleri arasında senâ etmesidir. Meleklerin Peygambere salât etmeleri ona senâ ve ta'zîm husûlû için duâda bulunmalarıdır. Diğer bazı **ulemâ**'ya göre: **Allâh**'dan Resûlüne salât, onu teşrîf ve ziyâdesi ile ikrâmıdır. **Peygamber**'den aşağısı için rahmettir.

Bizim: «**Yâ Rabbi, Muhammed**'e salât eyle» diye yaptığımız salevâtın mânâsı: «**Yâ Rabbi, Muhammed**'i ta'zîm eyle» demektir. Bu ta'zîmden murâd: onun zikrini yükseltmek, dînini meydana çıkarmak, şeriatını dünya ve âhirette pâyidar etmektir.

Peygamber (s.a.v.)'e salevât getirirken: âl ve ezvâcını da zikretmekle onlar hakkında lâayık olan ta'zîm kasdedilir.

Müstakillen salevât yalnız Peygamberlere getirilir. Nitekim **Taberânî**'nin, **Hz. İbn-i Abbâs** (r.a.)'dan tahrîc ettiği şu hadîs de bu mânâyı te'yîd eder: «إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى فَضْلُوا عَلَى أَنْبِيَاءِ اللَّهِ تَعَالَى بَعَثْنَاهُمْ كَمَا بَعَثْنِي»

«Bana salevât getirdiğiniz vakit Allâh'ın (diğer) Peygamberlerine de salevât getirin, çünkü Allâh beni gönderdiği gibi onları da (Peygamber) göndermiştir.» Hadîs merfûdur.

Görülüyor ki, salevât getirmenin sebebi peygamber olarak gönderilmekmiş. Binâenaleyh salevât yalnız peygamber olarak gönderilenlere mahsûstur. **İbn-i Ebî Şeybe** sahîh bir senedle **Hz. İbn-i Abbâs** (r.a.)'ın: «**Peygamber (s.a.v.)'den başka hiç bir kimsenin kimseye salevât getirmesi lâzım geldiğini bilmiyorum**» dediğini rivâyet ediyor. **İmâm Mâlik**'in de buna kâil olduğu rivâyet edilmiştir.

Kâdî İyâz: «Ehl-i ilmin ekserisi câiz olduğuna kâildirler. Ben *Mâlik*’in kavline meylederim; fukahâ ve kelâmcıların muhakkıkları da bu kavle zâhib olmuş ve: Peygamber olmayanlar **gufrân** ve **radiyallâh** ile anılırlar; demişlerdir. Peygamber olmayanlara müstakillen salevât getirmek, emr-i bi’l-ma’rûftan değildir. O ancak **Benî Hâşim** devleti zamanında çıkmıştır. Melekler hakkında hiç bir hadîs bilmiyorum. Bu ancak **İbn-i Abbâs**’ın: “**Çünkü Allâh onlara peygamber demiştir**” sözünden alınmıştır» diyor.

Bazıları: «Müstakillen mü’minlere de salevât getirilemez; ancak âl ve ezvâc-ı tâhirât gibi haklarında nass vârid olanlara, peygambere tebean salevât getirilebilir. Nass-ı hadîsde bunlardan ve **Peygamber (s.a.v.)**’in zürriyyetinden başkaları zikredilmemiştir. Binâenaleyh hüküm onlara mahsûstur. **Sahâbe-i Kirâm** ile başkaları onlara kıyâs edilemez» demişlerdir.

Maamâfih, mes’ele ihtilâfıdır. *İmâm Buhârî* câiz olduğuna kâildir. Hadîslerde **Peygamber (s.a.v.)**’in **Âl-i Sa’d b. Ubâde** ile **Âl-i Ebî Evfâ**’ya salevât getirdiği zikrolunmuştur. **Teâlâ Hazretleri**’nin: «**Size melekleri ile birlikte salât eyleyen odur: هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ**»¹⁶⁶ âyet-i kerîmesi de bu kavle zâhib olanların delillerindendir. Fakat: «Mü’minlere müstakillen salât ü selâm edilmez» diyenler buna cevap vermiş ve: «Mü’minler hakkında salât ü selâm **Allâh** ve **Resûlün**’den vârid olmuşsa da bizlere bu bâbda izin verilmemiştir» demişlerdir.

(۱۳۳۴/۱۵۷۰) - وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ كَانَ كَمَنْ أَعْتَقَ أَرْبَعَةَ أَنْفُسٍ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ” مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1570/1334 «Ebû Eyyûb-i Ensârî radiyallâhü anh’ dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bir kimse on defa: Lâ ilâhe illallâhü vahdehü lâ şerîkeleh; (Bir Allâh’dan başka ilâh yoktur ona şerîk yoktur); derse İsmailoğullarından dört kişi âzâd etmiş gibi olur; buyurdular.»

Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Müslim’in rivâyetinde: «لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»

«Lehül mülkü velehü’l-hamdü ve hüve alâ külli şey’in kadîr,

¹⁶⁶ Sûre-i Ahzâb, âyet: 43.

(Mülk onundur; hamd de onun. Hem o her şeye kâdirdir)» cümlesi de vardır. Hadîsin başka bir rivâyetinde:

«**Lehül mülkü velehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr**» Bir kimse bunu günde yüz defa okursa kendisine on kölenin tutarı verilir; yüz sevap yazılır; yüz tane günâhı yok edilir; bu kelimeler o gün akşama kadar kendisi için şeytandan muhâfaza olurlar. O kimsenin kazandığından daha efdalini yapacak yoktur. Ancak biri çıkar da bundan daha fazlasını okursa o başka» buyurulmuştur.

Hadîs-i Şerîf muhtelif yollardan rivâyet olunmuştur. Bunların bazısında sabah namazını kıldıktan sonra kelime-i tevhîdle başlanarak bu hadîsin okunacağı güzel bir senedle rivâyet olunmuş; bazılarında: «يُحْيِي وَيُمِيتُ» «Yaşatır ve öldürür» cümlesinin de ilâve edileceği bildirilmiş; kezâ bazılarında on köle, diğerlerinde dört köle tutarında sevap verileceği zikrolunmuştur. Kurtubî'ye göre bu farklar zikri yapanların okudukları lafızlar üzerinde kalben tefekkürlerine ve ihlâs derecelerine göredir.

(۱۳۳۵/۱۵۷۱) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ مِائَةَ مَرَّةٍ حُطَّتْ عَنْهُ خَطَايَاهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

1571/1335 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bir kimse yüz defa: Sübhânallâhi ve bihamdihî (Allâh'ı hamd ile tenzîh ederim) **derse günâhları denizin köpüğü kadar (çok) bile olsa (yine) affedilir; buyurdular.»** Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

«Sübhânallâh»ın mânâsı: Allâh'ı, şânına yakışmayan noksân sıfatlardan tenzîhdir. Bununla Allâh'dan -hâşâ- şerik ve nazîri olmak, doğmak, doğurmak, gibi noksan sıfatlar nefiy edilmiş olur.

Tesbîh: bütün zikirlerle itlâk edildiği gibi, nâfile namaza ve tesbîh namazına da tesbîh denilir. Zaten tesbîh namazı denilmesi, içerisinde tesbîh çok olduğundandır.

Hadîs'in zâhiri, bu zikirle büyük günâhların bile affedileceğini gösteriyorsa da **ulemâ** bununla ancak küçük günâhlar kastedildiğini söylemişlerdir.

Burada şöyle bir suâl vârid olmuştur: «Bu hadîs tesbîhin tehlilden¹⁶⁷ efdal olduğuna delâlet ediyor. Çünkü tehlil hakkında: günde yüz defa tehlil

¹⁶⁷ Tehlîl: Lâ ilâhe illallah, demektir.

getirene yüz günâh affedileceği bildiriliyor. Burada ise: «**Tesbîh edenin günâhları denizin köpüğü kadar çok olsa yine affedilir**» buyuruluyor. Hâlbuki hadisler tehlîlin tesbîhden efdal olduğuna delâlet etmektedir. Meselâ: *Tirmizî* ile *Nesâî*'nin tahrîc ettikleri; *İbn-i Hibbân*'la *Hâkim*'in de «sahîhdir» dedikleri **Câbir** (r.a.) hadîsinde:

«أَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَفْضَلُ مَا قُلْتُ أَنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِي لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَهِيَ كَلِمَةُ التَّوْحِيدِ وَالْإِخْلَاصِ وَهِيَ اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ»

«**Zikrin en faziletlisi Lâ ilahe illâllahdır. Benim ve benden önceki Peygamberlerin söylediklerinin en faziletlisi Lâ ilahe illâllahdır. Kelime-i tevhid ve ihlâs budur. Allâhın ism-i a'zamı da budur.**» buyuruluyor ki, hadîs merfûdur. Sonra tesbîh: **Allâh**'ı, kendisine lâıyk olmayan sıfatlardan tenzîh demek olduğuna göre, tesbîh zaten tehlîlde dâhildir.»

Bu suâle şu cevap verilmiştir: «Tesbîhle beraber yapılan tehlîlin sevabı daha çoktur. Zîrâ böyle bir tehlîle üç şey, yani derece yüksekliği, hasenât yazılması ve köleler âzâdı sevapları katılır. Hâlbuki yalnız köle âzâdının bütün küçük günâhlara keffâret olmağa yeteceği hadîs-i şerîfde vârid olmuştur. Hulâsa buradaki tesbîhden murâd yalnız değil, tehlîle beraber ve onu tamamlayan tesbîhdir.»

Kâdî İyâz'ın bazı **ulemadan** rivâyetine göre bu gibi zikir ve sâlih amellere va'd buyurulan sevap ve fazilet, ancak dîninde fazilet gösteren ve günâhlardan korunanlardır. Şehvet peşinde koşmakta ısrar eden ve dînin hürmetini ayaklar altına alanlar, bu husûsda tertemiz ehl-i fazilet olanlara katılamazlar. Nitekim:

«أَمْ خِيبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمُ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ»

«**Yoksa kötülükleri irtikâp edenler kendilerini îmân edenlerle ve sâlih ameller işleyenlerle bir mi tutacağız sanıyorlar?**»¹⁶⁸ âyet-i kerîmesi de bu kavli te'yîd etmektedir.

(۱۳۳۶/۱۵۷۲) - وَعَنْ جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَقَدْ قُلْتُ بَعْدَكَ أَرْبَعَ كَلِمَاتٍ لَوْ وُزِنَتْ بِمَا قُلْتُ مِنْذُ الْيَوْمِ لَوَزَنَتْهُنَّ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ وَرِضَاءِ نَفْسِهِ وَزِينَةِ عَرْشِهِ وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

¹⁶⁸ Sûre-i Câsiye, âyet: 21.

1572/1336 «Cüveyriye binti'l-Haris radiyallâhü anhâ'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.) bana:

Filhakika senden sonra dört kelime söyledim; bunlar senin bu günden beri söylediklerinle tartılmış olsa seninkilere ağır basardı. (Bunlar); Sübhânellâhi vebihamdihî adede halkihî ve rızâe nefsihî vezinete'l arşi ve midâde kelimâtihî (Allâh'ı mahlûkatının ve kendi rızâsını (kazananlar)'ın sayısınca, arşının ağırlığı ve kelimelerinin mürekkebi mikdarında hamdi ile tenzîh ederim) **kelimeleridir; buyurdular. »**

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Hadîsde geçen **halk** kelimesi yerde, gökde, dünyâda ve âhirette mevcûd bütün mahlûkata şâmilidir.

Kendi rızâsından murâd: **Allâh**'ın kendilerinden razı olduğu **Peygamberler, siddîklar, şehîdler** ve **sâlih kullardır. Allâh**'ın bu zevâta karşı rızâsı asla bitip tükenmeyecektir.

Arş'ının ağırlığını zaten O'ndan başka bilen yoktur.

Kelimelerden murâd: **Allâh**'ın ma'lûmu ve kudretinin tealluk ettiği her şeydir ki, bunlar nâ-mütenâhî oldukları gibi **mürekkeb**'den murâd: kendisiyle yazı yazılan her şey olduğuna göre bunun da haddi hudûdu yoktur.

Görülüyor ki, **Resûlullâh (s.a.v.)**'in **Allâhü Teâlâ**'yı tenzîh için zikrettiği dört kelimenin her biri rakamlarla sınırlandırılmayan nâ-mütenâhilerdir. Her biri sonsuz sayılar ve sonsuz miktarlar ifâde eden kelimelerle **Allâhü Zülcelâl**'i tenzîh etmek şüphesiz ki **feyyâz-ı Mutlak** hazretlerine karşı bir kulun yapabileceği en güzel tenzîh ve takdîsdir.

Hadîs-i Şerîf, mezkûr dört nevi tenzîhin faziletine ve bunları söyleyenin sonsuz sayı ve miktarları tekrarlamış hükmünde olacağına delîldir.

(۱۳۳۷/۱۵۷۳) - وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ" أَخْرَجَهُ النَّسَائِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ وَالْحَاكِمُ.

1573/1337 «Ebû Saîd-i Hudrî radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Bâkî olan sâlih ameller: (Lâ ilâhe illallâh) Allâh'dan başka ilâh yoktur; **(Sübhânallâh)** Allâh'ı tenzîh ederim; **(Allâhü ekber)** Allâh her şeyden büyüktür; **(Elhamdülillâh)** hamd Allâh'a mahsûstur; **ve (Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh)** güç, kuvvet ancak Allâh'a mahsûstur **kelimeleridir; buyurdular. »**

Bu hadîsi **Nesâî** tahrîc etmiştir. **İbn-i Hibbân** ile **Hâkim** sahîhlemiştir.

Bâkıyât-ı sâlihât: sevâbı ebedî olarak devâm eden güzel ve makbûl amellerdir. **Resûlullâh (s.a.v.)** mezkûr amellerin neler olduğunu bu hadîsi ile beyân etmiştir. Hadîs-i Şerîfin bâkıyât-ı sâlihât'tan bahseden **Sure-i Kehf** âyetini tefsîr için vârid olması da muhtemeldir.

İbnü'l-Münzir, *İbn-i Ebî Hâtim* ve *İbn-i Merdeveyh*'in¹⁶⁹ **İbn-i Abbâs** (r.a.)'dan tahrîc ettikleri bir hadîsde bâkıyât-ı sâlihâtın dâire-i şumûlû genişletilmiş ve **Ebû Saîd** hadîsindekilerden mâadâ: İstiğfâr, **Peygamber (s.a.v.)**'e salevât, namaz, oruç, zekât, hacc, köle âzâdı, cihâd, ve sıla-i rahim ile hayır hasenâtın her çeşidi buna katılmıştır. Hattâ *İbn-i Ebî Şeybe* ile *İbni'l-Münzir*'in, **Katâde**'den tahrîc ettikleri bir hadîsde: «Allâh'a tâat sayılan her şey bâkıyât-ı sâlihattandır» denilmiştir. **Ebû Saîd** hadîsinde bâkıyât-ı sâlihâtın dört gösterilmesi bu tefsîre mâni değildir; çünkü bu hadîsde inhisâra delâlet eden bir şey yoktur.

(۱۳۳۸/۱۵۷۴) وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَحَبُّ الْكَلَامِ إِلَى اللَّهِ أَرْبَعٌ لَا يَضُرُّكَ بِأَيِّهِنَّ بَدَأْتَ: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

1574/1338 «Semuratü'bnü Cündüb radiyallahü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.):

Allâh'a sözün en makbûlü dört şeydir. Bunların hangisinden başlasan sana zarar vermez, (dört şey) (Sübhânellâh) Allâh'ı tenzîh ederim, **(Elhamdülillâh)** hamd Allâh'a mahsûstur. **(Lâ ilâhe illallâh)** Allâh'dan başka ilâh yoktur ve **(Allâhü ekber)** Allâh her şeyden büyüktür **(cümleleridir.)**» Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Mezkûr dört şeyin **Allâh** indinde makbûl olması, tenzîh, **Allâh'a** hamd, birlik ve en büyüklüğü isbâta şâmil oldukları içindir.

«**Hangisinden başlasan sana zarar vermez**» buyurulması, bunların aralarında tertîb gözetilmeyeceğine delîldir. Bazıları tenzîhden başlamanın evlâ olduğunu söylüyorlar.

Bu kelimelerin fazîleti hakkındaki hadîsler, azalmak ve bitmek bilmeyen birer derya gibidirler.

¹⁶⁹ Hadîsçiler bu kelimeyi *İbn-i Merdûye* okurlar.

(۱۳۳۹/۱۵۷۵) - وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ أَلَا أَذْلكَ عَلَى كَنْزٍ مِنْ كُنُوزِ الْعِجَّةِ؟ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ زَادَ النَّسَائِيُّ: "وَلَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ".

1575/1339 «Ebû Mûse'l-Eş'arî radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.) bana:

Ey Kaysoğlu Abdullah! Sana cennet definelerinden bir define göstereyim mi? (Bu define): Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh (kudret ve kuvvet ancak Allâh'a mahsûstur) **sözüdür, buyurdular.»**

Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Nesâî: Velâ melcee minallâhi illâ ileyhi «Allâh(ın kazâsın)dan (kaçıp sığınacak) bir sığınak yoktur; ancak ona (sığınmak) müstesnâ» cümlesini (yine **Ebû Saîd**'den rivâyeten) ziyâde etmiştir.

Yani Hadîs-i Şerîf'de beyân edilen cümlelerin sevâbı cennette bir define gibi biriktirilecek ve dünyada define kullar için nasıl en nefis bir mal sayılırsa, cennetteki o sevap da, onun gibi nefis olacaktır. Çünkü bu söz **Allâh**'a tam bir teslimiyet ve inkiyâd, ondan başka Allâh olmadığını iz'ân ve kabûlle beraber, kulun elinden hiç bir şey gelmediğini itirâfdır.

Havl: Kudret, hareket ve çâre manasınadır. **Resûlullâh (s.a.v.)** bu cümleyi beyândan sonra:

«كَذَلِكَ أَخْبَرَنِي جَبْرِيلُ عَنْ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى»

«Cibrîl Allâhü Teâlâ'dan bana böyle haber verdi» demiştir.

(۱۳۴۰/۱۵۷۶) - وَعَنِ الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ" رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَلَهُ مِنْ حَدِيثِ أَنَسٍ مَرْفُوعًا بِلَفْظِ "الدُّعَاءُ مَخُّ الْعِبَادَةِ" وَلَهُ مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَفَعَهُ "لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ مِنَ الدُّعَاءِ" وَصَحَّحَهُ ابْنُ جِبَانَ وَالْحَاكِمُ.

1576/1340 «Nu'man b. Beşîr radiyallâhü anhümâ'dan Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem'den işitmiş olarak rivâyet edilmiştir. Resûlullâh sallallâhü aleyhi vesellem:

- **Şüphesiz ki duâ ibadettir; buyurmuşlardır.»**

Bu hadîsi **Dört'ler** rivâyet etmiş **Tirmizî** de sahîhlemiştir. **Tirmizî**'de **Enes**'den merfû olarak şu lafızlarla rivâyet edilmiş bir hadîs vardır: **«Duâ ibâdetin iliğidir»**. Yine **Tirmizî**'de **Ebû Hüreyre**'den merfû olarak

rivâyet edilen şu hadîs vardır. «**Allâh'a duâdan daha kıymetli bir şey yoktur.**» Bu hadîsi **İbn-i Hibbân** ile **Hâkim** sahîhlemiştir.

Duâ hakkında yukarılarda îzâhat geçti.

Muhh: ilik, beyin ve bir şeyin hâlisi mânâlarıdır. Duanın ibâdetin hâlisi olması iki sebebe istinâd eder. Birinci sebep: **Allâh'ın «bana duâ edin»** emrine imtisâl olması; ikinci sebep de: yalnız **Allâh'dan** istenilmesidir. Zîrâ duâ eden insan, hâcetini **Allâh'dan** başka kimsenin göremeyeceğini bildiği için hâcetini ancak **Allâh'dan** ister. **Teâlâ Hazretleri'nin** ibâdetten murâdı zaten budur.

(۱۳۴۱/۱۵۷۹) - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الدُّعَاءُ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ لَا يَرُدُّ" أَخْرَجَهُ النَّسَائِيُّ وَغَيْرُهُ وَصَحَّحَهُ ابْنُ جَبَّانَ وَغَيْرُهُ.

1579/1341 «Enes radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Ezanla ikâmet arasındaki duâ geri çevrilmez; buyurdular.»

Bu hadîsi **Nesâî** ve başkaları tahrîc etmişlerdir. **İbn-i Hibbân** ve başkaları onu sahîhlemiştir.

Hadîs-i Şerîf, «**Ezan bahsi**» nin sonunda başka lafızlarla geçmişti.

Duâ, farz namazlardan sonra daha müekked olarak matlûbdur. Bu bâbda **Tirmizî, Ebû Ümame (r.a.)'dan** şu hadîsi tahrîc etmiştir:

«قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الدُّعَاءِ أَسْمَعُ؟ قَالَ جَوْفُ اللَّيْلِ وَأَذْبَارُ الصُّلُواتِ الْمَكْتُوباتِ»

«Dedim ki: Yâ Resûlallâh! Duâmn hangisi daha makbûldür?; Gecenin ortasındaki ve farz namazların sonundaki(dir) buyurdular.»

(۱۳۴۲/۱۵۸۰) - وَعَنْ سَلْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنْ رَبَّكُمْ حَيٌّ كَرِيمٌ يَسْتَحْيِي مَنْ عَبْدُهُ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ إِلَيْهِ أَنْ يَرُدَّهُمَا صِفْرًا" أَخْرَجَهُ الْأَزْبَعَةُ إِلَّا النَّسَائِيُّ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ

1580/1342 «Selmân radiyallâhü anh'den rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Şüphesiz ki Rabbımız utangaçtır, kerîmdir; kulu kendisine ellerini kaldırdığı vakit onları boş çevirmekten hayâ eder; buyurdular.»

Bu hadîsi **Nesâî** müstesna, **Dört'ler** tahrîc etmişlerdir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir.

Hayâ, **Cenâb-ı Hak**'ın sıfatlarındandır. Hadîs-i Şerîf, duâ ederken el kaldırmanın müstehâb olduğuna delildir. Bu husûsda hadîsler çoktur. Vâkiâ **Hz. Enes** (r.a.)'dan **Peygamber (s.a.v.)**'in yağmur duâsından başka hiç bir duâda el kaldırmadığı rivâyet olunmuşsa da bu hadîs mübâlağalı kaldırmadığına hamledilmiştir. **Resûlullâh (s.a.v.)**'in duâ ederken el kaldırdığını ifâde eden hadîsleri *Hafız el-Münzirî* müstakil bir cüz halinde toplamıştır.

(۱۳۴۳/۱۵۸۱) - وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا مَدَّ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ لَمْ يَرُدَّهُمَا حَتَّى يُمْسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ" أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ لَهُ شَوَاهِدٌ مِنْهَا: حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ عِنْدَ أَبِي دَاوُدَ وَغَيْرِهِ وَمَجْمُوعُهَا يَقْضِي بِأَنَّهُ حَدِيثٌ حَسَنٌ .

1581/1343 «Ömer radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem duâ ederken ellerini uzattığı zaman onları yüzüne sürmedikçe geri çevirmezdi.»

Bu hadîsi **Tirmizî** tahrîc etmiştir. Hadîsin şâhidleri vardır. Bunlardan birini **Ebû Dâvud** ile başkaları **Hz. İbn-i Abbâs**'dan rivâyet etmişlerdir. Bu rivâyetlerin mecmûu hadîsin hasen olmasını iktizâ eder.

Hadîs-i Şerîf duâdan sonra elleri yüze sürmenin meşrû olduğuna delildir. Bunun hikmeti husûsunda şöyle denilmiştir: **Allâh**'ın rahmeti ellere isâbet edince onu en şerefli ve ikrama en lâyük uzuv olan yüze de teşmil etmek uygun düşmüştür.

(۱۳۴۴/۱۵۸۳) - وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي يَوْمَ النِّيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ عَلَيَّ صَلَاةً" أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ .

1583/1344 «İbn-i Mes'ûd radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Muhakkak insanların kıyâmet gününde benim için en makbûlü, bana en çok salevât getirenleridir; buyurdular.»

Bu hadîsi **Tirmizî** tahrîc etmiştir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

En makbûlden murâd: en ziyâde şefâata hak kazanan, yâhud cennette **Peygamber (s.a.v.)**'e en yakın bulunacak olandır.

Hadîs-i Şerîf, **Resûlullâh (s.a.v.)**'e salât ü selâm getirmenin fazîletini bildiriyor. Bu bâbdaki îzâhat da yukarıda geçti. Bu hadîs de orada zikredilse daha iyi olurdu.

(۱۳۴۵/۱۵۸۴) - وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "سَيِّدُ الْإِسْتِغْفَارِ أَنْ يَقُولَ الْعَبْدُ: اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتَ أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ" أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

1584/1345 «Şeddâd b. Evs radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

İstiğfârın en büyüğü, kulun: (Allâhümme ente rabbî lâ ilâhe illâ ente...) Allâhım, sen benim Rabbimsin, senden başka hiç bir ilâh yoktur; beni yarattın, ben senin kulunum; ve ben gücüm yettiği kadar, sana verdiğim ahd ve vâ'dde durmaktayım, yaptıklarımın şerrinden sana sığınırım. Bana olan nimetini itirâf eylerim; günâhımı da itirâf ederim, imdi beni aff buyur. Çünkü günâhları senden başka affedecek yoktur; **demesidir; buyurdular.»**

Bu hadîsi **Buhârî** tahrîc etmiştir. Hadîsin tamamı şudur:

«مَنْ قَالَهَا مِنَ النَّهَارِ وَهُوَ مُوقِنٌ بِهَا فَمَاتَ مِنْ يَوْمِهِ قَبْلَ أَنْ يُمْسِيَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَمَنْ قَالَهَا مِنَ اللَّيْلِ وَهُوَ مُوقِنٌ بِهَا فَمَاتَ قَبْلَ أَنْ يُضِيحَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ»

«Her kim inanarak bunları gündüzün söyler de o gün akşamlamadan ölürse o kimse cennetliktir; ve kim inanarak bunları geceleyin söyler de sabahlamadan ölürse o da cennetlidir.»

Tıybî diyor ki: «Bu duâ tevbenin bütün mânâlarını topladığı için ona **seyyid** adı istiâre edilmiştir.» Aslında **Seyyid**: Bütün hâcetlerde kendisine başvuru reîs demektir. Bu tevbeye **Tirmizî** ile **Nesâî**'nin rivâyetlerinde de **«Seyyidü'l-İstiğfâr»** denilmiştir.

«Ben senin kulunum» cümlesi **«sen benim Rabbimsin»** cümlesinin te'kididir. Fakat bu cümlelerin **«ben sana ibâdet etmekdeyim»** mânâsına gelmesi de muhtemeldir. O takdîrde te'kid olamaz. Ahd cüm-

lesinin onun üzerine atfedilmesi de bu mânâyı te'yîd eder; ve mânâ *Hattâbî*'nin dediği vecihle şöyle olur: «Ben sana verdiğim ahd ü peymân ve va'd ettiğim îmân sözümde durmaktayım.

«**Gücümün yettiği kadar**» ifâdesi **Allâhü Teâlâ**'nın hakkı olan ibâdetleri edâ husûsundaki aciz ve kusûru itirâfdir.

İbn-i Battâl, **Ahid** ile, **Allâh**'ın kullarına: «**Ben sizin Rabbiniz değil miyim?**» buyurarak onlardan aldığı ikrâr kasdedildiğini söylemiştir. Ona göre **va'd** de: **Allâh**'ın, kullarına: «**Her kim bana şirk koşmayarak ölürse onu cennetime koyacağım**» buyurmuş olmasıdır.

«**İmdi beni aff buyur; çünkü günâhları senden başka affedecek yoktur**» ifadesi ile **Resûlullâh (s.a.v.)** evvelâ kusûrunu itirâf etmiş; sonra afvını dilemiştir ki, bu şekilde idare-i kelâm'da bulunmak sözün en güzel ve en nâzik şeklidir.

Hadîs-i Şerîf, **Allâh**'ın **Rabb**, insanın kul olduğunu ikrâra şâmil olduğu gibi kulun **Allâh**'a verdiği ahdini ikrâr, aczini itirâf, kötülüklerden **Allâh**'a sığınmak icâbetliğini ve **Allâh**'ın nimetlerini tasdik ile afv u mağfiretin yalnız ona mahsûs olduğunu kabûl gibi bir çok hükümleri ihtivâ etmektedir. Kula düşen vazife evvelâ esbâba tevessül, sonra hâcetini istemektir.

«**Peygamber (s.a.v.)**'in bütün mutasavver günâhları affedilmiş ve zâten kendisi ma'sûm iken niçin yine istiğfâr ediyor?» suâline gelince: Bu suâl fuzûlîdir. Çünkü **Resûlullâh (s.a.v.)** günde **Allâh**'a yetmiş defa istiğfâr ettiğini haber vermiş; bize de istiğfârı öğretmiştir. Binâenaleyh bize düşen, suâl sorarak işkâl çıkarmak değil, ona uymak ve emirlerine imtisâl etmektir. **Ashâb-ı Kirâm** bunu bizden âlâ bildikleri halde ne sormuşlar ne de her hangi bir işkâl çıkarmışlardır. Maamâfih **ulemâ** bu suâli muhtelif şekillerde cevaplandırmışlardır. Sözün hulâsası: bizim rızkımızı **Allâhü Teâlâ** tekeffül ettiği ve bunu bize de bildirdiği hâlde yine ondan nasıl rızık niyâzında bulunuyorsak, **Resûlullâh (s.a.v.)**'in istiğfârı da öyledir. Bunların hepsi de birer ibâdet ve zikrullâhdır.

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُ هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ حِينَ يُمَسِّي وَحِينَ يُصْبِحُ "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي وَآمِنْ رَوْعَاتِي وَأَحْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْ وَمِنْ خَلْفِي وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي وَمِنْ فَوْقِي وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي" أَخْرَجَهُ النَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ.

1585/1346 «İbn-i Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem şu kelimeleri akşam, sabah (dilinden) bırakmazdı:

Allâhümme innî es'elüke'l-âfiyete fî dînî ve dünyâyî ve ehlî ve mâlî Allâhümme'stur avrâtî ve âmin rav'âtî vehfaznî min-beyni yedeyye ve min-halfî ve an-yemînî ve an-şimâlî ve min-fevkî ve e'ûzü bi-azametike en-ağtâle min-tahtî.

Mânâsı: Allâhım, ben senden dinim, dünyam, âilem ve malım husûsunda afiyet dilerim. Yâ Rab! benim kusûrlarımı ört; korktuğum şeylerden (beni) emin eyle; önümden, arkamdan, sağımdan, solumdan ve üstümden beni koru. Altımdan gâfil aldanmaktan senin azametine sığınırım.»

Bu hadîsi **Nesâî** ile **İbn-i Mâce** tahrîc etmişlerdir. **Hâkim** onu sahihlemiştir.

Dinde âfiyet: günâhlardan, bid'atlardan sakınmak, ibâdetlerde kusûr etmemektir. **Dünyâda âfiyet:** dünyânın musîbet ve şerlerinden selâmette kalmaktır. **Âilede âfiyet:** geçimsizlik ve hastalıklardan âzâde kalmaktır. **Malda âfiyet:** âfâttan mahfûz bulunmasıdır. **Setr-i avret:** beden, din, aile, dünya ve âhirete âid her türlü ayıp, kusûr, ve gizli şeyleri örtmek, onları açığa vurmamaktır. Korkulan şeylerden emîn olmak da öyledir.

Resûlullâh (s.a.v.) bütün cihetlerden kendisini korumasını **Allâh**'dan niyâz etmiştir. Çünkü **Allâh** muhâfaza etmezse kul, ins ve cin düşmanlarının arasında, kurt sürüsünün içine düşen koyun gibi kalır.

Alttan gâfil avlanmaktan hâsseten **Allâh**'ın azametine sığınması bunun bir husûsiyet arzetmesindendir. **İğtiyâl** aldatmak, bir şeyi gizlice almak, helak etmek gibi mânâlara gelir. **Peygamber (s.a.v.)**'in, şerrinden **Allâh**'ın azametine sığındığı iğtiyâl yer ayrılıp yere batmak ve denizde boğulmak sûretiyle vâki olan helâklardır. Alttan gafil avlanmak ta'bîri ile bunları kasdetmiştir. Nitekim **Cenâb-ı Hak**, Kârun'u yere batırmak, Fir'avn'ı da denizde boğmak sûretiyle helâk etmiştir.

(۱۳۴۷/۱۵۸۶) - وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ وَتَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ وَفَجَاءَةِ نِقْمَتِكَ وَجَمِيعِ سَخَطِكَ" أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ .

1586/1347 «İbni Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Allâhümme innî e'ûzü bike min zevâli ni'metike ve tahavvüli âfiyetike ve fücâeti nikmetike ve cemî'i sahatike (Allâh'ım, gerçekten ben, nimetinin zevâline, âfiyetinin değişmesinden, intikamının ansızın gelivermesinden ve bütün gazaplarından sana sığınırım) **buyuruyordu.**» Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Allâh'ın verdiği nimetin elden gitmesine sebep, kulun işlediği suçlardır. Şu hâlde hakîkatte tevbe istiğfârın mânâsı: **Yâ Rabbî** kötü ameller işlemekten sana sığınırız; demektir, ki bu **Allâh'**dan bizlere bir ta'lîmidir.

Âfiyetin değişmesi, zıddının vücûd bulması ile olur. Onun zıddı ise hastalıktır. Yani **Resûlullâh (s.a.v.)** hastalıklardan da **Allâh'a** sığınmıştır.

(۱۳۴۸/۱۵۸۷) - وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ وَغَلَبَةِ الْعَدُوِّ وَشِمَاتَةِ الْأَعْدَاءِ" رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ .

1587/1348 «Abdullah b. Ömer radiyallâhü anhümâ'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki:

Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem: Allâhümme innî e'ûzü bike min galebeti'd-deyni ve galebeti'l-adüvvi ve şemâtetî'l-a'dâi (Allâhım, ben borcun batırmasından, düşmanın galebesinden ve düşmanların şamatasından sana sığınırım) **buyururdu.**»

Bu hadîsi **Nesâî** rivâyet etmiştir. **Hâkim** onu sahîhlemiştir.

Borcun galebesi, borçlunun onu ödeyememesidir. Bundan **Allâh'a** sığınması **Resûlullâh (s.a.v.)**'in borç almasına münâfî değildir. Hattâ vefâtında bir miktar arpa mukâbilinde zırhı rehinde bulunuyordu. Borcun **Allâh'a** sığınılacak tarafı onu ödeyemeyecek hâlde düşmektir. Bir kimse ödeyemeyeceğini bildiği bir borcun altına girmemelidir. **Buhârî**'nin tahrîc ettiği bir hadîsde, **Resûlullâh (s.a.v.):**

Her kim ödemek maksadı ile başkalarının mallarını alırsa, malları onun namına Allâh öder; fakat kim onları itlâf niyetiyle alırsa Allâh onu telef eder; buyurmuşlardır. Hadîs geride geçmişti.

Resûlullâh (s.a.v.) borçtan, onun için **Allâh'a** sığınmış; hattâ **Hz. Âişe** (r.anhâ), borçtan neye bu kadar çok istiâze ettiğini sorunca, kendisine:

«إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا غَرِمَ حَدَّثَ فَكَذَّبَ وَوَعَدَ فَأَخْلَفَ»

«Çünkü bir adam borçlanırsa konuşur yalan söyler; va'd eder,

arkasından (o va'dden) döner» buyurmuşlardır. İşte borçlu böyle büyük mes'ûliyetli bir işi üzerine alıyor demektir.

Düşmanın galebesinden murâd: dînî veya dünyevî bir garazla bâtil husûsundaki düşmanlığıdır. Hakkını korumaktan âciz olan bir kimsenin malını gasbetmek bu kabildendir.

Düşmanların şamatası: bir kimsenin başına gelen bir felâket veya zarara düşmanlarının sevinmesidir. **Harun (a.s.)**, biraderi **Mûsâ (a.s.)**'a: «**Bana düşmanları güldürme**» diye ricâ etmiştir.

(۱۳۴۹/۱۵۸۸) وَعَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنِّي أَشْهَدُ أَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَخْدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَقَدْ سَأَلَ اللَّهُ بِاسْمِهِ الَّذِي إِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ وَإِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ" أَخْرَجَهُ الْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حَبَّانٍ .

1588/1349 «Büreyde radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem bir adamı, Allâhümme innî es'elûke bi-ennî eşhedü enneke entellâhü lâ ilâhe illâ ente'l-Ehadü's-Samedü'llezî lem yelid velem yûled velem yekûn lehû küfüven ehad (Allâhım, ben ancak ve ancak Allâh sen olduğuna, maksud ve bir olan, doğurmayan ve kendisine hiç bir kimse denk olamayan ilâh ancak sen idiğine ettiğim şehâdet hürmetine senden niyaz ediyorum) **derken işitti. Bunun üzerine Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:**

Hakîkaten Allâh'dan o ismi ile diledi ki, onunla kendisinden istenilirse verir; duâ edilirse kabûl eder; buyurdular.»

Bu hadîsi **Dörtler** tahrîc etmiştir. **İbn-i Hibbân** onu sahîhlemiştir.

«**Ehad**» biricik, bir tek, ikincisi olmayan, yegâne bir, mânâsına gelen bir kemâl sıfatıdır; ve hakîkî birliği ifâde eder. Çünkü hakîkî birlik: terkîbden, adedden, cismiyet ve ortaklık gibi şeylerden münezze olma-ktır. İşte **Allâhü Teâlâ**'nın birliği bu mânâyadır. Vâkıâ Arapçada «**vâhid**» de bir demektir. Hattâ «**ehad**» kelimesinin aslı da «**vehad**»dır. Onun hemzesi (**vav**)dan bedeldir. Fakat bu iki kelime aynı kökten olmalarına rağmen müterâdif değillerdir; aralarında mühim farklar vardır.

Bunların en mühimmi: ehad'ın dâima hakîki mânâda birlik ifâde etmesidir. Yani ehad: hadd-i zâtında «bir» olandır; ikiye veya fazlasına asla ihtimâli yoktur; dâimâ birdir, mâadâsı yoktur. «**Vâhid**» öyle değildir. Onun ifâde ettiği birlik hakîki olduğu gibi mecâzî de olabilir. Meselâ: bir adam, bir nevi ve bir cins, kelimeleri Arapçada «**vâhid**» ile sıfatlanarak «raculün vâhidün, nev'un vâhidün ve cinsün vâhidün» denilebilir. Hâlbuki bir adamın birliği hakîki ise de bir nevi ile bir cinsin birlikleri mecâzî birliklerdir. Çünkü bir nevi ile bir cinsin hakîkatta bir çok fertleri vardır. Onların birliği, mecmûunu bir saymak sûretiyle meydana gelen itibârî birliktir.

«**Ehad**» ile «**vâhid**» kelimelerinin farkları husûsunda **ulemâdan Ezherî, Râgıb, Sa'leb, Ebû'l-Beka** ve diğer bir çokları muhtelif beyânâtta bulunmuşlardır. Bunlar için tefsîr kitaplarına mürâcaat edilebilir.

Samed: Her hâcetten dolayı kendisine başvurulana ulu zât manasınadır. Bu sıfatı taşıyan zâtın mutlak sûrette hiç bir kimseye muhtaç olmaması, bilâkis herkesin ve herşeyin ona muhtaç olması gerekir ki, **Allâh**'dan mâadâ aynı sıfatı hâiz bir başkasını tasavvur mümkün değildir. Binâenaleyh hakîkatta **samed** yalnız **Allâhü Zülcelâl**'dir.

«**Samed**» ismi hakkında lûgat ulemâsı başlıca iki mânâ rivâyet etmişlerdir: Birinci mânâyâ göre **samed**: maksûd demektir. Bu mânâyâ göre: bir kavmin her ihtiyaç husûsunda kendisine mürâcaat ettikleri büyüğüne **samed** derler. İkinci mânâyâ göre **samed**: içinde hiç boşluğu olmayan; deliksiz, eksiksiz som demektir.

Müfessirlerden bir çoğu samed'i birinci mânâdan alarak onun sıfât-ı sübûtiyyeden olduğunu söylemiş; bazıları ikinci mânâdan olmak üzere sıfat-ı selbiyye'den addetmiş; bir takımları da her iki sıfatı tazammun etmek sûretiyle tefsîrde bulunmuşlardır. Bunların içinden üçüncü kâvil, tefsîre daha lâayık görülmektedir.

Allâh'ın doğurmamakla vasıflandırılması, hiç bir şey cinsinden olmadığı, hiç bir yardımcı veya kendi yerine kalacak evlâda ihtiyacı bulunmadığını beyân içindir. Zîrâ **Teâlâ Hazretleri** ihtiyâc ve ölüm gibi şeylerden münezzehtir. Aynı zamanda bu cümle, **Hz. İsa** ile **Üzeyir** (aleyhimesselâm)'a «**Allâh**'ın oğlu» **Melek**'lere «**Allâh**'ın kızları» diyenlere red cevâbıdır.

Allâh'ın doğurulmamış olmasından murâd, mahlûkatı gibi -hâşâ- bir zamanlar dünyada yokken sonradan vücûda gelmiş olmadığını beyândır.

Küfüv: denk ve mümâsil demektir. Mânâ: **Allâh**'ın zâtında ve sıfatlarında bir mümâsili yoktur; demektir.

Hadîs-i Şerîf duâ ederken bu kelimeleri söylemenin pek yerinde bir iş olacağına delâlet ediyor; Zîrâ **Resûlullâh (s.a.v.)** bunlarla **Allâh**'dan bir şey istenilirse vereceğini, bunlarla duâ edilirse kabûl edeceğini, haber veriyor. Suâlin mânâsı, hâcet dilemektir. Duâ ondan daha umûmî bir mânâ ifâde eder. Binâenaleyh hadîsde duânın suâl üzerine atfedilmesi, âmmın hâss üzerine atfı kabilindendir.

(۱۳۵۰/۱۵۸۹) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَصْبَحَ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ أَمْسَيْنَا وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ وَإِلَيْكَ النُّشُورُ" "وَإِذَا أَمْسَى قَالَ مِثْلَ ذَلِكَ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ" أَخْرَجَهُ الْأَرْبَعَةُ.

1589/1350 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anhî'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh (s.a.v.) sabahladıgı zaman:

Allâhümme bike asbahnâ ve bike emseynâ ve bike nahyâ ve bike nemûtü ve ileyke'n-nüşûr (Allâhım, ancak senin (kuvvet ve kudretin)le sabahladık; ancak; senin (kuvvet ve kudretin)le akşamladık; ancak senin (kuvvet ve kudretin) le yaşar; ve ancak senin (kuvvet ve kudretin)le ölürüz. Diriltmek dahi ancak sana mahsûstur) **der; akşamladıgı vakit de bunun mislini söylerdi. Şu kadar var ki: Ve ileyke'l-masîr** (varış ancak sanadır) **(cümlesini ilâve) ederdi.**» Bu hadîsi **Dörtler** tahrîc etmişlerdir.

Hadîsdeki zarfların müteallakları hazfedilmiştir. Bu müteallaklar (kuvvetin, kudretin ve icâdın) diye takdîr olunurlar. Yani: Biz ancak senin yaşatman ve sabahı icâd etmenle sabaha çıktık; demektir. Diğer cümlelerde de hâl böyledir.

Nüşûr: diriltmektir. Uyku ile ölüm arasında münâsebet vardır. Çünkü ölüm uykunun kardeşidir. Binâenaleyh uykudan uyandırmak, ölüyü diriltmeye benzer. Nitekim akşam hakkında, varışı zikretmek de münâsibdir. Zîrâ, geceleyin uyunur. Uyku ölüm gibidir. Hadîs-i Şerîf'de, her in'âm ve ihsânın **Allâh**'dan olduğunu ikrâr vardır.

(۱۳۵۱/۱۵۹۰) - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "كَانَ أَكْثَرُ دُعَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1590/1351 «Enes radiyallâhü anh'dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'in ekseriyetle duâsı şu idi: Rabbenâ âtinâ fid-dünyâ haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'n-nâri (Ey Rabbimiz, bize dünyâda da âhirette de nimet ver; hem bizi cehennem ateşinden koru).»

Hadîs **müttefekun aleyh**dir.

Kâdî İyâz diyor ki: «**Resûlullâh (s.a.v.)**'in bu âyetle duâ buyurması dünyâ ve âhirete âid duaların bütün mânâlarını ihtivâ ettiğindendir. **Ulemâya** göre burada hasenenin mânâsı nimettir. **Peygamber (s.a.v.)** dünya ve âhiret nimetlerini ve azâbdan korunmasını dilemiştir. Biz, **Allâh'dan** bunu bize de ihsan buyurmasını niyaz eyleriz.»

Hasene'nin tefsîri hakkında selef **ulemâ** çok şeyler söylemişlerdir.

İbn-i Kesîr, dünyevî hasene'nin: âfiyet, geniş ev, güzel zevce, itâatlı çocuk, bol rızık, faydalı ilim, sâlih amel, iyi vâsita ve güzel elbise gibi her matlûba şâmil olduğunu, uhrevî hasenenin en büyüğünün ise: cennete girmek ve emniyete kavuşmak teşkil ettiğini söylemiştir.

Cehennem'den korumak: dünyada haram veya şüpheli olan şeylerden kaçınmak gibi azâbdan kurtulmayı hazırlayan sebepleri müyesser kılmak, yâhud lutf ü kerem buyurarak affetmekle olur.

(۱۳۵۲/۱۵۹۱) - وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي وَجَهْلِي وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي جِدِّي وَهَزْلِي وَخَطِيئِي وَعَمْدِي وَكُلَّ ذَلِكَ عِنْدِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي أَنْتَ الْمَقْدِمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخَّرُ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1591/1352 «Ebû Mûse'l-Eş'arî radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Allâhümmağfir lî hatîetî... diye duâ ederdi. (Mânâsı: Yâ Rabbî, benim günâhımı, cehlîmi, işîmdeki isrâfımı ve benden daha iyi bildiğin kusûrlarımı bana bağışla; (Zîrâ) bunların hepsi bende mevcûddur. Yâ Rabbi, gelmiş, geçmiş bütün kusûrlarımla gizli ve aşikâr bütün yaptıklarımı ve benden daha iyi bildiğin hatâlarımı bana bağışla, ilerleten ancak sen, geriletlen de ancak sensin; sen her şeye kâdirsin »

Bu hadîsi **Buhârî** ve **Müslim** ittifâkla tahrîc etmiştir.

Hatîe: Günâh, demektir. **Cehil:** İlmin zıddıdır. **İsrâf:** Her şeyde had-
di tecavüzdür. **Emir** kelimesinin isrâfdan evvel zikredilen cehil ve hatîe'ye
tealluku da muhtemeldir. **Cedd:** Şakanın zıddı, yâni ciddiyettir. **Amid:**
Kasden yapmak manasınadır. Bunun hatâ üzerine atfedilmesi, âmmin
hâss üzerine atfı kabilindendir. Çünkü hatâ şakada olduğu gibi kasden
yapılan bir işte de olabilir. Bunun tekerrürü nevi'leri çok olduğunu ve
nefsin kusûrlardan hâlî kalmadığını beyân içindir. **Mukaddimden** murâd;
kulu kemâlât derecesine yükseltmek, ona muvaffakiyet ihsân etmektir.
Muahhir'de: dilediğini batıran, onu hayırdan uzaklaştıran demektir.

İbn-i Abbâs hadîsine göre bu duâyı **Resûlullâh (s.a.v.)** gece nama-
zında okurmuş. **Hız Ali** (r.a.) hadîsine göre ise her namazdan sonra oku-
duğu anlaşıyor. Nerede okuduğu dahî ihtilâflıdır. **Müslim**'in rivâyetine
göre selâmla teşehhüd arasında, **İbn-i Hibbân**'ın rivâyetinde namazdan
sonra yani selâm verdikten sonra okurmuş.

(۱۳۵۳/۱۵۹۲) - وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي
وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي وَأَصْلِحْ لِي آخِرَتِي الَّتِي إِلَيْهَا مَعَادِي
وَأَجْعَلِ الْحَيَاةَ زِيَادَةً لِي فِي كُلِّ خَيْرٍ وَاجْعَلِ الْمَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَرٍّ"
أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

**1592/1353 «Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan rivâyet olun-
muştur. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:**

«Allâhümme aslih li dînî...» d(iye duâ ed)erdi.»

Mânâsı: Allâhım, şânımın muhâfazası demek olan dînimi islâh buyur.
Hayâtım, içinde geçen dünyamı ve dönüşüm kendine olacak âhiretimi de
islâh buyur. Hem bana her hayır hakkında hayâtı ziyâde eyle. Ölümü de
benim için her şerden rahat kıl)

Bu hadîsi **Müslim** tahrîc etmiştir.

Bu duâ, iki cihânda hayrı tezammun etmektedir.

Hadîsde ölmek için duâ etmenin câiz olduğuna bir delîl yoktur. Yalnız
ölümün âsân olmasını dünyâ ve kabir şerlerinden emîn olarak gelmesini
dilemenin câiz olduğu beyân buyurulmuştur. Zîrâ, kabir: dünyanın son;
âhiretin ilk menzili olması dolayısı ile, hem dünya, hem de âhiret şerlerini
ihtivâ eder.

(۱۳۵۴/۱۵۹۳) - وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ انْفَعْنِي بِمَا عَلَّمْتَنِي وَعَلِّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي وَارْزُقْنِي عِلْمًا يَنْفَعُنِي" رواه النسائي والحاكم وللتزمذي من حديث أبي هريرة رضي الله عنه نحوه وقال في آخره: "وزدني علما الحمد لله على كل حال وأعوذ بالله من حال أهل النار" وإسناده حسن .

1593/1354 «Enes radiyallâhü anh'dan rivâyet olunmuştur. Demişti ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

«Allâhümme'nfa nî bimâ allemtenî...» derdi.»

Mânâsı: Allâhım, beni öğrettiklerinle faydalandır. Bana faydalı olacak şeyleri de öğret; ve bana faydası olacak bir ilmi ihsân et.

Bu hadîsi **Nesâî** ile **Hâkim** rivâyet etmişlerdir. **Tirmizî** de **Ebû Hüreyre'**den buna benzer bir hadîs rivâyet etmiştir. Bu hadîsin sonunda:

Peygamber (s.a.v.): Beni ilmen ziyâdeleştir. Hamd her hâl (ü kârda) Allâh'a mahsûstur. Ben cehennemliklerin hâline Allâh'a sığınırım; buyurmuştur. Hadîsin isnâdı hasendir.

Hadîs-i Şerîf, ilmin ancak faydalı olanı tahsîl edileceğine delâlet ediyor. Faydalı ilim, din ve dünyaya müteallik husûsâtta kula lâzım olan bilgilerdir.

(۱۳۵۵/۱۵۹۵) - وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَّمَهَا هَذَا الدُّعَاءَ "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَاذَ بِهِ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ كُلَّ قَضَاءٍ قَضَيْتَهُ لِي خَيْرًا" أَخْرَجَهُ ابْنُ مَاجَةَ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ وَالْحَاكِمُ .

1595/1355 «Âişe radiyallâhü anhâ'dan Peygamber (s.a.v.)'in kendisine şu duayı öğrettiği rivâyet olunmuştur:

«Allâhümme innî es'elüke mine'l-hayri küllihî...»

Mânâsı: Yâ Rabbî, ben senden bütün hayrı; peşinini sürelisini, bildiği-

mi bilmediğimi dilerim. Bütün şerden: peşininden, sürelisinden, bildiğimden, bilmediğimden sana sığınırım, ben senden kulun ve peygamberinin dilediği şeylerin en hayırlısından isterim. Kulun ve Peygamberinin (şerrinden) sığındığı şeylerden de sana sığınırım. Allâh'ım ben senden cennetini ve ona yaklaştıracak kavil ve amel dilerim. Cehennemden ve ona yaklaştıran kavil ve amelden de sana sığınırım. Benim için takdîr buyurduğun her hükmü hayır (takdîr) etmeni senden niyaz eylerim.»

Bu hadîsi **İbn-i Mâce** tahrîc etmiştir, **İbn-i Hibbân** ile **Hâkim** onu sahihlemişlerdir.

Hadis-i Şerif, dünya ve âhiret husûsunda hayır duâyı, dünyâ ve âhiretin şerlerinden **Allâh'a** sığınmayı, cenneti istemeyi ve her takdîr-i ilâhînin hayır olmasını dilemeyi ifâde etmektedir. Hadîsde kulun âilesi efrâdına en güzel duaları öğretmesi gerektiğine işâret vardır.

(۱۳۵۶/۱۵۹۶) - وَأَخْرَجَ الشَّيْخَانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَلِمَتَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ."

1596/1356 «Buhârî ve Müslim, Ebû Hüreyre radiyallâhü anh'dan şu hadîsi tahrîc etmişlerdir. Demiştir ki: Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem:

Allâh'a sevimli, dile hafif, tartıda ağır iki kelime vardır: Sübhânallâhi ve bi-hamdihî sübhânallâhi'l-azîm. (Allâh'ı, hamdine bürünerek tenzîh ederim. Ulu Allâh'ı tenzîh eylerim) **kelimeleri, buyurdular.»**

İmâm Buhârî «el-Câmiu's-Sahîh» nâmındaki dünyâca meşhûr eserini bu Hadîs-i Şerîfle bitirmiştir. Sonraları birçok hadîs imâmları **Buhârî'**ye tâbi olarak eserlerini hep aynı hadîs ile tamamlamışlardır.

Bulûğu'l-Merâm'ın Mülâhhası olan Büyük Muhaddis **İmâm İbn-i Hacerü'l-Askalânî (r.h.)** de bu kıymetli eserini **(20 - Rebûlevvel - 828 H. 10 / Şubat 1425 M.)**de **Allâh'a hamd ederek, Resûlû (s.a.v.)'ne salavât ü selâm tekrîm, ta'zîm, ve tebcîl ederek burada hıtâma erdirmiştir.** r.aleyh

Hadîsdeki iki kelimedenden murâd: iki cümledir. Her iki cümle ibârede haber-i mukâddemdir. Mübtedası «**sübhânallah**» cümlesidir.

Cümle olduğu halde bundan mübtedâ yapmak mümkün olmuştur; çünkü «şu söz» mânâsınadırlar. Haberin önce zikredilmesi, dinleyeni asıl mübtedâyâ dikkat etmeye teşvik içindir.

«**Hafîf**»den murâd: dile kolay gelendir. *Tıybî* demiştir ki:

«Hafîflik, kolaylığa istiâre edilmiş müsteâr bir sözdür. Dile kolay gelmesi, bazı eşyânın, sâhibine hafîf gelmesine benzetilmiştir.» Bu hadîsde, sâir teklîflerde meşakkat bulunduğuna; mezkûr iki cümlelerin dile kolay olmakla beraber tartıda meşakkatli ameller gibi ağır basacağına işâret vardır.

Ulemâdan bir zâta iyiliklerin niçin ağır, kötülüklerin neden hafîf geldiği soruldukda: «Çünkü iyiliğin acılığı görülür; tadı görülmez. O bundan dolayı ağır gelir; onun ağırlığı senin terketmene sebep olmamalı. Kötülüğün ise tadı duyulur, acılığı duyulmaz. Bundan dolayı o hafîf gelir. Binâenaleyh sakın onun hafîfliği senin günâh irtikâbına sebep olmasın.» demiştir.

Hadîs-i Şerîf âhirette mîzânın sübûtuna delîldir. Nitekim **Kur'ân-ı Kerîm**'in bir çok âyetleri de aynı hakîkatî nâtıktır.

Ulemâ mîzân ve onda tartılacak şeyler hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bazılarına göre tartılacak şeyler amel defteridir. Çünkü ameller araz kabîlindendir; onlar ağırlıkla, yeğînlikle vasıflanamaz.

Hadîs imâmları ile ulemânın muhakkıklarına göre tartılacak şeyler amellerin kendileridir. Zîrâ âhirette amellerin de vücûdları olacaktır. **Hz. Câbir** (r.a.)'dan merfû olarak rivâyet olunan şu hadîs buna delîldir:

«تَوَضَّعَ الْمَوَازِينُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَتَوَزَّنَ الْحَسَنَاتُ وَالسَّيِّئَاتُ فَمَنْ ثَقُلَتْ حَسَنَاتُهُ عَلَى سَيِّئَاتِهِ بِثِقَالٍ خَبِيَّةٍ دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ ثَقُلَتْ سَيِّئَاتُهُ عَلَى حَسَنَاتِهِ بِثِقَالٍ خَبِيَّةٍ دَخَلَ النَّارَ قِيلَ لَهُ : فَمَنْ اسْتَوَتْ حَسَنَاتُهُ وَسَيِّئَاتُهُ قَالَ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ»

«- **Kıyâmet gününde mîzânlar kurulacak ve iyilikler, kötülükler tartılacak, her kimin iyilikleri kötülüklerinden bir dâne ağırlığı ağır gelirse cennete girecek; kimin kötülükleri iyiliklerinden bir dâne ağırlığı ağır gelirse cehenneme girecektir.**»

- Ya iyilikleri ile kötülükleri müsâvî gelirse (ne olacak?) diyenler oldu. **Resûlullâh (s.a.v.):**

- **Onlar a' râflılardır; buyurdular.**»

Maamâfih en sâlim yol, mîzân, amellerin tartılması vesâire gibi âhiret umûrunun hak olduğuna îmân ederek keyfiyetlerini **Allâhü Teâlâ**'nın ilmine havâle eylemektir.

Bazıları hiç günâhı olmayan ve pek çok sâlih amelleri bulunan mü'mini bu hükümden müstesnâ saymış ve böylesinin hiç hesap vermeden cennete gireceğine kâil olmuşlardır.

Onlar hiç bir iyiliği olmayan fakat küfürden başka bir kötülüğü de bulunmayan kâfirin de hesâb vermekden müstesnâ olduğunu; zîrâ sorusuz suâlsiz cehenneme gideceğini söylerler.

Kurtubî ulemâdan bazılarının: «Kâfirin sevâbı yoktur, onun iyiliği mîzâna konmaz; çünkü **Teâlâ Hazretleri: Ben kâfirler için kıyâmet gününde mîzân kurmam;** buyurmuştur; dediğini nakletmiştir.

Ebû Hüreyre'nin Sahîh'de rivâyet edilen bir hadîsine göre:

«**Kâfir Allâh indinde bir sivri sineğin kanadı kadar tartı tutmaz;** buyurulmuştur» dediğini nakletmişse de buna şöyle cevap verilmiştir:

«Bu âyet ve hadîsin ifâde ettiği mânâ, kâfirin hakâretinden kinâyedir. Bundan onun amellerinin tartılmaması lâzım gelmez.»

Hâsılı kıyâmet gününde mü'min veya kâfir bütün kulların amelleri tartılacaktır. Delillerin umûmu bunu göstermektedir.

Cenâb-ı Hak cümlemize îmânımızda sebât, nezd-i Bârîsinde makbûl amellere muvaffâkiyet ve hüsn-i hâtimelere mazhariyet ihsân buyursun.

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءَ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ.

- SON -

SELÂMET YOLLARI
4. CİLDİN
MUFASSAL FİHRİSTİ

HUDÛD-İ ŞER'İYYE BAHSİ.....	5
Hudûd-i şer'îyyeye dair izahat.....	5
Allahın hudûdunda şefâatin muteber olmadığı.....	5
ZÂNİNİN HADDİ BÂBİ.....	7
1231/1031 No.lu Hadîs: Zina eden bekâr erkeğe ve evli kadına verilecek şer'i ceza.....	7
1232/1032 No. lu Hadîs: Zina eden bekâr erkek ve bekâr kadına verilecek ceza	8
1233/1033 No. lu Hadîs: Zinayı dört defa ikrar etmenin şart olduğu.....	13
İkrarın dört mecliste yapıldığı	14
Sarhoşun zinâ ikrârı	16
1234/1034 No. lu Hadîs: Gözle (kadına) bakmanın ve oynamaya zinâ denmesi	17
1235/1035 No. lu Hadîs: Recmin dinin hükmü olduğu.....	18
Kocasız kadının gebe kalmasında hüküm.....	19
1236/1036 No lu Hadîs: Zinâ eden cariyeye sahibinin hadd vurması	19
Hadd vurulan kimseye ta'zîrin hükmü	20
1237/1037 No. lu Hadîs: Sâhibinin köle ve cariyelere had vurması	22
1238/1038 No. lu Hadîs: Zina ile gebe kalan kadının doğumdan sonra recm olunması	24
Böyle kadının cenâze namazının kılınması	25
1239/1039 No. lu Hadîs: Zina eden kâfire hadd vurulması.....	25
1240/1040 No. lu Hadîs: Zâif kimseye zina haddi	27
1242/1041 No. lu Hadîs: Cins cinse veya hayvanla cinsî münâsebetin haramlığı	28
Lûtlilik ve Hayvanla cinsî münâsebetin cezâsı.....	30
Cinsî münasebette bulunulan hayvanın kesilmesi	30
1243/1042 No. lu Hadîs: Zina eden bekâra dayak vurulması ve sürgün edilmesi.....	30
1244/1043 No. lu Hadîs: Kendini erkeğe benzeten kadın ve kadına benzeten erkek.....	31
1245/1044 No. lu Hadîs: Hudud-u şer'îyenin çâresi bulunduğunda Müslümanlardan def'i.....	31
Şüphe sebebi ile haddin vurulmaması	32
1248/1045 No. lu Hadîs: Kötü fiille günah irtikab edenin yaptığını gizlemesi icâb ettiği	33
HADD-İ KAZÎF BÂBİ	34
Kazife dair izahat.....	34
Helak edici yedi unsurdan sakınmak	34
1249/1046 No. lu Hadîs: Âişe validemizin masûmiyeti.....	35
1250/1047 No. lu Hadîs: Kazfeden erkek bu yeminlerden cayarsa hadd icabettiği	36
1251/1048 No. lu Hadîs: Köle ve cariyelerin hadd-i kazfî (Abdullah b. Âmir'in hayatı).....	37
1252/1049 No. lu Hadîs: Köle ve cariyesine kazfedene kıyamet günü hadd vurulacağı	38
HADD-İ SERİKAT BÂBİ.....	39
Serikat hakkında izahat.....	39
1253/1050 No. lu Hadîs: Hırsızlık yapan kadın ve erkeğin ellerinin kesilmesi	39
Allah'ın hırsıza lânet ettiği.....	40

El kesmeyi icâbeden hırsızlık	41
1254/1051 No. lu Hadîs: Kıymeti üç dirhem olan bir kalkan için el kesildiği	42
1255/1052 No. lu Hadîs: İp ve yumurta çalan hırsızın elinin kesilmesi	42
1256/1053 No. lu Hadîs: Hudûdu şer'ide şefaatin yasak olduğu	43
1257/1054 No. lu Hadîs: Hain, yağmacı ve muhtelis	45
1258/1055 No. lu Hadîs: Meyve ve emsalini çalanın elinin kesilmemesi	46
1259/1056 No. lu Hadîs: Hırsıza inkârı telkîn etmek gerektiği	47
Kesilen elin dağlanması lüzûmu	48
Hırsızın kesilen eli ile kolunu boynuna asmanın sünnet olduğu	49
1261/1357 No. lu Hadîs: Hadd vurulan hırsızın borcu	49
1262/1058 No. lu Hadîs: Çalınan malın ödenmesi	50
1263/1059 No. lu Hadîs: Cübbe ve kefen çalanın elinin kesilmesi	52
1264/1060 No. lu Hadîs: Dört defa hırsızlık edene yapılacak muamele	53
SARHOŞUN HADDİ VE SARHOŞ EDİCİ ŞEYLERİN BEYÂNI BÂBİ.....	57
1266/1061 No. lu Hadîs: Sarhoşa vurulacak sopa	57
İnsanı sarhoş eden herşeyin haram olduğu	58
Şarap üzerine vurulması istenen sopanın vasfı	60
1268/1062 No. lu Hadîs: Defeatle şarap içen şahsa verilecek ceza	62
1269/1063 No. lu Hadîs: İnsanın yüzüne vurmanın yasak olduğu	64
Edep yerine ve yüze vurulmaması	64
Üzerine vurulması icap edene ne ile vurulacağı	65
1270/1064 No. lu Hadîs: Mescidlerde had vurulmaması	65
1271/1065 No. lu Hadîs: Şarabın hurmeti ve hurma sırasına da şarap denildiği	66
1272/1066 No. lu Hadîs: Şarabın beş adet şeyden yapıldığı	67
1273/1067 No. lu Hadîs: Her sarhoş eden içkidir. Her içkide haramdır	67
İnsanı fazla sarhoş eden şeyin azının da menhî olduğu	67
İçkinin nelerden yapıldığı	68
1274/1068 No. lu Hadîs: Çoğu sarhoş eden içkinin azının da harâm olduğu	70
Sarhoş eden ve uyuşukluk veren her şeyin menhî olduğu	70
1275/1069 No. lu Hadîs: Kuru üzümünden hoşaf ve şerbetin yapılabileceği	71
1276/1070 No. lu Hadîs: Şarapla hastalıktan tedavinin haram olduğu	72
1277/1071 No. lu Hadîs: Şarabın ilâç yapılmamasının hükmü	72
TA'ZİR VE SALDIRGANIN HÜKMÜ BÂBİ.....	74
Ta'zire dair izahat	74
1278/1072 No. lu Hadîs: Hadd-i şürb ve hadd-i kazif	75
1279/1073 No. lu Hadîs: Mürüvvet sahiplerinden hataların kaldırılması	76
1279/1074 No. lu Hadîs: Had ve tazirden ölen şahsa diyet verilmeyeceği	77
1280/1075 No. lu Hadîs: Mal müdafaasının caiz ve meşru olduğu	78
Malını müdâfaa ederken öldürdüğü mütecâvizin diyeti	78

Din uğrunda öldürülenin şehîd olduğu	79
1281/1076 No. lu Hadîs: Kâtil ve maktûl hakkı (Hâlid b. Urfuta ’nın hayatı).....	79
Kâtilin cehennem'e, maktûlün cennete gireceği	80
Fitne'nin zuhurunda savaşı terk etmek.....	81
1282/1077 No. lu Hadîs: İzinsiz bir kimsenin evine bakmanın memnû olduğu.....	81
1282/1078 No. lu Hadîs: İzinsiz eve bakan ve bakarken gözü çıkarılan şahsa kısas ve diyet.....	82
CİHÂD BAHSİ	83
Cihâda dâir izahat	83
Amellerin efdali.....	83
1283/1079 No. lu Hadîs: Cihad'a azimli olmanın vücûbu.....	84
1284/1080 No. lu Hadîs: Müşriklerle mal, can, dil ile mücâhede etmek	85
1285/1081 No. lu Hadîs: Kadınların cihadı.....	86
1286/1082 No. lu Hadîs: Anne baba varken evlâddan cihadın sakıt olduğu.....	87
Anne baba hakkının büyüklüğü	87
1288/1083 No. lu Hadîs: Müşrikler diyarından hicret etmek	88
1289/1084 No. lu Hadîs: Fetihden sonra hicret olmayıp fakat cihadın olduğu	89
1290/1085 No. lu Hadîs: İlä-yı kelimâtullâh için harbedenin cihâdda olduğu.....	90
Hak yolunda yapılan gazanın ecr ü mükâfâtı	91
1291/1086 No. lu Hadîs: Hicretin hükmü (Abdullah b. Sa'dî ’nin hayatı).....	92
1292/1087 No. lu Hadîs: Düşmanın dine davet edilmesi (Nâfi ’in hayatı).....	93
1293/1068 No. lu Hadîs: Devlet reisinin ordu gönderirken tavsiye etmesi.....	94
Ganimet ve Fey’in tarifleri	95
1294/1089 No. lu Hadîs: Resûlullâhın nasıl gazâyâ çıktığı.....	98
1295/1090 No. lu Hadîs: Resûlullâhın namaz vaktinde düşmana dua etmek için harbi tehiri.....	98
1296/1091 No. lu Hadîs: Geceleyin habersiz müşrikler üzerine hücum	99
1297/1092 No. lu Hadîs: Harp için müşriklerden yardım istemenin caiz olmadığı	101
1298/1093 No. lu Hadîs: Harbde müşrik kadınla çocuğunun öldürülmemesi	102
1299/1094 No. lu Hadîs: Güçlü kuvvetli harbe yarayan müşriklerin öldürülmesi	103
1300/1095 No. lu Hadîs: Harbde mübârezenin câiz olduğu.....	104
1301/1096 No. lu Hadîs: Kendisine güvenen bir kavmin veya bir şahsın helak olacağını bilse dahi düşman üzerine hücum etmesi.....	105
1302/1097 No. lu Hadîs: Harpde düşmanın mallarını yakmak ve kesmenin cevâzı	106
1303/1098 No. lu Hadîs: Ganimete hıyanetin fenalığı.....	106
1304/1099 No. lu Hadîs: Öldürülen kâfirin ok ve tüfeğinin öldüren gaziye verilmesi.....	108
1305/1100 No. lu Hadîs: Devlet reisinin selbi dilediğine vermesi	110
1306/1101 No. lu Hadîs: Kaleye sığınan kâfirleri mancınıkla dövmenin caiz olduğu	110
1307/1102 No. lu Hadîs: Harem-i şerîfde hudûd ve kîsâsın icra edilemeyeceği	111
1308/1103 No. lu Hadîs: Sabır suretiyle insan öldürmenin cevâzı (Saîd bin Cübeyr ’in hayatı).....	113
1309/1104 No. lu Hadîs: Müslüman esîre fidyeye olarak müşriklerden esîr vermek	114

1310/1105 No. lu Hadis: Müslüman olan kâfirlerin mal ve canlarının masûniyeti (Sahr b. Ayle'nin hayatı).....	115
1311/1106 No. lu Hadis: Esirden fidye alınması için büyük bir zâtın şefaatinin kabulü ve iyilik yapana kâfir de olsa mükâfât verileceği (Cübeyr bin Mut'im'in hayatı).....	116
1312/1107 No. lu Hadis: Kâfir olarak esir olan bir kadının nikâhının bozulduğu	117
1313/1108 No. lu Hadis: Gaza eden askere ganimet hissesinden fazla vermek.....	118
1314/1108 No. lu Hadis: Süvari olan askere ganimetten üç hisse verileceği	120
1316/1110 No. lu Hadis: Ganimetin taksiminin vakti (Maan b. Yezîd'in hayatı)	121
1317/1111 No. lu Hadis: Ganimetlerin taksiminde üçte birinden fazla verilmediği (Habîb b. Mesleme'nin hayatı).....	121
1318/1112 No. lu Hadis: Resûlullâhın her gönderdiği seriyeye nefel vermediği.....	122
1319/1113 No. lu Hadis: Ganimete hıyanetin yasak edildiği	123
1320/1114 No. lu Hadis: Ganimet taksim edildikten sonra beşte biri ayrılmadan yiyecek şeyler almak	123
1321/1115 No. lu Hadis: Ganimet alınan hayvan ve elbisenin durumu	124
1322/1116 No. lu Hadis: Her müslümanın kâfire emân verebileceği (Ümmü Hânî'nin hayatı).....	125
1326/1117 No. lu Hadis: Yahudi, hristiyan ve mecûsilerin Arabistandan çıkarılması.....	126
1327/1118 No. lu Hadis: Bir senelik zahireyi biriktirmek	129
1328/1119 No. lu Hadis: Nefel vermek	130
1329/1120 No. lu Hadis: Ahde vefa ve elçilerin hapsedilmemesi.....	131
1330/1121 No. lu Hadis: Fey sûreti ile alınan mallardan beşte birinin alınamayacağı	131
CİZYE VE HÜDNE BÂBİ	133
Düşmanla Lâ ilâhe illallâh diyene kadar muharebe edilmesi	133
Harâc, Cizye, Hülle (elbise), Hüdne hakkında izahat.....	134
1331/1122 No. lu Hadis: Mecûsîlerden cizye alındığı	134
1332/1123 No. lu Hadis: Araplardan da cizye alındığı (Âsım bin Ömer ve Osman b. Ebî Süleyman'in hayatları)	136
1333/1124 No. lu Hadis: Cizyenin takdiri.....	137
1334/1125 No. lu Hadis: İslâm ehlinin herşeyde sair din ehlinen yüksek bulunduğu.....	139
1335/1126 No. lu Hadis: Müslümanın yahudi veya hristiyanlara selâm vermesi	140
1336/1127 No. lu Hadis: Maslahattan dolayı müslümanlarla düşmanları olan müşrikler arasında muayyen bir müddet için barış akdedilebileceği	142
1338/1128 No. lu Hadis: Emân verilen gayr-i müslimin öldürülmemesi.....	143
YARIŞ VE ATICILIK BÂBİ	145
Sebk, Remy'nin tarifleri.....	145
1339/1129 No. lu Hadis: Müsabakanın meşrû olduğu	145
1340/1130 No. lu Hadis: Atlar arasında müsabaka yapmanın caiz olduğu	145
1341/1131 No. lu Hadis: Müsabaka olan üç şey ve bu müsabakalarda teşvik için ödül	146
1342/1132 No. lu Hadis: At yarışında benim atım geçerse şu kadar vereceğim'in kumar olduğu	147

1343/1133 No. lu Hadîs: Muhtelif silâhları kullanabilmesi için askeri ta'lim ettirmek	148
ETİ YENEN VE YENMEYEN HAYVANLAR.....	149
1344/1134 No. lu Hadîs: Azı dişleri ile avlanan yırtıcı hayvan ve pençeleri ile avlanan yırtıcı kuş etlerinin yenmesinin haram olduğu	149
1345/1135 No. lu Hadîs: Ehlî eşek etinin yenilmesinin haram olduğu	150
Atların yenip yenmiyeceği.....	151
1347/1136 No. lu Hadîs: Çekirge yemenin helâl olduğu	154
1348/1137 No. lu Hadîs: Tavşan etinin yendiği	155
1349/1138 No. lu Hadîs: Karınca, bal arısı, hüdhüd, gökçen kuşlarının öldürülmesi ve etlerinin yenmesinin haram olduğu.....	156
1350/1139 No. lu Hadîs: Sırtlanın yenmesi (İbn-i Ebî Ammâr'ın hayatı).....	157
1351/1140 No. lu Hadîs: Kirpi yemenin haram olduğu	158
1352/1141 No. lu Hadîs: Pislik yiyen hayvanların eti, sütü ve binilmesi.....	158
1353/1142 No. lu Hadîs: Ehlileştirilen yaban eşeğinin hükmü	159
1354/1143 No. lu Hadîs: Nahr, Zebih ve at eti.....	159
1355/1144 No. lu Hadîs: Keler yemenin helâl olduğu	160
1356/1145 No. lu Hadîs: Kurbaga öldürmenin ve etini yemenin haram olduğu (Abdurrahman b. Osman el-Kureşî'nin hayatı).....	162
AV VE HAYVAN KESME BÂBİ	164
Sayd ve Zebâih hakkında izahat	164
1357/1146 No. lu Hadîs: Köpek edinmenin ve beslemenin memnû olduğu	165
1358/1147 No. lu Hadîs: Köpeğin ve yırtıcı hayvanların avcılıkta kullanılması	167
1359/1148 No. lu Hadîs: Sopa ve taşla öldürülen ve kör bir şeyle kesilen hayvanın eti.....	170
1360/1149 No. lu Hadîs: Avcının gözünden kaybolan avın hükmü.....	171
1361/1150 No. lu Hadîs: Hayvan kesilirken besmelenin vâcib olduğu.....	172
1362/1151 No. lu Hadîs: Taşla av vurmanın yasak olduğu.....	173
1363/1152 No. lu Hadîs: Canlı hayvanı silâha hedef yapmanın haram olduğu.....	173
1364/1153 No. lu Hadîs: Kadının hayvan kesmesinin caiz olduğu.....	174
1365/1154 No. lu Hadîs: Hayvanın kan akıtacak ve keskin şeyle kesilmesi gerektiği.....	175
1366/1155 No. lu Hadîs: Bir hayvanı bir yere kapayarak vurmanın haram olduğu	176
1367/1156 No. lu Hadîs: Her şey iyi yapılacağı gibi hayvan kesicinin de bıçağını bileylemesinin lüzûmu (ve Şeddâd b. Evs'in hayatı).....	177
1368/1157 No. lu Hadîs: Kesilen hayvanın karnından çıkan yavrunun hükmü	177
1369/1158 No. lu Hadîs: Hayvanı keserken besmele unutulduğu takdirde kesen şahıs müslüman ise yine helâl olduğu	179
KURBAN BÂBİ	180
1372/1159 No. lu Hadîs: Kurbanı kesebilenlerin bizzat kesmesinin mendûb olduğu	180
1374/1160 No. lu Hadîs: Vakti hali yerinde olanın kurban kesmenin vâcib olduğu	182
1375/1161 No. lu Hadîs: Kurban kesme zamanı (Cündeb b. Süfyân'ın hayatı)	184

1376/1162 No. lu Hadîs: Dört kusurun kurban edilmeye mâni olduğu.....	187
1377/1163 No. lu Hadîs: Tokludan başkası bulunmadığı zaman kurban olabileceği.....	187
1379/1164 No. lu Hadîs: Kulakları kesik, boynuzları kökten kırık hayvanlardan kurban olmayacağı.....	188
1379-a/1165 No. lu Hadîs: Kesilen develerin etleri ile derilerinin ve çullarının bile hiç bir şey bırakmadan tasadduk edileceğine ve kasab ücreti verilmeyeceği.....	189
1380/1166 No. lu Hadîs: Deve ve sığırın ortaklaşan yedi kişi için kurban edilmesi.....	190
AKÎKA BÂBİ	192
1381/1167 No. lu Hadîs: Akikanın meşrûiyeti.....	192
1383/1168 No. lu Hadîs: Oğlan için kızın iki misli akîka kesilmesi.....	193
1385/1169 No. lu Hadîs: Doğumun yedinci günü akîka kesileceği.....	194
YEMİNLER VE ADAKLAR BAHSİ	198
Yemîn ve nezire dair izahat.....	198
1386/1170 No. lu Hadîs: Allah'dan başkasına yemin etmenin yasak olduğu.....	199
1388/1171 No. lu Hadîs: Yeminin karşı tarafın niyetine göre yapılacağı.....	202
1389/1172 No. lu Hadîs: Bir şeye yemin ettikten sonra o yeminden dönmek hayırlı ise keffâret verip yeminden dönülmesi gerektiği.....	203
1391/1173 No. lu Hadîs: Yemîn eden arkasından inşallah derse hânis olmayacağı.....	204
1392/1174 No. lu Hadîs: Allah'ın sıfatlarından bir sıfata yemin etmek.....	206
1393/1175 No. lu Hadîs: Yeminin nevileri.....	208
1394/1176 No. lu Hadîs: Yemîn-i lağve dair.....	211
1395/1177 No. lu Hadîs: Allâh'ın doksan dokuz ismi.....	212
1396/1178 No. lu Hadîs: İhsanda bulunana hayır duanın karşılık olacağı.....	215
1397/1179 No. lu Hadîs: Nezrin bir hayır getirmediğini ve nezrin nehyedildiği.....	215
Nezre dair izahat.....	216
1398/1180 No. lu Hadîs: Nezrin keffâretinin yemin keffâreti olduğu.....	217
1402/1181 No. lu Hadîs: Kâbe'ye yürüyerek gitmeyi nezredenin durumu.....	220
1404/1182 No. lu Hadîs: Meyyit için âzâd ve sadaka gibi hayırların ona ulaşacağı.....	221
1405/1183 No. lu Hadîs: Câhiliyyet icrââtına sahne olmayan muayyen yerde sadaka vermeyi yâhud kurban kesmeyi nezredenin hali (Sabit b. Dahhâk 'ın hayatı).....	223
1407/1184 No. lu Hadîs: Nezrin ifâsında muayyen yer olmadığı.....	224
1408/1185 No. lu Hadîs: Şedd-i rahlın sadece üç yer için olduğu.....	225
1409/1186 No. lu Hadîs: Kâfir iken nezir yapanın durumu.....	226
HÂKİMLİK BAHSİ	227
Kazâ'ya dâir izahat.....	227
1410/1187 No. lu Hadîs: Hâkimlerin üç sınıfı.....	228
1411/1188 No. lu Hadîs: Hâkimliği üzerine almaktan sakınmak.....	229
1412/1189 No. lu Hadîs: Amirliğe tamah etmemek.....	230
1413/1190 No. lu Hadîs: Allâh indinde her meselenin muayyen bir hükmü olduğu ve müctehidin isâbet ve hatâsında sevap kazandığı (Kâdî Şureyh 'in hayatı).....	232

1414/1191 No. lu Hadîs: Fazla açlık ve susuzluğun gadab hükmünde olduğu	238
1415/1192 No. lu Hadîs: Hâkimin evvelâ davacıyı sonra dâvâhıyî dinlemesi icâbettigini	239
1417/1193 No. lu Hadîs: Dava bâtil ise hâkimin hükmü ile o malın davacıya helâl olmayacağı	240
1418/1194 No. lu Hadîs: Din kardeşine zâlimde olsa mazlumda olsa yardım etmek	242
1421/1195 No. lu Hadîs: Kıyamet günü hâkimlerin pek şiddetli azab görecekleri	242
1422/1196 No. lu Hadîs: Kadını Müslümanların umûmî işlerin başına geçirmek	243
1423/1197 No. lu Hadîs: Kulların işlerini tevliyyete getirilenin onlardan gizlenmemesi (Ebû Meryem-i Ezdî'nin hayatı)	244
1424/1198 No. lu Hadîs: Hâkimlik ve valilik gibi şeyleri istememek	245
1427/1199 No. lu Hadîs: Davaya gelen tarafların hâkim huzurunda oturmaları	246
ŞEHÂDETLER BÂBÎ	249
1427/1200 No. lu Hadîs: Davacı tarafından istenilmeden yapılan şahidliğin güzelliği	249
1428/1201 No. lu Hadîs: En hayırlı olan şahıslar	250
1429/1202 No. lu Hadîs: Hainin ve din kardeşine karşı kindarların şehâdeti	252
1430/1203 No. lu Hadîs: Bedevîlerin şehâdetleri	254
1431/1204 No. lu Hadîs: Şâhidin zâhir-i hâline bakarak şehâdetin kabûlü	254
1432/1205 No. lu Hadîs: Yalancı şâhidliğin günahların en büyüğü olduğu	256
1433/1206 No. lu Hadîs: Yüzde yüz bilinmeyen şeye şâhidliğin câiz olmadığı	257
1434/1207, 1435/1208 No. lu Hadîsler: Bir şâhidle bir yemin üzerine davaya hüküm verildiği	258
DAVALAR VE BEYYİNELER BÂBÎ	260
1436/1209 No. lu Hadîs: Mücerred dava ile iddiâ kabul edilmeyeceği	260
1437/1210 No. lu Hadîs: Bir kavme yemin verilmesi	261
1439/1211 No. lu Hadîs: Bir kimsenin hakkını yemek için yemin etmenin son derece ağır vebâli olduğu (Eş'as b. Kays'in hayatı)	262
1440/1212 No. lu Hadîs: Kasden yalan yere yemin edenin fâcir olduğu	263
1441/1213 No. lu Hadîs: Beyyinesiz aynı hayvanda hak iddia edenlerin aralarında paylaştırılması	263
1442/1214 No. lu Hadîs: Yalan yere yemin edenin cehennemde azab olunacağı	264
1443/1215 No. lu Hadîs: Kıyâmet günü rahmetten mahrûm kalacak üç sınıf	266
1444/1216 No. lu Hadîs: Zilyedliğin; şâhidlikte tercih ettirdiği	267
1445/1217 No. lu Hadîs: Davacının yemin talebi reddedileceği	268
1416/1218 No. lu Hadîs: Nesebin sübûtunda kıyafete i'tibâr olunması	268
ÂZÂD BAHSİ	271
İtka dair izahat	271
1447/1219 No. lu Hadîs: Her âzâsı tamam köleyi âzâd etmenin efdal olduğu	272
1450/1220 No. lu Hadîs: Pahalı köle ve cariye âzâdının ucuz olandan efdal olduğu	274
1451/1221 No. lu Hadîs: Müşterek bir köleyi âzâd mesâili	275
1453/1222 No. lu Hadîs: Köle olarak evlâdî tarafından satın alınan babanın hali	278
1454/1223 No. lu Hadîs: Yakın akrabaya mâlik olunmayacağı	278
1455/1224 No. lu Hadîs: Hasta iken yapılan teberrunun durumu	279

1456/1225 No. lu Hadis: Hizmet şartıyla köle âzâd etmek	280
1457/1226 No. lu Hadis: Velânın ancak âzâd edene âid olduğu	281
1458/1227 No. lu Hadis: Velânın satılıp bağışlanamayacağı	281
MÜDEBBER, MÜKÂTEB VE ÜMMÜ VELED BÂBİ	283
1459/1228 No. lu Hadis: Tedbîrin meşrûiyeti	283
1460/1229 No. lu Hadis: Mükâtebin bedelini ödemedikçe köle olduğu	284
1461/1230 No. lu Hadis: Mükâtebin bedelini ödeyecek malı olursa hür hükmünde olduğu (Abdürrezzâk b. Hemmâm, Mucâhid b. Cebr ve Merginânî'nin hayatları)	285
1462/1231 No. lu Hadis: Mükâtebin, ödediği nisbette hür hükmünde olduğu	288
1463/1232 No. lu Hadis: Resûlullâhın dünya ve dünyalıktan münezzehtir olduğu	289
1464/1233 No. lu Hadis: Ümmü veledin efendisi öldükten sonra âzâd olacağı	289
1465/1234 No. lu Hadis: Mucâhid, borçlu ve mükâtebe yardımın mükâfâtı	290
TOPLU BAHİSLER EDEB BÂBİ	291
Edebin tarifi	291
1466/1235 No. lu Hadis: Müslümanın müslüman üzerindeki hakları	291
Yemek yedirmenin amellerin efdalinden olduğu	292
Müslümanın kalkıp otururken selâm vermesi	292
Dâvete icâbet etmek	293
Aksırma husûsu	294
1467/1236 No. lu Hadis: Kulun ilâhî nimetlere ne ile şükredeceği	296
1468/1237 No. lu Hadis: Güzel ahlâk (Nevvâs b. Sem'ân'ın hayatı)	297
1469/1238 No. lu Hadis: Yanlarında üçüncü bulunan iki kişinin gizli konuşmasının memnûiyeti	298
1470/1239 No. lu Hadis: Başkasına yer vermek için kendiliğinden kalkmanın caiz olduğu (Mukâtil bin Süleymân'ın hayatı)	299
1471/1240 No. lu Hadis: Yemekten sonra el yıkamak	300
1472/1241 No. lu Hadis: Küçüğün büyüğe selâm vermesi icâbet ettiği	301
1473/1242 No. lu Hadis: Cemâat nâmına bir kişinin selâm vermesi ve alması	303
1474/1243 No. lu Hadis: Yahudilerle hristiyanlara evvelâ müslümanın selâm vermemesi (Alkame bin Kays'in hayatı)	305
1475/1444 No. lu Hadis: Aksırana teşmît ve aksıranın ne ile mukâbele edeceği	306
1476/1245 No. lu Hadis: Ayakta su içmenin memnû olduğu	306
1477/1246 No. lu Hadis: Ayakkabı giymenin müstehâb olduğu	307
1478/1247 No. lu Hadis: Mest, çizme vesâire gibi ayağa giyilen şeylerin hükmü	308
1479/1248 No. lu Hadis: Elbisenin nasıl giyileceği	309
1480/1249 No. lu Hadis: Sol elle yeyip içmenin memnûiyeti	311
1481/1250 No. lu Hadis: Yeme, içme, giyme ve tasaddukda israfın haram olduğu	311
BİRR VE SİLÂ BÂBİ	313
1482/1251 No. lu Hadis: Silâ-i Rahim ve sadaka	313
1483/1252 No. lu Hadis: Kat-ı rahim yapanın cennete giremeyeceği	314

1484/1253 No. lu Hadis: Harâm ve mekrûh olan bazı husûslar	316
1485/1254 No. lu Hadis: Ana babayı razı etmenin farziyeti (İbn-i Battâl 'ın hayatı).....	318
1486/1255 No. lu Hadis: Dindaş bir komşunun hakkının pek büyük olduğu.....	321
1487/1256 No. lu Hadis: En büyük günahlar.....	323
1488/1257 No. lu Hadis: Ana babaya söğmeye sebep olmanın haramlığı	324
1489/1258 No. lu Hadis: Din kardeşiyle üç günden fazla dargınlığın hürmeti	324
1490/1259 No. lu Hadis: Her iyiliğin sadaka olduğu	325
1491/1260 No. lu Hadis: Güler yüz göstermek de olsun iyilik yapmaya teşvîk	326
1492/1261 No. lu Hadis: Komşu hakkına riayet.....	326
1493/1262 No. lu Hadis: Dâimâ din kardeşini gözetmek, ayıplarını örtmek	327
1494/1263 No. lu Hadis: Hayra delâlet edenin onu yapan kadar ecir kazanacağı.....	329
1495/1264 No. lu Hadis: Farz olmayan bir şey istenip de yapamayan ve özürlü dileyeni bırakmak	329
ZÜHD ve TAKVÂ BÂBİ	331
Zühde dair izahat	331
1496/1265 No. lu Hadis: Helâl, harâm ve şüpheliler.....	332
1497/1266 No. lu Hadis: Altın ve gümüşe kul olmanın fenalığı	335
1498/1267 No. lu Hadis: Dünyada garip bir kimse gibi olunması	336
1499/1268 No. lu Hadis: Bir kavme benzeyenin ondan olduğu	337
1500/1269 No. lu Hadis: Allah'ın emir ve nehiyelerinin muhafaza edilmesi	338
1501/1270 No. lu Hadis: Zühdün şeref ve fazileti.....	341
1502/1271 No. lu Hadis: İnsanlarla ihtilâtu terkederek uzlete çekilmenin fazileti	342
1503/1272 No. lu Hadis: Kişinin işine girmeyen şeyi terk etmesi	342
1504/1273 No. lu Hadis: Fazla yiyip içerek mideyi şişirmenin kötü olduğu	343
1505/1274 No. lu Hadis: Hiç bir insanın günâh işlemekten hâli kalmadığı.....	345
1506/1275 No. lu Hadis: Fazla konuşmanın iyi olmadığı	345
KÖTÜ HUYLARDAN SAKINDIRMA BÂBİ	347
1507/1276 No. lu Hadis: Hasedden sakınmak	347
1509/1277 No. lu Hadis: Kızdığı (öfkелendiği) zaman kendine mâlik olmak	349
1510/1278 No. lu Hadis: Zulmün haram olduğu	350
1511/1279 No. lu Hadis: Zulûmden sakınmak	351
1512/1280 No. lu Hadis: Riyadan kaçınmak (Mahmud b. Lebid 'ın hayatı).....	352
1513/1281 No. lu Hadis: Münafıklık âlâmetleri	356
1515/1282 No. lu Hadis: Müslümana söğmenin fâsıklık olduğu	357
1516/1283 No. lu Hadis: Müslümana karşı kötü zanda bulunmanın memnûiyeti.....	358
1517/1284 No. lu Hadis: Gışş'ın haram olduğu.....	360
1518/1285 No. lu Hadis: Âmirlerin idareleri altındakilere kolaylık göstermeleri.....	361
1519/1286 No. lu Hadis: Yüze şamar ve tokat vurmanın haram olduğu.....	362
1520/1287 No. lu Hadis: Gazaplanmanın menhî olduğu.....	363
1521/1288 No. lu Hadis: Şer'an hakkı olmıyan kimselerin Allah'ın malından (yani zekât ve	

emsalinden) bir şey almalarının haram olduğu.....	363
1522/1289 No. lu Hadis: Zulmün haram kılındığı.....	363
1523/1290 No. lu Hadis: Gıybetin fenâlığı.....	364
1324/1291 No. lu Hadis: Dinen memnû olan bazı hususlar ve din kardeşini tahkîr etmemek.....	367
1525/1292 No. lu Hadis: Ahlâk güzelliğinin istenilecek şey olduğu	368
1526/1293 No. lu Hadis: Vaadden dönmeyen menhî olduğu	369
1527/1297 No. lu Hadis: Cimrilik ve kötü ahlâkın mü'minde olmayacağı.....	371
1528/1295 No. lu Hadis: Birbirine sövenlerin söylediklerinin vebâli mazlûm olan tecâvüz etmedikçe söze başlayanın üzerine olduğu.....	371
1529/1296 No. lu Hadis: Müslûmana eziyet vermenin memnûiyeti (Ebû Sırme 'nin hayatı).....	372
1530/1297 No. lu Hadis: Sögmekle lânetin kâmil bir mü'minin sıfatı olmayacağı	373
1532/1298 No. lu Hadis: Ölülere söğmenin mü'min ve kâfir de olsa memnû olduğu	373
1533/1299 No. lu Hadis: Koğuculuk günâhının pek büyük olduğu	374
1534/1300 No. lu Hadis: Gazabını yenen kimseye Allah'ın azap etmeyeceği	374
1536/1301 No. lu Hadis: Cennete ilk giremeyen kimseler.....	375
1537/1302 No. lu Hadis: Rızaları olmadan bir kavmin konuştuklarını dinlemenin memnûiyeti	375
1538/1303 No. lu Hadis: Kendi kusuru başkalarının kusurlarını görmeye mâni olana ne mutlu.....	376
1539/1304 No. lu Hadis: Kendini büyük görmenin fenâlığı.....	377
1540/1305 No. lu Hadis: Acele işin şeytandan olduğu.....	378
1541/1306 No. lu Hadis: Bütün huyların ihtiyari ve kisbî olduğu.....	378
1542/1307 No. lu Hadis: Çok lanet edenlerin kıyâmette şeffî' ve şahid olamayacakları.....	378
1543/1308 No. lu Hadis: Din kardeşini bir kusurundan ayıplayanın onu işlemeden ölmeyeceği.....	379
1544/1309 No. lu Hadis: Yalan söyleyerek cemaati güldüren şahsın hali	380
Üç şeyde yalan söylemenin câiz olduğu.....	381
1545/1310 No. lu Hadis: Gıybetin keffâretinin edilen için istiğfâr etmek olduğu	381
1546/1311 No. lu Hadis: Allah indinde erkeklerin en sevimsizi.....	383
Husûmette devâm etmenin kötülüğü.....	383
GÜZEL AHLÂKA TEŞVİK BÂBİ.....	384
1547/1312 No. lu Hadis: Sıdka sarılmak, doğru hareket etmek, yalandan sakınmak	384
1548/1313 No. lu Hadis: Zanndan sakınılması gerektiği.....	385
1549/1314 No. lu Hadis: Yollarda oturmaktan sakınılması gerektiği	385
1550/1315 No. lu Hadis: Din âlimi olmanın son derece büyük bir şeref teşkil ettiği	386
1551/1316 No. lu Hadis: Güzел ahlâkın çok iyi bir şey olduğu.....	387
1552/1317 No. lu Hadis: Hayânın imandan olduğu.....	387
1553/1318 No. lu Hadis: İlk Peygamberin sözü	388
1554/1319 No. lu Hadis: Başa bir belâ geldiğinde söylenip, söylenmiyecek sözler	389
1555/1320 No. lu Hadis: Zulm ve başkalarına kötülük etmemek.....	391
1556/1321 No. lu Hadis: Din kardeşini gıybeti edilirken müdafaa etmenin fazileti	391
1558/1322 No. lu Hadis: Sadakanın malı azaltmadığı.....	392

1559/1323 No. lu Hadis: Tanıdık olsun olmasın herkese selâm vermek.....	393
1560/1324 No. lu Hadis: Dinin ihlâs olduğu (Temîm-i Dârî'nin hayatı).....	394
1561/1325 No. lu Hadis: Allâh'dan korkmanın ve güzel ahlâkın fazileti	395
1562/1326 No. lu Hadis: İnsanlara güler yüz göstermek	396
1563/1327 No. lu Hadis: Mü'minin mü'minin aynası olduğu	396
1564/1328 No. lu Hadis: Hangi mü'minin daha hayırlı olduğu	397
1565/1329 No. lu Hadis: Allâh'dan güzel ahlâk sahibi olmayı istemek gerektiği	397
ZİKİR VE DUA BÂBİ	398
Zikir ve Dua hakkında izahat.....	398
1566/1330 No. lu Hadis: Allâh'ın kulu zikrettikçe onun yanında olduğu.....	399
1567/1331 No. lu Hadis: Zikrin fazileti.....	401
1568/1332 No. lu Hadis: Zikir meclislerinin ve zikirde bulunanların fazileti	401
1569/1333 No. lu Hadis: Zikrin ve Resûlullâha salevât getirmenin vücûbu	403
1570/1334 No. lu Hadis: Kelime-i tevhidle beraber okunacak dua.....	404
1571/1335 No. lu Hadis: Okunduğunda günahları temizleyen dua.....	405
Zikrin en faziletlisi.....	406
1572/1336 No. lu Hadis: Dört nevi tenzîhin fazileti.....	407
1573/1337 No. lu Hadis: Bâkî olan sâlih ameller.....	407
1574/1338 No. lu Hadis: Allah'ın makbûl tuttuğu dört söz.....	408
1575/1339 No. lu Hadis: Cennet defineleri değerindeki söz.....	409
1576/1340 No. lu Hadis: Duanın bir ibâdet olduğu.....	409
1579/1341 No. lu Hadis: Ezânla ikâmet arasındaki duanın makbûliyeti.....	410
1580/1342 No. lu Hadis: Duâ ederken el kaldırmanın müstehab olduğu.....	410
1581/1343 No. lu Hadis: Duâdan sonra elleri yüze sürmenin meşrûiyeti	411
1583/1344 No. lu Hadis: Kıyamet gününde insanların en makbûlü	411
1584/1345 No. lu Hadis: İstiğfârın en büyüğü.....	412
1585/1346 No. lu Hadis: Peygamberimizin her zaman devamlı söylediği sözler	414
1586/1347 No. lu Hadis: Bir tevbe istiğfar.....	414
1587/1348 No. lu Hadis: Resûlullâhın bir duası.....	415
1589/1350 No. lu Hadis: Allâh'ın ismi ile istenmesi ve duâ edilmesi gerektiği.....	416
1589/1350 No. lu Hadis: Resûlullâhın sabah, akşam tekrarladığı sözler.....	418
1590/1351 No. lu Hadis: Peygamberimizin devamlı tekrarladığı dua	419
1591/1352 No. lu Hadis: Peygamberimizin ettiği diğer bir dua.....	419
1592/1353 No. lu Hadis: Peygamberimizin başka bir duası.....	420
1593/1354 No. lu Hadis: İlmin ancak faydalı olanının tahsil edilmesi gerektiği	421
1595/1355 No. lu Hadis: Peygamberimizin başka bir duası.....	421
1596/1356 No. lu Hadis: Allâh'a sevimli gelen iki kelime.....	422

Selâmet Yolları IV. Cildin Alfabetik Mevzu Fihristi

Acele işin şeytandan olduğu	378
Ahde vefa ve elçilerin hapsedilmemesi	131
Ahlâk güzelliğinin istenilecek şey olduğu	368
Âişe vâlidemizin masûmiyeti	35
AKÎKA BÂBİ	192
Akîkanın meşrûiyeti	192
Aksırana teşmît ve aksıranın ne ile mukâbele edeceği	306
Aksırma husûsu	294
Allah indinde erkeklerin en sevimlisi	383
Allâh indinde her meselenin muayyen bir hükmü olduğu ve müctehidin isâbet ve hatâsında sevap kazandığı	232
Allâh'a sevimli gelen iki kelime	422
Allâh'dan güzel ahlâk sahibi olmayı istemek gerektiği	397
Allâh'dan korkmanın ve güzel ahlâkın fazîleti	395
Allâh'm doksan dokuz ismi	212
Allâh'ın ismi ile istenmesi ve duâ edilmesi gerektiği	416
Allâh'ın kulu zikrettikçe onun yanında olduğu	399
Allah'dan başkasına yemin etmenin yasak olduğu	199
Allah'ın emir ve nehiyelerinin muhafaza edilmesi	338
Allah'ın hırsıza lânet ettiği	40
Allahın hudûdunda şefâatin muteber olmadığı	5
Allah'ın makbûl tuttuğu dört söz	408
Allah'ın sıfatlarından bir sıfata yemin etmek	206
Altın ve gümüşe kul olmanın fenalığı	335
Amellerin efdali	83
Âmirlerin idareleri altındakilere kolaylık göstermeleri	361
Amirliğe tamah etmemek	230
Ana babaya söğmeye sebep olmanın haramlığı	324
Ana babayı razı etmenin evlâda farz, aksi bir halin haram olduğu	318
Anne baba hakkının büyüklüğü	87
Anne baba varken evlâddan cihadın sakıt olduğu	87
Araplardan da cizye alındığı	136
At yarışı müsabakasında benim atım seninkini geçerse şu kadar vereceğim diye söylemenin kumar olduğu	147
Atlar arasında müsabaka yapmanın caiz olduğu	145
Atların yenip yenmiyeceği	151
AV VE HAYVAN KESME BÂBİ	164
Avcının gözünden kaybolan avın hükmü	171
Ayakda su içmenin memnû olduğu	306
Ayakkabı giymenin müstehâb olduğu	307
ÂZÂD BAHSİ	271
Azı dişleri ile avlanan yırtıcı hayvan ve pençeleri ile avlanan yırtıcı kuş etlerinin yenmesinin haram olduğu	149
Bâkî olan sâlih ameller	407
Başa bir belâ geldiğinde söylenip, söylenmeyecek sözler	389
Başkasına yer vermek için kendiliğinden kalkmanın caiz olduğu	299
Bedevîlerin şehâdetleri	254
Beyyinesiz aynı hayvanda hak iddia edenlerin aralarında paylaşılması	263
Bir hayvanı bir yere kapayarak vurmanın haram olduğu	176
Bir kavme benzeyenin ondan olduğu	337
Bir kavme yemin verilmesi	261

Bir kimsenin hakkını yemek için yemin etmenin son derece ağır vebâli olduğu	262
Bir senelik zahireyi biriktirmek	129
Bir şahidle bir yemin üzerine davaya hüküm verildiği	258
Bir şeye yemin ettikten sonra o yeminden dönmek hayırlı ise keffâret verip yeminden dönülmesi gerektiği	203
Bir tevbe istiğfar	414
Birbirine sövenlerin söylediklerinin vebâli mazlûm olan tecâvüz etmedikçe söze başlayanın üzerine olduğu	371
BİRR VE SİLA BÂBİ	313
Böyle kadının cenâze namazının kılınması	25
Bütün huyların ihtiyari ve kisbî olduğu	378
Câhiliyyet icrââtına sahne olmayan muayyen yerde sadaka vermeyi yâhud kurban kesmeyi nezredenin hali	223
Canlı hayvanı silâha hedef yapmanın haram olduğu	173
Cemâat nâmına bir kişinin selâm vermesi ve alması	303
Cennet defineleri değerindeki söz	409
Cennete ilk giremeyen kimseler	375
CİHÂD BAHSİ	83
Cihad'a azimli olmanın vücûbu	84
Cihâda dâir izahat	83
Cimrilik ve kötü ahlâkın mü'minde olmayacağı	371
Cins cinse veya hayvanla cinsî münâsebetin haramlığı	28
Cinsî münasebette bulunulan hayvanın kesilmesi	30
CİZYE VE HÜDNE BÂBİ	133
Cizyenin takdiri	137
Cübbe ve kefen çalanın elinin kesilmesi	52
Çalınan malın ödenmesi	50
Çekirge yemenin helâl olduğu	154
Çoğu sarhoş eden içkinin azının da harâm olduğu	70
Çok lanet edenlerin kıyâmette şefî' ve şahid olamayacakları	378
Dâimâ din kardeşini gözetmek, ayıplarını örtmek	327
Dava bâtil ise hâkimin hükmü ile o malın davacıya helâl olmayacağı	240
Davacı tarafından istenilmeden, kendiliğinden yapılan şahidliğin güzelliği	249
Davacının yemin talebi reddedileceği	268
DAVALAR VE BEYYİNELER BÂBİ	260
Davaya gelen tarafların hâkim huzurunda oturmaları	246
Dâvete icâbet etmek	293
Defeatle şarap içen şahsa verilecek ceza	62
Deve ve sığırın ortaklaşan yedi kişi için kurban edilmesi	190
Devlet reisinin ordu gönderirken tavsiye etmesi	94
Devlet reisinin selbi dilediğine vermesi	110
Din âlimi olmanın son derece büyük bir şeref teşkil ettiği	386
Din kardeşine zâlimde olsa mazlumda olsa yardım etmek	242
Din kardeşini bir kusuraundan ayıplayanın onu işlemeden ölmeyeceği	379
Din kardeşini gıybeti edilirken müdafaa etmenin fazileti	391
Din kardeşıyla üç günden fazla dargınlığın hümrmeti	324
Din uğrunda öldürülenin şehid olduğu	79
Dindaş bir komşunun hakkının pek büyük olduğu	321
Dinen memnû olan bazı hususlar ve din kardeşini tahkîr etmemek	367
Dinin ihlâs olduğu	394
Doğumun yedinci günü akîka kesileceği	194
Dört defa hırsızlık edene yapılacak muamele	53

Dört kusurun kurban edilmeye mâni olduğu	187
Dört nevi tenzîhin fazîleti	407
Duâ ederken el kaldırmanın müstehab olduğu	410
Duâdan sonra elleri yüze sürmenin meşrûiyeti	411
Duanın bir ibâdet olduğu	409
Dünyada garip bir kimse gibi olunması	336
Düşmanın dine davet edilmesi	93
Düşmanla Lâ ilâhe illallâh diyene kadar muharebe edilmesi	133
Edebin tarifi	291
Edep yerine ve yüze vurulmaması	64
Ehlî eşek etinin yenilmesinin haram olduğu	150
Ehlileştirilen yaban eşeğinin hükmü	159
El kesmeyi icâbeden hırsızlık	41
Elbisenin nasıl giyileceği	309
Emân verilen gayr-i müslimin öldürülmemesi	143
En büyük günahlar	323
En hayırlı olan şahıslar	250
Esirden fidye alınması için büyük bir zâtın şefaatinin kabulü ve iyilik yapana kâfir de olsa mükâfât verileceği	116
ETİ YENEN VE YENMEYEN HAYVANLAR	149
Ezânla ikâmet arasındaki duanın makbûliyeti	410
Fazla açlık ve susuzluğun gadab hükmünde olduğu	238
Fazla konuşmanın iyi olmadığı	345
Fazla yiyip içerek mideyi şişirmenin kötü olduğu	343
Fetihden sonra hicret olmayıp fakat cihadın olduğu	89
Fey sûreti ile alınan mallardan beşte birinin alınamayacağı	131
Fitne'nin zuhurunda savaşı terk etmek	81
Ganimet alınan hayvan ve elbisenin durumu	124
Ganimet taksim edildikten sonra beşte biri ayrılmadan yiyecek şeyler almak	123
Ganimet ve Fey'in tarifleri	95
Ganimete hıyanetin fenalığı	106
Ganimete hıyanetin yasak edildiği	123
Ganimetin taksiminin vakti	121
Ganimetlerin taksiminde üçte birinden fazla verilmediği	121
Gaza eden askere ganimet hissesinden fazla vermek	118
Gazabını yenen kimseye Allah'ın azap etmeyeceği	374
Gazaplanmanın menhî olduğu	363
Geceleyin habersiz müşrikler üzerine hücum	99
Gıışş'ın haram olduğu	360
Gıybetin fenalığı	364
Gıybetin keffâretinin edilen için istiğfâr etmek olduğu	381
Gözle (kadına) bakmanın ve oynamaya zinâ denmesi	17
Güçlü kuvvetli harbe yarayan müşriklerin öldürülmesi	103
Güler yüz göstermek de olsun iyilik yapmaya teşvîk	326
Güzel ahlâk	297
GÜZEL AHLÂKA TEŞVİK BÂBİ	384
Güzel ahlâkın çok iyi bir şey olduğu	387
Had ve tazirden ölen şahsa diyet verilmeyeceği	77
Hadd vurulan hırsızın borcu	49
Hadd vurulan kimseye ta'zîrin hükmü	20

HADD-İ KAZİF BÂBİ	34
HADD-İ SERİKAT BÂBİ	39
Hadd-i şûrb ve hadd-i kazif	75
Hain, yağmacı ve muhtelis	45
Hainin ve din kardeşine karşı kindarların şehâdeti	252
Hak yolunda yapılan gazanın ecr ü mükâfâtı	91
Hâkimin evvelâ davacıyı sonra dâvâlıyı dinlemesi icâbettigini	239
Hâkimlerin üç sınıfı	228
Hâkimliği üzerine almaktan sakınmak	229
HÂKİMLİK BAHSİ	227
Hâkimlik ve valilik gibi şeyleri istememek	245
Hangi mü'minin daha hayırlı olduğu	397
Harâc, Cizye, Hülle (elbise), Hüdne hakkında izahat	134
Harâm ve mekrûh olan bazı husûslar	316
Harbde mübârezenin câiz olduğu	104
Harbde müşrik kadınla çocuğunun öldürülmemesi	102
Harem-i şerîfde hudûd ve kısâsın icra edilemeyeceği	111
Harp için müşriklerden yardım istemenin caiz olmadığı	101
Harbde düşmanın mallarını yakmak ve kesmenin cevâzı	106
Hasedden sakınmak	347
Hasta iken yapılan teberrunun durumu	279
Hayânın imandan olduğu	387
Hayra delâlet edenin onu yapan kadar ecir kazanacağı	329
Hayvan kesilirken bismelenin vâcib olduğu	172
Hayvanı keserken besmele unutulduğu takdirde kesen şahıs müslüman ise yine helâl olduğu	179
Hayvanın kan akıtacak ve keskin şeyle kesilmesi gerektiği	175
Helak edici yedi unsurdan sakınmak	34
Helâl, harâm ve şüpheliler	332
Her âzâsı tamam köleyi âzâd etmenin efdal olduğu	272
Her iyiliğin sadaka olduğu	325
Her müslümanın kâfire emân verebileceği	125
Her sarhoş eden içkidir. Her içkide haramdır	67
Her şey iyi yapılacağı gibi hayvan kesicinin de bıçağını bileylemesinin lüzûmu	177
Hırsıza inkârı telkîn etmek gerektiği	47
Hırsızın kesilen eli ile kolunu boynuna asmanın sünnet olduğu	
Hırsızlık yapan kadın ve erkeğin ellerinin kesilmesi	39
Hicretin hükmü	92
Hiç bir insanın günâh işlemekten hâli kalmadığı	345
Hizmet şartıyla köle âzâd etmek	280
HUDÛD-İ ŞER'İYYE BAHSİ	5
Hudûd-i şer'iyeye dair izahat	5
Hudûdu şer'ide şefaatin yasak olduğu	43
Hudud-u şer'iyenin çâresi bulunduğu Müslümanlardan def'i	31
Husûmette devâm etmenin kötülüğü	383
İtka dair izahat	271
İçkinin nelerden yapıldığı	68
İhsanda bulunana hayır duanın karışılık olacağı	215
İkrarın dört mecliste yapıldığı	14
İlâ-yı kelimâtullâh için harbedenin cihâdda olduğu	90

İlk Peygamberin sözü	388
İlmin ancak faydalı olanının tahsil edilmesi gerektiği	421
İnsanı fazla sarhoş eden şeyin azının da menhî olduğu	67
İnsanı sarhoş eden herşeyin haram olduğu	58
İnsanın yüzüne vurmanın yasak olduğu	64
İnsanlara güler yüz göstermek	396
İnsanlarla ihtilâti terkederek uzlete çekilmenin fazileti	342
İp ve yumurta çalan hırsızın elinin kesilmesi	42
İslâm ehlinin herşeyde sair din ehlinen yüksek bulunduğu	139
İstiğfârın en büyüğü	412
İzinsiz bir kimsenin evine bakmanın memnû olduğu	81
İzinsiz eve bakan ve bakarken gözü çıkarılan şahsa kısas ve diyet	82
Kâbe'ye yürüyerek gitmeyi nezredenin durumu	220
Kadını Müslümanların umûmî işlerin başına geçirmek	243
Kadının hayvan kesmesinin caiz olduğu	174
Kadınların cihadı	86
Kâfir iken nezir yapanın durumu	226
Kâfir olarak esir olan bir kadının nikâhının bozulduğu	117
Kaleye sığınan kâfirleri mancınıkla dövmenin caiz olduğu	110
Karınca, bal arısı, hûdhûd, gökçen kuşlarının öldürülmesi ve etlerinin yenmesinin haram olduğu	156
Kasden yalan yere yemin edenin fâcîr olduğu	263
Kat-ı rahîm yapanın cennete giremeyeceği	314
Kâtil ve maktûl hakkı	79
Kâtîlin cehennem'e, maktûlün cennete gireceği	80
Kazâ'ya dâir izahat	227
Kazfeden erkek bu yeminlerden cayarsa hadd icabettiği	36
Kazife dair izahat	34
Keler yemenin helâl olduğu	160
Kelime-i tevhidle beraber okunacak dua	404
Kendi kusûru başkalarının kusûrlarını görmeye mâni olana ne mutlu	376
Kendini büyük görmenin fenâlığı	377
Kendini erkeğe benzeten kadın ve kadına benzeten erkek	31
Kendisine güvenen bir kavmin veya bir şahsın helak olacağını bilse dahi düşman üzerine hücum etmesi	105
Kesilen develerin etleri ile derilerinin ve çullarının bile hiç bir şey bırakmadan tasadduk edileceğine ve kasab ücreti verilmeyeceği	189
Kesilen elin dağlanmasının lüzûmu	48
Kesilen hayvanın karnından çıkan yavrunun hükmü	177
Kıyamet günü hâkimlerin pek şiddetli azab görecekleri	242
Kıyâmet günü rahmetten mahrûm kalacak üç sınıf	266
Kıyamet gününde insanların en makbûlü	411
Kıymeti üç dirhem olan bir kalkan için el kesildiği	42
Kızdığı (öfkelendiği) zaman kendine mâlik olmak	349
Kirpi yemenin haram olduğu	158
Kişinin işine girmeyen şeyi terk etmesi	342
Kocasız kadının gebe kalmasında hüküm	19
Koğuculuk günâhının pek büyük olduğu	374
Komşu hakkına riayet	326
Köle olarak evlâdı tarafından satın alınan babanın hali	278
Köle ve cariyelerin hadd-i kazfî	37

Köle ve cariyesine kazfedene kıyamet günü hadd vurulacağı	38
Köpeğin ve yırtıcı hayvanların avcılıkta kullanılması	167
Köpek edinmenin ve beslemenin memnû olduğu	165
Kötü fiille günah irtikab edenin yaptığını gizlemesi icâb ettiği	33
KÖTÜ HUYLARDAN SAKINDIRMA BÂBİ	347
Kulakları kesik, boynuzları kökten kırık hayvanlardan kurban olmayacağı	188
Kulların işlerini tevliyyete getirilenin onlardan gizlenmemesi	244
Kulun ilâhî nimetlere ne ile şükredeceği	296
Kurbağa öldürmenin ve etini yemenin haram olduğu	162
KURBAN BÂBİ	180
Kurban kesme zamanı	184
Kurbanı kesebilenlerin bizzat kesmesinin mendûb olduğu	180
Kuru üzümünden hoşaf ve şerbetin yapılabileceği	71
Küçüğün büyüğe selâm vermesi icâbettiği	301
Lûtîlik ve Hayvanla cinsî münâsebetin cezası	30
Mal müdafaasının caiz ve meşru olduğu	78
Malını müdâfaa ederken öldürdüğü mütecâvizin diyeti	78
Maslahattan dolayı müslümanlarla düşmanları olan müşrikler arasında muayyen bir müddet için barış akdedilebileceği	142
Mecûsîlerden cizye alındığı	134
Mescidlerde had vurulmaması	65
Mest, çizme vesâire gibi ayağa giyilen şeylerin hükmü	308
Meyve ve emsalini çalanın elinin kesilmemesi	46
Meyyit için âzâd ve sadaka gibi hayırların ona ulaşacağı	221
Muhtelif silâhları kullanabilmesi için askeri ta'lim ettirmek	148
Mü'minin mü'minin aynası olduğu	396
Mücâhid, borçlu ve mükâtebe yardımın mükâfâtı	290
Mücerred dava ile iddiâ kabul edilmeyeceği	260
MÜDEBBER, MÜKÂTEB VE ÜMMÜ VELED BÂBİ	283
Mükâtebin bedelini ödemedikçe köle olduğu	284
Mükâtebin bedelini ödeyecek malı olursa hür hükmünde olduğu	285
Mükâtebin, ödediği nisbette hür hükmünde olduğu	288
Münafıklık alâmetleri	356
Mürüvvet sahiplerinden hataların kaldırılması	76
Müşabaka olan üç şey ve bu müşabakalarda teşvik için ödül	146
Müşabakanın meşrû olduğu	145
Müslüman esîre fide olarak müşriklerden esîr vermek	114
Müslüman olan kâfirlerin mal ve canlarının masûniyeti	115
Müslümana eziyet vermenin memnûiyeti	372
Müslümana karşı kötü zanda bulunmanın memnûiyeti	358
Müslümana söğmenin fâsıklık olduğu	357
Müslümanın kalkıp otururken selâm vermesi	292
Müslümanın müslüman üzerindeki hakları	291
Müslümanın yahudi veya hristiyanlara selâm vermesi	140
Müşrikler diyarından hicret etmek	88
Müşriklerle mal, can, dil ile mücâhede etmek	85
Müşterek bir köleyi âzâd mesâili	275
Nahr, Zebih ve at eti	159
Nefel vermek	130

Nesebin sübûtunda kıyafete i'tibâr olunması	268
Nezre dair izahat	216
Nezrin bir hayır getirmediğini ve nezrin nehyedildiği	215
Nezrin ifâsında muayyen yer olmadığı	224
Nezrin keffâretinin yemin keffâreti olduğu	217
Oğlan için kızın iki misli akîka kesilmesi	193
Okunduğunda günahları temizleyen dua	405
Öldürülen kâfirin ok ve tüfeğinin öldüren gaziye verilmesi	108
Ölülere söğmenin mü'min ve kâfir de olsa memnû olduğu	373
Pahalı köle ve cariye âzâdının ucuz olandan efdal olduğu	274
Peygamberimizin başka bir duası	420
Peygamberimizin başka bir duası	421
Peygamberimizin devamlı tekrarladığı dua	419
Peygamberimizin ettiği diğer bir dua	419
Peygamberimizin her zaman devamlı söylediği sözler	414
Pislik yiyen hayvanların eti, sütü ve binilmesi	158
Recmin dînin hükmü olduğu	18
Resûlullâhın bir duası	415
Resûlullâhın dünya ve dünyalıktan münezzeh olduğu	289
Resûlullâhın her gönderdiği seriyyeye nefel vermediği	122
Resûlullâhın namaz vaktinde düşmana dua etmek için harbi tehiri	98
Resûlullâhın nasıl gazâyâ çıktığı	98
Resûlullâhın sabah, akşam tekrarladığı sözler	418
Rızaları olmadan bir kavmin konuştuklarını dinlemenin memnûiyeti	375
Riyadan kaçınmak	352
Sabır suretiyle insan öldürmenin cevâzı	113
Sadakanın malı azaltmadığı	392
Sâhibinin köle ve cariyelere had vurması	22
Sarhoş eden ve uyusukluk veren her şeyin menhî olduğu	70
Sarhoşa vurulacak sopa	57
SARHOŞUN HADDİ VE SARHOŞ EDİCİ ŞEYLERİN BEYÂNİ BÂBÎ	57
Sarhoşun zinâ ikrârı	16
Sayd ve Zebâih hakkında izahat	164
Sebk, Remy'nin tarifleri	145
Serikat hakkında izahat	39
Sıdka sarılmak, doğru hareket etmek, yalandan sakınmak	384
Sılâ-i Rahim ve sadaka	313
Sırtlanın yenmesi	157
Sol elle yeyip içmenin memnûiyeti	311
Sopa ve taşla öldürülen ve kör bir şeyle kesilen hayvanın eti	170
Söğmekle lânetin kâmil bir mü'minin sıfatı olmayacağı	373
Süvari olan askere ganimetten üç hisse verileceği	120
Şâhidin zâhir-i hâline bakarak şehâdetin kabûlü	254
Şarabın beş adet şeyden yapıldığı	67
Şarabın hurmeti ve hurma şirasına da şarap denildiği	66
Şarabın ilâç yapılmamasının hükmü	72
Şarap üzerine vurulması istenen sopanın vasfı	60
Şarapla hastalıktan tedavinin haram olduğu	72
Şedd-i rahlin sadece üç yer için olduğu	225

ŞEHÂDETLER BÂBÎ	249
Şer'an hakkı olmayan kimselerin Allah'ın malından (yani zekât ve emsalinden) bir şey almalarının haram olduğu	363
Şüphe sebebi ile haddin vurulmaması	32
TA'ZİR VE SALDIRGANIN HÜKMÜ BÂBÎ	74
Ta'zire dair izahat	74
Tanıdık olsun olmasın herkese selâm vermek	393
Taşla av vurmanın yasak olduğu	173
Tavşan etinin yendiği	155
Tedbîrin meşrûiyeti	283
Tokludan başkası bulunamadığı zaman kurban olabileceği	187
TOPLU BAHİSLER EDEB BÂBÎ	291
Üç şeyde yalan söylemenin câiz olduğu	381
Ümmü veledin efendisi öldükten sonra âzâd olacağı	289
Üzerine farz olmayan bir şey istenir de, yapamaz ve özür dilerse, o şahsı kendi hâline bırakmak	329
Üzerine vurulması icap edene ne ile vurulacağı	65
Vaadenden dönmenin menhî olduğu	369
Vakti hali yerinde olanın kurban kesmenin vâcib olduğu	182
Velânın ancak âzâd edene âid olduğu	281
Velânın satılıp bağışlanamayacağı	281
Yahudi, hıristiyan ve mecûsilerin Arabistandan çıkarılması	126
Yahudîlerle hıristiyanlara evvelâ müslümanın selâm vermemesi	305
Yakın akrabaya mâlik olunmayacağı	278
Yalan söyleyerek cemâati güldüren şahsın hali	380
Yalan yere yemin edenin cehennemde azab olunacağı	264
Yalancı şâhidliğin günahların en büyüğü olduğu	256
Yanlarında üçüncü kimse bulunan iki kişinin gizli konuşmalarının memnûiyeti	298
YARIŞ VE ATICILIK BÂBÎ	145
Yeme, içme, giyme ve tasaddukda israfın haram olduğu	311
Yemek yedirmenin amellerin efdalinden olduğu	292
Yemekten sonra el yıkamak	300
Yemîn eden arkasından inşaallah derse hânis olmayacağı	204
Yemîn ve nezire dair izahat	198
Yemîn-i lağve dair	211
Yeminin karşı tarafın niyetine göre yapılacağı	202
Yeminin nevileri	208
YEMİNLER VE ADAKLAR BAHSİ	198
Yollarda oturmaktan sakınılması gerektiği	385
Yüzde yüz bilinmeyen şeye şâhidliğin câiz olmadığı	257
Yüze şamar ve tokat vurmanın haram olduğu	362
Zaîf kimseye zina haddi	27
ZÂNÎNİN HADDİ BÂBÎ	7
Zanndan sakınılması gerektiği	385
Zikir meclislerinin ve zikirde bulunanların fazileti	401
ZİKİR VE DUA BÂBÎ	398
Zikir ve Dua hakkında izahat	398
Zikrin en faziletlisi	406
Zikrin fazileti	401
Zikrin ve Resûlullâha salevât getirmenin vücûbu	403

Zilyedliğin; şahidlikte tercih ettirdiği	267
Zina eden bekâr erkeğe ve evli kadına verilecek şer'i ceza	7
Zina eden bekâr erkek ve bekâr kadına verilecek ceza	8
Zina eden bekâra dayak vurulması ve sürgün edilmesi	30
Zinâ eden cariyeye sahibinin hadd vurması	19
Zina eden kâfire hadd vurulması	25
Zina ile gebe kalan kadının doğumdan sonra recm olunması	24
Zinayı dört defa ikrar etmenin şart olduğu	13
Zulm ve başkalarına kötülük etmemek	391
Zulmün haram kılındığı	363
Zulmün haram olduğu	350
Zulümden sakınmak	351
ZÜHD ve TAKVÂ BÂBİ	331
Zühde dair izahat	331
Zühdün şeref ve fazileti	341

Selâmet Yolları'nın IV. Cildinde mealleri geçen Âyet-i Kerîmelerin Cetvelidir

Sıra No	Sûrenin ismi	Âyet no	Sayfa No
1	Ahzâb	9	99
2	Ahzâb	43	404
3	Âl-i İmrân	97	112
4	Âl-i İmrân	92	274
5	Âl-i İmrân	180	352
6	A'râf	30	312
7	A'râf	23	399
8	Bakara	188	50
9	Bakara	216	84
10	Bakara	198	91
11	Bakara	193	96
12	Bakara	83	141
13	Bakara	127	182
14	Bakara	225	208
15	Bakara	225	210
16	Bakara	188	245
17	Bakara	182	259
18	Bakara	22	323
19	Bakara	186	398
20	Bakara	286	398
21	Câsiye	21	406
22	Cum'a	10	227
23	Enbiyâ	83	399
24	Enbiyâ	89	399
25	Enbiyâ	87	399
26	En'âm	145	150
27	En'âm	121	168
28	En'âm	79	182
29	En'âm	122	271
30	Enfâl	39	84
31	Enfâl	1	122
32	Enfâl	27	253
33	Enfâl	45	401
34	Fussilet	46	364
35	Hacc	19	104
36	Hacc	29	199
37	Hacc	11	336
38	Hücurât	12	358
39	Hücurât	12	365
40	İsrâ	23	227
41	İsrâ	4	227
42	İsrâ	44	236

Sıra No	Sûrenin ismi	Âyet no	Sayfa No
43	İsrâ	31	323
44	Kehf	110	355
45	Kevser	2	182
46	Lokmân	15	320
47	Mâide	38	6
48	Mâide	4	164
49	Mâide	4	164
50	Mâide	5	168
51	Mâide	3	168
52	Mâide	4	169
53	Mâide	89	210
54	Mâide	49	227
55	Mâûn	4-7	353
56	Muhammed	38	351
57	Mutaffîfîn	22	384
58	Mücâdele	8	299
59	Mûmin	60	398
60	Mümtahine	10	143
61	Nahl	8	153
62	Nahl	90	177
63	Nisâ	15	10
64	Nisâ	25	12
65	Nisâ	24	20
66	Nisâ	25	21
67	Nisâ	41	39
68	Nisâ	89	96
69	Nisâ	161	113
70	Nisâ	85	141
71	Nisâ	31	211
72	Nisâ	9	240
73	Nûr	4	6, 36, 37
74	Nûr	2	5, 11
75	Nûr	23	34
76	Nûr	11	36
77	Nûr	5	84
78	Nûr	31	286
79	Nûr	31	287
80	Nûr	33	290
81	Nûr	61	304
82	Sad	26	227
83	Saffât	93	198
84	Sebe'	39	392
85	Şura	40	393
86	Talâk	2	254
87	Talâk	2	259

Sıra No	Sûrenin ismi	Âyet no	Sayfa No
88	Tevbe	89	85
89	Tevbe	29	96
90	Tevbe	28	128
91	Tevbe	29	135
92	Yûnus	49	313
93	Yûsuf	18	340
94	Yûsuf	101	399
95	Zâriyât	56	335
96	Zilzâl	7	400

Selâmet Yolları'nın IV. Cildinde hayatları yazılı Sahâbe-i Kirâm'ı Alfabetik sırasıyla ve rivâyet ettikleri hadîs numaralarını gösterir cetveldir.

Sahâbenin			Bu kitapta hayatının bulunduğu shf.	Rivâyet ettiği hadîs adedi	Hadîs Numaraları
Adı ve Kûyesi	Doğum Tarihi	İrtihali			
Abdullah b. Abbas	H.Ö.3	68		43	2, 7, 8, 1041/1242, 1244/1043, 1270/1074, 1275/1069, 1289/1084, 93, 103, 109, 110, 1349/1138, 1355/114, 135, 136, 137, 138, 1363/1152, 145, 1369/1158, 152, 159, 163, 1381/1167, 166, 1404/1182, 198, 1433/1206, 1434/1207, 1436/1209, 1462/1231, 1464/1233, 254, 1471/1240, 271, 1500/1269, 302, 308, 1526/1293, 1537/1302, 351, 366
Abdullah b. Amir		58		1	1251/1048
Abdullah b. Amr b. As	63–73			10	1262/1058, 37, 1286/1082, 124, 125, 1393/1175, 1413/1190, 1429/1202, 1485/1254, 1488/1257
Abdullah b. Ebî Evfâ		86		1	1320/1114
Abdullah b. Habbâb				1	1281/1076
Abdullah b. Mugaffel		56/60		1	1362/1151
Abdullah b. Ömer		72		3	1338/1128, 1587/1348, 357
Abdullah b. Sa'dî			93	1	1291/1086
Abdullah b. Selâm				1	1559/1323
Abdullah b. Zübeyr				1	1427/1199
Abdurrahman b. Avf				3	1261/1057, 1305/1100, 1331
Abdurrahman b. Osman			162	1	1356/1145
Abdurrahman b. Semura			203	1	1389/1172
Adiyy b. Hâtım				1	1358/1147
H. Aîşe binti Ebî Bekr-i Sıddık		57		25	1249/1046, 1253/1050, 1256/1053, 1279/1073, 1285/1081, 1297/1092, 1361/1150, 1383/1168, 1394/1176, 1421/1195, 1446/1218, 1457/1226, 1518/1285, 1532/1298, 1541/1305, 1546/1311, 1595/1355, 27, 44, 56, 87, 277, 288, 332, 373
Aiz b. Amr-ı Müzenî				1	1334/1125
Ali				12	1034/1234, 1037/1237, 1279/1074, 1300/1095, 1379/1164, 1415/1192, 1473/1242, 18, 22, 26, 52, 245
Ali b. Ebi Tâlib	H.Ö. 23	40		1	1379-a/1165
Amr b. Hâris			289	1	1463/1232
Amr b. Şuayb				2	1460/1229, 1481/1250
Asım b. Ömer		61	136	2	1332/113, 11
Atâ b. Ebî Rebâh				1	38,
Avf b. Mâlik				3	1304/1099, 90, 202
Behz b. Hâkim				3	1544/1309, 348, 76
Berâ b. Azib				1	1376/1162
Beyhakî				6	46, 58, 157, 158, 167, 208

Sahâbenin			Bu kitapta bulunduğu şif.	Rivâyet ettiği hadîs adedi	Hadîs Numaraları
Adı ve Künyesi	Doğum Tarihi	İrtihali			
Buhârî				27	10, 25, 72, 73, 85, 119, 141, 143 144, 194, 224, 229, 232, 233, 234 235. 236, 238, 239, 275, 276, 287 362, 363, 364, 372
Câbir				5	1257/1054, 1264/1060, 1274/1068 1345/1135, 114
Câbir b. Abdillâh		94/97		22	1038/1239, 1366/1155, 1377/1193 1380/1166, 1407/1184, 1418/1194 1442/1214, 1444/1216, 1459/1228 1490/1259, 1511/1279, 122, 123 160, 16. 166. 214. 264. 290. 320 374. 375
Cerîr-i Becelî				1	1288/1083
Cübeyr b. Mut'im		54/59/75	116	3	1311/1106, 1483//1252, 162
Cündeb b. Süfyan			184	1	1375/1161
Cüveyriye binti'l-Hâris				1	1572/1336
Deylemî					322
Ebû Bekir				8	1354/1143, 1414/1191, 1422/1196, 1432/1205, 1536/1301, 5, 53, 127, 1278/1072
Ebu Bürdetü'l-Ensârî				4	128, 225, 279
Ebû Dâvud				28	24, 28, 29, 39, 40, 51, 60, 63, 83, 88, 94, 97, 98, 99, 100, 120, 126, 129, 197, 200, 201, 209, 223, 239, 248, 249, 355, 356
Ebu'd Derdâ				5	1530/1297, 1542/1307, 1551/1316, 1556/1321, 34
Ebû Eyyûb-i Ensârî				3	1301/1096, 1489/1258, 1570/1334
Ebû Hüreyre		57/58		103	1031/1231, 1033/1233, 1036/1236, 1269/1083, 1282/1077, 1283/1079. 1245/1044, 1252/1049, 1255/1052, 1330/1121, 1335/1126, 1341/1131, 1342/1132, 1344/1134, 1357/1146, 1374/1160, 1388/1171, 1395/1177, 1411/1188, 1412/1189, 1424/1198, 1430/1203, 1435/1208, 1437/1210, 1443/1215, 1447/1219, 1453/1222, 1466/1235, 1467/1236, 1472/1241, 1474/1243, 1475/1444, 1476/1245, 1477/1246, 1478/1247, 1482/1251, 1493/1262, 1497/1266, 1503/1272, 1507/1276, 1509/1277, 1513/1281, 1516/1283, 1519/1286, 1520/1287, 1523/1290, 1524/1291, 1528/1295, 1549/1314, 1554/1319, 1558/1322, 1561/1325, 1562/1326, 1363/1327, 1566/1330, 1568/1332, 1569/1333, 1571/1335, 1589/1350, 1592/1353, 1596/1356, 9, 16, 17, 30, 41, 42; 43, 62, 70, 74, 89, 106, 112, 113, 115, 156, 210, 226, 227, 246, 247, 250, 251, 252, 253, 255, 257, 274, 280, 315, 316, 317, 319, 323, 328, 334, 335, 336, 340, 350, 359, 360
Ebû Katâde		59		1	1353/1142
Ebû Meryem-i Ezdî			244	1	1423/1197
Ebû Mûsâ		44/50		3	66, 172, 256

Sahâbenin			Bu kitapta hayatının yazılı bulunduğu shif.	Rivâyet ettiği hadîs adedi	Hadîs Numaraları
Adı ve Künyesi	Doğum Tarihi	İrtihali			
Ebû Mûsâ'l-Eş'arî		50		6	1290/1085, 1441/1213, 1575/1339 1591/1352, 77, 296,
Ebû Râfî'		73		1	1329/1120
Ebû Saîd				1	1527/1297
Ebû Saîd-i Hudrî		75		8	1312/1107, 1368/1157, 1408/1185 1573/1337, 148, 149, 212, 215
Ebû Sa'lebe		52		2	1360/1149, 139
Ebû Sırme			372	1	1529/1296
Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh				1	1322/1116
Ebû Ümâme	86			5	78, 79, 228, 265, 371
Ebû Ümâmetü'l-Hârisî				1	1439/1211
Ebû Ümeyye el- Mahzûmî			47	1	1259/1056
Ebû Zerr				8	1450/1220, 1492/1261, 1522/1289 204, 205, 231, 292, 297
Enes b. Mâlik	H.Ö.9	93		33	1271/1065, 1284/1080, 1307/1102 1348/1137, 1372/1159, 1486/1255 1505/1274, 1506/1275, 1534/1300 1538/1303, 1545/1310, 1579/1341 1590/1351, 1593/1354, 75, 91, 92 116, 117, 134, 153, 154, 155, 220 221, 268, 278, 309, 325, 329, 361, 1250/1047, 1266/1061
Eş'as b. Kays			263	1	1440/1212
Fedâle b. Ubeyd		53		1	35
Habîb b. Mesleme			122	1	1317/1111
Hâkim				2	341, 342
Hâlid b. Urfuta			79	1	64
Hâlid b. Velîd				1	118
Hâletü'l-Ensâriye				1	1521/1288
Harâm b. Muhayyisa				2	1282/1078, 67
Hassân				1	71
Hasan b. Ali	H.3	51		2	171, 259
Huzeyfe				3	1533/1299, 349, 95
İbn-i Ebî Ammâr			157	1	1350/1139
İbn-i Ebî Evfâ				1	1347/1136
İbn-i Hibbân				6	240, 294, 310, 311, 346, 347
İbn-i Mes'ûd				18	1496/1238, 1487/1256, 1494/1263, 1515/1282, 1547/1312, 1553/1218, 1565/1329, 1583/1344, 68, 69, 101, 132, 193, 281, 300, 307, 324, 345
İbn-i Ömer (Abdullâh)				57	1042/1243, 1248/1045, 1254/1051, 1273/1067, 1298/1093, 1302/1097, 1313/1108, 1314/1109, 1318/1112, 1339/1129, 1340/1130, 1351/1140, 1352/1141, 1386/1170, 1391/1173, 1392/1174, 1397/1179, 1445/1217

Sahâbenin			Bu kitapta hayatının yazılı bulunduğu shf.	Rivâyet ettiği hadis adedi	Hadîs Numaraları
Adı ve Künyesi	Doğum Tarihi	İrtihali			
İbn-i Ömer (Abdullâh)				57	1451/1221, 1458/1227, 1470/1239, 1479/1248, 1480/1249, 1495/1264, 1498/1267, 1499/1268, 1510/1278, 1539/1304, 1552/1317, 1585/1346, 1386/1347, 25, 32, 45, 65, 86, 121, 133, 150, 151, 173, 174, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 216, 241, 267, 269, 277, 286, 318, 353, 358
İkrime				1	242
İyaz b. Himâr				1	1555/1320
Ka'b b. Mâlik				4	1294/1089, 1364/1153, 82, 146
Kutbetübnü Mâlik				1	1525/1292
Maan b. Yezîd			121	1	1316/1110
Mahmûd b. Lebîd Ensârî			352	1	1512/1280
Maiz				6	3, 9, 11, 12, 13, 14
Ma'kıl b. Yesâr		60		2	1295/1090, 1517/1284
Mekhûl				1	1306/1101
Mikdâm b. Ma'dikerib				2	1504/1273, 1336/1127
Muâviye				3	1268/13062, 1550/1315, 352
Muğîre b. Şu'be		5		4	1484/1253, 282, 283, 284
Muâz b. Cebel		18/17		7	1328/1119, 1333/1124, 1543/1308, 1567/1331, 181, 305, 306
Muhammed b. İshâk				1	48
Nâfi'				3	1292/1087, 20, 21
Nesâî				4	49, 50, 80, 289
Nevvâs b. Semân			297	1	1468/1237
Nu'mân b. Beşîr				2	1496/1265, 1576/1340
Ömer				9	1272/1066, 1326/1117, 1327/1118, 1409/1186, 1581/1343, 15, 55, 102, 196
Ömer b. Abdülazîz				1	105
Ömer b. El-Hattâb		23		2	1035/1235, 1431/1204
Râfi' b. Hadîc		73/74		2	1258/1055, 1365/1154
Rebâh b. Reb'-i Temîmî				1	89
Ruveyfî' b. Sâmit		45		1	1321/1115
Sâbit b. Dahhâk			223	1	1405/1183
Sa'd b. Cesâme				2	1296/1091, 84
Sa'd b. Ebî Vakkâs				6	1502/1271, 57, 59, 177, 178, 299
Safvân b. Ümeyye				1	1263/1059
Sahr b. Ayle			115	1	1310/1105
Saîd b. Cübeyr			113	1	1308/1103
Saîd b. Sa'd b. Ubâde			28	2	1040/1240, 199
Saîd b. Zeyd		88/91		1	1280/1075
Sa'lebî		50/51		2	61, 222
Sefîne				1	1456/1225
Sehl b. Huneyf				1	1465/1234

Sahâbenin			Bu kitapta hayatının yazılı bulunduğu shf.	Rivâyet ettiği hadis adedi	Hadis Numaraları
Adı ve Künyesi	Doğum Tarihi	İrtihali			
Sehl b. Sa'd				2	1501/1270, 1540/1305
Selman				2	1580/1342, 140
Semûra				9	1299/1094, 1385/1169, 168, 169, 170, 189, 190, 191, 192
Semûratübnü Cündüb		141		2	1454/1223, 1574/1338
Süfyan b. Abdullâh Sakafî				1	333
Süleyman b. Büreyde				2	1233/1088, 81
Sevr b. Yezid				1	47
Şeddâd b. Evs			177	2	1337/1156, 1584/1345
Taberânî				3	312, 331, 344
Târik b. Süveyd				1	1277/1071
Temîm-i Dârî			397	1	1560/1324
Tirmizî				12	90, 206, 217, 218, 266, 295, 301, 303, 304, 343, 365, 369
Ubâdetübnü's-Sâmit				2	1032/1232, 1303/1098
Ukbetübnü Amir		58		5	1343/1133, 1398/1180, 1402/1181, 313, 314
Urvetübnü Zübeyr				1	34
Ummü Seleme				7	1276/1070, 1417/1193, 164, 165, 213, 243, 244
Üsâmetübnü Zeyd				1	1396/1178
Yezid b. Eslem				1	54
Zeyd b. Hâlid-i Cühenî	85	78		2	1031/1231, 1427/1200, 203 291 33 104
Zeyd b. Sâbit		45		1	203
Zeyd b. Vehb				1	291
Zübeyr				1	33
Zührî				1	104

**KİTABIN İÇİNDE TERCÜME-İ HALLERİ YAZILAN İMÂM, MUHADDİS, HÂFİZLARIN
CETVELİDİR**

	Sahife no
Abdullah b. Surya	27
Abdürrezzak ibni Hemmâm [21-103]	286
Afrâ	110
Alkâme İbni Kays [...-62]	305
Burhâneddîn-i Mergînânî	287
Cübeyr b. Mut'im	116
Ebû Abdillâh Nâfi' b. Sercis	93
Ebû Abdillâh Saîd b. Cübeyr-i Esed-i Kûfî [...-95]	113
Ebû İmrân Abdullah b. Âmir [21-118]	37
Ebû Muhammed Eş'as b. Kays b. Ma'dikerib-i Kindî [...-42]	263
Ebû Yezîd Maan b. Yezîd-i Sülemî	121
İbn-i Battâl: Ebû'l-Hasen Ali ibnû'l-Halef [...-444]	320
İbn-i Ebî Ammâr	157
Kadı Şüreyh [98-80]	233
Mukâtil İbn-i Süleyman	299
Mücâhid İbn-i Cebr	286
Nevvâs b. Sem'an-i Kilâbî	297
Osmân bin Ebû Süleyman	136
Sabit b. Dahhâk-i Eşhelî	223
Sahr b. Ayle [...-58]	115
Şeddâd b. Evs	177
Temîm-i Dâri	394
Ümmü Hânî	125